an 8201 782

EILAND OP DRIFT

De sociale organisatie van een kleine Caribische samenleving: St. Eustatius

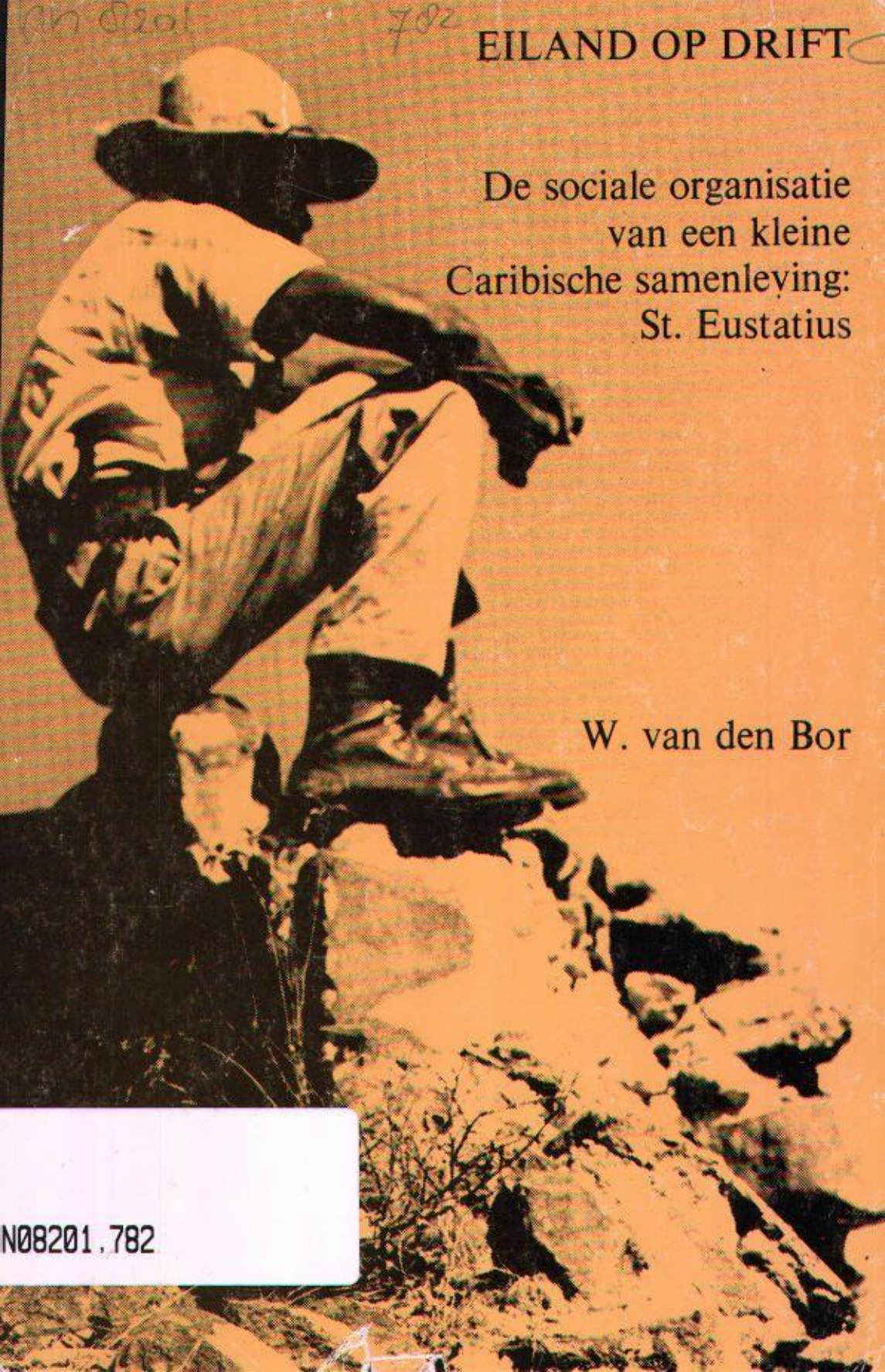

W. van den Bor

N08201.782

hh 0201 702

Stellingen

I

Volgens het Nederlands Instituut van Landbouwkundig Ingenieurs en het Koninklijk Genootschap voor Landbouwwetenschap zullen in de tweede fase van het toekomstig wetenschappelijk onderwijs aan de Landbouwhogeschool onder meer post-doctorale opleidingen geboden dienen te worden voor ontwikkelingsdeskundigen met specialisatie-mogelijkheden. Het verdient ten zeerste aanbeveling ook een agrarisch onderwijskundige specialisatie in het betrokken onderwijsaanbod op te nemen.

Commentaar twee-fasenstructuur zoals voorgesteld in de nota Hoger Onderwijs Voor Velen. Nederlands Instituut van Landbouwkundig Ingenieurs/Koninklijk Genootschap voor Landbouwwetenschap. Wageningen 1979, p. 4.

II

De Nederlandse Antillen zijn om verschillende redenen zeer gebaat bij de wederopbouw van een op zelfvoorziening gerichte land- en tuinbouw. Met het oog hierop dienen de verschillende eilandelijke initiatieven tot het verzorgen van elementair agrarisch onderwijs in inhoudelijke èn organisatorische zin te worden geïntegreerd, gecoördineerd en uitgebouwd.

III

Het instellen van landelijke samenwerkingsverbanden van onderzoekers binnen de maatschappij- en geesteswetenschappen in de vorm van werkgemeenschappen kan resulteren in een rechtvaardige verdeling van schaarse middelen t.b.v. onderzoek, mits voorkomen wordt dat instellingen en/of personen met een gevestigde reputatie een meer dan evenredige invloed binnen deze gemeenschappen verwerven.

BIBLIOTHEEK
LANDBOUWHOGESCHOOL
WAGENINGEN

IV

Binnen het kader van de ontwikkelingssamenwerking tussen Nederland en de Nederlandse Antillen dient de categorie sociale dienstverlening - en in het bijzonder het opbouwwerk - meer aandacht te verkrijgen.

V

Indien bij verdere stimulering van het toerisme op de Bovenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen - in het bijzonder op Saba en St. Eustatius - onvoldoende rekening wordt gehouden met de kleinschaligheid van deze eilandgemeenschappen, zal een ernstige aantasting van het unieke sociaal-culturele en natuurlijke milieu onafwendbaar zijn.

Dit proefschrift

VI

Gebrek aan sociale cohesie binnen de samenleving van St. Eustatius is in belangrijke mate toe te schrijven aan de aldaar zo sterk ontwikkelde politieke en religieuze differentiatie.

Dit proefschrift

VII

Realistische en objectieve informatie en voorlichting aangaande de eigen eilandelijke geschiedenis en de huidige plaats van de Statiaanse gemeenschap binnen grotere sociaal-economische, geografische en staatkundige verbanden moet voor de betrokken bevolking van grote betekenis worden geacht.

Dit proefschrift

VIII

Onderzoek naar de problematiek van onderwijs en vorming in ontwikkelingslanden dient gebaseerd te zijn op c.q. vergezeld te gaan van historische studie aangaande het ontstaan en de ontwikkeling van onderwijssystemen in de betrokken landen onder pre-koloniale en koloniale verhoudingen.

IX

De a-politieke opstelling die doorgaans van rijks-, provincie- en gemeente-ambtenaren wordt verlangd bij de uitoefening van hun functie is enerzijds uit parlementair-democratische overwegingen te rechtvaardigen, doch kan anderzijds tot gevolg hebben dat deze functionarissen vervreemden van de samenleving, hetgeen weinig bevorderlijk geacht moet worden voor het zich bewust zijn van één hunner belangrijkste functies: de dienstbaarheid.

X

Wie er als student in zou slagen een verhelderende en beleidsrelevante scriptie te schrijven inzake de regeling van de aan het diploma van landbouwkundig ingenieur verbonden onderwijsbevoegdheden, verdient bij afstuderen het predicaat "cum laude" in ontvangst te mogen nemen.

XI

Indien men de service die wielrijders tijdens spitsuren wordt geboden door het gemeentelijk Lexkesveer, vergelijkt met de dienstverlening welke automobilisten ontvangen, moet men tot de conclusie komen dat het tarief voor de eerstgenoemde categorie pontgebruikers redelijkerwijs met 75% verlaagd zou moeten worden.

W. van den Bor

Eiland op drift.
De sociale organisatie van een kleine Caribische samenleving:
St. Eustatius.

Wageningen, 16 november 1979.

VIN 8/201 70'c C

EILAND OP DRIFT

De sociale organisatie van een kleine Caribische samenleving:
St. Eustatius.

CENTRALE LANDBOUWCATALOGUS
0000 0086 7826

BIBLIOTHEEK
LANDBOUWHOGESCHOOL

Promotor: dr. G.A. Kooy, hoogleraar in de empirische sociologie en sociografie in het bijzonder van gezin en huishouding
Co-promotor: dr. R.A.J. van Lier, hoogleraar in de empirische sociologie en sociografie der niet-westerse gebieden

W. van den Bor

NN 08201, 782

EILAND OP DRIFT

De sociale organisatie van een kleine Caribische samenleving: St. Eustatius

Proefschrift
ter verkrijging van de graad van
doctor in de landbouwwetenschappen,
op gezag van de rector magnificus,
dr. H.C. van der Plas
hoogleraar in de organische scheikunde,
in het openbaar te verdedigen
op vrijdag 16 november 1979 des namiddags te vier uur
in de aula van de Landbouwhogeschool te Wageningen

ISN 106126-02

BIBLIOTHEEK
DER
LANDBOUWHOGESCHOOL
WAGENINGEN
002961

BIBLIOTHEEK L.H.
2 9 OKT. 1979
ONTV. TIJDSCHR. ADM

Aan Marja

INHOUD

Woord vooraf

INLEIDING 1
1. Aanleiding en verantwoording 1
2. De plaats van handeling 8
3. Probleemstelling 19
4. Methodisch preludium 22
5. Instrumenten van onderzoek 27
6. Indeling van het boek 31

DEEL I DE GESCHIEDENIS VAN ST. EUSTATIUS 34
Inleiding 35

1. Van arm kolonisteneiland tot Gouden Rots; 1636 - 1781 37
1.1 Indianen op St. Eustatius 37
1.2 Ontdekking, naamgeving en kolonisatie 39
1.3 De nieuwe kolonie als omstreden gebied 42
1.4 Suiker- en slavenhandel 44
1.5 Stijgende bloei en een plotseling einde 50

2. Van Gouden Rots tot noodlijdend eiland; 1781 - heden 54
2.1 Opleving en verval; de 19de eeuw 54
2.2 Overheersende armoede; de 20ste eeuw 59

DEEL II DE ECONOMIE VAN ST. EUSTATIUS 69
Inleiding 70

3. Wachten op welvaart 72
3.1 Huidige economische activiteit 72
3.2 Primaire bestaansbronnen 83
3.3 Economische perspectieven 97
3.4 Een voorlopige evaluatie 101

DEEL III DE SOCIALE ORGANISATIE VAN ST. EUSTATIUS 110
Inleiding 111

4. Sociale stratificatie en enkele gemeenschapsvoorzieningen 113
4.1 De sociale structuur van St. Eustatius 113
4.2 Openbaar bestuur, politie en rechtspraak 125
4.3 Medische zorg 129
4.4 Onderwijs en vorming 134
4.5 Verenigingsleven 145

5. De politiek op St. Eustatius 148
5.1 Historische achtergronden en huidige verschijningsvormen 148
5.2 Patroons en cliënten; enige theoretische kanttekeningen 159
5.3 Structurele en andere kenmerken van de Statiaanse politiek 175

6. De religie op St. Eustatius 186
6.1 Historische ontwikkelingen en huidige religieuze verhoudingen 186
6.2 Aard en oorsprong der religieuze differentiatie; enige theoretische kanttekeningen 192
6.3 Religie en maatschappelijk leven 216

7. Kaleidoscoop van primaire relaties 221
7.1 Inleiding 221
7.2 Theoretische excursie 224
7.3 De "round of life" in kaleidoscopisch perspectief 250
7.3.1 Enige demografische gegevens 250
7.3.2 De jeugdjaren 253
7.3.3 De volwassenen 266
7.3.4 De ouderen 275
7.3.5 Het wonen 278
7.4 Enige resumerende kanttekeningen 282

DEEL IV SLOTBESCHOUWINGEN 296
Inleiding 297

8. Synthese van sociaal-economische ontwikkelingen en psychologische effecten; slotbeschouwingen 300

8.1 The Queen will pay; historische ontwikkelingen en effecten 300
8.2 Institutionele vormgeving; materiële ontwikkelingen en psychologische effecten 310
8.3 St. Eustatius als afhankelijk eiland; ontwikkelingen en effecten 322
8.4 Ontwikkelingen en effecten in synchronisch èn diachronisch perspectief 351
8.5 Richtlijnen en beleidsdoelen voor een eilandelijke ontwikkelingsstrategie 368

Ten besluite 387

Samenvatting 392

Summary 398

Bijlagen 404

Literatuurlijst 424

Woord vooraf

Het schrijven van een proefschrift is geen éénmansbedrijf, maar een onderneming waarbij veel mensen betrokken zijn. Zonder de hulp van deze personen zou dit boek niet tot stand gekomen zijn.
Het is helaas niet mogelijk hen hier allen bij naam te noemen.
Aan de volgende personen ben ik in het bijzonder dank verschuldigd voor hun bijdrage in het tot stand komen van dit boek.

In de eerste plaats ben ik mijn leermeester Prof.dr. G.A. Kooy zeer erkentelijk voor de hulp die hij mij als promotor in de veldwerkfase en bij het schrijven van het proefschrift heeft geboden.
Het heeft mij steeds weer verwonderd dat hij, ondanks de imposante stapels leeswerk die immer zijn bureau ontsieren, mijn concepten zo snel wist te lezen en te becommentariëren. Zijn correcte begeleiding en stimulerende adviezen hebben de voltooiing van het werk ongetwijfeld ten zeerste bespoedigd.
Veel dank ben ik ook verschuldigd aan mijn co-promotor Prof.dr. R.A.J. van Lier, wiens opbouwende kritiek en grote belezenheid mij telkens hebben gestimuleerd.
Mijn collega, Dr. J. van Bergeijk, heeft in verschillende opzichten een bijdrage geleverd aan de bewerking van dit proefschrift. Als mijn directe chef heeft hij mij voortdurend gestimuleerd. Van zijn suggesties tot verbetering van het taalkundig gehalte van het manuscript heb ik dankbaar gebruik gemaakt.
Prof.dr. F.W. Prins en Dr. A.C. Prins-Winkel hebben mij als het ware op het Antilliaanse spoor gezet. Hun vriendschap en wetenschappelijke begeleiding zijn mij tot grote steun geweest.
In aansluiting hierop dank ik al mijn collega's van de Vakgroep Pedagogiek en Didaktiek van de Landbouwhogeschool voor hun aanmoedigingen alsmede voor het feit dat zij mij toestonden gedurende de laatste fase het vakgroepswerk enigermate naar het tweede plan te verschuiven.
De Vakgroep Sociologie en Sociografie der Westerse Gebieden van de Landbouwhogeschool dank ik voor de gastvrijheid die zij mij bij herhaling hebben betoond.

Ook op de Nederlandse Antillen is mij veel assistentie verleend.
Met name noem ik in dit verband Dr. R.A. Römer, Drs. M. Kok en Dr. I Kristensen, wier interesse en ondersteuning van grote waarde zijn geweest.
Mijn welgemeende dank gaat ook uit naar de Administrateur van St. Eustatius, de heer O. Bell, voor zijn positieve medewerking.
Voorts heb ik veel vriendschap, hulp en stimulans ontvangen van de bewoners van St. Eustatius, in het bijzonder van Jan H. Smid en Neli de Haan. Ik dank de bevolking van het eiland voor de wijze waarop zij mij in hun gastvrije gemeenschap hebben opgenomen; zij hebben ons verblijf aldaar onvergetelijk gemaakt.

Het onderzoek is financieel mogelijk gemaakt door een subsidie van de Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen (WOTRO) te 's-Gravenhage.
Additionele gelden werden beschikbaar gesteld door de Stichting voor Culturele Samenwerking (STICUSA) te Amsterdam en het Departement voor Welvaartszorg te Willemstad, Curaçao.
Ik dank de genoemde instellingen voor het in mij gestelde vertrouwen.

Het bewerken van een proefschrift bestaat voor een groot deel uit noeste arbeid. De personen die deze arbeid mede verrichten worden licht vergeten, doch zonder hun doorzettingsvermogen en spontane medewerking was dit proefschrift veel later of in het geheel niet verschenen.
Henk Brummelman heeft assistentie verleend bij de uitvoering van de "minicensus" en bij de verwerking van de statistische gegevens.
Zijn humor alsook zijn humeur hebben meer goed gedaan dan hij misschien zelf beseft.
Jan Willem te Kloeze dank ik voor de computerverwerking van de statistieken.
Van de artistieke kwaliteiten van Piet Holleman, die de figuren tekende, heb ik dankbaar gebruik gemaakt.
Annemarie van Droffelaar-Morsch, Jannet Hadders en Henda Martakis-Heij dank ik uit de grond van mijn hart voor het geduld waarmee zij de overstelpende hoeveelheid type-werk voor mij hebben verricht.
Van hun typografische suggesties heb ik steeds dankbaar geprofiteerd.

De laatste jaren heb ik voortdurend in bigamie geleefd.
De warmte die mij is geschonken door de ene partner, St. Eustatius, is echter ruimschoots overtroffen door die van de echte, mijn vrouw Marja.

INLEIDING

1. Aanleiding en verantwoording

Het Koninkrijk der Nederlanden is aanbeland in de nadagen van de koloniale levensloop.
De eertijds zo welgestelde dame wordt nu geheel in beslag genomen door het besturen van haar eigen huishouden.
Haar dames de compagnie hebben haar, node dan wel gaarne, verlaten, en haar is slechts één gebrekkige en ziekelijke huisgenote overgebleven. Zij zou deze liever kwijt dan rijk zijn, ook haar hemd is nader dan de rok, doch vooralsnog spreekt het "noblesse oblige" sterker tot haar verbeelding.
Toch ziet het er naar uit dat ze ook haar laatste metgezel, daartoe gedwongen door de zwaarte der tijden, op straat zal zetten.
Een laatste, royaal geschenk in de vorm van een nieuwe garderobe zal deze pil vergulden, doch de ongelukkige ziel zal dan voorzeker op eigen benen moeten staan. Het zal haar niet gemakkelijk vallen.

De kracht van de allegorie is in vele gevallen tevens haar zwakheid.
De simpelheid van haar personificaties verheldert het beschreven gebeuren in zijn algemeenheid maar is een sta-in-de-weg voor een meer genuanceerde benadering.
Zo is het ook gesteld met deze allegorische voorstelling van zaken.
De Nederlandse Antillen als enige overgebleven partner binnen het koninkrijksverband zullen ongetwijfeld onafhankelijk worden, maar dit proces heeft vele politieke, sociale en economische achtergronden. De Nederlandse Antillen zijn eigenlijk heel moeilijk te personifiëren. Wellicht hebben sommigen gelijk, wanneer zij deze zes eilanden afschilderen als een ledepop, waarvan de ledematen en het hoofd met dunne koorden aan de romp zijn bevestigd.
Met name tussen de Benedenwindse Eilanden Curaçao, Aruba en Bonaire enerzijds en de Bovenwindse Eilanden Saba, St. Maarten en St. Eustatius anderzijds bestaan niet alleen historische maar ook sociaal-culturele verschillen van betekenis. Men denke alleen maar aan het verschil in taal; op de Benedenwindse

Eilanden is Papiamentu de moedertaal, op de Bovenwindse Eilanden spreekt men Engels.
Behalve tussen deze eilandgroepen, bestaan er ook aanzienlijke verschillen tussen de afzonderlijke eilanden. In dit verband mogen de tegenstellingen tussen Curaçao en Aruba bekend verondersteld worden.
De naderende onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen vereist een grote kennis van zaken op historisch, sociaal en economisch terrein. Slechts dan immers kan sprake zijn van het uitstippelen van een goed functionerend beleidsplan voor deze eilanden.
Een meerjarenplanning dient gebaseerd te zijn op gedegen onderzoek naar alle facetten van de zes verschillende eilandelijke samenlevingen. Gesteld moet worden, dat dit onderzoek, voor wat betreft de Benedenwindse Eilanden, het laatste decennium met grote ijver ter hand is genomen. Recentelijk zijn sociologische, sociaal-pedagogische, economische, politicologische en historiserende studies verschenen over Curaçao en Aruba en ook Bonaire geniet de aandacht. Te noemen valt hier het bekende werk van ABRAHAM-VAN DER MARK (1969), MARKS (1973), PRINS-WINKEL (1973), KOK (1974), VAN SOEST (1976), VERTON (1977) en RÖMER (1977).
In dit onderzoek komen de verschillen tussen Curaçao, Aruba en Bonaire duidelijk naar voren.
Het zijn echter niet alleen de moeiten der Benedenwindse Eilanden die wetenschapsmensen, beleidvoerders en politici zorgen baren. Ook op de Bovenwindse Eilanden heerst niet altijd pais en vree.
De economische opbloei van St. Maarten welke zich op bijna explosieve wijze heeft voltrokken, betekent geenszins dat nu ook Saba en St. Eustatius in de vaart der volkeren zouden zijn meegenomen. Integendeel, het centrale bestuur op Curaçao wordt telkens weer geconfronteerd met de grote sociaal-economische problemen op deze kleine eilanden. St. Eustatius is daarbij het grootste zorgenkind. De moeilijkheid doet zich echter voor, dat men niet kan beschikken over gegevens die gebaseerd zijn op meer diepgaand wetenschappelijk onderzoek van deze samenlevingen. Het laatste antropologisch onderzoek, verricht door KEUR en KEUR (1960), dateert uit de jaren vijftig. Deze studie verrijkte zeker de kennis over de Bovenwindse Eilanden, doch aangezien zij zich uitstrekte over St. Maarten, Saba en St. Eustatius gedrieën, bleef zij uit de aard der zaak op verschillende punten enigszins aan de oppervlakte. Het zal bovendien duidelijk zijn dat de door dit onderzoek aangereikte informatie momenteel sterk verouderd is.

Onze kennis over Saba werd recentelijk sterk vergroot door de antropologische studie van CRANE (1971).
Welnu, moge de maatschappelijke relevantie van onze studie gevonden worden in een verbreding en verdieping van de kennis over het zorgenkind St. Eustatius, gezien in het licht van de naderende onafhankelijkheid. Een onafhankelijkheid welke aanpassing en herziening van het te voeren beleid zeker noodzakelijk zal maken.

Wij menen dat er naast maatschappelijke ook wetenschappelijke termen aanwezig zijn op grond waarvan een sociologische studie van de Statiaanse samenleving rechtvaardiging krijgt. Deze overtuiging moge hierna met een enkel woord worden toegelicht.
Lang en intensief is er getwist over de vraag wat nu eigenlijk onder "het Caribisch gebied" diende te worden verstaan.
Gewoonlijk werd dit gebied in sociologische en antropologische descripties geassocieerd met plantages, een negerbevolking en de slavernij, doch men kon het niet gemakkelijk eens worden over de geografische grenzen van dit gebied.
Diende men de voorkeur te geven aan Wagley's term "Plantation-America", daarmee het gebied afbakenend met behulp van het criterium plantagelandbouw (1)? Was de benaming "Westindische maatschappij" van Van Lier een betere aanduiding (2)? De laatste term duidde een geografisch meer beperkt terrein aan.
De benaming "Afro-America", waarvoor Marks opteert (3), heeft weer het nadeel van de suggestie als zouden uitsluitend nakomelingen van Afrikaanse negerslaven deze geografische entiteit bevolken. Het gevaar bestaat, dat men dan voorbij gaat aan de vrij aanzienlijke bevolkingsconcentraties van andere etnische origine die in dit gebied wonen.
Het lijkt ons niet van overwegend belang te twisten over deze naamgeving, indien men maar expliciteert wat men bedoelt. Het wordt immers hoe langer hoe duidelijker dat een aanduiding welke deze geografische eenheid wil karakteriseren als een culturele homogeniteit, moeilijk, zo in het geheel niet te vinden is, vanwege de eenvoudige reden dat dit gebied eer een pluriform dan een uni-

(1) Wagley, Ch., Plantation-America, a culture sphere.
In: Caribbean Studies: a symposium, ed. by Vera Rubin, Jamaica 1957.

(2) Lier, R.A.J. van, Ontwikkeling en karakter van de Westindische maatschappij. Den Haag 1950.

(3) Marks, A.F., Man, vrouw en huishoudgroep. Leiden 1973.

form raciaal en cultureel samenstel van landen en eilanden is.
Het komt ons dan ook voor dat de benaming "het Caribisch gebied" als een in het algemeen sociologisch en antropologisch spraakgebruik gangbare term, de voorkeur geniet, mits men daarbij de geografische grenzen ruim houdt. Genoemde pluriformiteit noopt immers elke onderzoeker en/of publicist bij zijn verslaggeving over onderdelen van dit gebied een hernieuwde definiëring en afbakening te geven. Wij bedoelen in deze studie met het Caribisch gebied de Grote en Kleine Antillen, de Atlantische kusten van Colombia en Venezuela, de Guyana's en het Noordoosten van Brazilië alsmede de Atlantische kusten van de Middenamerikaanse landen en de Deep South der Verenigde Staten.

Dat dit gebied wordt gekenmerkt door verschillende specifieke cultuurgebieden en raciale groeperingen vindt reeds zijn uitdrukking in de uiteenlopende kenschetsen die voor de verschillende Caribische samenlevingen zijn gegeven. Schrijvend over Suriname, definieert Van Lier deze samenleving als een "plural society": "a plural society is marked by the absence of unity of race and religion, while there is a typological difference between the religions; and furthermore, the different groups live in different economic spheres. The differences that arise in this type of society are not gradations within one and the same culture, but are the result of the descent of the different groups from different ethnic groups with differing cultures" (1).
Hoetink komt tot een beschrijving van drie typen van wat hij de "gesegmenteerde maatschappij" noemt. Gekenmerkt naar de mate van intersegmentaire mobiliteit onderscheidt hij
1. het type, waarbij iedere (groeps)mobiliteit ontbreekt;
2. het type, waarbij sociale stijging slechts mogelijk is tot 'halverwege' de

(1) Lier, R.A.J. van, Frontier society. Den Haag 1971, p. 10.
Van Lier onderscheidt "plural societies" van "pluralistic societies". Beide maatschappijtypen hebben gemeen dat zij opgebouwd zijn uit componenten waarvan de samenhang wordt bepaald door de macht van de staat. Het verschil tussen deze twee maatschappijtypen bestaat hieruit, dat in "pluralistic societies" de samenstellende componenten het resultaat zijn van een strikte arbeidsverdeling en een ongelijke distributie van het materiële en culturele bezit der bevolking. Dit resulteert in het ontstaan van sociale strata met verschillende levensstijlen, gewoonten en tradities. Maar deze verschillen zijn enkel gradaties binnen één en dezelfde cultuur. De leden van "pluralistic society" zijn bovendien gewoonlijk van hetzelfde ras, hebben dezelfde taal en godsdienst, terwijl het economisch gedrag van de verschillende groepen in het algemeen wordt beheerst door dezelfde motieven.

sociale positie van het dominante segment, en wel uitsluitend op grond van somatische kenmerken;

3. het type, waarbij maximale sociale stijging 'trapsgewijs' mogelijk is: een groep met de raciale kenmerken van het laagste segment kan door biologische menging een intermediaire sociale positie in het maatschappelijk geheel verkrijgen; een groep met gemengd-raciale kenmerken kan op grond van zijn cultureel bezit de dominante sociale rang verwerven (1).

De discussie over de naamgeving van het studiegebied alsmede over het karakter van de afzonderlijke samenlevingen in structureel-culturele zin is kenmerkend voor de grote belangstelling die gekoesterd wordt voor het gedifferentieerde patroon van de Caribische samenlevingen. Een belangstelling die men als een sterke macro-sociologische interesse kan aanduiden.
Het zou echter onjuist zijn de Caribische sociologie en antropologie uitsluitend als een macro-sociologie aan te duiden.
Weliswaar spitste het onderzoek zich aanvankelijk toe op de wat grotere samenlevingen (de Grote Antillen, de Deep South en de Guyana's) doch ook de kleinere eilandelijke samenlevingen wekten, zij het langzaam, de nieuwsgierigheid van sociologen en antropologen. Daarbij werd ook aan de micro-sociologische aspecten aandacht geschonken, zij het een wat eenzijdige. De gemiddelde community-study binnen de Caribische sociologie behandelde de ecologische factoren der dorpssamenleving; de economische aspecten ervan, maar vooral de "domestic organization". Bij de behandeling van het huishouden en de levenscyclus der dorpsbewoners werd een grote plaats ingeruimd voor de bespreking van de matrifocale aspecten van gezin en huishouden. Hierdoor kreeg de beschrijving van interactiepatronen binnen de desbetreffende communities een wat eenzijdig karakter. Horowitz merkt hierover het volgende op: "The West Indian family - and the family among rural and ghetto blacks in the United States - is thought of as something not exotic, but as pathologically deviant from some supposed "norm", itself characteristic of middle-class Western Europeans. The politicians' focus has been not on how the family functions, but on supposed indices of disorgani-

(1) Hoetink, H., De gespleten samenleving in het Caribisch gebied. Assen 1962, p. 177.
De rangorde der segmenten wordt, volgens Hoetink, in oorsprong bepaald door het sociaal dominante segment; de maatstaven van dit laatste zijn het die deze rangorde vastleggen; het is zijn houding tegenover de groepen die uit menging voortkomen, die de mate van intersegmentaire mobiliteit regelt.

zation (reflecting a sociological orientation which has otherwise enjoyed declining fashion in recent years): high rates of illegitimacy, weak father-child and husband-wife relationships, and the strong position of women in the household (the so-called "matrifocal", "matricentric", "matripotestal" and even "matriarchal" family)" (1).
Deze uitleg lijkt ons enigszins merkwaardig, aangezien het gedragspatroon van de man in het Caribisch gezins- en familieverband - waarover later meer - even "pathologically deviant" is van de Westeuropese norm; desalniettemin zijn er tot voor kort weinig studies over dit manlijk gedragspatroon verschenen (2).

De politieke en religieuze aspecten van de bestudeerde samenlevingen werden wel genoemd, doch in vele gevallen slechts zeer summier uitgewerkt. De studie van HANNERZ (1974) over de politieke ontwikkelingen op de Cayman Islands kan als een uitzondering op deze regel worden beschouwd, doch hem kan weer verweten worden dat hij de gelegenheid voorbij liet gaan de rol van de politiek in een bredere sociale context te plaatsen. Een mogelijke verklaring, doch geen rechtvaardiging, van deze handelwijze zou gezocht kunnen worden in de omstandigheid dat slechts weinig Caribische samenlevingen een zo welomschreven en overzichtelijke entiteit vormen dat een geïntegreerde studie van zoveel mogelijk instituties op meso- en micro-sociologisch niveau tot de mogelijkheden behoort.

Vervolgens moet opgemerkt worden dat vele studies zich hebben toegespitst op plantage-maatschappijen, hetgeen gezien de economische geschiedenis van het Caribisch gebied zeer begrijpelijk is. De laatste jaren wordt meer onderzoek gedaan naar Caribische samenlevingen die een van de plantage-maatschappijen

(1) Horowitz, M.M., ed. Peoples and Cultures of the Caribbean. New York 1971, p. 400.

(2) Als uitzondering op deze regel kan o.a. het werk van Wilson en Brana-Shute genoemd worden:
Wilson, P.J., Crab Antics. The Social Anthropology of English Speaking Negro Societies of the Caribbean. London 1973, p. 180 en
Wilson, P.J., Caribbean Crews: Peer Groups and Male society. Caribbean Studies, 10 (1971), pp. 18-34.
Brana-Shute, G., Streetcorner Winkels and Dispersed Households: Male Adaption to Marginality in a Lower Class Creole Neighbourhood in Paramaribo. Doctoral Dissertation, Univ. of Florida 1974.
Brana-Shute, G., Social conflict and ritual restoration: a case of lower class creole mating in disequilibrium.
In: Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde, 132/I (1976), pp. 33-63.

afwijkende economische structuur hebben. De genoemde studies over de Benedenwindse Eilanden zijn hier een goed voorbeeld van (1). Wij menen dat deze studies van groot belang zijn omdat zij de visie op het Caribisch gebied als "Plantation-America" kunnen nuanceren en verbreden.
Naar wij menen kan het wetenschappelijk belang van de onderhavige studie, hoe bescheiden ook van opzet en uitvoering, gevonden worden in deze aanvulling op het reeds bekende.
St. Eustatius is een kleine overzichtelijke samenleving met een voor het Caribisch gebied zo eigen historie. De huidige vormgeving van deze samenleving vertoont een aantal trekken die niet alleen interessant zijn voor het concipiëren van de zoveelste Caribische community-study, maar die gezien hun afwijkend karakter in breder Caribisch-sociologisch perspektief van belang zijn.
Daarnaast is ook de theoretische benaderingswijze van groot belang. Over de methodenstrijd tussen de diachronisch georiënteerden en de voorstanders van een synchronische, op het functionalistisch principe georiënteerde approach is reeds veel geschreven (2). De studies welke beide benaderingswijzen trachten te integreren zijn echter nog schaars. Wij zijn echter, met GREENFIELD (1968) van mening dat een geïntegreerde aanpak bij de analyse van Caribische samenlevingen ernstig overwogen moet worden. De lezer verwachte in dit proefschrift geen spectaculaire noviteiten, noch het verlossende antwoord op de vraag: Wat kenmerkt in sociologicis hèt Caribisch gebied?
Wèl zal hierna getracht worden het karakteristieke van een Caribische samenleving met een geheel eigen verleden en heden bloot te leggen.
Hiertoe volgt eerst een globale en voorlopige beschrijving van wat ter plaatse zo trots "the gem of the Caribbean" genoemd wordt.

(1) Marks, A.F., Man, vrouw en huishoudgroep. op. cit.
Römer, R.A., Un pueblo na kaminda. op. cit.

(2) Zie o.a. Hoetink, H., Gezinsvormen in het Caribisch gebied.
In: Mens en Maatschappij, 36 (1961) nr. 1, pp. 81-93.

2. De plaats van handeling

St. Eustatius is een klein eiland, gelegen in de binnenste eilandenboog van de noordelijke Caribische archipel, een uur oostwaarts vliegend van Puerto Rico. Het maakt deel uit van de Nederlandse Antillen; de vijf andere eilanden zijn Curaçao, Aruba, Bonaire, St. Maarten (1) en Saba. De eerste drie liggen voor de kust van Venezuela; St. Eustatius, Saba en St. Maarten liggen ± 1000 km noordelijker. De hierbij opgenomen overzichtskaart geeft een indruk van de geografische ligging ten opzichte van de naburige eilanden.
St. Eustatius is ongeveer 21 km^2 groot en herbergt circa 1300 bewoners.
Het is alleen vanuit St. Maarten goed bereikbaar en de eerste indruk die de enkele bezoekende reiziger opdoet, is die van rust. Als men het geluk heeft het eiland in de regentijd te bezoeken, zal men zich wanen in een groen paradijs waar de mens nog leeft zonder tijdsbesef.
Vanaf het kleine maar goed verzorgde vliegveld, loopt een verharde weg naar Oranjestad, de hoofdplaats en tevens de enige "stad" van het eiland. Hier is het leven geconcentreerd, men vindt er de winkels en overheidsdiensten.
Wanneer men door het noordelijk deel van het stadje binnen komt rijden, wordt men getroffen door de ronduit slechte behuizing. In het zuiden van Oranjestad wonen de mensen onder meer draaglijke omstandigheden.
Enkele jaren geleden is een 25-tal volkswoningen gerealiseerd vlakbij het vliegveld. Er bestaan plannen voor een even grote uitbreiding van deze buurtschap. De woonsituatie behoeft erg veel verbetering.

De oplettende reiziger wordt eveneens gefrappeerd door het grote aantal ruïnes dat, her en der verspreid, maar vooral geconcentreerd in het voormalige woondorp langs de baai, het eiland een bijzonder reliëf geeft.
Het eiland heeft een rijke historie. In 1636 werd het door Pieter van Corselles voor de Zeeuwse familie Snouck en compagnons gekoloniseerd. Laatstgenoemden fungeerden als octrooigemachtigden van de Staten-Generaal.
Met wisselend succes werd de landbouw uitgeoefend en in de beginjaren hield men zich onledig met de verbouw van tabak en behalve suiker en katoen heeft men nog tal van andere producten geprobeerd.
In de loop van de 17de eeuw is het eiland mede als gevolg van krijgsgebeurte-

(1) St. Maarten is voor de helft Frans. Het wordt bestuurd als onderdeel van het departement Guadeloupe.

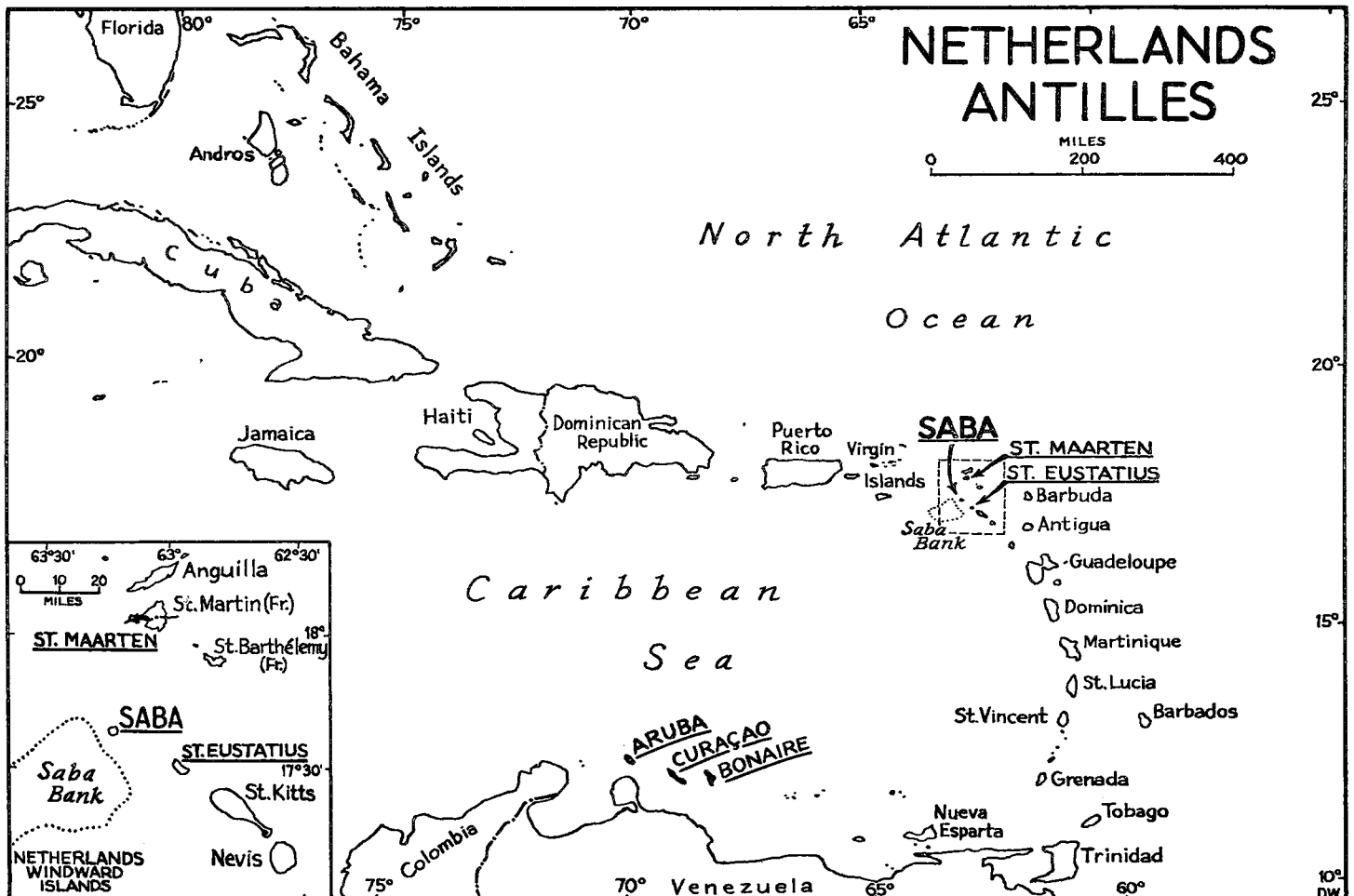
NETHERLANDS ANTILLES
MILES
0 200 400
North Atlantic Ocean
Caribbean Sea
Florida
80°
75°
70°
65°
25°
20°
15°
10° DW
60°
Bahama Islands
Andros
Cuba
Jamaica
Haiti
Dominican Republic
Puerto Rico
Virgin Islands
SABA
ST. MAARTEN
ST. EUSTATIUS
Barbuda
Antigua
Saba Bank
Guadeloupe
Dominica
Martinique
St. Lucia
St. Vincent
Barbados
Grenada
Tobago
Trinidad
Nueva Esparta
ARUBA
CURAÇAO
BONAIRE
Colombia
Venezuela
63°30'
63°
62°30'
0 10 20
MILES
Anguilla
St. Martin (Fr.)
ST. MAARTEN
18°
St. Barthélemy (Fr.)
SABA
ST. EUSTATIUS
17°30'
Saba Bank
St. Kitts
Nevis
NETHERLANDS WINDWARD ISLANDS

FIGURE 1

SINT EUSTATIUS

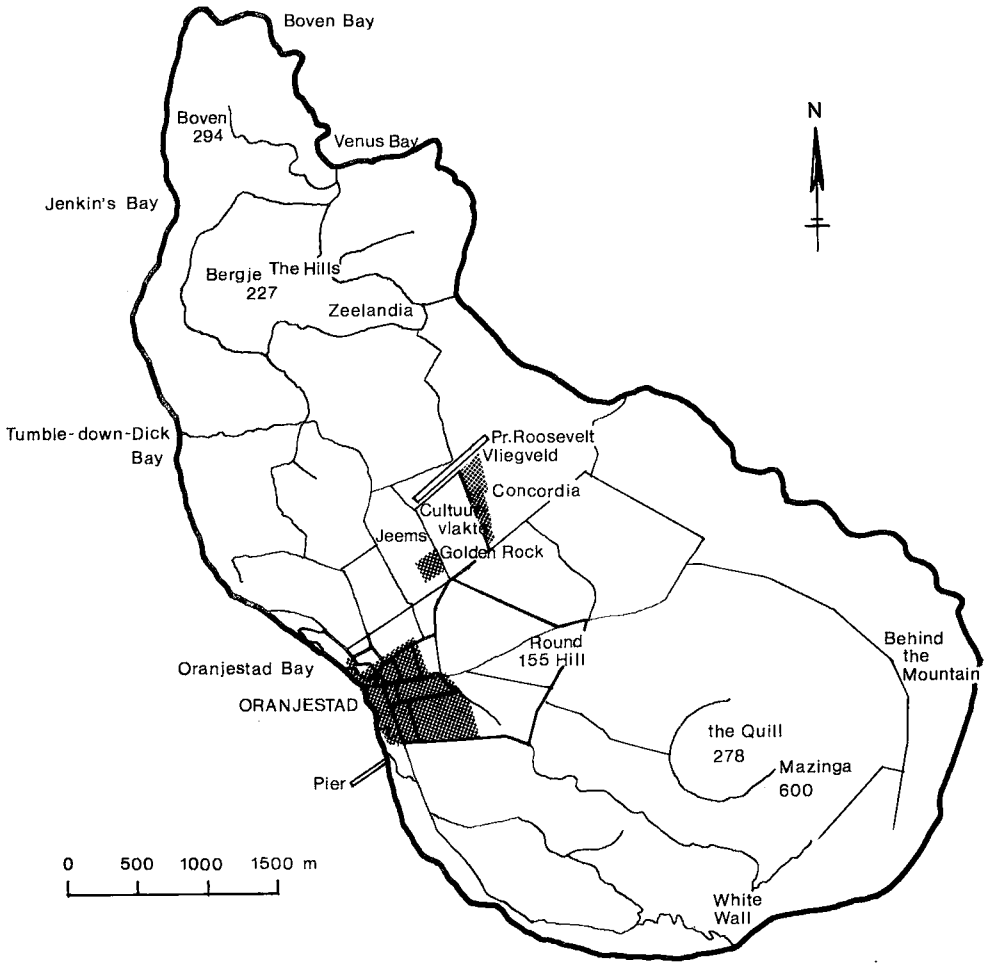

1. Gezicht op St. Eustatius; Saba op de achtergrond.
   Foto Jan. H. Smid.

nissen voortdurend van eigenaar veranderd. Deze oorlogsgebeurtenissen, die op zichzelf een aanduiding zijn voor de slechte wijze waarop het eiland van verdedigingswerken werd voorzien, deden geen goed aan de economische ontwikkeling. In de 18de eeuw echter maakte de opbloeiende slavenhandel van St. Eustatius een welvarende kolonie.
In 1679 was het eiland in eigendom gekomen van de West-Indische Compagnie. Het eiland was gunstig gelegen om te fungeren als depôt en transito-haven voor slaven, waarom het alleen al door de slavenhandel tot bloei kwam.
Tevens werd het een vermaarde doorvoerhaven en stapelplaats voor allerhande goederen uit Europa en de Engelse koloniën op het Amerikaanse continent, alsmede uit de Franse, Spaanse en Engelse koloniën in het Caribisch gebied.
De economische bloei bereikte zijn hoogtepunt in de jaren zeventig van de achttiende eeuw, toen St. Eustatius een belangrijke rol ging spelen in de goederen- en munitietransporten tussen Europa en de tegen het Engelse moederland rebellerende Noord-Amerikaanse koloniën.
Deze transacties speelden zich voornamelijk af in de vorm van smokkelhandel.
Het is begrijpelijk dat de Engelsen deze ontwikkelingen met lede ogen aanzagen.
Toen in 1780 de Vierde Engelse Oorlog uitbrak, nam Engeland de gelegenheid te baat de Nederlanders op één van hun meest kwetsbare plaatsen te treffen. In 1781 werd St. Eustatius namelijk overvallen door een sterke Britse vloot met landingstroepen onder bevel van admiraal Rodney.
Het eiland werd geheel ontmanteld en alle goederen werden verbeurd verklaard, ook die van Engelse eigenaren!
De enorme rijkdommen die in Engelse handen vielen, geven een goede indicatie van de grote bloei van het eiland.
Deze historische gebeurtenis is van groot belang, zij het dan in meer psychologische zin, omdat zij nog immer sterk voortleeft in de gedachten van de Statiaanse bevolking. Ja, zij is zelfs in sterke mate een eigen leven gaan leiden, los van haar historische realiteit.
Het droombeeld van de herleving van het eiland als een hernieuwde "Golden Rock" leeft in veler gedachten.

Na de verovering door Rodney heeft het eiland zich al weer vrij snel hersteld. In de jaren negentig van de achttiende eeuw bood het benedendorp weer een welvarend en drukbewoond aanzien en de bevolking groeide gestaag. Het is dan ook onjuist het keerpunt in de economische ontwikkeling van het eiland te leggen bij de verovering door Rodney in 1781.

Het kwijnend bestaan van de West-Indische Compagnie, gevoegd bij de openstelling van de havens van de Engelse Caribische eilanden voor de Noord-Amerikaanse schepen waren veelmeer oorzaken van het teruglopen van de economische hausse op St. Eustatius in de eerste decennia van de 19de eeuw. Deze achteruitgang zette zich gedurende de gehele 19de eeuw voort; het eiland verviel tot een hulpbehoevend en armlastig gewest, met name toen in de tweede helft van de 19de eeuw ook in onze koloniën de slavernij werd afgeschaft. De enige bronnen van bestaan waren in deze tijd te vinden in de landbouw en visserij en in mindere mate in de zeevaart. Deze bestaansbronnen leverden echter weinig op en vooral de landbouw was in belangrijke mate afhankelijk van de luimen der weergoden. De Bovenwindse Eilanden ontvangen weliswaar meer regen dan de eilanden "beneden de wind", maar de structuur van de bodem en de onregelmatigheid van de regenval in de tijd zijn wankele pijlers voor de ontwikkeling van een stabiele landbouw. Voeg hierbij het op gezette tijden voorkomen van hurricanes en de onzekere geografische en klimatologische voorwaarden zijn wel duidelijk genoeg geschetst. Daarenboven ontbrak het de Statianen aan een stabiele afzetmarkt en vooral, vanwege de geïsoleerde ligging, aan goede tranportmogelijkheden.
Het ging steeds slechter met St. Eustatius.

De achteruitgang werd enigszins tot staan gebracht in de jaren twintig van deze eeuw toen de bouw van de Shell-raffinaderij annex olie-opslagplaats op Curaçao werk leverde voor de Statiaan die bereid was te emigreren. De hierdoor veroorzaakte eerste migratiestroom droogde echter spoedig op in het begin van de jaren dertig van deze eeuw toen de wereldmalaise ook binnen de olie-industrie merkbaar werd.
Door de spoedige opleving van de olie-industrie kwam de tweede migratiegolf op gang, met name naar Aruba waar de Standard Oil of New Yersey eveneens een raffinaderij had gebouwd (1).
De snelle bevolkingsgroei op de Benedenwindse Eilanden, gevoegd bij de aanwezigheid van Statianen op Curaçao en Aruba schiepen enige voorwaarden voor de afzet van vee en landbouwprodukten van St. Eustatius. Met name tijdens de Tweede Wereldoorlog draaiden de raffinaderijen op Curaçao en Aruba op topproduktie.

(1) Zie voor de ontwikkeling van de olie-industrie op de Nederlandse Antillen het rijk gedocumenteerde "Olie als water" van J. van Soest (Curaçao 1976). Dit omvangrijke werk geeft een gedetailleerde analyse van de economie der Benedenwindse Eilanden in de eerste helft der twintigste eeuw.

Doch het feit dat zovele mannen wegtrokken alsmede de voortdurende geïsoleerdheid van het eiland, vergrootten langzaam maar zeker de armoede op St. Eustatius. De achtergebleven betrekkingen op St. Eustatius profiteerden nauwelijks van het door hun familieleden op de Benedenwinden verdiende inkomen, omdat de Statiaanse olie-arbeiders - in tegenstelling tot hun Sabaanse collega's - nauwelijks geld naar huis overmaakten (1).
In de jaren vijftig leidde de toenemende mechanisering en automatisering bij de olie-bedrijven tot ontslag van duizenden arbeiders. Ook veel Bovenwinders werden ontslagen en de Statiaanse emigranten kwamen successievelijk weer naar het thuiseiland terug. Zij troffen daar eer een slechtere dan een betere toestand aan dan voor hun vertrek. Het eiland was in grote mate financieel afhankelijk geworden van hulp van Curaçao of Nederland. Werkgelegenheid was er nauwelijks te vinden. De meeste arbeiders hadden weinig of niets gespaard en de enkeling die zo gelukkig was een pensioentje te mogen ontvangen van het oliebedrijf, zag weinig toekomst in investeren op St. Eustatius.

De staatkundige positie van het eiland was inmiddels in de loop der eeuwen drastisch gewijzigd.
Tot omstreeks 1800 was St. Eustatius het belangrijkste bestuurscentrum geweest van de Bovenwindse Eilanden. De nu eens commandeur, dan weer gouverneur genoemde hoogste gezagsdrager zetelde op St. Eustatius. Vanaf 1848 stond elk der drie eilanden rechtstreeks onder Curaçao en elk eiland had een eigen gezaghebber.
In 1919 vond weer een belangrijke verandering plaats: de drie eilanden kwamen onder één gezaghebber met als standplaats St. Maarten.
Tevens werd bepaald dat de ontvanger op Saba en St. Eustatius de functie van plaatsvervangend gezaghebber zou uitoefenen. In 1951 werd hun titel gewijzigd in die van administrateur.
Het bestuur over de Nederlandse Antillen is sterk gedecentraliseerd.
Het land is in grote mate bestuurlijk onafhankelijk van Nederland en kent naast een Staatsregeling een Eilandenregeling die aan elk der vier eilandgebieden (Curaçao, Aruba, Bonaire en de Bovenwindse Eilanden) veel autonomie toekent.
Het Eilandgebied de Bovenwindse Eilanden wordt bestuurd door een Eilandsraad van 15 leden; 5 van elk eiland. Het dagelijks bestuur wordt uitgeoefend door het Bestuurscollege, bestaande uit de gezaghebber en zes gedeputeerden. Elk

(1) Soest. J. van, Olie als water. op. cit.

eiland kiest twee gedeputeerden. Op St. Eustatius wordt het dagelijks bestuur uitgeoefend door de eerder genoemde administrateur en twee gedeputeerden.

Er bestaat momenteel grote rivaliteit tussen twee elkaar fel beconcurrerende politieke partijen, de Democratic Party en de Windward Islands Peoples' Movement. De politiek is daardoor een sterk desintegratief element binnen de Statiaanse samenleving.
In een samenleving waarin, gezien de economische omstandigheden, bestuurlijke en politieke samenwerking een eerste vereiste zou moeten zijn, gaat veel energie verloren aan het uitvechten van politieke geschilpunten. De politiek is nauwelijks ideologisch gefundeerd en in feite in belangrijke mate gebaseerd op het patronagesysteem. In ruil voor hun stem worden de eilandbewoners in de verkiezingsstrijd veel beloften gedaan. Gezien de deplorabele economische situatie kan geen der beide partijen ooit aan inlossing der beloften toekomen. Daartoe is het noodzakelijk de beloften subtiel te verpakken. Beloning kan plaatsvinden op bescheiden schaal door middel van het verstrekken van baantjes of het verschaffen van financiële voordelen of andere ambtelijke handelingen. Het verschaffen van (tijdelijk) werk wordt mogelijk gemaakt door het bestaan van de omvangrijke Dienst voor Openbare Werken.
Het patronagesysteem werkt nadelig voor de ontwikkeling van de landbouw. Locale werknemers krijgen na de verkiezing, zo mogelijk, een baantje bij de D.O.W. waar zij per dag of dagdeel met minder inspanning meer verdienen dan in de landbouw. Het land wordt niet meer of onvoldoende bewerkt en de oogsten zijn te klein om daarvoor een transportsysteem en een afzetmarkt in het leven te houden.
Kort gezegd, de toch al aanwezige schaalproblemen van het kleine St. Eustatius zijn door de afname van het aantal landbouwers en de vermindering van het bebouwde areaal steeds zwaarder gaan drukken.
Het patronagesysteem heeft echter waarschijnlijk nog een veel ernstiger gevolg, namelijk het doden van initiatief. Het tweepartijenstelsel dwingt de politicus tot protectie van zijn kiezers binnen het patronagesysteem, waardoor de bestaanszekerheid van deze stemmers aanzienlijk wordt vergroot. Althans van dat deel der stemmers dat de door hen gesteunde partij aan de macht zag komen. Gegeven het ontbreken van werkgelegenheid en de afwezigheid van andere alternatieven, zal de Statiaan geneigd zijn te kiezen voor een baantje bij het gouvernement.
Zo ontstaat dan de schijnbare paradox dat een politiek systeem dat de econo-

mische ontwikkeling in de weg staat en daardoor de individuele ontwikkelingskansen verkleint, althans voor een belangrijk deel der bevolking via het patronagesysteem een zekere stabiliteit in economische zin verschaft. Een stabiliteit echter die op zeer zwakke pijlers berust, aangezien zij bestaat bij de gratie van de financiële hulpverlening zonder voorwaarden van Curaçao en de decentralisatiegedachte waarop de Eilandenregeling is gebaseerd.

De visserij is op St. Eustatius een zeer zwak ontwikkelde bedrijfstak.
Door haar methoden en niet-adequate uitrusting is zij verworden tot hobbyisme en karige bijverdienste voor een tiental vissers. Initiatieven en plannen op het gebied van de visserij zijn er zeker geweest. Zij zijn echter alle blijven steken op het niveau van de vrijblijvende plannenmakerij.

Er bestaat geen industrie van enige betekenis op het eiland. Er zijn in het verleden pogingen ondernomen tot exploitatie van aanwezige tras- en puimsteenvoorraden, doch deze pogingen werden niet zelden gedaan door economische avonturiers en gelukszoekers en hebben geen van alle tot iets geleid.
De toeristenindustrie is de laatste jaren van toenemende betekenis. Er zijn gedurende het laatste decennium enkele hotels gebouwd, maar tot nu toe wordt slechts één van deze hotelletjes op een min of meer succesvolle wijze geëxploiteerd.
Er zit echter een langzame, doch gestage groei in dit kort verblijfstoerisme. Bij toenemende betekenis hiervan zal deze sector voor de werkgelegenheid van belang worden.

Er zijn in het verleden, zoals gezegd, tal van pogingen ondernomen het economisch leven op St. Eustatius weer nieuw leven in te blazen. Zij zijn echter alle binnen korte tijd bijgeschreven op de nog steeds groeiende lijst "mislukte projecten".
Toch zijn er in de jaren zeventig belangrijke projecten gerealiseerd. Zo werd in 1976 de grote aanlegsteiger voltooid, waarvan de realisering een zo kommervolle voorgeschiedenis heeft. Daarmee werd de ontscheping van goederen aanzienlijk vergemakkelijkt en tevens waren, zo dacht men, nu aanlegfaciliteiten geschapen voor het cruise-toerisme. Over de bruikbaarheid van de pier bestaat echter nogal verschil van mening.
Tevens werd in de jaren zeventig een volkswoningbouwproject voltooid. Een 25-tal volkswoningen, gelegen in de onmiddellijke nabijheid van het vliegveld

levert bij een bevolkingstotaal van 1300 zielen een belangrijke bijdrage aan de oplossing van het grote woningprobleem. De woningen vertonen echter enkele ernstige gebreken met name op het gebied van de watervoorziening. Er is in 1976 een aanvang gemaakt met de restauratie van het zeventiende eeuwse Fort Oranje. Dit werk biedt aan enkele tientallen Statianen gedurende een paar jaar werk. De restauratie is inmiddels voltooid. Er bestaan plannen voor de restauratie van meer historische gebouwen op het eiland.
Voor een structurele werkgelegenheidsverbetering zijn deze projecten echter van weinig belang. Nadat deze werken zijn voltooid, worden de arbeiders weer ontslagen en er is in feite niets veranderd.

Voor de kenschetsing van de Statiaanse samenleving is het noodzakelijk melding te maken van de religieuze verscheidenheid op het eiland. Er bestaan 3 religieuze groeperingen: de Methodisten, de Zevendedagadventisten en de Rooms-Katholieken.
De Methodisten vormen de grootste groepering, doch de Zevendedagadventisten hebben de laatste jaren hoe langer hoe meer aanhangers gekregen. Zij zijn zelfs de Rooms-Katholieken, toch altijd in de voorgaande jaren goed voor een ruime tweede plaats, in aantal voorbijgestreefd.
De Adventisten voeren een agressieve proselyteringspolitiek en zijn niet geneigd tot samenwerking met andere kerken. Zij zijn ondergeschikt aan een streng religieus regiem. Geen alcohol, geen tabak, geen wereldse geneugten en een strikte naleving van de kerkelijke plichten.
In maatschappelijk opzicht vormen de Adventisten een groep met geheel eigen karakteristieken. Hun gezinsleven wijkt af van het Caribisch traditionele; in economisch opzicht gaat het hen vaak veel beter dan niet-Adventisten; zij zijn sneller geneigd tot het nemen van initiatieven doch zij gaan daarbij de coöperatie met andersdenkenden uit de weg. Hun strenge religieuze moraal werkt niet zelden als een splijtzwam binnen de totale samenleving, niet alleen op macroniveau maar ook binnen het gezinsleven.

Wanneer het hierboven geschetste beeld van de Statiaanse samenleving voorlopig wordt samengevat, moet opgemerkt worden dat deze aantekeningen een heuristische bedoeling hebben. Zij dienen als een voorlopige globale profielschets van een samenleving die niet licht in al haar facetten te verstaan valt. De uit deze schets naar voren tredende vraagpunten dienen ons echter tot leidraad en steun in onze pogingen het hoe en het waarom van deze kleine samenleving te beschrij-

ven en te analyseren.
Bij eerste waarneming zien we dan een samenleving die een rijke en zelfs glorieuze geschiedenis heeft welke nog steeds voortleeft in de gedachten van de huidige eilandbewoners. In schril contrast met deze historie staat de huidige slechte sociaal-economische situatie.
Het eiland wordt in feite door jaarlijkse subsidies op de been gehouden. De landbouw en visserij betekenen steeds minder als inkomensbron. De toeristenindustrie ontwikkelt zich slechts zeer langzaam en vormt uiteraard een zeer smalle bestaansbasis.
Het eiland wordt bestuurd door mensen die vaak niet de meest geschikte opleiding hebben om aan deze moeilijke sociaal-economische situatie het hoofd te bieden.
De naijver tussen de elkaar bestrijdende politieke partijen belemmert politieke daadkracht en verlamt de ontwikkeling van een op de toekomst gericht beleid. Deze politieke tegenstellingen hebben vaak geleid tot sterke polarisatie binnen de eilandsamenleving. De daardoor teloor gegane sociale cohesie wordt nog verder om zeep geholpen door tegenstellingen op het godsdienstige vlak.
Tal van plannen en projecten tot heractivering van het economisch leven zijn op niets uitgelopen. De infra-structurele werken die de laatste jaren zijn uitgevoerd, dragen weliswaar bij tot verhoging van het materieel voorzieningenniveau, maar leveren geen structurele bijdrage tot de oplossing van het werkgelegenheidsprobleem.
Op het eiland lijkt een geest van initiatiefloosheid en van een zekere gelatenheid rond te waren.

3. Probleemstelling

Wij hebben een beknopte schets gegeven van de Statiaanse samenleving zoals die zich bij eerste waarneming aan ons voordoet.
Hoe kunnen wij een beter zicht krijgen op de verschillende verschijningsvormen van deze samenleving en van de processen van sociaal-economische aard die hebben geleid tot de geheel eigen structuur en cultuur van deze samenleving?
Er is, zoals gezegd, weinig fundamenteel sociologisch en/of antropologisch onderzoek verricht met betrekking tot St. Eustatius. Keur en Keur, de enigen die deze samenleving op een meer diepgaande wijze, tot onderwerp van studie maakten, hebben sterk de nadruk gelegd op de geschiedenis van de eilandelijke bevolking, alsmede op het nauwkeurig beschrijven van het natuurlijk milieu waarin de bewoners van het eiland verkeren.
"The authors have attempted to investigate two important and predominant factors contributing to the present culture complexes: the role of natural environment and the course of ethno-history. It would seem that these give considerable insight, and largely explain the present situation, with both its successfully functioning aspects and its problems of dysfunction, such as lack of coordination within and articulation outside the island itself, contradictory features and cultural stagnation" (1).
Wij onderkennen het belangrijke pionierswerk van Keur en Keur, maar wij menen dat een werkelijk begrip van de huidige sociaal-economische situatie een meer diepgaande analyse vereist.
Daarnaast vraagt de toekomstige ontwikkeling van het eiland om een beleid dat, steunend op onderzoek vanuit verschillende gezichtspunten, kans biedt op een reële verbetering van de sociaal-economische positie van het eiland.
Daarbij gaat het, naar wij menen, om een drietal belangrijke kernthema's.

a. De sociaal-economische geschiedenis van het eiland.
   Wij menen dat het verstaan van de huidige situatie waarin het eiland en zijn bewoners verkeert, zeer wordt bevorderd door een gedegen kennis van de voorgeschiedenis van deze samenleving.
b. De huidige sociaal-economische situatie op het eiland.
   De sociaal-economische situatie van het eiland zal in detail dienen te worden beschreven. Daarbij gaat het niet alleen om de "natural environment" maar ook en vooral om de "social environment".

(1) Zie: Keur, John Y. and Keur, Dorothy L., Windward Children. op. cit., p. 2.

In onze globale schets hebben wij er al op gewezen dat de sociale cohesie op het eiland niet bijster groot is. Vooral de godsdienst en de politiek spelen hierbij een belangrijke rol. Wij zullen oorzaken en gevolgen van deze en andere institutionele processen zo goed mogelijk dienen te beschrijven teneinde een beter inzicht te krijgen in de interne structuur en cultuur van deze eilandelijke gemeenschap.

c. Het bredere sociaal-economische krachtveld waarin het eiland zich bevindt. Hierbij is het van belang te beseffen dat St. Eustatius geen autarkisch sociaal systeem is, maar integendeel sterk afhankelijk is van invloeden van buiten-eilandelijke aard.
De laatste jaren zijn er vele, soms felle, discussies gevoerd omtrent verschillende modellen die gehanteerd worden ter verklaring van de vaak zo weinig rooskleurige situatie waarin ontwikkelingslanden verkeren. Daarbij is vaak een neiging tot eenzijdige interpretatie en analyse te bespeuren.
Wij zullen ons beraden over deze verschillende modellen in het licht van de zo belangrijke externe sociaal-economische relaties van het zo afhankelijke eiland. Het is onze stellige overtuiging dat daarbij niet gestreefd moet worden naar de constructie van een of meer nieuwe modellen per se. In het oog dient te worden gehouden dat een modelmatige benadering ten dienste moet staan van een descriptie en analyse die recht doet aan een samenleving die weliswaar klein, maar daarom nog niet minder amorf behoeft te zijn.

In het licht van het bovenstaande hebben wij ons als taak gesteld in dit boek verheldering te zoeken omtrent de volgende probleemstellingen.

1. Hoe heeft de samenleving van St. Eustatius zich in de loop van haar geschiedenis in sociaal-economische zin ontwikkeld?
2. Welke zijn de determinanten en verschijningsvormen van de huidige sociaal-economische positie van het eiland, en in het bijzonder, welke determinerende aspecten zijn te onderscheiden aan de politieke en religieuze processen binnen deze samenleving?
3. Welke zijn de krachten van buiten-eilandelijke aard die de huidige sociaal-economische positie van het eiland mede bepalen?

Vooruitlopend op hetgeen in paragraaf 6 te berde zal worden gebracht, kan hier reeds worden opgemerkt dat aan de eerste probleemstelling in deel I aandacht zal worden geschonken. In de delen II en III zullen wij ons laten leiden door de tweede probleemstelling, terwijl in het vierde en laatste deel aandacht zal worden schonken aan de derde probleemstelling, overigens in nauwe samenhang

met de twee eerstgenoemden. Alvorens over te gaan tot een beschrijving van de door ons gehanteerde instrumenten van onderzoek, lijkt het ons omwille van de duidelijkheid raadzaam enige methodische kanttekeningen te plaatsen.

4. Methodisch preludium

Bij de oorspronkelijke opzet van het onderzoek naar de sociale organisatie van de Statiaanse samenleving, werd uiteraard veel zorg besteed aan de vraag op welke manier de onderzoeker zou trachten zijn materiaal te verzamelen en te analyseren.
Het leek juist, aan te vangen met een diachronische benadering, waarbij aan de hand van primaire en secundaire bronnen een beschrijving van de sociaal-economische geschiedenis wordt gegeven van het eiland en zijn bewoners. Deze beschrijving zou moeten beginnen bij de kolonisatie in 1636 en zou dienen te eindigen bij de hedendaagse situatie. Wij meenden, dat in de talrijke studies van Caribische samenlevingen en de aldaar vigerende gezins- en familiepatronen, de beschrijvingen en analyses al te zeer gefundeerd zijn op methodieken die gebaseerd zijn op meso- en macrosociologische grootheden als "het Afrikaans cultuurverleden", "de slavernij", "de sociaal-economische omstandigheden" en dergelijke.
Wij waren de overtuiging toegedaan dat de verklaringen vanuit een meer interactionele benadering - een benadering op micro-sociologisch niveau derhalve - een veel realistischer beeld zouden kunnen geven van de alledaagse werkelijkheid in de door ons te onderzoeken samenleving.
In verband hiermee stelden wij ons de vraag of het recentelijk wederom in populariteit stijgende symbolisch interactionisme geen belangrijke "approach" zou kunnen zijn. In ieder geval zou deze theoretische benaderingswijze ons ten dienste kunnen staan bij het onderzoek naar het normen- en waardenpatroon van de kleine groep - het gezin, de familie - binnen deze samenleving.
Er werd dus in het beginstadium van het onderzoek niét in eerste instantie gedacht aan een methodische benaderingswijze volgens functionalistische traditie. Wèl meenden wij, dat de langs kwalitatieve weg verkregen gegevens zoveel mogelijk met kwantitatieve data geverifieerd dienden te worden.

Voornoemd symbolisch interactionisme kan in navolging van BLUMER (1969) in de volgende drie punten worden samengevat.
In de eerste plaats wordt door hem gesteld, dat de mens handelt ten opzichte van "dingen", op basis van de betekenis die deze dingen voor hem hebben. Deze "dingen" zijn bijvoorbeeld fysieke objecten, mensen, instituties, gedragingen van anderen, idealen en dergelijke.
Vervolgens wordt de betekenis van deze dingen afgeleid uit sociale interacties

waarbij gebruik wordt gemaakt van significante symbolen.
Tenslotte wordt deze afgeleide betekenis door een individu op een bepaalde wijze geïnterpreteerd. Dit interpretatie-proces bestaat uit een interactie met zichzelf, waarbij de afgeleide betekenis bezien wordt in het licht van de situatie waarin het individu verkeert. Vervolgens wordt besloten tot een bepaalde handelwijze.
Het symbolisch interactionisme ziet de maatschappij als een verzameling mensen, die zelf hun gedrag "ontwerpen" in de vele situaties waarin zij dagelijks verkeren. Zij doen dit door een voortdurende definiëring en interpretatie van deze situaties. Tijdens de sociale interactie geeft men aanwijzingen aan anderen en interpreteert men op zijn beurt signalen van anderen, waardoor wederzijdse gedragsbeïnvloeding plaatsvindt. De mens leeft temidden van objecten en wordt door de betekenis van deze objecten in zijn handelen gericht.
Het methodologisch gevolg van deze benaderingswijze is een sterke beklemtoning van kwalitatieve onderzoekstechnieken, waarbij de onderzoeker zich zo goed mogelijk kan verplaatsen in de positie en het denken van zijn studie-objecten.

Vóór, maar vooral tijdens het onderzoek, werd echter duidelijk dat het hanteren van het symbolisch interactionisme zonder méér als benaderingswijze onvoldoende aanknopingspunten voor een verantwoorde analyse zou bieden.
In de eerste plaats zou met het uitsluitend hanteren van deze optiek een macrosociologisch overzicht over de totale eilandsamenleving, opgevat als een sociaal systeem, worden bemoeilijkt. Het gevaar zou bestaan dat te eenzijdig de nadruk zou worden gelegd op individuele interactie- en zingevingspatronen waardoor groepsprocessen en dergelijke minder gemakkelijk aan bod zouden komen. Bovendien zouden krachten die invloed uitoefenen op dit sociaal systeem en waarvan de oorsprong in de historie of buiten de samenleving is gelegen, licht veronachtzaamd kunnen worden.
In de tweede plaats bleek tijdens de veldwerkperiode dat het niet wel mogelijk was, om verschillende redenen, op een voldoende intensieve wijze gegevens te verzamelen vanuit een symbolisch interactionistische beschouwingswijze. Zoals we gezien hebben, tracht het symbolisch interactionisme een analyse te geven van het sociale handelen van de mens, waarbij vooral rekening wordt gehouden met de aspecten van zin en zinbeleving die dit handelen kenmerken. Dit brengt met zich mee, dat de ervaringswerkelijkheid van handelende en interpreterende individuen als object voor onderzoek wordt gezien. Deze ervaringswerkelijkheid dient men onvooringenomen tegemoet te treden om zo op inductieve wijze unifor-

miteiten te destilleren en in begrippen en theorieën uit te drukken. Ter methode van materiaalverzameling wordt onder meer de participerende waarneming aanbevolen. Men kan daarbij trachten te komen tot een verheldering van de structuur van de alledaagse ervaringswereld. Men kan dit pogen te bereiken door het construeren van typen van interactie-processen, van personen, van attituden, maar het is zeer moeilijk binnen het tijdsbestek van krap één jaar een zodanig inzicht in de samenleving te ontwikkelen dat een typering van de verschillende samenlevingsaspecten met een voldoende graad van volledigheid kan worden bereikt. Elke typering moet, om met de term van GLASER en STRAUSS (1973) te spreken, tot een verzadigingspunt worden geanalyseerd.
In het onderhavige onderzoek is dit niet geheel mogelijk geweest.
Kort gezegd: het symbolisch interactionisme biedt perspectieven waar het aankomt op het beschrijven en analyseren van interactie-processen en is als zodanig van groot belang voor het blootleggen van de meest elementaire gebeurtenissen binnen deze samenleving. Voor ons doel is dit echter niet voldoende; wij hebben een begrippenkader nodig dat ons de mogelijkheid verschaft de samenleving in samenhangende structurele en culturele kenmerken uiteen te zetten.
Wij willen antwoord vinden op vragen als:
In welke factoren kan het religieuze leven op St. Eustatius worden uiteengelegd? Hoe werken deze factoren afzonderlijk? Welke werking oefenen deze factoren op elkaar uit? Welke hoofdwerkingen hebben deze factoren en welke bijwerkingen? Welke positieve werking hebben deze factoren en welke negatieve? Wat is de frequentie en duur der werkingen? In welke richting werken deze factoren? Enzovoort.
Wij menen dat het begrippenapparaat van het functionalisme en met name dat, ontwikkeld door MERTON (1968) hier vruchtbaar kan worden gehanteerd. Het functiebegrip kan ons, aangevuld met de noties van het symbolisch interactionisme, inzicht verschaffen in de werkingen van het sociaal systeem St. Eustatius. Dit systeem is onderhevig aan verandering; het is gevormd door het verleden en vervormd door het heden. Vandaar ook dat een historiserende benadering in deze studie niet gemist kan worden.

Gewaakt dient te worden tegen een organicistisch-mechanistische benaderingswijze welke het sociaal functioneren binnen het systeem slechts ziet als een voortdurend streven tot instandhouding van een onveranderlijke structuur waarin alles en allen samenwerken tot instandhouding van de heersende orde.

Functie wordt in deze context, in navolging van Hofstra (1) als volgt omschreven: het functioneren van een verschijnsel, in de zin van werken, in beweging zijn, in tegenstelling tot structuur of opzet.
Het werkelijk functioneren van een sociale instelling kan zeer verschillend zijn van hetgeen men enkel uit structuur of doelstelling zou kunnen afleiden.
Bij het hanteren van functionele verklaringswijzen dient de onderzoeker de te onderzoeken personen en/of groepen te lokaliseren in hun onderling samenhangende posities en rollen. De structurele context en achtergrond van het te verklaren object dienen te worden blootgelegd. Deze "contextual identification" gaat vooraf aan het onderzoek naar het feitelijk functioneren van het object. De aandacht dient hierbij echter niet alleen gericht te zijn op wat feitelijk plaatsvindt, maar ook op wat niet gebeurt als gevolg van de aanwezigheid van het bestaande patroon.
De emotionele en cognitieve zin die de participanten aan het waargenomen patroon en zijn gevolgen hechten, dient gepeild te worden. Daarbij moeten de objectieve gevolgen van het bestudeerde verschijnsel onderscheiden worden van de subjectieve motieven, voor zover mogelijk, doch laatstgenoemde motieven der deelnemers kunnen belangrijke aanwijzingen geven voor het vaststellen van functies.
Overigens dient te worden gewaarschuwd voor een te eenzijdige verklaring in termen van functies. Het zou de processen binnen de samenleving te zeer vertekenen tot een sociaal systeem waarin slechts die processen gaande zijn die in teleologische zin gericht zijn op evenwicht, zo mogelijk in harmonie te bereiken.

Wanneer we het hierbovengeschrevene trachten samen te vatten kunnen we ons model van de Statiaanse samenleving en de daaraan gekoppelde analyse- en beschrijvingsmethodieken als volgt formuleren. De samenleving van St. Eustatius is een sociaal systeem; een complex van componenten derhalve, met interrelaties tussen eigenschappen van deze componenten, en met een bepaalde begrenzing.
Het is echter geen gesloten sociaal systeem; het is open voor invloeden uit het

(1) Zie: Hofstra, S., Het functiebegrip in de sociologie.
In: Handelingen van de "Nederlandse Sociologische Vereeniging", 1946, pp. 25-58.
Voorts: Buckley, W., Structural-functional Analysis in Modern Sociology.
In: Becker, H. and Boskoff, A. (eds.) Modern Sociological Theory. New York 1957, pp. 236-260.

verleden (het is er immers in belangrijke mate door gevormd); het is ook open voor hedendaagse invloeden die er van buitenaf op inwerken en het is open naar de toekomst in die zin, dat op de te verwachten ontwikkelingen in sociaal-economische zin, wordt gepreludeerd.
Dit sociaal systeem is niet alleen een langs harmonische weg naar evenwicht strevend geheel; het is een systeem waarin ook het conflict een plaats heeft.
De relatie met het verleden vereist een historiserende benadering.
Binnen het sociaal systeem bestaan machtsverhoudingen en spelen zich interactie- en beleidsprocessen af.
Het onderzoek naar de aan deze verhoudingen en processen gekoppelde gedragspatronen kan geschieden met behulp van het begrippenkader van het functionalisme en symbolisch interactionisme waarbij duidelijk beseft dient te worden dat het functionalisme, gegeven de aard van zijn begrippen, aangevuld dient te worden met onderzoek naar de meer subjectieve en irrationele motieven en gedragingen.

5. Instrumenten van onderzoek

Gedurende het jaar 1976 verbleven mijn vrouw en ik op St. Eustatius. Wij hebben getracht in deze betrekkelijk korte tijd zoveel mogelijk informatie te verzamelen over de Statiaanse samenleving in al haar facetten. Daartoe werd gebruik gemaakt van de volgende onderzoekstechnieken.

a. participerende waarneming

Het onderzoek werd in sterke mate bepaald door een zo groot mogelijke participatie van de onderzoeker in de samenleving.
Onze kleine huurwoning was gelegen in het armste deel van Oranjestad, de hoofdplaats van het eiland, en onderscheidde zich qua grootte en ontwerp zeker niet van de woningen waarin lower- en middle-class Statianen wonen.
Dagelijks verkeerden wij te midden van de eilandbewoners; door wandelingen en talks-on-the-road werden vele contacten gelegd. Locale bars en winkeltjes werden frequent bezocht. Sleutelinformanten werden voor het avondeten uitgenodigd. Wij gingen met de oudere planters naar hun grondjes en spraken over hun beslommeringen. We legden zelf een moestuin aan rond ons huis; de daarin verbouwde groenten werden, indien voorradig, verdeeld onder de buren en dienden, indirect als ruilmiddel. We werkten gedurende een groot deel van het jaar als vast bemanningslid van een locale vissersboot. Voorts hebben we gedurende anderhalve maand gewerkt als bediende in een der locale bars annex restaurant. We werkten enkele weken als bouwvakker, tezamen met een groep jonge mannen die bezig was met het grondwerk voor de uitbreiding van een klein hotel.
Ons hele leven op het eiland was ingesteld op het creëren van een zo intensief mogelijke relatie met buurtgenoten.
Het werk van mijn vrouw als onderwijzeres op één der plaatselijke scholen bood eveneens belangrijke contactmogelijkheden.

b. interview

Er werden oriënterende interviews gehouden met sleutelinformanten. Deze interviews droegen een informeel karakter en handelden over een aantal aan de probleemstelling ten grondslag liggende richtbegrippen. Voorts werden tijdens de voortgang van het onderzoek interviews gehouden met vissers, landbouwers, bestuursambtenaren, politie-functionarissen, de gouvernementsarts, kerkelijke

leiders, etcetera.

c. projectieve technieken

Gebruik werd gemaakt van de volgende projectieve technieken
- opstellen: schoolkinderen van beide lagere scholen werd gevraagd een opstel te schrijven over bepaalde alledaagse situaties. De hieruit verkregen informatie is uiteraard niet strikt empirisch van aard, maar draagt bij tot de totale beeldvorming over de feitelijke situatie op het eiland.
- sentence completion form: bij deze techniek wordt de respondent gevraagd een aantal halve zinnen aan te vullen. Inhoudsanalyse van de aangevulde zinnen kan belangwekkende gegevens opleveren. Zij werd gebruikt bij de kinderen van de lagere scholen. Zie voor de tekst bijlage I.

d. future oriented questionnaire

Deze questionnaire bevat een dertigtal vragen die er op gericht zijn informatie te verkrijgen omtrent de toekomstverwachting van jonge mensen. Tijdens ons onderzoek vulde een steekproef van circa 40 jonge Statianen in de leeftijd van 15-20 jaar deze vragenlijst in. Analyse van dit materiaal kan ons mede van dienst zijn om een inzicht te krijgen in de leef- en gedachtenwereld van jonge mensen. Zie voor de tekst bijlage II.

e. levensgeschiedenissen

Vanwege tijdgebrek konden slechts enkele levensgeschiedenissen worden opgetekend. Zij zijn echter van grote waarde bij de beschrijving van het dagelijks leven op het eiland.

f. statistiekstudie en mini-census

Het verkrijgen van betrouwbare statistieken is op St. Eustatius een groot probleem. Het ambtelijk apparaat is hierin zeer slecht geschoold en zelfs de meest voor de hand liggende bevolkings- en migratiestatistieken werden tot voor kort vrij onnauwkeurig bijgehouden.
Tijdens ons onderzoek bleek onder meer, dat het totaal aantal inwoners van de Nederlandse Antillen niet precies kon worden vastgesteld, omdat het bestuur

van St. Eustatius zijn cijfers niet of op zeer gebrekkige wijze doorstuurde!
In 1972 werd op de Nederlandse Antillen de eerste Algemene Volks- en Woningtelling gehouden. Deze telling verschafte ook cijfers over St. Eustatius (1). Tijdens de uitvoering van ons onderzoek leken deze cijfers ons echter niet meer voldoende up-to-date en wij hadden voorts enige aanleiding te veronderstellen dat het verzamelen van de gegevens tijdens de telling van 1972 - overigens buiten de schuld van de uitvoerende instanties op Curaçao - niet voldoende nauwkeurig had plaatsgevonden.
Bovenbeschreven omstandigheden deden ons besluiten de telling van 1972 in een enigszins afwijkende vorm wederom uit te voeren. De laatste drie maanden van ons verblijf werden besteed aan de uitvoering van deze mini-census. Hiertoe werd assistentie verleend door een student in de sociologie van de Landbouwhogeschool te Wageningen. De vragenlijsten die in 1972 gebruikt waren, werden enigszins gereviseerd. De gegevens van alle bewoners van het eiland werden verzameld via de gezinshoofden.
Een gedetailleerde beschrijving van de werkzaamheden, verbandhoudend met deze volkstelling, alsmede de tekst van de gehanteerde vragenlijsten, is te vinden in bijlage III.
De in de tekst van dit proefschrift vermelde statistieken zijn voornamelijk op deze volkstelling gebaseerd.
Op een zo klein eiland, met een gering aantal geschoolde mensen, is het een groot probleem voldoende interviewers te vinden en te instrueren.
Toch zijn wij van mening dat bij de technische uitvoering van deze volkstelling, alsmede bij de verwerking van de gegevens in Nederland, een zo grote mate van nauwkeurigheid is betracht, dat de hier gepresenteerde gegevens empirisch verantwoord zijn. Voorts is op verschillende terreinen gedurende het veldwerk statistisch materiaal verzameld. Te noemen valt hierbij kerkelijke en justitiële statistische informatie terwijl een overzicht is gemaakt van de netto-inkomens van al het overheidspersoneel dat in eilandsdienst was. Het laatste geeft een goede indruk van de belangrijkheid van de eilandelijke overheid als werkverschaffer, terwijl tevens zicht wordt verkregen op de aard der inkomensverdeling.

(1) Eerste Algemene Volks- en Woningtelling Nederlandse Antillen. Bureau voor de Statistiek. Curaçao 1973.

g. literatuurstudie

Het spreekt vanzelf dat een zo breed mogelijke literatuurstudie is gepleegd. Daarbij deed zich de moeilijkheid voor, dat er over St. Eustatius niet zo erg veel geschreven is. Er bestaat enige literatuur over de geschiedenis van het eiland, maar afgezien van het werk van KEUR en KEUR (1960) bestaan er geen studies die de eilandelijke samenleving vanuit een sociologisch gezichtsveld benaderen.
Daarentegen bestrijkt de sociologische en antropologische literatuur die andere Caribische samenlevingen tot onderwerp heeft vele strekkende meters boekenschap. Gelukkig wordt daarbij de laatste jaren ook aan wat kleinere eilandelijke samenlevingen aandacht geschonken; te denken valt daarbij bijvoorbeeld aan het werk van WILSON (1973) en HANNERZ (1974).
Uiteraard is voor ons onderwerp een keuze gemaakt uit de omvangrijke literatuur. Er zijn echter wel een aantal rapporten verschenen die voornamelijk betrekking hebben op heractivering van de Statiaanse economie in totaliteit of op sectoren ervan. Deze rapporten zullen in de loop van het hiernavolgende successievelijk de revue passeren.

6. Indeling van het boek

Het boek valt uiteen in een viertal delen.
In het eerste deel zal aan de geschiedenis van het eiland tamelijk uitgebreid aandacht worden geschonken. Hiervóór beklemtoonden wij al het belang van een historiserende benadering voor een verantwoorde analyse van de huidige stand van zaken. Bij de behandeling van de historie van het eiland doet zich echter een algemeen probleem voor. Men kan namelijk de geschiedenis in algemene, grote lijnen behandelen zonder in te gaan op de gedetailleerde geschiedenis van instituties als bijvoorbeeld de politiek, de religie, het onderwijs etcetera.
In deze opzet zou de meer gedetailleerde historische ontwikkelingsgang van genoemde instituties bij de beschrijving van elk daarvan verder in het boek aan de orde worden gesteld.
Men kan echter ook kiezen voor een opzet, waarbij reeds in dit deel I over de geschiedenis in bijzondere zin wordt ingegaan op de ontwikkelingen die de verschillende instituties hebben doorgemaakt. In de eerste opzet wordt een integraal zicht op de historische ontwikkelingsgang van de samenleving bemoeilijkt, aangezien de deelhistoriën ruimtelijk gescheiden zijn. In de tweede opzet schuilt het gevaar dat de lezer bij de behandeling van de verschillende deelinstituties in het verloop van het boek telkens weer terug moet bladeren om zich te vergewissen van de voorgeschiedenissen.
Het leek ons zinvol de economische geschiedenis in deel I uitvoerig aan de orde te stellen, omdat de behandeling van de economie direct daaropvolgend in deel II aan de orde komt. De meer uitgebreide historische behandeling van overige instituties en met name van de politiek en de religie wordt dan verder in de publicatie bij de feitelijke behandeling aan de orde gesteld.
Dit eerste deel bestaat uit een tweetal hoofdstukken, te weten een hoofdstuk over de geschiedenis tot en met de verovering van het eiland door de Engelse admiraal Rodney in 1781 èn een hoofdstuk over de periode na Rodney. In het eerste hoofdstuk komen de volgende punten aan de orde: de tijd vóór de ontdekking; de ontdekking, naamgeving en kolonisatie; de nieuwe kolonie als omstreden gebied; de kolonie aan het begin van de 18de eeuw; de rol van de kolonie in het slavenverkeer en de stijgende bloei en de ramp van 1781. In het daaropvolgende hoofdstuk wordt vervolgd met de jaren na de ramp en de 19de eeuwse periode, waarna de jongste geschiedenis van het eiland in de laatste eeuw wordt beschreven.

In het tweede deel van dit boek wordt de economie van het eiland aan de orde gesteld. In dit deel wordt volstaan met één, tamelijk uitgebreid, hoofdstuk. In dit hoofdstuk worden de volgende zaken besproken: de recente economische ontwikkelingen; de huidige economische situatie; de primaire bestaansbronnen en de economische ontwikkelingsmogelijkheden. In dit hoofdstuk zal worden ingegaan op de gedachtenwisseling omtrent het begrip "culture of poverty".

Het derde deel is opgesplitst in een viertal hoofdstukken.
In het eerste hoofdstuk zal aandacht worden besteed aan de sociale stratificatie van de Statiaanse samenleving. Verder zal er worden ingegaan op het onderwijs; de medische zorg en het verenigingsleven.
Het volgende hoofdstuk zal geheel in het teken staan van de politieke verhoudingen op het eiland. Daarbij wordt uitgebreid aandacht besteed aan het patronagesysteem alsmede aan het karakter van het twee-partijenstelsel. In dit hoofdstuk zal een beschrijving worden gegeven van de praktische politiek in eilandelijk, regionaal en nationaal verband.
Hierna wordt in een volgend hoofdstuk op de religieuze verhoudingen ingegaan.
In dit deel over de sociale organisatie zal uiteraard ruime aandacht geschonken worden aan het gezin en de familie of, om een in zwang zijnde term te gebruiken, aan de "domestic organization" binnen de Statiaanse samenleving.
Het gezin, de familie en de huishoudgroep zijn lange tijd belangrijke onderwerpen van studie geweest binnen de Caribische sociologie en antropologie. Zó zelfs, dat daarvoor andere relevante facetten van Caribische samenlevingen niet zelden in het vergeetboek geraakten of slechts zijdelings werden behandeld.
In het vierde hoofdstuk van dit deel wordt een kaleidoscopisch overzicht gegeven van de primaire relaties op het eiland. Behalve aan het gezins- en familieleven wordt daarin ook aandacht besteed aan de levenscyclus der eilandbewoners. In de beschrijving van de levenscyclus wordt een beschouwing gegeven over de jeugd, de volwassenen en de oudere garde.
Een en ander wordt onder meer geïllustreerd met levensgeschiedenissen. Hiermee wordt het meer descriptief gerichte deel van het boek afgesloten.

Het laatste deel van het boek bevat een aantal slotbeschouwingen. In dit deel wordt gepoogd een antwoord te vinden op de vragen die in de probleemstelling zijn neergelegd. In de eerste plaats wordt aandacht geschonken aan een aantal historische ontwikkelingen van materiële aard alsmede aan psychologische effecten vandien.
Vervolgens zullen wij aangeven op welke wijze bepaalde eilandelijke instituties, in het bijzonder de politiek en de religie, zekere materiële ontwikkelingen en psychologische effecten mede hebben geïnduceerd. Voorts gaan we in op de samenhang tussen bepaalde materiële ontwikkelingen en psychologische effecten en de positie welke het eiland binnen de bredere staatkundige en sociaal-economische kaders van de Nederlandse Antillen, het Caribisch gebied en het Koninkrijk inneemt.
Daarna zullen we de aldus beschreven ontwikkelingen met elkaar vergelijken. Tenslotte zullen wij nagaan welke conclusies getrokken kunnen worden met betrekking tot het meest geëigende toekomstige sociaal-economisch beleid voor het eiland.

DEEL I

DE GESCHIEDENIS VAN ST. EUSTATIUS

Inleiding

De geschiedschrijving van het eiland St. Eustatius is geen gemakkelijke opgave. Bij verschillende gelegenheden zijn tal van bronnen en documenten verloren gegaan die betrekking hadden op de geschiedenis van het eiland (1).
Niettemin is het treffend dat over een zo klein eiland toch zoveel secundair historisch materiaal voorhanden is.
De belangrijkste reden hiervoor is gelegen in het feit dat het eiland in de tweede helft van de achttiende eeuw een zo gewichtige rol vervulde als handelspost en smokkelhaven in het noordelijk deel van de Caribische archipel.
Als belangrijkste beschrijvers van de historie van St. Eustatius dienen HARTOG (1964) en KNAPPERT (1932) genoemd te worden.
Er zijn echter meer historici geweest die de geschiedenis van het eiland geheel of gedeeltelijk hebben ontrafeld. ATTEMA (1976, 68-70) heeft recentelijk deze geschiedkundige bedrijvigheid nog eens beknopt op een rij gezet.
Onze beschrijving van de Statiaanse geschiedenis berust op genoemde secundaire bronnen; primair bronnenonderzoek behoorde, gezien de ons ter beschikking staande tijd en middelen, niet tot de mogelijkheden.
Een beschrijving van de geschiedenis van het eiland in het kader van deze studie is, zoals reeds in de Inleiding werd opgemerkt, in de eerste plaats van theoretisch belang. Het is echter eveneens van belang om een goed begrip te kunnen krijgen van het karakter en de opvattingen van de Statiaan zelf. De ge-

(1) Vooral de gegevens over de vroegste geschiedenis van de kolonisatie en de daaropvolgende decennia zijn zeer schaars vanwege het feit dat bij de reorganisatie van de Eerste West-Indische Compagnie in 1674 veel Statiaanse archieven verloren zijn gegaan. Bovendien hebben de orkaan van 1772 en de overrompeling van het eiland door de Britse troepen in 1781 veel schade aangericht aan de archieven.
Van de periode na 1781 zijn, behalve die welke naar "Patria" gestuurd werden, weinig documenten bewaard gebleven.
Voor een beknopte beschrijving van deze bronnen en hun vindplaatsen raadplege men:
Attema, Y., St. Eustatius. A short history of the island and its monuments. Zutphen 1976. Appendix II: The Archives of St. Eustatius, pp. 59-60.

schiedenis leeft onder eilandbewoners, waarbij wij hier in het midden willen laten of de opvattingen van de eilandbewoners over het verleden van hun eiland altijd overeenstemmen met de historische realiteit.

Dit deel bestaat uit twee hoofdstukken met een breekpunt in 1781. Dit jaar was voor het eiland van groot belang, doch het gaat niet aan dit jaartal op te vatten als de absolute afsluiting van een periode van grote welvaart. De historische realiteit leert anders. Dat wij toch dit jaar als mijlpaal hebben gekozen, vindt veelmeer rechtvaardiging in het feit dat sociologisch èn psychologisch gezien het jaar 1781 voor de nu levende Statiaan het einde markeerde van het goede leven en het begin van een periode van armoede en achteruitgang. Dat deze kijk op de eigen geschiedenis niet geheel waarheidsgetrouw is, zullen wij later nog aantonen. Wellicht heeft deze zienswijze echter mede een zo taai bestaan omdat de moeiten van het hedendaags bestaan aldus kunnen worden afgewenteld op de zondebok en boeman van 1781, namelijk de aanvoerder van de Engelse plunderaars Admiral George Brydges Rodney.
Zoals gezegd, bestaat dit deel uit twee hoofdstukken. In het eerste hoofdstuk zal worden ingegaan op ontdekking, naamgeving en kolonisatie. Hierin wordt eveneens aandacht geschonken aan de talrijke vlagwisselingen op het eiland evenals aan de rol van het eiland in de suiker- en slavenhandel. Tenslotte zal in dit hoofdstuk worden ingegaan op de toenemende economische bloei in de achttiende eeuw. De Engelse overval van 1781 sluit dit hoofdstuk af. In het tweede hoofdstuk van dit deel wordt vervolgd met het economische herstel aan het einde van de achttiende eeuw en met de daaropvolgende sterke achteruitgang in de 19de eeuw. Tevens wordt ingegaan op de jongste geschiedenis van het eiland.

1. Van arm kolonisteneiland tot Gouden Rots; 1636 - 1781

1.1 Indianen op St. Eustatius

Alvorens in te gaan op de kolonisatie van St. Eustatius door Zeeuwse kolonisten, beschouwen wij kort in hoeverre St. Eustatius al eerder bewoond was.
Uit gevonden voorwerpen blijkt dat St. Maarten, Saba en St. Eustatius te eniger tijd door Indianen moeten zijn bewoond geweest. De bewuste Indianen waren de Cariben, een oorlogszuchtig volk, dat vermoedelijk afkomstig is uit het bekken van de Amazone maar dat in de eeuwen, voorafgaande aan Columbus' tochten door andere volken uit zijn woonoorden zou zijn verdreven. Deze Cariben leefden hoogstwaarschijnlijk in groepen van geringe omvang, die nogal eens qua samenstelling veranderden omdat er weinig bronnen, blijvende rivieren of meren zijn op de Kleine Antillen. Toen de Europeanen hen ten tijde der ontdekkingsreizen leerden kennen, hadden de Cariben zich in materieel opzicht geheel aangepast aan het leven op de eilanden. Over hun zeden en gewoonten is HARTOG (1964, 1-15) tamelijk uitvoerig.
Op St. Eustatius werden in 1923 opgravingen verricht door De Josselin de Jong. Er werd door hem een nederzetting van redelijke omvang blootgelegd waaruit men kon afleiden dat de Indianen op St. Eustatius zowel visten als de grond bewerkten. Cruxent vond veel overeenkomst tussen de door De Josselin de Jong gevonden rudimenten en zijn eigen opgravingen op Puerto Rico. Hij concludeerde dat de vondsten op St. Eustatius uit de 4de eeuw na Christus stamden (1).

(1) De Josselin de Jong, J.T.B., Archeological material from Saba and St. Eustatius. Mededelingen van het Rijksmuseum voor Volkenkunde. Leiden 1947.
Cruxent, J.M. and Rouse, I., Early man in the West Indies. In: Scientific American, 1969, pp. 42-70.
De Josselin de Jong vond fragmenten van gebruiksvoorwerpen die gemaakt waren van aardewerk, steen, koraal, schelp, visgraat, e.d. De voornaamste vindplaats was gelegen midden op het eiland op de plantage Golden Rock. Hoewel er verschillen bestaan tussen de opgravingen op Saba en St. Eustatius, zijn er toch sterke aanwijzingen dat er relaties bestaan tussen de Indiaanse bevolking van St. Eustatius enerzijds en die van Saba en de Virgin Islands anderzijds. Het eiland St. Eustatius heeft waarschijnlijk nooit een meer permanente Indiaanse bevolking gehad omdat het altijd aanwezige watergebrek zulks verhinderde.

Of er, toen de eerste Europeanen de drie Bovenwindse Eilanden betraden, Indianen aanwezig waren, is niet bekend, maar als zij er waren, hebben zij, evenals hun rasgenoten op de naburige eilanden, nog in het stenen tijdperk verkeerd.

1.2 Ontdekking, naamgeving en kolonisatie

Over de ontdekking van de Bovenwindse Eilanden is veel geschreven, voornamelijk omdat zij een onderdeel vormt van Columbus' reizen. Op zijn tweede reis in 1493 komt Columbus via de kusten van Dominica, Guadeloupe en Montserrat op 13 november weer bij een eiland aan. Uit de beschrijving van de kustlijn kan opgemaakt worden dat dit eiland St. Christoffer - of St. Kitts, zoals het tegenwoordig genoemd wordt - geweest moet zijn. Noord-westwaarts zeilend moet Columbus al snel Sint Eustatius en Saba gezien hebben, eilanden immers, die op één lijn liggen met St. Kitts, Nevis en Montserrat.
Op de Mapamundi - een kaart, gemaakt door Juan de la Cosa, een kartograaf, die in 1499 Ojeda en Vespucci vergezelde op de tocht, tijdens welke Bonaire en Curaçao werden ontdekt - staan ter hoogte van St. Kitts en Nevis zes eilandjes aangegeven, waarvan er twee geen naam hebben. Eén daarvan is vermoedelijk St. Eustatius geweest. Zekerheid daaromtrent bestaat er echter niet, zodat het niet bekend is door welke Europeaan de drie Bovenwindse Eilanden in feite zijn ontdekt. Uit de route van Columbus valt slechts af te leiden, dat hij St. Eustatius heeft kunnen zien.
Op de Turijnse kaart van 1523 - de oudste waarop St. Eustatius voorkomt -, heet het eiland Estasia. Misschien een klanknabootsing van het Indiaanse woord, waaronder het eiland bekend stond? Voor naamgeving waren toentertijd heiligennamen bijzonder in trek; men maakte er St. Anastasia van en St. Eustatius, de tweede naam heeft het op den duur gewonnen. Het eiland zelf heeft niets te maken met de generaal Eustatius - in de middeleeuwen heilig verklaard - die in het leger van keizer Trajanus diende en die in de omgeving van Tivoli tijdens een jachtpartij een hert zag met een kruis tussen zijn gewei. Zijn feestdag op 20 september gaat dan ook zonder al te veel ophef voorbij.

De Zeeuwen, die zich op St. Maarten en St. Eustatius vestigden, waren niet de eerste Europeanen die er voet aan wal zetten. In 1605 gingen er enige Engelsen van St. Lucia wonen en in 1625 volgden landgenoten van St. Kitts. In 1629

zetten de Fransen voor het eerst voet aan wal op het eiland (1). De Engelse en Franse bezetting van St. Kitts opende commerciële perspectieven voor Hollanders en Zeeuwen, die geen vreemden waren in het Caribisch gebied (2). Zij hadden in 1634 al een kolonie gesticht op Curaçao en zij voerden onder het toeziend oog van de Spanjaarden een levendige zouthandel met Anguilla, daarmee al verder doordringend in het Noordelijk deel van het Caribisch zeegebied.
De in 1621 opgerichte West-Indische Compagnie, welke aanvankelijk voornamelijk gezien werd als een economisch en militair wapen tegen de Spaanse vijand, zocht een steunpunt in het noordelijk deel van de archipel. De Zeeuwse kooplieden waren eveneens door hun handelsbelangen aldaar geïnteresseerd in de kolonisatie van deze eilanden. In 1636 verleende de Compagnie patroonrechten aan de Kamer Zeeland welke daarop aan de Zeeuwse familie Snouck en Compagnons octrooi ver-

(1) De Engelsen en Fransen bezetten gezamenlijk het buureiland St. Christoffer (St. Kitts). In 1625 trokken Engelsen van St. Kitts naar St. Eustatius doch deze kolonisatiepoging mislukte.
De Fransen kwamen daarop in 1629. François de Rotondy had op St. Kitts op bevel van de Franse regering een missie vervuld contra de Engelsen die herhaaldelijk het Franse deel van het eiland binnenvielen. Vervolgens trok hij naar St. Eustatius en hij bouwde aldaar een kleine versterking om te voorkomen dat de Spanjaarden van St. Eustatius uit St. Kitts zouden aanvallen. Deze versterking bouwde hij ter plaatse van het huidige Fort Oranje, zodat de oorsprong van dit recentelijk schitterend gerestaureerde fort terug gaat tot 1629.

(2) De Nederlandse expansie naar het Caribisch gebied en de noordelijke kusten van Zuid Amerika dateert van het einde der zestiende eeuw.
De vereniging van Portugal met de Spaanse kroon (1580), de afzwering van Philips II als Heer der Nederlanden (1581) en de val van Antwerpen (1585) waren gebeurtenissen die de handel van Holland en Zeeland met de Iberische rijken in Europa sterk bemoeilijkten.
De Nederlanders bezaten echter de kennis, de uitrusting en het kapitaal om ook in het Spaanse koloniaal gebied aan de andere zijde der Atlantische Oceaan op economische verkenningstochten te gaan.
Het waren particulieren en particuliere commissies, wier schepen in de Caribische Zee doordrongen; in de eerste plaats om handel te drijven met de Spaanse nederzettingen, die door het moederland onvoldoende bevoorraad waren. Later ontwikkelde zich de kaapvaart en smokkelhandel, maar met name aan de zouthandel namen vele schepen deel.
Zie: Menkman, W.R., De Nederlanders in het Caribisch Zeegebied. Amsterdam 1942, pp. 19-48, evenals
Jong, Th. de, De krimpende horizon van de Hollandse kooplieden. Assen 1966, pp. 7-11.

leende om op het eiland Sint Kruis een plantage te maken (1). Leider van de plantage zou Pieter van Corselles worden, die op Tobago zijn sporen als kolonist al had verdiend. De expeditie vertrok naar St. Kruis, ontdekte dat dit eiland onvruchtbaar en "onbekwaam tot de ontworpen plantagie" was, bezocht nog verscheidene andere eilanden en liet tenslotte het oog vallen op St. Eustatius, omdat het onbewoond was, een tegen de passaat beschutte open rede van 1½ km. heeft en omdat het gunstig gelgen is ten opzichte van de handel met St. Kitts en Antigua.

Al hebben verschillende factoren dus ter plaatse de keuze op St. Eustatius doen vallen, toen men Nederland verliet, dacht men niet aan dit eiland en de Nederlandse kolonisatie is feitelijk aan een toeval te danken.

Allereerst werd een bestuur gevormd. Pieter van Corselles werd commandeur, bijgestaan door een luitenant, een vaandrig, een chirurgijn, sergeant, korporaals en gewapende burgers. De patroons en hun octrooigevers, in casu de West-Indische Compagnie en de Staten Generaal, gaven hun fiat aan de vestiging en de stichting van de kolonie St. Eustatius was een feit.

(1) De Eerste West-Indische Compagnie bestond uit 5 kamers: Amsterdam, Zeeland, De Maas, het Noorderkwartier en Friesland met Groningen. De Compagnie werd bestuurd door de Heren XIX; 18 vertegenwoordigers van de verschillende Kamers en één vertegenwoordiger van de Staten Generaal.
De eerste W.I.C. bestond van 1621-1674 en werd gevolgd door de Tweede of Nieuwe W.I.C.
De heren XIX konden natuurlijk niet het gehele werkgebied der Compagnie (Zuid-Amerika en het Caribisch gebied) controleren; zij verschaften de verschillende Kamers zogenaamde patroonsrechten om koloniën te stichten. Iedereen die voldoende kapitaal had en een kolonie wilde stichten kon een patroonschap aanvragen. Meestal stichtten meerdere patroons een werkmaatschappij om de kosten te spreiden.
De patroons namen kolonisten in dienst die de feitelijke kolonisatie voor hun rekening namen. Zo vormde Jan Snouck in combinatie met Abraham van Pere sr. en Pieter van Rhee een patroonschap en zij droegen de kolonisatie op aan Pieter van Corselles.
Zie: Attema, Y., St. Eustatius. A short history of the island and its monuments. op. cit., pp. 56-58.

1.3 De nieuwe kolonie als omstreden gebied

De Nederlandse kolonisten hebben na de inbezitneming in april 1636 direct de hand aan de ploeg geslagen. Het doel was: tabak verbouwen voor de Zeeuwse markt en al in 1638 verscheen de eerste Statiaanse tabak in Vlissingen op de markt. De tabakscultuur van Statius nam zo'n vlucht, dat men al spoedig om arbeidskrachten verlegen zat. Dit luidde het begin in van een periode waarin Indiaanse arbeidskrachten van de naburige eilanden werden geroofd. Er waren nog maar weinig negerslaven te krijgen en bovendien deed een rode slaaf ongeveer de helft van de prijs van een zwarte. De Compagnie, die weliswaar tegen deze praktijken gekant was, heeft geen afdoende maatregelen genomen om haar tegen te gaan. In 1665 waren er zeker ruim 400 van zulke rode slaven op St. Eustatius. Geleidelijk is men, toen de slavenbeurs op Curaçao op gang kwam, tot het werken met zwarte slaven overgegaan.
In de tijd die volgde op de inbezitneming en het in cultuur brengen van het eiland ten behoeve van de tabaksvoorziening is het eiland, zoals gezegd, voortdurend van eigenaar veranderd. Tot juli 1665 bleef het Nederlands. Daarna is het tot augustus 1667 respectievelijk in Engelse en Franse handen geweest. In juni 1672 - het rampjaar - waren het weer de Engelsen die bezit namen van het eiland. Eerst tegen het einde van 1679 kwam het weer terug aan de Nederlanders. Het verhaal wordt eentonig wanneer men alle wisselingen zou willen beschrijven die hier nog op volgden. HARTOG (1964, 704-705) heeft ze nauwkeurig genoteerd. Pas op 1 februari 1816 is het eiland definitief in Nederlandse handen overgegaan.
In 1679 verkreeg de Compagnie de helft van de rechten van het patroonschap. In 1683 verkocht ook de andere patroon zijn rechten aan de Compagnie. Tot dit tijdstip was het met de kolonie, vooral ook vanwege de verschillende vlagwisselingen, in economische zin bergafwaarts gegaan. Toen de Compagnie eenmaal in het bezit van het eiland was gekomen heeft zij geprobeerd van de Bovenwindse Eilanden agrarische koloniën te maken, gericht op de suikercultuur. St. Eustatius ontwikkelde zich als stapelplaats van gebruiksgoederen en leverde op grote schaal aan de Franse eilanden. De betaling vond in suiker plaats die daarop weer door St. Eustatius werd geëxporteerd. Het eiland kocht producten en leverde Europese en Noordamerikaanse goederen aan ieder, met wie men voordelig zaken kon doen. Deze gang van zaken druiste in belangrijke mate in tegen de Franse politiek. De Fransen die in 1689 in oorlog waren met de Engelsen, kenden een streng monopoliestelsel en de Statiaanse handel met Fransen was

hiermee in strijd, terwijl de handel van dit eiland met de Engelsen eveneens voor Frankrijk onaanvaardbaar was. Het is dan ook niet verwonderlijk dat de Fransen onder De Blénac in 1689 St. Eustatius aanvielen. Hun snelle verovering van het eiland vormt een duidelijke indicatie voor de bijzonder slechte wijze waarop het eiland door de Compagnie van verdedigingswerken werd voorzien.

Aan het einde der zeventiende eeuw zien we dat vele Statiaanse kolonisten vertrokken zijn naar het Deense eiland St. Thomas. Het gevolg hiervan was, dat hun bezittingen onvoldoende beheerd werden, zodat het eiland aan het begin van de 18de eeuw een weinig florissante aanblik bood.
De economische malaise hield gedurende de eerste helft van de 18de eeuw aan en eerst onder commandeurschap van Jan de Windt jr. (1753 -1775) keerde het tij en ontwikkelde zich een economische opbloei die dit kleine eiland de naam van "gouden" of "diamanten rots" zou bezorgen.

1.4 Suiker- en slavenhandel

In de eerste decennia van de achttiende eeuw was het, zoals gezegd, niet bijster goed gesteld met het bestuur van St. Eustatius. De machteloosheid van het bestuur moge blijken uit een voorbeeld dat Knappert ons geeft (1). In mei 1700 was er een enterloper (2) met slaven voor anker gekomen. De fiscaal Hendrik van Dam liet bekendmaken dat niemand aan boord mocht varen of slaven mocht kopen, terwijl de aanbrenger van de overtreder van dit verbod eerlijk beloond zou worden. Opgeroepen om de enterloper of lorrendraaier te helpen "delogeeren", weigerden de bewoners van het eiland dat. Zij wendden tijdgebrek voor en zij meenden dat, wanneer de Compagnie voor geregelde aanvoer van slaven zou zorgen, de enterlopers vanzelf weg zouden blijven. In zulke gevallen stond het bestuur praktisch machteloos omdat het geen deugdelijke justitie naast zich vond, terwijl de gevangenis zo gebouwd was dat het ontsnappen zeer gemakkelijk was.
De compagnieplantages werden zeer slecht verzorgd, hetgeen veel meer te wijten was aan de slechte voorziening met slaven door de Compagnie dan aan een wanbeheer van de zijde der Statiaanse beheerders. "Wat kon men uitrichten met twee 'negerhinnen' en drie negermannen", zo klaagde een commandeur.

Aan de verdediging van het eiland was in de jaren voorafgaande aan het begin der achttiende eeuw bijzonder weinig aandacht besteed. Zo vond commandeur Lamont (1707 - 1709) in 1701 bij zijn voorlopige benoeming het door Jan Snouck in 1636 gebouwde Fort Oranje geheel verlaten. De aarden wallen waren ingestort en er was niet één goede woning zodat hij de soldaten in de kerk moest huisvesten. De verdediging van het eiland is trouwens de eeuwen door sterk verwaarloosd, terwijl de natuurlijke gesteldheid van het eiland toch zodanig was dat met het bouwen van enkele kleine forten een goede defensie mogelijk was.

(1) Knappert, L., Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche Eilanden in de 18de eeuw. op. cit., p. 8.
Hartog is over de 18de eeuw niet zo uitgebreid als over de rest van de geschiedenis van de Bovenwindse eilanden; hij verwijst daarbij vaak naar het werk van Knappert.

(2) Enterloper of lorrendraaier was de benaming voor schepen onder Nederlandse vlag die slaven haalden van de westkust van Afrika, of die door middel van kaapvaart slaven buit maakten en deze naar West-Indië voerden zonder daartoe door de West-Indische Compagnie gemachtigd te zijn.

Naast deze, zouden andere misstanden op bestuurlijk en organisatorisch gebied genoemd kunnen worden welke voor een belangrijk deel terug te voeren zijn op het slechte beheer der West-Indische Compagnie. Temeer treft ons de kruiperige onderdanigheid waarmee commandeurs en predikanten zich in hun brieven richtten tot de machthebbers in het vaderland (1).
Wanneer men ook nog bedenkt dat de wateren rondom St. Eustatius onveilig gemaakt werden door kapers van diverse pluimage dan kan men zich voorstellen hoe moeilijk een geregeld handelsverkeer met Europa en de nabuureilanden op gang kwam. Toch werd deze periode al spoedig gevolgd door een intensivering van handel en scheepvaart, waarbij St. Eustatius tot één der belangrijkste handelsposten in het Caribisch gebied werd.

Waaraan heeft St. Eustatius in de tweede helft der achttiende eeuw dan wel zijn welvaart te danken, zo vraagt men zich af.
Het was door de ligging van het eiland, waardoor het als het ware een natuurlijk handelscentrum was voor de omringende Engelse, Spaanse en Franse koloniën. De handel had in de achttiende eeuw niet meer, zoals in de zeventiende eeuw, te kampen met de herhaalde overvallen op het eiland. De genoemde Engelse, Spaanse en Franse koloniën konden legaal slechts met hun moederlanden en met elkaar handelsbetrekkingen onderhouden. Aangezien de drie koloniale monarchieën echter vaak onmachtig waren hun Westindische bezittingen van het nodige te voorzien, kregen de Nederlandse kooplieden de kans door middel van hun handelsposten op Curaçao en St. Eustatius, een bloeiende illegale handel met deze vreemde gewesten te voeren. De Nederlandse kooplieden voerden levensbehoeften e.d. aan en namen tropische producten af waarbij St. Eustatius fungeerde als markt- en stapelplaats. Vooral de suikerhandel via St. Eustatius nam een hoge vlucht. Door de grotere winstmarge op suiker liep de tabaksverbouw terug. Op het eiland zelf werd suiker verbouwd in aanzienlijke hoeveelheden, gezien de oppervlakte van het eiland, doch deze productie stond in geen verhouding tot de hoeveelheden Franse ruwe suiker die, na op St. Eustatius geraffineerd te zijn, als Statiaanse suiker werd verkocht. Na de Engelse melassewet van 1733 en de scheepvaartwet

(1) Zie: Knappert, L., Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche Eilanden in de 18de eeuw. op. cit., p. 199.

van 1749 werd de suiker in Engelse vaten als Engelse suiker verhandeld (1). Met name na 1771 groeide de suikerhandel uit tot enorme proporties; in 1779 verscheepte St. Eustatius ruim 24 millioen pond alleen al naar Amsterdam, in 1780 30 millioen (2).

De Statiaanse handel maakte geld op velerlei wijzen; de magazijnen lagen altijd vol. Deze winstgevende handel wekte niet alleen afgunst op bij de Engelsen, doch gaf ook aanleiding tot represaille-maatregelen tegen Nederlandse schepen. In 1760 was St. Eustatius in feite geblokkeerd door de Engelsen die zelfs schepen van de Statiaanse rede konden kapen omdat het geschut van Fort Oranje niet deugde.
Tijdens de Spaans-Engelse vijandelijkheden in 1766 - '67 bloeide echter de Statiaanse handel weer snel op.

Alvorens echter over te gaan tot de beschrijving van de rol die St. Eustatius speelde bij de bevoorrading van de hun vrijheid bevechtende Noordamerikaanse koloniën dient eerst aandacht te worden besteed aan de belangrijke plaats die St. Eustatius innam in het slavenverkeer.
Over het ontstaan en het verloop van de slavenhandel is zeer veel gepubliceerd. Het is in dit verband niet goed mogelijk gedetailleerd op de "Slave Trade" in te gaan. Voor bronnen hieromtrent zij verwezen naar het bibliografische werk van HOGG (1973).
Aan het gebruik van Indiaanse werkkrachten kwam, na het op gang komen van de slavenbeurs op Curaçao - na circa 1660 - al spoedig een einde. Zwarte arbeidskrachten werkten beter en waren goedkoper, waarschijnlijk vanwege de snel stijgende aanvoer.

(1) De Engelse melassewet van 1733 en de scheepvaartwet van 1749 bepaalden dat de suikeruitvoer uit de Engelse koloniën alleen op Engelse schepen mocht geschieden. De planters van Barbados en andere eilanden brachten nu hun suiker naar het neutrale St. Eustatius (en naar Curaçao en de Deense eilanden) vanwaar deze in Engelse vaten als Engelse suiker naar Noord-Amerika (waar invoer uit de koloniën verboden was) en naar het vasteland van Europa werd vervoerd.
Zie: Hartog, Joh., Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV. op. cit., p. 168.

(2) Zie voor gedetailleerde cijfers van de suikerhandel:
Hartog, Joh., Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV. op.cit., pp. 240-241.

Zoals we zagen was St. Eustatius de stapelplaats geworden van allerhande goederen voor de bewoners van de omliggende eilanden. Door de grote behoefte aan slaven op de plantage-eilanden ontstond op St. Eustatius een grote vraag naar Afrikaanse negerslaven, waaraan de Nederlandse kooplieden al snel wisten te voldoen. Al in 1675 is St. Eustatius de grote slavenleverancier voor de Spaanse en Franse Antillen en voor Barbados.
Het octrooi van de West-Indische Compagnie, 1683, zei in art. 6: "Dewijl de gemelte colonie niet wel kan worden voortgezet dan door middel van swarte slaven ofte negros ende niemandt buyten de voorsz. compagnie in deze landen bevoeght is, eenighe slaven te halen van de kuste van Africa, alwaer alleen in gehandelt werden, soo sal de voorsz. compagnie geobligeert sijn aan de geseyde colonie jaerlijx te leveren sodanigen aental slaven als aldaer sullen wesen gerequireerd." Hierbij gold Suriname als afzetgebied op zichzelf, Curaçao voor zichzelf en als doorvoerdepôt naar de omliggende eilanden. KNAPPERT (1932, 81) gunt ons een blik op deze, voor ons onbegrijpelijke toestanden: "De slaven, krijgsgevangenen meest uit de binnenlanden, te St. George d'Elmina gekeurd en met de letters der Compagnie gebrandmerkt ('niet te hard', zegt Bosman), werden naakt ingeladen, 600 à 700 per schip, overdag soms aan dek gebracht om te luchten, bij aankomst wederom gekeurd, daarna verkocht, waarbij de eigenaar hun ook zijn letters inbrandde. In Suriname gingen zij dan meest naar de plantages, met arbeid den ganschen dag, zonder rustdag, volstrekt rechtloos, blootgesteld voor de kleinste vergrijpen aan voor ons thans ongelooflijke straffen, de jonge negerinnen onbeschermd tegenover alle gemeenheden harer meesters of de martelingen harer jaloersche meesteressen. Geen huwelijk, geen huiselijk leven, geen onderwijs."

Op het karakter van de slavernij en haar mogelijke uitwerking op de huidige sociale organisatie van de gekleurde Caribische bevolking hopen wij later terug te komen. Ook willen wij dan nog stilstaan bij de mogelijke Afrikaanse culturele erfenis. Of de slaven allen krijgsgevangenen waren en in hoeverre zij uit de binnenlanden en niet uit een smalle kuststrook kwamen, is niet geheel duidelijk. Voor een discussie over deze materie verwijzen wij graag naar het werk van HERSKOVITS (1941).
In het begin van de achttiende eeuw, toen ook de slavenbeurs op Curaçao nog volop voorzien was, werden door toedoen van Nederlandse slavenhalers jaarlijks ca. 8000 slaven naar West-Indië getransporteerd; hiervan gingen er ongeveer 2000 naar St. Eustatius. Na de afname van de Curaçaose "omzet" werd St. Eusta-

tius nog belangrijker als slavenmarkt. De commandeur Lamont van St. Eustatius schijnt eens gezegd te hebben: "Ware de slavenhandel er niet, St. Eustatius en Saba zouden H.Gr.E.Achtb. geen honderd gulden waard zijn." Weliswaar gingen ook de suikerplantages in de toekomst forse winsten afwerpen, de slavenhandel is echter in de achttiende eeuw voor St. Eustatius van enorme betekenis geweest. St. Eustatius is centraal depôt van slaven geweest voor de omringende eilanden. Het was een vraagstuk voor heel West-Indië hoe op de beste manier de zwarte werkkrachten daar te krijgen waar zij nodig waren. De nationale compagnieën, die overal het monopolie hadden, voldeden aan die eis maar gebrekkig. Dientengevolge werd het probleem door particulieren opgelost en er ontstond een levendige sluikhandel, waarin vooral de Hollanders en de Zeeuwen hebben uitgemunt. Zo werd St. Eustatius het eiland waar de reeds eerder genoemde lorrendraaiers of enterlopers de slaven aanvoerden, vanwaar dan de vreemde schepen hen kwamen afhalen.

Wij zagen al dat deze praktijken weinig weerstand ondervonden van het officiële gezag, deels door gebrek aan een gedegen justitieel apparaat, deels echter ook vanwege het feit dat niet weinige commandeurs en andere notabelen zelf bij de slavenhandel betrokken waren en praktijken uitoefenden die het daglicht niet al te best konden verdragen.
Al betrekkelijk snel overtrof het aantal slaven dat der blanken; zo kunnen we aan de hand van de gegevens van Knappert het volgende staatje samenstellen:

Tabel 1

Aantallen blanken en slaven op St. Eustatius in de eerste helft van de achttiende eeuw

	Blanken	Slaven
1702	102	271
1715	524	750
1733	502	904
1734	531	973
1735	517	839
1736	530	1066
1740	706	1277

Bron: Knappert: Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche Eilanden in de 18de eeuw. 's-Gravenhage 1932.

Toch moeten we deze cijfers met de nodige omzichtigheid bezien. We weten namelijk niet of hierbij ook de slaven zijn opgeteld die in het in 1726 gebouwde slavenhuis (1) of anderszins werden "opgeslagen" en die bestemd waren voor de doorvoer naar andere eilanden. De slavenmacht van St. Eustatius is in vergelijking met de grote plantage-eilanden niet zeer groot geweest. De handel overvleugelde de landbouw en er zullen dan ook geen hoge aantallen "tuinslaven" geweest zijn (2).

Tegen het stelsel zelf had niemand bezwaar. Had Noach niet tot Cham gezegd: "Vervloekt zij Kanaän, een slaaf der slaven zij hij zijn broederen"?
De zo op het einde der zeventiende eeuw en in de achttiende eeuw in omvang toenemende slavenhandel en slavernij werd pas in de negentiende eeuw afgeschaft. Engeland deed dit in 1833, Frankrijk volgde in 1848, terwijl de Noordamerikaanse slaven in 1863 vrij werden verklaard. Nadat de slavernij in Nederlands Oost-Indië op 1 januari 1860 was afgeschaft, vond de Westindische emancipatie in 1863 plaats onder het ministerie Thorbecke, met G.H. Uhlenbeck als minister van Koloniën, die het ontwerp van zijn voorganger Loudon onveranderd had overgenomen.
Het lijkt aannemelijk dat de economische bloei, die in het midden van de achttiende eeuw het eiland St. Eustatius tot één der belangrijkste eilanden van het Caribisch gebied maakte, voor een zeer groot deel aan de slavenhandel te danken was. De welvaart zou echter als gevolg van andere oorzaken nog aanzienlijk toenemen.

(1) Dit slavenhuis is gebouwd door Commandeur Joh. Lindesay.
Het stond in het Waterfort of Fort Amsterdam aan de baai. Het was een "dobbelt huys", van twee verdiepingen (± 18 bij 7 m), geschikt voor ongeveer 450 slaven ...

(2) Uitgezonderd misschien de slavenmacht die Joh. de Graaff in de jaren zeventig van de 18de eeuw had en die uit 300 man bestond.
Gewoonlijk maakte men een indeling in huis-, tuin- en ambachtslaven. De eerste categorie was er het beste af omdat zij het lichtste werk verrichtte en veelal gunsten genoot van de meester.

1.5 Stijgende bloei en een plotseling einde

KNAPPERT (1932, 253 e.v.) vertelt ons hoe in het midden van de achttiende eeuw het eiland St. Eustatius een stijgende welvaart genoot. Als bewijs hiervan moge onder meer dienen dat commandeur Jan de Windt (1753 - 1775) in 1763 drie goed toegeruste en bemande schepen naar Berbice kon sturen om de grote, tenslotte in veel bloed gesmoorde, slavenopstand te helpen beteugelen.
Een andere aanwijzing vinden we in de toenemende ontevredenheid der burgerij over de verouderde regeringsvorm. De raadsleden hadden zitting voor het leven, zodat maar weinig eilandbewoners kans op een zetel hadden of zich in regeringszaken konden oefenen. Bovendien zorgde een veelheid van functies, verenigd in één persoon, ervoor dat de macht in handen van enkele, meest oudere, bestuurders lag. MENKMAN (1933) heeft een interessante beschrijving van deze toestanden gegeven.

Hoewel bij de vernieuwing van het octrooi van de West-Indische Compagnie op 8 augustus 1730 de vrije vaart op de slavenkust alleen werd toegestaan aan Nederlandse schepen - dus niet alleen compagnieschepen, zoals in het oude octrooi was bepaald -, kwam aan de aanvoer van slaven door andere naties, met name door de Engelsen, geen einde. De lorrendraaiers hadden plaats gemaakt voor de Engelsen die de slaven op St. Eustatius aan de man brachten. Bewindhebbers verboden deze praktijk in 1755, tevens bepaalden zij dat "... alle waren, producten, niet uit Holland, maar uit vreemde koloniën aangebracht en naar vreemde koloniën vervoerd ..." boven het waaggeld nog met een extra percentage belast moest worden, een en ander tot grote ergernis der Statiaanse kooplieden die zich in hun vrijhandel beknot zagen.
Ondanks de kaapvaart en zeeroverij echter zagen de Statiaanse handelaren en neringdoenden kans tot grote rijkdom en welstand te geraken hetgeen ons doet twijfelen aan de stipte naleving van de regels der Bewindhebbers in Holland. St. Eustatius was naast centraal depôt voor de slavenhandel uitgegroeid tot een belangrijke transitohaven en marktplaats voor allerhande goederen waarvan de herkomst en de bestemming niet altijd even duidelijk waren.

Met groeiende afgunst hebben met name de Engelsen deze toenemende welvaart gadegeslagen en aangezien zij ter zee, militair gezien, veel sterker waren dan de Nederlanders, werden zij steeds driester in het aanhouden en opbrengen van schepen met bestemming St. Eustatius. De Engelse oorlogsbodems hadden rond 1769,

formeel gezien, het eiland wederom geblokkeerd en klachten van de zijde van de commandeurs van St. Eustatius werden genegeerd of afgedaan met het argument dat de betrokken schepen hulp zouden bieden of goederen zouden leveren aan Fransen of Spanjaarden waarmee de Engelsen al geruime tijd in oorlog waren. Toch bleef de welvaart stijgen door de smokkelhandel en de vrijhandelsvoordelen welke St. Eustatius bood. Nadat Joh. de Graaff op 29 april 1776 zijn benoeming tot commandeur had getekend, opende hij bovendien de haven voor alle Amerikaanse schepen en nu werd één ding wel heel duidelijk: Commandeur en Raden waren dienaren der Staten en der Compagnie en in hun woorden onderdanig genoeg, maar vóór alles waren zij kooplieden en wel van dat soort, dat desnoods met "gezengde zeilen door de hel zou varen" als er maar winst te behalen viel.
Er ontstond een levendige handel met Amerika waarbij goederen als tabak en indigo geruild werden tegen scheepsbenodigdheden en andere goederen uit Europa. Waaruit deze "andere vaste goederen" vaak bestonden is ons nu bekend. De Amerikanen waren immers in opstand gekomen tegen het gehate Engelse regime en de kruit- en wapenhandel die de Statiaanse kooplieden voerden met de Amerikaanse opstandelingen - onder het waakzaam oog van patrouillerende Engelse oorlogsbodems! - heeft zulke ongehoorde winsten opgeleverd dat St. Eustatius in deze jaren bekendheid verwierf onder de naam "The Golden Rock".
Het is, gezien bovenvermelde omstandigheden, dan ook niet verwonderlijk dat de Engelsen niets liever zouden doen dan het smokkelnest St. Eustatius van de aardbodem te laten verdwijnen. Zij hadden slechts formele aanleidingen nodig om metterdaad op te treden. Terzijde zij nog opgemerkt dat over deze periode in de geschiedenis van St. Eustatius enkele interessante artikelen verschenen zijn van de hand van MENKMAN (1932, '33; 1933, '34).

Deze aanleiding liet niet lang op zich wachten. Sir Joseph Yorke, de Engelse gezant bij de Republiek, had al klachten ingediend bij de Staten Generaal met betrekking tot de kruithandel die een zich neutraal noemend eiland zeker niet paste (1). Staten konden niet veel meer doen dan de handel verbieden en de klachten voor kennisgeving aannemen.

(1) Men zie voor de rol die St. Eustatius in de Amerikaanse revolutie speelde voorts:
Jameson, F.J., St. Eustatius in the American Revolution.
In: Toth, Ch.W. (ed.), The American Revolution and the West Indies. London 1975.

In 1776 was de brik Andrew Doria, kapitein Isaiah Robinson, met de vlag der Amerikaanse rebellen in top voor anker gegaan op de rede van St. Eustatius. De commandant van Fort Oranje, Ravené, groette met de vlag waarop de Doria had geantwoord met een saluut van elf schoten. Op order van commandeur De Graaff had Ravené daarop geantwoord met twee schoten minder dan het nationaal saluut, ook elf. Yorke beschouwde dit voorval als een erkenning van de rebellenvlag en eiste in een streng geformuleerde memorie aan de Staten de onmiddellijke terugtrekking van De Graaff. De Graaff werd teruggeroepen, verdedigde zich op zeer geraffineerde wijze en mocht weer terugkeren naar St. Eustatius.

De oogluikende hulp nu aan de Amerikaanse rebellen, gevoegd bij de afgunst op de grote welvaart van de gouden rots, vormde de achtergrond van het bevel aan admiraal George Brydges Rodney het eiland St. Eustatius te bezetten en te ontmantelen als handels- en havencentrum. Dit gebeurde na de oorlogsverklaring van Engeland aan de Republiek op 20 december 1780. De Engelsen waren, en niet geheel ten onrechte, van mening dat de genadeslag de Nederlanders het best in de West zou kunnen worden toegebracht.
KNAPPERT (1932, 287) beschrijft de inleiding tot de verwoesting van St. Eustatius als volgt: "En in den vroegen morgen van Zaterdag 3 Februari 1781 vertoonde zich schout-bij-nacht Sir Samuel Hood met zijn eskader aan den gezichtseinder, 's middags één uur volgde Rodney, in het geheel 15 schepen van linie en fregatten. Generaal John Vaughan was generaal der landingstroepen".
Rodney eiste de onmiddellijke overgave van het eiland met alles wat er toe behoorde binnen één uur. Tegenstand tegen deze overmacht was nutteloos - het eiland was immers altijd erg slecht verdedigd geweest - en Joh. De Graaff en zijn raadsleden gaven het eiland over en bevalen het aan in de genade van Rodney en Vaughan.
Gedurende lange tijd liet Rodney nog de Hollandse vlag van het fort waaien, zodat nog telkens koopvaarders argeloos binnenliepen en de buit vermeerderden. De rijkdom aan goederen in de pakhuizen en op het strand opgeslagen was ontzaglijk. Naar matige schatting lag daar voor een waarde van 3.000.000£. Rodney verklaarde alle goederen voor verbeurd zonder onderscheid van persoon of nationaliteit, hetgeen hem later ettelijke processen van Engelse (!) eigenaren bezorgd heeft. Hij ging echter verder: het archief met alle papieren werd verbrand, de benedenstad werd grondig verwoest. De Engelsen plunderden, mishandelden de slaven en vernielden het huisraad.
Deze gebeurtenis wordt door velen ten onrechte gezien als de belangrijkste

factor voor de economische achteruitgang van het eiland in de daaropvolgende jaren en aansluitend in de 19de eeuw.
We zullen in het volgende hoofdstuk zien dat er meerdere factoren in het spel waren die de economische terugslag kunnen verklaren.
Wêl is het jaartal 1781 in psychologische zin van groot belang omdat de overval van Rodney door veel van de huidige Statianen gezien wordt als de historische oorzaak van hun vaak zeer povere bestaan. Wij komen hierop echter nog terug.

2. Van Gouden Rots tot noodlijdend eiland; 1781 - heden

2.1 Opleving en verval; de 19de eeuw

Al spoedig werd het Engelse bestuur over St. Eustatius overgenomen door de Fransen, die het eiland in 1784 weer aan de Nederlanders teruggaven. De handel werd door de Compagnie voor alle bevriende naties opengesteld. Ook kregen vreemdelingen, die zich op St. Eustatius wilden vestigen, grotere voorrechten dan zij elders konden verwerven. Het geleidelijk terugkeren van de gevluchte bewoners was hiervan het gevolg. Zo kon het gebeuren dat er in 1786 - aldus een anoniem gebleven koopman die van 1758 tot 1782 op St. Eustatius woonde (1) - al weer 280 à 300 huizen aan de baai stonden.
Dit beeld van een zich weer oprichtende handel betekende echter geen onbeperkt herstel. De periode 1784-1795 behoorde tot de normale, winstgevende jaren, zoals men die ook kort vóór de aanval van Rodney had gekend. In 1790 was er echter al een kentering in minder goede richting waarneembaar.
Na 1784 was de vrije handel in slaven op St. Eustatius niet meer geoorloofd. Bovendien kon men op Dominica en Grenada goedkoper slaven krijgen zodat smokkelhandel in slaven ook niet loonde. Het verlopen van de Statiaanse slavenbeurs omstreeks 1790 had gevolgen voor de overige handel. Degenen die slaven kochten, verschaften zich op het eiland doorgaans eveneens stapelproducten en andere goederen. Na 1790 liep de goederenhandel dan ook sterk terug.
De handel van St. Eustatius met Puerto Rico verliep grotendeels omdat dit eiland rechtstreeks met Europa ging handelen. Daarnaast ondervond St. Eustatius een gestaag groeiende concurrentie van de eilanden St. Thomas en St. Barthélémy.

Naast de wijziging van de handelspositie van het eiland, moet de ondergang van de West-Indische Compagnie als oorzaak voor de achteruitgang van het eiland worden gezien. Uit een memorie over St. Eustatius, geschreven door een eveneens onbekend gebleven oud-koopman en meegedeeld door De Hullu in de West-Indische

(1) Zie: Hartog, Joh., Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. op. cit., p. 201.

Gids (1), blijkt dat de zware verliezen die de Vierde Engelse Oorlog (1780-1784) de Compagnie had toegebracht, haar op de rand van het bankroet hadden gebracht. Bedoelde "Mémoire sur l'Isle de Saint-Eustache" maakt duidelijk dat de dagen der West-Indische Compagnie geteld waren; in 1791 hield zij op te bestaan (2).

In 1816 kwam St. Eustatius voorgoed onder Nederlandse vlag. De wereldhandelssituatie had zich in de loop van de 18de eeuw belangrijk gewijzigd. Het economisch mercantilisme maakte allengs plaats voor vrije handel. Het Spaanse monopolie-stelsel was, tegelijk met het Iberisch gezag, in Zuid-Amerika bijna verdwenen.
De vroeger zo vermogende handelsstand op St. Eustatius was sterk verarmd. Er was nauwelijks verbinding met Nederland en St. Eustatius' handel was beperkt tot smokkel met de Engelse eilanden.
Langzaam maar zeker ging het bergafwaars met St. Eustatius en in 1828 verkeerde de Statiaanse handel op een laagtepunt. Vanuit het moederland mocht het eiland weinig steun verwachten. De geestesgesteldheid van kooplieden en bestuurderen wordt door DE JONG (1966, 268) als volgt treffend geschetst: "De natie tilde zo zwaar aan haar 18de eeuwse ontmanteling, dat lange tijd de vrees-bij-voorbaat het won van de wil tot actie. De Hollandse natie werd achtervolgd door haar 18de eeuwse ervaringen. Achtervolgd, niet door de orde der feiten, doch in mentale zin. Wat in het begin van de 19de eeuw doorklonk, was het 18de eeuwse motief van de verslagen natie, waarin tevergeefs het buitenland om clementie werd gesmeekt."

(1) Hullu, J. de, De Handel van St. Eustatius in 1786.
In: De West-Indische Gids. 1921/22, pp. 35-51.

(2) Voor de geschiedenis en de organisatie van de West-Indische Compagnie zij onder andere verwezen naar het volgende werk:
Brakel, S. van, De Hollandse Handelscompagnieën der zeventiende eeuw, hun ontstaan - hunne inrichting. 's-Gravenhage 1908.
Menkman, W.R., De West-Indische Compagnie. Amsterdam 1947.
Verder beschrijft De Jong de nadagen van deze Compagnie: "In een rapport van 18 maart 1788 erkende de Staten-Generaal dat de suprematie van de Hollandse slavenvaart tot het verleden behoorde. De grote verliezer was volgens de kooplieden de West-Indische Compagnie en de onder haar supervisie opererende handelshuizen".
Uit: De krimpende horizon van de Hollandse kooplieden. op. cit., pp. 120-121.
Zie voorts: Encyclopedie van de Nederlandse Antillen. Hoetink, H., (red.), Amsterdam 1969, pp. 601-609.

In 1822 waren de havens van de Engelse eilanden rondom St. Eustatius opengesteld voor Noordamerikaanse schepen. In 1826 werden zij wel weer gesloten - hetgeen een kleine opleving voor de Statiaanse handel betekende - maar een jaar later sloten de Verenigde Staten en Zweden een handelsverdrag waarop de handel zich naar het Zweedse eiland St. Barthélémy verplaatste. Ook het Deense St. Thomas was inmiddels een flinke concurrent geworden.

De Koning gaf, bij monde van zijn commissaris-generaal Van den Bosch, te kennen dat hij geen inkomsten uit de kolonie begeerde. De kolonie moest echter de bestuurskosten zelf dragen door middel van het instellen van rechten op de handel of van een belasting op eigendommen (1).
Op voorstel van de kooplieden werd een "Reglement voor de scheepvaart, in-, uit- en doorvoer" vastgesteld, waarbij de haven van St.Eustatius vrij verklaard werd voor alle bevriende naties. Deze vrijverklaring dient beschouwd te worden als een poging een totaal vrijhandelscentrum te creëren. Het mocht niet baten, want spoedig maakte een Engelse actie ter zee een einde aan de kaapvaart en het stelsel liep op niets uit. De vreemdelingen, eerder aangelokt door de vrijhaven, pakten vervolgens hun biezen en met hen verdwenen ook verschillende lang gevestigde handelaren naar elders. De plantage-eigenaren met hun slaven en enige verarmde gezinnen bleven achter. De Koning moest tenslotte toch overgaan tot subsidiëring van het eiland en er werd spoedig een beperkt belastingstelsel ingevoerd.

Zoals gezegd, was de grond van St. Eustatius' welvaart weggenomen door het verlopen van de doorvoerhandel; het verloren gaan van de vroegere afzetgebieden en het verbod op de slavenhandel.
Men zou verwachten dat de eilandbewoners zich nu meer zouden gaan richten op de landbouw, doch genoemd verbod op de slavenhandel was er de oorzaak van dat er te weinig slaven waren voor de op plantage-landbouw - met name de suikerculture - ingestelde agrarische sector. In 1829 telde St. Eustatius nog 14 plantages en het aantal slaven dat productieve arbeid kon verrichten bedroeg onge-

(1) De commissaris-generaal Joh. van den Bosch werd in 1828 naar Curaçao gestuurd voor het treffen van maatregelen van uiteenlopende aard, waaronder een bestuursreorganisatie. Hem werd onder meer opgedragen de zaken op de Bovenwindse Eilanden te regelen en na te gaan hoe Nederland ontheven kon worden van de bezwarende kosten tot instandhouding van de administratie alsmede maatregelen te treffen om deze drie Bovenwindse Eilanden uit hun verval op te heffen.
Zie: Hartog, Joh., Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. op.cit., p.343.

veer 220; een gering aantal. De suikerproductie was in tien jaar sterk teruggelopen: van 800.000 pond in 1819 tot 400.000 pond in 1829 (1). Alleen de verscheping van trasspecie voor de fortenbouw op Curaçao leverde nog wat op.
Na 1835 werd duidelijk dat de ingetreden economische recessie een definitieve teruggang betekende. Illustratief voor dit proces was, dat men in deze jaren de plantagegebouwen en suikermolens, die in de gouden tijd waren gebouwd, begon af te breken om de rode en blauwe tichelstenen te verkopen. In 1855 werden zelfs 80.000 van deze mooie Hollandse klinkers uitgevoerd. Een treffender symbool voor het verval van een eertijds zo vermaarde handelspost kan nauwelijks gevonden worden. De als gevolg van het gebrek aan arbeidskrachten kwijnende suikerrietculture ging nog verder achteruit door de opkomst van de suikerbietenteelt in Europa en de rietsuikerculture op Java. In 1863 staakten de suikerplantages als gevolg van de slavenemancipatie noodgedwonen hun productie. De slavenveldarbeiders waren nauwelijks genegen overeenkomsten te sluiten; velen vertrokken, vooral naar St. Kruis.
Nagenoeg de gehele bevolking van het eiland ging in Oranjestad wonen. De landbouw kwam nu bijna volledig in de handen der geëmancipeerden die op den duur akkertjes op de huurgrond uitspaarden voor de verbouw van het volksvoedsel, de jams en zoete aardappelen. Men had bij de emancipatie verzuimd maatregelen te treffen om het verkrijgen van grond in eigendom door ex-slaven te vergemakkelijken. De plantage-bezitter had grond, maar geen arbeidskrachten zodat hij gedwongen was òm te schakelen naar de veehouderij. Door gebrek aan kapitaal en kennis èn door watergebrek werd dit echter een marginale bezigheid.
Zo ontstond een merkwaardige maatschappij waarin de slaven wel tot vrije werkkrachten waren bevorderd maar waarin voor hen aanvaardbare werkgevers ontbraken. Geleidelijk aan werd het gouvernement de enige werkgever en weldoener. Men kan slechts gissen naar de redenen van het niet willen werken voor Statiaanse plantagehouders na de emancipatie. Wellicht spelen factoren van psychologische aard een grote rol. Voor het eerst sinds eeuwen kon men het genot smaken ongehinderd het eiland te mogen verlaten en voor de ex-slaaf zal een arbeidscontract met een vreemde werkgever op één der naburige eilanden gevoelsmatig een geheel andere inhoud hebben gehad dan een overeenkomst met de Statiaanse meester voor wie hij eeuwen de lijfeigene was geweest.

(1) Zie: Hartog, Joh., Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. op. cit., p. 354.

Alvorens over te gaan tot de behandeling van de jongste geschiedenis van St. Eustatius, die van onze eeuw, worden hier nog enige cijfers gegeven met betrekking tot de ontwikkeling der bevolking op het eiland.
St. Eustatius had het hoogste bevolkingscijfer al vóór 1816 gehad, namelijk in 1789-'90. De bevolking van St. Eustatius daalde sedert dit hoogtepunt tot het midden der negentiende eeuw, liep toen tot ± 1880 iets op om vervolgens nog sneller te dalen. Het volgende staatje moge deze ontwikkeling illustreren.

Tabel 2

Bevolkingsaantallen van St. Eustatius, Saba en St. Maarten in de 17de, 18de en 19de eeuw

	St. Maarten	St. Eustatius	Saba
1658	300		
1665		1170	
1699		784	453
1705	251	606	577
1715	605	1274	512
1747		2515	
1751	2569		
1779		3056	
1786		7600	
1789	5520		
1790		8124	
1816	3559	2668	1145
1850	2890	1932	1663
1863	3324	1977	1867
1900	3174	1334	2177

Bron: Joh. Hartog. Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV, Aruba 1964.

In 1902 waren er op St. Eustatius op een bevolking van ruim 1300 personen nog ongeveer 100 blanken.
Het benedenstadje op het eiland verviel meer en meer en van het eens zo bloeiende eiland was weinig meer over.

2.2 Overheersende armoede; de 20ste eeuw

"Thans zijn de economische toestanden er allertreurigst en is de armoede overheerschend." Dit schreef kamerlid H. van Kol die in 1903 St. Eustatius bezocht (1). Van Kol constateerde dat de vele suiker-, indigo-, tabaks- en koffieplantages verdwenen waren en dat de vier kerken en twee Loges die de bovenstad sierden, in puin waren gevallen. Ook van de dubbele rij pakhuizen langs het strand - "vroeger nog te klein om al de koopmansgoederen te bergen door schepen van alle natiën aangebracht" - waren niet veel meer dan ruïnes over (2). Er was enige trekarbeid ontstaan, waarbij Statianen werk zochten als havenarbeiders op de Bermuda-eilanden, in Demerara en op Trinidad. Door de potvisvaarders, die vanaf 1875 op weg naar de visgronden St. Eustatius aandeden om te provianderen, was enig contact ontstaan met de Verenigde Staten, zodat menig Statiaan hier een tweede vaderland vond.
De bestuursvorm op St. Eustatius had in de loop der jaren wel enige wijzigingen te zien gegeven; wij zullen daar nog op terug komen. In 1919 hebben de drie eilanden St. Eustatius, St. Maarten en Saba één gezaghebber met standplaats St. Maarten. Uit dit feit valt onder meer op te maken dat St. Maarten het eiland St. Eustatius in belangrijkheid voorbijgestreefd was.
Onder gezaghebber Van Grol probeerde men in het begin van deze eeuw met de teelt van sea-island cotton de landbouw nieuwe impulsen te geven. In 1912 was op St. Eustatius 190 van de 292 ha beschikbare grond met katoen beplant. Dit had echter ook weer nadelen omdat zo gronden in beslag werden genomen die voorheen werden gebruikt voor de teelt van zoete aardappelen, jams, bananen en groenten. Dit volksvoedsel moest nu van elders duur worden geïmporteerd. Wegens lage prijzen in het buitenland, insectenschade en de in de jaren twintig op gang komende migratie van arbeidskrachten naar Curaçao, is de katoenteelt in 1922 gestaakt. Men heeft het vervolgens nog geprobeerd met sisal en in het topjaar 1921 was 200 ha met dit vezelgewas beplant. Door gebrek aan werkkrachten en onoordeelkundige bewerking van de planten, waardoor de afzet naar de Verenigde Staten stagneerde, kwam ook aan deze culture in 1928 een einde.
De veeteelt is op extensieve wijze bedreven en de uitvoer heeft nooit veel voorgesteld.

(1) Zie: Kol, H. van, Naar de Antillen en Venezuela. Leiden 1904, p. 180.
(2) Idem, p. 181.

Zoals vermeld kwam, naast de vanouds bekende seizoenemigratie, in de jaren na 1920 een trek van Bovenwinders op gang die werk vonden op Curaçao, waar door de vestiging van de Shell-raffinaderij meer werkgelegenheid kwam (1). Aanvankelijk vulden de Bovenwinders arbeidsplaatsen buiten het olie-bedrijf die vrij kwamen omdat Curaçaoënaars bij de Shell gingen werken. Deze arbeidsplaatsen werden voornamelijk gevonden bij het haven- en scheepvaartbedrijf.
In 1924 werd deze uittocht zo groot dat men ging spreken over het leeglopen der Bovenwindse Eilanden Door het beperken van de vrije emigratie in de Verenigde Staten in dat jaar kwam de emigratie van St. Eustatius en Saba daarheen vrij plotseling tot stilstand. De Statiaanse arbeiders functioneerden binnen het oliebedrijf minder goed, maar vonden daarbuiten volop werk. Ook de vrouwen vonden werk als dienstbode of werkster bij de in aantal groeiende Europese en Noordamerikaanse gezinnen. In 1926 hadden reeds zoveel Statianen het geboorte-eiland verlaten dat landbouw en veeteelt er onder gingen lijden.

Intussen was ook op Aruba voor de Statianen emplooi te vinden door de vestiging van een overlaadstation, en in een later stadium van een raffinaderij, door de Lago Oil and Transport Compagny, Ltd.
Over deze inter-eilandelijke migratie heeft CRANE (1971) uitgebreid geschreven in haar boek "Educated to emigrate; the social organization of Saba".
Deze uittocht had een intocht van de naburige eilanden Nevis en St. Christopher (St. Kitts) tot gevolg. Immers, doordat zoveel mannen naar Curaçao en Aruba vertrokken, gingen de Statiaanse vrouwen het werk verrichten dat doorgaans door mannen werd gedaan. Er kwam een tekort aan arbeidskrachten voor de gewoonlijk door vrouwen verrichte bezigheden en er ontstond een trek van de armere nabuureilanden naar St. Eustatius. De eigen bevolking trok gedeeltelijk weg en er kwam een andere voor in de plaats.
De Statianen die op Curaçao en Aruba werkten maakten weinig geld over naar het thuiseiland en de achtergebleven betrekkingen hadden weinig baat bij hun

(1) Over de activiteiten van Shell die op Curaçao in mei 1918 een raffinaderij in bedrijf stelde onder de naam N.V. Curaçaosche Petroleum Maatschappij - later N.V. Curaçaosche Petroleum Industrie Maatschappij -, is uitgebreid en zeer gedetailleerd gepubliceerd door Van Soest.
Naast een analyse en descriptie van de voor de Nederlandse Antillen zo belangrijke Shell-activiteiten, ontleedt hij ook andere sectoren van de economie van Curaçao gedurende de eerste helft van onze eeuw.
Zie: Soest, J. van, Olie als water. op. cit.

vertrek (1).
De grote en kleine planters op St. Eustatius konden hun jams en zoete aardappelen moeilijk kwijt, omdat de afzetmogelijkheid op het eiland kleiner was door het vertrek van vele mannen en de dalende inkomsten. De verbindingen met de Benedenwinden waren slecht, zodat ook de export van de bederfelijke zoete aardappel naar deze eilanden stagneerde. Een en ander gaf aanleiding tot grote armoede. Paradoxaal was, dat er vóór 1924 geen werk voor de mensen was geweest, maar dat ná dat jaar, vooral in het bouwvak, de vraag naar arbeiders het aanbod overtrof.
Enige orkanen - in 1924 en 1928 - vergrootten de ellende en verhinderden pogingen die zouden kunnen leiden tot verbetering van landbouw en veeteelt.

De uittocht der Bovenwinders enerzijds, de intocht van vreemdelingen anderzijds en de vrij plotselinge terugkeer van velen na de wereldmalaise van 1929 hadden verstrekkende gevolgen. Toen de terugkeer begon, aldus HARTOG (1964, 533), vonden de emigranten het eiland niet beter dan toen zij vertrokken. Degenen die gespaard hadden voor zwaardere tijden waren uitzonderingen. Met een wonderbaarlijk optimisme zeiden de bewoners dat er op de Bovenwindse Eilanden nooit iemand van honger was omgekomen, want dat "The Queen will pay". En inderdaad: nadat de grote terugkeer in 1930 was begonnen, zond in datzelfde jaar het Ondersteuningsfonds Nederlandse Antillen reeds een ƒ 1.000,-- naar St. Eustatius, weldra gevolgd door de overheid, die er ƒ 1.500,-- bijlegde. Deze subsidies markeren het begin van een periode waarin financiële bijstand vanuit Nederland en Curaçao een onmisbare voorwaarde zou worden voor het betrekkelijke welzijn - in verhouding met bijvoorbeeld de bevolking van de Engelse eilanden - van de Statiaanse bevolking.
In 1934 begon de tweede trek naar de eilanden Curaçao en Aruba. De meeste Statianen trokken naar Aruba, waar bij het olie-bedrijf Engels de voertaal is. De uittocht vanuit St. Eustatius verliep minder snel dan die van St. Maarten en Saba. Pas gedurende de Tweede Wereldoorlog toen de vraag naar arbeiders sterk toenam, verlieten ook de Statianen in groten getale hun eiland. Zo groot was

(1) Soest, J. van., Olie als water. op. cit., p. 247.
Een en ander blijkt uit het verslag van de Curaçaosche Bank.
Waarom de Sabanen wèl en de Statianen nauwelijks geld overmaakten gedurende deze eerste exodus is door Van Soest niet onderzocht. Het is des te merkwaardiger omdat tijdens de tweede uittocht gedurende de Tweede Wereldoorlog wel degelijk een postwisselstroom naar St. Eustatius op gang kwam.

de migratie, dat in 1946 het aantal bewoners van St. Eustatius ongeveer gelijk was aan dat van vóór de malaise in de jaren dertig, nl. 970.

Tabel 3

Bevolking St. Maarten, St. Eustatius en Saba 1920 - 1946

	St. Maarten	St. Eustatius	Saba	Totaal
1920	2633	1315	1661	5609
1929	2180	965	1408	4553
1932	2643	1049	1510	5202
1933	2815	1129	1495	5439
1934	2773	1199	1483	5455
1935	2674	1198	1416	5288
1940	2004	1130	1210	4344
1943	2035	1062	1238	4285
1946	1609	970	1143	3722

Bron: Joh. Hartog. Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV. Aruba 1964.

Deze trek hield aan tot het begin der jaren vijfig, toen door mechanisatie en rationalisatie er vele ontslagen vielen in de olie-industrie. Deze "lay-off" trof met name de Bovenwindse arbeiders.
In tegenstelling tot de jaren der eerste exodus, maakten de Statianen nu wèl geld over van Curaçao en Aruba naar hun achtergebleven betrekkingen op het thuiseiland. Deze overmakingen kregen een zodanig grote omvang dat men ging spreken van een "postwissel-industrie" of een "remittance society".

Ook de landbouw op St. Eustatius profiteerde in de oorlogsjaren van de afzetmogelijkheden voor stapelproducten op Curaçao en Aruba. De op deze eilanden werkzame Statianen aten graag hun traditionele jams en zoete aardappelen. Aan de hand van het journaal van de ondergezaghebbers over de jaren 1944-'47 hebben we de volgende exportcijfers samengesteld (1).

(1) De ondergezaghebbers waren gehouden dagelijks een journaal bij te houden. Dit werd niet altijd even plichtsgetrouw gedaan. Veel dagen werden afgedaan met de notitie "Kantoorwerkzaamheden en controle". Toch geven deze journaalnotities vaak aardige illustraties van het leven van alledag evenals van de moeiten der ondergezaghebbers!
Helaas konden wij slechts enkele journaaljaren ter lezing bemachtigen. De huidige administrateur is niet meer verplicht deze journalen bij te houden.

Tabel 4

Export St. Eustatius 1944 - 1948

	* Jams	Zoete Aardappelen	Mais	Suiker-riet	** Rum	Houts-kool	Schapen	Rund.	Geiten	*** Provisie
1944	196.160	142.724	1990	615	6667	552	21	54	-	1090
1945	125.553	242.731	2112	18	6571	290	19	77	10	80
1946	148.893	190.716	-	4950	1034	1818	63	74	32	2377
1947	31.695	41.652	-	-	230	1524	53	130	48	1213

* producten in kg ** rum in liters *** voornamelijk groente

Indien de oogst van jams en zoete aardappelen gering was, werd in toenemende mate houtskool gebrand.

St. Eustatius' economie heeft altijd veel nadeel ondervonden van de geïsoleerde ligging van het eiland. Deze betrekkelijke geïsoleerdheid werd in de twintigste eeuw weliswaar voor een deel opgeheven door verbeteringen van scheep- en luchtvaartverbindingen, maar men blijft sterk afhankelijk van de goede wil van de Curaçaose autoriteiten of particuliere schippers om de niet-rendabele route naar het eiland te bevaren. Nadat jarenlang enkele wrakke schepen op zeer onregelmatige wijze de verbinding hadden onderhouden tussen de Benedenwindse en Bovenwindse Eilanden, heeft een Curaçaose rederij vanaf 1954 een klein motorschip met passagiersaccommodatie in de vaart gebracht. Dit schip - de "Antilia" - heeft tot 1974 een maandelijkse verbinding onderhouden; naar haar komst werd elke maand weer reikhalzend uitgezien.
Een rechtstreekse geregelde scheepvaartverbinding tussen St. Eustatius en Saba en de Benedenwindse Eilanden behoort nog steeds tot de wensdromen.
Het gouvernement legde in 1946 een airstrip van ca. 600 meter aan op de plantage Concordia op St. Eustatius. Op 5 oktober van dat jaar landde hier het eerste vliegtuigje. In 1971 werd het vliegveld verhard en uitgebreid.

De na-oorlogse economische geschiedenis van St. Eustatius is er één van voortdurende rapportage en plannenmakerij, zonder dat gesproken kan worden van een structurele aanpak. Het zou te ver voeren al deze rapporten in extenso te be-

spreken (1).
Op 16 september 1946 werden op Curaçao de statuten goedgekeurd van de Stichting Welvaartsplan Nederlandse Antillen 1946. Op uitnodiging van de Stichting verbleven van 14 december 1946 tot 16 januari 1947 de hoogleraren Dresden en Goudriaan op de Nederlandse Antillen. Na korte tijd stelden zij een rapport samen over de consolidatie en uitbreiding van de olie-welvaart. De algemene terreinverkenning van Dresden en Goudriaan mondde niet uit in een weloverwogen ontwikkelingsplan maar zette toch aan het denken. De twee deskundigen meenden dat de Stichting Welvaartsplan haar tijd en geld het beste aan kleine specifieke onderzoeken zou kunnen besteden. Dit werk zou verricht kunnen worden vanuit twee permanente informatie- en documentatiebureaus; één in Nederland en één op Curaçao. Met betrekking tot de Bovenwindse Eilanden adviseerden zij een sociografisch onderzoek in te stellen.
Voorbijgaand aan de strubbelingen over de vraag wie nu eigenlijk de ontwikkelingsplanning diende te coördineren, het (Nederlandse) bedrijfsleven of de Antilliaanse overheid c.q. de Curaçaose Stichting Welvaartsplan, zij vermeld, dat het Nederlandse planbureau in 1949 van de grond kwam onder de naam Voorlichtingsinstituut voor het Welvaartsplan Nederlandse Antillen. Tot de belangrijkste werkzaamheden van dit onafhankelijk van de Curaçaose Stichting opererend instituut behoorden de onderzoekingen op de Bovenwindse Eilanden die resulteerden in het Bovenwindenrapport. Voor het overige heeft dit instituut niet uitgeblonken in productiviteit. Het werk van het instituut vond weinig waardering en weerklank in Nederland en op Curaçao.

Nadat de Curaçaose Stichting Welvaartsplan in 1951 had opgehouden te bestaan, verloor ook het Voorlichtingsinstituut zijn bestaansgrond. In 1953 werd het opgeheven en enkele van haar taken werden overgedragen aan de nieuwe Stichting

(1) De meeste van deze rapporten zijn gestencild en zijn moeilijk verkrijgbaar. De belangrijkste zijn:
Went, F.A., Rapport omtrent de toestand van land- en tuinbouw op de Nederlandse Antillen. Editie V. Coloniaal Verslag 1902.
Kol, H. van, Naar de Antillen en Venezuela. op. cit.
Ballou, H.A., Report on a Visit to the Dutch Leeward Islands - to His Excellency the Governor of Curaçao. 1933.
Kruyer, G.J., Veenenbos, J.S. en Westermann, J.H., Bovenwindenrapport van het Voorlichtingsinstituut voor het Welvaartsplan Nederlandse Antillen. Amsterdam 1953.
Duclos, H., Mabes. A Pilot Economic Project Grouping the Islands Around St. Martin. Caribbean Commission. Trinidad 1956.

Wetenschappelijk Onderzoek Suriname - Nederlandse Antillen (WOSUNA). Op Curaçao werd in dat jaar de Technisch-Economische Raad voor de Nederlandse Antillen gevormd (TERNA). Ook deze instellingen hebben niet de resultaten geboekt die men ervan verwachtte.
VAN SOEST (1976, 535-536) voert de volgende oorzaken aan voor het geringe succes van de welvaartsbevordering in deze periode op Curaçao en vanuit Nederland.

- De voornaamste oorzaak lag in de relatieve welvaart die de eilanden genoten. Men had nooit geleerd verder dan één handelstransactie of één seizoen vooruit te zien.
- Het Voorlichtingsinstituut en het Welvaartsplan waren neokoloniaal van opzet. Zij werden beheerst door het Nederlandse bedrijfsleven, dat zich van een greep op de ontwikkeling van de Antilliaanse economie probeerde te verzekeren met steun van de Nederlandse regering. De voorstellen kwamen van buitenaf en niet van binnenuit en misten zodoende het hoopgevende van het eigen initiatief.
- Hiermee samen hing het wantrouwen en het gebrek aan samenwerking. De Curaçaose overheid vond het Nederlandse bedrijfsleven te opdringerig en de Curaçaose zakenwereld was niet genegen te investeren.
- Tenslotte waren de welvaartsplannen te onbegrensd breed van opzet. De mogelijkheden tot een directe aanpak van concrete deelproblemen werden versluierd door een eindeloze analyse van bestaande economische problemen en mogelijke oplossingen daarvan.

Er waren dus verschillende factoren in het spel; toch was er volgens Van Soest één element dat een bijzonder gewicht in de schaal legde namelijk het gebrek aan motivatie, dat aan conservatisme of pessimisme ontsproot. Veel voorstellen werden niet eens onderzocht of getest op hun haalbaarheid. Later zullen we zien dat deze geest ook op de Bovenwinden rondwaarde, zij het dan dat hier meer vertragende factoren in het spel waren (en zijn).
Het werk van het Welvaartsplan en het Voorlichtingsinstituut werd in Nederland nog aangevuld door een derde organisatie: de Economische Stichting West-Indië - Nederland (ESWIN). Ook deze Stichting functioneerde niet bijzonder vruchtbaar.

Al deze initiatieven waren van overwegend belang voor de Bovenwindse Eilanden en dus ook voor St. Eustatius, omdat deze eilanden immers vanwege de sterk gecentraliseerde staatsinrichting in hoge mate afhankelijk waren van wat er in Willemstad werd bekokstoofd.
In het eerdergenoemde Bovenwindenrapport werden cijfermatige analyses gepresenteerd op het terrein van de geografie, de bodem, de bestaansmiddelen, de socio-

grafie en het culturele leven en er werden plannen ontvouwd voor de economische en sociale ontwikkeling. Het rapport is wel in beschouwing genomen door de Nederlands Antilliaanse regering doch tot het treffen van maatregelen is het niet gekomen (1).
In 1956 arriveerde Duclos op uitnodiging van de Nederlands Antilliaanse regering op de Bovenwindse Eilanden. Deze landbouwdeskundige was vanwege de FAO bij de Caribische Commissie gedetacheerd (2). Duclos verzamelde gegevens op het gebied van landbouw, veeteelt en visserij en adviseerde de oprichting van een coöperatie van onze drie Bovenwindse Eilanden, inclusief Frans-St. Maarten, alsmede Anguilla en St. Barthélémy. Hij noemde deze eenheid "Mabes", een woord gevormd door de eerste letters van de namen der eilanden. Het Caribisch gebied bleek echter nog niet rijp voor een dergelijke nauwe economische samenwerking; eilandbelangen waren vaak nauw verbonden met persoonlijke belangen. Zowel de St. Maartense afdeling van de eilandsraad der Bovenwindse Eilanden - voor de bestuurlijke vormgeving der Bovenwindse Eilanden zij verwezen naar het hoofdstuk over de politiek op St. Eustatius - als de Caribische Commissie verwierpen het plan.

Zoals gezegd, werden de voorstellen, vervat in het Bovenwindenrapport en andere rapporten, niet uitgevoerd. In 1956 begon de TERNA echter met de planning voor de economische ontwikkeling van de Bovenwindse Eilanden en Bonaire. Het TERNA-plan voerde aan dat de mogelijkheden voor de ontwikkeling der landbouw uiterst beperkt zijn; het concentreerde zich derhalve voornamelijk op de uitbouw van het toerisme. Het plan impliceerde de uitvoering van een aantal niet direct rendabele

(1) Wel werd aan de ambtenaar Henk A. Hessling opdracht gegeven een alomvattend eindrapport samen te stellen waarin alle tot dan toe verschenen rapporten verwerkt moesten worden. In 1955 is dit "Informatief Rapport" verschenen. Hessling vestigde de aandacht op de landbouw en waarschuwde tegen een eenzijdige gerichtheid op de ontwikkeling van het toerisme. Hij wees op de afhankelijkheid van laatstgenoemde economische sector van de schommelingen der wereldconjunctuur. Ook dit rapport is nooit als serieus uitgangspunt genomen voor concrete beleidsmaatregelen.

(2) De Caribische Commissie werd opgericht in de Tweede Wereldoorlog met als doel het plegen van overleg en het dienen van advies inzake gemeenschappelijke economische en sociale belangen en culturele aangelegenheden. De toenmalige moederlanden van de Caribische Koloniën hadden hierin een doorslaggevende stem. Deze Commissie ging in 1961 over in de Caribische Organisatie waarin de verschillende Caribische gebieden zelf sterker op de voorgrond traden. Deze organisatie heeft bestaan tot 1965.

projecten om een fundament te leggen voor de ontwikkeling van het toerisme via het particulier initiatief. Zo kwam het Welvaartsplan tot stand dat eind 1960 door de Staten Generaal in Den Haag werd goedgekeurd. In 1961/62 kreeg het Tien- of Meerjarenplan vorm waarin projecten zijn voorzien waarmee ettelijke honderden miljoenen guldens zijn gemoeid.

Keren wij nu nog even terug naar de ontwikkeling die de landbouw op St. Eustatius doormaakte in onze eeuw, dan zien we een voortdurende reeks mislukkingen van overigens goed bedoelde projecten. Een in 1923 opgezette Planters Association kwam nauwelijks van de grond. Een hernieuwde poging de suikerrietculture van de grond te brengen faalde spoedig vanwege de concurrentie van St. Kitts waar de grond vruchtbaarder is en de lonen op een lager niveau lagen. Bovendien verleende de Britse regering beschermende rechten voor suiker van St. Kitts, ingevoerd in Engeland.
Het zenden van landbouwkundigen mocht evenmin baten omdat veelal de resultaten van hun werk weinig lonend waren en niet evenredig met de uitgegeven gelden. Naast klimatologische omstandigheden hinderde voorts het gebrek aan medewerking door de eilandbewoners het werk der landbouwkundigen.
In 1938 werd op initiatief van gouverneur Wouters de plantage Concordia door het gouvernement aangekocht. Er werd een klein modeldorpje gebouwd van een veertiental betonstenen woningen met elk 2½ ha land, waarvoor huurders ƒ 60,-- per jaar betaalden. Er kwam een zaadfarm en een assistent-landbouwkundige om de mensen land- en tuinbouw te leren. Al spoedig bleek echter dat de bewoners van het dorpje liever in Oranjestad woonden. De weg naar Concordia was slecht en de huurders verzuimden hun gronden te onderhouden. Spoedig brak de oorlog uit en vele werklustigen trokken naar Aruba of Curaçao. Na 1944 is het project verlopen.

Aan het einde van de jaren veertig hebben een viertal Nederlandse immigranten geprobeerd een landbouwbedrijf te vestigen op St. Eustatius. De immigranten hadden weinig onderling contact. Hun pogingen mislukten door watergebrek voor wat betreft de akker- en tuinbouw; schaarste aan geschikte arbeidskrachten en gebrek aan afzetmogelijkheden speelden hen eveneens parten. Ook in de veeteelt hadden zij, alweer wegens watergebrek, geen succes. Eén immigrant zette zijn bedrijf om in een kruidenierszaak en handel in bouwmaterialen; de anderen

staakten de bedrijfsvoering en vertrokken (1).

Voor de ontginning van puimsteen, tras en vulkanische as werden in deze eeuw op St. Eustatius concessies verleend, maar tot daadwerkelijke exploitatie is het niet gekomen. De concessie-vragers waren meestal weinig kapitaalkrachtig en de genomen monsters voorspelden, zeker in geval van de vulkanische as, geen lonende opbrengst (2).

Aan het einde gekomen van onze beschrijving van St. Eustatius' geschiedenis vanaf 1781, kunnen wij slechts constateren dat de economische ontwikkeling in het recente verleden weinig reden tot vreugde of optimisme schept. Op de sociologische en psychologische consequenties van dit voortdurend falen komen wij nog terug. Van de eertijds zo rijke handelspost resteren slechts puinhopen langs de baai, hier en daar gesierd door weelderig bloeiende bruidstranen...
In de hiernavolgende pagina's zullen wij ons bezighouden met de huidige economische situatie op het eiland.

(1) Voor een persoonlijke weergave van deze emigratie, zie Bor, W, van den en M. de Groot, Ploughing the sands. The story of a Dutch farmer in the Caribbean. (forthcoming)

(2) Zie: Hartog, Joh., Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. op cit., pp. 610-611.

DEEL II

DE ECONOMIE VAN ST. EUSTATIUS

Inleiding

Het beschrijven van het economisch leven op St. Eustatius is geen ongevaarlijke bezigheid. Gemakkelijk is men geneigd de economische situatie rooskleuriger af te schilderen dan zij is (1). De economische situatie is, vooral in structurele zin, ronduit slecht te noemen. Beleidsadviezen zijn, zoals we gezien hebben, veelal niet in serieuze beschouwing genomen en langzaam maar zeker is op het eiland een algemeen gevoelen gegroeid als zou elk nieuw initiatief bij voorbaat gedoemd zijn te mislukken.
St. Eustatius is binnen de Nederlands Antilliaanse staatkundige eenheid een achtergebleven gebied. Het eiland is niet alleen een achtergebleven gebied; het is voor vele Benedenwindse ambtenaren eveneens een soort verbanningsoord. Er bestaan talrijke mythen rond de kwaliteit van het alledaagse leven op St. Eustatius, tot uitdrukking komend in uitspraken als: "Het is een godverlaten eiland"; "het is er niet om uit te houden"; "in een dag heb je alles gezien"; "het is er smerig en de bevolking is lui" en "we moesten ze maar met z'n allen emigreren". Dergelijke uitspraken versterken de negatieve beeldvorming op Curaçao en Aruba. St. Eustatius zou parasiteren op de economisch sterkere Benedenwindse zustereilanden en het aan dit eiland bestede geld zou als in een bodemloze put verdwijnen.

Aan rapporten over de sociaal-economische situatie op St. Eustatius is, zoals we zagen, geen gebrek. Helaas zijn vele van deze rapporten het resultaat van een vluchtig bezoek van enkele dagen. Veelal ook vormen zij een compilatie van wat vroegere rapporteurs reeds aan negatieve opmerkingen wisten te bedenken. Zelden werd voldoende aandacht besteed aan een historiserende benadering bij de beschrijving der economie alsmede aan de mogelijkheid dat met name de Benedenwindse rapporteur wel eens al te veel normen en criteria hanteerde die wel-

(1) Abraham - Van der Mark maakte ons wellicht terecht het verwijt dat wij de situatie op St. Eustatius in te optimistische termen kenschetsen in ons rapport "Not too bad... sociale organisatie, gezins- en familieverband; een oriënterend vooronderzoek". Wageningen 1973.
Zie: Abraham - Van der Mark, E.E., Report on St. Eustatius. Bonaire 1975, n.p.

licht voor de dynamische Curaçaose en Arubaanse industriële economie adequaat zijn maar die voor het beoordelen van de kwetsbare en lang geïsoleerde Statiaanse samenleving onbruikbaar zijn.

In dit deel van ons boek willen wij proberen een zo helder mogelijk beeld te schetsen van de vele facetten van de hedendaagse economie van St. Eustatius. Hoewel wij een meer theoretische beschouwing over de achtergronden van de Statiaanse staathuishoudkunde willen reserveren voor het slothoofdstuk van ons boek, zullen wij toch proberen enige theoretiserende notities te maken.
Alvorens daartoe over te gaan is het eerst nodig de huidige economische situatie in detail te bespreken. Daartoe zal met name aandacht worden geschonken aan de werkgelegenheid, de inkomensverdeling alsmede aan de primaire bestaansbronnen. Daarna zullen wij ons afvragen in hoeverre er voor het eiland economische ontwikkelingsmogelijkheden aanwezig zijn.
Tenslotte zal aandacht worden besteed aan de vraag of de Statiaanse economische situatie wellicht te omschrijven zou zijn met de veel bekritiseerde term "culture of poverty".
Alvorens ons te buigen over de feitelijke economische situatie zullen we enkele rapporteurs aan het woord laten die de hedendaagse economische situatie beschreven.

3. Wachten op welvaart

3.1 Huidige economische activiteit

"St. Eustatius biedt het beeld van een verpauperd eiland, dat volledig aan zijn lot is overgelaten". Ziehier het kernachtig uitgedrukte oordeel van Croes en Tijssen, respectievelijk Minister van Economische Zaken en Directeur van het Departement Sociale en Economische Zaken die in 1971 zich een dag op St. Eustatius oriënteerden (1). Zij schreven één van de vele rapporten die recentelijk het economisch reilen en zeilen op St. Eustatius tot onderwerp hebben. Zij menen dat de landsregering een aantal maatregelen moet treffen op het terrein van de rechtskundige bijstand aan het eiland, de stimulering van het toerisme en de visserij. Voorst bevelen zij aan een onderzoek in te stellen naar de agrarische ontwikkelingsmogelijkheden van St. Eustatius.
ABRAHAM-VAN DER MARK (1975, 2) beschrijft in een recent rapport heel duidelijk de sfeer van onmacht die op het eiland is ontstaan door de nog steeds groeiende berg rapporten die slechts "verbal solutions" bieden. Zij meent echter dat vooral de regering van de Nederlandse Antillen kwalijk genomen kan worden dat er op het eiland nog steeds weinig van de grond is gekomen: "My conclusion is therefore that there is not only an inverse relationship between the number of reports and the island's size and population. What is worse, is the inverse relationship which exists between the number of reports and the amount of government action from which Statia might benefit".
Zij is van mening dat de werkelijke problemen van dit eiland niet het gevolg zijn van goede of slechte individuele intenties maar dat het structurele problemen zijn. Deze problemen zijn slechts oplosbaar door structurele veranderingen aan te brengen binnen de huidige eilandelijke samenleving.
Tot zover is haar betoog helder en begrijpelijk doch ook zij verliest zich, evenals zovele rapporteurs, in adviezen die weliswaar objectief gezien voor de

(1) Croes, D.G. en Th.G.M. Tijssen, Rapport betreffende het Bezoek aan de Bovenwindse Eilanden van 2/4 september-26 september 1971. Curaçao 1971, n.p.

hand liggen, maar die onvoldoende rekening houden met de maatschappelijke constellatie op het eiland. Indien zij het volgende opmerkt: "Statians should get together and really increase the growth of local fruits, vegetables and herbs. They also should consider the establishment of a food cooperative on the island (1)", dan heeft zij gelijk, maar het gaat niet aan zulke understatements te plaatsen zonder aan te geven hoe deze verbeteringen tot stand te brengen, gegeven het ernstig gebrek aan sociale cohesie op het eiland. Wij komen hier echter nog op terug.
De achteruitgang van de landbouw op St. Eustatius schrijft zij toe aan het beleid van de eilandelijke overheid die de Dienst Openbare Werken in feite hanteert als een instrument voor werkverschaffing. Het bij de D.O.W. uitbetaalde dagloon is veel hoger dan de maximaal haalbare dagopbrengst in de landbouw.
De situatie is erg slecht, volgens Abraham-Van der Mark; er is vooral gebrek aan nuttig werk. Veel mensen beseffen heel goed dat zij in feite nutteloos werk verrichten en zij citeert dan ook met instemming Paul Goodman die schrijft: "If there is nothing worthwile, it is hard to do anything at all. And when one does nothing, one is threatened by the question, is one nothing?" (2).

Op verzoek van de Nederlands Antilliaanse regering verrichtte in 1975 het Institute for Planning, Development and Design (PLAN' D2) een ontwikkelingsstudie op St. Eustatius met de bedoeling te komen tot zekere beleidsadviezen. Naar de mening van de opstellers van het eindrapport van dit onderzoek dient de basis van de huidige geest van besluiteloosheid gezocht te worden in de exodus van arbeidskrachten in de dertiger en veertiger jaren van deze eeuw. Deze slag is het eiland niet te boven gekomen, integendeel, de sociaal-economische teruggang heeft zich voortgezet.
PLAN' D2 wijt deze teruggang met name aan de volgende zaken
- het feit dat aanvankelijk veelbelovende projecten na korte tijd mislukten, bijvoorbeeld plannen in de toeristensector;
- het gevoel in de steek gelaten te worden door "big brother" St. Maarten en door de centrale overheid;
- een buitensporig opportunisme bij de planning van zogenaamde investeringsprojecten; vorm krijgend in exorbitante voorwaarden, gesteld door mogelijke in-

(1) Abraham - Van der Mark, E.E., Report on St. Eustatius. op. cit., p. 10.
(2) Idem, p. 13.

vesteerders aan de eilandelijke overheid alvorens tot daadwerkelijke uitvoering over te gaan (1).
In dit rapport wordt het gebrek aan sociale dynamiek toegeschreven aan onvoldoende positieve reacties van buitenaf op ideeën die door de locale bevolking naar voren worden gebracht: "... we found that rather one should speak of a lack of positive external reactions to local ideas and initiatives which were there, even in the face of social anemia, in the past" (2).

Zowel Abraham-Van der Mark als de rapporteurs van PLAN' D2 noemen een aantal mogelijkheden om uit de impasse te geraken. Deze adviezen omvatten voornamelijk het initiëren van kleinschalige projecten: het verbeteren van de watervoorziening; het versterken van de infrastructuur; het herstructureren van de staatsrechtelijke banden binnen de Nederlandse Antillen; het verbeteren van het bestuurlijk kader en het (opnieuw) stimuleren van land- en tuinbouw.
Vooruitlopende op onze verdere analyses zij nu reeds opgemerkt, dat in beide rapporten zeer weinig aandacht wordt geschonken aan het verbeteren van de samenlevingsopbouw. Economische opbouw zal immers in zeer belangrijke mate moeten stoelen op bereidheid tot coöperatie bij de eilandbewoners. Dat het aan deze geest van samenwerking, welke op een zo klein eiland van eminent belang is, nogal eens schort, zullen wij nog duidelijk maken. Alvorens verder te gaan met de beschrijving van de economische situatie op St. Eustatius, dienen we eerst enkele woorden te wijden aan de economie van de Nederlandse Antillen in totaliteit, waarmee het eiland immers zo hecht is verbonden.

Nu is de huidige economische situatie van de Nederlandse Antillen als land eveneens weinig rooskleurig. Macro-economisch gezien zijn de zes bewoonde eilanden van de Nederlandse Antillen als vrij geïsoleerde deelmarkten te beschouwen, waarvan er slechts twee, nl. Aruba en Curaçao een omvang van enig belang hebben. Het totaal aantal inwoners was per 31 december 1972 ruim 230.000; daarvan woonde 65% op Curaçao (150.000) en 26,6% op Aruba (61.000). De markten liggen geografisch gezien geïsoleerd, hetgeen wordt veroorzaakt door de grote afstand tussen de Benedenwindse en Bovenwindse Eilanden alsmede door de geringe vervoerscapa-

(1) Zie: PLAN' D2; Statia; an indicative development study commissioned by the Prime Minister of the Nederlands Antilles. Curaçao 1975, p. 8.
(2) Idem, p. 9.

citeit en de weinig frequente zeeverbindingen.
De Nederlandse Antillen hebben een relatief zware infra-structuur, aangezien elk eiland eigen voorzieningen dient te hebben die nauwelijks in overeenstemming zijn met schaalverschillen.
Ook het administratief apparaat is, onder meer als gevolg van de decentraliseringsgedachte die is neergelegd in de Eilanden Regeling Nederlandse Antillen, relatief groot (1).
Het ontbreken van schaalvoordelen heeft een remmende werking op de vestiging van zowel importvervangende als exporterende industrieën. De eerste soort industrie heeft immers te kampen met een te kleine afzetmarkt terwijl voor de andere industrie de arbeidsmarkt in kwantitatieve èn kwalitatieve zin onvoldoende ruim is. Bovendien ligt het loonniveau op Curaçao al 30 - 40% hoger dan op Jamaica, Barbados en Trinidad.
De Nederlandse Antillen zijn sterk eenzijdig aangewezen op de olie-industrie (Aruba en Curaçao) en op het toerisme (Aruba, Curaçao, St. Maarten en Bonaire). De geringe invloed van de Nederlandse Antilliaanse regering op de industriële ontwikkeling wordt voornamelijk veroorzaakt door het feit dat nagenoeg alle grote ondernemingen op de Nederlandse Antillen in buitenlandse handen zijn (2).
De werkgelegenheid kwam in de vijftiger jaren ernstig in gevaar door de sterke inkrimping van het personeelsbestand van de olieraffinaderijen Shell op Curaçao en Lago (Esso) op Aruba, waardoor de werkloosheid steeg tot 20% der beroepsbevolking. Weliswaar vonden werknemers vanaf ongeveer 1960 in toenemende mate emplooi in de toeristenindustrie, handel, transport en financiële instellingen doch vanaf 1972 liep de werkloosheid, mede vanwege de internationale

(1) De Eilandenregeling Nederlandse Antillen ERNA dateert van 1951 en bevat bestuurlijke bepalingen met betrekking tot de in de Staatsregeling genoemde vier eilandgebieden Aruba, Bonaire, de Bovenwindse Eilanden en Curaçao. De vier eilandgebieden hebben een grote mate van autonomie binnen de grenzen die in de Staatsregeling worden genoemd.
Deze ERNA had tot gevolg dat elk der genoemde eilandgebieden een aanzienlijk ambtelijk apparaat in het leven riep naast het reeds bestaande administratieve apparaat van de landsoverheid.
Zie: Kok, M., De economische struktuur van de Nederlandse Antillen. op. cit., p. 104 e.v.
Zie voor de tekst van de ERNA: Hoetink, H. (red.), Encyclopedie van de Nederlandse Antillen. op. cit., pp. 669-694.

(2) Zie: Kok, M., De economische struktuur van de Nederlandse Antillen. op. cit. en Kok, M., De economische situatie in de Antillen in 1974 en 1975, Curaçao 1977, alsmede Kok, M., Tourism in the Netherlands Antilles. In: Caribbean Issues, 11 (1976) nr. 1, pp. 14-25.

recessie, weer op tot 12% der beroepsbevolking (1).
Onderstaande tabel moge deze ontwikkeling illustreren.

Tabel 5

Werkgelegenheid en beroepsbevolking op de Nederlandse Antillen (absoluut)

Bedrijvigheid	1961	1974
Olie-industrie	11.450	4.500
Toerisme	1.000	7.400
Bouwnijverheid	4.360	5.200
Handel	7.600	12.500
Industrie niet elders	4.720	6.300
Transport; financiële instellingen	4.350	8.300
Landbouw etc.; nutsbedrijven	2.130	2.400
Overheid	6.350	12.500
Overig	9.540	8.200
Totaal werkzaam	51.500	67.300
Werkloos	8.600	9.000
Beroepsbevolking	60.100	76.300

Bron: P.A.M. Smits en A.H. Willemse. De Nederlandse Antillen in economisch perspektief. Intermediair 13 (1977) nr. 21.

De laatste jaren staat de economie der Nederlandse Antillen in het centrum van de politieke discussie over de wenselijkheid van onafhankelijkheid en daarmee verbonden een eventuele afzonderlijke status voor Aruba. Nederland oefent aandrang uit op een snelle, totale onafhankelijkheid, waarbij het Arubaanse streven vooralsnog weinig weerklank vindt. Het Antilliaanse antwoord hierop getuigt van pragmatisme en realisme. Men wil streven naar een geplande onafhankelijkheid, indien aan een aantal principiële voorwaarden voldaan is. Daarbij wordt tevens gestreefd naar een zo groot mogelijke autonomie van de vier afzonderlijke eilandgebieden. Eén der belangrijkste voorwaarden is een blijvende verbetering in de huidige, weinig rooskleurige economische situatie.

Met opzet maakten we deze kleine excursie binnen de Nederlands Antilliaanse economie, omdat de staathuishoudkunde van St. Eustatius, vanwege de afhankelijkheidspositie van dit eiland, in belangrijke zin verweven is met de economische ontwikkelingen van het land als geheel. Het economisch reilen en zeilen op

(1) Zie: Smits, P.A.M. en A.H. Willemse, De Nederlandse Antillen in economisch perspectief.
In: Intermediair, 13 (1977) nr. 21, pp. 1-9.

St. Eustatius wordt voor een groot deel bepaald door externe hulpverlening. Deze hulpverlening krijgt gestalte in het voteren van de begrotingsgelden door de centrale regering te Curaçao alsmede in de financiële en materiële hulp vanuit Nederland en door toedoen van het E.E.G.-ontwikkelingsfonds. De financiële hulp van Nederland wordt verkregen via de fondsen van het Meerjarenplan en het Bijzondere Fonds. Voor culturele projecten, die door de Adviesraad voor Culturele Samenwerking tussen Nederland en de Nederlandse Antillen moeten worden aanbevolen, is er nog een apart fonds, dat door de STICUSA (Stichting voor Culturele Samenwerking) wordt beheerd. Deze externe hulp heeft voor wat betreft St. Eustatius bestaan uit wegenaanleg, woningbouw en de bouw van een school. In 1976 werd op St. Eustatius een door het E.E.G.-ontwikkelingsfonds gefinancierde aanlegsteiger voltooid. Dank zij Nederlandse financiële hulp is men momenteel bezig met het restaureren van Fort Oranje en het kanaliseren van de waterafloop vanuit Oranjestad naar zee; bedoelde restauratie is inmiddels voltooid.

We hebben dus gezien dat de economische situatie op de Nederlandse Antillen in het algemeen en op St. Eustatius in het bijzonder, veel te wensen overlaat. Heeft nu de externe hulp in structurele zin bijgedragen aan de economische ontwikkeling van St. Eustatius? Voor beantwoording van deze vraag willen we de recente ontwikkelingen van de werkgelegenheid en de inkomensverdeling op het eiland in beschouwing nemen. De tussen haakjes geplaatste cijfers hebben betrekking op de census van 1972 (1). De hierna vermelde cijfers zijn verkregen door middel van de in november 1976 door ons gehouden "mini-census" op St. Eustatius (2).

In november 1976 had St. Eustatius een totale bevolking van 1276 zielen (1341). Voor de opbouw van deze bevolking zij verwezen naar de bevolkingspyramide die in bijlage IV is opgenomen. De beroepsbevolking bedroeg in dat jaar 35,0% (32%) van de totale bevolking. De beroepsbevolking wordt hier gedefinieerd als alle in het arbeidsproces opgenomen werkkrachten (arbeidsactieve bevolking) - inclusief degenene die bij de D.O.W. te werk zijn gesteld - alsmede degenen die trachten zich hierin een plaats te verwerven (werkzoekende bevolking). Onder de arbeidsactieve bevolking worden al diegenen verstaan die op welke wijze dan

(1) Eerste Algemene Volks- en Woningtelling Nederlandse Antillen. op. cit.
(2) Zie Bijlage III.

ook voor eigen rekening of tegen loon, salaris of een andere vorm van geldelijke beloning werkzaamheden ten behoeve van anderen verrichten. In 1976 was 17,4% (18%) van de totale beroepsbevolking werkzoekend. Bij de vrouwelijke beroepsbevolking lag het percentage werkzoekenden, te weten 23,2% aanzienlijk hoger dan bij de manlijke beroepsbevolking, waarvan 13,7% werkzoekend was.
Het werkloosheidscijfer van 17,4% in 1976 mag dan iets lager zijn dan dat van 1972; het is in feite een nog enigszins geflatteerd cijfer, omdat ten tijde van de telling koortsachtig gewerkt werd aan de voorbereidingen voor de viering van de Amerikaanse Bicentennial op het eiland. Deze voorbereidingen verschaften enige gelukkigen kortstondig werk. Na de viering werden ze weer werkzoekend. Daarenboven was een dertigtal arbeiders ingeschakeld bij de bouw van een klein hotel en de restauratie van het Fort Oranje. Beide projecten strekken zich uit over een zeer beperkte tijd en ook deze werknemers zullen spoedig weer hun tijdelijke baan verliezen.
De ronduit slecht te noemen arbeidssituatie is in onderstaande tabel beknopt weergegeven.

Tabel 6

Arbeidssituatie St. Eustatius per november 1976

	MAN		VROUW		TOTAAL	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Totale bevolking	627	49,1	649	50,9	1276	100
Arbeidsactieve bevolking	233	63,1	136	36,9	369	100
Werkzoekende bevolking	37	47,4	41	52,6	78	100
Beroepsbevolking	270	60,4	177	39,6	447	100
Werkzoekende bevolking in percentage beroepsbevolking		13,7		23,2		17,4
Beroepsbevolking in percentage totale bevolking		43,1		27,3		35,0

Bron: Mini-census, november 1976.

De economische positie van diegenen die in 1976 14 jaar of ouder waren en die nochtans geen beroep uitoefenden wordt in Tabel 7 weergegeven.

Tabel 7

Niet werkzoekende en niet-arbeidsactieve bevolking van 14 jaar en ouder naar positie en geslacht per november 1976

	MAN		VROUW		TOTAAL	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Huisvrouw of gezinslid werkzaam in gezin	-	-	122	57,0	122	41,4
Pensioen- of rentetrekkende	62	76,5	71	33,2	133	45,1
Permanent onbekwaam tot werken	4	4,9	5	2,3	9	3,1
Mensen met andere economische positie	13	16,0	11	5,1	24	8,1
Geen antwoord/onbekend	2	2,5	5	2,3	7	2,4
Totaal	81	100,0	214	100,0	295	100,0

Bron: Mini-census, november 1976

Vervolgens kunnen wij ons afvragen wat de economische positie is van dat deel der beroepsbevolking dat metterdaad een beroep uitoefent.

Tabel 8

Arbeidsactieve bevolking naar soort werkzaamheid en geslacht per november 1976

	MAN		VROUW		TOTAAL	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Werkgever	6	2,6	1	0,7	7	1,9
Vrij beroep	14	6,0	1	0,7	15	4,1
Kleine zelfstandige (verschaft werk aan minder dan drie personen)	22	9,4	2	1,5	24	6,5
Loon- of salaristrekkende	158	67,8	120	88,2	278	75,3
Gezinslid werkzaam in gezinsbedrijf	2	0,9	5	3,7	7	1,9
Los arbeider	21	9,0	4	2,9	25	6,8
Andere positie	5	2,1	1	0,7	6	1,6
Geen antwoord/positie onbekend	5	2,1	2	1,5	7	1,9
Totaal	233	100,0	136	100,0	369	100,0

Bron: Mini-census, november 1976

Uit bovenstaande tabel blijkt, dat ongeveer 82% van de arbeidsactieve bevolking in loondienst is. Er zijn slechts enkele werkgevers uit de particuliere sector

- 31 in absolute cijfers, waarvan 24 kleine zelfstandigen - en deze werkgevers verschaffen doorgaans slechts aan zeer weinig mensen regelmatig werk. Hier reeds blijkt de belangrijke rol van de overheid als werkgever.
Om de arbeidssituatie nog duidelijker te schetsen, dienen we ons af te vragen hoeveel tijd er door de arbeidsactieve bevolking in het beroep wordt geïnvesteerd. De volgende tabel geeft hierin enig inzicht.

Tabel 9

Het door de arbeidsactieve bevolking aan een beroep of functie bestede aantal uren per week per november 1976

	abs.	%
1 - 14 uur	20	5,4
15 - 29 uur	59	16,0
30 - 39 uur	39	10,6
40 - 42 uur	176	47,7
43 - 49 uur	26	7,0
50 uur of meer	27	7,3
geen antwoord/onbekend	22	5,9
Totaal	369	100,0

Bron: Mini-census, november 1976

Uit bovenstaande tabel kunnen enige belangrijke conclusies getrokken worden. (De tussen haakjes geplaatste percentages betreffen 1972). Zo blijkt dat 21,4% (33%) van degenen die een beroep uitoefenen minder dan 30 uur per week aan dit beroep besteden. Wanneer we een 40-urige werkweek als uitgangspunt nemen, zien we zelfs dat 32% (50%) van degenen die een beroep uitoefenen deze 40 uur niet volmaken. Deze cijfers duiden op een aanzienlijke verborgen werkloosheid op St. Eustatius. Behalve de reeds eerder genoemde 17,4% (18%) van de beroepsbevolking welke werkzoekend is en als volledig werkloos in aanmerking moet worden genomen, is ook een groot deel der beroepsbevolking semi-werkloos, zoals gezegd 32% van de arbeidsactieve bevolking of, omgerekend, 26,4% (42%) van de totale beroepsbevolking. Een eenvoudige rekensom leert ons dat 17,4 + 26,4 = 43,8% (60%) van de totale beroepsbevolking geheel of gedeeltelijk werkloos is. Dat dit percentage in 1972 beduidend hoger was, is het gevolg van de al eerder aangeduide realisering van tijdelijke projecten.

Hoe is het nu gesteld met de inkomens van de Statiaanse bevolking? In de volgende tabellen zullen we trachten hierop een antwoord te geven. De bedragen zijn weergegeven in Nederlands Antilliaanse courant.

Tabel 10

Arbeidsactieve bevolking naar geslacht en inkomen per maand per november 1976

	MAN		VROUW		TOTAAL	
	abs.	%	abs.	%	abs.	%
Inkomen onbekend	24	10,3	15	11,0	39	10,6
Minder dan 350 gulden	88	37,8	86	63,2	174	47,2
Tussen 350 en 650 gulden	83	35,6	19	14,0	102	27,6
Tussen 650 en 1000 gulden	17	7,3	9	6,6	26	7,0
Meer dan 1000 gulden	21	9,0	7	5,1	28	7,6
Totaal	233	100,0	136	100,0	369	100,0

Bron: Mini-census, november 1976

We constateren dat bijna 50% van de arbeidsactieve bevolking minder dan 350 gulden per maand verdient. Slechts een gering aantal, te weten 14,6% verdient meer dan 650 gulden per maand, waarvan ongeveer de helft meer dan 1000 gulden per maand.
Voorts merken wij op dat er een grote discrepantie bestaat tussen het inkomen van mannen en vrouwen. Maar liefst 63,2% der arbeidsactieve vrouwen verdient minder dan 350 gulden per maand, tegen 37,8% der mannen.
Wanneer men deze cijfers vergelijkt met die van 1972, dan zou men op het eerste gezicht een vooruitgang in het inkomensniveau kunnen constateren. In 1972 genoot immers bijna 80% der arbeidsactieve bevolking een inkomen van minder dan 350 gulden per maand. Dit beeld is echter bedrieglijk omdat de Nederlandse Antillen kampen met een grote inflatie, waardoor de koopkracht sterk wordt verminderd. Het prijsindexcijfer van de gezinsconsumptie op Curaçao en Aruba steeg de afgelopen jaren als volgt: 1973 - 13%, 1974 - 20,9% en 1975 - 10,5% (1).
Er zijn geen cijfers beschikbaar voor St. Eustatius maar het is evident dat deze stijging voor dit eiland beduidend hoger is geweest, als gevolg van het sociaal-economisch isolement waarin het eiland verkeert.

(1) Zie: Kok, M., De economische situatie in de Nederlandse Antillen in 1974 en 1975. op. cit.

De transport-faciliteiten zijn niet verbeterd en er is ook geen sprake geweest van groei van import-vervangende productie op het eiland.
Resumerend kunnen wij stellen dat de inkomenspositie van de Statiaanse bevolking eer slechter dan beter is geworden.
Ter completering van dit trieste beeld geven wij in Tabel 11 een overzicht van de gezinsinkomens.

Tabel 11

Gezinnen naar inkomensbron en gezinsinkomen per maand in guldens per november 1976

inkomen / bron	< 350	350-650	650-1000	> 1000	onbekend/ geen antwoord	totaal
hoofd v.h. gezin (1)	77	38	16	12	11	154
partner hoofd (2)	1	1	2	0	0	4
kinderen hoofd (3)	5	2	0	0	0	7
combinatie (1)+(2)	10	19	7	11	3	50
combinatie (1)+(3)	8	4	0	2	1	15
combinatie (1)+(2)+(3)	2	3	0	2	0	7
andere bron	8	3	0	0	1	12
geen antwoord/onbekend	1	0	0	0	27	28
Totaal absoluut	112	70	25	27	43	277
Totaal %	40,4	25,3	9,0	9,7	15,5	100,0

Bron: Mini-census, november 1976

Vergelijken we Tabel 10 en Tabel 11 dan kunnen we concluderen dat de ongunstige individuele inkomenssituatie niet wordt gecorrigeerd door de inkomensverdeling in de gezinssfeer, hetgeen eens te meer aantoont dat het inkomensniveau alle reden tot pessismisme geeft.
Tenslotte dienen we deze cijfers te interpreteren in het licht van de omstandigheid dat de kosten van levensonderhoud op St. Eustatius ten tijde van de telling *nominaal* beduidend hoger lagen dan die in ons land; (zij liggen in feite ten minste ca. 1,3 x zo hoog als in Nederland, want 1 Naf = ca. 1,30 Nf). Dus ook in de prijzensfeer wordt voor de lage inkomens geen soelaas geboden.

3.2 Primaire bestaansbronnen

De primaire inkomensbronnen op St. Eustatius zullen achtereenvolgens beknopt worden behandeld; deze zijn:

a. de overheid (eiland en land),
b. werk voor derden,
c. dagtoerisme,
d. visserij,
e. landbouw,
f. pensioenen en kindertoelagen,
g. diversen

ad a. de overheid als werkverschaffer

De overheid is op St. Eustatius verreweg de grootste werkverschaffer. Als gevolg van de economische malaise voelt zij zich gedwongen een overbezet aantal diensten in stand te houden, waardoor de mogelijkheid voor velen wordt geopend althans nog een part-time baantje te verkrijgen. De enorm belangrijke rol van de overheid als werkverschaffer moge blijken uit de volgende cijfers; de eilandelijke overheid heeft 175 werknemers in dienst, verdeeld over de volgende diensten en instellingen: het bestuurskantoor (11), het hospitaal (24), het toeristenbureau (2), de luchthavendienst (13), de zeehavendienst (2), de hygiënische dienst (1), de dienst openbare werken (100), de openbare school (14), de r.k. bijzondere school (5), de methodistische kleuterschool (3).
De landsoverheid heeft op het eiland 17 personen in dienst, verdeeld over de volgende dienstonderdelen: het politiecorps (7), het postkantoor (5), het kantoor van de landsontvanger (2), de landsradiodienst (2) alsmede een godsdienstleraar.
In totaal zijn 192 personen in overheidsdienst; dat is 52,0% van de totale arbeidsactieve bevolking (1)!

Het zou te ver voeren alle diensten en instellingen van de overheid in detail te bespreken. Wij volstaan met het noemen van enkele aspecten van de belangrijkste dienst - in termen van werkverschaffing - terwijl we ook kort willen ingaan

(1) Deze cijfers zijn welwillend beschikbaar gesteld door de eilands- en landsdiensten op het eiland. Zij hebben betrekking op het jaar 1976.

op de sociale voorzieningen op het eiland.
De Dienst Openbare Werken fungeert onder meer als werkverschaffing en opvang voor werkloze arbeiders. De dienst heeft als functies onder meer het onderhoud van wegen en gouvernementsgebouwen; de vuilnisophaaldienst (open tonnen); de brandweer; het schoonhouden van waterputten; het schoonhouden van 5 begraafplaatsen, de schoolpleinen en het onderhouden van de proeftuin, waarover later meer. De D.O.W.-werknemers zijn niet in vaste dienst en kunnen naar willekeur ontslagen worden. Op het feit dat zulks in verband met politieke verschuivingen ook metterdaad gebeurt, hopen wij later terug te komen. Al naar gelang noodzakelijk, uit oogpunt van werkverschaffing, worden losse arbeiders aangetrokken en weer ontslagen om bepaalde werkzaamheden te verrichten. Het nut van deze werkzaamheden is een ieder niet altijd even duidelijk. De D.O.W.-werknemers worden per gewerkte arbeidsdag betaald. De straatvegers verdienen ca. 10 gulden per dag, meer geschoolde arbeiders ontvangen ca. 20 gulden. De verrichte werkzaamheden worden op een zo arbeids-intensief mogelijke manier uitgevoerd. Zo wordt bij het schoonhouden van grasvelden geen maaimachine gebruikt maar het kapmes.
De arbeiders van de D.O.W. hebben geen vaste pensioenvoorzieningen maar zij kunnen na hun 60ste aanspraak maken op 25% van hun laatstgenoten loon. De ambtenaren die minder dan een bepaald bedrag verdienen (Naf 2800,-- per jaar) genieten een geheel vrije geneeskundige behandeling. Zij die meer verdienen vallen in de 90%-regeling, waarbij 10% van de ziektekosten voor eigen rekening komt. De werklieden van de D.O.W. genieten allen een gratis geneeskundige behandeling.
Op de Nederlandse Antillen is een minimumloonregeling van kracht doch voor Bonaire, Saba en St. Eustatius zijn uitzonderingsclausules opgenomen. (1). Van deze ontsnappingsclausule wordt algemeen gebruik gemaakt, mede vanwege de telkenjare groeiende begrotingstekorten.
De werknemers van de landsoverheid verkeren in het algemeen in een betere in-

(1) Zie: Landsverordening van de 31ste mei 1972 houdende nieuwe regelen inzake minimumlonen. Publicatieblad 1972, no. 110.
Artikel 9, sub. 6: "De Minister kan ambtshalve voor de eilanden Bonaire, Saba en St. Eustatius voor een door hem te bepalen termijn, lagere dan de in het eerste, tweede en derde lid genoemde bedragen vaststellen".

komenssituatie dan die in eilandsdienst (1).
Er bestaat op St. Eustatius geen werkloosheidsuitkering; er bestaat wel een zogenaamde "onderstandsuitkering", maar hiervan wordt slechts door een twintigtal mensen geprofiteerd. Het in totaal uitgekeerde bedrag aan onderstand bedraagt overigens niet meer dan Naf 1000,-- per maand (2).
Er bestaan op St. Eustatius geen instellingen voor maatschappelijke dienstverlening, met uitzondering van de voogdijraad welke echter zeer gebrekkig functioneert.

ad b. werk voor derden

De inkomsten uit loonwerk variëren nogal. Veel vrouwen hebben baantjes als winkelmeisje, dienstmeisje, wasvrouw of werkster. De lonen zijn naar Nederlandse begrippen zeer laag, maar in vergelijking met die van de naburige eilanden vaak hoog. Mede vanwege dit feit, heeft St. Eustatius altijd veel aantrekkingskracht uitgeoefend op vrouwen van de naburige Britse eilanden, met name op die van St. Kitts.
Mannen werken als metselaar of timmerman bij de weinige plaatselijke aannemers, maar zij zijn daarbij noch van een vaste baan, noch van een redelijk inkomen verzekerd. Gedurende het onderzoeksjaar (1976) was er, zoals eerder vermeld, enige economische activiteit als gevolg van kleine projecten ter opluistering van de viering van de Amerikaanse Bicentennial feesten op St. Eustatius. Voor de bemoeienis die St. Eustatius in het verleden had met de Verenigde Staten, mogen wij verwijzen naar het deel over de geschiedenis van het eiland. De uitbreiding van een klein hotel bood aan een twintigtal arbeiders emplooi. Het Fort Oranje werd gerestaureerd door een Nederlandse firma welke bijna uitsluitend gebruik maakte van Statiaanse arbeiders. Ook hier vonden ongeveer 20 à 25 mensen emplooi. Een ongeschoold arbeider verdiende hier Naf. 500,-- per maand.

(1) Een voorbeeld van dit verschil in inkomenspositie: A werkt als werkman bij de politiepost (landsdienst). Zijn werk bestaat uit het aanvegen van het terrein, het wassen van auto's en dergelijke werkzaamheden. Hij gaat met Naf. 600,-- per maand naar huis.
B, die beduidend ouder is, werkt als 'checker' (voorman) bij de D.O.W. (eilandsdienst). Hij is verantwoordelijk voor de werkprestaties en de voortgangscontrôle van 80 à 90 arbeiders. Hij moet genoegen nemen met Naf. 500,- per maand.

(2) Ook deze gegevens werden beschikbaar gesteld door de eilandelijke overheid.

ad c. dagtoerisme

Het dagtoerisme zou een interessante bron van inkomsten kunnen zijn, ware het niet dat er enige belangrijke structurele belemmeringen bestaan. In de eerste plaats moet de gebrekkige infra-structuur genoemd worden. St. Eustatius heeft geen regelmatige zeeverbindingen met St. Maarten, vanwaar de toeristen moeten komen. Het vliegveld van het eiland is 600 m lang en daarom slechts geschikt voor kleine vliegtuigen. Bovendien zijn de luchttarieven tussen St. Maarten en St. Eustatius relatief erg hoog. Er zijn op St. Eustatius geen casino's, geen luxe hotels en geen witte stranden annex mondaine uitgaansgelegenheden. Er zijn 2 hotels en 4 kleine guesthouses met tezamen circa 100 kamers, doch de kwaliteit der logeervoorzieningen is niet aangepast aan de smaak en de eisen van het Amerikaanse publiek, met uitzondering van een klein hotel aan de baai (20 kamers), geëxploiteerd door Amerikanen. Alleen laatstgenoemd hotel kan het hoofd boven water houden, mede dank zij zachte leningen van de centrale Nederlands-Antilliaanse overheid. Het hotelwezen op St. Eustatius is echter een duidelijk marginale bedrijfstak.

Toch zou St. Eustatius naar de mening van vele Statianen gebaat zijn bij een bescheiden dagtoerisme, waarbij de toeristen aangevoerd zouden kunnen worden door cruise-schepen die gewoonlijk St. Maarten aandoen. Er zijn momenteel geschikte aanlegmogelijkheden, hoewel over de bruikbaarheid van de recentelijk voltooide zeepier verschillend wordt geoordeeld (1).

(1) Deze pier heeft een turbulente geschiedenis achter de rug. De financiering werd verzorgd uit het E.E.G.-ontwikkelingsfonds, waardoor de uitvoering in eerste instantie werd gegund aan een Italiaanse firma. Deze aannemer ging echter spoedig na de aanvang van de bouw failliet. Daarop heeft de bouw een jaar stilgelegen met alle inflatoire gevolgen vandien. Tenslotte werd de uitvoering gegund aan een West-Duitse maatschappij die het werk in razendsnel tempo klaarde. De pier had inmiddels circa Nf 5.000.000,- gekost! Direct na voltooiing van de aanlegsteiger rezen er al twijfels over de bruikbaarheid ervan. De pier was duidelijk te hoog voor de kleine motorschepen die veel inter- insulair vrachtverkeer verzorgen. Voor het aanleggen van grote cruise-schepen was de diepgang langs de pier onvoldoende. Schepen met gering motorvermogen hebben moeite met aanleggen, omdat er meestal een vrij zware zeegang dwars op de open pier staat. De pier werd alras een geliefd oord voor hengelaars en wandelaars. De pier is ca. 320 m. lang en ligt 2.75 m. boven de zeespiegel. De diepte aan het einde van de pier bedraagt 9 m.

De rijke geschiedenis van het eiland en de overal op het eiland aanwezige ruïnes, gevoegd bij de ongestoorde rust zouden een waarborg kunnen zijn voor een rustige "alternatieve" vakantie, ver van speelzaal en cocktail-lounge. Men stuit hier echter op een tweede belemmering voor de ontwikkeling van het toerisme, namelijk de tot voor kort weinig coöperatieve houding van St. Maarten. Laatstgenoemd eiland heeft gedurende de laatste 10 jaren een geweldige toeristische ontwikkeling te zien gegeven (1). Van een uitstraling naar het op 35 mijl afstand gelegen noodlijdende zustereiland St. Eustatius is echter geen sprake geweest. Op St. Maarten wordt nauwelijks reclame gemaakt voor St. Eustatius terwijl laatstgenoemd eiland ook niet is opgenomen in gecombineerde reizen. Deze laatste mogelijkheid zou, indien de wil ertoe maar aanwezig zou zijn, goede mogelijkheden bieden. Het verkoopapparaat van de St. Maartense toeristenindustrie heeft zich tot nu toe weinig gelegen laten liggen aan St. Eustatius.

ad d. De visserij

De tegenstelling tot de (klein) landbouw, is de visserij in het Caribisch gebied onderwerp van betrekkelijk weinig studies geweest. In een boeiende historische schets over de ontwikkelingen van de kleinschalige visserij, plaatst PRICE (1966) een aantal interessante opmerkingen.
De visserij vervulde in het Caribische verleden naar zijn oordeel een functie die enigszins vergelijkbaar is met de door de slaven bedreven kleine handel en landbouw voor zelfvoorziening:"... fishing served a function analogous to trades and to subsistence plots as a "way out" of the fearfully oppressive plantation system" (2).
Tijdens de slaventijd ontstonden echter op verschillende eilanden groepen vissers die in belangrijke mate een eigen groepscultuur en -structuur hadden en die een veel grotere onafhankelijkheid van hun blanke meesters genoten dan andere ambachtsslaven. Deze slaven visten immers niet om economische redenen, doch zij zorgden er in eerste instantie voor dat de dis van hun meester en zijn gasten wel-

(1) Zie: Kok, M., Tourism in the Netherlands Antilles. op. cit.
Het aantal hotelkamers nam toe van 101 in 1964 tot 1.373 in 1975; het jaarlijks verblijfstoerisme steeg van 5.000 personen in 1964 tot 67.000 in 1975 en het cruisetoerisme groeide van praktisch nihil in 1964 tot 60.000 in 1975!

(2) Zie: Price, R., Caribbean Fishing and Fishermen: A Historical Sketch. op. cit., p. 1378.

voorzien was. Zij vormden als zodanig geen bedreiging in economische zin, maar waren veeleer een luxe voor de slaveneigenaar. Hun tamelijk specifieke bekwaamheden als visser verschafte hen een bepaalde status.
Tijdens de slavernij bleef hun aantal beperkt aangezien de aard van hun beroep weinig ruimte bood aan surplus-produktie. Men denke in dit verband aan de beperkte houdbaarheid van de vangsten. Na de afschaffing van de slavernij steeg hun aantal aanzienlijk. "Emancipation offered the opportunity for a new way of life to the enterprising freedman who had admired the success and prestige of his fishing colleagues during slavery" (1).

Op St. Eustatius heeft, vooral gedurende de tweede helft van de achttiende eeuw, ongetwijfeld ook een dergelijke visserstand bestaan. Op het eiland woonden immers talrijke kooplieden die het er goed van namen. De visserij werd echter in belangrijke mate gehinderd door het voorkomen van visvergiftiging verwekkende vissoorten.
In de negentiende eeuw was er van deze visserij weinig meer over, mede als gevolg van de emigratie van vissers tijdens de Franse en Engelse tussenbesturen (2). Van economische betekenis voor het eiland als zodanig, is de visserij op St. Eustatius nooit geweest. De huidige visserij op St. Eustatius, hanteert over het algemeen nog dezelfde beproefde methoden als die in het verleden toegepast werden. Terzijde zij opgemerkt, dat ook binnen andere Caribische vissersgemeenschappen zich nauwelijks veranderingen hebben voorgedaan met betrekking tot de toegepaste vistechnieken (3).
Op St. Eustatius wonen 12 eigenaren van kleine vissersboten. Niet alle eigenaren vissen metterdaad; sommigen geven hun boot in bruikleen en ontvangen daarvoor een bepaald deel van de vangst. De boten zijn houten vaartuigen, 5 à 8 m lang en uitgerust met een buitenboordmotor.
Er wordt een viertal vistechnieken toegepast, te weten
- met netten in volle zee; hiermee worden voornamelijk scholen oppervlaktevis gevangen zoals de balahoo *(Hyporamphus unifasciatus en Hemiramphus brasiliensis)*;

(1) Zie: Price, R., Caribbean Fishing and Fishermen: A Historical Sketch. op. cit., p. 1379.

(2) Zie: Hartog, Joh., Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. op. cit., p. 450.

(3) Zie: Price, R., Caribbean Fishing and Fishermen. op. cit., p. 1379.
"It seems likely that the post-emancipation fishing population was many times that of slave days, so that there may have been less actual continuity in fishing than in subsistence agriculture. Thus, it is all the more amazing that fishing techniques have undergone so little change".

- met vispotten die dieper in zee worden gelegd en waarmee men bodemvis vangt zoals doctorfish (*Acanthurus*, 3 spec.) en butterfish (*Cephalopholis fulva*);
- met handlijnen vanuit de boot op grotere bodemvis in relatief diep water op rock hind groupers (van de familie der *Serranidae*) en red snapper (van de familie der *Lutianidae*);
- met netten vanaf het strand op scholen oppervlaktevis die vooral in de maanden april tot en met juli in de paaitijd vlakbij de kust komen, met name de jack (*Selar crumenophthalmus*).

De bemanning van een vissersboot varieert in aantal al naar gelang de wijze van vissen. Bij de eerste methode is het noodzakelijk met ten minste 4 man per boot te vissen; de tweede methode vereist ten minste twee man per boot evenals de derde methode terwijl de laatste methode slechts gehanteerd kan worden indien er 8 à 10 man beschikbaar zijn om het zware net op het strand te trekken.
Een booteigenaar moet zich niet zelden veel moeite getroosten om een bemanning bij elkaar te krijgen. Dit varieert echter per methode, aangezien de kans op goede vangst per wijze van vissen sterk verschilt. Bij de laatstgenoemde methode is het niet moeilijk geïnteresseerden te vinden, aangezien men alle kans heeft op een overvloedige vangst, indien er tenminste scholen vis dicht bij de kust zijn gesignaleerd.

De wijze waarop de vis verdeeld wordt is gedurende eeuwen nauwelijks veranderd. Bij, bijvoorbeeld, de eerstbeschreven methode gaat men als volgt te werk: bij voldoende grote vangst, d.w.z. de moeite waard om te verkopen, krijgt de eigenaar de helft van de vangst. De andere helft van de vangst wordt gelijkelijk onder de totale bemanning, dus inclusief de eigenaar, verdeeld. Vist men dus met 4 man, dan krijgt de eigenaar 5/8 deel en elk der overige bemanningsleden 1/8 deel.
De opbrengst van de totale Statiaanse visserij voorziet bij lange na niet in de behoefte van het eiland, vooral niet omdat de vraag naar vis, bij gebrek aan vlees, groot is.
In het verleden is wel eens vrijblijvend gesproken over het aanschaffen van enige Hollandse trawlers voor St. Eustatius doch de eilandelijke overheid kon ons hierover geen nadere informatie verschaffen.
Visserij op grotere schaal zou echter gepaard moeten gaan met een aantal nevenvoorzieningen, in het bijzonder met de aanleg van koel- en vriesruimte.

ad e. De landbouw

Hiervoor schreven wij tamelijk uitgebreid over de pogingen die ondernomen zijn om de agrarische ontwikkelingen op St. Eustatius nieuw leven in te blazen. Een beschrijving van de huidige landbouwkundige situatie op St. Eustatius is niet wel mogelijk zonder acht te slaan op de historische ontwikkeling van deze kleinlandbouw, welke als een vorm van de zoveel besproken Caribische "peasantry" kan worden aangeduid. Deze peasantry willen we, in navolging van MINTZ (1974, 141), als volgt definiëren: "The term peasantry is used ... to refer in general to those small-scale cultivators who own or have access to land, who produce some commodities for sale, and who produce much of their own subsistence". Over het ontstaan van deze Caribische peasantry bestaat geen eenduidigheid; "... some came into being only relatively recent; others flourished - and withered - at an earlier time. We lack anything like a complete account of the present distribution of peasant peoples in the islands, and even our criteria for defining a peasantry are open to serious question" (1). Het is echter duidelijk dat het ontstaan van een peasantry in het Caribisch gebied veel te maken heeft met de grote sociaal-economische verschuivingen die met de emancipatie van de negerslaaf in de 19de eeuw gepaard gingen. De vrijgeworden negerbevolking bleef in het algemeen geen andere keus dan zich tegen zeer ongunstige contracten te verhuren aan hun oude meesters dan wel te proberen door middel van de kleinlandbouw in eigen onderhoud te voorzien.
Op een andere plaats hebben wij gewezen op de voorwaarden die voor het effectueren van de tweede ontsnappingsmogelijkheid strikt noodzakelijk waren (2).

- In de eerste plaats moest de knowhow aanwezig zijn om op succesvolle wijze "subsistence-crops" te verbouwen.
  In het algemeen was deze kennis wel aanwezig omdat in vele gevallen de slaaf in staat werd gesteld zijn eigen voedsel te verbouwen op de minder goede plantage-gronden.
- In de tweede plaats moest de oogst een zeker surplus op kunnen leveren. Deze overschotten konden hetzij voor baar geld worden verkocht, hetzij worden ge-

(1) Mintz, S., Caribbean Transformations. op. cit., p. 146.

(2) Zie: Bor, W. van den, Peasantry in Isolation. The agrarian development of Saba and St. Eustatius. In: Cross, M. and A.F. Marks (eds.). Peasants, plantations and rural communities in the Caribbean. Guildford and Leiden 1979, pp. 117-142.

ruild tegen gebruiksvoorwerpen en/of consumptiegoederen welke door de jaren heen tot het consumptiepatroon van de gekleurde bevolking waren gaan behoren. Daartoe was een marktsysteem nodig waar vraag en aanbod elkaar konden ontmoeten, en vooral een stelsel van goede verbindingen om die markt te kunnen bereiken.

- Voorts was de aanwezigheid van afzetmogelijkheden vereist.
  Op de grote eilanden leverde dit meestal geen problemen op, doch we zullen zien dat deze voorwaarde voor het ontstaan van een peasantry op St. Eustatius wel degelijk van groot belang was.
- Behalve voor het verwerven van gebruiksvoorwerpen en consumptie-artikelen was er ook geld nodig voor de aankoop van gronden. Na de emancipatie beschikten de voormalige negerslaven niet meer over de inferieure plantage-gronden. Het voordeel dat de plantage-houder genoot door zijn slaven hun eigen voedsel te laten verbouwen was immers mèt de manumissie vervallen.
- Verder was uiteraard de beschikbaarheid van grond, geschikt voor agrarisch gebruik, van belang voor het ontstaan van een peasantry.
- Tenslotte moet gewezen worden op een vaak verwaarloosde voorwaarde voor het ontstaan van een kleine boerenstand, namelijk de psychische bereidheid om de onder de slavernij-condities vaak zo gehate landarbeid te blijven verrichten.

Het bovenbeschrevene kan schematisch als volgt worden weergegeven.

Figuur 1

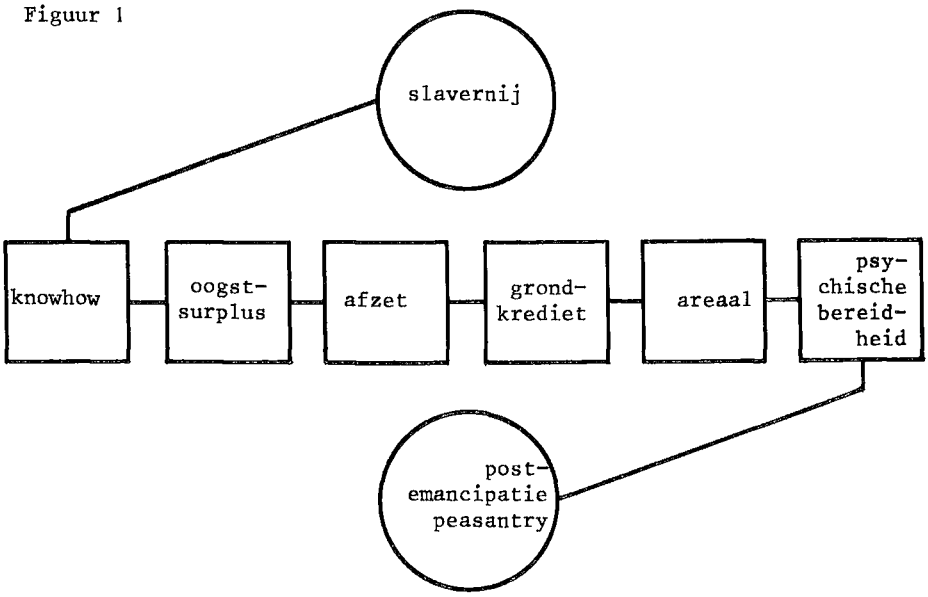

Het voert te ver in dit verband een historische analyse te geven van deze voorwaarden; wij mogen hiervoor verwijzen naar voornoemde publicatie.
Kortheidshalve volstaan we hier met een schematisch overzicht, als volgt:

Schema 1.

Voorwaarden voor het ontstaan van een peasantry vanaf de kolonisatie

periode	kolonisatie	slaventijd	post-emancipatie		
voorwaarden			1863-1925	1925-1955*	1955-....
knowhow	+	+	+	-	+
oogstsurplus	+	-	+	+	+
afzet	+	-	-	-	-
grondkrediet	+	-	-	-	-
areaal	+	-	+	+	-
psychische bereidheid	+	+	-	+	-

* Van 1925-1955 vertrokken vele Bovenwinders naar Aruba en Curaçao om werk te zoeken in de olie-industrie.

In de loop der twintigste eeuw is de kennis omtrent de potenties der kleinlandbouw (inclusief de tuinbouw) aanzienlijk toegenomen. In dit verband kunnen de informatieve publicaties genoemd worden van VEENENBOS (1955) en WESTERMANN en KIEL (1961). Voorts kunnen de rapporten genoemd worden van Butter en van de Arubaanse landbouwontwikkelingsmaatschappij Agroco (1). Uitgezonden landbouwkundigen hebben geprobeerd deze kennis over te brengen en toe te passen doch van een uitgebreide diffusie van de aanwezige knowhow is geen sprake geweest. Gezien het beschikbare areaal en gegeven gunstige klimatologische omstandigheden, is het verkrijgen van een oogstsurplus op St. Eustatius zeer wel mogelijk. Hiermee duiden we niet op grootschalige productie voor de wereldmarkt maar op een beperkt surplus voor regionale afzet. Door de eeuwen heen is met name vanaf St. Eustatius geëxporteerd. Het ontbreken van knowhow en van mogelijkheden voor surplusproduktie kunnen dus niet als oorzaken voor het kwijnen van de

(1) Butter, J.R., Verslag van een bezoek aan de Bovenwindse Eilanden van 12 tot en met 20 augustus 1975. Wageningen 1975.
Agroco N.V., St. Eustatius Horticultural Development Project Dossier, Aruba 1975.

Statiaanse landbouw worden aangemerkt.

Hoe is het echter gesteld met de vier resterende voorwaarden?
Zoals we zagen raakte St. Eustatius steeds meer geïsoleerd naarmate zijn handelspositie verzwakte. Vooral bederfelijke producten als zoete aardappelen vragen om regelmatige en snelle transportmogelijkheden. Het transport van en naar de afzetmarkten Curaçao en Aruba kon nauwelijks beïnvloed worden door de eilandbewoners; men was sterk afhankelijk van de goede wil der scheepskapiteins en van de centrale regering om het eiland in een vaarschema op te nemen. Deze bereidheid werd en wordt nog steeds bepaald door infra-structurele en economische factoren als aanlegmogelijkheden en vrachtquota.
Recentelijk heeft St. Eustatius een aanlegsteiger gekregen doch men blijft afhankelijk, mede gezien het huidige kleine export-aanbod, van de centrale regering om het eiland in de route van het door de overheid in de vaart gehouden kleine vrachtschip op te nemen.
De afzetmogelijkheden naar de naburige eilanden worden sterk belemmerd door het relatief hoge loonpeil in de Nederlandse Antillen, waardoor men landbouwproducten niet of nauwelijks tegen concurrerende prijzen kan aanbieden. Voorts hebben de ongunstige koersverhoudingen tussen de BWI-dollar (1) en de Nederlands Antilliaanse gulden een remmende werking. Een potentiële afzet naar het toeristische St. Maarten is vanwege het onvermogen tot regelmatige levering tot nu toe niet van de grond gekomen. De uitbreiding van een geïntensiveerde kleinschalige landbouw zou stuiten op gebrek aan krediet voor de aankoop van landbouwgronden door de Statiaanse kleine boer. De grondprijzen zijn de laatste tien jaar sterk gestegen als gevolg van grondspeculaties van met name Amerikaanse onroerend goed maatschappijen die in de zestiger jaren grote stukken potentiële landbouwgrond voor zachte prijsjes opkochten en nu prijzen bedingen tussen de US $ 5.000,-- en 15.000,-- per acre (Naf 10.000,- - 30.000,-). Uit het bovenstaande vloeit mede voort dat het direct beschikbare areaal landbouwgrond niet bijster groot meer is.

In de twintigste eeuw werd het arbeidspotentieel op St. Eustatius aanzienlijk uitgedund door de vestiging van de olie-raffinaderijen op Curaçao en Aruba. Het werken bij de olie-industrie leverde een veelvoud op van de maximaal moge-

(1) British West Indian-dollar: gebruikelijke courant in de voormalige Britse 'Leeward Islands'.

lijke opbrengsten door middel van kleinlandbouw. Men zou verwachten dat na de "lay-off" in de jaren vijfig vele repatrianten het opnieuw in de landbouw zouden zoeken. Het ontstaan van partijpolitieke differentiatie op het eiland veroorzaakte echter in snel tempo de groei van een patronage-systeem - waarover later meer - hetwelk de innerlijke bereidheid tot het verrichten van landarbeid in het geheel niet stimuleerde. Het verschaffen van beterbetaalde baantjes uit politiek opportunistische overwegingen had als gevolg dat met name de jonge beroepsbevolking zich afkeerde van de landbouw.
Naast deze belemmeringen voor het ontstaan van een levensvatbare kleinlandbouw kunnen nog andere hinderpalen genoemd worden. Zo is er veel schadelijk gedierte terwijl de bestrijding van plantenziekten nauwelijks ter hand genomen is. Er zijn legio loslopende geiten die het op het veld staande gewas opvreten; politieke dwang om deze dieren op te sluiten wordt uit electorale overwegingen achterwege gelaten.
Het ontbreken van de zo noodzakelijke voorwaarden heeft een sterk remmende werking gehad, zodat de Statiaanse landbouw momenteel kwijnende is.

Tijdens ons veldwerk hielden wij een beknopte inventarisatie betreffende de hoeveelheid in gebruik zijnde landbouwgrond en het veebestand (1). De in Tabel 12 bedoelde landbouwers hebben meestal betaalde nevenberoepen die in vele gevallen als hoofdberoep beschouwd moeten worden.

(1) Deze inventarisatie werd als volgt uitgevoerd.
Aan een met ons zeer bevriende kleinlandbouwer werd gevraagd de namen te noemen van alle Statianen die hetzij de grond bewerkten, hetzij vee hielden. Wij bezochten al deze personen en vroegen hen een zo goed mogelijke schatting te maken van de oppervlakte grond die zij bebouwden, dan wel als weidegrond gebruikten. De genoemde oppervlakten zijn derhalve schattingen, die nochtans naar onze mening een goede indicatie zijn van de in gebruik zijnde landbouwgrond. Tevens werd gevraagd hoeveel stuks men van de genoemde dieren bezat.
Aangezien verder geen enkele administratie van veebezit voorhanden was, leek ons dit de enig mogelijke telmethode.

Tabel 12

Landbouwers naar bedrijfsgrootte en veebestand per 1976 (in absolute aantallen)

oppervlakte	aantal landbouwers	runderen	schapen	geiten	kippen	varkens	ezels
≤10 acres	24	97	165	208	117	20	37
10-20 acres	4	22	85	34	-	2	6
20-50 acres	5	23	72	201	35	4	8
50- 100 acres	2	20	30	100	-	2	2
≥ 100 acres	2	22	75	275	20	3	-
Totaal	37	184	427	818	172	31	53

Men verbouwt yams (*Dioscorea trifida*), sweet potatoes (*Ipomoca batatas*) en enkele groentesoorten. Voorts groeien er nogal wat fruitbomen op de erfjes of in het wild, zoals limes (*Citrus aurantifolia*), papaya's (*Carica papaya*) bananen (*Musa paradisaca* en *M. sapientum*), cocospalmen (*Cocos nucifera*) en mango's (*Mangifera indica*). Voor nadere bijzonderheden omtrent de vegetatie zij verwezen naar STOFFERS (1956) en KEUR en KEUR (1960, 83-84). Van een min of meer verantwoorde fruitteelt is echter geen sprake. De verbouwde producten dienen geheel voor eigen gebruik maar kunnen niet in de behoefte voorzien. Slechts zeer kleine hoeveelheden zoete aardappelen worden uitgevoerd.
De aanvoer van verse groente en vers fruit geschiedt per vliegtuig; deze producten zijn voor de locale bevolking dan ook schier onbetaalbaar. Af en toe komt er een bootje met groenten en fruit van één der naburige eilanden.

ad f. Pensioenen en kindertoelagen

Sommige eilandbewoners ontvangen bescheiden pensioenen van de olie-industrieën op Curaçao of Aruba; zij zijn er over het algemeen niet het slechts aan toe.

Daarnaast is er de Algemene Ouderdomsverzekering welke Naf. 128,-- per maand bedraagt voor ongehuwden en alleenwonende gehuwden en Naf. 219,-- per samenwonend echtpaar. Dit pensioen wordt vanaf het 62ste levensjaar genoten, ongeacht nationaliteit, met dien verstande dat de uitbetaling aan bejaarden met een ander dan de Nederlandse nationaliteit afhankelijk wordt gesteld van het aantal jaren dat men reeds op het eiland woonachtig is. De kindertoelagen worden alleen genoten door mensen die in dienst zijn van de overheid. Voor ambtenaren in de zin van het ambtenarenbesluit geldt een aparte regeling. Mensen die bij de Dienst Openbare Werken in dienst zijn, worden in 2 categorieën verdeeld, te weten

a. diegenen die eenmaal per 2 weken worden betaald; zij ontvangen een kindertoelage van Naf. 1,-- per kind per dag.
b. diegenen die eens per maand hun loon ontvangen; zij ontvangen een kindertoelage van Naf. 21,67 per kind per maand.

Voorts bestaat een weduwenpensioen waarbij een weduwe mèt kinderen een toelage van Naf. 123,-- per maand ontvangt terwijl een weduwe zonder kinderen Naf. 99,-- per maand krijgt.
Vooral de ouderdomsverzekering en kindertoelage vormen voor veel mensen een belangrijke bron van inkomsten.
Zo zien we dat van de primaire bestaansbronnen de overheid als werkverschaffer verreweg het belangrijkste is. Het toerisme biedt nog ontwikkelingsmogelijkheden; met de landbouw en de visserij is het niet bijster goed gesteld.

Vooruitlopend op hetgeen in hoofdstuk 8 aan de orde zal komen, willen we vervolgens in de hiernavolgende paragraaf bezien in hoeverre er economische perspectieven aanwezig zijn. Deze paragraaf zal een voorlopig, verkennend karakter dragen.

3.3 Economische perspectieven

Het denken over de economische ontwikkelingsmogelijkheden van St. Eustatius wordt beheerst door een groot aantal onzekerheden. Op een dergelijk klein en geïsoleerd eiland met een zo geringe bevolking, dienen veel randvoorwaarden te worden vervuld alvorens van een economische ontwikkeling sprake kan zijn, welke niet direct als resultaat van filantropie of misplaatst schuldgevoel moet worden aangemerkt.
We hebben in de vorige paragraaf gezien met welke problemen de landbouw te kampen heeft. Met name het objectief waarneembare gebrek aan psychische bereidheid speelt ook een belangrijke, belemmerende rol in andere sectoren van de eilandelijke staathuishoudkunde. In de hiernavolgende paragrafen zullen we proberen iets dieper op deze hindernissen in te gaan; in ons slothoofdstuk zullen we hier, zoals gezegd, nog nader op terugkomen.
Laten we voorlopig ons bepalen tot de ontwikkelingsmogelijkheden in de sectoren landbouw, visserij, toerisme en olie.

Het zal, na het voorgaande, duidelijk zijn dat voor een levensvatbare herstructurering en stimulering van de Statiaanse landbouw in ieder geval de zes in paragraaf 2, ad e. genoemde randvoorwaarden vervuld moeten worden. Dit is echter gemakkelijker gezegd dan gedaan. Weliswaar is knowhow aanwezig - sinds 1976 is een Nederlands landbouwkundige gestationeerd op Saba -, terwijl ook de theoretische mogelijkheid tot het produceren van oogstsurplus aanwezig is, doch dit is onvoldoende. De oppervlakte beschikbare landbouwgrond is zeer gering en er is geen geld om dit areaal uit te breiden door aankoop van dure gronden die in Amerikaanse of andere niet-Statiaanse handen is. Er bestaat overigens ook weinig motivatie van de zijde van de eilandelijke overheid om deze grondtransacties te bevorderen, bijvoorbeeld met behulp van subsidies. Dit gebrek aan motivatie is echter, zoals we nog zullen zien, weer ten dele verklaarbaar uit de afhankelijkheidspositie ten opzichte van St. Maarten en Curaçao.
Verder bestaan er problemen met betrekking tot de afzet van eventueel te verbouwen producten. Het St. Maartense hotelwezen wil immers alleen maar landbouwproducten afnemen indien St. Eustatius garant staat voor een ononderbroken levering van kwaliteitsproducten. Aan deze eis kan echter in de nabije toekomst nauwelijks worden voldaan, aangezien de materiële voorwaarden ontbreken om de landbouw te ontwikkelen. Hieronder dienen, behalve de reeds genoemde

factoren areaal en krediet, mede de waterbeheersing, de bemesting, de plantenziekten- en insectenbestrijding te worden begrepen. Bij de toekomstige ontwikkeling van de landbouw dienen vicieuze cirkels te worden doorbroken; één van deze cirkels kan, bij wijze van voorbeeld, als volgt worden geformuleerd: geen adequate productie → geen gegarandeerd aanbod → geen afzet → geen krediet → geen areaal → geen adequate productie, enzovoort.
Hypothetisch zou men kunnen stellen, dat door financiële injecties van buitenaf deze cirkel doorbroken zou kunnen worden. Op deze impliciete vooronderstelling berusten de adviezen van zowel de Agroco als van Butter. Hierin ligt echter tegelijkertijd de grote zwakte van deze adviezen. Een gezonde ontwikkeling van de landbouw is immers mede afhankelijk van niet-materiële randvoorwaarden, zoals de innerlijke bereidheid tot het verrichten van landarbeid. Deze niet-materiële randvoorwaarden worden echter, naar onze mening, in sterke mate bepaald door het karakter van de eilandelijke politiek. Vooralsnog lijkt de eilandelijke politieke constellatie, vanwege de interne verdeelheid en de externe afhankelijkheid, niet in die zin ten goede te veranderen dat gunstige niet-materiële voorwaarden worden geschapen voor een levensvatbare landbouwkundige ontwikkeling.
Wij zijn de lezer hieromtrent nadere uitleg verschuldigd, doch wij geven er de voorkeur aan hiermee te wachten totdat meer duidelijkheid verkregen is omtrent andere, van invloed zijnde, facetten van de eilandelijke organisatie. Voorlopig concluderen wij dat de landbouwkundige toekomst van St. Eustatius er weinig rooskleurig uitziet.

Hoe is het gesteld met de toekomstperspectieven in de visserij-sector? We hebben gezien dat de omvang van de visserij gering is en in het geheel niet kan voorzien in de eilandelijke behoefte. De ontwikkeling van de visserij is sterk afhankelijk van het beschikbaar zijn van goed materieel en van koelvoorzieningen aan land. Uit de vele gesprekken die wij met vissers voerden, bleek dat de bereidheid tot vissen wel degelijk aanwezig is. Voor intensivering van de visserij zal de Statiaanse visser echter visgronden moeten opzoeken die op aanzienlijke afstand van het eiland liggen, bijvoorbeeld de Saba-Bank. Daartoe zijn grotere boten nodig met krachtiger motoren en uitgerust met koelvoorzieningen. De Statianen ontbreekt het echter aan het nodige kapitaal. Daarenboven is het zeer twijfelachtig of de opbrengsten op den duur kostenddekkend zullen zijn.
De methode zal beperkt moeten blijven tot het vissen met vispotten, handlijnen

en trolling. Tonijnvisserij op grote schaal behoort nauwelijks tot de mogelijkheden, aangezien de op St. Maarten gestationeerde Japanse vissersvloot de wateren in een wijde omtrek heeft afgestroopt. Op St. Maarten zou wel degelijk afzet zijn voor vis maar ook hier weer geldt, dat een continue aanvoer dient te worden gegarandeerd. De visserij op de Saba-Bank wordt voorts sterk belemmerd door een tamelijk grote haaienconcentratie waardoor visserij met handlijnen sterk wordt bemoeilijkt.
Overigens is omtrent de toekomstmogelijkheden van de Statiaanse visserij weinig serieus onderzoek verricht.

Toeristisch gezien biedt het eiland op het eerste gezicht betere ontwikkelingsmogelijkheden. Wij stelden reeds dat St. Eustatius veel te bieden heeft aan de historisch geïnteresseerde toerist. Wij denken daarbij met name aan dagtoerisme en kort-verblijftoerisme.
De toeristische infra-structuur is weliswaar momenteel zwak, maar zou tamelijk snel op een acceptabel peil gebracht kunnen worden; er zijn voor de naaste toekomst voldoende overnachtingsmogelijkheden en de bereikbaarheid van het eiland door de lucht en over zee is het laatste decennium belangrijk verbeterd. Als belangrijke, wellicht de belangrijkste, randvoorwaarde noemden wij de bereidheid om vanaf het zo toeristische St. Maarten, het bezoek aan St. Eustatius (en Saba) te stimuleren. Deze bereidheid was tot nu toe ver te zoeken maar het is goed voorstelbaar dat de toeristenindustrie op St. Maarten in de nabije toekomst gedwongen zal worden om te zien naar nieuwe attracties voor de verwende Noordamerikaanse toerist. St. Maarten raakt vol; het is er zeer duur en de opnamecapaciteit zal binnen afzienbare tijd naar een verzadigingspunt stijgen. Het eiland vertoont in toenemende mate de negatieve aspecten van een oververhitte toeristenindustrie. Het is niet onwaarschijnlijk dat deze industrie expansiemogelijkheden zal zoeken in het aanbieden van gecombineerde reispakketten waarvan ook St. Eustatius en Saba zullen profiteren. Indien de centrale Nederlands Antilliaanse overheid materiële compensaties kan bieden, bijvoorbeeld door verlaging van de luchttarieven tussen St. Maarten en St. Eustatius, kunnen zich binnen niet al te lange termijn aantrekkelijke perspectieven openen voor St. Eustatius. Dat de overheid zich bewust is van deze mogelijke ontwikkelingen zou afgeleid kunnen worden uit de aanzienlijke financiële steun die zij recentelijk verleent aan het belangrijkste hotelproject op St. Eustatius. Het is voorts van belang dat op St. Eustatius door zowel zakenleven, politieke partijen als culturele instellingen in grote mate ge-

lijkgestemd wordt gesproken over de noodzaak tot stimulering van het kortverblijftoerisme.

Tenslotte moet melding gemaakt worden van de economische ontwikkelingsmogelijkheden, verband houdend met de olie-industrie. Tijdens het schrijven van deze woorden is men op St. Eustatius druk doende met de bouw van een kleine olieoverslagplaats. Deze oil-terminal kan, naar het zich laat aanzien, belangrijke consequenties hebben voor het sociaal-economisch leven op St. Eustatius. De oil-terminal zal weinig werkgelegenheid brengen, omdat het bedrijf in vergaande mate zal worden geautomatiseerd. Toch zal er invloed van uitgaan op de samenleving van het eiland. Immers, er zal vreemd kaderpersoneel worden aangetrokken. Deze mensen zullen hun vertier op het eiland moeten vinden. De oilterminal wordt gebouwd in één van de mooiste baaien van het eiland en zal ongetwijfeld een aantasting betekenen van het natuurlijk milieu van het zo kleine eiland. Sommigen zijn hier bevreesd voor, met name de vissers, doch van officiële zijde overheerst de vreugde over nieuwe, zij het beperkte, mogelijkheden voor werkgelegenheid.

3.4 Een voorlopige evaluatie

Welke voorlopige conclusies en/of vooronderstellingen kunnen we formuleren? Alvorens deze vraag te beantwoorden is het noodzakelijk enige theoretische kanttekeningen te maken, met name betreffende het begrip "culture of poverty". MARKS (1973, 7) onderscheidt bij de weergave van het proces van aanpassing en acculturatie, waarin zich vele Caribische samenlevingen bevinden, een viertal fasen, te weten:

a. De fase van aanpassing van de Afrikaanse negers aan de omstandigheden van de slavernij.
b. De fase van aanpassing van wat zich onder de omstandigheden van de slavernij had gevormd, aan de situatie van de juridische vrijheid.
c. De fase van aanpassing aan stedelijk-proletarische omstandigheden in een maatschappij, die zich in de aanvang van de ontwikkeling van een kapitalistisch stelsel bevindt.
d. De fase van aanpassing aan de stedelijke modernisering als gevolg van een doorzettende industrialisering en commercialisering van de economie met een zich sterk uitbreidende werkgelegenheid, een ingrijpende sociale en economische mobiliteit voor de lagere groeperingen, een sterke uitbreiding van het onderwijs en een groeiende actieve deelname in politieke en economische organisaties.

Volgens Marks moet het merendeel van de afro-amerikaanse populaties gerekend worden zich te bevinden in de tweede en derde fase van aanpassing en acculturatie.

Voor St. Eustatius kunnen we met deze fase-industrie sec niet zo erg uit de voeten. Wanneer wij ons de zeer specifieke geschiedenis van het eiland en de mede daaruit voortvloeiende zwakke en instabiele economische omstandigheden in herinnering brengen, dan kunnen wij niet zonder meer stellen dat de samenleving van St. Eustatius zich bevindt in fase b. of c., doch veeleer op een punt ergens *tussen* b. en c.

In deze fase van een historisch-economisch ontwikkelingsproces kan zich volgens OSCAR LEWIS (1961, XXI) een "culture of poverty" ontwikkelen. "The subculture of poverty comes into being in a variety of historical contexts. Most commonly it develops when a stratified social and economic system is breaking down or is being replaced by another, as in the case of the transition from feudalism to capitalism or during the Industrial Revolution".

De structurele kenmerken van deze fase zijn: toenemende loonarbeid en op winst

gerichte productie; hoge werkloosheid en relatief lage lonen; een relatief geringe sociale, politieke en economische organisatie bij de lagere inkomensgroepen en een waardenpatroon dat inhoudelijk wordt bepaald door de dominerende klassen waarbij de nadruk ligt op het verwerven van rijkdom en bezit alsmede op de noodzaak tot verticale mobiliteit (1). Onder deze omstandigheden wordt armoede een scheppende kracht die leidt tot een subcultuur, een "way of life" die van generatie op generatie wordt overgeleverd en geïnternaliseerd. "In short, it is a way of life, remarkably stable and persistent, passed down from generation to generation along family lines. The culture of poverty has its own modalities and distinctive social and psychological consequences for its members. It is a dynamic factor which affects participation in the larger national culture and becomes a sub-culture of its own" (2).
Vervolgens schrijft Lewis een groot aantal karakteristieken of "traits" toe aan deze "culture of poverty". Wij volgen hier de beschrijving van LAMBREGTS (1974, 2-3):

a. Een relatief geringe participatie en integratie van de voornaamste instituties van de "larger society", gepaard gaande met een kritische houding ten opzichte van die maatschappij buiten de eigen subcultuur (bijvoorbeeld wantrouwen tegenover regering en autoriteiten, haat jegens de politie).
b. Een relatief laag opleidingsniveau en een hoge graad van analfabetisme.
c. Een betrekkelijk geringe aansluiting bij vakbonden, politieke parijen en dergelijke.
d. Het relatief weinig gebruik maken van algemene sociale voorzieningen, bijvoorbeeld op medisch en recreatief gebied.
e. Voorts, als uitdrukking van de voortdurende "struggle for life", de voortdurende werkloosheid (of verborgen werkloosheid), het geringe persoonlijke eigendom, de lage lonen, de onmogelijkheid te sparen of te investeren en de veel voorkomende kinderarbeid.
f. De geringe mate van organisatie van de samenleving, buiten de sfeer van de "nuclear" en "extended family".
g. Op familie- en gezinsniveau: de grote mate van zelfstandigheid van kinderen, tot uitdrukking komend in het sexuele en economische gedrag; het veelvuldig voorkomen van "vrije huwelijken", de vele illegitieme geboorten en de voor

(1) Zie ook: Lambregts, R., Aspekten van de "Culture of poverty". Leiden 1974, p. 2.
(2) Lewis, O., The Children of Sanchez. op. cit., p. XXIV-XXV.

het Caribisch gebied wel karakteristiek genoemde matrifokale gezins- en familieverhoudingen.

h. In het persoonlijke vlak: een sterke fixatie op het heden, op eigen problemen en omstandigheden en overheersende gevoelens van hulpeloosheid, marginaliteit, inferioriteit, berusting en zelfs fatalisme.

Bezien wij de economische situatie van St. Eustatius in retrospect, dan kunnen wij voorzichtig concluderen dat, theoretisch gesproken, enige belangrijke structurele voorwaarden voor het ontstaan van een dergelijke "culture of poverty" aanwezig zijn. Onder de hiervoor door Lewis genoemde karakteristieken kunnen de meeste van toepassing geacht worden op de Statiaanse sociaal-economische situatie.
De verleiding is groot dit betrekkelijk eenvoudige model te hanteren bij onze analyse van de sociale organisatie van deze eilandelijke samenleving. Het biedt niet alleen verklaringen voor de huidige situatie; het verschaft eveneens duidelijkheid omtrent de rigiditeit van deze situatie en, last but not least, het geeft ons inzicht in de manier waarop de eilandbewoners in deze zo weinig rooskleurige sociaal-economische toestand toch het hoofd boven water weten te houden. Immers:"... the traits of the sub-culture of poverty can be viewed as attempts at local solutions for problems not met by existing institutions and agencies because the people are not eligible for them, cannot afford them, or are suspicious of them" (1).
Toch zullen wij, om verschillende redenen, weerstand bieden aan deze verleiding.
Wij zullen onze beweegredenen expliciteren aan de hand van de kritiek die op het werk van Lewis is losgebarsten. Noodzakelijkerwijs zullen wij daarbij de meest belangrijke karakteristieken van deze kritiek aanduiden.

De kritiek op het werk van Lewis spitst zich toe op de volgende niveaus:
a. dat van de gehanteerde terminologie;
b. dat van de gebruikte methodiek en
c. dat van de ethische implicaties.

ad a. LEEDS (1971, 228) meent dat de honderden definities die gegeven kunnen worden van het begrip cultuur grosso modo ondergebracht kunnen worden in twee

(1) Lewis, O., The Children of Sanchez. op. cit., p. XXVII

concepties.
In de ene denkwijze refereert de term "cultuur" aan waardestructuren, wereldbeschouwingen, ideologieën, kennisniveaus (bijvoorbeeld de technologische ontwikkeling), religies en mythologieën. "In short, it refers to the entire system of meanings of some population which is delimited by possession of a unique configuration or pattern of such cultural meaning structures, by sociogeographic isolation, or by political boundaries". In het bijzonder de Britse sociaal-antropologen evenals de meeste sociologen gebruiken de term cultuur in deze betekenis.
De maatschappij wordt in deze zienswijze beschouwd als de structuur van sociale relaties, het systeem van interpersoonlijke relaties, het samenstel van sociale instellingen en instituties.
In de andere denkwijze over cultuur passen definities met een meer beperkte reikwijdte. Cultuur wordt hierbij gezien als een samengesteld en samenhangend "network", niet alleen van zingevingen en gedragspatronen maar ook van de sociale instellingen binnen een bepaalde bevolking of bevolkingsgroep; instellingen en instituties waarvan de vormgeving door de unieke configuratie van een dergelijk netwerk wordt bepaald, zo goed als bijvoorbeeld door sociogeografisch isolement of door conventionele politieke grenzen. In een dergelijke denkwijze, die karakteristiek is voor de Amerikaanse antropologen, wordt een bevolking of bevolkingsgroep niet zelden als "een cultuur" aangeduid. Volgens Leeds dient ook Lewis' definitie van cultuur onder deze wijze van denken te worden begrepen. "It is most important to remember, in discussing Lewis' work, that, in this standard conception, a culture is a self-perpetuating, structurally autonomous ordering of human life, though the constituent elements may have been derived by diffusion or acculturation from outside" (1). Welnu, zegt Leeds, de term "culture of poverty" kan daarom niet als een cultuur worden opgevat omdat deze term niet past in de standaard-definitie die Lewis zelf van cultuur geeft. Immers: "It (de "culture of poverty", VdB) is not unique; it is not specific to a time and place and tradition; it has no particular or unique meaning structure; it is not sociogeographically isolable"(2). Cultuur is verbonden met een bepaald sociaal systeem of subsysteem; cultuuroverdracht vindt binnen dit systeem plaats volgens ingewikkelde patronen en niet alleen, zoals Lewis beweert met betrekking tot de

(1) Leeds, A., The concept of the "culture of poverty". op. cit., p. 229.

(2) Idem, p. 232.

"culture of poverty", via familie- en gezinsverbanden.

Ook GOETZE (1971), die uitgaat van het door Goodenough ontwikkelde cultuurmodel, heeft veel kritiek op de term "culture of poverty" (1). De kritiek met betrekking tot de door Lewis gehanteerde terminologie richt zich niet alleen op het gebruik van de term "culture of poverty", maar ook op de nadere opsplitsing van deze armoede-subcultuur in "traits".
Zowel VALENTINE (1971) als LEEDS (1971) tonen aan dat deze "traits", die, indien voorkomend in een bepaald, onderling samenhangend, patroon, zo uniek zouden zijn voor de "culture of poverty", in feite aanpassingsmechanismen zijn die op verschillende plaatsen, in verschillende situaties en in verschillende tijden worden gehanteerd. Lewis' beschrijving van deze "traits" is verwarrend en bovendien intern niet voldoende differentiërend.
Ter illustratie van het laatstgenoemde zullen we, kortheidshalve, één voorbeeld geven. Wij citeren hiertoe LEEDS (1971, 245-246), die de volgende "traits" behandelt:
"Unemployment and Underemployment, Low Wages, Miscellany of Unskilled Occupations, Child Labor.
First, these are large identities. Underemployment, for example, *by definition*, involves a miscellany of unskilled occupations, child labor, and low wages, although the latter may also characterize a condition of formal "full" employment. Unskilled occupations entail low wages, by definiton, and so on.
Second, Lewis himself has pointed out that not all people who are unemployed or who earn low wages display the culture of poverty. This is, of course, logically confused, because (a) if the trait is *of* the culture of poverty, then anyone displaying it is by definition *in* the culture of poverty, or (b) the trait cannot be part of the culture of poverty. In other words, it

(1)"Das wichtigste Postulat dieser Theorie ist die strukturelle Gleichförmigkeit dieser Subkultur, wobei Differenzen der Umwelt, des nationalen Zusammenhanges und regionaler Bindungen von nur sekondärer Bedeutung sind. Bei einer Gegenüberstellung der von Lewis gebildeten Theorie mit neueren Aspekten allgemeiner Kulturtheorie ergibt sich die Inkonsistenz der Hypothese von der Kultur der Armut. Sie genügt in keiner Hinsicht den theoretischen Anforderungen, und läszt darüber hinaus auch eine weitgehende Unklarheit über die Funktionen von Kultur im Rahmen dieser Hypothese erkennen".
Goetze, D., "Culture of poverty" und soziale Wirklichkeit; Nachruf auf eine Theorie. op. cit., p. 246.

does not distinguish those who are in from those who are outside the said culture, and therefore cannot be a trait of the culture of poverty".

ad b. Ook de door Lewis gebruikte methodiek is ter discussie gesteld. Lewis verzamelde zijn materiaal, voornamelijk autobiografieën, schriftelijk of met behulp van een bandrecorder. Dit materiaal wordt in ruwe, niet volgens nader gespecificeerde gezichtspunten, gepresenteerd. Voorts worden de situaties waarin de verschillende families zich bevinden beschreven door middel van interviews met personen die deze families kennen. Het doel hiervan is, om vanuit verschillende gezichtshoeken een duidelijker beeld van de beschreven families te krijgen. Tenslotte gebruikt Lewis psychologische tests als de Rohrschach en Thematic Apperception Test.
GOETZE (1971, 240) noemt deze samengestelde methodiek "auszerordentlich problematisch". Er zijn daarbij twee in het oog lopende moeilijkheden te noemen. In de eerste plaats wordt ons niet duidelijk gemaakt welke de invloed is van Lewis en zijn helpers in de interviewsituaties. Verder kunnen vraagtekens gezet worden bij de representativiteit van de uitgekozen families voor de totale onderzochte populatie. "Die Frage nach der Repräsentativität der ausgewahlten Familiën für die Slum-Gemeinschaft zu stellen, ist ziemlich sinnlos. Es fehlt jeder Maszstab, nach dem man das in irgendeiner Form entscheiden könnte".

ad c. Tenslotte kleven er, volgens de critici van Lewis, ethische bezwaren aan zijn model.
Wat is namelijk het gevaar van het klakkeloos toepassen van een "culture of poverty" model waarin het voortbestaan van een armoede-subcultuur in essentie wordt toegeschreven aan een gesloten proces van cultuuroverdracht via gezins- en familieverhoudingen?
Het gevaar is dat de oorzaak van voortdurende armoede wordt toegeschreven aan de armen zelf. De omstandigheden waaronder arme mensen leven en werken zijn daarbij weliswaar van grote invloed, maar het gaat om het ontstaan van een rigide patroon van basiswaarden en attitudes, die door de deelnemers aan de "culture of poverty", zij het onbewust, wordt overgeleverd aan volgende generaties.
Hulpverlening is in dit model slechts dan efficient, indien daardoor dit waardenpatroon wordt doorbroken.
Het gaat niet aan Lewis van een dergelijke, eenzijdigde zienswijze te beschul-

digen. In "The Children of Sanchez" schrijft hij immers: "It suggests that basic changes in the attitudes and value systems of the poor must go *hand in hand* (italics VdB) with improvements in the material conditions of living" (1).
Toch wordt met zoveel woorden gezegd dat het zeer belangrijk is de denkwijzen en attitude-vorming der armen fundamenteel te veranderen. Deze benaderingswijze geeft een bepaald soort hulpverleners krachtige argumenten in handen, namelijk die hulpverleners welke programma's voorstaan "designed to inculcate middle-class values and virtues among the poor and especially their children, rather than changing the conditions of their existence" (2).
Dat deze situatie, welke aangeduid zou kunnen worden met sociaal-darwinisme, niet imaginair is, wordt nog eens onderstreept in het werk van Valentine. Aan de hand van Harrington's "The other America", toont hij aan dat de "War on Poverty" tijdens het bewind van Kennedy sterk in het teken stond van opvattingen over de situatie der armen, welke in grote mate waren afgeleid van Lewis' begrip "culture of poverty" (3). Het invloedrijke werk van deze schrijvers, die Lewis eenzijdig interpreteerden, heeft bijgedragen tot een "anti-poverty program" waarin expliciet werd gestreefd naar het verbeteren van het lot der armen door middel van het verbeteren van de sociale, beroepsmatige en psychologische tekorten van mensen die werden geboren in en opgevoed tot een leven in armoede.

Waartoe dient nu deze korte excursie met betrekking tot de achtergronden van het begrip "culture of poverty"?
Laten we, ter beantwoording van deze vraag, eens nagaan op welke wijze St. Eustatius gedurende de laatste decennia hulp is geboden.
De deskundigen die St. Eustatius bezochten, verbleven maar zeer kort op het eiland. Lang genoeg echter om de Statianen eigenschappen toe te schrijven die geheel passen in het gesloten systeem dat in theorie aangeduid zou kunnen worden als een "culture of poverty". De Statiaanse samenleving werd verpauperd,

(1) Lewis, O., The Children of Sanchez. op. cit., p. XXXI.

(2) Zie: Valentine, Ch.A., The "Culture of Poverty": its scientific significance and its implications for action. op. cit., p. 213.

(3) Valentine citeert hier als volgt uit:
Harrington, M., The other America: Poverty in the United States. New York 1962. "Poverty in the United States is a culture... a culture that is radically different from the one that dominates the society" (pp. 16-17).

inactief, initiatiefloos en soms lui genoemd. Sommige rapporteurs adviseerden nieuwe deskundigen te sturen dan wel maatregelen te treffen die het materieel voorzieningenpeil zouden kunnen verhogen. Men kan zich echter afvragen wat het nut is van de aanleg van wegen, indien deze wegen nergens naar toe voeren; wat het voordeel is van het heractiveren van een proeftuin indien geen hulp wordt geboden bij de wateropvang en vooral, bij de afzet van producten. Men kan de vraag stellen wat de zin is van het aanzuiveren van begrotingstekorten indien men heel goed weet dat deze mede zijn ontstaan om werkverschaffing te financieren. Men kan zich, kortom, afvragen of in het verleden de economische hulp aan dit eiland niet te veel in het teken heeft gestaan van "sociaal-economische symptoombestrijding". Of anders gezegd, is bij de economische hulpverlening aan dit eiland niet impliciet uitgegaan van een zienswijze die het eiland en zijn bewoners plaatst binnen de termen van het zo bekritiseerde begrip "culture of poverty"?

Hiermee wil uiteraard niet gezegd zijn dat hulpverleners hun ondersteuning vanuit negatieve motieven gaven. Het resultaat van de economische hulpverlening aan St. Eustatius is echter zodanig, dat men zich af moet vragen of de hulpverleners hun doelstellingen - onbewust - niet al te zeer afstemden op vooronderstellingen die vervat liggen in het "culture of poverty" model en die de eilandelijke samenleving te veel als een gesloten systeem karakteriseerden. Deze eenzijdige beschouwingswijze werd wellicht nog versterkt door de diachronische, want a-historische, beoordeling van de sociaal-economische problematiek van het eiland.
Misschien heeft onze voorlopige evaluatie enige van deze mechanismen aan het licht gebracht.
Het grote belang van structurele veranderingen in de economische relatie van St. Eustatius met St. Maarten en in de economische positie van St. Eustatius binnen het staatkundig geheel der Nederlandse Antillen is te weinig benadrukt. Te weinig is onderkend dat de eilandelijke economie mede wordt bepaald door invloeden en relaties van buiten-eilandelijke aard. Te weinig ook is aandacht besteed aan de historisch gegroeide afhankelijkheidsrelatie van dit eiland en de daarmee gepaard gaande neveneffecten op de eilandbewoners. Onvoldoende is onderkend dat het ontbreken van voldoende sociale cohesie, zoals tot uitdrukking komend in de religieuze en politieke differentiatie, mogelijk verband zou kunnen houden met historische ontwikkelingen waarop de eilandbewoner nauwelijks invloed had. Wij komen hier nog op terug. Te weinig ook heeft

men zich verdiept in de zienswijze en mening van de eilandbewoners met betrekking tot die relatie tussen het eiland en de buitenwereld. BAILEY (1971, 300) zegt terecht: "... the modernizer cannot compel but must persuade: to do this he must know what values the people already hold; how they see the world and society around them; in short, he must know their cognitive maps".

Recentelijk is binnen het Caribisch gebied, en niet alleen daar, het besef gegroeid dat de economische problemen van de verschillende samenlevingen binnen dit gebied in eerste instantie het gevolg zijn van een afhankelijkheidsrelatie. DEMAS (1975, 64) noemt een vijftal uitingsvormen van deze afhankelijkheidsrelatie, te weten:

a. Dependence through foreign ownership and control of key sectors of the economy.
b. Dependence through foreign aid.
c. Dependence through trade.
d. Dependence through reliance on foreign human resources and foreign know-how.
e. Dependence through imported consumption and production patterns.

Kan deze benaderingswijze, gevoegd bij een meer historische en institutionele approach, ons zicht verschaffen op de eigen aard en de interne werkingen van de Statiaanse sociale organisatie?
Met de beantwoording van deze vraag zullen wij moeten wachten totdat meer duidelijkheid is verkregen omtrent andere facetten van de Statiaanse sociaal-economische situatie.

DEEL III

DE SOCIALE ORGANISATIE VAN ST. EUSTATIUS

Inleiding

In het voorafgaande hebben wij ons bezig gehouden met de zo turbulente geschiedenis van het eiland. Wij hebben gezien dat met name de economische situatie waarin het eiland zich momenteel bevindt zonder deze historische kennis moeilijk verklaard kan worden. We hebben geprobeerd de eilandelijke huishouding in detail te beschrijven en tevens hebben we een voorlopige aanzet tot analyse gegeven.
We zijn nu op een punt gekomen waar meer inzicht vereist is in de institutionele vormgeving van de eilandelijke samenleving. Naast het beschrijven van de verschillende afzonderlijke instituties dienen we na te gaan welke relaties er bestaan tussen de specifieke structuur van elk der instituties en de totale structuur en cultuur van de samenleving. Deze rationele analyse zal beknopt zijn; in het slothoofdstuk van ons boek zal aan deze analyse in breder verband meer aandacht worden geschonken.

In dit deel stellen wij ons voor in een viertal hoofdstukken de volgende onderwerpen te behandelen: de sociale stratificatie en gemeenschapsvoorzieningen; het religieuze leven; het politieke leven alsmede een kaleidoscopisch overzicht van het dagelijks leven op het eiland. In hoofdstuk 4, dat gewijd zal zijn aan de sociale stratificatie en aan enkele gemeenschapsvoorzieningen, geven wij een karakterisering van de indeling in min of meer vage sociale collectiva of zo men wil, in sociale lagen. Voorts beschouwen wij de wijze waarop het eiland bestuurlijk wordt geleid, terwijl we ook aandacht aan de rechtsbedeling besteden. Verder zullen we een beschrijving geven van de gezondheidszorg in zijn verschillende aspecten. Het onderwijs op het eiland is al jaren een problematische zaak. Aangezien wij menen dat goed onderwijs een primaire factor is bij de ontwikkeling van deze gemeenschap, zullen wij aan de achtergronden en problemen van het onderwijs extra aandacht besteden. Tenslotte zal in dit hoofdstuk worden ingegaan op het karakter en de diversiteit van het Statiaanse verenigingsleven.
Reeds in de Inleiding van dit boek maakten we melding van de belangrijke rol die de politiek en de religie op St. Eustatius spelen. Zij zijn als institutie met name zo belangrijk omdat zij een grote invloed uitoefenen op het relatio-

nele vlak, niet alleen voor wat betreft de verhoudingen tussen groepen eilandbewoners, maar ook op die tussen individuen. Politiek en religie zijn van overwegende invloed op de mate van sociale cohesie binnen de samenleving. We zullen zien dat de voor een evenwichtige ontwikkeling op sociaal-economisch terrein zo noodzakelijke geest van coöperatie sterk te lijden heeft van tegenstellingen op politiek en religieus terrein. Wij achten de invloed van deze instituties van een zo groot belang dat wij zowel aan het politieke als aan het religieuze leven een hoofdstuk zullen wijden (hoofdstukken 5 en 6). Daarbij staan wij niet alleen stil bij de uiterlijke verschijningsvormen van politiek en godsdienst maar trachten wij de achtergronden en dieperliggende oorzaken van de huidige situatie nader te verkennen.

Na aldus de algemene institutionele vormgeving van deze samenleving te hebben blootgelegd, komen wij tot een behandeling van het dagelijks leven op het eiland. Zoals bekend, vertoont het Caribisch gezin trekken die sterk afwijken van onze Westerse gezinstypen. Wij zullen hieraan mede aandacht besteden in een beschrijving van de kaleidoscoop van het dagelijks leven op St. Eustatius. Daarbij wordt extra aandacht geschonken aan een bevolkingsgroep, die, naar wij menen, in de Caribische sociologische en antropologische literatuur ten onrechte als stiefkind is behandeld, te weten die der (jonge) mannen.

4. Sociale stratificatie en enkele gemeenschapsvoorzieningen

4.1 De sociale structuur van St. Eustatius

Alvorens ons af te vragen hoe de Statiaanse samenleving sociaal gestratificeerd is, lijkt het ons nuttig enige kwantitatieve gegevens te verstrekken over de bevolking van het eiland. De hierna volgende statistieken zijn ontleend aan de mini-census die wij in het najaar van 1976 op het eiland hebben gehouden.
Per 1 november 1976 woonden op St. Eustatius 1276 personen (1), te weten 627 mannen en 649 vrouwen, een sexe-ratio derhalve van 103,5.
Hoe is nu de bevolking opgebouwd naar burgerlijke staat, leeftijd, geslacht en nationaliteit? De Tabellen 13 en 14 verschaffen ons hieromtrent meer inzicht. Het bovenste cijfer van elke cel geeft de absolute aantallen weer; het onderste de percentages van het totaal *per geslacht*.

(1) In 1972 werden op het eiland 1341 personen geteld, te weten 640 mannen en 701 vrouwen, een sexe-ratio van 109,5. De verlaging van de sexe-ratio kan toegeschreven worden aan de migratie van jonge mannen naar St. Maarten die aldaar gedurende de afgelopen jaren in toenemende mate werk zochten.

Tabel 13

Bevolking van St. Eustatius naar burgerlijke staat, leeftijdsgroep en geslacht per 1 november 1976

	0 - 14		15 - 39		40 - 64		65 - 99		onbekend		totaal	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
nimmer	269	250	104	99	25	31	9	27	-	1	407	408
	42,9	38,5	16,6	15,3	4,0	4,8	1,4	4,2	-	0,2	64,9	62,9
gehuwd	0	0	63	74	88	76	47	33	-	2	198	185
	0,0	0,0	10,0	11,4	14,0	11,7	7,5	5,1	-	0,3	31,6	28,5
weduwstaat	0	0	2	3	2	6	7	25	-	0	11	34
	0,0	0,0	0,3	0,5	0,3	0,9	1,1	3,9	-	0,0	1,8	5,2
gescheiden	0	0	2	6	5	10	4	6	-	0	11	22
	0,0	0,0	0,3	0,9	0,8	1,5	0,6	0,9	-	0,0	1,8	3,4
totaal	269	250	171	182	120	123	67	91	-	3	627	649
	42,9	38,5	27,3	28,0	19,1	19,0	10,7	14,0	-	0,5	100,0	100,0

Bron: Mini-census, november 1976

Uit deze tabel valt onder meer te concluderen dat het eiland een jonge bevolking heeft: 519 personen of 40,7% van de bevolking is jonger dan 15 jaar. 12,4% der bevolking of 158 personen zijn 65 jaar en ouder (1). Voorts valt op dat 38,5% van de mannen in de huwbare leeftijd (15 jaar e.o.) ongehuwd is: bij de vrouwen ligt dit percentage nog hoger, nl. 39,6%.
Bezien we de bevolking naar nationaliteit, dan krijgen wij het volgende beeld.

(1) Het percentage ouderen (65 jaar e.o.) is daarmee hoger dan dat van de bevolking van Nederland (11,0% op 31 december 1976). Statistisch Zakboek 1978, p. 21.

Tabel 14

Bevolking van St. Eustatius naar nationaliteit, leeftijdsgroep en geslacht per 1 november 1976

	0 - 14		15 - 39		40 - 64		65 - 99		onbekend		totaal	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
Neder-	253	232	157	172	99	106	56	76	-	3	565	589
lands	40,4	35,7	25,0	26,5	15,8	16,3	8,9	11,7	-	0,5	90,1	90,8
Brits	15	17	12	8	13	8	6	8	-	0	46	42
	2,4	2,6	1,9	1,2	2,1	1,2	1,0	1,4	-	0,0	7,3	6,5
Ameri-	0	1	1	2	6	8	5	6	-	0	12	17
kaans	0,0	0,2	0,2	0,3	1,0	1,2	0,8	0,9	-	0,0	1,9	2,6
overig	1	0	1	0	2	1	0	0	-	0	4	1
	0,2	0,0	0,2	0,0	0,3	0,2	0,0	0,0	-	0,0	0,6	0,2
totaal	269	250	171	182	120	123	67	91	-	3	627	649
	42,9	38,5	27,3	28,0	19,1	19,0	10,7	14,0	-	0,5	100,0	100,0

Bron: Mini-census, november 1976

De mannen en vrouwen met de Britse nationaliteit zijn meestal afkomstig van St. Kitts en in mindere mate van Nevis. Deze cijfers geven een enigszins vertekend beeld, in die zin dat veel meer vrouwen dan mannen van St. Kitts naar St. Eustatius zijn gemigreerd ten tijde van de grote trek van Statianen naar de olie-industrie op Curaçao en Aruba. Vele "Britse" vrouwen zijn echter met Statianen getrouwd en hebben daardoor de Nederlandse nationaliteit gekregen.

Hoe is nu deze kleine samenleving sociaal gestratificeerd?
In het vorige hoofdstuk schreven we over de fase-indeling van Marks waar hij een weergave geeft van het proces van aanpassing en acculturatie, waarin zich vele Caribische samenlevingen bevinden. Gezien de zeer specifieke geschiedenis van het eiland en de mede daaruit voortvloeiende zwakke en instabiele economische omstandigheden, meenden we te kunnen stellen dat de Statiaanse samenleving zich in haar ontwikkelingsgang bevindt tussen een fase van aanpassing aan de juridische vrijheid ná de slavernij en een fase van aanpassing aan de stedelijk-proletarische omstandigheden in de aanvang van wat een kapitalistische ontwikkeling genoemd zou kunnen worden (1). St. Eustatius is geen stabiele

(1) Zie: Marks, A.F., Man, vrouw en huishoudgroep. op. cit., p.7.

traditionale samenleving meer, maar is ook nog niet beland in een proces naar meer modern-dynamische verhoudingen. Er zijn enige ontwikkelingen gaande op economisch terrein, maar het zijn veeleer van buitenaf geprojecteerde, in de tijd afgebakende activiteiten dan van binnenuit in gang gezette structurele veranderingen. Mogen we hieruit de conclusie trekken dat op St. Eustatius nog duidelijke sporen aanwezig zijn van de onder de koloniale verhoudingen gegroeide standenstructuur, en met name die welke opgeld deden in de tijd voor de manumissie? Deze vraag valt niet eenduidig te beantwoorden. Wellicht kan een analyse van de huidige sociale stratificatie van deze samenleving ons meer duidelijkheid verschaffen.

Ruwweg genomen kan men stellen dat de samenleving van St. Eustatius uit een viertal sociale milieus is opgebouwd. Wij spreken hier van sociale milieus omdat er niet zozeer sprake is van aanwijsbare groepen, doch van vage collectiva die overeenkomsten in levensomstandigheden en levensstijlen vertonen. Deze vier sociale milieus zijn de volgende:
a. de "Dutch-born whites",
b. de "Americans",
c. de "upper and middle coloured" en,
d. de "lower coloured".
Hierbij kan een zekere scheidslijn, in termen van status en inkomen, aangebracht worden tussen de eerste drie sociale milieus en het laatste.
Alvorens aan elk der genoemde sociale milieus meer aandacht te besteden, dient nog gewezen op de aanwezigheid van de zg. "native whites". Dit zijn de blanke nazaten van de kooplieden en de plantage-houders die wij in het deel over de geschiedenis van het eiland zo vaak tegenkwamen. Hun aantal is in de loop der eeuwen geslonken tot een vijftal en zij vervullen geen voorname functies meer in de Statiaanse samenleving. Zij zijn oud en hun aanwezigheid kan nauwelijks opgevat worden als een bindend element tussen bijvoorbeeld de Dutch-born whites en de Americans enerzijds en de coloured anderzijds. Zij verstaan zich in het algemeen goed met de rest van de bevolking en van het oude blanke herenpatroon is weinig meer over.

ad a. De "Dutch-born whites"

Deze groep speelt een belangrijke rol in de samenleving van het eiland, niet in de laatste plaats omdat de leden ervan een aantal sleutelfuncties bekleden.

Daarnaast dienen zij - bewust of onbewust - als referentie-kader voor de inheemse bevolking. Dit bevolkingsdeel bestaat uit het merendeel der onderwijskrachten, de gouvernementsarts en de op contractbasis aanwezige Nederlandse deskundigen met hun gezinnen. Hun aantal bedraagt ongeveer 25.
De oppervlakkige waarnemer wordt getroffen door de hechte band binnen deze groep, tot uitdrukking komend in wederzijdse bezoeken en een zekere cliquevorming. Genoemde personen bevinden zich in een betrekkelijk sterk geestelijk isolement in verhouding tot hun milieu van herkomst. Bij nadere beschouwing blijkt dat deze cliquevorming soms meer het karakter van een façade draagt. Er heerst niet zelden roddel en achterklap binnen deze groep terwijl er nogal wat wederzijds kritiek bestaat.
Deze omstandigheid is mede te verklaren uit het strikt op elkaar aangewezen zijn. Op straffe van een bijna volledig isolement is de blanke Nederlander die, hetzij uit ideële, hetzij uit avontuurlijke motieven, meestal op jeugdige leeftijd naar het eiland kwam, genoodzaakt goede face-to-face relaties op te bouwen met zijn landgenoten. Vriendschappen krijgen zodoende een geforceerd karakter. Een en ander houdt mede verband met de mate waarin aan de vaak hooggespannen verwachtingen van de uitgezonden onderwijskracht in de actuele werksituatie kan worden voldaan. Wij komen hier bij de behandeling van het onderwijs op terug.

Sommige Dutch-born whites hebben vriendschappelijke contacten met vertegenwoordigers van de upper-coloured groep. Deze contacten vloeien voort uit collegiale verhoudingen op de scholen waar naast de Nederlanders ook enige Antillianen onderwijs geven. Door deze contacten tussen de Dutch-born whites en de upper-coloured is er toch een zeker bindend element tussen de blanke en de gekleurde groep. Veel meer pogingen tot integratie binnen de eilandelijke samenleving gaan er in het algmeen van de Dutch-born whites niet uit, een enkele uitzondering daargelaten. Uiteraard zijn er ook wel enige directe contacten tussen de Dutch-born whites en de middle en lower coloured doch deze contacten zijn oppervlakkig van aard en niet erg frequent, hoewel er enige diepere contacten bestaan tussen sommige blanke huisvrouwen en hun gekleurde dienstmeisjes.
De Dutch-born whites spelen een belangrijke rol binnen de sociale organisatie van het eiland. Zij bekleden binnen de beroepenstructuur belangrijke posities. Voorts leggen zij beslag op een aanzienlijk deel van de eilandbegroting via hun salarissen maar anderzijds vormen zij ook een belangrijke inkomstenbron voor het eiland door middel van een belastingbijdrage en hun hoog consumptie-

en bestedingsniveau. Niet onvermeld mag blijven dat menig onderwijzer, nu en in het verleden, substantiële bijdragen heeft geleverd aan de promotie van het culturele leven op het eiland. Te denken valt hier, bij wijze van voorbeeld, aan de St. Eustatius Historical Foundation, die door het ijveren van enkele Nederlandse onderwijskrachten van een sympathiek initiatief is uitgegroeid tot een belangrijke sociaal-culturele organisatie.

ad b. De "Americans"

De Amerikanen zijn de laatste jaren een groep van betekenis geworden op St. Eustatius, niet in het minst vanwege hun economisch belang voor de eilandelijke samenleving. Het zijn merendeels gepensioneerde echtparen die door een plaatselijke aannemer een min of meer grote bungalow op een door hen gekocht stuk land hebben laten bouwen. Anders dan de Nederlanders wonen zij dus in eigen huizen op eigen grond. Hun aantal benadert dat der Nederlanders.
Toen wij schreven over de landbouwkundige situatie van het eiland, wezen wij reeds op de invloed die zij hebben gehad, en soms nog hebben, op de grondprijzen en daardoor in indirecte zin op de economische constellatie op het eiland. Enige Amerikanen hebben vrij grote bedragen geïnvesteerd in bescheiden hotelprojecten die, na een aarzelende start, zich nu voorspoedig ontwikkelen. Zij vormen een belangrijke bron van werkverschaffing.
De verhouding tussen de Amerikanen en de rest van de bevolking is redelijk goed maar er is hoegenaamd geen sprake van wederzijdse integratie. Ook binnen dit sociaal milieu ontbreken de desintegrerende factoren niet waarop wij wezen bij de behandeling van de Dutch-born whites. De meeste Amerikanen verlaten jaarlijks gedurende enkele maanden het eiland - meestal in de zomertijd - voor familie-bezoeken in hun vaderland.

ad c. De "upper and middle coloured"

Het sociale milieu der upper coloured is eveneens beperkt van omvang; het bestaat uit gekleurde onderwijzers, de bestuursambtenaren en enige toonaangevende middenstanders. Het bestaat uit enige tientallen personen. Hoewel zij contacten onderhouden met de blanke bevolkingsgroep, zijn deze toch van oppervlakkige aard. Deze gekleurde collectiviteit staat dichter bij en is vooral verbonden met de rest van de gekleurde Statiaanse bevolking.
Tot de middle coloured behoren de meeste middenstanders, de lagere ambtenaren

en verder al die personen die op redelijke wijze in eigen onderhoud kunnen voorzien maar qua inkomen en leeftijd niet tot de lower coloured gerekend kunnen worden.
Het zal duidelijk zijn dat hierbij sprake is van een vloeiende en nauwelijks aan te duiden overgang tussen deze twee sociale milieus.

ad d. De "lower coloured"

Hiermee wordt de betrekkelijk grote restgroep der bevolking bedoeld. Men vergelijke in dit verband de inkomenscijfers uit de Tabellen 10 en 11.
De lower coloured wonen in het qua woonsituatie armelijke deel van Oranjestad, The North. Hun woonomstandigheden zijn vaak zeer slecht en dikwijls zijn zij werkloos of semi-werkloos. Hun inkomsten zijn veelal niet voldoende om de huur van de recentelijk gebouwde volkswoningen op te brengen. Toch zijn deze woningen gebouwd met het oogmerk te worden verhuurd aan de economisch zwakkeren op het eiland. Wij komen trouwens op de woonsituatie van de eilandbewoners nog terug in hoofdstuk 7.

Hoe is het nu gesteld met de sociale relaties binnen dit sociaal milieu? Vooruitlopend op hetgeen in het vervolg van dit boek nog uitgebreid aan de orde zal komen, kan hier gesteld worden dat met name deze sociale groepering sterk afhankelijk is van de locale politieke leiders. Zij kunnen immers misschien zorgen voor een baantje of voor een uitkering van overheidswege.
De politieke patroon recruteert zijn electorale aanhang dan ook voornamelijk uit deze bevolkingsgroep. Voor St. Eustatius is dit natuurlijk evident omdat deze groepering verreweg het grootste sociale stratum vormt, maar we zullen in de analyse over de werking van het politiek patronage-systeem zien dat het voor de politieke patroon van het lagere echelon ook logisch en noodzakelijk is dat hij zijn electorale steun uit de sociaal-economische zwakkere groepen recruteert.
Dit impliceert dat de discussie over de vraag op welke van de twee politieke partijen gestemd moet worden bij de volgende eilandraadsverkiezingen eer een existentiële dan een ideële betekenis heeft voor de vertegenwoordiger van de lower coloured. Verliest de politieke patroon, dan is er weinig kans op werk, wint hij, dan is er misschien kans op een baantje bij de D.O.W.
Op de werking van het politieke patronage-systeem komen wij, zoals gezegd, nog uitgebreid terug in het volgende hoofdstuk.

Er zijn, zoals we zagen, twee partijen die dingen om de gunst van de kiezer. Deze omstandigheid veroorzaakt veel onrust, tweedracht en achterdocht, met name binnen de hier bedoelde sociale groepering. De sociale cohesie binnen deze bevolkingsgroep heeft hier ernstig onder te lijden.
Ook de religie verdeelt deze sociale laag in tenminste twee kampen. De Zevendedagadventisten hebben de laatste decennia steeds meer aanhangers gekregen. Hierdoor is bij menigeen een ernstige gewetensnood ontstaan. Gezinnen vallen soms uiteen en buren spreken niet meer tegen elkaar.
We komen hier in hoofdstuk 6 nog verder op terug.

Alvorens te vervolgen met de beschrijving van het openbaar bestuur, dient toch een aantal aanvullende opmerkingen gemaakt te worden met betrekking tot de sociale stratificatie. Deze opmerkingen hebben achtereenvolgens betrekking op de tweedeling autochtonen-allochtonen, de in de samenleving vigerende machtsverhoudingen, de factoren die richting geven aan de sociale stratificatie en de mogelijkheden tot verticale mobiliteit. Vooropgesteld dient te worden, dat van een uitgesproken afstand tussen de bevolkingsgroepen, zoals die op Saba door KEUR en KEUR (1960, 199-214) werd waargenomen, geen sprake is. De verschillende sociale lagen leven met elkaar in een zekere harmonie en behoudens persoonlijke tegenstellingen, is er van gevoelens van collectieve onlust of vijandschap geen sprake.
Van een uitgesproken standenstructuur, zoals die tot uitdrukking kwam in de koloniale verhoudingen, kan dan ook niet gesproken worden (1).
Indien we op St. Eustatius zouden willen spreken van klasseverhoudingen dan is er eer sprake van een toestandsklasse dan van een mentaliteitsklasse. Vooral het stratum der lower coloured omvat een verzameling mensen met een gemeenschappelijke economische positie. Deze positie heeft echter (nog) geen aanleiding gegeven tot onderlinge solidariteit tot uitdrukking komend in sociale actie.
Wanneer we dan ook in dit boek spreken over gebrek aan sociale cohesie dan wordt hiermee niet geduid op uitgesproken tegenstellingen tussen de verschil-

(1) Vergelijk in dit verband het onderscheid in "herengedragspatroon" en "slavengedragspatroon" dat Hoetink aanbracht bij zijn beschrijving van de koloniale samenleving van Curaçao.
Hoetink, H., Het patroon van de oude Curaçaose samenleving. Assen 1958, p. 19.

lende, hierboven beschreven, sociale strata, doch veeleer op een sociale problematiek die dwars door de verschillende strata heenloopt.
Het gebrek aan solidariteit heeft weinig of niets van doen met klasse-tegenstellingen die kunnen voortvloeien uit een in Weberiaanse zin te definiëren klasse-situatie (1).

Indien we kijken naar de tweedeling autochtoon-allochtoon, dan kunnen we het volgende opmerken.
De groep der allochtonen bestaat uit Amerikanen en Nederlanders; die der autochtonen uit upper en middle coloured en uit lower coloured.
Bezien we de verschillen tussen deze twee bevolkingsgroepen, dan kunnen we constateren dat de allochtonen een rol van betekenis spelen in economisch en sociaal-cultureel opzicht. We hebben dat op de vorige bladzijden al geadstrueerd.
In politiek opzicht spelen de allochtonen gewoonlijk een geringe rol. De meeste Nederlandse onderwijzers onthouden zich van een politieke stellingname tot uitdrukking komend in blanco stemgedrag. Daarenboven zullen zij zich hoogst zelden uitspreken voor een bepaalde politieke leider. Hetzelfde geldt voor de Amerikanen.
De allochtonen wonen zonder uitzondering in de betere woningen op het eiland.

Met name de Nederlandse onderwijzers genieten een tamelijk hoog prestige op het eiland. Zij worden aangesproken met "meneer" en "mevrouw", zowel in de school als daarbuiten. De Nederlanders genieten over het algemeen meer prestige dan de Amerikanen. Dit kan mede verklaard worden uit het feit dat de meeste Nederlanders geen bedreiging in economische zin vormen voor de autochtonen. Zij werken immers op contractbasis en hebben geen onroerend goed in eigendom. De Amerikanen daarentegen hebben zich permanent op het eiland gevestigd en zij hebben aanzienlijke stukken potentiële landbouw- en bouwgrond opgekocht.
De verhouding tussen Amerikanen en Nederlanders is vriendschappelijk maar niet

(1) Weber definieert klasse-situatie als "the typical chance for a supply of goods, external living conditions, and personal life experiences, in so far as this chance is determined by the amount and kind of power, or lack of such, to dispose of goods or skills for the sake of income in a given economic order".
Zie: Gerth, H.H. and C. Wright Mills (eds.), From Max Weber. London 1977, p. 181.

overdreven amicaal. Men nodigt elkaar wederzijds uit op parties doch van intieme vriendschappelijke relaties is in het algemeen geen sprake.
De sociale afstand tussen Nederlanders en lower coloured is aanzienlijk doch niet in negatieve zin geëtiketteerd. Men is vriendelijk, groet elkaar doch van een duidelijke sociale integratie is - zoals vermeld - geen sprake.
De allochtonen doen geen moeite om de locale taal, het creool-Engels te leren.
De sociale afstand tussen Amerikanen en lower coloured is nog groter, afgezien van individuele contacten tussen Amerikanen en autochtoon huis- of tuinpersoneel.
De ontmoetingsplaats bij uitstek van de Amerikanen - een pittoresk hotel-restaurant met terras aan de baai - wordt zelden door autochtonen bezocht. De consumptie-prijzen van deze uitspanning zullen hieraan echter mede debet zijn.

Van enculturatie van enige betekenis is noch bij de allochtonen noch bij de autochtonen sprake.
Van etnische tegenstellingen is op St. Eustatius (nog) geen sprake.
Zoals vermeld leven er nog enkele blanke Statianen op het eiland. Zij hebben over het algemeen meer frequente contacten met de Amerikanen dan de overige autochtonen. Aangezien hun aantal zeer klein is, kan echter nauwelijks van een algemeen geldende regel worden gesproken.
De verhoudingen binnen de groep der autochtonen laten zich moeilijk in algemene bewoordingen beschrijven. Tussen de blanke autochtonen en de gekleurde bevolking bestaan van oudsher niet veel contacten.
De overgang tusen lower coloured en middle en upper coloured is een tamelijk vloeiende. De verhoudingen tussen deze sociale strata zijn in het algemeen goed te noemen. Er is geen sprake van een klasse-bewustzijn welke zou kunnen uitmonden in een gezamenlijk streven tot verbetering van de sociale positie.
Men spreekt elkaar binnen de negride autochtone groep aan met de voornaam of de familienaam, doch vaker nog met een "nickname". Iedereen heeft bijna een bijnaam, van straatveger tot gedeputeerde. Van een aanspreektitel op grond van status of prestige is geen sprake. Ook de blanke autochtoon heeft een bijnaam, maar wordt gewoonlijk door zijn gekleurde medeburger met Mr. of Mrs. aangesproken.

Bezien we de machtsverhoudingen binnen de Statiaanse samenleving, dan kunnen we constateren dat zowel de politieke als de economische macht sterk gespreid is. Wij bedoelen hiermee dat er geen sprake is van bepaalde machtsblokken bin-

nen de samenleving. De allochtonen hebben geen politieke macht van betekenis. De Amerikanen hebben wellicht enige economische macht doch er is geen aanleiding om deze aan te wenden. Zij zoeken hun rust en zij willen door de locale overheid zoveel mogelijk met rust gelaten worden.
De Nederlandse onderwijzers hebben als beroepsgroep enige macht doch deze wordt alléén aangewend jegens de eilandelijke overheid als het gaat om het verkrijgen van leermiddelen voor de scholen of het opknappen van een schoolgebouw.
De blanke autochtonen hebben noch politieke noch economische macht van enige betekenis.
De politieke macht berust bij de politieke leiders die de laatste verkiezingen gewonnen hebben doch deze macht is binnen het kader van het politiek patronagesysteem en gegeven het tweepartijenstelsel zeer relatief.
De economische macht wordt geleidelijk via politieke kanalen uitgeoefend en is als zodanig eveneens onderhevig aan eerdergenoemde beperkingen.
In zoverre de economische macht in handen is van de middel en upper coloured (winkeliers en kleine ondernemers) kan evenmin gesproken worden van een duidelijke machtsconcentratie.
Er zijn relatief veel winkeliers die allen gebonden zijn aan het systeem van krediet-verlenen: wie geen krediet verleent verliest zijn klanten. Economische coöperatie is ver te zoeken. Op de oorzaken hiervan komen wij in onze slotbeschouwingen in hoofdstuk 8 nog uitgebreid terug.
Indien gesproken zou kunnen worden van een zekere macht, dan is die gelegen in handen van de religieuze leiders, met name van de Zevendedagadventisten en de Methodisten. We komen hier echter in een afzonderlijk hoofdstuk nog op terug.

Enerzijds krijgt de sociale stratificatie dus vorm in de tweedeling autochtoon-allochtoon, anderzijds is binnen de negride autochtone bevolking de sociaal-economische positie een stratificerend principe. De autochtone blanke staat buiten deze indeling aangezien zijn positie in de sociale rangorde een rudiment is uit het koloniaal verleden. Zijn invloed is heden ten dage binnen deze samenleving verwaarloosbaar.
Hoewel de overgang tussen de verschillende sociale strata dus in feite een moeilijk vast te stellen grootheid is, wil dit niet zeggen dat iedereen gelijke kansen heeft op verticale sociale mobiliteit. Feitelijk is maatschappelijke stijging per definitie moeilijk te realiseren in een samenleving waarin de economische mogelijkheden zo beperkt zijn.
De "ascribed status" in termen van sociaal prestige moge op St. Eustatius een

geringe betekenis hebben, het verbeteren van de "achieved status" is een moeizame aangelegenheid. Het kan voor diegenen die niets of bijna niets bezitten dan het vermogen om lichamelijke arbeid te verrichten slechts gerealiseerd worden indien men op het juiste politieke paard wed. Het verkrijgen van een betere status door middel van politieke bevoordeling kan echter nauwelijks als het verbeteren van de "achieved status" worden aangeduid. Kortom, verbetering van de maatschappelijke positie door eigen inspanning of ondernemingsgeest zonder hulp van locale politieke leiders is voor de minvermogenden bijna onmogelijk.
Bezien we vervolgens hoe het openbaar bestuur, de politie en de rechtspraak zijn georganiseerd.

4.2 Openbaar bestuur, politie en rechtspraak

Zoals we reeds in de Inleiding van dit boek schreven, is het openbaar bestuur op de Nederlandse Antillen sterk gedecentraliseerd.
De rechtsorde van het Koninkrijk der Nederlanden voorziet door middel van het Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden, geproclameerd op 29 december 1954, in de bestuurlijke vormgeving en staatsrechtelijke positie van Nederland en de Nederlandse Antillen (1). Zaken als: de behartiging van de aangelegenheden van het Koninkrijk, onderlinge bijstand, overleg en samenwerking en de staatsinrichting der betreffende landen worden hierin geregeld. Het Statuut voorziet ook in een afzonderlijke Staatsregeling voor de Nederlandse Antillen, zoals ook Nederland een Staatsregeling kent (2). In de Staatsregeling van de Nederlandse Antillen wordt de inrichting van het Bestuur der Antillen beschreven. Er zijn artikelen betreffende de status, bevoegdheden en procedures van verkiezingen en benoemingen met betrekking tot de Gouverneur, de Ministers en de Staten.
De derde trap in dit tamelijk ingewikkelde staatsrechtelijke geheel brengt ons wat dichter bij St. Eustatius. Wij doelen hier op de Eilandenregeling Nederlandse Antillen van 1951. In deze Eilandenregeling zijn bestuurlijke bepalingen opgenomen met betrekking tot de in de Staatsregeling genoemde vier eilandgebieden, te weten

a. het eilandgebied Aruba,
b. het eilandgebied Bonaire,
c. het eilandgebied de Bovenwindse Eilanden en
d. het eilandgebied Curaçao.

De vier eilandgebieden hebben een grote mate van autonomie binnen de grenzen die in de Staatsregeling worden genoemd.
Wij zullen ons hier beprken tot het eilandgebied de Bovenwindse Eilanden, omvattende de eilanden Saba, St. Eustatius en het Nederlandse gedeelte van St. Maarten. Het eilandgebied heeft als bestuursvorm:
1. een eilandsraad bestaande uit vijftien leden. De ingezetenen van elk ei-

(1) Zie: Statuut voor het Koninkrijk der Nederlanden. Staatsblad 1954, no. 596, Publicatieblad no. 121.

(2) Zie: Staatsregeling van de Nederlandse Antillen. Staatsblad 1955, no. 136, Publicatieblad no. 32.

land kiezen vijf leden, die tezamen een afdeling van de raad vormen;
2. een bestuurscollege bestaande uit de gezaghebber en zes gedeputeerden; iedere afdeling kiest twee gedeputeerden.

De gezaghebber oefent op Saba en St. Eustatius zijn taak uit door middel van de administrateurs, die door de gouverneur worden benoemd, geschorst en ontslagen. De gezaghebber resideert op St. Maarten.

Zo zien we dus dat St. Eustatius in concreto bestuurd wordt door een administrateur als plaatsvervanger van de gezaghebber en vijf leden van het bestuurscollege. Opgemerkt dient te worden dat de gedeputeerden niet dwingend door de eilandsraad van vijftien uit zijn midden behoeven te worden gekozen.

Het eilandgebied de Bovenwindse Eilanden heeft één zetel van de 22 zetels van de Staten van de Nederlandse Antillen.

Keren wij terug naar het dagelijkse politieke gebeuren op St. Eustatius, dan is het duidelijk dat het voor een politieke partij tijdens verkiezingen van de afdeling St. Eustatius voor de eilandsraad zaak is zoveel mogelijk partijgenoten in genoemde afdeling te krijgen om zodoende een sterke stem te hebben bij de benoeming van de twee gedeputeerden voor het eiland. De gedeputeerden geven immers als leden van het bestuurscollege voor een belangrijk deel de toon aan bij het dagelijks beleid op het eiland.

Op verdere politieke implicaties hopen wij in hoofdstuk 5 nader in te gaan.

Het handhaven van de openbare orde wordt verzorgd door de afdeling St. Eustatius van het Korpsonderdeel de Bovenwindse Eilanden van het Korps Politie Nederlandse Antillen. De sterkte van de post bedroeg in het onderzoekjaar 3 agenten alsmede 2 leden van de Dienst Bijstand Politie. Aan het hoofd van de politie staat formeel de administrateur doch de dienstleiding van het korps wordt uitgeoefend door een inspecteur die op St. Maarten is gestationeerd. Deze enigszins merkwaardige melange van verantwoordelijkheden geeft nu en dan aanleiding tot kleine gezagscrises binnen de politiepost.

De politie treedt tevens als vreemdelingendienst op en zij oefent als zodanig de douane-werkzaamheden op het vliegveld en bij de aanlegsteiger uit. Het beroep van politie-man op St. Eustatius is geen zenuwslopende aangelegenheid. Er behoeft nauwelijks te worden opgetreden: in 1975 werd melding gemaakt van 7

processen-verbaal (1). De criminaliteit op het eiland moet als zeer gering beschouwd worden. In Tabel 15 worden enige gegevens verschaft over de periode 1964-1971 van de misdrijven ter kennis gekomen van de politie. Deze cijfers zijn daarna niet meer systematisch bijgehouden doch uit de jaarverslagen blijkt dat van toename der criminaliteit gedurende de laatste jaren geen sprake is. Eerlijkheidshalve moet gesteld worden dat het aantal processen-verbaal sterk correleert met de ijver van de verschillende hoofden van de politiepost. De misdrijven "lichte diefstal" en "mishandeling" zijn veelal door vrouwen begaan terwijl de mannen de overige misdrijven voor hun rekening nemen.

Tabel 15

Aantal en soort misdrijven ter kennis gekomen van de politie op St. Eustatius in de periode 1 januari 1964 - 1 januari 1972

Misdrijven	1964	1965	1966	1967	1968	1969	1970	1971
Misdrijven tegen het leven gericht	0	0	0	0	0	0	0	0
Sexuele misdrijven	1	2	0	0	1	1	0	0
Eenvoudige diefstal	6	7	5	2	3	0	8	17
Diefstal onder verzwarende omstandigheden	7	2	0	1	1	4	5	
Verduistering, oplichting, valsheid in geschrifte	0	0	1	4	0	0	1	1
Mishandeling	-	-	4	1	0	0	4	2
Gelegenheid tot hazard	-	-	1	0	0	0	0	0
Vernieling	-	-	-	1	0	0	4	4
Rijden zonder rijbewijs	-	-	-	-	-	-	-	6
Totaal	14	11	11	9	5	5	22	30

Bron: Politie-administratie op St. Eustatius.

(1) Zie: Jaarverslag 1975 van het Korpsonderdeel de Bovenwindse Eilanden van het Korps Politie Nederlandse Antillen, p. 102.
Deze jaarverslagen zijn zeer gedetailleerd en vormen soms kostelijke literatuur. De politie op St. Eustatius beschikt over een zg. schutstal waarin loslopend vee wordt opgesloten. Het jaarverslag 1975 vermeldt over deze schutstal: "In de schutstal werden twee ezels, zes geiten en een krokodil geschut in het verslagjaar 1975". (p. 101).
Op het eiland lopen honderden geiten los die grote schade aanrichten aan de aanplant van verschillende landbouwers.

De politie heeft ook de brandweer onder haar verantwoordelijkheid.
Het brandweermateriaal is bedroevend slecht; de inventarisatie vermeldt in 1975 1 "crashtender", bouwjaar 1960 en 1 hogedruk autospuit, bouwjaar 1949! (1). Dit materiaal moet tevens de brandveiligheid op de airstrip verzorgen.

De rechtsbedeling onderging na 1923 nauwelijks verandering. Op gezette tijden worden de Bovenwindse Eilanden bezocht door een lid van het Hof van Justitie, vergezeld van een officier van Justitie en een griffier. Voor spoedeisende gevallen zijn op elk der eilanden plaatsvervangende leke-rechters aanwezig. De functies van rechter in eerste aanleg en substituutgriffier worden op St. Eustatius door de arts en door onderwijzers uitgeoefend.
Het is de taak van de leke-rechter de kleine geschillen zoveel mogelijk in der minne te schikken terwijl de grotere zaken door hem in samenwerking met de locale politie worden voorbereid voor de zitting van de professionele rechter.

(1) Zie: Jaarverslag 1975, op. cit., p. 135.
Voor het ter beschikking stellen van de jaarverslagen zeggen wij de commandant van het korpsonderdeel de Bovenwindse Eilanden graag dank.

4.3 Medische zorg

De medische zorg op St. Eustatius is in het verleden bij voortduring problematisch geweest. Hoewel Van Hardenbroek van Ammerstol in een persoonlijk document de gezondheidstoestand op St. Eustatius in vergelijking met de omliggende eilanden goed noemt, rijst toch enige verbazing omtrent deze relatief goede gezondheid wanneer men de medische en verpleegkundige situatie in aanmerking neemt (1).
In een recente nota omtrent de gezondheids- en verpleegkundige situatie proberen Van der Waag en Van Thiel de hiaten binnen deze tak van overheidszorg bloot te leggen (2). Het onderstaande is op hun inventarisatie gebaseerd.
De medische zorg op het eiland is in handen van een Nederlandse arts wiens salaris als gouvernementsarts ten laste komt van het eilandbudget.
Dit schept nogal eens problemen aangezien de hoge kosten van salaris, hospitaal en geneesmiddelen een zeer zware druk betekenen op de eilandelijke begroting.

De arts oefent praktijk uit in het kleine Prinses Beatrix Hospitaal; hij wordt daarin bijgestaan door een twaalftal ongediplomeerde verpleegsters. Het hospitaal heeft 1 verlosbed, 4 kinderbedjes en 14 gewone verpleegbedden. Een groot deel van de beschikbare verpleegbedden wordt bezet door bejaarden, minder validen en chronisch zieken aangezien additionele voorzieningen voor deze mensen niet op het eiland aanwezig zijn.
Het polikliniek bezoek bedroeg in 1977 700 à 800 visites per maand. De helft van deze visites betrof consultaties bij de gouvernementsarts; de andere helft kwam voor wondbehandelingen, het halen van insuline- en andere injecties, etcetera.
Gemiddeld werden in dat jaar 25 patiënten per maand opgenomen in het hospitaal (inclusief bejaarden en chronisch zieken). Het gemiddeld aantal verpleegdagen bedroeg 350 per maand.

(1) In dit persoonlijk getinte document heeft deze gouvernementsarts een lofwaardige poging ondernomen om de sociaal-economische situatie op het eiland integraal te beschrijven en te analyseren. Aan het einde van zijn betoog somt hij een aantal aanbevelingen op waarvan die, betrekking hebbend op de gezondheidszorg, hun actualiteit onverminderd hebben behouden.
Van Hardenbroek van Ammerstol, D.G., Beschouwingen over St. Eustatius. 1967, (n.p.).

(2) Zie: Waag, A. van der en L. van Thiel, Nota verpleegkundige situatie St. Eustatius. Gezondheidsdienst St. Eustatius 1977, (n.p.).

Als belangrijkste redenen tot opname worden genoemd: ontregelde diabetici, traumata, c.v.a., dementie, anaemieën, infectie-ziekten en brandwonden. Enkele malen werden patiënten voor verdere behandeling, maar vooral voor meer uitgebreide diagnostiek verwezen naar St. Maarten of Curaçao.
Enige malen per jaar wordt St. Eustatius bezocht door een keel-, neus- en oorarts, door een oogarts, een tandarts en een dermatoloog.

De huidige verpleegkundige situatie is bijzonder slecht. In bovenvermeld rapport worden ten dezen onder meer de volgende problemen opgesomd.
- Een wettelijk en in de praktijk verantwoordelijk te stellen bestuurlijk orgaan op het gebied van de verplegende beroepen ontbreekt op de Bovenwindse Eilanden.
- Er is derhalve geen op doelstellingen gebaseerd taakstellend beleid met betrekking tot de gezondheidszorg.
- Er bestaan onvoldoende faciliteiten, materialen en leermiddelen voor de opleiding van verpleegkundig personeel.
- Het verpleegkundig personeel op St. Eustatius (en ook op Saba) is voor 100% onopgeleid.
- De arts en het verpleegkundig personeel verkeren in een groot beroepsisolement.

De hygiënische toestand van de kliniek is slecht te noemen. De bedden verkeren in slechte staat en er is een chronisch tekort aan beddegoed en andere uitrusting.
Medische apparatuur van enige importantie ontbreekt in de polikliniek; apparatuur kan niet steriel gemaakt worden.
Tot voor kort was de bevoorrading van de kliniek-apotheek zeer gebrekkig maar sinds de verantwoordelijkheid hiervoor bij de centrale overheid ligt, is er veel verbeterd.
Recentelijk werd een onderzoek ingesteld naar geslachtsziekten op de Bovenwindse Eilanden. Daarbij werd op St. Eustatius ook een bloedonderzoek verricht teneinde het aantal gevallen van lues en gonorrhoe vast te stellen. Uit dit onderzoek bleek dat op de drie Bovenwindse Eilanden duidelijk sprake is van een geslachtsziektenprobleem:
"Sociale faktoren spelen een grote rol bij de nog steeds voortschrijdende toeneming van het aantal geslachtsziekten in dit gebied. Er is, zeker na verifiëring van het bloedonderzoek op Statius, een grondige reden om aan te nemen, dat geslachtsziekten er veel meer voorkomen dan de artsen denken en/of rap-

porteren."
Voor meer gedetailleerde gegevens hieromtrent zij verwezen naar het betreffende onderzoeksrapport (1).

Twee belangrijke barrières voor een ruimere sanering van de gezondheidssituatie op het eiland worden gevormd door een gebrek aan algemene hygiëne op het eiland alsmede door sterk eenzijdige voedingsgewoonten. Het vuilnis wordt in open tonnen verzameld of op straat gesmeten en verder in oude, open trucks naar de vuilnisbelt vervoerd. Er bestaat geen riolering; noch bovengronds, noch ondergronds. Om een indruk te geven van de sanitaire omstandigheden waaronder de Statianen leven wordt in de samengestelde Tabel 16 een weergave gegeven van de aanwezigheid van badgelegenheid en toilet in de woonverblijven op het eiland. De bovenste getallen per cel betreffen absolute aantallen; de cijfers daaronder de percentages van het totaal aantal woonverblijven.

Tabel 16

Aanwezigheid van badkamer en/of douche en toiletten (met of zonder stromend water per woonverblijf)

badkamer en/of douche \ toilet	binnen-toilet met stromend water	binnen-toilet zonder stromend water	geen toilet	buiten-toilet zonder stromend water	onbekend	totaal
wel aanwezig	180 49,9	47 13,0	7 1,9	0 0,0	0 0,0	234 64,8
niet aanwezig	6 1,7	62 17,2	42 11,6	16 4,4	0 0,0	126 34,9
onbekend	0 0,0	0 0,0	0 0,0	0 0,0	1 0,3	1 0,3
totaal	186 51,3	109 30,2	49 13,6	16 4,4	1 0,3	361 100,0

Bron: Mini-census, november 1976

(1) Zie: Imhoff, W.L., van, Enige notities over gonorrhoe en lues op de Bovenwindse Eilanden (Nederlandse Antillen). R.U. Groningen, Faculteit der Geneeskunde 1979, p. 19 (n.p.).

Zoals we zien is in 34,9% van alle woonverblijven geen badkamer aanwezig; in 13,6% van alle woonverblijven ontbreekt een toilet en slechts de helft van alle woonverblijven heeft een toilet met stromend water. In de gevallen zonder toilet wordt de behoefte in een oude emmer of ergens op het erf gedaan. Vaak dient men, door watergebrek, voorzichtig te zijn met baden. Dit geldt vooral voor mensen die geen eigen regenbak hebben en water moeten kopen of elders moeten halen.

De toenmalige gouvernementsarts stelde in 1977 voor het eerst in de geschiedenis een schoolgezondheidsonderzoek in. Uit zijn rapport zij vermeld dat geen ernstige voedingstekorten of klinische gevallen van vitamine A-deficienties naar voren kwamen, waarbij opgemerkt dient te worden dat ernstige vitamine A-deficienties zich veelal eerst op latere leeftijd manifesteren (1). De kinderen komen in het algemeen schoon en verzorgd naar school.
De voedingsgewoonten op het eiland neigen naar een overmatig gebruik van koolhydraten ten koste van de eiwit-, calcium- en caroteenvoorziening. In het kader van de Nederlandse voedselhulp aan het eiland wordt dagelijks extra schoolvoeding verstrekt, waarbij vooral de zg. "high-protein-biscuits" een belangrijke rol spelen. Voor meer bijzonderheden omtrent de gezondheidssituatie van de schoolkinderen zij naar vermeld rapport verwezen.

Overzien we het hiervoor geschrevene dan kunnen we samenvattend concluderen dat de medische zorg, tot uitdrukking komend in poliklinische en klinische medische hulp alsmede in langdurige verpleging van bejaarden en chronisch zieken grondige herstructurering behoeft. Aan deze herstructurering wordt momenteel de nodige aandacht besteed. Recentelijk werd door het bestuurscollege van St. Eustatius aan een planbureau opdracht gegeven tot het ontwerpen van een gezondheidscentrum. Dit centrum zou de volgende functies dienen te vervullen:
- qua grootte en uitrusting adequate hospitaalfaciliteiten,
- poliklinische faciliteiten, inclusief accommodatie voor bezoekende specialisten, een laboratorium, een apotheek en ruimte voor het uitvoeren van schoolgezondheidsonderzoek,

(1) Zie: Waag, A. van der en E.M. Schoemaker, Rapport Schoolgezondheidsonderzoek. Gezondheidsdienst St. Eustatius 1977, (n.p.).

- faciliteiten voor bejaardenverzorging en -verpleging,
- additionele, ondersteunende faciliteiten, zoals een goede infrastructuur en woongelegenheden voor de arts en het verplegend personeel.

Deze opdracht mondde uit in een gedetailleerd rapport hetwelk ten tijde van het concipiëren van dit hoofdstuk onderwerp van discussie was. Het ontworpen project zal meer dan Naf. 3.000.000,-- gaan kosten (basis 1977) waarbij gerekend wordt op mede-financiering door Nederland tot 85% van de bouwkosten. In de aanloopfase zal eveneens aanzienlijke financiële steun nodig zijn voor het dragen van de exploitatiekosten (1). Inmiddels (1979) is tot de bouw van het centrum besloten.

Het trainen van kundig verpleegkundig personeel wordt als één der belangrijkste voorwaarden voor het welslagen van dit project beschouwd. De gouvernementsarts is reeds doende hiertoe voorbereidingen te treffen. Het probleem hierbij is, dat de verpleeghulpen veelal onvoldoende vooropleiding hebben genoten voor het volgen van verpleegcursussen.

(1) Zie: St. Eustatius Public Health Centre. Project document for a public health centre on St. Eustatius, Netherlands Antilles. Comprehensive Planners Inc., St. Maarten 1977, (n.p.).

4.4 Onderwijs en vorming

In de eerste helft van de negentiende eeuw werd het onderwijs op St. Eustatius op tamelijk amateuristische wijze gegeven, hetzij door de pastoor, hetzij door de methodistenpredikant, soms ook door enkele inlandse gekleurde vrouwen.
In 1860 werd een "landsschool" opgericht waaraan één onderwijzer was verbonden. Dit onderwijs wordt echter in een rapport van 1889 als "primitief" en "bitter slecht" gekarakteriseerd (1). In 1889 werd een katholieke school opgericht - er was er eerder één opgericht in 1841 - door de Zusters Dominicanessen van Voorschoten. Deze school werd door de jaren heen uitgebreid en gemoderniseerd maar het duurde tot 1967 aleer de zusters beschikking kregen over een nieuw schoolgebouw; een geschenk van het E.E.G.-ontwikkelingsfonds. Het oude, houten gebouw van de landsschool bleef tot 1948 in gebruik; in dat jaar kwam een nieuw gebouw gereed en vanaf dit jaar heet de openbare school de "Governor de Graaff-school".
Sinds 1917 werd vervolgonderwijs gegeven op een zeer elementair niveau. De resultaten waren zeer matig en de cursus verliep in 1923. Momenteel is er derhalve op St. Eustatius geen vervolgonderwijs (1976).
Naast de twee lagere scholen bestaan er nog twee kleuterscholen; die van de Methodisten sinds 1938 en die van de Zusters sinds 1961.
Tot zover deze introducerende opmerkingen over de geschiedenis van het onderwijs op St. Eustatius. We willen aan deze institutie wat meer aandacht schenken omdat we van mening zijn dat een verantwoorde ontwikkeling van de Statiaanse samenleving niet wel mogelijk is zonder een grondige herbezinning op vorm en inhoud van het vigerende onderwijsbestel. Daartoe is echter een enigszins wijder zicht op de voetangels en klemmen die het Antilliaanse, en dus ook het Statiaanse, onderwijs tot een oneffen terrein maken een eerste vereiste.

Hoe kunnen we de huidige stand van onderwijszaken op het eiland kenmerken?
In een zeer lezenswaardig rapport probeert de onderwijzer Steenstra na een verblijf van enkele jaren op het eiland zijn bevindingen als volgt samen te vatten: "De vele kinderen van St. Eustatius komen vooral persoonlijkheidvormende gezinsopvoeding tekort. Zij ontvangen een onderwijs dat op de enorme behoefte in het geheel niet is afgestemd. De kinderen worden in de ontwikkeling van persoonlijkheid en karakter ernstig gehinderd en geschaad. Hun maatschappelijke mogelijk-

(1) Zie: Hartog, Joh., Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. op. cit., p. 504.

heden zijn gering. Slechts enkelen kunnen aan de afgeslotenheid ontkomen". (1) Het is duidelijk dat Steenstra's bedenkingen zowel op de organisatorische vormgeving van het onderwijs als op de inhoud van het aldaar gegeven onderwijs betrekking hebben. Terwille van de duidelijkheid zullen wij hierna deze twee facetten afzonderlijk behandelen, waarbij het goed is te bedenken dat een zodanige scheiding noodzakelijkerwijs ideaaltypisch van aard is. Alvorens hiertoe evenwel over te gaan bezien we aan de hand van de volgende Tabel de huidige onderwijskundige situatie op het eiland.

(1) Zie: Steenstra, T.J., De kinderen van St. Eustatius; een studie van de opvoedingssituatie op dit eiland. St. Eustatius 1969, pp. 106-107. (n.p.).

Tabel 17

Statiaanse bevolking naar scholingsniveau (voltooid én niet-voltooid), leeftijd en geslacht (V = voltooid, NV = niet voltooid), absoluut

leeftijd / opleiding	0 - 14		15 - 39		40 - 64		65 - 99		onbekend		totaal	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
geen opleiding of nog op l.o.	255	242	1	0	5	4	5	5	-	1	266	252
LO NV	3	1	33	25	36	34	29	34	-	0	101	94
LO V	9	5	93	107	49	62	19	31	-	1	170	206
LBO NV	0	1	1	4	1	0	0	0	-	0	2	5
LBO V	0	0	12	5	7	1	0	0	-	0	19	6
AVO NV	1	1	7	8	2	1	0	0	-	0	10	10
AVO V	0	0	5	13	2	8	0	1	-	1	7	23
MBO NV	0	-	1	-	1	-	0	-	-	-	2	-
MBO V	0	0	2	4	1	1	0	1	-	0	3	6
HBO NV	0	0	1	0	0	2	0	0	-	0	1	2
HBO V	0	0	5	2	2	2	2	0	-	0	9	4
WO NV	0	0	1	1	1	1	1	3	-	0	3	5
WO V	0	0	2	1	4	1	3	2	-	0	9	4
onbekend	1	0	7	12	9	6	8	14	-	0	25	32
totaal	269	250	171	182	120	123	67	91	-	3	627	649

Bron: Mini-census, november 1976

Uit deze cijfers blijkt dat 195 personen of 15,3% der niet-schoolgaande bevolking de lagere school niet heeft afgemaakt. Slechts 130 personen of 10,2% van de niet-schoolgaande bevolking heeft ooit één of andere vorm van voortgezet onderwijs genoten; circa één derde deel hiervan heeft dit voortgezet onderwijs niet voltooid.
Deze zo op het eerste gezicht weinig rooskleurige gegevens dienen wel te worden aangevuld met een overzicht van de kinderen die op het moment van telling buiten St. Eustatius studeerden. Deze kinderen zijn niet opgenomen in de minicensus en dus ook niet in Tabel 17 geregistreerd aangezien zij op het moment van telling niet op het eiland woonachtig waren. Tabel 18 geeft hiervan een duidelijk beeld.

Tabel 18

Buiten St. Eustatius studerende kinderen naar geslacht en schoolsoort per 1 juli 1976

	LNO	LTS	MTS	MAVO	HAVO	ETAO	HTS	MAO	totaal
jongens		25	4	10	2	3	1		45
meisjes	14			32	5	8		1	60
totaal	14	25	4	42	7	11	1	1	105

Bron: Eilandadministratie St. Eustatius (1)

Laten we vervolgens trachten enige duidelijkheid te verschaffen omtrent de organisatorische structuur van het Statiaanse onderwijs in het licht van het op de Nederlandse Antillen vigerende onderwijsbestel.

In een rapport over het onderwijs op de Nederlandse Antillen, opgesteld door een commissie van deskundigen van de Unesco wordt een aantal belangrijke knelpunten genoemd. Het valt de rapporteurs op dat cruciale beslissingen over deelproblemen binnen het Antilliaanse onderwijs zo vaak en zo lang worden uitgesteld. Zij vragen zich af of deze gang van zaken misschien een uitvloeisel is van het feit dat de Nederlandse Antillen zich in een proces naar staatkundige onafhankelijkheid bevinden waarbij verondersteld zou kunnen worden dat een

(1) Zie ook: Bor, W. van den, Onderwijs en toekomstverwachting op St. Eustatius. In: Jong gedaan, oud geleerd. Vriendenboek voor Prof.Dr. F.W. Prins. Den Bosch 1977, pp. 33-45.

grondige herziening van het onderwijsbestel na de onafhankelijkheid zal plaatsvinden. Deze gedachte wordt echter snel verworpen, omdat er toch verbeteringen zullen moeten worden aangebracht, onafhankelijkheid of geen onafhankelijkheid. Is de traagheid van handelen dan misschien toe te schrijven aan het ontbreken van voldoende deskundigheid in de ambtelijke en politiek sfeer, zo vragen zij zich af. Ook deze overweging biedt geen verklaringsgronden.
Na onderzoek op de Nederlandse Antillen komen zij tot de volgende conclusie: "There is a more objective and more fundamental reason, namely extra-ordinarily complicated decision-making processes and the fact that the responsibility for making decisions is divided in such a way that no body, governmental or non-governmental, is fully responsible for any sort of school" (1).

In de Nederlandse Antillen is de wetgevende macht in handen van de centrale volksvertegenwoordiging, de Staten van de Nederlandse Antillen. Ook de onderwijswetgeving is dus een zaak van de Staten, doch het onderwijs wordt wel door de eilandgebieden afzonderlijk gefinancierd. Dit zou geen problemen behoeven op te leveren als de detaillering van de onderwijswetgeving zou zijn gedelegeerd naar de verschillende eilandgebieden zodat zij, populair gezegd, de tering naar de nering zouden kunnen zetten. Dit is echter niet het geval, de onderwijswetgeving is tot in details de verantwoordelijkheid van de Staten.
De Statenleden (12 van Curaçao, 8 van Aruba, 1 van Bonaire en 1 van de Bovenwindse Eilanden) zijn zich van hun verantwoordelijkheid in dezen bewust en zij zullen er wel voor waken onderwijsmaatregelen te treffen die financieel en organisatorisch moeilijk haalbaar zijn voor het eilandgebied dat zij vertegenwoordigen, ergo: weinig besluitvaardigheid.
De uitvoerende macht is eveneens opgesplitst overeenkomstig de wetgevende en financiële verantwoordelijkheden. Op centraal regeringsniveau is de Minister van Onderwijs, bijgestaan door een departement van onderwijs, verantwoordelijk voor toepassing van de nationale wetgeving. Op eilandniveau is de gedeputeerde van onderwijs, bijgestaan door een eilandelijk departement van onderwijs (tenminste voor wat betreft Curaçao en Aruba) verantwoordelijk voor de uitvoering van financiële regelingen, opgesteld door het bestuur van het betreffende eilandgebied. De schoolinspectie wordt echter uitgevoerd onder verantwoordelijk-

(1) Zie: Unesco. Netherlands Antilles. Education: Issues and priorities for development. Paris 1976, p. 4.

heid van het centrale departement van onderwijs, zodat de gedeputeerden van de eilandgebieden geen enkele directe contrôle hebben over de uitgaven van de diverse scholen. Een dergelijke situatie leidt onvermijdelijk tot besluiteloosheid, bestuurlijke traagheid en frustratie.

De situatie wordt nog verergerd door de omstandigheid dat op de Nederlandse Antillen ongeveer 80% van alle scholen voor basis- en voortgezet onderwijs bijzondere scholen zijn - vooral van Rooms-Katholieke signatuur -, bestuurd door eigen schoolbesturen. Deze schoolbesturen nemen beslissingen omtrent toelating, leermiddelen en zij hebben het benoemingsrecht. Als zij handelen in overeenstemming met de wettelijke regelingen, worden de gemaakte kosten voor hun scholen integraal door de diverse eilandbesturen vergoed.
De eilandbesturen fungeren als schoolbestuur voor de resterende scholen en zij kunnen uiteraard financiële regelingen treffen waaraan ook de bijzondere schoolbesturen moeten voldoen maar zij hebben geen stem in de dagelijkse gang van zaken in het overgrote deel van de Antilliaanse scholen.

Tenslotte spelen de vakbonden van onderwijzend personeel een belangrijke rol. Deze bonden richten hun activiteiten niet zozeer op verbetering van de beroepssituatie van hun leden omdat de leerkrachten op de Nederlandse Antillen tot de bestbetaalde ter wereld behoren. Veeleer trachten zij ook hun steentje bij te dragen aan de oplossing van algemene onderwijskundige en beleidsrelevante problemen.

Zo zien we dus dat aan de vormgeving van het onderwijsbeleid wordt bijgedragen door de centrale overheid, de eilandelijke overheid, de bijzondere schoolbesturen en de vakbonden van leerkrachten, waarbij verantwoordelijkheden op het wetgevende, het uitvoerende en het beleidsvoorbereidende niveau op een dusdanig ingewikkelde wijze zijn verstrengeld dat van een slagvaardig en efficiënt beleid nauwelijks sprake kan zijn (1). Zonder in details te treden kan opgemerkt worden dat een en ander het gevolg is van het op getrouwe wijze copiëren van het Nederlandse, door schoolstrijd zo vergroeide en verzuilde onderwijsbestel. Naar wij menen is deze kleine uitweiding over de structuur van het nationale

(1) De structurele moeilijkheden binnen het Antilliaanse onderwijsbestel worden helder geanalyseerd in bovenvermeld Unesco-rapport. Van deze publicatie hebben wij bij onze uiteenzettingen dan ook dankbaar gebruik gemaakt.

Antilliaanse onderwijs nodig, teneinde een beter zicht te krijgen op de situatie waarin het onderwijs op St. Eustatius zich bevindt.

Momenteel is er voor ieder kind op St. Eustatius tussen vier en zes jaar plaats op een kleuterschool terwijl voor ieder kind in de leeftijd van zes tot en met zestien jaar (1) gelegenheid bestaat lager onderwijs te ontvangen.
De openbare school telde in 1976 ca. 200 leerlingen, verdeeld over 6 leerjaren; deze school telde 6 leerkrachten waarvan er 4 in Nederland zijn opgeleid. De Katholieke school telde ca. 100 leerlingen, verdeeld over 6 leerjaren; hier zijn 5 leerkrachten, allen opgeleid in Nederland. Er bestaat leerplicht noch schoolplicht doch wel is een aantal maatregelen getroffen om het schoolbezoek te stimuleren, zoals de schoolvoeding sinds 1958 en de schoolbus die sinds 1945 de buiten Oranjestad wonende kinderen haalt en brengt. Er bestond op het eiland, tot voor kort, geen vervolgonderwijs. Zeer recentelijk is men gestart met een lagere beroepsopleiding waarvoor enkele Statianen als leraar in Aruba werden opgeleid.

De meeste leerkrachten komen uit Nederland en blijven gewoonlijk 3 à 4 jaar op het eiland.
Als gevolg van de slechte economische situatie op St. Eustatius, is het elke maand weer een groot probleem de onderwijzers op tijd uit de betalen. De financiële problemen laten eveneens hun sporen na voor wat betreft de uitrusting van met name de openbare school. Telkenmale is er gebrek aan leermiddelen en ook het onderhoud van het schoolcomplex laat veel te wensen over.
Bij herhaling vernamen wij van onderwijzers dat de voorlichting zoals die in Nederland vanwege het kabinet van de Gevolmachtigd Minister van de Nederlandse Antillen aan de uit te zenden onderwijzers wordt gegeven, veelal niet aansluit op de situatie ter plaatse. De onderwijzers voelen zich vaak op velerlei gebied onvoldoende begeleid door de inspectie en andere onderwijskundige instanties. Het is evident dat de zo vervlochten taakverdeling binnen het Antilliaanse onderwijsbestel ook hier in materieel opzicht duidelijke sporen nalaat.

(1) Inderdaad, tot en met zestien jaar, omdat in vele gevallen kinderen die geen zicht hebben op het vervolgonderwijs nog enige jaren op school worden gehouden. Er is immers toch geen werk en wellicht steken ze er nog wat van op, zo is de redenering.

Naar wij menen doen echter de materiële tekortkomingen van het eilandelijke onderwijs niet de meeste afbreuk aan de educatie van de anderszins toch al zo gedepriveerde eilandjeugd. Ter verduidelijking dienen wij ons daartoe te verdiepen in de inhoudelijke aspecten van dit onderwijs, waarbij wij, wellicht ten overvloede, nogmaals opmerken dat een scheiding tussen organisatorische vormgeving en inhoud niet dan vanuit methodische motieven gerechtvaardigd kan worden.

Het Antilliaanse, en ook het Statiaanse, onderwijs in niet alleen naar vorm, maar ook naar inhoud een getrouwe copie van het Nederlandse onderwijssysteem. PRINS (1971; 1974) heeft dit ten aanzien van het onderwijs op de Benedenwindse Eilanden duidelijk aangetoond, doch zijn analyse kan mutatis mutandis van toepassing geacht worden op het onderwijs op de Bovenwindse Eilanden. Terzijde zij opgemerkt dat niet alleen in ónze vaderlandse koloniale geschiedenis het eigen onderwijssysteem klakkeloos werd overgeplant naar de koloniën. In een boeiende bundel beschrijft BUNTING (1976, 164) hoe ook de landen van de Britse Commonwealth met dit euvel te kampen hebben, terwijl ook BAGLEY (1977, 10) en TUQAN (1975, 139) op deze problematiek hebben gewezen. We mogen deze inhoudelijke vervreemding kort illustreren aan de hand van twee belangrijke onderwijskundige elementen, te weten de inhoud van de leerstof en de in het onderwijs gehanteerde instructietaal.

In "Leerplan en Leidraad voor het basisonderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen" wordt op verschillende plaatsen, zij het in voorzichtige bewoordingen, gewezen op het feit dat het curriculum op de Antilliaanse scholen te veel is afgeleid van dat op de Nederlandse en te weinig is afgesteld op de geheel eigen sociaal-culturele context waarin het Antilliaanse kind zich bevindt (1).

(1) Zie: Leerplan en leidraad voor het basisonderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen. Boek I. Zeist 1970.
Dit leerplan en leidraad is opgesteld door een aantal deskundigen onder leiding van Prof.Dr. F.W. Prins.
Bijvoorbeeld p. 17: "Een nieuw leerplan op de Antillen is noodzakelijk omdat het Antilliaanse onderwijs nog al te vaak op Nederlandse leest is gegeschoeid. De emancipatie van de Antillen komt pas dan goed tot zijn recht wanneer ook de geestelijke zelfstandigheid gerealiseerd zal zijn. Ernstig is dan ook gepoogd om bij de opzet van dit leerplan rekening te houden met en uit te gaan van het Antilliaanse kind en zijn levensomstandigheden". (J. van Bergeijk en A.C. Winkel)

Het is niet lang geleden dat het Antilliaanse kind op de hoogte was van de topografie van de provincie Noord-Holland maar desgevraagd niet kon vertellen wat de afstand was tussen Curaçao en St. Maarten.

PRINS-WINKEL (1973, 17) legt in haar proefschrift zonder schromen de vinger op deze zere plek. "Hoewel men algemeen van oordeel is dat de onderwijsfaciliteiten op de Antillen beduidend gunstiger zijn dan in menig ander deel van het Caraïbisch gebied, zijn de omstandigheden waaronder het onderwijs gegeven wordt van dien aard, dat een aantal leerlingen geen kans ziet, het op school tot een goed einde te brengen. 'Mi kabes ta duru' - d.w.z. mijn hoofd is hard - zeggen de leerlingen vaak wanneer men ze vraagt naar de reden van hun leermoeilijkheden. Zij moeten dan ook vele hun niets zeggende wetenswaardigheden in hun arme hoofden pompen. In een leersituatie met het - onvoldoende door de leerlingen beheerste - Nederlands als onderwijsmedium, is de terugval tot overwegend mechanische leervormen welhaast onvermijdelijk. Autoritaire gezagsverhoudingen en tekorten in wezenlijk onderling contact lopen uit op voor de leerlingen steriele en voor de onderwijzers vervelende bezighouderij."
Schrijfster duidt al op een tweede belangrijke inhoudelijk facet, namelijk het gebruik van het Nederlands als instructietaal. Op de Benedenwindse Eilanden is Papiamentu de moedertaal; daarnaast wordt Engels en Spaans gesproken. Het Nederlands is de officiële taal. In 1969 vestigde DE PALM reeds de aandacht op deze problematiek. Hij legt in zijn studie de nadruk op de belemmering, die het kind in zijn eigen expressie ondervindt en die gemakkelijk aanleiding kan geven tot psychische spanningen.

Waren De Palm's uitspraken hoofdzakelijk van kwalitatieve aard, de kwantitatieve aspecten van deze taalproblematiek worden door Prins-Winkel mede betrokken in haar voornoemde studie.
Het voert te ver al haar conclusies hier in extenso te vermelden, maar samenvattend stelt zij vast, dat de lagere scholen op Aruba, Bonaire en Curaçao in de eerste plaats zijn afgestemd op de behoeften van de Nederlands-sprekende leerlingen uit de hogere welstandsklasse. In mindere mate zijn deze scholen gericht op de behoeften van de Papiamentu-sprekende leerlingen van hogere welstandsklassen. Genoemde scholen voldoen niet of nauwelijks aan de behoeften van Papiamentu-sprekende leerlingen van lagere welstandsklassen (zijnde 80%

van de populatie) (1). Zij vraag in deze publicatie meer aandacht voor de moedertaal - het Papiamentu - als voertaal in het basisonderwijs.

De problematiek van de vreemde voertaal bij het onderwijs is op St. Eustatius in grote lijnen identiek met die op de Benedenwindse Eilanden, zij het dan dat op eerstgenoemd eiland het Engels de moedertaal is.
Op de Bovenwindse Eilanden lag de kwestie iets eenvoudiger aangezien men niet te maken had met een spellingsproblematiek die de introductie van het Papiamentu in het onderwijs belemmert.
In het begin van de jaren zeventig werd een programma ontworpen voor het basisonderwijs op de drie Bovenwindse Eilanden waarin de volgende doelstellingen lagen opgesloten:
- Introductie van onderwijs in de moedertaal i.c. het Engels met geleidelijke invoering van het Nederlands.
- Een meer gedifferentieerd en aan de regionale cultuur aangepast onderwijs.
- Onderwijs in niveau-groepen.
- Meer individueel gericht onderwijs.

Dit ambitieuze programma werd echter in handen gelegd van slechts één begeleider die zorg moest dragen voor zulke uiteenlopende zaken als de ontwikkeling en distributie van nieuw leermateriaal; de her- en bijscholing en algemene onderwijskundige begeleiding van onderwijskrachten en de integratie van kleuter- en basisonderwijs. Ook hier wreekte zich de onduidelijkheid omtrent verantwoordelijkheden en het mag dan ook niemand verwonderen dat het project, ondanks de grote inzet van de betreffende begeleider, na enkele jaren verzandde, zeer tot ongenoegen van met name de Statiaanse onderwijzers.

Voegt men bij deze meer inhoudelijke problemen van het onderwijs op St. Eustatius nog de omstandigheid dat het gezinsmilieu van de meeste kinderen weinig

(1) Zie: Prins-Winkel, A.C., Kabes Duru? op. cit., p. 129.
In haar onderzoek naar de problemen van de vreemde voertaal bij het onderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen werden ruim 3400 leerlingen van de eerste, derde en zesde klas van de basisschool betrokken. De leerprestaties van de kinderen werden aan de hand van rapport-cijfers verzameld; de intelligentie-scores werden bepaald en de beroepen van de ouders werden in verschillende welstandsklassen ingedeeld. Tenslotte werden de relaties tussen de leerprestaties van Papiamentu-sprekende en Nederlandssprekende leerlingen aan een onderzoek onderworpen.
Zie ook: Bor, W. van den, Milieu- en taalproblematiek in het Antilliaanse onderwijs. In: Pedagogisch Forum, (1974) no. 9, pp. 337-348.

stimulerend is voor een verantwoorde pedagogische uitgangssituatie, dan is het in zeer sombere tinten gepenseelde portret van het onderwijs op St. Eustatius tot voltooiing gekomen (1).

Concluderend kan gesteld worden dat aangrijpingspunten voor onderwijsvernieuwing op St. Eustatius gevonden kunnen worden op de volgende niveaus:
a. Dat van de materiële voorzieningen.
b. Dat van de leerstof en de instructietaal.
c. Dat van het gezinsmilieu (2).
d. Dat van de relatie ouder-onderwijskracht (3).
Daarbij dient evenwel bedacht te worden dat onderwijsvernieuwing slechts dan kans van slagen heeft indien enerzijds de overkoepelende organisatorische structuur van het Antilliaanse onderwijsbestel drastisch geherstructureerd wordt - waarbij de vraag open blijft of gestreefd zou moeten worden naar een meer centraal of een nog sterker gedecentraliseerd beleid - en anderzijds het eiland in de totale sociaal-economische context in wat rustiger vaarwater komt. Wij menen dat REID (1976, 236) in dit verband behartenswaardige opmerkingen heeft gemaakt. Na fundamenteel onderzoek op Jamaica komt hij tot de volgende conclusie: "Yet, the data suggest that the lack of achievement is a social structural phenomenon and hence parents have not only got to be aware of the importance of schooling and themselves take an interest in reading or in the education of their children will have no meaning unless they live in progressive communities and have the money incomes necessary to support schooling".
Onderwijsvernieuwing is zo bezien niet alleen een afgeleide van de inventiviteit en tact van onderwijsbegeleiders en leerkrachten, maar vooral van de goede wil der politiek verantwoordelijken.

(1) Van Bergeijk en Römer komen in het hoofdstuk 'Sociologische uitgangspunten' van eerdervermeld 'Leerplan en leidraad' tot de volgende slotsom: "Tot de factoren die op de culturele discrepanties tussen school en gezin van invloed zijn kunnen gerekend worden: beperkte financiële middelen van het gezin, gebrek aan kennis omtrent mogelijkheden tot verbetering van sociale status en positie, anders georiënteerde pedagogische strategieën, alsook een zekere afweer ten aanzien van gedragingen die ontleend zijn aan, c.q. verworven zijn binnen het schoolmilieu maar die niet tot het patroon van het betrokken sociale milieu behoren" (p. 205).

(2) Vergelijk in dit verband: Dyer, P.B., The effect of the home on the school in Trinidad. In: Figueroa, P.M.E. and G. Persaud (eds.), Sociology of Education: a Caribbean Reader. Oxford 1976, pp. 213-221.

(3) Voorts: Seaga, E.P.G., Parent-teacher relationships in a Jamaican village. In: Figueroa, P.M.E. and G. Persaud. op. cit., pp. 238-254.

4.5 Verenigingsleven

Het verenigingsleven op St. Eustatius kan verdeeld worden in kerkelijk verenigingswerk enerzijds en het meer maatschappelijk georiënteerde verenigingsleven anderzijds.
Het kerkelijk verenigingsleven is sterk verzuild: zowel Methodisten, Zevendedagadventisten als Rooms-Katholieken hebben hun eigen organisaties. Tussen deze kerkelijke organisaties bestaat weinig samenwerking. Het clubwerk van de Methodisten is het rijkst geschakeerd; voor de jeugd zijn er de Boys Brigade, de Girls Brigade en de Youth Club voor de oudere jeugd. Daarnaast zijn er twee vrouwenclubs (de Woman's Club en de Woman's League) respectievelijk voor de jongere en oudere vrouwen. Tenslotte hebben de mannen hun eigen Man's Fellowship. Deze clubs hebben naast religieuze ook sterk sociale doelen; het zijn wekelijkse ontmoetingspunten waar menig Statiaan verstrooiing zoekt.
De Zevendedagadventisten hebben voor hun jeugd de Pathfinder's organisatie terwijl ook de oudere vrouwen hun eigen krans hebben.
De Rooms-Katholieken kennen het zg. Antilliaans Meisjes Gilde.

De genoemde clubs manifesteren zich naar buiten immer in uniform; bij elk gemeenschapsgebeuren van enig belang geven zij acte de présence. Met name de Pathfinders zijn nogal militaristisch georganiseerd; tijdens elke bijeenkomst wordt een kwartier aan exerceren besteed!

Op het maatschappelijke vlak is er een drietal organisaties.
De St. Eustatius Social Welfare Working Organization manifesteert zich voornamelijk als beheerder van het Community Centre. Dit Community Centre wordt gebruikt voor bruiloften en partijen en doet dienst als centraal ontmoetingspunt bij festiviteiten als carnaval en de jaarlijkse missverkiezingen welke op St. Eustatius, evenals op de andere eilanden van de Nederlandse Antillen, zeer populair zijn.
De oudste welzijnsorganisatie op St. Eustatius is de St. Eustatius Welfare Improvement Organization (SWIA), opgericht in 1948. Het doel van deze organisatie, die overwegend geleid wordt door aanhangers van de Democratic Party, is niet al te duidelijk omschreven. Momenteel fungeert deze stichting als een soort zieken- en begrafenisfonds voor de aangesloten leden. Bij ziekte van een lid wordt een gering bedrag aan ziekengeld uitgekeerd terwijl in voorkomende gevallen, zo nodig, ook begrafeniskosten worden vergoed.

Tenslotte functioneert op St. Eustatius de in 1969 opgerichte St. Eustatius Community Development Foundation (SCDF) welke geleid wordt door aanhangers van de andere politieke partij, de Windward Island Peoples' Movement.
Deze organisatie heeft in haar korte bestaan een aardige reeks successen geboekt. Zij slaagde er onder meer in ten bate van het algemeen eilandelijk belang mede de volgende aanwinsten voor het eiland te realiseren: een stamboekstier ter verbetering van de veestapel; een schoolbus; een ambulance en een kleine motorboot die tijdelijk de vracht- en postverbindingen tussen St. Maarten, Saba en St. Eustatius verzorgde. Hoewel de leiders van de SWIA als die van de SCDF in alle toonaarden ontkennen ook maar iets met politiek van doen te hebben, beschuldigen ze elkaar van politieke bindingen. Men behoeft geen al te groot politiek deskundige te zijn om alras te bemerken dat de toonaangevende personen binnen de twee politieke partijen eveneens een vooraanstaande rol spelen in de onderscheiden welzijnsorganisaties. Van coöperatie tussen genoemde welzijnsorganisaties is derhalve geen sprake. Wij komen hier in hoofdstuk 8 nog op terug.

Op het eiland bestaat een sportfederatie die haar ijveren voor een nieuwe sportaccommodatie tot nu toe niet beloond zag; deze federatie is recentelijk nauwelijks meer actief geweest.
De meest geliefde sport op het eiland is cricket, gevolgd door het dominospel. Er zijn van tijd tot tijd cricketwedstrijden tussen het Statiaanse team en de teams van de naburige eilanden.

Tenslotte moet op deze plaats melding gemaakt worden van de St. Eustatius Historical Foundation die als één der meest actieve organisaties gekenschetst moet worden. Deze stichting heeft enige jaren geleden een belangrijk Nederlands subsidie ontvangen waarmee getracht wordt de historisch interessante plaatsen op het eiland voor het nageslacht te bewaren. De stichting heeft een betaalde manager-president die met behulp van enige, eveneens betaalde, Statianen zorg draagt voor landschappelijke verfraaiing van de kuststrook langs de baai. Daarnaast heeft de stichting een wandelroute uitgezet langs de historisch meest interessante gebouwen en ruïnes. Haar ijveren heeft het eiland gedurende de laatste jaren aanzienlijk verfraaid hetgeen met het oog op het langzaam toenemend toerisme, van groot belang geacht moet worden.

Concluderende kan gesteld worden dat er op St. Eustatius - institutioneel gezien - een belangrijke diversiteit bestaat. Tevens valt echter op dat van samenwerking binnen met name de culturele en maatschappelijke instituties nauwelijks sprake is.
Het onderwijs kampt met grote problemen die dringend om een oplossing vragen.
Hoewel de gezondheidssituatie in weinig opzicht veel te wensen overlaat, kan niet gesproken worden van een noodsituatie, gezien de plannen voor de bouw van een nieuw gezondheidscentrum.
Met opzet zijn we op twee belangrijke componenten van de sociale structuur, te weten de politiek en de religie niet diep ingegaan. We zullen zien dat deze instituties een zeer belangrijke rol spelen bij de vormgeving van de eilandelijke samenleving.
Daarom hebben wij gemeend dat aan deze instituties afzonderlijke hoofdstukken gewijd moeten worden.
We beginnen in hoofdstuk 5 met de bespreking van het politieke leven op St. Eustatius.

5. De politiek op St. Eustatius

5.1 Historische achtergronden en huidige verschijningsvorm

"From whence cometh our Salvation?..."
Deze retorische vraag staat centraal in één van de pamfletten van de Windward Islands Peoples' Movement (1). Is deze vraag voor de schrijver van het vlugschrift intrigerend, niet minder belangwekkend is zij voor de Statiaan die in zijn leven vele malen moet afwachten van welke politieke partij of politicus het, overigens zeer betrekkelijke, heil zal komen. Doch hij ziet daarbij niet alleen maar werkeloos toe; éénmaal in de vier jaar gaat hij naar de stembus om de eilandsraad te kiezen, eens in de vier jaar ook kan hij deelnemen aan de verkiezing van de Staten van de Nederlandse Antillen.
Het antwoord op de in de aanhef van deze paragraaf gestelde vraag zal afhankelijk zijn van verschillende factoren. Op deze factoren en op de achtergronden ervan willen we in dit hoofdstuk wat dieper ingaan. We besteden aan de eilandelijke politiek niet alleen extra aandacht omdat de uitingen ervan bijna dagelijks kunnen worden opgevangen in de "street-corner-talk", maar ook en vooral omdat de politiek als institutie een voor de sociaal-economische ontwikkeling van het eiland zo indringende rol speelt. Alvorens ons echter te buigen over de diepere betekenis van het politiek bedrijf zullen we eerst trachten de verschijningsvormen ervan vanuit een historische context te bezien.

Op de vooroorlogse, koloniale bestuursvorm van het eiland willen we op deze plaats niet ingaan. Hoewel bijzonder interessant, is zij in dit kader van minder belang. De Raad van Policie, welke de bestuurlijke macht op het eiland uitoefende in het begin van de jaren veertig van onze eeuw, genoot van de zijde van de burger weinig belangstelling. Ook de landraden, welke gehouden waren de ondergezaghebber bij te staan in het bestuur, stonden dikwijls on-

(1) Zie: Windward Islands Peoples' Movement 1976 no. 2., p.1.

verschillig tegenover hun ambt (1).
Bij de invoering van de eilandenregeling op 14 maart 1951 werden de Raden van Policie opgeheven en werd één eilandsraad ingesteld voor de drie Bovenwindse Eilanden tezamen. Hoe dit eilandsbestuur verder in concreto werd ingericht hebben wij in het vorige hoofdstuk uiteengezet. Een illustratie van de zeer autoritaire wijze waarop deze eilandenregeling ook voor de Bovenwindse Eilanden werd toegepast vormt het feit dat een verzoek van de Staten om elk der drie eilanden een eigen gezaghebber en eilandsraad te geven werd afgewezen met het argument dat de landsregeling zulks niet toeliet. Tot wijziging van deze landsregeling was men niet bereid omdat deze regeling eerst kort daarvoor, naar men zei, na grondige overweging tot stand was gekomen (2). De vraag rijst daarbij in hoeverre het locale bestuur van St. Eustatius, Saba en St. Maarten bij deze "grondige overweging" betrokken was geweest.

In 1948 was op de Nederlandse Antillen algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht ingevoerd en tevens was bepaald dat elk der drie Bovenwindse Eilanden een eigen vertegenwoordiger in de Staten zou kiezen (3). In 1950 werd deze regeling gewijzigd in die zin, dat de drie eilanden weer één gezamenlijke vertegenwoordiger zouden kiezen. Wij zullen aan de diverse Statenverkiezingen verder geen aandacht besteden, hiervoor zij verwezen naar het eerdervermelde werk van Hartog.
Bij de verkiezingen voor de eerste eilandsraad in 1951 was het aantal ingediende kandidatenlijsten bijzonder groot. Sommige kandidaten hadden sympathie voor een bepaalde Curaçaose politieke partij doch het merendeel van de lijsten blonk niet uit door een heldere omschrijving van politieke denkbeelden; de

(1) Artikel 121 van het Regeringsreglement van Curaçao van 1865 bepaalde dat er op de eilanden buiten Curaçao een Raad van politie zou zijn, bestaande uit de gezaghebber en de landraden van het eiland. De raad had de bevoegdheid plaatselijke keuren te maken, de huishouding van het eiland betreffende, en de belangen van het eiland voor te staan bij de Kroon, de Staten-Generaal, de Gouverneur en de Koloniale Raad.
Zie: Hartog, Joh., De Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV. op. cit., p. 645.

(2) Zie: Hartog, Joh., De Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV. op. cit., p. 653.

(3) Het huidige streven naar een eigen vertegenwoordiger in de Staten door St. Eustatius en Saba is dus geen noviteit!

verkiezing was duidelijk persoonsgericht.
Om een beter begrip te krijgen van de plaats van de eilandelijke politiek binnen de totale Antilliaanse politiek is het noodzakelijk een korte excursie te maken. VERTON (1973, 1977) schetst ons in zijn boeiende proefschrift een helder beeld van dit interessante politieke forum.

In de koloniale samenleving van Curaçao, en met name in de vroegkoloniale, was sprake van een machtsstructuur met een sterk eenzijdig karakter. Deze structuur kon bestaan bij de gratie van dwang en van de aanwezigheid van een geweldspotentieel, door Verton als volgt beschreven. "In deze ideologie behoorden blanken te heersen en zwarten te dienen. De overdracht van de normativiteit der blanken en in een aantal gevallen ongetwijfeld zelfs van hun somatisch normbeeld stabiliseerde de relaties van boven- en onderschikking in de koloniale samenleving van Curaçao. Want door deze overdracht berustte de zwarte onderlaag ten dele in de positie van onderschikking. Aanvaarding van de juistheid der koloniale stratificaties zou zelfs door deze overdracht zijn bewerkstelligd. Berusting en aanvaarding verminderden de verzetspotentie van de zijde der verdrukten" (1).
De kansen op verticale mobiliteit bleven beperkt tot de bovengrenzen van het segment, waartoe men behoorde.
RÖMER (1977, 35) spreekt in dit verband van een "welhaast symbiotische afhankelijkheid" tussen meester en slaaf.

De laat-koloniale fase werd ingeluid door de industrialisering van Curaçao en Aruba en door aanzetten tot dekolonisatie vanuit Nederland. Er ontstonden verschuivingen in de machtsverhoudingen waarbij nieuwe, soms zwarte, eliten naar voren traden. In het spoor van deze eliten streefden achterbannen naar vooruitgang en emancipatie. Zo ontstonden veranderingen op het gebied van de locaal-maatschappelijke alsook op dat der interinsulaire relaties.
Het algemeen kiesrecht doorbrak de beslotenheid van de voornamelijk agrarisch georiënteerde leefgemeenschappen op Curaçao en de politieke machtsdragers waren gedwongen de relatie van patroon-cliënt te herzien en de politiek geëmancipeerden te benaderen als kiezers. Er ontstond zodoende een ruilrelatie die opzegbaar was. Met name in de jaren tijdens en na de Tweede Wereldoorlog, toen door de snelle uitbreiding van de olie-raffinaderijen op Curaçao en Aruba de

(1) Verton, P.C., Politieke dynamiek en dekolonisatie. op. cit., pp. 233-234.

vraag naar arbeid sterk toenam, ontstond tussen politieke machthebbers en achterban een zakelijke relatie waarbij de factor arbeid een belangrijke spilfunctie vervulde. In de tweede helft van de jaren vijftig en in het begin van de jaren zestig werd de factor arbeid als gevolg van de automatisering en mechanisatie in de olie-bedrijven van minder betekenis. De ruilrelatie stagneerde, er ontstond ontevredenheid mede wellicht vanwege het daarvóór gekende welvaartsniveau. De samenleving was sinds de oorlogsjaren dermate complex geworden en de afstand tussen de snel-gestegenen en de achtergebleven bevolkingsgroepen was zodanig groot dat hier patronage-achtige verhoudingen de lieve vrede niet meer konden garanderen. Toch verschafte het algemeen kiesrecht de enige methode om via politieke patronage nog enige kruimels van de welvaartskoek mee te eten. Het zal duidelijk zijn dat het overgrote deel der kiezers, zoals gezegd, nauwelijks van dit mechanisme kon profiteren.

Op politiek gebied betekende dit dat de traditionele partijvorming op basis van geboorteplaats en woonplaats werd doorbroken. Andermaal laten wij Verton aan het woord: "De wens tot behoud van de verkregen positie maakte de nieuwe eliten tot mobiliserende eliten, die steeds trachtten hun aanhang in stand te houden of te vergroten en die hun aanhang ervan wilden weerhouden de steun op te zeggen. De achterhoede van de Afro-Curaçaoenaars vormde in de eerste plaats de categorie, waarop deze mobiliserende eliten zich zouden richten. De potentiële achterbannen bestonden in de genoemde situatie echter uit door de economische 'rise and drop' aangeslagen. Zij koesterden 'rising expectations', zij zouden bij veronderstelde of gedeeltelijke opbloei van de economie blootstaan aan 'relative deprivation' en zij streefden wanhopig naar sociaal-economische vooruitgang, naar emancipatie" (1).
Dat de vakbonden in dit proces niet werkeloos terzijde stonden maar hun leden veeleer bewust maakten van hun situatie zou in de tweede helft van de jaren zestig aan het licht komen.

Uit ontevredenheid en frustratie ontstonden naast de aloude partijen zoals de Nationale Volkspartij en de Democratische Partij onder invloed van vakbonden en een jonge kritische intelligentsia een aantal nieuwe partijen die hun levensvatbaarheid mede in de onlusten van 1969 duidelijk demonstreerden. Zij zijn

(1) Verton, P.C., Politieke dynamiek en dekolonisatie. op. cit., p. 235.

in de jaren zeventig dan ook uitgegroeid tot machtsgroeperingen waarmee de oude eliten node rekening dienen te houden (1).
Op de vraag "From whence cometh our Salvation?" kunnen derhalve in de loop van de na-ooorlogse politieke geschiedenis van Curaçao antwoorden worden gegeven die varieerden al naar gelang de sociaal-economische ontwikkelingsfase waarin het eiland verkeerde.

Hoe ontwikkelde zich in deze turbulente jaren op St. Eustatius het politieke leven? Hoe is de huidige politieke situatie op het eiland, in structurele zin, te duiden? Kan de recentelijk ontstane Windward Islands Peoples' Movement in analogie met de situatie op Curaçao eveneens als een fundamentele politieke reactie op het falen der aloude partijen worden gezien? Laten we met de eerste vraag beginnen.
De verkiezingen voor de eerste eilandsraad op St. Eustatius werden, zoals eerder vermeld, gehouden in 1951. Hartog merkt naar aanleiding hiervan het volgende op: "Het waren voornamelijk lijsten waaruit weinig voorkeur voor politieke denkbeelden, wel voor partijen elders viel op te maken" (2). Er was op het eiland een afdeling van de Nationale Volkspartij (NVP) gesticht. Deze afdeling won 2 zetels en vormde een coalitie met één der andere, persoonsgebonden lijsten. Op St. Maarten behaalde de NVP de meerderheid. Bij de volgende eilandsraadsverkiezingen was het accent verschoven naar de Democatische Partij (3). Op de Bovenwinden zou de DP sindsdien de macht in de eilandsraad niet meer uit handen geven. De eilandsraadsverkiezingen van 1959 leverden een overweldigende meerderheid voor de DP op. In 1962 bij de Statenverkiezingen deed een nieuwe, met de NVP gelieerde lijst mee op de Bovenwindse Eilanden: de Windward Islands Peoples'Party (WIPP). Deze partij, die mede was opgericht door een afvallige van de DP, won op Saba en St. Eustatius, doch

(1) Voor een wat meer gedetailleerde karakterisering van de Curaçaose politieke partijen raadplege men: Verton, P.C., Kiezers en politieke partijen in de Nederlandse Antillen. op. cit.

(2) Hartog, Joh., De Geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV. op. cit., p. 654.

(3) Deze verschuiving karakteriseert heel duidelijk de persoonsgebondenheid van de politiek op de Bovenwindse Eilanden. Door toedoen van een zekere W.F.M. Lampe, woonachtig op Aruba doch met een uitgebreide werkervaring op de Bovenwinden, werd de vertegenwoordiger van de NVP verslagen in de Statenverkiezingen van 1954. Lampe (DP) versloeg na telegrafische kandidaatstelling Voges met gering verschil en de balans sloeg zodoende om naar de DP die daarop ook in 1955 de eilandsraadsverkiezingen won. Lampe werd minister en zijn lijstopvolger werd Statenlid.

niet voldoende om een Statenzetel te verkrijgen. In dat jaar werd A.C. Wathey statenlid voor de Bovenwinden, een functie die hij tot 1976 zou vervullen en waarin hij op de Bovenwindse Eilanden en met name op St. Maarten veel gezag en macht zou vergaren.

De DP-lijsttrekker van St. Eustatius die bij deze Statenverkiezingen de genoemde WIPP had gesteund om redenen die hieronder nog zullen worden verduidelijkt, kwam bij de eilandsraadsverkiezingen met een nieuwe lijst onder de illustere naam Statius Wanted Experience Entrusted Party (SWEEP). Hij won 3 zetels in de Statiaanse afdeling en bevestigde hiermee andermaal zijn persoonlijk leiderschap.
In 1967 keerde deze politicus weer terug naar de DP en hij won prompt! Inmiddels was de economische situatie op St. Eustatius niet beter geworden; wij zijn daarop hiervoor uitgebreid ingegaan. Aan het begin van de jaren zeventig was er op het eiland een beweging op gang gekomen onder leiding van een enthousiaste Antilliaanse onderwijzer die, zich gesteund wetend door enige leeftijdgenoten uit de meer ontwikkelde middenklasse, een nieuwe partij oprichtte: de Windward Islands Peoples' Movement (WIPM). Deze partij zette zich af tegen de DP waaraan zij de economische malaise verweet, die hoe langer hoe meer manifest werd op het eiland. Het feit dat, vooral door toedoen van de DP-deputy's, de Dienst Openbare Werken was uitgegroeid tot een soort dienst voor werkverschaffing, speelde hierbij een belangrijke rol. Voornoemde ontwikkeling was duidelijk ten detrimente van de landbouw. De ontwikkeling van deze sector werd door de DP nauwelijks gestimuleerd; veeleer onttrok de DP vanwege het hogere loonpeil binnen de overheidssector arbeidskrachten aan de landbouw. Deze gang van zaken kan verklaard worden door patronage-achtige verhoudingen welke door de jaren heen tussen het DP-kader en de kiezers waren gegroeid, doch daarover aanstonds meer.

De WIPM sloeg vooral bij de jongere kiezers aan en won zowaar in 1971 de verkiezingen op St. Eustatius hetgeen niet zozeer een nederlaag voor de DP als wel voor de politieke nestor van het eiland betekende, die vanaf 1951 elke eilandsraadsverkiezing had gewonnen, ongeacht de partij die hij steunde.
Het wordt zo langzamerhand tijd deze boeiende politicus, die wij Mr. X zullen noemen, eens wat nader bekend te maken.

Mr. X. werd in 1916 op St. Eustatius uit gekleurde ouders geboren. Zijn vader was kapitein op een walvisvaarder en afkomstig van de Kaap Verdische eilanden. X verhuisde op 12-jarige leeftijd met zijn moeder naar St. Kitts. Hij was op school een bijzonder goede leerling en hij behaalde het diploma van de Junior Cambridge Grammarschool, hetgeen voor een eenvoudige Statiaanse jongen een prestatie mocht heten. Op jeugdige leeftijd was hij al zeer actief binnen het verenigingsleven, met name binnen de padvinderij. Hij ging varen op een Canadese stoomboot en bracht het spoedig tot pantryman. Vlak voor de oorlog ging hij naar Aruba waar hij als store-keeper ging werken bij de Esso-raffinaderij. In 1948 werd hij door de legendarische Henny Eman (1) betrokken bij de activiteiten van de Arubaanse Volks Partij. X kwam echter op Aruba nooit op een kieslijst te staan.
In 1950 keerde hij terug naar St. Eustatius waar hij zich direct in de eilandspolitiek stortte. Het eiland was nog onder koloniaal bewind en de toenmalige ondergezaghebber Voges, die opteerde voor het Statenlidmaatschap vroeg hem steun te verlenen. X stemde toe en Voges werd gekozen.
X was het die in 1951 erin slaagde een afdeling van de NVP op te richten waarmee hij 2 zetels in de eilandsraad won.
Bij de Statenverkiezingen van 1954 was een broer van X Statenlid geworden voor de DP. X achtte het toen in 1955 niet meer dan zijn plicht zijn broer, en dus de DP te steunen, en hij kwam uit met een DP-lijst. Hij won, zoals we zagen en deze gebeurtenis herhaalde zich in 1959.
Inmiddels had X zich bij de eilandbevolking veel aanzien verworven, met name bij de uit Curaçao en Aruba gerepatrieerden. Zijn charisma werd verder electoraal ondersteund door de aanzienlijke kinderschaar (enkele tientallen) die hij zich bij verschillende vrouwen verwierf en die hem tal van belangrijke familie- en kennissenrelaties opleverde. Zijn familie groeide uit tot een der grootste op het eiland. Zijn broer nam in 1962 met de eerdergenoemde WIPP deel aan de Statenverkiezingen. Deze WIPP opponeerde tegen de DP en wederom meende X zijn broer te moeten steunen. Hij richtte daarom de SWEEP op en won met deze nieuwe partij de eilandsraadsverkiezingen op St. Eustatius in 1963.
In 1967 steunde X echter wederom de DP en hij won; het verhaal wordt bijna eentonig. In 1971 werd hij echter, zoals we zagen, verslagen door de WIPM. Binnen de WIPM ontstond echter onenigheid tussen de deputy's en in 1975 won de DP het verloren gegane terrein weer terug.
Mr. X gaf ons tijdens verschillende gesprekken onomwonden toe dat hij niet zozeer aan de DP gebonden is; hij zal zijn steun geven aan die partij die in de toekomst zich het meeste inspant "for the benefit of the island...".
Mr. X. is een aimabel persoon, die zeer toegankelijk is voor zijn electorale achterban; hij geniet groot aanzien bij vele, vooral oudere eilandbewoners en hij geldt zowel op St. Maarten als op Curaçao als een gewiekst politicus. Momenteel (1976) is hij adviseur van het door de DP gedomineerde Bestuurscollege. In deze hoedanigheid bepaalt hij in sterke mate het beleid zonder daar nochtans formele verantwoordelijkheid voor te dragen.
De kinderen van Mr. X zijn in het algemeen in respectabele middenklasse beroepen terechtgekomen.
Naast zijn politieke activiteiten voert Mr. X het beheer over een, marginaal renderend, hotel.

(1) "Shon Henny" Eman (1887-1957) was oprichter van de Arubaanse Volks Partij (AVP) en vanaf 1941 tot het tijdstip van zijn overlijden Statenlid voor Aruba. Hij maakte deel uit van de Antilliaanse delegatie naar de Ronde-tafelconferentie tussen Nederland, Suriname en de Nederlandse Antillen van 1952.
Zie: Hoetink,H. (red.), Encyclopedie van de Nederlandse Antillen. op.cit.,p.169 .

Keren wij na deze kroniek terug tot de zaak als zodanig, dan kunnen wij uit het dusver vermelde enkele conclusies trekken, te weten

a. De Statiaanse politiek is sterk persoonsgericht.
b. De Statiaanse politiek wordt gekenmerkt door een sterk opportunisme van de zijde van de belangrijkste politieke exponent.
c. Binnen de eilandelijke politiek is geen sprake van een bepaalde partij-ideologie.
d. De verkiezingsstrijd wordt gekenmerkt door sterke polarisatie.
e. Patronage-verhoudingen spelen een sterk bepalende rol.

ad a. Zoals we zagen kon iemand op basis van zijn persoonlijk charisma een zeer getrouw electoraat opbouwen. Dit electoraat stemt op hem n'importe welke politieke partij die door hem wordt gesteund. Hij kent zijn pappenheimers door en door en weet zich gesteund door gerepatrieerden en talrijke relaties die veelal op familiale banden berusten. Zijn zelfbewust en geruststellend optreden heeft hem voor velen tot een soort "vader des eilands" gemaakt.
Doch ook de WIPM steunt in belangrijke mate op persoonlijk aanzien. De leiders van deze partij behoren tot de jongere garde die veelal enkele jaren in Nederland hebben vertoefd en die verbaal zeker tegen de leiders van de DP zijn opgewassen. Hun appèl aan politieke vernieuwing wordt ondersteund door eigen status welke voor menig eilandbewoner impliciet bewijst dat vooruitgang voor een ieder is weggelegd.

ad b. Uit het politieke levensverhaal van Mr. X komt duidelijk naar voren dat zijn politieke handel en wandel opportunistisch want sterk afhankelijk van omstandigheden is. Dit opportunisme kan echter niet afgeschilderd worden als een rücksichtslos reageren op gewijzigde omstandigheden doch is, zoals we zagen, in niet geringe mate bepaald door familiale relaties. Mr. X kiest voor de DP of de NVP al naar gelang de politieke manoeuvres van zijn broer. Is dus de keuze van het electoraat persoonsgericht, het handelen van de politieke leider wordt evenzeer bepaald door ontwikkelingen welke met een persoonlijk politiek credo nauwelijks iets van doen hebben. Het opportunisme is manifest; Mr. X doet geen moeite om zijn gedragingen ten dezen te verhullen of goed te praten.
Het formeel afzijdig blijven van bestuurlijke verantwoordelijkheid in een tijd waarin een nieuwe partij (de WIPM) veel aanhangers heeft en waarin de politieke èn sociaal-economische ontwikkelingen in gelijke mate onduidelijk

zijn, zonder desalniettemin invloed prijs te geven, duidt evenzeer op een opportunistische instelling.
In hoeverre de leiders van de jonge politieke partij, de WIPM, opportunistisch zijn ingesteld laat zich vooralsnog slechts gissen doch hen een ideologisch gefundeerde politieke handelwijze toe te schrijven, verschaft hen naar onze mening te veel eer.

ad c. Hiermee komen wij aan een volgende karakteristiek van de Statiaanse politieke arena: het ontbreken van een ideologie.
Het feit dat ons, nauwelijks enige weken na het begin van onze veldwerkperiode, door vertegenwoordigers van een der politieke partijen, werd gevraagd een substantiële bijdrage te leveren aan het schrijven van een politiek program voor die partij, spreekt boekdelen. Daarbij ging het eer om onze vermeende stilistische vaardigheden dan om onze politieke overtuiging; deze was immers bij de betreffende politici volslagen onbekend. Wij kregen de stellige indruk dat het niet zozeer ging om de inhoud van het partijprogramma doch dat veeleer het hebben van een dergelijk document grond gaf aan dit verzoek. Overigens werd onze weigering tot het verlenen van deze hand- en spandienst zonder enige wrevel geaccepteerd.
Ook de andere politieke partij heeft beginselprogramma noch partijprogramma. Nu behoeft uiteraard de ideologie van een politieke partij niet altijd in documenten vast te liggen om toch te kunnen spreken van een duidelijke politieke lijn gebaseerd op een aantal gemeenschappelijk aanvaarde uitgangspunten. Doch ook hiervan is bij de Statiaanse politieke partijen geen sprake. Het is voor de Statiaanse kiezer bijzonder moeilijk een gefundeerde keuze te maken op grond van expliciete politieke doelstellingen. In de verkiezingstijd presenteren de partijen zich als vernieuwers waarbij geschermd wordt met oppervlakkige en vage plannen die veelal blijven steken in abstracte beloften voor veranderingen ten goede. In ieder geval zal het "ânders" gaan in de toekomst.
Indien de propaganda niet afgestemd kan worden op materiële zaken, dan ligt het voor de hand dat de aanval geopend wordt op personen. Een en ander wordt nog in de hand gewerkt door de omstandigheid dat de politieke leiders heel goed weten dat het succes van een politieke partij in eerste instantie op persoonlijke factoren berust. Propaganda, gericht op objecten is niet functioneel; propaganda gericht op subjecten, op personen, daarentegen spreekt het electoraat direct aan.

ad d. Het onder c genoemde heeft onder meer tot gevolg dat de verkiezingsstrijd op St. Eustatius altijd het karakter krijgt van een persoonlijk duel waarbij het zaak is het charisma van de tegenstander zoveel mogelijk schade te berokkenen. De zo vredelievende en vriendelijke Statiaan kan in deze periode veranderen in een agressieve redenaar die niet schroomt de vuile was van de politieke tegenstander breeduit in de immer waaiende passaatwind te hangen. In politieke vredestijd proberen de eilandbewoners de toerist te doen geloven dat "we is all one family"; in de verkiezingsstrijd daarentegen is het "homo homini lupus" van toepassing.
In politieke vredestijd is de Statiaan in vergaande mate vergevingsgezind jegens de misstappen van zijn medeburgers; in politieke oorlogstijd daarentegen worden de kleinste dwalingen van de politieke opponent tot gruwelijke uitspattingen opgeblazen.
De volgende citaten willen wij de lezer niet onthouden.

Gericht tegen partij A: "how long must we wait to be liberated from the yoke of depression and tyranny?
This is a question I'm sure every honest and respectable citizen including those who made the sad and regretable mistake are asking. Some I presume are even willing to permit themselves to be whipped for having allowed their judgement to be twisted into voting for that no good A-party. Those of you who are aware and conscious of the daily mistakes, advantages, and filthy system of administration look forward with zealous anticipation to the dawn of that glorious morn when it shall be proclaimed and realized that these irresponsible bunch of jokers have been voted out of office" (1).

En gericht tegen partij B: "But evenso, what good is raising to those unreliable, irresponsible men, who believes that money can't done. The more you raise, the more the Idiots spend. In a few words, the situation on Statia is as follows:
Senator... is fed up with people calling him out of his bed, spoiling his trip, making never-ending demands, and not trying or being able to help themselves. In honesty, he would tell you that he prefers the A-party, who fonded for themselves and gives him his due. The Central Government is fed up with pouring money into irresponsible hands" (2).

(1) Uit: St. Eustatius Gazette. Vol. 4, 26 mei 1973, p:2.
(Spelfouten zijn niet verbeterd).
Zie ook: Hannerz, U., Caymanian Politics. Stockholm 1974.
"Gossip and innuendo were also used as campaign instrument on the platforms of public meetings as well as in streetcorner person-to-person electioneering". pp. 86-87.

(2) Uit: Windward Islands Peoples' Movement. November 1976, p. 4.

Deze citaten vormen stichtelijke lectuur vergeleken bij de tirades die in de verkiezingstijd van het propaganda-platform worden uitgesproken.

ad e. De persoonlijk gerichte politieke handelwijze kan voor een belangrijk deel worden verklaard uit het mechanisme van de politieke patronage. Dit mechanisme speelt op het eiland een zo belangrijke rol dat we er, bij wijze van intermezzo, in de volgende paragraaf in theoretische zin wat dieper op zullen ingaan.
Alsdan zullen we trachten antwoord te vinden op de ons nog resterende vragen, te weten: hoe is de huidige politieke situatie op het eiland in structurele zin te duiden en, kan de recentelijk ontstane WIPM analoog aan de situatie op Curaçao eveneens als een fundamentele politieke reactie op het falen der aloude partijen worden gezien?

5.2 Patroons en cliënten; enige theoretische kanttekeningen

Schrijvend over patronage kunnen wij ons een drietal vragen stellen, te weten: (a) Hoe kan het begrip patronage worden gedefinieerd, (b) Onder welke omstandigheden treedt patronage aan het licht, (c) Wat zijn de mogelijke implicaties van patronage?

Er bestaat een rijke literatuur over patronage en sterk verwante verschijnselen; het zal binnen het kader van onze studie slechts mogelijk zijn in algemene termen op de drie genoemde vragen in te gaan. In zijn voortreffelijke studie "Evolutie en revolutie" merkt Wertheim op dat de structuur van traditionele agrarische samenlevingen door sociologen en cultureel antropologen in de regel is opgevat in termen van hetzij genealogische eenheden hetzij van sociale stratificatie. Deze benadering miskende echter een ander beginsel, aldus Wertheim, hetwelk op zijn minst even belangrijk geacht moet worden om het functioneren van dit type samenleving te begrijpen: "Dit aanvullend beginsel hangt samen met het veelvuldig voorkomen van een bepaald type persoonlijke banden tussen individuen of families, die dwars door de scheidslijn tussen het gewone volk en de adel heenlopen". Dit "aanvullend beginsel" wordt door hem "patronage" genoemd (1). BUVE (1969, 419) haakt in op deze opmerkingen van Wertheim. Ook hij meent dat het verschijnsel patronage als een waarschijnlijk vrij algemeen voorkomend structureringstype dient te worden beschouwd. Daarbij tekent hij aan dat de vormen die dit principe kan aannemen en de functies die het binnen de patroon-cliënt verhouding vervult voor zowel de patroon, de cliënt als het systeem waarbinnen patronage opereert en de aard van de onderlinge relaties sterk blijken te kunnen verschillen. Deze verschillen bestaan niet alleen tussen onderscheiden samenlevingen maar komen ook tot uiting indien we de afzonderlijke samenlevingen in historisch perspectief bezien. In een eerdere publicatie wees Wertheim op het asymmetrisch karakter van de patronage-verhouding waarbij de patroon in het algemeen tot een hogere sociale categorie dan de cliënt behoort. Daarbij schept de patronage-verhouding "een verticale afhankelijkheidsrelatie tussen individuen - of familie-eenheden - die enerzijds tot de categorie behoren die invloed en macht heeft, anderzijds tot de categorie die bescherming behoeft" (2).

(1) Zie: Wertheim, W.F., Evolutie en revolutie. De golfslag der emancipatie. Amsterdam 1971, p. 321.

(2) Zie: Wertheim, W.F., Patronage als structureel verschijnsel. In: Sociologische Gids 16 (1969), p. 362.

Blok vat het bovenstaande als volgt kernachtig samen: "Patronage, then is a structural principle which underlies asymmetric, personal transactions involving protection and loyalty between two persons or groups of persons", en hij voegt daar een belangrijke zin aan toe, namelijk "By definition, transactions refer to those sequences of interaction which are governed by reciprocity" (1).
Als voorbeeld van een dusdanig structurerend principe van sociale organisatie noemt Breman het jajmanistelsel binnen de Indiase dorpssamenleving (2). Een ander voorbeeld van patronage-cliënt relatie wordt uitgewerkt door Thoden van Velzen bij zijn beschrijving van de sociale relaties binnen het dorp Itumba in Tanzania. Zijn definitie van patronage luidt als volgt: "Patroon-cliënt (P-C) relaties zijn dyadische, asymmetrische en transactionele relaties die ten dele met politieke oogmerken onderhouden worden" (3).
In deze definitie komt wederom een aantal kenmerkende eigenschappen naar voren, te weten de relatie tussen twee personen, de ongelijkheid tussen de twee partijen en de regelmatige uitwisseling van goederen en diensten. Daarnaast echter wordt in deze definitie de aandacht gevestigd op de mogelijke politieke oogmerken waarmee patroon-cliënt relaties worden onderhouden. Daarbij worden persoonlijke betrekkingen in politieke rollen gebruikt met het doel de allocatie van publieke middelen te beïnvloeden (4). Ellemers citeert in dit verband met instemming Sorauf die patronage in politieke zin omschrijft als een soort betaalmiddel: "Patronage is best thought of as an incentive system - a political currency with which to 'purchase' political activity and political responses" (5).

(1) Zie: Blok, A., Variations in Patronage. In: Sociologische Gids 16 (1969), p. 365.

(2) Zie: Breman, J.C., Veranderingen in de betrekkingen tussen landheren en landarbeiders in Zuid-Gujarat, India. In: Sociologische Gids 16 (1969),p.395.

(3) Zie: Thoden van Velzen, H.H.E., Patronage en strategie. In: Sociologische Gids 16 (1969), p. 387.

(4) Vergelijk Galjart, B.F., Patronage als integratie-mechanisme in Latijns-Amerika. In: Sociologische Gids 16 (1969), pp. 401-411.
Galjart meent dat de bemiddelende functie van patronage op het traditionele platteland bij een toenemende arbeidsverdeling en organisatorische uitbouw en differentiatie van de overheid, mede als gevolg van economische ontwikkeling, nieuwe impulsen krijgt doordat het principe van dienst en wederdienst tussen personen een rol gaat spelen in de vorming van een politiek systeem van politieke eliten en electorale achterbannen.

(5) Geciteerd bij Ellemers, J.E., Patronage in sociologisch perspectief. In: Sociologische Gids 16 (1969), p. 433.

Om het karakteristieke van politieke patronage nog meer te verduidelijken is het nuttig de vraag te stellen of politieke patronage wellicht vergeleken kan worden met politieke macht, waarbij macht in navolging van Valkenburgh omschreven wordt als "een relatie die de mogelijkheid schept de gedragsalternatieven van anderen (personen of groepen) te beperken" (1). Het antwoord moet luiden dat politieke patronage veeleer tot doel heeft de gedragsalternatieven van zowel patroon als cliënt te verruimen. Daardoor zal weliswaar, met name in samenlevingen die in economische zin als tamelijk gesloten moeten worden beschouwd, de handelingsruimte van anderen niet zelden worden beperkt doch, anders dan in de loutere machtsrelatie, zal de patroon, juist vanwege het veelal ontbreken van duidelijke sanctiemogelijkheden, zijn potentiële invloed beknot zien door de bereidheid van de cliënt hem politieke steun te verlenen. Willen we patronage derhalve omschrijven in termen van machtsrelaties dan dienen we te beseffen dat in vele patronage-achtige verhoudingen er sprake is van "the initiation of activities of others without the possibility of sanction", om met Sherif te spreken (2).

Boven electorale achterbannen staan politieke eliten, waarbij het aanbeveling verdient om in navolging van NIEZING (1966, 105-106) te differentiëren tussen "toerekeningselite" en "feitelijke" elite. Het begrip toerekeningselite wordt dan toegepast op de groepering van mensen in een samenleving die men als "politici" aanduidt - en die zichzelf ook als zodanig aanduiden. Men kan zich echter afvragen of juist deze groepering de politieke besluitvorming in laatste instantie bepaalt. Vaak bestaat er naast deze groep nominale politici een aantal andere personen die zichzelf doorgaans niet met de term "politicus" tooien doch wel een grote, ja in vele gevallen een beslissende invloed op de politieke besluitvorming uitoefenen.
Zij die het in politicis bij eerste beschouwing voor het zeggen hebben, zijn in de uitoefening van hun politieke invloed vaak beperkt, want afhankelijk van hoger geplaatste politici en/of personen die, vanuit welke achtergrond dan ook, op hun beurt weer invloed kunnen doen gelden op de gedragingen der "lagere goden".

(1) Zie: Valkenburgh, P., Inleiding tot de politicologie. Problemen van maatschappij en macht. Amsterdan 1968, p. 32.

(2) Zie: Sherif, M (ed.), Intergroup relations and leadership. New York 1962, p. 17.

Dit brengt ons tot de bespreking van de beperkte reikwijdte van een patronage-cliënt verhouding bezien in het licht van een breder netwerk van politieke relaties. Daarbij wordt het patroonschap niet zelden gereduceerd tot een middelaarschap. De politicus is daarbij patroon ten opzichte van een aantal cliënten, maar hij is op zijn beurt ook "broker" die bemiddelend optreedt ten aanzien van vraag en aanbod van goederen en diensten in een wijder, qua structuur verticaal gericht, verband van politieke relaties.
Boissevain karakteriseert de "broker" als volgt: "A broker is a professional manipulator of people and information who brings about communication for profit. He thus occupies a strategic place in a network of social relations viewed as a communication network" (1). In een zeer verhelderend overzichtswerkje komt Legg tot een nog nauwkeuriger karakterisering van de "political broker"; wij citeren hem derhalve vrij uitvoerig.
"The motivation of brokers would seem to be the key factor linking clients and patrons. Presumably a personal incentive must exist - profit, power, or something else - to induce and individual to take up the broker's role. The *political* broker is essentially an entrepreneur - rather singleminded in the pursuit of his personal interest, within a context relatively free from the normative, formal, and duly instituted procedures of government. He is basically a conduit, and the resources exchanged by his clients - most often general obligations - are transmitted as support to patrons who generally offer political access and material benefits in return. However, the broker is really more than this, because the aggregate of clientage links gives him a resource, as does his access to the patron. The brokerage function in itself generates a commission - resources useful for the purposes of the individuals occupying the broker role. It is an important point that these personal resources need not diminish the resources exchanged by clients and patrons: the broker utilizes his 'commission' for personal maintenance or advancement in relationships quite apart from those of the persons he links" (2).

(1) Zie: Boissevain, J., Friends of friends. Networks, Manipulators and Coalitions. Oxford 1974, pp. 148-149.
Boissevain maakt verder in zijn boek nog een treffende opmerking: De "broker" is in zijn zienswijze iemand die "deals in speculation and hope" (p. 161).

(2) Zie: Legg, K.R., Patrons, Clients, and Politicians. New perspectives on political clientelism. Berkeley 1976, pp. 19-20.

De patroon-broker-cliënt pyramide zou schematisch als volgt kunnen worden weergegeven (B = broker; P = patroon; C = cliënt):

Figuur 2

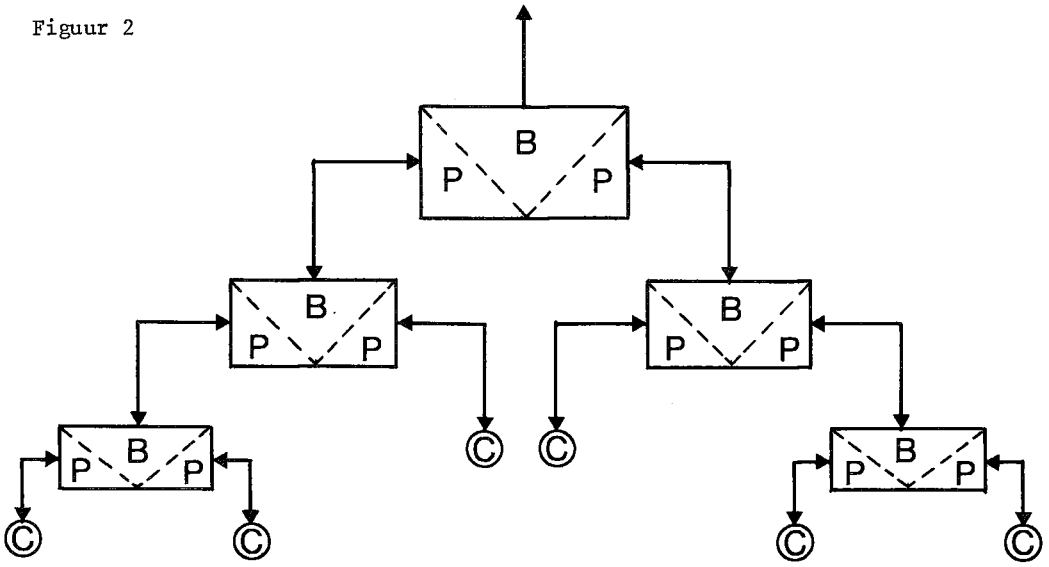

De pyramide is in principe aan de basis gesloten. De allerarmsten en minst draagkrachtigen zullen een leger van cliënten vormen waarvan de afzonderlijke individuen in relatie staan tot een patroon die tegelijkertijd fungeert als broker, als middelaar, voor deze cliënt ten opzichte van een hogergeplaatst patroon. Naar boven zal de keten sluiten bij degene die het zich kan permitteren, met instandhouding van zijn politieke invloed en status, slechts de rol van patroon te spelen. Over het algemeen zal de top van de pyramide niet gemakkelijk te determineren zijn. De stippellijnen in het schema duiden aan dat de broker-rol en de patroon-rol binnen een individu moeilijk te scheiden zijn. Uit het schema wordt tevens duidelijk dat sprake is van een dyadische relatie tussen patroon en cliënt, respectievelijk broker en cliënt waarbij het overigens evident is dat een patroon meerdere cliënten zal hebben. Een cliënt kan uiteraard ook verschillende patroonsverhoudingen benutten; de manipulatie-mogelijkheden van de allerarmsten zijn echter meestal zeer beperkt.

Alvorens ons af te vragen onder welke omstandigheden patroon-broker-cliënt relaties aan het licht treden, is het goed het hiervoorgaande kort samen te vatten.
Patroon-cliënt relaties zijn relaties tussen twee individuen die ten dele met politieke oogmerken onderhouden worden en die de volgende kenmerken ver-

tonen:

a. Ze zijn asymmetrisch: de patroon heeft toegang tot een groter arsenaal van goederen en diensten dan de cliënt,
b. Ze zijn transactioneel, of zo men wil reciprook: de partijen wisselen met elkaar goederen en/of diensten uit.
c. Ze zijn wederzijds functioneel: beide partijen trekken voordeel van de relatie, zij het niet in gelijke mate.
d. Ze kunnen deel uitmaken van een uit ketens opgebouwde pyramide van patroon-cliënt relaties, waarbij de schakels van de ketens het patroonschap, cliëntschap en brokerschap in zich kunnen verenigen met uitzondering van de "basis-cliënten" en de "top-patroon".

Onder welke omstandigheden zal nu de kans aanwezig zijn dat patronageachtige verhoudingen aan de dag treden?
Wertheim bestrijdt terecht de indruk als zou het een verschijnsel betreffen dat typisch is voor bepaalde cultuurgebieden, met name het Middellandse Zeegebied en Latijns Amerika. "In werkelijkheid zijn patroon-cliënt-verhoudingen geenszins beperkt tot bepaalde culturele gebieden; integendeel vormen zij een wezenlijk element dat opgemerkt kan worden in elke traditionele samenleving met een min of meer uitgesproken sociale stratificatie" (1). Als illustratie noemt hij onder meer de studies van William Wiser omtrent het eerdervermelde jajmani-stelsel en de studie van Breman over landarbeidsverhoudingen in Zuid-Gujarat (2). Wertheim meent dat in een samenleving "waar de overheid te kort schiet in het verzekeren van een minimale bestaanszekerheid voor de brede landelijke massa, patroon-cliënt-verhoudingen kunnen fungeren als de enige beschikbare vorm van zekerheid voor een niet onbelangrijk deel van de plattelandsbevolking" (3).
In de meest fundamentele en informele vorm ontstaan dan patronage-achtige verhoudingen gelijk de door Pitt-Rivers beschreven relatiepatronen in Zagori dorpen. Vriendschappelijke verhoudingen tussen dorpsbewoners ontstaan op voet van gelijkheid en zijn onderworpen aan door een ieder gekende en geaccepteerde

(1) Zie: Wertheim, W.F., Evolutie en revolutie. op. cit., p. 322.
(2) Bedoeld wordt: Wiser, W.H., The Hindu Jajmani System: a Socio-Economic System Interrelating members of a Hindu Village Community in Services (1936) en voorts Breman, J.C., Meester en Knecht: Een onderzoek naar de veranderingen in de betrekkingen tussen landheren en landarbeiders in Zuid-Gujarat (India) (1970).
(3) Zie: Wertheim, W.F., Evolutie en revolutie. op. cit., p. 325.

omgangscodes. Men zou kunnen stellen dat de symboliek van de zo pijnlijk nauwkeurig in acht genomen wederzijdse groet wordt doorgetrokken in het materiële bestaan. Degene die een ander een gunst bewijst zal er wel voor waken te laten merken dat hij daarvoor een beloning verwacht. De intrinsieke waarde van de gunstverlening wordt door de wederpartij echter zo hoog geacht dat het als vanzelf spreekt dat hij daar iets tegenover stelt. Niet de allocatie van economische invloed bepaalt in eerste instantie het ontstaan van een ruilverhouding doch de cultureel bepaalde waardering van de als altruïstisch beschouwde gunstverlening. Daarbij kon een patroon-cliënt-verhouding ontstaan omdat sommige dorpsbewoners "more equal" zijn dan anderen, met andere woorden meer frequent in staat zijn gunsten te verlenen.
Het vriendschappelijk karakter blijft echter bestaan: "The patron says that he helps his client simply because it pleases him to help those of his friends who are in difficulties. The client explains that he is the friend of the patron, not simply because he receives benefits from him, but because he is a good man. In short, their friendship exists within the field of village values where behaviour is evaluated against the ideals of independence and love of honour" (1).

Terecht wijst GALJART (1969, 404-405) erop dat patronage kan voortduren dankzij een aantal redenen die liggen verankerd in de institutie als zodanig alsmede in de maatschappijen waarin de patronage voorkomt.
In aansluiting op het hierboven gestelde wijst ook hij op de tot het traditionele cultuurpatroon behorende neiging om een particularistisch gebruik te maken van publieke middelen en faciliteiten waarvan de allocatie wordt gezien als een private aangelegenheid.
Voorts noemt hij als kenmerk het voortbestaan van de neiging om sociale relaties te personaliseren.
Tenslotte meent hij dat ook de zwakte van de centrale overheid als structureel kenmerk het voortduren van patronage-achtige verhoudingen mogelijk maakt.
Dusdanige traditionele patronage-verhoudingen krijgen een politiek karakter indien, bijvoorbeeld als gevolg van politieke onafhankelijkheid, de infor-

(1) Zie voor deze heldere bespreking van het werk van Pitt-Rivers (Mediterranean Countrymen, the Hague 1963): Campbell, J.K., Village Friendship and Patronage.
In: Heidenheimer, A.J. (ed.), Political corruption. Readings in Comparative Analysis. New York 1970, p. 154.

mele sociale relaties worden omgezet in meer verticale relaties die dwars door de sociale lagen heenlopen en waarvan de netwerken uitgroeien tot regionaal of zelfs landelijk niveau. Daarbij spelen een aantal factoren een belangrijke rol, te weten de invoering van verkiezingen waardoor diegenen die naar macht streven een echte cliëntele op dorpsniveau moeten opbouwen. Het zal duidelijk zijn dat de aloude, op vriendschap berustende patronageverhouding, daarbij goed van pas komen.

Daarnaast kunnen factoren genoemd worden als de sterk in belangrijkheid toenemende geldeconomie, de verbeterde communicatiemiddelen, de schaalvergroting, de stijgende horizontale mobiliteit en de mede hieruit voortvloeiende welvaartsverwachting. Of de uitbreiding van onderwijsfaciliteiten nu zulk een stimulerende werking heeft op politieke patronage, zoals Wertheim beweert, menen wij in twijfel te moeten trekken (1). Ongetwijfeld zal het verbeterde onderwijs de mogelijkheid scheppen voor het ten tonele verschijnen van nieuwe patroons doch anderzijds kan het onderwijs ook een emanciperende werking hebben op de onderliggende cliënten. Een en ander hangt natuurlijk mede samen met de kansenstructuur binnen een dergelijke samenleving, maar dit terzijde.
Onverminderd geldt daarbij dat de patronage als institutie een element van wederkerigheid in zich bergt. Aan de ene kant staat de cliënt die zich fysiek of economisch kwetsbaar weet, en die zijn politieke stem te bieden heeft en aan de ander kant de patroon die een aantal economische bronnen kan aanboren en distribueren over deze cliënten in ruil voor die stem (2). De omstandigheden waaronder patronage en politieke patronage een kans krijgen, zoals hiervoor beschreven, worden in structurele zin door Weingrod als volgt nog eens bondig samengevat: "Patron-client ties can be seen to arise within a state structure in which authority is dispersed and state activity limited in scope, and in which considerable separation exists between the levels of village,

(1) Vergelijk Wertheim, W.F., Evolutie en revolutie. op. cit., p. 333.

(2) Vergelijk Legg, K.R., Patrons, Clients, and Politicians. op. cit., p. 7. Legg citeert met instemming Lemarchand die opmerkt dat "inherent in each (clientage) is a relationship of reciprocity between an individual (or group of individuals) where influence stems from his ability to provide services, goods or values that are so desired by others so as to induce them to reciprocate these gratifications in the form of attention, services, goods and values".
(Lemarchand, R., Political Clientelism and Ethnicity in Tropical Africa: Competing Solidarities in Nation Building. In: American Political Science Review 66 (1972) no. 1, p. 76).

city and state. Party-directed patronage, on the other hand, is associated with the expanding scope and general proliferation of state activities, and also with the growing integration of village, city and state" (1).

Hoe ontstaat de intermediaire positie die we eerder in deze paragraaf met "brokerage" hebben aangeduid? Op de concrete vraag "Who becomes a broker" geeft Boissevain een tweeledig antwoord. Iemand zal zich tot een broker ontwikkelen afhankelijk van (a) de structuur en de inhoud van zijn sociale netwerk en (b) zijn persoonlijke bereidheid dit sociale netwerk aan te wenden ten eigen bate: "Where a person has a large network with a high score for multiplexity and exchange content he can operate as a broker. But he must be willing to manipulate his social relations for profit " (2). De schrijver voegt daar een zeer belangrijke opmerking aan toe: "Not everyone is prepared to do this".
Wij achten deze zinsnede daarom zo belangrijk omdat een verklaring van patroon-broker-cliënt verhoudingen in termen van structuur en functie van deze relatiepatronen in een breder maatschappelijk kader onvoldoende recht doet aan het persoonlijk moment binnen deze rolpatronen. Het individu reageert in vele gevallen als homo economicus of homo politicus maar zijn handelen zal in niet weinige gevallen ook een sterk irrationeel karakter dragen en met name in die gevallen waarin hem, vanwege een relatief hoge status in vergelijking met zijn medemensen, een aantal alternatieve keuzemogelijkheden ter beschikking staat. Wij komen daar in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk nog op terug. Uiteraard zal de structuur van het relationeel netwerk van iemand alsmede de mate waarin van dat netwerk gebruik gemaakt kan worden door vele factoren uit zijn sociale omgeving worden bepaald. In ieder geval is het, volgens Boissevain, van belang of de persoon een centrale plaats kan innemen binnen een bepaald netwerk van relaties dan wel of de persoon in kwestie deel uitmaakt van een groep die in een bredere context een centrale rol vervult. Voorts is het van belang of de broker-in-spé de beschikking heeft over voldoende tijd om gebruik te maken van zijn sociale relaties. Men zou kunnen zeggen dat hij voortdurend alert moet zijn op veranderingen in sociale relaties en dat hij, vanwege andere besognes, niet gehinderd moet worden om op het

(1) Zie: Weingrod, A., Patrons, Patronage, and Political Parties. In: Comparative Studies in Society and History X (1967/68), p. 381.

(2) Zie: Boissevain, J., Friends of friends. op. cit., p. 154.

juiste tijdstip op die veranderingen in te spelen. Tenslotte is het essentieel dat de broker of patroon de vrije beschikking kan hebben over "first-order resources", zoals land, werkgelegenheid, beurzen, etcetera (1).

Alvorens ons nu te buigen over enige mogelijke implicaties van de patronageverhouding zullen we trachten de in de voorgaande pagina's gemaakte opmerkingen beknopt samen te vatten.
Traditionele, veelal uit vriendschap of uit altruïsme geboren patroon-cliënt verhoudingen kunnen uitgroeien tot meer formele relaties met een politiek karakter, onder meer als gevolg van de uitbreidende invloed van hogergeplaatste overheden en van een groeiende integratie van kleinere en meer omvangrijke samenlevingsverbanden. In nauwe relatie hiermee staan factoren als een toenemende geldeconomie, verbeterde communicatiemiddelen en een stijgende welvaartsverwachting.
Naast deze overwegend structurele kenmerken kunnen een aantal factoren van persoonlijke aard genoemd worden die iemand de rol van patroon of broker kunnen doen aannemen. Daarbij moet onder meer gedacht worden aan zaken als de plaats van de patroon/broker binnen een sociaal netwerk, de bereidheid en de tijd om zijn sociale relaties te gebruiken en de beschikbaarheid over "first-order resources".
Bij het al dan niet ontstaan van een carrière als patroon/broker spelen ook irrationele factoren een rol.

Het is vervolgens zinvol enkele kanttekeningen te plaatsen bij de mogelijke implicaties van de patroon-cliënt verhouding als functionele sociale relatie. Onder functie wordt hier elk objectief waarneembaar gevolg verstaan dat menselijk handelen heeft voor de groep(ering) waarbinnen dit handelen zich voordoet (2).
Patronage verleent een zekere samenhang aan traditionele plattelandssamenlevingen, zo zou men kunnen stellen. Zij overschrijdt immers statusgrenzen en

(1) Boissevain maakt een vruchtbaar onderscheid tussen "first-order" en "second-order resources":
"The resources which a patron controls are of two types. The first are those such as land, work, scholarship, friends, which he controls directly. The second are strategic contacts with other people who control resources directly. The former I call first-order resources; the latter second-order resources". Boissevain, J., Patrons as brokers. In: Sociologische Gids 16 (1969), p. 380.

(2) Jager, H. de en A.L. Mok, Grondbeginselen der sociologie. Leiden 1971, p. 177.

bevordert een solidariteitsbesef tussen leden van die verschillende status-groepen. WERTHEIM (1971, 323-325) geeft hiervan in zijn meergenoemde werk verschillende voorbeelden. Tegelijkertijd leggen deze relaties in dergelijke samenlevingen een rem op sociale verandering. De bescherming van de landheer-patroon bijvoorbeeld vormde en vormt in vele traditionele samenlevingen nog steeds de enige zekerheid waarop arme boeren hun vertrouwen hebben leren stellen. Waar economische en politieke macht, beschermd door duidelijke sanctiemogelijkheden, in de handen van weinige patroons liggen en derhalve de allocatie en distributie van fundamentele bestaansbronnen door de cliënt slechts kan worden beïnvloed door het verschaffen van arbeid, zal het ontstaan van een zekere mate van klassesolidariteit een zeer moeizaam proces zijn (1).

Hoe zullen deze verhoudingen zich ontwikkelen indien de traditionele samenleving in beweging geraakt als gevolg van het binnendringen van de moderniserende invloeden die wij hiervoor beschreven?
WERTHEIM (1969, 363) heeft de talrijke mogelijke ontwikkelingen beknopt samengevat; wij noemen er enkele: schaalvergroting schept de behoefte aan tal van relaties die boven het persoonlijke dorpsniveau uitstijgen; verbreiding van onderwijs en economische ontwrichting maken de economisch zwakke minder bereid om volledige afhankelijkheid ten opzichte van bepaalde heren te accepteren; de invoering van meer moderne bestuurssystemen schept tal van nieuwe netwerken en machtsrelaties, terwijl anderzijds de invoering van een kiesstelsel het belangrijk maakt over een "cliëntele" op het platteland te kunnen beschikken. De verticale en asymmetrische bindingen tussen de patroon en cliënt krijgen een ander karakter en er ontstaat niet zelden een systeem van politieke patronage waarin de broker van belang wordt als middelaar tussen de cliënt en de op verschillende politieke niveaus gestationeerde politieke patroons.

Traditionele patronage verandert in politieke patronage waarbij de politieke volgelingen worden bijeengebracht onder de paraplu van formele organisaties op lokaal, regionaal en nationaal niveau in de vorm van politieke partijen of andere organisaties. Daarbij ontstaan met elkaar wedijverende facties, die niet

(1) Vergelijk Galjart, B.F., Patronage als integratie-mechanisme in Latijns-Amerika. op. cit., p. 404 en voorts Buve, R., Boeren-mobilisatie en landhervorming tijdens en na de Mexicaanse revolutie: De vallei van Nativitas, Tlaxcala, tussen 1910 en 1940. Amsterdam 1977, pp. 14-15.

zozeer gedreven worden door een bepaalde ideologie maar veeleer hun verschillende groepskarakter ontlenen aan een verschillende taxatie van de materiële voordelen die de onderscheiden politieke patroons kunnen bieden. Kon men dus binnen de traditionele samenleving nog spreken van een zekere solidariteit als gevolg van de kleinschalige patroon-cliënt verhouding - slechts gestoord door de persoonlijke concurrentie binnen de cliëntèle -, bij de meer ontwikkelde politieke patronage-verhoudingen en met name daar waar meerdere politieke partijen tot ontwikkeling komen, wordt deze solidariteit door het onderling wedijveren van de verschillende cliëntèles gemakkelijk bedreigd.

Hoe ontwikkelt zich nu het relatiepatroon tussen de patroon en de cliënt bij het ontstaan van een dergelijke politieke patronage?
Sprekend over de achtergronden van deze politieke machinerie, schrijft Merton een belangrijke functie toe aan de locale politieke "boss". Deze maakt directe relaties mogelijk tussen het kiezerscorps en de op een hoger echelon functionerende politieke leiders. De politiek wordt omgezet in persoonlijke relaties: "In our prevailingly impersonal society, the machine, through its local agents, fulfills the important social function of humanizing and personalizing all manner of assistance to those in need" (1). Daarbij is het van eminent belang op welke wijze de locale politieke patroon zijn gunsten verleent. Het is daarbij belangrijk dat de patroon "just one of us" is! (2).
Voorts vervult, aldus Merton, de politieke patroon de rol van leverancier van politieke privileges met onmiddellijk economisch voordeel aan zakenlieden, ook op locáál niveau.
Tenslotte verschaft de politieke machinerie, waarvan patronage een belangrijk mechanisme is, alternatieve kanalen voor sociale mobiliteit "for those other-

(1) Zie: Merton, R.K., Social Theory and Social Structure. op. cit., p. 128.

(2) Walker geeft hiervan een treffend voorbeeld in zijn studie over een rurale gemeenschap in de Dominicaanse Republiek.
"People laugh about the activities of a former sindico who quite blatantly set about enriching himself, but they add that during his time of office he obtained many things for the people of Constanza and tried to help as many as he could. By contrast, people were disgusted at the behavior of a later incumbent who talked much but produced little and, by all accounts, operated in the manner of a petty extortionist".
Walker, M.T., Politics and the Power Structure. A rural community in the Dominican Republic. New York 1972, p. 137.

wise excluded from the more conventional avenues for personal 'advancement'" (1).

Naar wij menen kunnen uit het bovenstaande twee belangrijke conclusies getrokken worden met betrekking tot de positie van de locale politieke patroon.

a. De positie van een locale politieke leider in een zich emanciperende traditionele samenleving is vaak een kwetsbare.
We hebben reeds gezien dat de politieke patroon een aantal persoonlijke kwaliteiten dient te bezitten (plaatsbepaling in netwerk, bereidheid tot manipulatie van de sociale relaties en de beschikbaarheid over first-order resources) doch daarnaast zijn er factoren die hij als persoon nauwelijks kan beheersen en die zijn positie voortdurend bedreigen. Eén van de belangrijkste factoren wordt gevormd door het karakter van het wijder politiek bestel waarin zijn locale activiteiten liggen ingebed. Is er sprake van een meerpartijenstelsel of van zich voortdurend wijzigende politieke verhoudingen op boven-locaal niveau, dan zal hij voortdurend alert moeten zijn op mogelijke concurrentie van patroons-in-spé die vanuit de eigen locale gemeenschap via een alternatieve politieke activiteit werken aan de opbouw van een eigen cliëntèle.
Voor de patroon-cliënt relatie betekent dit, dat de patroon bij voortduring in staat zal moeten zijn aan de cliënt gunsten te verlenen of althans reëel uitzicht moet kunnen bieden op materiële voordelen in de nabije toekomst. Het is dan ook voor hem van groot belang een behoorlijke invloed te hebben in bepaalde instituties binnen de locale samenleving die vanuit een andere dan de politieke invalshoek veel invloed op de burgers hebben. Men denke in dit verband aan de verschillende kerken en andere formele organisaties. Whitten heeft hier in zijn beschrijving van een zich snel emanci-

(1) Zie: Merton, R.K., Social Theory and Social Structure. op. cit., p. 130.

perende Ecuadoriaanse locale gemeenschap sterk de nadruk op gelegd (1). Het zal duidelijk zijn dat hieruit een sterke rivaliteit met alle mogelijke gevolgen vandien kan voortvloeien. Niet zelden speelt daarbij de persoonlijke integriteit van de rivaal een belangrijke rol. Wij citeren in dit verband nogmaals Hannerz die in zijn studie over de structuur en stijl van politiek bedrijven in de veranderende samenleving op de Cayman Islands het volgende opmerkt: "The exchange of accusations and counteraccusations over such matters as integrity, intelligence, ambitions and piousness expressed the tendency to make the candidates' personae the major election issue" (2).

b. De positie van de locale politieke patroon wordt in vele gevallen sterk bepaald door het al dan niet succesvol kunnen opereren als een broker. Vooral wanneer de politieke en economische macht gecentraliseerd is, zal het voor de locale politieke leider belangrijk zijn de juiste kanalen te vinden om bemiddelend op te treden. Locale leiders wier verbindingslijnen met de hogergeplaatste politici geblokkeerd raken zullen binnen het politiek patronagepatroon grote moeilijkheden ondervinden omdat zij in ruil voor de politieke steun van de cliënt slechts beloften kunnen bieden. Voor deze categorie politieke patroons zal het karakter van de persoonlijke band die zij met de cliënt hebben alsmede de uitstraling van hun persoonlijk charisma des te belangrijker zijn.

Overzien we het bovenstaande, dan kunnen we constateren dat het veranderen van traditionele naar meer politiek georiënteerde patronageverhoudingen

(1) Zie: Whitten, N.E., Class, Kinship, and Power in an Ecuadorian Town. The Negroes of San Lorenzo. Stanford 1965.
"Power, the ability to accomplish something, depends on manipulating a situation in such a manner that rival factions do not conflict as they persue their separate interests. Successful political activity in San Lorenzo occurs only when the "veto group" phenomenon can be circumvented. To circumvent it, members of the upper class initiate action through formal organizations, using the manifest motive of community welfare. Because the formal organizations adopt this ethic and work toward the same goals, the personal and party sources of political activity remain diffuse" (p. 192).
Vergelijk in dit verband ook hetgeen Boissevain hierover heeft opgemerkt: "Moreover, if elected, a politician has to fight continually to maintain his position, for every four or five years his clients express his credit rating in the votes they give him. Thus to protect his credit he must also establish his enterprise as a monopoly: rival communication channels must be destroyed".
Friends of friends. op. cit., p. 165.

(2) Zie: Hannerz, U., Caymanian Politics. op. cit., pp. 86-87.

zowel structurele als op de dyadische patroon-cliënt relatie betrekking hebbende implicaties heeft.
Structurele omdat de traditionele solidariteit - die overigens veelal niet op vrijwilligheid berustte - op locaal niveau kan veranderen in tegenstellingen tussen verschillende patroon-gebonden facties. Structurele ook omdat de locale cliëntèle van belang wordt in een verticale politieke machtsstrijd, vooral daar waar sprake is van centralisatie van economische en politieke macht op supra-locaal niveau.
Voorts zijn er implicaties voor de patroon-cliënt verhouding op locaal niveau. De patroon wordt kwetsbaar en het al dan niet effectief kunnen functioneren als broker krijgt een groot gewicht.
Als gevolg hiervan krijgt de directe relatie tussen locale politieke patroons en hun cliënten een sterk gewijzigde inhoud.

Tenslotte nog een enkel woord over omstandigheden die patronage zouden kunnen verzwakken.
ELLEMERS (1969, 439-440) noemt in dit verband een aantal condities die patronage kunnen verzwakken of doen beëindigen.
In de eerste plaats noemt hij de verbreiding van meer universalistische normen en waarden-oriëntaties en daarmee gepaard gaand ook een sterkere (functionele) specifiteit van relaties en oriëntaties, met name binnen de politieke- en arbeidsverhouding.
Voorts noemt hij een hechter georganiseerd overheidsapparaat en de opkomst van een moderne bureaucratie waardoor een scheiding zal optreden tussen politieke en administratieve functies. Er zal meer deskundigheid in de beleidsvoering aan de dag treden. De beloften van locale patroons zullen door de cliënt afgemeten gaan worden aan hetgeen de deskundige ambtenaar te berde brengt. Patronage kan eveneens verzwakken als gevolg van economische vooruitgang, tot uitdrukking komend in een ruimere arbeidsmarkt en betere arbeidsvoorwaarden, ziekteregelingen, pensioenregelingen etcetera. Patronage zal, naar wij menen, voorts verzwakken indien andere samenlevingsinstituties die als beïnvloedingskanaal kunnen fungeren - men denke aan de verschillende religieuze instituties - door een toenemende secularisatie in omvang afnemen.
In een wijder sociaal-economisch verband lijkt het ons tenslotte van belang dat instandhouding van politieke patronage-processen nauw verband houdt met de wijze waarop een ontwikkelingsland materiële steun van donors ontvangt. Economische en politieke steun welke gedistribueerd en gecontroleerd wordt

via de top van de machtspyramide in het ontvangende land of in de ontvangende gemeenschap zal in het algemeen niet bijdragen tot een verzwakking van de interne patronage-relaties. Integendeel, zij zal de mogelijkheden tot patronage in stand houden omdat zij het reservoir van first-order resources slechts aan enkelen ter beschikking stelt. Hieruit kan geconcludeerd worden dat een toenemende invloed van diegenen, ten behoeve waarvan bepaalde materiële hulp wordt verleend, op de allocatie van de desbetreffende hulp, verzwakkend zal werken op patronage op locaal en supra-locaal niveau.

Nadat wij aldus onze gedachten hebben laten gaan over verschillende aspecten van patronage en patronage-achtige relaties, zullen wij in de volgende paragraaf een antwoord trachten te vinden op de vragen die wij aan het einde van paragraaf 1 formuleerden.
De hier gegeven notities dienen daarbij als theoretisch decor.

5.3 Structurele en andere kenmerken van de Statiaanse politiek

Teneinde te komen tot een meer structurele duiding van de Statiaanse politiek dienen we na te gaan in hoeverre het hiervoor ontwikkelde theoretische kader op deze eilandelijke situatie van toepassing geacht kan worden. We zullen trachten na te gaan welke plaats de patronage binnen de politieke arena van deze samenleving inneemt. Daartoe is het noodzakelijk het karakter van de patronage-verhoudingen op het eiland nader te bezien. Voorts ligt het voor de hand de mogelijke implicaties van deze verhoudingen te beschouwen doch alvorens hiertoe oever te gaan is het noodzakelijk ons af te vragen of de maatschappelijke factoren die aan deze politieke patronage ten grondslag liggen, zoals beschreven in de vorige paragraaf, ook binnen de door ons bestudeerde samenleving aantoonbaar zijn.
In de vorige paragraaf hebben we enige woorden gewijd aan factoren die een mogelijk verzwakkende werking kunnen hebben op het voortbestaan van het patronage-patroon. We zullen deze factoren toetsen aan de Statiaanse situatie. Tenslotte zullen we ons moeten afvragen welke irrationele momenten er bestaan die het politieke leven op St. Eustatius, nu en in de toekomst, minder verklaarbaar maken dan zo op het eerste gezicht zou worden verwacht.

Bezien we de recente sociaal-economische ontwikkelingen op St. Eustatius dan kunnen we het volgende opmerken.
St. Eustatius maakt geen uitzondering op de meeste regionen in het Caribisch gebied wat betreft de bijna volledige overheersing van de geldeconomie boven een op andere ruilmiddelen gebaseerde economie. Als staatkundig en economisch onderdeel van de Nederlandse Antillen heeft het eiland, zo niet direct, dan toch via de postwissel-industrie deel gehad aan de industrialisatie van het land zoals die als gevolg van de olie-industrie na de Eerste Wereldoorlog op gang is gekomen. Andere ruilmiddelen in materiële zin zijn ook nauwelijks voorhanden omdat de agrarische en industriële productie van het eiland, zoals we zagen, te verwaarlozen is. St. Eustatius was tot de jaren veertig een zeer geïsoleerd levende gemeenschap doch dit isolement werd, zij het niet in economische zin, gebroken met de aanleg van een airstrip op het eiland die in het begin van de jaren zeventig belangrijk werd verbeterd. Recentelijk heeft de bouw van een aanlegsteiger dit isolement verder teruggebracht. De post- en telefoonverbindingen zijn de laatste decennia aanzienlijk verbeterd. Radio en t.v. zijn op St. Eustatius de laatste jaren gaan behoren tot de

basisuitrusting van de meest armelijke behuizing, hoewel men wel dient te beseffen dat de diversiteit van de nieuwsvoorziening sterk beperkt is.

De migratiegolven van Statiaanse arbeiders naar de olie-raffinaderijen op Curaçao en Aruba in de jaren dertig en veertig van deze eeuw hebben de Statiaanse bevolking in aanraking gebracht met een welvaartspeil dat voordien op het eiland volstrekt onbekend was. De relatief hoge lonen bij de olie-industrie hebben bij deze arbeiders en hun gezinnen een welvaartsverwachting gekweekt die ook na hun gedwongen repatriëring als gevolg van de "lay-off" in de olie-industrie bleef voortsluimeren. Deze welvaartsverwachting is de laatste twee decennia alleen nog maar toegenomen als gevolg van de stormachtige economische ontwikkelingen op het nabijgelegen zustereiland. St. Maarten waarmee menig Statiaan door familiale banden verbonden is.

Als gevolg van de inwerkingtreding van de eilandenregeling, die weliswaar een behoorlijke bestuurlijke decentralisatie impliceerde, werd toch de politieke betekenis van de kleine eilanden Saba, St. Maarten en St. Eustatius van een veel groter gewicht, niet alleen vanwege de "wipfunctie" van het Bovenwindse Statenlid in de Staten van de Nederlandse Antillen maar ook vanwege de vrij grote concentraties Bovenwinders die met name op Aruba woonden. Zo ontstond een groeiende integratie van de kleine, eilandelijke samenlevingsverbanden in de grotere Nederlands Antilliaanse samenleving, ook al droeg deze integratie veelal een kunstmatig, wat zuiver politiek bepaald, karakter. Voorts dient aandacht geschonken te worden aan de toenemende invloed van de hogergeplaatste landelijke Antilliaanse overheid via welke het grootste gedeelte van de Nederlandse ontwikkelingshulp werd en nog steeds wordt gekanaliseerd.
Op het niveau der Eilandgebieden moge het zo zijn dat St. Eustatius binnen het Eilandgebied De Bovenwindse Eilanden vrij autonoom is voor wat betreft de besteding van de begrotingsgelden, de absolute hoogte van deze begroting en dus ook de beslissing over het toekennen van de immer noodzakelijke aanvullende kredieten ligt in laatste instantie bij de eilandsraad in totaliteit waarin de Democratische Partij een zo belangrijke stem heeft. Een stem overigens, die via het enige Statenlid van de Bovenwindse Eilanden in de vergaderzaal van de Staten der Nederlandse Antillen en in de Ministerraad om vermelde redenen niet wordt genegeerd. De invloed van hogergeplaatste overheden is voorts de laatste jaren gegroeid omdat de landelijke ambtelijke expertise

veel sneller is toegenomen dan de eilandelijke waardoor een "overruling" van het eilandelijk ambtelijk apparaat al lang niet meer denkbeeldig is.

Overzien we het bovenstaande, dan kunnen we constateren dat het eiland zich in een situatie bevindt waarin de sociale en politieke bewustwording, ofschoon amorf van aard, in toenemende mate manifest wordt. Dat daarbij nog nauwelijks sprake is van enige structurele welvaartsverbetering hebben we reeds eerder gezien. Het valt in te zien dat een en ander een gunstige voedingsbodem vormt voor het ontstaan van een systeem van politieke patronage. Het ontstaan van politieke patronage is echter niet alleen gebonden aan structurele voorwaarden, zoals we zagen in de vorige paragraaf. Er zijn ook persoonsgebonden factoren die een rol spelen, zoals een al dan niet gunstige plaats binnen het sociaal netwerk van de betreffende samenleving, de bereidheid en de tijd om van sociale relaties gebruik te maken en de beschikking over first-order resources.

In de traditionele Statiaanse samenleving van vóór de Tweede Wereldoorlog kon van patronage-achtige verhoudingen nauwelijks sprake zijn. We hebben reeds gezien dat de economie en met name de agrarische sector in de loop van de 19de eeuw reeds sterk stagneerde. Het koloniale bewind was centralistisch, en fungeerde voor de eenvoudige Statiaan niet als patroon, deels vanwege de onbelangrijkheid van de verpauperde en geïsoleerd levende bevolking voor de koloniale bewindhebbers, deels vanwege het ontbreken van materiële first-order resources die door bewindshebbers als ruilobject voor eventuele diensten zouden kunnen worden aangeboden. De grond was immers gedeeltelijk in handen van eigenaars die niet op het eiland woonden en zich niet al te zeer bekommerden om hun eigendom en voor een deel ook in handen van eilandbewoners die echter evenmin de patroonrol konden vervullen vanwege het feit dat de algemeen economische situatie van de eilandelijke samenleving geen kans bood op het succesvol hanteren van een patroon-cliënt relatie. In principe was het mogelijk dat een ruilrelatie zou bestaan tussen de landlozen die hun diensten zouden kunnen aanbieden in ruil voor een stukje land doch waartoe zouden deze diensten gebruikt kunnen worden in een tijd waarin agrarische productie op enige schaal op St. Eustatus zovele structurele belemmeringen kende? Noch het koloniale bewind, noch de locale landeigenaren waren geïnteresseerd in het vervullen van de patroonrol. Van een traditionele patroon-cliënt rol gebaseerd op niet-materiële doch veeleer morele waarden en normen, kon even-

min sprake zijn vanwege het zo turbulente verleden van het eiland, waardoor St. Eustatius een immer vlottende bevolking had binnen welke geen cultureel verankerde patronage-achtige relaties tot ontwikkeling kwamen.

Wanneer wij schrijven over patronage-verhoudingen op St. Eustatius dan is het goed te bedenken dat de hier ontstane politieke patronage eer in zijn ontstaan is bepaald door het persoonlijk handelen van enkele politici - waarvan de eerder ten tonele gevoerde Mr. X een belangrijke exponent is - dan door reeds daarvóór aanwezige traditionele patronage-relaties die als gevolg van structurele sociaal-economische wijzigingen van karakter veranderden (1).
Het voorgaande impliceert uiteraard niet dat de hiervoor beschreven structurele wijzigingen niet van voorwaardelijk belang zijn voor de ontwikkeling en het in stand houden van de patronage op het eiland.

Met name Mr. X heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van politieke patronage-achtige verhoudingen op St. Eustatius. Door zijn vele en goede relaties met gerepatrieerde eilandbewoners en zijn familiale relaties verwierf hij zich een geheel eigen en belangrijke plaats in de Statiaanse samenleving. Hij bleek na zijn terugkomst uit Aruba bereid te zijn zijn uitstekende relaties met Benedenwindse politici aan te wenden binnen het eilandelijke politieke bedrijf.
Hij wist, voorlopig als enige, de weg in de nationale politiek en kon zo de rol van politiek patroon gaan vervullen in een tijd waarin belofte nog niet onmiddellijk schuld veroorzaakte. Door zijn verkiezing tot een vooraanstaand eilandsraadslid kreeg hij toegang tot de financiële eilandelijke first-order resources. Door zijn relatie met nationale politici had hij echter op indirecte wijze ook toegang tot bronnen op supra-eilandelijk niveau. Mede daardoor kon hij op succesvolle wijze de rol van broker gaan spelen zodat hij in feite tegelijkertijd tot zowel de "toerekeningselite" als tot de "feitelijke elite" ging behoren. Hij wist deze verstrengeling van goede horizontale en verticale relaties zo goed te manipuleren dat hij na enkele verkiezingen de onbetwiste politieke leider van het eiland werd. Voorts verstond hij de kunst die eilandbewoners om zich te verzamelen die binnen het eilandelijk sociale netwerk, hetzij vanwege familiale hetzij vanwege religieuze banden, strategische posi-

(1) Vergelijk in dit verband Wertheim, W.F., Evolutie en revolutie. op. cit., p. 333.

ties innamen. Zijn grote sociale vaardigheden en zijn vermogen om zich op belangrijke momenten volledig met de eilandbewoner te identificeren, profileerde zijn imago als "just one of us" en gaven hem het natuurlijk charisma wat zo noodzakelijk is voor het succesvol politiek opereren.
Mr. X rijdt niet in een grote auto, hij bewoont een bescheiden huis, hij past ervoor een religieuze keuze te maken, hij beantwoordt aan het beeld van de "he-man" en hij drinkt elke dag een stevige borrel met de oude vrienden die even-als hij zovele jaren in de olie-industrie hebben gewerkt.
De relatie die hij met zijn cliënten heeft is weliswaar asymmetrisch in die zin dat hij bronnen kan aanboren waarover zij niet beschikken, doch hij zorgt ervoor deze relatie niet te formaliseren. De relatie is transactioneel in die zin dat hij, in ruil voor politieke steun, voor banen en andere materiële voordelen kan zorgen, doch steeds waakt hij ervoor dat de transactie plaats-vindt onder het mom van een vriendschappelijke, welhaast patriarchale verstand-houding. De relatie is ongetwijfeld wederzijds functioneel.
Zolang de door hem gesteunde politieke partij de meerderheid behoudt in de eilandsraad kan hij op belangrijke wijze invloed uitoefenen op de besteding van de begrotingsgelden en op het verschaffen van overheidsbaantjes, met name binnen de Dienst Openbare Werken. Indien hij een meerderheid heeft in de vijf leden tellende Statiaanse afdeling van de eilandsraad, dan kan hij vele be-slissingen forceren en tevens de formele oppositie buiten spel zetten omdat voor het bijeenroepen van deze afdeling de goedkeuring van tenminste drie leden noodzakelijk is.

Onderwijl heeft de politieke patronage op het eiland duidelijke implicaties gekregen voor zowel de totale sociale organisatie van de samenleving alsook voor de rol die de patroon, de politieke leider binnen het sociale relatie-patroon kan spelen.
In structurele zin is er een politieke factiestrijd ontstaan. De wijze van politiek voeren, zoals die door Mr. X en de zijnen na de Tweede Wereldoorlog werd beoefend, is recentelijk door verschillende jongere Statianen als struc-tuurbestendigend van de hand gewezen. Bij de duiding van het ontstaan van de oppositionele Windward Islands Peoples' Movement dient echter de indruk verme-den te worden als zou deze partij duidelijke plannen hebben ter verbreking van het sociaal-economisch isolement van vooral Saba en St. Eustatius. Zoals eer-der vermeld, is ook deze partij niet ideologisch gefundeerd en het ontstaan ervan dient eer verklaard te worden uit een ondefinieerbare onvrede van een

aantal jonge, veelal breder geschoolde, eilandbewoners met de aloude wijze van politiek bedrijven binnen een tamelijk gesloten politiek systeem dan uit een verlichte visie op radicale doorbreking van het sociaal-economisch bestel. Uit gesprekken met WIPM-politici bleek dat hun ideeën veel meer uitgaan naar een liberale sociaal-economische atmosfeer, waarin het resultaat van persoonlijk initiatief van een ieder niet in eerste instantie afhankelijk is van goede relaties met een politiek patroon maar berust op werklust, ondernemingsgeest en directe zakelijke contacten met potentiële zakenrelaties van buiten het eiland. De WIPM-leiders willen niets van doen hebben met een maatschappijopvatting die riekt naar een socialistische levensbeschouwing. Maatschappelijk succes, gebaseerd op hard werken en ongehinderd door politieke machinaties, staat hoog in hun vaandel geschreven. Logischerwijs zijn zij dan ook voorstanders van meer zelfstandigheid van het eiland van grotere bestuurlijke verbanden.

Het zal echter duidelijk zijn dat zij, binnen het heersende politieke systeem, niet minder dan Mr. X noodgedwongen gebruik zullen moeten maken van patronageachtige relaties teneinde politieke macht te verwerven. Het belang tot het verwerven van een locale politieke cliëntèle is voor hen even evident als voor de heersende politieke machthebbers. Dit betekent dat ook zij gedwongen zijn in de politieke verkiezingsstrijd te schermen met beloften voor baantjes en ander materiële voorzieningen, zij het in meer bedekte termen. Het patronagesysteem werkt immers bij de gratie van reciprociteit. Ook voor de oppositionele leiders is het van groot belang strategische posities te bekleden binnen de samenleving. Ook zij zullen de tijd moeten hebben voor en de bereidheid moeten hebben tot politieke transacties met hun cliënten. Ook voor hen is het van eminent belang als broker, als intermediair te kunnen fungeren tussen hun locale cliëntèle en supra-locale politici. De directe of indirecte beschikbaarheid over first-order resources is immers voor hen niet minder van belang dan voor hun politieke tegenstanders. Tot op heden zijn zij op vele punten in een nadelige positie geweest. Het moge waar zijn dat hun leiders en met name de lijsttrekker duidelijk heeft geappelleerd aan het gevoel van ontevredenheid dat vooral bij jonge, ondernemende Statianen bestond met betrekking tot het effect dat de oude politiek heeft op de economische ontwikkelingsmogelijkheden van het eiland. De verbale oppositie tegen de politiek van Mr. X sprak vooral bij jeugdige Statianen aan. Immers, Mr. X was in vele gevallen wel in staat je een baantje bij de Dienst Openbare Werken te bezorgen maar het werk was

weinig inspirerend, de betaling navenant en de kans dat je ooit nog eens een status kon voeren zoals de enkeling die op St. Maarten in het hotelwezen een auto had verdiend, was wel bijzonder klein. Dat sommige directe familieleden van de heersende politici zich blijkbaar wel sommige fel begeerde materiële zaken konden vervoorloven was evenmin bevorderlijk voor de instandhouding van tevredenheid onder een emanciperend jong kiezersvolk.

Desalniettemin hadden de WIPM-leiders op verschillende terreinen te kampen met een politieke achterstand. Het ontbreekt de lijsttrekker van de WIPM aan tijd - hij is hoofdonderwijzer - om vruchtbare politieke relaties op te bouwen met buiteneilandelijke politici. Voorts is het in zijn nadeel dat hij, in tegenstelling tot Mr. X, in mindere mate de gelegenheid heeft gehad tal van familiale en andere zo belangrijke relaties aan te knopen met de eilandelijke bevolking. Hij is afkomstig van Aruba, hij heeft voor zijn beroepsopleiding een aantal jaren in Nederland doorgebracht en hij is getrouwd met een blanke Nederlandse vrouw, hetgeen zijn sociale status wellicht enerzijds heeft vergroot, evenals dat zijn functie als hoofdonderwijzer heeft gedaan, doch anderzijds uit de aard der zaak niet heeft bijgedragen tot vergroting en verbreding van zijn familiale eilandelijk netwerk.
In veel mindere mate dan Mr. X kan hij op directe of indirecte wijze beschikken over first-order resources.

De WIPM is op Saba en St. Eustatius een politieke factor van belang doch verkeert in de eilandsraad van het eilandgebied De Bovenwindse Eilanden in de minderheid en kan daardoor onvoldoende effectief invloed uitoefenen op grootte, samenstelling en besteding van het budget. De stem van de WIPM wordt in de Staten van de Nederlandse Antillen nauwelijks gehoord. We spreken hier uiteraard over de situatie ten tijde van ons onderzoek. Geniet dus de leider van de WIPM op St. Eustatius, vooral ook vanwege zijn persoonlijk karakter, een grote populariteit onder voornamelijk de jongere Statiaanse garde, het ontbreekt hem en zijn partijgenoten vooralsnog aan voldoende structureel verankerde handelingsmogelijkheden om binnen het vigerende politieke patronage-systeem tot een doorbraak te komen die de partij van Mr. X blijvend opzij zou kunnen zetten. Wellicht wordt deze omstandigheid het best geïllustreerd door de ontwikkelingen gedurende de jaren 1971-1975 toen de WIPM op St. Eustatius een belangrijke rol speelde in het eilandbestuur, aanvankelijk vanwege een meerderheid in de afdeling van de eilandsraad en later door een coalitie met de

partij van Mr. X De WIPM-leiders trachtten in deze periode hun contacten te vergroten door het maken van reizen die mede tot doel hadden de promotie van het eiland te bevorderen. Deze reizen leverden echter geen structurele verbeteringen op. Binnen de eilandsraad van de Bovenwindse Eilanden behield de DP de meerderheid en de Statiaanse WIPM-acties bleven zodoende beperkt tot eenmalige, geïsoleerde pogingen die weinig vruchten konden afwerpen. Binnen de partij ontstond al spoedig grote onenigheid waarbij het de lijsttrekker ontbrak aan voldoende persoonlijk overwicht om intern orde op zaken te stellen. Alras bleek dat het gemakkelijker was vanuit de oppositiebanken wegen ter verbetering aan te geven dan, noodzakelijkerwijs opererend binnen het ingeburgerde politieke patronage-systeem, daadwerkelijk economische verbeteringen aan te brengen. De WIPM-leiders leerden door schade en schande dat het Statiaanse politieke bedrijf mede bezien moet worden in een pyramidale cliënt-broker-patroon structuur welke binnen het Nederlands Antilliaanse staatkundige verband sterke beperkingen oplegt aan diegenen die zich aan de basis bevinden en die door persoonlijke èn structurele omstandigheden moeilijk toegang hebben tot de niveaus waarop de werkelijk essentiële beslissingen worden genomen.

Het ijveren van de oppositie op St. Eustatius heeft overigens wel tot implicatie gehad dat de posities van Mr. X en de zijnen veel kwetsbaarder geworden zijn. Het persoonlijk charisma van Mr. X en het aanzien van zijn partij wordt aangevochten en heeft veel van de oorspronkelijke vanzelfsprekendheid verloren. De positie van politiek broker tussen de eilandelijke cliëntèle en de op een hoger echelon functionerende politici dient te worden beschermd en nieuw leven te worden ingeblazen. De factievorming heeft aldus het politieke leven op St. Eustatius geïnspireerd, met name in de verkiezingstijd.

Wanneer wij nu, bijna aan het einde van dit hoofdstuk gekomen, nog enige regels wijden aan mogelijke toekomstige politieke ontwikkelingen, dan doen wij dit met een zekere mate van schroom. Prognostische arbeid is belangrijk doch tegelijkertijd bijzonder moeilijk omdat talrijke factoren kunnen opdoemen die nu nog onvermoed of op zijn minst onoverzichtelijk zijn. Het hiernavolgende draagt dan ook een strikt hypothetisch karakter en wil slechts een poging zijn tot een zeer globale beschrijving van een mogelijke ontwikkelingsgang. In de vorige paragraaf inventariseerden wij een aantal factoren die mogelijkerwijs een verzwakkende invloed zouden kunnen hebben op een systeem van politieke patronage. De groei naar een meer universalistisch normen- en waarden-

patroon was er één van. Welnu, het moge zo zijn dat de bevolking van St. Eustatius via verbeterde communicatie-middelen in toenemende mate in aanraking komt met de buitenwereld, een meer universeel normen- en waardenpatroon is daar nog niet uit voortgevloeid. Het overgrote merendeel der Statianen heeft een weinig realistische visie omtrent de plaats van hun eiland in een groot geografisch, maar ook politiek en economisch verband. St. Eustatius' belang wordt verre overschat; het normen- en waardenpatroon wordt nog immer bepaald door intra-insulaire verhoudingen (1).
Een hechter georganiseerd overheidsapparaat zou eveneens verzwakkend werken op een politiek patronage-systeem evenals een scheiding van politieke en administratieve functies, waardoor de rol van de deskundige ambtenaar groter zou worden. Het moge uit het voorgaande duidelijk zijn dat de Statiaanse overheid een weinig hechte organisatie is. De invloed van de ambtenaar is op St. Eustatius vrij gering, die van de ambtenaar op Curaçao is beduidend groter, vooral waar het de voorbereiding en begeleiding van hulpprojecten betreft. In toenemende mate wordt echter gesproken over een nog grotere bestuurlijke decentralisatie in de nabije toekomst van de Nederlandse Antillen. De invloed van terzake kundige landsambtenaren op het eilandelijk beleid op St. Eustatius zal daardoor, naar het zich laat aanzien, belangrijk verzwakken.

De sociale voorzieningen in de Nederlandse Antillen zijn de laatste decennia belangrijk verbeterd, hoewel opgemerkt moet worden dat daarbij de Bovenwindse Eilanden een aanzienlijke achterstand hebben. Het lijkt ons irreëel te veronderstellen dat de sociale voorzieningen in de nabije toekomst zodanig zullen verbeteren dat daardoor de bestaansgronden voor politieke patronage worden ondergraven of zelfs worden weggenomen.

Samenlevingsinstituties via welke patronage-verhoudingen kunnen worden onderhouden zijn op St. Eustatius zeker aanwezig, met name die der verschillende

(1) Een en ander kan goed worden geïllustreerd aan de reacties van de bevolking naar aanleiding van de viering van de Bicentennial-feesten in 1976. Het moge zo zijn dat St. Eustatius een belangrijke rol heeft gespeeld in de Amerikaanse vrijheidsoorlog, toch lijken de hier volgende regels uit een Calypso, geschreven ter gelegenheid van dit gebeuren, niet al te realistisch. "Statia help America, Statia help to win the war, Statia suffered very hard, Statia salute the 'Merican flag'." De gehele sfeer was er één van: St. Eustatius stond aan de wieg van de Verenigde Staten en verdient daarom nu nog alle eer.

godsdienstige groeperingen. Er zijn geen factoren aanwijsbaar die grond zouden kunnen geven aan de verwachting dat deze religieuze instituties in de nabije toekomst belangrijk aan invloed zouden inboeten. Wij komen daar in het volgende hoofdstuk op terug.

Indien in de nabije toekomst meer zelfstandigheid wordt gegeven aan de diverse eilandgebieden dan is het van belang in hoeverre de aanvrage en distributie van ontwikkelingshulp mede zullen worden gedelegeerd. Wanneer de hulp rechtstreeks aan elk der drie Bovenwindse Eilanden wordt gegeven dan zou dit kunnen betekenen dat de eilandelijke politieke patronage belangrijk gaat tanen. Men mag immers aannemen dat de hulp aan een zo kleine gemeenschap door het betreffende donorland niet gedistribueerd zal worden via de locale politieke partijen maar zal worden afgestemd op de daadwerkelijke behoefte van de bevolking. Indien echter de hulp wordt verleend aan de overheid van het eilandgebied De Bovenwindse Eilanden, dan wordt het stellen van voorwaarden voor het betreffende donorland al moeilijker. Men zal immers in toenemende mate het oor moeten lenen aan hulpaanvragen zoals vertaald door het gezamenlijk bestuur der drie eilanden hetgeen uiteraard de mogelijkheden voor het voortbestaan van politieke patronage intact laat. Alles bijeen genomen menen wij voorzichtig te kunnen stellen dat, tenminste in de nabije toekomst, politieke patronage nauwelijks zal verminderen, met alle consequenties vandien.

Tenslotte dient nog opgemerkt te worden dat het politieke leven niet alleen zuiver rationeel te duiden is. We hebben al gezien dat naast structurele factoren, met name in een zo kleine samenleving, de persoonlijkheidsfactoren van politieke leiders alsmede de inhoud van hun interacties met hun cliënten van groot belang zijn. Daarmee wordt gedoeld op de wijze waarop de politicus de vragen uit de samenleving interpreteert en vertaalt in politieke actie, daarbij voortdurend rekening houdend met zijn eigen afhankelijkheid van hogergeplaatste politici. De cliënt is op zijn beurt zeer gevoelig voor de boodschap van zijn politieke patroon met name in een situatie waarin deze "deals in speculation and hope" zonder te allen tijde zijn beloften in materiële zin waar te kunnen maken. Vorm en inhoud van beloften worden zo bezien van groot belang evenals wederzijds inzicht in en aanvoelingsvermogen van de denkpatronen der interacteurs. Hij die de symboliek van het politiek rollenspel dat patronage heet niet weet te doorgronden zal zich niet lang aan het politieke front weten te handhaven.

Hiermee menen wij enig licht op het hoe en waarom van de huidige politieke situatie op St. Eustatius te hebben geworpen. Op de vraag of de recentelijk ontstane WIPM analoog aan de situatie op Curaçao eveneens als een fundamentele politieke reactie op het falen der aloude partijen moet worden gezien, menen wij ontkennend te moeten antwoorden. Weliswaar is de WIPM mede geboren uit ontevredenheid over de huidige sociaal-economische situatie. Het is echter, zeker in dit stadium, "overdone" om - gezien het functioneren van deze partij - te spreken van een "fundamentele politieke reactie". Het is eveneens onjuist of liever gezegd oneigenlijk om te spreken over het "falen" van de DP. De huidige politieke situatie geeft geen aanleiding om te veronderstellen dat de opkomst van de WIPM meer is dan een serieus bedoeld streven om in een verwarde situatie een andere politiek te voeren. Een streven overigens dat niet ondersteund wordt door een grondige analyse van de politieke mogelijkheden en onmogelijkheden en evenmin door brede maatschappelijke stromingen zoals vakbonden.

Het aangename klimaat van St. Eustatius wordt nooit verstoord door de in onze streken zo frequent voorkomende mistnevels. Het antwoord op de in de aanhef van dit hoofdstuk gestelde vraag "From whence cometh our Salvation" zal echter, naar het zich laat aanzien, voorlopig nog verborgen blijven in de grijze nevelen van het aldaar zo wisselvallige politieke klimaat.

6. De religie op St. Eustatius

6.1 Historische ontwikkelingen en huidige religieuze verhoudingen

Wie enige tijd op St. Eustatius vertoeft, zal al snel merken dat de naam van de Allerhoogste daar, zij het niet ijdel, dan toch frequent en met verve wordt gebezigd. De Statiaan die een enigszins ongewone gebeurtenis aan een mede-eilandbewoner met het nodige pathos vertelt zal al snel een "Oh Lord, have mercy" of een "Praise the Lord" aan zijn gesprekspartner ontlokken. Is men het met de ander eens dan zal men zijn relaas met een plechtig "Amen" onderstrepen. Religieuze gesprekken over Bijbelse onderwerpen behoren niet tot de uitzonderingen. Toen de schrijver eens een locale bar binnenliep om op het heetst van de dag een verfrissing te nuttigen trof hij daar een viertal mannen aan dat op luide toon over een tekst uit het oude testament discussieerde. Voordat de oude barkeeper de nieuwe bezoeker vroeg wat hij wenste, rondde hij het twistgesprek kernachtig af met de woorden "Goddam, Moses said ...", waarop een keurig geciteerde bijbeltekst volgde.

Het bezig-zijn met religieuze zaken is op St. Eustatius in letterlijke zin populair. Dat is in het verleden zeer vermoedelijk altijd zo geweest, ook al zou men zulks bij eerste kennisneming van de geschiedenis van het kerkelijk religieus leven nauwelijks bevroeden.
Het belang van de religie als cultureel gegeven binnen de eilandelijke samenleving moge een aanleiding zijn aan de religie op St. Eustatius in een afzonderlijk hoofdstuk aandacht te schenken, zij is stellig niet de belangrijkste reden voor een speciale beschouwing van deze institutie. Behalve aan het culturele aspect van de religieuze differentiatie dient evenzeer aandacht te worden geschonken aan de invloed die er van deze verscheidenheid uitgaat op de sociaal-economische vormgeving van de samenleving. Met name wordt hierbij gedoeld op de rol die het recentelijk zo sterk toegenomen Zevendedagadventisme op St. Eustatius speelt. Wij zullen daarbij zijdelings refereren aan hetgeen Max Weber, Ernst Troeltsch en H. Richard Niebuhr reeds over sekten en sektevorming te berde hebben gebracht. Wij stellen ons echter voor eerst een korte "kerkgeschiede-

nis" vam St. Eustatius te presenteren om vervolgens nader aandacht te besteden aan de verschillende religieuze groeperingen op St. Eustatius, en wel in het bijzonder aan leer en leven van de Zevendedagadventisten. De nadruk die wij leggen op de beschrijving van het Zevendedagadventisme houdt uiteraard nauw verband met het feit dat deze sektarische gemeenschap, institutioneel gezien, een zo uitermate belangrijke rol speelt in de sociale organisatie van de Statiaanse samenleving. In een laatste paragraaf zullen wij een poging wagen de consequenties van het zo sterk geprononceerde Zevendedagadventisme op de sociaal-economische situatie binnen de samenleving nader uiteen te zetten. Dit hoofdstuk biedt geen diepgaande godsdienstsociologische analyse maar wil slechts een terreinverkenning zijn van één van de oorzaken die de intra-insulaire sociale cohesie zo problematisch maken.

Voor de geschiedschrijving van het religieus leven op St. Eustatius maken wij andermaal gebruik van het werk van HARTOG (1964; 1969, 117-130).
Op de Bovenwindse Eilanden was - niet anders dan op Curaçao - in de begintijd van de kolonisatie de Gereformeerde staatskerk de alleen-geldende. De kolonisatoren waren vanaf het begin zeer beducht voor een toenemende religieuze vervlakking, getuige een rapport van Johannes van Walbeeck die in 1634 na de bezetting van Curaçao zijn superieuren verzocht hem, behalve wapenen en bouwmaterialen, een voorganger te sturen ter verzorging van de geestelijke èn maatschappelijke orde (1).
In de achttiende eeuw heeft S. Eustatius een aantal predikanten gekend die tamelijk lang achtereen hun ambt hebben uitgeoefend. Deze predikanten werden gedeeltelijk betaald door de Compagnie en waren anderzijds afhankelijk van de gunsten van de commandeur en van de eilandbewoners. Vanaf het einde van de 18de eeuw tot 1856 heeft St. Eustatius geen predikant gehad. De kerkeraad vergaderde zeer sporadisch en evolueerde tot een soort instituut voor armenzorg dat door coöptatie werd aangevuld. Tenslotte werd een predikant, genaamd Laret, bereid gevonden naar deze uithoek van de Westindische koloniale bezittingen te vertrekken. Laret diende de gemeente van 1856 - 1869 doch hij kon op St. Eustatius moeilijk aarden en vertrok naar Bonaire.

De fraaie stenen kerk, die in 1755 in gebruik werd genomen, werd tijdens een orkaan in 1772 verwoest. Rond 1775 werd een nieuwe kerk ingezegend doch dit ge-

(1)Zie: Hartog, Joh., Mogen de eilanden zich verheugen. op. cit., p. 1.

bouw werd door de Gereformeerde gemeente slecht onderhouden. Honderd jaar later was het kwalijk gesteld met dit gebouw en toen er een einde kwam aan het bestaan van de - nu Hervormd genoemde - gemeente, verviel de kerk al snel tot een ruïne die nu tot een der bezienswaardigheden van het eiland behoort.
In het midden van de 18de eeuw heeft op St. Eustatius een kleine Lutherse gemeente bestaan. Na de overval van Rodney wordt er echter niets meer van vernomen en ook haar gebouw verviel tot een ruïne.
Ook de Anglicaanse of Episcopale Kerk kwam naar de Bovenwinden. Verschillende predikanten volgden elkaar op tot 1821, het jaar waarin de laatste vertrok. De kerk is spoedig vervallen en slechts een tamelijk uitgebreid kerkhof herinnert nog aan deze gemeente.

Omstreeks 1730 nam het aantal Joden op St. Eustatius toe. Een tiental jaren later bouwden zij een synagoge. Het waren in hoofdzaak Portugese Joden die de gemeente Honen Daliem - dit is "die weldadigheid betoont aan de armen" - vormden. Het moet een vrij grote gemeente zijn geweest want op bevel van Rodney presenteerden zich na de overval in 1781 101 Joden, hoogstwaarschijnlijk in meerderheid gezinshoofden. Hoewel velen hunner door Rodney werden gedeporteerd, heeft de gemeente toch de beproeving overleefd. Ofschoon na de verwoesting de Joden in bescheiden aantallen op het eiland bleven wonen, is de gemeente aan het einde der 18de eeuw uiteengevallen. Slechts een kerkhof en de vrij goed bewaard gebleven ruïne van de oude synagoge herinneren heden ten dage aan deze bloeiende Joodse gemeenschap (1).

De lezer moet zo langzamerhand de indruk gekregen hebben als zou geen enkel kerkgenootschap op St. Eustatius stand kunnen houden. De groei van de Methodisten gemeente bewijst echter het tegendeel. In 1759 ontstond mede door toedoen van enkele door Wesley zelf gedoopte negerslaven op Antigua de eerste Methodisten gemeente in het Caribisch gebied. Al spoedig heeft het Methodisme zich over de naburige eilanden verspreid. De blanke slaveneigenaars waren allesbehalve gelukkig met deze nieuwe religieuze groeperingen. De religieuze beleving ging gepaard met zinsverrukkingen, kramptrekkingen en andere vormen van extase welke een door de blanken ongewilde onrust onder de zwarte bevolkingsgroep

(1) Voor een meer gedetailleerde beschrijving van de Joodse gemeente op St. Eustatius raadplege men: Hartog, Joh., The Honen Daliem congregation of St. Eustatius. In: American Jewish Archive 19 (1967) no. 1, pp. 60-77.

creëerden. Ook op St. Eustatius vond het Methodisme al spoedig ingang. Hartog beschrijft een en ander als volgt: "Een slaaf Zwarte Harry, die elders Methodist was geworden - misschien op Antigua, want hij bleek op de hoogte van de klassevorming zoals die daar in practijk werd gebracht - heeft het Methodisme naar St. Eustatius overgeplant. Hij vormde hier in 1786 een groep, welker aanhangers de Jumpers werden genoemd, omdat hun samenkomsten dikwijls leiden tot revivals ..." (1).

De Gereformeerde overheid trad zeer streng tegen de Methodisten op. Gebedssamenkomsten werden verboden en op overtreding werden strenge lijfstraffen gesteld. Intussen hadden zich ook blanken onder het gehoor van de Methodisten predikers geschaard. De gemeente groeide tegen de verdrukking in en werd geleidelijk beter geaccepteerd, vooral toen de luidruchtige uitwendige tekenen van de inwendige genade wat minder gepronconceerd tot uitdrukking werden gebracht. In 1836 telde het eiland 677 Methodisten op een bevolking van ongeveer 1500 zielen. In 1825 werd de eerste kerk gebouwd; de huidige methodistenkerk dateert van 1843 en is een verbouwing van die van 1825. De klokketoren werd in 1895 toegevoegd en was speciaal bedoeld voor de luidklok van de ... Gereformeerde gemeente die, zoals we zagen, langzaam maar zeker was verlopen. Het overbrengen van de klok symboliseerde wel op heel treffende wijze dat de religieuze bakens waren verzet.

Gedurende het eerste deel van de 19de eeuw waren er geen geestelijken van andere kerken werkzaam op het eiland. Uit deze omstandigheid alsmede vanwege het uitwendig decorum, de vurige en opwekkende predikingen en de activering van de kerkgangers in de eredienst verklaart Hartog het succes van de Methodisten zendelingen (2).

In de loop van de 19de eeuw is de Methodisten gemeente verwikkeld geweest in een reeks van, soms felle, conflicten met de Rooms-Katholieken. We zullen echter nog zien dat deze vroegere religieuze tegenstellingen zijn geëvolueerd tot een heden ten dage zeer coöperatieve verhouding tussen de twee kerken.

Het Katholicisme is de tweede belangrijke geestelijke stroming die in de loop der eeuwen kans gezien heeft zich blijvend op St. Eustatius te vestigen. In de 18de eeuw en ook in het begin van de 19de eeuw was het eiland afhankelijk van

(1) Zie: Hartog, Joh., De geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV. op. cit., p. 273.

(2) Idem, p. 149.

bezoekende pastoors van naburige eilanden. Het jaar 1841 was zeer belangrijk omdat in dit jaar het Katholicisme op St. Eustatius werd georganiseerd. Vanaf dat jaar heeft deze parochie grosso modo zonder onderbreking een eigen pastoor gehad.
Evenals de Methodisten, richtten de Katholieken zich voornamelijk tot de slaven en vrije kleurlingen; zij wilden volkskerk zijn. Dit gericht zijn op gelijk arbeidsterrein heeft eveneens bijgedragen tot de slechte verstandhouding met de Methodisten. De Katholieke gemeente is in de loop van de 19de eeuw wel wat kleiner geworden, mede als gevolg van emigratie, maar zij bleef toch bestaan. In het begin van onze eeuw werd zij verrijkt met een kleine kerk die in de loop der jaren steeds is verfraaid.

Rest ons de kerkelijke kaart van St. Eustatius te voltooien door melding te maken van het ontstaan van een gemeente van het Zevendedagadventisme. De historie van deze gemeente voert terug tot 1921 toen Clifton G. van Putten, een zoon van een Methodisten prediker, uit de Verenigde Staten, waar hij in contact gekomen was met het Adventisme, terugkeerde op St. Eustatius en een groep geloofsgenoten om zich verzamelde. Sindsdien is er steeds een wisselend aantal Adventisten op het eiland geweest en nadat in 1951 vanuit St. Maarten een vaste voorganger op het eiland werd aangesteld, heeft deze religieuze groepering een sterke groei doorgemaakt. Zo zelfs, dat zij momenteel ongeveer evenveel volgelingen heeft als de Rooms-Katholieke Kerk. In 1961 heeft zij een eigen kerk in gebruik genomen.

Het is opvallend dat het historisch wel en wee van de verschillende religieuze groeperingen op St. Eustatius in sterke mate heeft afgehangen van het aanwezig zijn van een actief voorganger. In tijden waarin bestaande vacatures, door gebrek aan geschikte kandidaten, niet vervuld werden, floreerden de kerken niet en verschillende religieuze groperingen zijn derhalve geruisloos van het eiland verdwenen. Het is evenzeer treffend dat de geestelijke voedingsbodem op het eiland immer zeer vruchtbaar is geweest. Een nieuw aangekomen prediker slaagde er doorgaans snel in een groep volgelingen om zich te verzamelen.
De materiële condities waaronder geestelijken moesten leven, waren vaak zeer ongunstig, waardoor menigeen het niet lang uithield op het eiland, vooral niet in de 19de eeuw toen het in economische zin zo snel bergafwaarts ging met het eiland, waardoor het hoe langer hoe meer geïsoleerd raakte van de naburige eilanden.

In de volgende paragraaf zullen we wat dieper ingaan op de huidige religieuze differentiatie op St. Eustatius en met name op de achtergronden van het Zevendedagadventisme, de groepering die het religieus reliëf van het eiland thans in zo sterke mate bepaalt en daarnaast een zo uitgesproken invloed heeft op de sociaal-economische structuur der samenleving.
Wij zullen, voor een beter begrip van een en ander, een beknopte theoretische excursie maken naar het wezen van het Zevendedagadventisme als vorm van eschatologisch georiënteerde religieuze beweging.
Alvorens hiertoe over te gaan volgt hieronder een overzicht van enkele cijfers betreffende het kerkelijk leven welke, zoals vermeld, ontleend zijn aan verschillende bronnen.

Tabel 19

Kerkelijk aangeslotenen op St. Eustatius; 1943 - 1976; absoluut

	1943	1950	kerk. adm. 1960	census '60/'61	census '72	mini-census '76
Rooms-Katholieken	358	346	250	242	291	310
Methodisten	540	520	580	505	611	582
Zevendedagadventisten	120	80	96	-	232	293
Anglicanen	-	30	10	17	11	-
Hervormden	-	-	-	-	10	-
Gereformeerden	-	-	-	-	1	-
Jehova getuigen	-	-	4	-	-	-
Israëlische gemeente Mikve	-	-	-	-	2	-
Overig	-	-	80	237	24	67
Geen	-	-	-	13	26	19
Onbekend	-	-	-	-	-	5
Totaal	1018	976	1020	1014	1208	1276
Totale bevolking	1062	970	1014	1014	1341	1276

Bronnen: Joh. Hartog: Geschiedenis van de Nederlandse Antillen, deel IV; Eerste Algemene Volks- en Woningtelling Nederlandse Antillen 1972; Mini-census 1976.

6.2 Aard en oorsprong der religieuze differentiatie: enige theoretische kanttekeningen

In deze paragraaf willen we een antwoord vinden op een drietal vragen, te weten
a. Wat is de inhoud van de leer van het Zevendedagadventisme?
b. Hoe kan het ontstaan van deze sekte worden geduid?
c. Is er verschil in ontwikkeling tussen het Methodisme en het Zevendedagadventisme op St. Eustatius?

De derde vraag kan niet los gezien worden van de eerste twee.
Alvorens over te gaan tot de behandeling van deze drie vragen is het goed een tweetal opmerkingen te maken.
In de eerste plaats zal het de lezer opvallen dat het Rooms-Katholicisme in dit hoofdstuk tot nu toe weinig aandacht heeft gekregen. De reden hiervoor is dat deze religieuze groepering steeds een tamelijk stabiele groepering binnen de Statiaanse samenleving is geweest welke zich in deze eeuw weinig opvallend heeft gemanifesteerd. De pastoors waren meestal oudere geestelijken die in betrekkelijke rust en overgave zich hebben gewijd aan het parochie-werk. Wel dient in dit verband nog opgemerkt te worden dat de Katholieke zusters die het onderwijs verzorgen door de jaren heen belangrijke charitatieve taken hebben vervuld. Toch is het een kwantitatief tamelijk grote groepering, reden waarom wij er in paragraaf 2 nog op terugkomen.
Een tweede opmerking die ons van het hart moet, is, dat wij bij de behandeling van de religieuze verscheidenheid op het eiland noodzakelijkerwijs geen uitputtende analyse zullen kunnen geven. Wij duidden daar reeds op in de vorige paragraaf. In zijn boeiende en uitgebreide studie over de "zogenaamde secten in sociologisch perspectief" merkt Laeyendecker het volgende op: "Het probleem van het ontstaan van religieuze groeperingen raakt een aantal problemen van meer algemene aard, die zelf ook nog volop in discussie zijn, zoals: het ontstaan van groepen in het algemeen, het collectief gedrag, de eigen aard van sociale bewegingen, de betekenis van de leidersfiguur bij de vorming van groepen en het vraagstuk van het optreden van charismatici; de protestbewegingen en vragen rond relatieve deprivatie, anomie, conflict en dergelijke. Het behoeft geen betoog dat deze vraagstukken niet allemaal uitvoerig behandeld zullen worden? dat zou een onzinnige pretentie zijn" (1). Welnu door zulk een onzinnige pretentie zullen wij ons in het onderstaande evenmin laten leiden.

(1) Zie: Laeyendecker, L., Religie en conflict. De zogenaamde secten in sociologisch perspectief. Meppel 1967, p. 97.

Keren wij nu terug naar de eerste vraag, te weten: Wat is de inhoud van de leer van het Zevendedagadventisme?
Ter beantwoording van deze vraag hebben wij gebruik gemaakt van de beknopte beschrijving van VAN GELDER (1963) en de meer diepgaande analyse van het Zevendedagadventisme van SCHWARTZ (1970).
De grondlegger van het Adventisme was William Miller (1782 - 1849), een Baptistische boerenzoon uit Low Hampdon bij New York, die na een ernstige bijbelstudie tot de conclusie kwam dat het in 1843 met de wereld zou aflopen. Zijn inzichten kregen geweldig veel bijval en vooral door zijn formidabele werkkracht als lekeprediker werd hij de motor van een opwekkingsbeweging die oversloeg naar Engeland en Australië.
In de ontgoocheling die na 1843 volgde werd onderkend dat Miller zich een half jaar had vergist en nu werd de naderende apocalypse vastgesteld op 22 oktober 1844. Toen ook deze dag zich in niets onderscheidde van andere ontstond een chaotische toestand waarin de oorspronkelijke groep zich in tweeën splitste.
De oude groep werd nieuw leven ingeblazen door het echtpaar White en met name door Ellen Gould White die in feite de beweging redde. Deze merkwaardige vrouw, die even wilskrachtig als vroom was, werd als profetes vereerd en door haar talloze visioenen, die zij als openbaringen Gods beschouwde en doorgaf, heeft zij een beslissende invloed gehad op de vorming van de nieuwe sekte. Haar talrijke geschriften, die destijd een sterk overheersende invloed hadden, worden nu gebruikt als stichtelijke lectuur naast de Bijbel, die uitdrukkelijk geldt als enig richtsnoer voor leer en leven. Ellen White vond ook de juiste aanpassing bij de nieuwe situatie: Christus was op 22 oktober 1844 weliswaar niet teruggekomen op aarde, maar op die datum werd in de hemel de deur gesloten, dat wil zeggen dat op die datum de beslissing viel omtrent het behoud van alle gelovigen en het verloren gaan van de ongelovigen. Deze datum nam zij tevens als aanknopingspunt om een der belangrijkste leerstellingen van het Zevendedagadventisme, het houden van de sabbat, te introduceren. Volgens haar was namelijk de wederkomst van Christus in 1844 niet doorgegaan vanwege de "gruwel der ongerechtigheid": de overtreding van het sabbatsgebod.

Als Christus wederkomt zal het 1000-jarige vrederijk worden opgericht. De gelovigen van eertijds zullen opstaan en, samen met de nog levende gelovigen en met Christus zelf, 1000 jaar in de hemel regeren en oordelen over de ongelovigen; de aarde zal woest en ledig zijn, de woonplaats van Satan en zijn duivelen. Na 1000 jaar zullen ook de ongelovigen opstaan en vernietigd worden even-

als Satan en de hel; de aarde zal herschapen worden tot een nieuw paradijs voor de gelovigen die dan onsterfelijk zullen zijn. Van belang is dat "before Christ can return to earth to destroy finally all traces of sin, everyone must have been investigated. This process of investigation constitutes the first part of the second and contemporary period of human history" (1).

Er zijn volgens de Zevendedagadventisten onmiskenbare voortekenen van het naderend einde, zoals: de vermeerdering van kennis, botsingen tussen kapitaal en arbeid, wereldoorlogen, toenemende natuurrampen en het atomaire tijdperk.
In de Adventkerk wordt de doop door onderdompeling alleen aan gelovigen toegediend. Deze doop wordt beschouwd als een daad van de mens. Ellen White merkte hierover het volgende op: "door de doop betuigen wij ons geloof aan Gods reddende genade en geven te kennen dat wij de zonde en de wereld willen loslaten" (2).
Het Avondmaal wordt ieder kwartaal met alcoholvrije wijn gevierd en wordt voorafgegaan door de voetwassing.
De gezondheidszorg is van eminent belang voor Adventisten; het lichaam is immers een tempel Gods. Zij hebben over de gehele wereld vele sanatoria, klinieken, leprozenkolonies, rusthuizen e.d. gesticht. Zij weigeren het gebruik van alcohol, tabak, varkensvlees, koffie, thee en alle narcotica. De Zevendedagadventisten verdedigen de letterlijke inspiratie van de Bijbel en als gevolg daarvan de historische juistheid van alle bijbelverhalen. Het afdragen van 10% van het inkomen aan de kerk is verplicht. Mede door grote inkomsten beschikt de Adventkerk over een enorm propaganda- en evangelisatie-apparaat.

Elke gemeente van deze kerk kent vele ambten, zodat een groot aantal leden ingeschakeld kan worden bij organisatorische en proseliterende activiteiten. De Adventkerk wordt centraal geleid door de General Conference in Washington en is verdeeld over 12 "divisions" in een groot aantal landen. Over honderden radio- en t.v.-zenders worden wekelijks in tientallen talen religieuze uitzendingen verzorgd.
Elke gemeente heeft een "sabbatschool" voor de religieuze scholing der leden. Er zijn talrijke bijbelcursussen die voor iedereen gratis beschikbaar zijn.
Het lid worden van een gemeente vereist een rigoureuze verandering van het tot dan toe gevolgde levenspatroon: de eisen zijn zwaar, de kosten zijn relatief hoog en het sabbatsgebod stelt de gemeenteleden vaak voor moeilijke persoonlijke

(1) Zie: Schwartz, G., Sect Ideologies and Social Status. op. cit., p. 99.
(2) Geciteerd bij Gelder, B. van, Zoekers naar waarheid. op. cit., p. 64.

en maatschappelijke problemen. De gemeente heeft bewuste leden en zeer weinig bijlopers.
Gemengde huwelijken worden niet geduld: óf de partner wordt óók Adventist óf het huwelijk kan geen doorgang vinden.
Het zal duidelijk zijn dat deze stelregel vaak een diepe emotionele problematiek bewerkstelligt. Afgezien daarvan wordt een grotere neiging tot endogamie in de hand gewerkt.

De Zevendedagadventisten beschouwen rekrutering als "roeping" (1) en laten niets na om hun religieuze en maatschappelijke opvattingen uit te dragen. Een enkel voorval ter illustratie van een en ander.
Toen de echtgenote van de schrijver op St. Eustatius jarig was, werd ze al vroeg in de ochtend door een buurvrouw, lid van de gemeente der Zevendedagadventisten uit bed gebeld. De dame bood een surprise aan op een presenteerblad en toen de jarige het pakje openmaakte, was zij de eigenares van een boekwerkje getiteld: "Why not smoke?" (2). De schrijver van deze antirooklectuur liet een groot aantal beroemdheden, variërend van Richard Nixon tot Julie Andrews de revue passeren waarbij hij in boeiende stijl vermeldde dat bedoeld persoon overleden was aan longkanker óf rigoureus met roken was gestopt. Het resultaat van dit goedbedoelde verjaardagscadeau was overigens dat de jarige van de schrik een sigaret opstak.

Centraal in de theologie van de Zevendedagadventisten staat de wederkomst van Christus en de vestiging van het koninkrijk der rechtvaardigen op aarde. Daarvoor bestaat in hun zienswijze een strikt Bijbels schema.
De boodschap van de eerste engel is al gegeven (Openb. 14: 6,7) en de aankondi-

(1) Men vergelijke in dit verband de boeiende studie van Munters over een andere, sterk proseliterende sekte, de Jehova's Getuigen:
Munters, Q.J., Rekrutering als roeping, sociologische overwegingen met betrekking tot het missionaire handelen. Meppel 1970.

(2) De Witt Fox, J., Why not smoke? Washington 1968.
Het werkje eindigt met het volgende advies: "If you breathe a little prayer every time you want a cigarette, God will give you power to say No. The desire will disappear, with your will on God's side.
With Him as your Partner, you are invincible. You cannot fail."
Een Statiaans Adventist getuigde eens tijdens een kerkdienst dat hij God gebeden had hem een "bad taste" te verlenen opdat hij het roken zou laten. Zijn gebed was verhoord en een sigaret smaakte hem daarna zo afschuwelijk dat hij geen moeite meer had er van af te blijven.

ging van de tweede engel omtrent de "val van het grote Babylon"(Openb. 14: 8) staat in de theologie der Zevendedagadventisten als metafoor voor de corruptie en de zonde die inherent is aan de wereldlijke instituties met inbegrip van de meeste gevestigde kerken. Deze leerstelling is daarom zo belangrijk omdat het beeld van Babylon refereert aan de groeiende, corrupte invloed van de Rooms-Katholieke kerk op de burgerlijke overheden en het ingeburgerde Protestantisme. De paus wordt daarbij gezien als de belangrijkste en meest eminente handlanger van de duivel. Hierop is de diepgewortelde afkeer van de Rooms-Katholieken in theologische zin terug te voeren!

Een ander punt van belang is, dat de Zevendedagadventisten in sterke mate fulmineren tegen elke andere revolutionaire beweging dan die, geleid door Jezus Christus. Hieruit vloeit voort dat de Zevendedagadventisten vormen van burgerlijke ongehoorzaamheid afwijzen: "They are antagonistic to any group which would "illegally" interfere with the operation of the government in order to achieve its own ends and would thereby stimulate civil disorder". (1)

Wij maakten reeds melding van het feit dat zij natuurrampen als voorboden zien van de wederkomst van Christus. Deze zienswijze vloeit voort uit een strikt letterlijke uitleg van bepaalde bijbelpassages.
Ieder mens is persoonlijk verantwoordelijk voor zijn eigen zieleheil. Deze morele individuele verantwoordelijkheid leidt bij de Zevendedagadventisten tot een enigszins harde opstelling jegens de sociaal, economisch of anderszins minder bedeelde medemens. "If you should see an unfortunate specimen of humanity lying in the gutter, would you accuse his mother of giving birth to a derelict of society? Of course not. When that man was a baby, he was as pure and sweet as any other baby. As he grew to manhood, he chose to do evil. He made a derelict out of himself." (2).
De ideologie van de Zevendedagadventisten impliceert dat de geestelijke waardigheid van iemand niet alleen maar afhangt van een openlijke bijdrage aan een gedragspatroon dat door een ieder als goed en juist wordt ervaren. Er moet meer zijn. De gelovige moet een geestesgesteldheid verwerven waarbij bepaalde gedragingen als het ware automatisch worden nagelaten omdat de persoon in kwestie

(1) Zie: Schwarz, G., Sect Ideologies and Social Status. op. cit., p. 109.

(2) Vandeman, G., Planet in Rebellion. Nashville 1960, p. 36. Deze passage uit de religieuze belletrie der Adventisten wordt geciteerd bij Schwarz, G., Sect Ideologies and Social Status. op. cit., p. 120.

wéét dat ze ingegeven worden door verkeerde motieven. Deze motieven voor verkeerd gedrag worden geblokkeerd omdat God de gedachten bij voortduring onderzoekt en zuivert. Soms stellen Zevendedagadventisten dat deze omstandigheid, dit weten te kiezen voor een juist gedragspatroon, bijdraagt tot hun economisch welvaren. Zij menen dat het gronddoel van rechtschapen gedrag niet gelegen is in het behalen van grote zakelijke successen, maar, zo stellen zij, het is zeker niet verwonderlijk indien dit economisch succes als een logische consequentie uit deze levenshouding voortvloeit.

De Zevendedagadventist is "inner-directed". Hij is iemand die niet lichtvaardig afstand doet van bepaalde onveranderlijke normen van wat hij als juist en welvoeglijk beschouwt. Het is, naar zijn levensbeschouwing, niet juist snel te realiseren voordeeltjes na te streven die mogelijkerwijs de vervulling van zijn lange termijn-doelen en -idealen in de weg zouden kunnen staan. Dit impliceert niet dat hij zich in zijn dagelijkse leven sterk behoudend zou opstellen. Hij hecht veel waarde aan verticale sociale- en economische mobiliteit voor zichzelf, maar vooral ook voor zijn kinderen. Hij stelt zich in zijn streven pragmatisch op en hij kan praktische problemen zeer efficiënt te lijf gaan zolang het oplossen van deze problemen maar niet in strijd is met zijn opvatting omtrent een fatsoenlijke handelwijze. "Aspirations to move up in the social class system are not only legitimate but desirable: not all social class distinctions are morally and ethically bad, for there are as a matter of fact, distinctions made necessary by the developing civilization and technology in which the world finds itself." (1)
Het zaken-doen wordt zo gestimuleerd door de officiële leer en de regulerende gedragscode vindt zijn oorsprong in de individuele vermogens van de gelovige om welvoeglijk te denken en te handelen, gebaseerd op de censurerende werking op dit denken van niemand minder dan God zelf.
De tijd die ieder mens ter beschikking staat is kostbaar en dient goed, dat wil zeggen rationeel en economisch verantwoord, gebruikt te worden.
In de levensbeschouwing van het Zevendedagadventisme is geen plaats voor pessimisme en apathie. Het toegeven aan wanhoop is de eerste stap naar verdoeming. Wanhoop zal de gelovige ertoe brengen te versagen bij zijn innerlijke strijd tegen zijn eigen, verdeeldheid zaaiende emoties; zal zijn wilskracht doen ver-

(1) Zie: Schwartz, G., Sect Ideologies and Social Status. op. cit., p. 133.

zwakken en zal hem dientengevolge overleveren aan de zo verafschuwde wereldse geneugten.

In de propaganda-literatuur van de Zevendedagadventisten wordt de echtelijke staat als voorwaarde gesteld voor het behalen van succes in het economisch leven. De huwelijkssluiting dient echter nauwkeurig "getimed" te worden; het huwelijk mag er niet de oorzaak van zijn dat een opleiding wordt afgebroken. Tevens is het wenselijk een gezonde economische basis te hebben aleer een huwelijk te sluiten.

Samenvattend kan gesteld worden dat de ideologie van het Zevendedagadventisme in haar uitingsvormen wordt beheerst door een dominante angst en een dominante hoop. De angst om te dalen binnen de maatschappelijke statushiërarchie brengt de gelovige ertoe zich strikt te houden aan het goddelijk gebod om zich verre te houden van wereldse geneugten, zoals drinken en overspel. De hoop om te kunnen stijgen op de maatschappelijke ladder geeft grond aan een morele instelling waarbij doelgericht en opzettelijk wordt gestreefd naar mobilisatie van alle mogelijke sociale en economische hulpbronnen teneinde te komen tot de zo gewenste verticale mobiliteit. Vandaar dat aan hard werken, sparen en een voorzichtig bestedingspatroon grote waarde wordt toegekend. Zowel hoop als vrees dienen ter stimulering van dit persoonlijk streven vooruit te komen in dit leven. Daarbij wordt vooral waarde gehecht aan het onafhankelijk ondernemerschap en het beroepsmatig zelfstandig zijn (1).

Schwartz geeft een zeer bondige samenvatting van wat de Zevendedagadventist als levenshouding voor ogen staat: "In brief, each man must make a fateful decision early is his life and then never deviate from the straight and narrow path if he expects to be rewarded by God. Seventh-Day Adventists perceive the human career in unilinear terms. One moves progressively toward either salvation or damnation: it is extremely difficult to change from the latter track to the former and is extremely easy to fall from the former track into the latter" (2). Moge met het bovenstaande de vraag omtrent de inhoudelijke aspecten van het

(1) Vergelijk in dit verband de bekende discussie betreffende Weber's hypothese omtrent de relatie tussen sectarisme en de geest van het kapitalisme. Zie o.a.: Gerth, H.H., and C. Wright Mills (eds.), From Max Weber. op. cit., pp. 302-323.

(2) Zie: Schwartz, G., Sect Ideologies and Social Status. op. cit., p. 136.

Zevendedagadventisme voldoende beantwoord zijn.
Voorgaande beschouwingen waren noodzakelijk om een beter beeld te kunnen krijgen van de plaats die deze religieuze groepering inneemt binnen de Statiaanse samenleving. Wij zullen daar in de laatste paragraaf meer uitgebreid op ingaan.

Vervolgens willen wij de vraag aan de orde stellen naar de ontstaansgronden van het Zevendedagadventisme in zijn algemeenheid.
Zoals eerder vermeld, heeft LAEYENDECKER (1967) uitgebreid geschreven over het ontstaan van religieuze groeperingen. De substantiële kritiek van KOBBEN (1968) op dit werk doet niets af aan de waarde van de publicatie.
Laeyendecker gaat tamelijk uitgebreid in op wat Max Weber, Ernst Troeltsch en H. Richard Niebuhr over deze materie te berde hebben gebracht. Wij kunnen zijn theoretische beschouwingen op deze plaats niet gedetailleerd weergeven doch voor een goed begrip van de evolutie in het denken over de ontstaansgronden van religieuze groeperingen zullen wij toch op beknopte wijze een en ander aan zijn betoog ontlenen.
Max Weber had uitgesproken meningen over de relatie tussen bepaalde sociale en religieuze uitingsvormen. Laeyendecker vat Weber's zienswijze in het kort als volgt samen:
- Er bestaat een zekere affiniteit tussen bepaalde sociale lagen en bepaalde vormen van religie, zowel tussen de grote godsdiensten onderling als binnen één en dezelfde religie.
- Deze affiniteit berust op het feit dat religie gezien wordt als specifieke functies vervullend voor de mensen en tegemoet komend aan behoeften die voor de diverse sociale lagen sterk kunnen verschillen.
- Niet alleen de religie kan deze functies vervullen, er zijn ook alternatieven mogelijk.
- De relatie tussen behoeften en religieuze uitdrukkingsvormen is niet éénlijnig; men dient niet te snel tot causale relaties te besluiten.
- Ook toevallige factoren kunnen een rol spelen (1).

Weber's ideeën omtrent deze selectieve affiniteit hebben lange tijd het godsdienstsociologisch denken beheerst.

(1) Zie: Laeyendecker, L., Religie en conflict. op. cit., pp. 104-105.

Minder dan Weber heeft Troeltsch aandacht geschonken aan de band tussen sociale lagen en religieuze uitdrukkingsvormen. Hij was meer bezig met de sociale leer van kerk en sekte en constateerde daarbij een binding van de sekte met de onderste sociale lagen van de samenleving en van de kerken aan de upper classes.

"Further, both types are in close connection with the actual situation and with the development of Society. The fully developed Church, however, utilizes the State and the ruling classes, and weaves these elements into her own life; she then becomes an integral part of the existing social order; from this standpoint then, the Church both stabilizes and determines the social order; in so doing, however, she becomes dependent upon the upper classes, and upon their development. The sects, on the other hand, are connected with the lower classes, or at least with those elements in Society which are opposed to the State and to Society; they work upwards from below, and not downwards from above" (1).

Volgens Troeltsch was deze selectieve affiniteit te begrijpen uit het feit dat de compromis-houding van de kerk geen werkelijke en blijvende verandering in de levensomstandigheden van de armen bracht. De Doperse sekten boden daarentegen wel een perspectief voor de armen. Troeltsch is echter minder uitgegaan van een probleemstelling dan Weber; zijn werk draagt geen duidelijk nieuwe perspectieven aan met betrekking tot de discussie omtrent het ontstaan van religieuze groeperingen. Centraal in zijn werk en in dat van diegenen die aan hem refereren staat de stelling dat sekten religieuze groeperingen zijn van de armen (2). Laeyendecker betoogt vervolgens hoe Niebuhr een dynamisch aspect aanbracht in deze discussie. Weber en Troeltsch schonken, aldus genoemd auteur, nauwelijks aandacht aan het ontstaan van religieuze groeperingen juist ten gevolge van sociale verschillen; Niebuhr vestigde sterk de aandacht op dit causale moment. Zijn theorie over het "onterfd zijn", over het verschijnsel van de "desinherited" betekende een zekere doorbraak in het denken over de bronnen van sektarische religieuze groeperingen. De hele geschiedenis van de kerken wordt gekarakteriseerd door de geneigdheid tot het compromis teneinde de spanning tussen het credo en de daaruit voortvloeiende maatschappelijke consequenties enerzijds en de institutionele vormgeving van het kerk-zijn anderzijds tot aanvaardbare

(1) Zie: Troeltsch, E., The Social Teaching of the Christian Churches. Vol. I., New York 1960, p. 331.

(2) Vergelijk Laeyendecker, L., Religie en conflict. op. cit., p. 106.

proporties terug te brengen. Door dit aanpassingsproces werd het christendom de religie van de gefortuneerden en cultureel ontwikkelden waarin abstractie, formaliteit en ethische steriliteit steeds belangrijker werden. Volgens Niebuhr kwamen de lagere sociale lagen van de samenleving zodoende in een situatie te verkeren waarin ze zich "religiously expatriated" gevoelden en waarin noch aan hun psychische behoefte noch aan hun ethische idealen recht gedaan werd. Wanneer deze situatie voldoende gerijpt was, kon onder bepaalde voorwaarden - met name de aanwezigheid van een leidersfiguur - een nieuwe religieuze groepering ontstaan, waarin deze onterfen zich wèl thuisvoelden. Indien zulk een leidersfiguur niet beschikbaar was, dan was de kans groot dat deze onterfden hun religieuze ijver overdroegen op seculiere bewegingen met een verlossingsaspect of dat zij zich geheel van de religie afkeerden (1).

Laeyendecker sluit zich in zijn theoretische beschouwingen aan bij de door Weber en Niebuhr ontwikkelde theoretische grondslagen. Hij brengt echter een aantal specificaties aan binnen het concept van het "onterfd zijn". Hij onderscheidt

a. sociaal-economisch onterfden;
b. cultureel onterfden en
c. psychologisch en sociaal-psychologisch onterfden (2).

Voor de constructie van een verklaringsschema van religieuze groeperingen maakt de auteur gebruik van de uiteenzettingen van Dahrendorf over het conflict. Nieuwe religieuze bewegingen worden daarbij door Laeyendecker als conflictgroepen beschouwd. Aanhangers ervan zijn de "onterfden", die met de bestaande maatschappelijke en culturele situatie geen vrede hebben. "De centrale elementen in ons verklaringsschema zijn het institutionaliseringsproces, de selectieve affiniteit en de verandering. Deze liggen aan de basis van de conflicten die er permanent tussen en binnen religieuze groeperingen rijzen. Daarin vindt ook het onterfd zijn, dat ons de toegang verschafte tot een vruchtbare benadering van het probleem, zijn verklaring ..." (3).

Het is jammer dat de schrijver niet meer duidelijkheid verschaft omtrent de

(1) Vergelijk Laeyendecker, L., Religie en conflict. op. cit., p. 108.
(2) Idem, p. 113.
(3) Idem, p. 270.

vraag of alle religieuze bewegingen uit protest en conflict te verklaren zijn (1).

Stark heeft erop gewezen dat status-deprivatie in vele gevallen juist niet tot religiositeit maar eer tot apathie jegens de religie leidt. Hij komt tot deze conclusie na een analyse van in Engeland uitgevoerd empirisch onderzoek betreffende Niebuhr's thesis.
"These data provide considerable support for the thesis that radical solutions for status deprivation imply a lessening of religious involvement, and that the strength of lower class radicalism in Great Britain partly accounts for lower class religious apathy." Hij gaat daarbij niet zover te beweren dat religie nooit het gevolg zou zijn van depriverende omstandigheden. "I have tried to show only that religion and radicalism may both function in this manner, and that the choice of one tends to preclude the other" (2).

Tot dusverre is het nog niet gelukt een mono-causale verklaringsgrond te vinden voor het ontstaan van religieuze groeperingen en in het bijzonder van eschatologisch georiënteerde sekten als het Zevendedagadventisme. Het is zelfs zeer de vraag of een dergelijke verklaringsgrond ooit gevonden kan worden. Elke religieuze groepering ontstaat in een geheel unieke sociaal-economische en structurele context waarin een aantal factoren wellicht in verschillende situaties gelijk zijn maar waarbij evenzovele verschillen toch ook het beeld kunnen verstoren. Naar wij menen heeft Wilson het gelijk aan zijn kant, wanneer hij het volgende stelt: "What is most needed is a clear distinction between millennialism in different social contexts" (3).
Al kan men geen sluitende theorie opstellen over de ontstaansgronden van reli-

(1) Zie in dit verband Köbben, A.J.F., Over het ontstaan van religieuze groeperingen. op. cit. "Met het conflictmodel heeft de schrijver op zichzelf geen slechte keuze gedaan. Ongetwijfeld zijn vele religieuze bewegingen uit protest en conflict geboren. Aanvechtbaar is echter zijn poging alle bewegingen op deze wijze te verklaren" (p. 190) en "Op enkele plaatsen in zijn boek, met name pp. 260 en 274-275 blijkt de schrijver deze kritiek wel min of meer voorzien te hebben, maar hij wapent zich er onvoldoende tegen" (p. 191).

(2) Zie: Stark, R., Class, Radicalism, and Religious Involvement in Great Britain. In: American Sociological Review (1964), p. 706.

(3) Zie: Wilson, B., Millenialism in comparative perspective. In: Comparative Studies in Society and History VI (1963/64), p. 113.

gieuze groeperingen, het is wèl evident dat religieuze bewegingen, als een bepaalde vorm van uit deprivatie geboren conflictgroepen, in hun ontstaan gebonden zijn aan een aantal voorwaarden, te weten: leiderschap, de vorming van een ideologie, materiële hulpmiddelen, communicatie en recrutering en gunstige politieke voorwaarden (vrijheid van vereniging, etc.). Met name het optreden van een leider moet van groot belang geacht worden. Hij kan organiserend optreden, hij kan ook een veel zelfstandiger betekenis hebben in die zin dat hij aan een reeds sterk levend onbehagen richting geeft. Zijn appèl moet echter in alle gevallen een klankbodem hebben in een reeds bestaand onbehagen (1).
Naar wij menen heeft ook Köbben terecht op het grote belang van de persoonlijke factor gewezen met betrekking tot het ontstaan van profetische bewegingen. "... wij zijn (misschien) zover dat wij kunnen voorspellen: in maatschappijen, waar die en die factoren aanwezig zijn zullen zich *in een significant aantal gevallen* profetische bewegingen voordoen. Maar wij kunnen niet voorspellen of *in één bepaalde* (italics WvdB) maatschappij zulk een beweging zal ontstaan. Het is hier dat de persoonlijke factor (we kunnen ook zeggen "het toeval") de doorslag geeft"(2).

Alvorens over te gaan naar de beantwoording van de laatste vraag die wij aan het begin van deze paragraaf stelden, willen wij nog de volgende opmerking maken. Sommigen laten zich gemakkelijk verleiden het ontstaan van een zo sterk gepronnonceerde religieuze beweging als het door ons beschreven Zevendedagadventisme af te doen met de term "escapisme", waarmee zij dan bedoelen dat de sociaal-economisch en psychologisch zo getergde mens te langen leste "vlucht" in een religieuze euforie. Hoewel er een zekere kern van waarheid in deze gedachte ligt opgesloten, menen wij toch te moeten waarschuwen voor een al te willekeurig gebruik van deze term. Beschouwt men escapistische bewegingen, in navolging van KOBBEN (1971, 96), als die religieuze stromingen die als voornaamste doel hebben zich geestelijk terug te trekken uit de realiteit van alledag, zonder derhalve iets substantieels aan die realiteit te willen veranderen, dan is het Zevendedagadventisme zeker géén escapistische beweging. Daarvoor zijn leer en leven

(1) Vergelijk in dit verband wederom Laeyendecker, L., Religie en conflict. op. cit., p. 265.

(2) Zie: Köbben, A.J.F., Van primitieven tot medeburgers. Assen 1971, p. 102. Köbben doet zijn uitspraak weliswaar na een beschrijving van de Ghost Dance bij de Sioux Indianen, doch wij menen dat de opmerking evenzeer op zijn plaats is met betrekking tot de door ons behandelde sektarische religiositeit.

van deze groepering te zeer vervlochten, hetgeen uit het hier te berde gebrachte duidelijk moge worden.

Alvorens vraag c. te beantwoorden is een korte terugblik en verantwoording hier op zijn plaats. Tot dusverre hebben we in deze paragraaf antwoord gezocht op twee vragen, te weten die betreffende de inhoud en de leer van het Zevendedag-adventisme in zijn algemeenheid en die betrekking hebbend op het ontstaan van deze sekte. Het antwoord op de eerste vraag kan ons tot handreiking zijn bij het verstaan van de zo op de voorgrond tredende religieuze groepering op St. Eustatius. Om het gedragspatroon van de Statiaanse Adventisten te begrijpen dient men nu eenmaal iets meer te weten omtrent de leerstellige aspecten van deze sektarische groepering.
Het antwoord op de tweede vraag is niet uitsluitend van zuiver academisch belang maar kan ons duidelijkheid verschaffen omtrent de wisselwerking tussen religieuze en seculiere (sociale en economische) processen binnen de samenleving die wij bestuderen. Het bleek moeilijk een antwoord te vinden op de vraag naar het ontstaan van sekten. In ieder geval is duidelijk geworden dat er geen mono-causale verklaringsgrond te vinden is die in algemene zin voor het ontstaan van sektarische bewegingen aangevoerd kan worden. Er is geen "grand theory" omtrent het ontstaan van sektarische groeperingen; er zijn wel randvoorwaarden te noemen die een rol spelen bij de ontwikkeling en groei van sekten. De deprivatie-theorieën zijn enerzijds moeilijk, zo in het geheel niet falsifieerbaar en als zodanig voor de sociologische theorie-vorming wellicht minder geschikt. Anderzijds bieden zij echter een zeer aannemelijk analytisch kader voor de duiding van sektarische activiteit binnen een samenleving.
Naar wij menen dient bij de analyse een koppeling tot stand te worden gebracht tussen de notities die worden aangereikt door de deprivatie-theorieën enerzijds en de zeer specifieke constellatie van randvoorwaarden binnen een bepaalde samenleving anderzijds.
Zoals vermeld, volgen wij hiermee de gedachtengang van onder andere Wilson en Köbben. Indien we nu gaan nadenken over vraag c: Wat zijn de verschillen in ontwikkeling tussen Methodisme en Adventisme op St. Eustatius dan dienen we te zoeken naar een verklarend begrippenkader dat helderheid kan verschaffen in een proces van structurele sociale verandering. Daarnaast echter dienen we een aantal essentiële randvoorwaarden, die van min of meer "toevallige" aard kunnen zijn, niet uit het oog te verliezen.

De vraag naar de verschillen in ontwikkeling tussen Methodisme en het Zevendedagadventisme op St. Eustatius is overigens niet eenvoudig te beantwoorden. Slechts zeer weinig bronnen kunnen geraadpleegd worden waar het gaat om het ontstaan en de beginjaren van het Methodisme in de achttiende eeuw. Doch ook over de begintijd van het Adventisme op het eiland bestaan nauwelijks geschreven bronnen.

Waarom zou men dan de moeite nemen tot een enigszins speculatieve vergelijking tussen de ontwikkeling van deze twee religieuze groeperingen, zo kan men zich afvragen. Onze belangrijkste drijfveer is, dat wij graag wat meer duidelijkheid verkrijgen omtrent een ontwikkeling waarbij het tot volksreligie geworden Methosime, dat op een zo emotievolle wijze zijn plaats verwierf binnen de eilandgemeenschap, geen tegenspel kon bieden aan het nieuwe, religieuze appèl van de Zevendedagadventisten.

Daartoe maken wij - in aansluiting op het bovenstaande - gaarne gebruik van het door Wallace ontwikkelde begrippenkader, betrekking hebbend op wat deze auteur "revitalization movements" noemt. Van een dergelijke beweging geeft hij de volgende definitie: "A revitalization movement is defined as a deliberate, organized, conscious effort by members of a society to construct a more satisfying culture" (1). De term revitalisatie, waarvoor wij voorshands geen ander geschikt Nederlands equivalent kunnen vinden, is een vorm van culturele verandering, aldus Wallace. De persoon die betrokken is bij een proces van revitalisatie ervaart zijn eigen culturele omgeving als sterk onbevredigend. Het is daarbij niet voldoende te streven naar kleine culturele aanpassingen, neen, er zal een nieuw cultureel systeem moeten komen waarin de relaties tussen de verschillende individuen op drastische wijze zijn gewijzigd. Het belangrijkste verschil met andere vormen van sociaal-culturele verandering is echter, dat bij een revitalisatie-proces de betrokken leden van een samenleving welbewust en doelgericht streven naar een nieuwe, geheel andere cultuur. De revitalisatie speelt zich in de zienswijze van genoemde auteur af binnen een structureel proces van sociale verandering, waarbinnen de volgende, elkaar onderling overlappende, fasen te onderscheiden zijn:

1. Een periode van stabiliteit; 2. Een periode van individuele stress; 3. Een periode van heftige culturele beroering (Distortion); 4. Een periode van revitalisatie en tenslotte 5. Een nieuwe periode van stabiliteit.

(1) Zie: Wallace, A.F.C., Revitalization Movements. In: American Anthropologist 58 (1956) no. 2, p. 265.

In periode 1, die van stabiliteit, bestaan er voor het overgrote deel van de bevolking bepaalde, cultureel verankerde, technieken ter bevrediging van verschillende behoeften. Deze technieken fungeren zo goed dat bepaalde vormen van chronische stress die binnen het sociale systeem bestaan, op aanvaardbare wijze binnen de perken kunnen worden gehouden.
In de periode van de toename van de individuele stress ondervindt een aantal individuen binnen de samenleving in toenemende mate ernstige vormen van stress, mede als gevolg van de verzwakking van de cultureel bepaalde technieken ter vermindering van die stress. Het moge zo zijn dat de cultuur van die betreffende samenleving in essentie ongewijzigd blijft, toch is er sprake van een voortdurende afbrokkeling van haar vermogen om bepaalde behoeften van haar leden te bevredigen. Aanleiding hiertoe kan bijvoorbeeld gezocht worden in een militaire nederlaag, economische achteruitgang, een epidemie en dergelijke.
Dit kan resulteren in een periode van heftige culturele beroering waarbij alle leden van een betreffende samenleving uiteraard niet op gelijke wijze reageren. Sommigen kunnen een hoog niveau van chronische stress verdragen zonder over te gaan tot aanpassing van hun levensbeschouwing en gedragspatroon, anderen daarentegen brengen hierin veel sneller systematische wijzigingen aan (1). Deze aanpassingen en wijzigingen kunnen van velerlei aard zijn; zij kunnen variëren van het vluchten in alcoholisme tot neurotische aandoeningen (2). In deze fase is de cultuur in een hevige interne beroering; de verschillende cultuurelementen staan niet in een harmonische relatie tot elkaar maar zijn inconsistent. De stress neemt toe en "finally, as the inadequacy of existing ways of acting to reduce stress becomes more and more evident, and as the internal incongruities of the mazeway are perceived, symptoms of anxiety over the loss of a meaningful way of life become evident ..." (3).

(1) Wallace spreekt hierbij van "mazeway", welke term hij als volgt omschrijft: "The mazeway is nature, society, culture, personality and body image, as seen by one person." Wij hebben moeite met het vertalen van deze term, maar wij menen dat de combinatie "levensbeschouwing en gedragspatroon" voldoende uitdrukking geeft aan de (dynamische) inhoud van de term van Wallace.
Zie: Wallace, A.F.C., Revitalization Movements. op. cit., p. 266.

(2) Men vergelijke in dit verband de analyse van Robert Merton met betrekking tot de verschillende mogelijke persoonlijke aanpassingsvormen in een toestand van anomie, te weten: conformity, innovation, ritualism, retreatism en rebellion.
Zie: Merton, R.K., Social Theory and Social Structure. op. cit., pp. 193-211.

(3) Zie: Wallace, A.F.C., Revitalization Movements. op. cit., p. 270.

In deze situatie kan nu een periode van revitalisatie aanbreken. Dergelijke "revitalization movements" zijn vaak religieus van karakter en zij vervullen volgens Wallace ten minste een zestal taken, waarvoor wij in verband met ons onderwerp speciale aandacht vragen. Deze taken of functies van dergelijke revitalisatie-bewegingen kunnen als volgt omschreven worden:

a. een herformulering van de levensbeschouwing en het gedragspatroon (mazeway reformulation)

Hierbij speelt de leider of de profeet een grote rol. Het hangt vooral van zijn opstelling af in hoeverre de in beroering geraakte cultuurelementen weer op een zodanige wijze op elkaar afgestemd kunnen worden dat er een consistente, andere, cultuur voor in de plaats komt waaraan een individu een nieuwe levensvisie en een bevredigend gedragspatroon kan ontlenen. Men spreekt wel van een moment van inspiratie of openbaring waarin de leider plotseling helder voor ogen staat hoe men zich dient op te stellen en op welke wijze men dient te handelen, nu en in de toekomst.

b. communicatie (communication)

Degene aan wie de nieuwe levensvisie is geopenbaard, predikt zijn zienswijze aan een ieder die het maar horen wil. Daarbij staan gewoonlijk twee basisgedachten centraal, namelijk ten eerste dat de bekeerling voortaan de hoede en bescherming zal genieten van een bovennatuurlijk wezen en in de tweede plaats dat zowel hij als de samenleving waarin hij leeft in materiële zin zal profiteren van een vereenzelviging met en een aanpassing aan het nieuw gedefinieerde culturele systeem.
De eerste volgelingen zullen het als hun voornaamste taak zien de nieuwe beweging verder uit te dragen.

c. organisatie (organization)

Hierna ontstaat een kleine, maar goed georganiseerde en actieve kern van bekeerlingen rond de leider waarbij het welslagen van de ontwikkeling sterk afhankelijk is van het vermogen van de leider om te fungeren als de "gezegende" die op overtuigende wijze de geestelijke en mogelijk ook materiële behoeften van zijn kleine kern van volgelingen weet te bevredigen.

Wij kunnen op deze plaats niet verder ingaan op de kenmerken van deze charismatische leidersfiguur; wij verwijzen daartoe gaarne naar onder meer de boeiende analyses van Max Weber en de meer recente uiteenzettingen van Shils (1).

d. aanpassing (adaptation)

Aangezien de jonge beweging een revolutionair karakter draagt, zal zij spoedig op tegenstand stuiten, ofwel vanuit de samenleving zelf ofwel van krachten die buiten de betreffende samenleving zijn gelegen.
Afhankelijk van de geaardheid van de doctrine en de realiteitszin van de leider zal de beweging naar wegen zoeken om zich dusdanig aangepast te manifesteren dat meerdere individuen passen binnen de beweging. Deze aanpassingen kunnen variëren van wijzigingen in de doctrine tot politieke manipulaties. Het zal duidelijk zijn dat de wijze van aanpassing gelegen is op een continuum dat loopt van absolute onaangepastheid, vorm krijgend in strijd en vijandschap jegens de niet-gelovige tot een soepele aanpassing aan datgene wat critici van de beweging gaarne veranderd zouden zien.

e. culturele transformatie (cultural transformation)

Zodra de beweging volgelingen krijgt in brede lagen van de samenleving zal er een situatie ontstaan waarin de persoonlijke stress sterk is verminderd en waarin een ieder zich vol enthousiasme zal wijden aan de uitvoering van een groepsprogramma dat gebaseerd is op de basis-ideologie van de beweging.

(1) Zie: Weber, M., The Sociology of Charismatic Authority. In: Gerth, H.H. and C. Wright Mills (eds.), From Max Weber. op. cit., pp. 245-252.
Weber merkt hier onder meer het volgende op: "This means that the 'natural' leaders - in times of psychic, physical, economic, ethical, religious, political distress - have been neither officeholders nor incumbents of an 'occupation' in the present sense of the word, that is, men who have acquired expert knowledge and who serve for remuneration. The natural leaders in distress have been holders of specific gifts of the body and spirit; and these gifts have been believed to be supernatural, not accessible to every body" (p. 245).
Zie ook: Shils, E., Charisma, order and status. In: American Sociological Review (1965), pp. 199-213.
Shils tracht hierbij, uitgaande van Weber's visie, tot een meer afgebakende omschrijving van het begrip charisma te komen.

f. het ontstaan van routine (routinization)

> Indien het actie-programma van de groep in de niet-rituele sfeer op effectieve wijze op stress-situaties weet in te spelen, zal het ingebed worden in de brede algemene economische, sociale en politieke instituties van de samenleving. Daarmee is een einde gekomen aan het revolutionaire elan van de revitalisatie-beweging en in de samenleving is sprake van een "new steady state".

Het cultuurpatroon binnen deze nieuwe situatie zal waarschijnlijk anders zijn dan dat van voor het ontstaan van de beweging. De periode van de intense culturele beroeringen is achter de rug, hetgeen niet betekent dat het proces zich niet vroeger of later zou kunnen herhalen. Dit hangt uiteraard samen met meer algemene ontwikkelingen in en buiten de samenleving welke mogelijkerwijs wederom zouden kunnen leiden tot het ontstaan van stress-situaties.

Welnu, de weinige gegevens die ons ter beschikking staan, duiden erop dat de aanvang van het Methodisme op St. Eustatius alles heeft van een "revitalization movement". Het Methodisme zoals dat door "Zwarte Harry" werd gepredikt aan zijn zwarte lotgenoten maakte zijn entree op het eiland in de hoogtijdagen van de slavernij, en wel in de jaren tachtig van de achttiende eeuw net na de verwoestende inval van Rodney. Deze laatste gebeurtenis zal zeker diepe sporen hebben nagelaten binnen een zo kleine samenleving waarin men de laatste jaren vóór Rodney's inval geleefd had in grote rijkdom, waarvan, naar men moet aannemen, ook de slaven enigszins hebben geprofiteerd. Hoe het ook geweest moge zijn, met zekerheid mag aangenomen worden dat de sociaal-economische malaise en verwarring die volgde op Rodney's verovering zeer ten detrimente moet hebben gewerkt van de zwarte bevolkingsgroep. Vele slaven werden door Rodney buitgemaakt en het ligt voor de hand dat oude en zieke achtergebleven slaven gedwongen afscheid hebben moeten nemen van hun meer valide familie-leden die door Rodney werden verkocht en gedeporteerd.
In 1784 werd de vrije handel in slaven verboden hetgeen aanleiding geweest zal zijn voor de plantagehouders die na het vertrek van Rodney waren teruggekeerd om de reeds aanwezige slaven te pressen tot een extra grote individuele arbeidsactiviteit.
De zwarte bevolkingsgroep leefde dus ten tijde van het appèl van "Zwarte Harry" zeker in een sociaal-economische en culturele situatie die Wallace aanduidt als die van een "cultural distortion". De opwekkende en profetische woorden van de-

ze Methodist van het eerste uur werden niet tot dovemansoren gericht. De prediking van Harry sloeg aan en hij slaagde erin weldra een kerngroep van gelovigen om zich te verzamelen.
De ontwikkeling van het Methodisme gedurende de negentiende eeuw vertoont een opvallende gelijkenis met hetgeen we hierboven in theoretische zin aan Wallace ontleenden.
Mede door het ijveren van de Methodistische aartsbisschop Thomas Coke, kon het Methodisme zich op St. Eustatius organiseren.

Zowel in de achttiende als in de negentiende en twintigste eeuw heeft het Methodisme op St. Eustatius felle strijd moeten leveren. In de beginjaren bestond er veel oppositie van de zijde van de plantagehouders die in deze revitalisatiebeweging een bedreiging van orde en discipline zagen. Later kwam daar de onenigheid met de Rooms-Katholieke kerk bij die met lede ogen aanzag hoe het Methodisme een veel grotere aantrekkingskracht op de zwarte eilandbewoners uitoefende dan het eigen geloof.
Toch heeft het Methodistisch élan in de loop van de negentiende eeuw zich aangepast aan de oppositie. Daarbij speelt mee dat de theologie van het Methodisme in wezen weinig aanknopingspunten bood voor een voortdurende revolutionaire confrontatie met het burgerlijk gezag. De aanvankelijke agressieve en sterk geprononceerde houding van de Methodisten is veeleer toe te schrijven aan het persoonlijke, sterk emotionele ijveren van sommige voorgangers.

In de loop van de negentiende eeuw bleek het Rooms-Katholicisme geen partij voor het Methodisme als leidende religie op het eiland. Het Rooms-Katholieke geloof is voor velen wellicht te zeer omgeven geweest met de gedachte van "het geloof van de blanke meester" waarbij misschien mede van betekenis is, dat de Methodisten predikanten werden gerecruteerd uit gekleurde geestelijken van de naburige eilanden en ook dat zij, in tegenstelling tot de blanke pastoors, het Engels als kerktaal hanteerden. Het Methodisme had zijn status als volksreligie al opgebouwd vóór de afschaffing van de slavernij (1). Na de afschaffing van de slavernij verschafte het Methodisme religieuze aanknopingspunten binnen het

(1) Hartog schrijft dat in 1836 het aantal Methodisten volgens de Kerkelijke statistiek bestond uit 462 leden en 215 "leerlingen".
Dit aantal van 677 leden was aanzienlijk op een totale bevolking van ongeveer 1500 zielen (waarvan 1129 slaven).
Zie: Hartog, Joh., De geschiedenis van de Nederlandse Antillen. Deel IV. op. cit., p. 490.

zozeer gewijzigde sociaal-economische en politieke klimaat.
Het ontbreken van een potentieel sterke oppositie deed de Methodisten gemeente nog sterker uitgroeien maar droeg tevens bij tot een grote mate van routinevorming in het kerkelijk leven en tot het afzwakken van het oorspronkelijk zo gedreven proselitisme van de revitalisatie-beweging. Zo kon een "new steady state" ontstaan in religieuze en culturele zin, een stabiele situatie die het voeren van een rustige en bevredigende godsdienstige status mogelijk maakte zolang de persoonlijke sociaal-culturele stress van de gelovigen niet wederom zou toenemen.

In het begin van onze eeuw was de sociaal-economische situatie op St. Eustatius, zoals we weten, zeer triest. Er heerste grote armoede op het eiland en men zou kunnen stellen dat de samenleving zich in een periode van sterk toegenomen individuele stress bevond. Het Methodisme was ingeburgerd en bood nog nauwelijks een "outlet" voor deze sterke gevoelens van onbehagen. Het feit dat de Methodisten predikanten elkaar snel afwisselden, hetgeen overigens nog steeds het geval is, droeg niet bij tot een hernieuwde opleving rond een sterk op de voorgrond tredende religieuze leider. Het was in deze tijd (1921) dat de reeds eerder genoemde Clifton G. van Putten als vurig Zevendedagadventist uit de Verenigde Staten naar het eiland repatrieerde. Zijn prediking deed een frisse wind waaien over het rimpelloze meer van het Statiaanse religieuze leven. Het is, in het licht van de voorgaande theoretische kanttekeningen, niet verwonderlijk dat hij spoedig een groep volgelingen om zich wist te verzamelen. Dat hij lid was van een zeer geziene Statiaanse familie heeft hem wellicht mede in de kaart gespeeld.

Toch heeft deze Adventistische revitalisatie-beweging zich in de aanvangsperiode lang niet zo stormachtig ontwikkeld als het vroege Methodisme. Hoewel wij hiervoor geen afdoende verklaring weten te geven, wagen wij toch een poging.
Voortbordurend op de theoretische noties, zoals ontwikkeld door Wallace, zou men veronderstellen dat deze nieuwe beweging zich zou organiseren en vervolgens door middel van zekere aanpassingen zou ontwikkelen tot een religieus-cultureel systeem dat in staat zou zijn de uit de sociaal-economische malaise gegroeide individuele stress te neutraliseren. Dit proces nu, werd doorkruist door een tweetal ontwikkelingen.
In de eerste plaats heeft het tot 1951 geduurd voordat de Zevendedagadventisten een vaste voorganger kregen.

In de tweede plaats - en dit lijkt ons van overwegend belang - werd de sociaal-economische malaise in de loop van de jaren twintig en dertig van onze eeuw voor een belangrijk deel opgeheven door de aanzienlijke migratie van arbeidskrachten naar Curaçao en Aruba. Deze tewerkstelling van manlijke arbeidskrachten bracht weliswaar niet in alle gevallen geld naar het eiland maar versterkte in de harten der achtergebleven Statianen toch de hoop op betere tijden. Men zou prozaïsch kunnen stellen dat de olie-industrie het gras voor de voeten van de prille beweging der Zevendedagadventisten wegmaaide.

De olie-dollars hebben voor de Bovenwinders, zoals we weten, slechts enkele tientallen jaren gevloeid. Na de terugkomst van de Statiaanse olie-arbeiders ging het, economisch gezien, wederom bergafwaarts. De teruggekeerde Statianen troffen hun eiland aan in een toestand van grote armoede en er waren zeer weinig toekomstperspectieven. Zo men ooit van "cultural distortion" mag spreken, dan was het wel onder deze erbarmelijke omstandigheden.
In deze tijd (1951) kregen de Zevendedagadventisten een vaste voorganger van St. Maarten. De woorden van de prediker èn van zijn opvolgers vielen in vruchtbare aarde. Het Zevendedagadventisme ontwikkelde zich zeer snel tot een krachtige en actieve religieuze groepering die in 1972 reeds 232 leden telde en in 1976 gegroeid was tot een groepering die in ledental kon wedijveren met de Rooms-Katholieken.
Ongetwijfeld hebben ook min of meer toevallige factoren bijgedragen aan de groei van de Zevendedagadventisten gemeenten. In dit verband moet de agressieve houding genoemd worden van enige voorgangers in het begin van de jaren zeventig alsmede de kleine aardbeving die in 1974 het eiland trof en die direct door de voorganger werd aangegrepen als een duidelijke waarschuwing van God ten teken dat het einde der tijden met rasse schreden naderde.

De dieperliggende oorzaak van het welslagen van het Zevendedagadventisme op St. Eustatius, dient, naar wij menen, echter gezocht te worden in de sociaal-economische en religieuze ontwikkelingen, zoals die hierboven beschreven werden. Het feit dat nu juist het Zevendedagadventisme op St. Eustatius vaste voet aan wal kreeg en niet bijvoorbeeld de Holyness Church of de Pinkstergemeente of een areligieuze opwekkingsbeweging, is naar onze stellige overtuiging toe te schrijven aan een aantal toevallige factoren waarvan de religieuze levensloop van eerdervermelde Clifton van Putten een der belangrijkste is. Dat deze uitspraak een aantal Statiaanse vrienden die het Zevendedagadventisme belijden als blasfemie

in de oren klinkt, kunnen wij zeer wel billijken. Moge bovenstaande beschouwing tevens een aanvulling zijn op de tweede, in deze paragraaf gestelde vraag, namelijk die betreffende het ontstaan van het Zevendedagadventisme.

Wat valt er nu te zeggen over de mogelijke toekomstige ontwikkeling van het Zevendedagadventisme op St. Eustatius? Zal deze religieuze groepering eenzelfde ontwikkeling doormaken als die beschreven voor het Methodisme? Zal het Zevendedagadventisme eveneens evolueren tot een bedaard kerkgenootschap dat in toenemende mate zal worden geïncorporeerd in een oecumene met de Methodisten en de Rooms-Katholieken?
Naar wij menen ligt zulks zeker niet in de lijn der verwachtingen.
Bryan Wilson heeft in een boeiend artikel over de ontwikkeling van sekten een typologie van dergelijke religieuze bewegingen geconstrueerd (1).
Hij onderscheidt daarbij "Conversionist, Adventist, Introversionist en Gnostic sects". Deze verschillende categorieën van sekten vertonen volgens Wilson een sterk verschillende geneigdheid tot institutionalisatie en formalisatie. Voor een beschrijving van de verschillen die hij meent te constateren tussen "sect" en "denomination" verwijzen wij kortheidshalve graag naar genoemde publicatie (2).
Hij komt tot de conclusie dat de sekten die behoren tot de "Adventist sects" zich vanwege het karakter van hun leer het beste hebben gewapend tegen een ontwikkeling naar een geformaliseerde kerkelijke institutie.
"The Adventist and the Introversionist types appear to be best protected from this development, although by different mechanisms: they fulfil few of the conditions supporting this evolution and often enjoy or create the factors which retard it" (3).
Een aantal van deze condities vinden we heel duidelijk terug bij de Zevendedagadventisten op St. Eustatius: de belangrijkheid van het lidmaatschap voor alle leden (leden zijn "broeders en zusters"); de bijeenkomsten hebben het karakter van face-to-face groep; het individu is vóór alles lid van de sekte; hij wordt geacht zijn vrienden binnen de groep te zoeken; groep-endogamie is regel; laksheid en afwezigheid worden nauwelijks getolereerd; men zet zich fanatiek af

(1) Zie: Wilson, B., An analysis of sect development. In: American Sociological Review 24 (1959) no. 1., pp. 3-15.

(2) Idem, p. 4.

(3) Idem, p. 15.

tegen andersdenkenden en met name tegen de Rooms-Katholieken.
Bovendien ligt het niet voor de hand dat de sociaal-economische ontwikkelingen in de nabije toekomst zodanig zullen zijn dat individuele sociaal-economische stress langs andere dan religieuze wegen gekanaliseerd zal kunnen worden.

Overigens heeft de onverzoenlijke en anderszins geprofileerde opstelling van de Zevendedagadventisten zeker invloed op de vormgeving van de Statiaanse samenleving. Op enkele aspecten van deze verwevenheid zullen wij in de laatste paragraaf van dit hoofdstuk nog beknopt ingaan.
Alvorens hiertoe over te gaan, willen we echter nog enkele woorden wijden aan de twee andere religieuze groeperingen, de Methodisten en Rooms-Katholieken.
In hoeverre spelen deze godsdiensten nog een rol van betekenis in het sociale leven op het eiland? We kunnen hierover betrekkelijk kort zijn. Zoals we in het voorgaande zagen, heeft het Methodisme zijn oorspronkelijke élan al lang geleden verloren. Het is nominaal weliswaar nog steeds de grootste religieuze groepering op het eiland, maar dit komt niet tot uitdrukking in bijvoorbeeld het kerkbezoek. Terwijl de kerk der Adventisten tijdens elke dienst overvol is - de mensen staan buiten op de stoep te luisteren - trekken de diensten der Methodisten slechts enkele tientallen, meest oudere gelovigen. De Methodisten hebben wèl een kleine, actieve kern, voornamelijk gecentreerd rond het kerkkoor en de religieuze clubs maar van volkskerk kan zeker niet meer gesproken worden.
Dit geldt zo mogelijk in nog sterkere mate voor de Rooms-Katholieke kerk. De missen worden door slechts enkelen bezocht en de pastoor klaagt voortdurend over de laksheid van zijn parochianen. Er bestaat weinig aansluiting tussen de kerkelijke leiding en de meerderheid der parochianen. Ongetwijfeld zal dit mede verband houden met de persoonlijke omstandigheden waarin de pastoor verkeert. In een zo kleine gemeenschap is het van eminent belang dat een geestelijk leider charisma bezit en niet alleen in religieuze maar ook in sociale zin participeert in zijn parochie.
De huidige pastoor heeft echter een lange staat van dienst op de Nederlandse Antillen en hij beschouwt St. Eustatius als zijn laatste parochie. Het is begrijpelijk dat men in een dusdanige situatie de zo broodnodige dynamiek nog maar moeilijk kan opbrengen. Het is zeer de vraag of de parochie na het heengaan van de huidige pastoor nog een eigen geestelijk leider zal krijgen.
Voorts moet hier opgemerkt worden dat de pastoor en de predikant der Methodisten

allochtoon zijn en zich in een tamelijk geïsoleerde positie bevinden.

De Rooms-Katholieke lagere school draagt nauwelijks bij tot religieuze activering. De uit Nederland gerecruteerde leerkrachten zijn weliswaar van Katholieken huize, maar, gewend als zij zijn aan de liberale opvattingen in de Nederlandse Katholieke kerk, vinden zij weinig aansluiting bij de sociale, religieuze en ook educatieve opvattingen van de kerkelijke leider op St. Eustatius. De Rooms-Katholieke zusters (drie in getal) die op het eiland vertoeven, zijn werkzaam in het onderwijs en doen daarnaast hun best om bijdragen te leveren aan het sociaal-culturele leven op het eiland. Zij staan echter in een hiërarchische verhouding tot de pastoor hetgeen hun vrijheid van handelen in zekere zin beperkt. Het ligt, gezien het bovenstaande, in de lijn der verwachtingen dat de, toch al geringe, aantrekkingskracht die er van de Rooms-Katholieke kerk uitgaat, in de toekomst nog meer zal tanen.
Het wel zeer rustige religieuze leven der Katholieken steekt schril af tegen de bruisende activiteit binnen de gemeente der Zevendedagadventisten.

6.3 Religie en maatschappelijk leven

In deze laatste paragraaf zullen wij proberen na te gaan wat de consequenties zijn van de verschillende leerstellige aspecten van het Zevendedagadventisme op het leven der gelovigen alsmede op hun relatie met andersdenkenden. Tevens zullen we enige woorden wijden aan de plaats die met name de Zevendedagadventisten als groep en institutie binnen de Statiaanse samenleving innemen. Wij zullen ernaar streven niet in herhaling te treden van hetgeen wij in de eerste paragraaf reeds in algemene zin over de leer der Zevendedagadventisten opmerkten. In deze paragraaf zullen wij achtereenvolgens aan de orde stellen: de consequentie van de leer van de Zevendedagadventisten voor het gezins- en huwelijksleven; de relatie met andere religieuze groeperingen; het economisch handelen en het politiek handelen.

Alvorens hiertoe over te gaan, brengen wij de lezer nog in herinnering hoe rigoureus het leven verandert van iemand die zich tot het Zevendedagadventisme bekeert. Hij zal zich zeer veel dingen moeten ontzeggen die tot de kleine geneugten des levens gerekend mogen worden. Hij mag niet meer roken, niet meer drinken, niet meer dansen en hij dient zich te onthouden van het eten van varkensvlees en weekdieren. Dit bijna ascetische levenspatroon wordt streng bewaakt door de sterke interne sociale contrôle die op een zo klein eiland als St. Eustatius zeer effectief kan zijn. De gelovigen hebben de plicht praktijken, bedreven door medegelovigen, die niet in overeenstemming zijn met de officiële leer, te melden aan de religieuze leiding. Daarop volgt gewoonlijk een terechtwijziging of een reprimande en bij herhaald "zondigen" wordt de afvallige de deelname aan het religieus gemeenschapsleven ontzegd. Deze straf kan worden opgeheven indien de overtreder kan aantonen dat hij daadwerkelijk wederom het goede pad heeft gekozen. Een hernieuwde doop door onderdompeling bezegelt de terugkeer van het verloren schaap binnen de kudde der gelovigen.
Wij hebben de stellige indruk dat deze incidentele escape-mogelijkheid wordt aangegrepen om de striktheid van het gedragspatroon, al is het maar voor een ogenblik, te doorbreken. Deze indruk wordt nog versterkt door de omstandigheid dat de Statiaanse Zevendedagadventisten een relatief grote "permissiveness" jegens incidentele religieuze grensoverschrijdingen aan de dag leggen.

Het toetreden tot het Zevendedagadventisme heeft belangrijke consequenties voor het gezins- en huwelijksleven. De dubbele moraal waarin de man een grote mate

van seksuele vrijheid gegund wordt buiten het huwelijk, waarover in het volgende hoofdstuk meer, wordt door de Zevendedagadventisten afgewezen. Het monogame huwelijk wordt door hen als hoeksteen van de samenleving beschouwd. Overspel geldt als ernstige zonde waarop religieuze sancties worden toegepast. Hierdoor geldt de "nuclear family" als regel en kan het Zevendedagadventisme als duidelijke barrière gezien worden tegen het zo karakteristieke Caribische gezins- en familiepatroon met zijn sterke matrifocale tendenties.
Een ander punt dat hier besproken dient te worden is dat van de gemengde huwelijken. Het Zevendedagadventisme verzet zich fel tegen huwelijken van aanhangers van dit geloof met andersdenkenden en anderskerkelijken. Dat dit binnen een zo kleine samenleving aanzienlijke consequenties kan hebben is duidelijk. In de eerste plaats moet de emotionele problematiek genoemd worden. Trouwlustigen waarvan de ene partij niet tot de gemeente der Zevendedagadventisten behoort, hebben het vaak zeer moeilijk. Er moet een keuze gemaakt worden tussen het verbreken der relatie of de bekering van de betreffende partij tot het Zevendedagadventisme. Het is ons bekend dat jonge mensen, die bijvoorbeeld overtuigd Methodist waren en uit een familie met een Methodistische traditie kwamen, in grote geestelijke nood kwamen te verkeren. Het zich niet bekeren tot het Zevendedagadventisme betekende een verbreking van de relatie met de geliefde; het zich wel bekeren betekende een sterke onenigheid met de familie en het overboord zetten van de vertrouwde geestelijke bagage. Overigens kan ook zonder dat er sprake van een huwelijk is, grote beroering ontstaan binnen een gezin of familie wanneer een hunner voor het Zevendedagadventisme gewonnen wordt.

De laatste jaren is op St. Eustatius een grote mate van samenwerking gegroeid tussen de Methodistische gemeente en de Rooms-Katholieke parochie. Deze oecumene heeft bijvoorbeeld geresulteerd in de oprichting van een gemeenschappelijk overlegorgaan en het houden van gemeenschappelijke diensten. Ook zijn er al huwelijken gesloten vanuit een gemeenschappelijke liturgie.
De Zevendedagadventisten hebben zich tot nu toe afzijdig gehouden van deze gemeenschappelijke activiteiten. Veel meer heeft hun voorganger zich afgezet tegen het Rooms-Katholicisme indachtig de leerregel dat dit geloof een satanische aangelegenheid is. Het feit nu, dat de Methodisten samenwerken met de parochie maakt hun automatisch verdacht in de ogen der Zevendedagadventisten. Deze tegenstellingen zijn recentelijk uitgegroeid tot een ware kanseloorlog, in gang gezet door de voorganger van de Zevendedagadventisten. Naast het uitspreken van agressieve kanselboodschappen, verspreiden de voorgangers van de Zevendedagad-

ventisten en de Methodisten (daarbij uiteraard gesteund door de respectievelijke kerkelijke besturen) vlugschriften onder de gelovigen waarin aan de hand van de Bijbel gepoogd wordt de leer van de opponent te ontmaskeren als een naïeve of zelfs profane dwaling. Het is evident dat deze openlijke vijandschap tussen de religieuze leiders zijn weerslag heeft op de sociale verhoudingen binnen de samenleving.

De leer van het Zevendedagadventisme heeft zeker consequenties voor het economisch handelen. In de vorige paragraaf maakten wij er reeds melding van dat de Adventist van mening is dat de tijd die elk mens ter beschikking staat, kostbaar is en zo rationeel en economisch mogelijk gebruikt dient te worden. Aan zelfstandigheid wordt grote waarde gehecht mede met het oog op het houden van de sabbat.
Welnu, men moet de Statiaanse Zevendedagadventisten nageven dat zij, in tegenstelling tot vele andere eilandbewoners, niet bij de pakken neerzitten. De meeste winkels en onafhankelijke ondernemingen zijn in handen van Zevendedagadventisten. Niet zelden verneemt men overigens het gerucht dat sommige winkeliers om den brode Adventist zijn en niet in eerste instantie vanuit een strikte religieuze overtuiging. Hoewel voorgaande zin vanwege zijn sterk speculatieve en oncontroleerbare inhoud met veel aarzeling is neergeschreven, is het toch wel een feit dat Zevendedagadventisten in de regel uitsluitend hun inkopen doen bij geloofsgenoten.
Het arbeidsethos van de Zevendedagadventisten is boven elke twijfel verheven. Verticale mobiliteit of anders gezegd, een minder armoedig bestaan voor de Statianen die het Zevendedagadventisme belijden is een indirect gevolg van dit ethos en niet in eerste instantie terug te voeren op een zuiver materialistisch streven naar een betere baan en een hoger inkomen. De hogere levensstandaard is een logisch gevolg van een levenshouding waarbij weinig frivool met geld wordt omgesprongen en waarbij ledigheid des duivels oorkussen is.

Foner nam een overeenkomstig gedragspatroon waar bij haar studie van de bevolking van een ruraal Jamaicaans dorp. "The religious beliefs of these churches (de "Baptist Tabernacle" en de "Seventh Day Adventists Church", WvdB) strenghten their members' commitment to mobility. The "godly" or the "saved" do not spend money frivolously on entertainment, nor, as one woman told me, do they merely 'sit in the shop and loaf and make big noise'. Instead they conscientiously

strive to "get on" by working hard and saving their money" (1).
Vooruitlopend op hetgeen wij in de slotbeschouwingen van dit boek nog te berde zullen brengen, merken wij nu reeds op dat deze instelling jegens arbeid, en ook jegens goed onderwijs, een waardevol aanknopingspunt kan bieden voor die hulpverleners die een ontwikkeling volgens het principe der "selfreliance" aanhangen. De arbeidzame instelling van de Zevendedagadventisten kan één van de fundamenten worden waarop een meer zelfstandige en onafhankelijke ontwikkeling van het eiland kan worden gebaseerd.

Vanwege de relatief grote groep Zevendedagadventisten is het zaterdags betrekkelijk stil in het stadje. De Adventisten gaan naar hun kerk en de meeste winkels zijn gesloten. Wanneer de zon is ondergegaan - "ondergebeden" door Adventistische winkeliers, naar wordt beweerd door boze tongen van andersdenkenden - gaan de winkels onmiddellijk open en gedurende de gehele zaterdagavond heerst een gezellige drukte in de stad. Iedereen doet zijn inkopen op deze wekelijkse koopavond want ook op zondag zijn alle winkels gesloten.

Aan het einde van dit hoofdstuk gekomen dient nog aandacht te worden besteed aan de politieke consequenties van het zo sterk op de voorgrond tredende Zevendedagadventisme.
We hebben gezien dat het Zevendedagadventisme in feite van origine een revolutionaire beweging is, zij het dan met een zeer bepaalde signatuur.
De beweging was en is omwentelingsgezind, maar dan wel in religieuze zin. In politieke zin zijn de Zevendedagadventisten zeer gezagsgetrouw, elke andere revolutionaire beweging dan die, geleid door Jezus Christus, wordt immers afgewezen.
In praktisch-politieke zin betekent dit dat een politieke beweging die streeft naar een radicale verandering van een besturende overheid weinig weerklank zal vinden bij de rechtgeaarde Zevendedagadventist. Op St. Eustatius ligt de huidige situatie echter niet zo simpel. Momenteel (1976) is de Democratische Partij aan het bewind en één der gedeputeerden is Zevendedagadventist en tevens broer van de voorganger der Adventisten op het eiland. Als politicus en bestuurder wordt hij niet onverdeeld gunstig beoordeeld doch zijn religieuze gezindheid geeft zijn positie een behoorlijk stevig fundament. Toch is er een stevige oppositie van de Windward Island Peoples' Movement waarin relatief veel jonge

(1) Zie: Foner, N., Status and Power in Rural Jamaica. A study of Educational and Political Change. New York 1973, p. 75.

Zevendedagadventisten zitten. Deze WIPM kan echter geenszins als een revolutionaire beweging worden aangeduid. Wij mogen hierbij verwijzen naar het vorige hoofdstuk.
Adventisten, Methodisten en Rooms-Katholieken zijn willekeurig verdeeld over de twee politieke partijen op het eiland. De volgende stelling bevat met betrekking tot de relatie tussen politiek en religie op St. Eustatius wellicht veel waarheid. Het Zevendedagadventisme op St. Eustatius zal remmend werken op het ontstaan van een agressieve revolutionair georiënteerde politieke ideologie doch is geen sterk regulerende factor met betrekking tot de huidige politieke tegenstellingen die weinig ideologisch gefundeerd zijn. Het feit dat beide partijen pragmatisch georiënteerd zijn en voor hun voortbestaan sterk afhankelijk zijn van de werking van het politiek patronage-systeem moge deze stelling onderstrepen.
Het zou overigens zeer interessant zijn de interrelatie tussen politiek en religie aan een meer gedetailleerd onderzoek te onderwerpen.

Resumerend kan gesteld worden dat de aanwezigheid van een zich zo sterk profilerende religieuze beweging als die der Zevendedagadventisten op St. Eustatius een aantal aspecten in zich draagt dat enerzijds als functioneel, anderzijds als dysfunctioneel voor het maatschappelijk leven kan worden beschouwd.
De arbeidzaamheid en de bereidheid tot het nemen van initiatieven kunnen zonder twijfel een positieve uitwerking hebben op de toekomstige sociaal-economische ontwikkeling van het eiland.
Daar staat echter tegenover dat een voor een voorspoedige ontwikkeling zo zeer gewenste geest van coöperatie en solidariteit mede door de opvattingen en het ijveren der Zevendedagadventisten tot een schaars geestelijk goed is geworden op het eiland.
Voorts is het Zevendedagadventisme ongetwijfeld de indirecte oorzaak van een aanzienlijke persoonlijke emotionele problematiek die diverse vormen kan aannemen.
De religie in al haar verscheidenheid moge dan op St. Eustatius geen opium voor het volk zijn, het is zeker een geneesmiddel met onverwachte en vaak ook gevaarlijke bijwerkingen. Laatstgenoemde opmerking is overigens veeleer een sociologisch waarde-oordeel dan een oordeel gebaseerd op medische expertise.

7. Kaleidoscoop van primaire relaties

7.1 Inleiding

De manier waarop zich het leven binnen primaire groepen in Caribische samenlevingen afspeelt heeft reeds vele pennen in beweging gebracht. De theorievorming heeft vooral betrekking op het gezins- en familiepatroon.
Een en ander heeft geleid tot de constructie van vele hypothesen, ad-hoc theorieën en modellen.
Het is ons voornemen in dit hoofdstuk enige orde te brengen in deze veelheid om vervolgens een poging te wagen tot descriptie en analyse van het relatie-patroon van primaire groepen binnen de Statiaanse samenleving. Daartoe mogen wij ons echter allereerst afvragen of er überhaupt sprake kan zijn van een "sociologie van het Caribisch gebied, in het bijzonder van gezin en huishouding".

Er bestaan, zoals we zullen zien, ongetwijfeld talrijke wetenschappelijke activiteiten die zich bezighouden met het beschrijven, analyseren en verklaren van het sociale handelen van de met elkaar samenlevende mensen in het Caribisch gebied zoals dat zich afspeelt volgens bepaalde gedragspatronen en in betrekkelijk duurzame structuren.
Het is echter de vraag of er reeds een min of meer duidelijke consensus bestaat onder beoefenaars van de Caribische sociologie en antropologie met betrekking tot de karakteristieken van primaire groepen als gezin, familie, huishouden, peergroup en dergelijke.

Teneinde enige lijn te brengen in hetgeen in wetenschappelijke zin is opgemerkt met betrekking tot onderhavig onderwerp zullen we trachten een beknopte theoretische excursie te maken alvorens ons te buigen over de situationele gegevenheden van de door ons beschreven samenleving.
In deze excursie zullen we ons afvragen wat nu eigenlijk wordt bedoeld met de zo veelvuldig gehanteerde term "het Caribisch gezins- en familiepatroon". Hiertoe zal het noodzakelijk zijn na te gaan op welke wijzen de bedoelde primaire groep achtereenvolgens in de geschiedenis door de desbetreffende sociale wetenschappen is benaderd. We zullen zien dat het theoretisch denken een duidelijke

evolutie heeft doorgemaakt waarbij these en anti-these elkaar toch weer op het niveau van de synthese gevonden hebben. Wij zullen echter eveneens constateren dat het denken over gezin, familie en huishouden en over andere primaire groepen nog lang niet is uitgekristalliseerd tot wat men een algemeen aanvaard theoretisch concept zou kunnen noemen. Wellicht is deze ontwikkeling het best te illustreren aan de hand van een beschrijving van de ontwikkeling die het denken over de "moeder-gecentreerdheid" of "matri-focaliteit" binnen het Caribisch gezins- en familiepatroon heeft doorgemaakt.
Het is overigens heel zinvol zich bij herhaling af te vragen wat de zin of onzin is van een pogen telkenmale nieuwe visies en theorieën te ontwikkelen die met veel ophef en met weinig scrupules algemeen geldig worden verklaard binnen "de" Caribische samenleving.

Langzaam maar zeker groeit binnen de sociologie en antropologie die zich bezighoudt met het Caribisch gebied meer belangstelling voor de jonge mens en met name voor de adolescent en jong-volwassene die zich in peergroups verenigt. Met name PETER WILSON (1971, 1973) heeft hieromtrent enige belangwekkende gedachten ontwikkeld. Wij zullen zijn opmerkingen ter zake kritisch beschouwen en confronteren met de situatie zoals die zich op St. Eustatius voordoet. Vooruitlopend op hetgeen wij hierover te berde zullen brengen, merken wij op dat Wilson's opmerkingen met betrekking tot peergroups onzes inziens een voorbeeld zijn van ten onrechte gegeneraliseerde incidentele relaties en karakteristieken van een primaire groep.

Na deze theoretische excursie willen wij, zoals gezegd, meer aandacht besteden aan relaties van primaire groepen op St. Eustatius, met name binnen gezin, familie en huishouden en de peergroups van jonge mannen. Hieraan voorafgaand zullen wij enig statistisch materiaal presenteren, voornamelijk gebaseerd op de eerder genoemde mini-census. Het lijkt ons het meest vruchtbaar deze descriptie en analyse te ontwikkelen door middel van een beschrijving van de levenscyclus der eilandbewoners. Dat wil zeggen dat wij zullen beginnen met een beschrijving van het jong-zijn op het eiland. Vervolgens zullen we wat dieper ingaan op de levensperiode die men met volwassenheid zou kunnen aanduiden. Zoveel als mogelijk is zullen wij daarbij differentiëren tussen het man- en vrouw-zijn. Tenslotte zullen we het bejaard-zijn nog aan de orde stellen.
De kwaliteit van het leven is naar wij menen nauw gerelateerd aan de hoedanigheid van het wonen. De uitkomsten van de mini-census verschaffen ons dienaan-

gaande enige nadere informatie van recente datum.
Bedoelde beschrijvingen zullen een beperkt karakter dragen, aangezien het ons, mede vanwege eerder in deze publicatie genoemde methodologische oorzaken, niet wel mogelijk was vele diepte-studies te maken.
Het geheel van bovenbedoelde beschouwingen zal mede gedragen worden door de uitkomsten van onder meer de future oriented questionnaire, sentence completion form, levensgeschiedenissen en andere primaire bronnen.

In de laatste paragraaf van dit hoofdstuk zullen we de door ons beschreven Statiaanse situatie confronteren met de daarvoor ontwikkelde theoretische noties. Het is op deze plaats dat het generalisatie-niveau van het sociologisch denken over primaire groepen in Caribische samenlevingen aan de orde is. Wij zullen in dit hoofdstuk niet streven naar het construeren van nieuwe generalisaties, laat staan theorieën, maar veeleer ons afvragen of de tijd niet gekomen is voor het demasqué van te licht vooronderstelde veralgemeniseringen. Dat er redenen zijn ons dit af te vragen, getuigen de recente uitlatingen van één der systeemdenkers bij uitstek: Raymond T. Smith die zijn paper, gepresenteerd voor een internationaal gezelschap van sociale wetenschappers die zich bezighouden met het Caribisch gebied, eindigde met de volgende woorden: "The time is long past when family structure could be studied in terms of a few simple functional assumptions. In starting anew to understand the underlying structure of West Indian kinship we need to do more than study statistical regularities in behaviour, and do more than repeat the rationalizations of behaviour offered by actors. We need to undertake the painstaking task of detailed observation of ideas and the manner in which they are used in social practice" (1). Deze constatering is ongetwijfeld to the point, maar of de tijd van de "simple functional assumptions" inderdaad zo lang voorbij is, wagen wij ernstig te betwijfelen.

(1) Zie: Smith, R.T., Class differences in West Indian kinship: a genealogical exploration. In: Marks, A.F., en R.A. Römer (eds.), Family and Kinship in Middle America and the Caribbean. Proceedings of the 14th Seminar on the Committee on Family Research of the International Sociological Association. Curaçao 1975, pp. 335-381.

7.2 Theoretische excursie

Reeds in de inleiding tot dit boek vermeldden wij dat er lang en intensief is getwist over de vraag wat nu eigenlijk onder het "Caribisch gebied" verstaan moet worden. De term is geassocieerd met plantage-landbouw en een negerbevolking die afstamt van onder slavernij gebrachte en met geweld gedeporteerde bewoners van de kuststreken van West-Afrika. Over de geografische grenzen van de regio in kwestie kon men het intussen niet gemakkelijk eens worden.
Wagley introduceerde de driedeling Euro-America, Indo-America en Plantation-America met welke termen hij bepaalde cultuursferen omschreef waarvan de laatstgenoemde zich uitstrekte "from about midway up the coast of Brazil into the Guianas, along the Caribbean coast, throughout the Caribbean itself, and into the United States" (1).

In de introductie tot dezelfde publicatie merkt Frazier op dat, indien men etnische termen als "Euro-America" en "Indo-America" hanteert ter aanduiding van bepaalde cultuursferen in de Amerika's, men dan eigenlijk ook beter zou kunnen spreken van "Negro-America" in plaats van "Plantation-America" (2).
Van Lier spreekt over de "Westindische maatschappij" daarmee doelend op "de grote Engelse en Franse eilanden, de Nederlandse Antillen en (...) de Guyana's" (3).
Hoetink is van mening dat, wanneer men het geografisch criterium hanteert ter dekking van het Caribisch sociologisch studieveld, men ook de Deep South der Verenigde Staten, de Atlantische kusten van Midden-Amerika, Colombia en Venezuela, de Guyana's en het Noordoosten van Brazilië tot het Caribisch gebied dient te rekenen (4).

Aan elk der verschillende naamgevingen kleven wel enige nadelen.
Zo heeft de benaming "Afro-America", waarvoor Marks opteert, weer het nadeel

(1) Zie: Wagley, Ch., Plantation America: A Culture Sphere. In: Rubin, V. (ed.), Caribbean Studies: A Symposium. Seattle 1960, p. 5.

(2) Zie: Frazier, E.F., Introduction to Vera Rubin's: Caribbean Studies: A Symposium. op. cit., p. V.

(3) Zie: Lier, R.A.J. van, Ontwikkeling en karakter van de Westindische maatschappij. op. cit., p. 7.

(4) Zie: Hoetink, H., Gezinsvormen in het Caribisch gebied. In: Mens en Maatschappij 36 (1961), p. 81.

van de suggestie als zouden uitsluitend nakomelingen van Afrikaanse negerslaven deze geografische entiteit bevolken (1).
Maar hoe men het sociologisch en antropologisch werkterrein ook aanduidt, of men spreekt van de "Westindische maatschappij", "het Amerika der negerslaven", "Afro-America" of "Plantation-America", men bedoelt een gebied aan te duiden dat meer omvat dan alleen de eilanden van de Grote en Kleine Antillen, een gebied dat, hier meer, daar minder, lange tijd gekarakteriseerd is geweest door plantage-landbouw, mogelijk gemaakt door de arbeidskracht van negerslaven.
Wij onderschrijven Marks' visie dat de benaming "het Caribisch gebied" gemakkelijk misverstaan kan worden (2), maar het komt ons voor dat deze benaming desalniettemin als een in het algemeen sociologisch en antropologisch spraakgebruik gangbare term de voorkeur geniet, mits men daarbij de geografische grenzen ruim houdt.
In de inleiding tot dit boek vermeldden wij eveneens dat de visie, volgens welke deze geografische eenheid als een culturele homogeniteit wordt gezien, als achterhaald moet worden beschouwd. Het gebied is eer een pluriform dan een uniform raciaal en cultureel samenstel van landen en eilanden. Bedoelde pluriformiteit, zo stelden wij, noopt elke onderzoeker hernieuwde definiëring en afbakening te geven.
Welnu, wij bedoelen in dit verband met het Caribisch gebied de Grote en Kleine Antillen, de Atlantische kusten van Colombia en Venezuela, de Guyana's en het Noordoosten van Brazilië alsmede de Atlantische kusten van de Middenamerikaanse landen en de Deep South der Verenigde Staten.

Zo de omschrijving "Caribisch" enige verduidelijking behoefde, de term het Caribisch "gezin" dient eveneens nader te worden verklaard.
Het is duidelijk dat het Caribisch "gezin" niet gekarakteriseerd wordt door de

(1) Zie: Marks, A.F., Man, Vrouw en Huishoudgroep. De Afro-Amerikaanse familie in de samenleving van Curaçao. op. cit., p. 3.

(2) Zie: Marks, A.F., Man, Vrouw en Huishoudgroep. op. cit., p. 3.
Marks stelt daarbij het volgende: "De aanduiding van het totale studieveld, waarin de verschijnselen die het onderwerp van onze studie vormen worden aangetroffen, met de term Caraïbisch Gebied roept weer andere problemen op. De aanduiding is tegelijkertijd te eng en te wijd. Enerzijds kan men de Guyana's, delen van Brazilië en delen van de Verenigde Staten tot het territoir van de Westindische familie rekenen, anderzijds kunnen landen als Honduras en El Salvador als geografisch bij het Caribisch gebied behorend worden beschouwd zonder nochtans de voor ons relevante verschijnselen ter studie te bieden".

kenmerken die Kooy toeschrijft aan het modern Westers gezin, te weten (a) een verregaande zelfstandigheid en beslotenheid, (b) een wijde verbreiding, waarmee dan is bedoeld, dat een relatief groot deel der bevolking aan een eigen gezinsvorming toekomt, (c) een dikwijls bewuste zelfbepaling van eigen grootte, (d) een weinig frequente gebrokenheid als gevolg van overlijden en (e) een zeer frequente gebrokenheid als gevolg van echtscheiding (1). In de notie van het modern-Westers gezin wordt impliciet verondersteld dat sprake is van een "nuclear family", bestaande uit een echtpaar plus hun ongehuwde kinderen. De Caribische huishoudgroep daarentegen is veeleer te omschrijven als een "extended family" welke term volgens Christensen gehanteerd kan worden " ... to include all nuclear family groupings, whether the extension is along the line of husband-wife relationships (polygamy), parent-child relationships (consanguine), or even is accomplished by adoption" (2). Toch is de term "extended family" niet ingeburgerd in de Caribische sociologie en antropologie. Reeds enkele decennia geleden wees Clarke er in haar boeiende studie op dat er een onderscheid gemaakt moet worden tussen "family" en "household". Zij stelt het volgende: "The anthropologist in search of the family sees first the house ... Within that house, be it hut or cottage, is contained, for some part of the day or night, part of the group which he is about to study. But what part of it? Will he find the majority of these households to contain parents and their children, or mothers only with their daughters and their daughters' children; or a man and women with some only of their offspring? Or, instead, will he find a heterogeneous collection of kin, brought together by some new pattern of association, based on a system of relationships fundamentally different from that found in other societies elsewhere?" (3). Of zal hij, zo kunnen wij er nog aan toevoegen, er een groep mensen aantreffen die op geen enkele wijze met elkaar verwant zijn doch desalniettemin een gezamenlijke huishouding voeren?

Solien sluit aan bij de opmerkingen van Clarke. Zij merkt op dat het niet alleen nuttig is om bij de bestudering van Caribische samenlevingen onderscheid te maken tussen "family" en "household" maar dat dit ook strikt noodzakelijk is. Zij

(1) Zie: Kooy, G.A., Het modern-Westers gezin. Hilversum 1971, p. 175-176.

(2) Zie: Christensen, H.T., Development of the Family Field of Study. In: Christensen, H.T., (ed.), Handbook of Marriage and the family. Chicago 1964, p. 4.

(3) Zie: Clarke, E., My mother who fathered me. London 1957, p. 28.

meent dat de omstandigheid dat sommige huishoudens in het geheel geen families herbergen een zeer belangrijke karakteristiek is van het Caribische samenlevingsverband (1). Nadat zij de verschillende definities van "family", zoals die door o.a. Murdock, Radcliffe-Brown, Lowie, Linton, Forbes en Henriques zijn gegeven, heeft besproken, omschrijft zij de term "household" als volgt: "The household, (...), implies common residence, economic co-operation, and socialization of children. Although the members of the household may be bound by kinship relationships, no particular type of tie is necessarily characteristic. In any given society a particular family may or may not form a household. Conversely, a household may or may not contain a family" (2). In haar latere studies, met name die betrekking hebbend op de Black Caribs, verengt zij haar omschrijving nog tot "consanguineal households" daarmee doelend op bloedverwanten die samen onder één dak wonen, die gezamenlijk slapen en eten en wier dagelijkse werkzaamheden gericht zijn op het gezamenlijk belang (3).

Ook Raymond T. Smith spreekt over "household groups", maar zijn omschrijving is meer beperkt van aard dan die van Solien. Hij omschrijft een "household group" weliswaar als "a group of people occupying a single dwelling and sharing a common food supply", doch merkt daarvóór op dat de "household group" beschouwd moet worden als "the main functioning family unit in the Caribbean". Hij sluit daarbij klaarblijkelijk uit dat er ook huishoudgroepen zijn bestaande uit anderen

(1) Zie: Solien, N.L., Household And Family In The Caribbean. Some definitions and concepts. In: Social and Economic Studies 9 (1960), pp. 101-106.

(2) Zie: Solien, N.L., Household And Family In The Caribbean. op. cit., p. 106. Met betrekking tot "the family" merkt zij het volgende op: "... the family be defined as a group of people bound together by that complex set of relationships known as kinship ties, between at least two of whom there exists a conjugal relationship. The conjugal pair, plus their offspring, forms the nuclear family. Other types of family may be defined as extensions of the nuclear type, each being identified by the nature of the relationship between the conjugal pair (or one member of that pair) and other members" (p. 106).

(3) Zie Solien, N.L., Black Carib Household Structure. A Study of Migration and Modernization. Seattle 1969.
"This (the consanguineal household, WvdB) has been defined as a coresidential group of people who live under one roof, who eat and sleep together, and cooperate daily for the common benefit of all, and among whom there exist no conjugal pairs" (p. 137).

dan bloed- of aanverwanten (1). Opgemerkt moet echter worden dat Smith spreekt over de samenleving van Brits Guyana.

Greenfield tracht enige verheldering in deze conceptuele schemering te brengen. Hij stelt dat de termen "household" en "family" beiden refereren aan groepen van personen. Bij een "household" gaat het om mensen die tezamen onder één dak wonen en wier gedrag gericht is op het uitoefenen van gezamenlijke taken. De "family" wordt gekenmerkt door het feit dat de groepsleden wederzijds verwant zijn alsmede door de omstandigheid dat deze verwantschap bepaalde verwachtingen wekt welke in het gedragspatroon tot uitdrukking komen. Om het verschil pregnanter te maken introduceert hij de term "kinship system", waaronder hij het volgende verstaat: "A kinship system then, is a working model that contains one set or array of positions and their associated reciprocal behavioral expectancies that symbolically stands for a category of activities of the members of a particular society" (2). We kunnen een groep mensen binnen een bepaalde samenleving pas dan als zijnde een "family" aanduiden indien we kennis hebben van het "kinship system" binnen deze betreffende samenleving. Hoe krijgen we kennis van de posities, rolverwachtingen en gedragingen die ons een beeld geven van het "kinship system"? Wij verkrijgen dit inzicht door de bestudering van de groep mensen die een gezamenlijk onderdak hebben en gezamenlijk doelgerichte taken vervullen, kortom door bestudering van de "household groups". Greenfield zit hiermee op dezelfde lijn als Clarke die, zoals we ons herinneren, erop wees dat de socioloog of antropoloog bij zijn veldwerk logischerwijs het eerst in contact komt met de groep die gezamenlijk in één huis woont. Greenfield komt dan tot de volgende slotsom: "The consistent usage of the term household to stand for a group of people who share a common dwelling - the tasks performed by the members of the group being subject to empirical variability - and the term family to mean a group of people who occupy a given set of reciprocal status positions defined by the kinship system - the details of the role expectations normatively associated with the specific positions and tasks performed again being subject to emperical variability - we suggest should result in eliminating at least some of the confusion and adding some order to the study of West Indian social organization" (3).

(1) Zie: Smith, R.T., The Family in the Caribbean. In: Rubin, V. (ed.), Caribbean Studies: A Symposium. op. cit., p. 67.

(2) Zie: Greenfield, S.M., Households, families and kinship systems in the West-Indies. In: Anthropological Quarterly 35 (1962), pp. 121-133.

(3) Idem, p. 130.

Greenfields analyse moge enigszins gekunsteld aandoen, toch is waardering op zijn plaats voor de wijze waarop hij de studie van familie en huishouden een meer generaal karakter poogt te geven door middel van het introduceren van de abstractie "kinship system". Zijn advies om als beginnend onderzoeker te proberen in de eerste plaats een inzicht te krijgen in het functioneren van die primaire groepen waarmee men het eerst in contact komt, namelijk de bewoners van een bepaald huis, alvorens uitspraken te doen over gezins- en familie-relaties, lijkt ons eveneens een vruchtbaar uitgangspunt.

Uit het bovenstaande moge blijken dat de begripsverwarring omtrent de termen "family" en "household" tamelijk groot is. Dientengevolge is het geen overbodige luxe in dit deel van ons boek te streven naar een duidelijke terminologie. Te onzent heeft Buschkens het huishouden gedefinieerd als "de personen, die in één wooneenheid tezamen wonen en daar in de regel de maaltijd gebruiken en overnachten. Dit behoeven geen verwanten of aanverwanten te zijn" (1). Hij volgt daarmee de ruime definitie van Solien.
Het is opvallend dat vele auteurs het blijkbaar niet noodzakelijk achten een omschrijving te geven van de termen "family" en "household". De begrippen worden door elkaar gebruikt en kunnen zodoende veel verwarring wekken. Vooruitlopend op hetgeen nog verder in dit hoofdstuk volgt, zij vermeld dat wij de hierna volgende definities van gezin en huishouding hebben gehanteerd. (Onze definiëring is ingegeven door pragmatische overwegingen. Wij hebben onze indeling geconformeerd aan die van de Eerste Algemene Volks- en Woningtelling Nederlandse Antillen 1972 welke weer nauw is gerelateerd aan de CBS-indeling zoals gehanteerd bij de Nederlandse Volkstelling van 1960.
Een en ander maakte, indien gewenst, vergelijking mogelijk tussen onze minicensus en de telling van 1972.
Wij zijn ons er van bewust dat hierdoor de statistische uitkomsten een demografische weergave vormen die gebaseerd is op structurele definities van gezin en huishouden. Dientengevolge kunnen wij weinig zeggen aangaande zaken als gezinsindividualisatie, huwelijksontbinding en dergelijke zoals die zich in de tijd ontwikkelen. Deze uitkomsten geven ook geen uitsluitsel over de verschillende verschijningsvormen van het gezin volgens een transversale doorsnede. Uiteraard zijn er andere indelingen mogelijk; BEUCKENS-VRIES (1974) heeft hieraan uitgebreid aandacht besteed.)

(1) Zie: Buschkens, W.F.L., Het familiesysteem der volkscreolen van Paramaribo. op. cit., p. 43.

Als *gezin* is beschouwd een echtpaar zonder kinderen en een echtpaar (of een vader of moeder) met één of meer ongehuwde eigen en/of stiefkinderen. Onder de categorie "echtparen" vallen alleen de wettig met elkaar gehuwde personen. Als *huishouden* is beschouwd elke groep van twee of meer personen die in huiselijk verkeer met elkaar samenwonen en tezamen een gemeenschappelijke huishouding voeren waaronder wordt verstaan het hebben van een gemeenschappelijk hoofdwoonvertrek, het tezamen koken, eten, etcetera. De huishoudens zijn te onderscheiden in

a. Eengezinshuishoudens: dat zijn alle huishoudens, waarin slechts één gezin voorkomt. De eventueel met het betreffende gezin in huiselijk verkeer levende verwante personen of niet-verwante personen zijn beschouwd als leden van het huishouden waarin zij zijn opgenomen.
b. Meergezinshuishoudens: hieronder zijn begrepen alle huishoudens bestaande uit twee (of meer) gezinnen, die in huiselijk verkeer samenwonen en niet elk een afzonderlijk doch tezamen een gemeenschappelijke huishouding voeren. Eventueel met de desbetreffende gezinnen samenwonende verwante of niet-verwante personen worden, evenals bij de éénгezinshuishoudens, beschouwd als leden van het huishouden, waarin zij zijn opgenomen.
c. Niet-gezinshuishoudens: dit zijn alle groepen van twee of meer in huiselijk verkeer met elkaar samenwonende personen, die geen eigenlijk gezin vormen.

Voordat we ons gaan bezighouden met de discussie omtrent het zogeheten matrifocale gezin dienen wij eerst nog een enkel woord te wijden aan de kwestie van de verschillende theoretische benaderingswijzen welke in de wetenschappelijke bestudering van het Caribische gezin opgeld hebben gedaan. Bezien we allereerst de aard der studies dan moeten we constateren dat er weinig publicaties zijn welke resulteren uit een studie van het Caribisch gebied in totaliteit. (Wij spreken hier niet van de pretenties tot generalisatie die somtijds spreken uit deelstudies; deze zijn er meer dan voldoende.) Deze omstandigheid is reeds een aanwijzing dat dit gebied toch moeilijk zonder restrictie als een sociologische entiteit kan worden beschouwd. Het moge zo zijn dat het gebied in en rondom de Caribische Zee gekenmerkt wordt door een aantal gemeenschappelijke historische feiten en ontwikkelingen - plantage-landbouw, slavernij en negerbevolking -, de verschillende landen en eilanden hebben echter toch elk voor zich een eigen karakterisitek verleden en een uniek sociaal-economisch en politiek heden. Terecht wijst MINTZ (1974, 253) er in dit verband op dat de voormalige band van de verschillende Caribische regionen met uiteenlopende Westeuropese mogenheden duidelijke sporen heeft achtergelaten in het sociaal-culturele karakter van de-

ze streken. Deze invloeden zijn niet uitgebannen en zullen nog lange tijd hun invloed doen gelden.

Doch afgezien van deze, uit het verleden stammende, verschillende culturele bindingen, hebben bepaalde uiteenlopende ontwikkelingen binnen de afzonderlijke geschiedenissen dezer landen en eilanden geheel karakteristieke samenlevingsverbanden gecreëerd. Zo mogen Puerto Rico en Haïti beide een slavernijverleden met een plantagesysteem hebben, de in de negentiende eeuw gestichte Haïtiaanse negerrepubliek wijkt qua samenlevingsopbouw in zowel structurele als culturele zin sterk af van de in menig opzicht sterk veramerikaniseerde Puertoricaanse maatschappij. Het is in het licht van het bovenstaande dan ook niet zo verwonderlijk dat niet vele wetenschappers zich hebben gewaagd aan meer generale sociologische en antropologische studies van het Caribisch gebied.
Daarentegen zijn er vele community-studies ondernomen welke het beschrijven en analyseren van afzonderlijke samenlevingen of van delen daarvan tot onderwerp hebben. Zonder compleet te willen zijn noemen wij hier bij wijze van voorbeeld de studies van ABRAHAM-VAN DER MARK (1969) over Curaçao; van BLAKE (1961) en CLARKE (1957) over Jamaica; van KEUR EN KEUR (1960) over de Bovenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen; van CUMPER (1961) over Barbados; van RODMAN (1971) over Trinidad; van CRANE (1971) over Saba; van HANNERZ (1974) over de Cayman Islands, etcetera.
In vele gevallen worden bepaalde deelculturen of sociale groepen binnen de genoemde samenlevingen beschreven en niet zelden worden de resultaten gegeneraliseerd met betrekking tot het geheel der samenleving. Soms ook worden bij wijze van aanhangsel aan het einde van sommige dezer studies vergelijkingen getrokken met andere, zo op het oog vergelijkbare sociale eenheden in andere samenlevingen, waarbij men de indruk krijgt dat de betreffende schrijver via het kenniswetenschappelijk adagium der generaliseerbaarheid eer het odium van wetenschap op zijn werk wil laden dan dat hij bezield is van het eerlijk verlangen het gemeenschappelijke van verschillende samenlevingen of bevolkingsgroepen aan de lezer te tonen. Comparatieve arbeid kan nuttig zijn maar het trekken van vergelijkingen tussen structurele en culturele kenmerken van verschillende samenlevingen zonder daarbij de diverse situationele contexten in ogenschouw te nemen lijkt ons een heilloze bezigheid welke aan de toch al zo broze status der geesteswetenschappen weinig goed doet. Dit echter terzijde.
Vaak wordt in deze community-studies, zoals de titels reeds verraden, veel plaats ingeruimd voor de analyse van gezins- en familiekenmerken.

Daarnaast zijn er echter ook boeiende studies verschenen die een bepaald cultureel aspect van een samenleving nader beschouwen, bijvoorbeeld de eerder in dit boek geciteerde studie van PRINS-WINKEL (1973) over het probleem der tweetaligheid op Curaçao en de consequenties daarvan op educatief gebied. Dergelijke studies hebben zoveel raakvlakken met de Caribische gezinssociologie dat zij als referentiekader van belang zijn. In dit verband dient ook de psychiatrisch georiënteerde studie van WEINSTEIN (1962) over de Virgin Islands te worden genoemd.

Bij deze beschrijvingen en analyses worden echter verschillende benaderingswijzen gehanteerd. Hoewel deze diversiteit van benaderingswijzen reeds eerder door anderen op heldere wijze is uiteengezet - wij noemen hier voor wat betreft ons taalgebied het werk van HOETINK (1961, 83 e.v.) en MARKS (1973, 15 e.v.) -, menen wij toch dat een korte uitweiding hier, volledigheidshalve, op zijn plaats is. Achtereenvolgens zullen wij kort ingaan op drie theoretische oriëntaties, waarvan men de eerste twee als diachronisch en de laatste als synchronisch zou kunnen betitelen.

Na diepgaand onderzoek van het levenspatroon van de Amerikaanse neger alsmede van het cultuureigen van Westafrikaanse negerstammen kwam Herskovits tot de conclusie dat de bestudering van negersamenlevingen in de nieuwe wereld niet wel mogelijk is zonder acht te slaan op de ontwikkelingen die de oorspronkelijke Westafrikaanse cultuur heeft ondergaan gedurende de periode der slavenhandel. Herskovits meende dat de verschillende instituties der oorspronkelijke stammencultuur de druk der slavernij niet konden weerstaan. Daaruit dient men, aldus genoemde auteur, niet de conclusie te trekken als zouden de condities waaraan de negers blootstonden gedurende de gebeurtenissen die verband hielden met de slavenroof en slavenhandel, àlle Westafrikaanse culturele kenmerken hebben doen verdwijnen. Er bleven bepaalde basistrekken van de oorspronkelijke instituties bestaan welke nu nog in de sociale organisatie van de Amerikaanse en Caribische negersamenlevingen zijn terug te vinden en welke een zeer uitgesproken invloed hebben gehad op de ontwikkeling en vormgeving van diezelfde sociale organisatie. Een enkel voorbeeld ter verduidelijking: verschillende gebruiken en rituelen bij een begrafenis worden door Herskovits als typisch Westafrikaans beschouwd:
" ...to evaluate frankly at a funeral the characteristics of the dead, to expose in direct address the differences he may have had with those in contact with him during his life, as though the spirit could hear what is said; all

these characterize West African rituals ..." (1).
Zo voert Herskovits andere voorbeelden, onder meer verband houdend met polygynische kenmerken, ten tonele waaruit moet blijken dat er een zeer substantiële erfenis bestaat in het Caribisch gebied.

In zijn latere werk heeft Herskovits zijn historiserende benaderingswijze enigszins gerelativeerd hoewel hij bij zijn eenmaal ingenomen standpunt bleef dat " a-historicism can at best only yield limited insight and low-level generalizations" (2).
In zijn hiervoor geciteerde boek "The Myth of the Negro Past" tracht Herskovits een bepaalde mythevorming omtrent het negerverleden te ontzenuwen. Deze mythe impliceert dat de neger van nature een kinderlijk karakter zou hebben; dat alleen het armste gedeelte van de Westafrikaanse negerbevolking onder slavernij zou zijn gebracht; dat de negerslaven uit alle delen van Afrika aangevoerd zouden zijn; dat zij van verschillende stammen en uit verschillende taalgebieden afkomstig zouden zijn en bijgevolg geen weerstand zouden hebben kunnen bieden aan de Westeuropese culturele invloeden in de Nieuwe Wereld; dat de Afrikaanse negerculturen van een te laag beschavingspeil zouden zijn geweest om weerstand te kunnen bieden aan de Europese cultuur, kortom dat de neger in de Nieuwe Wereld een mens is zonder cultuurverleden. Herskovits is het met deze zienswijzen niet eens en hij tracht aan te tonen dat het Afrikaanse cultuurverleden wel degelijk van invloed is geweest op de huidige vormgeving van de Caribische samenlevingen en dus evenzeer op die van de Caribische huishoudgroep. De verwantschapsinstituties van de Westafrikaanse cultuur, waarin de man een gewichtige rol speelde, konden onder de druk van de slavernij niet gehandhaafd blijven. Het grondpatroon van het Westafrikaanse gezinsleven, met name de diepe gehechtheid van de moeder aan haar kinderen alsmede de herinnering aan de polygynische samenlevingsvormen, bleven het emotionele leven van de mensen domineren en zorgden voor handhaving van een zekere stabiliteit in de huishoudgroep. Herskovits vat het huidige matrifocale gezinstype - waar-

(1) Zie: Herskovits, M.J., The Myth of the Negro Past. Boston 1951, p. 204.

(2) Zie: Herskovits, M.J., The New World Negro. Bloomington 1966, p. 132. Hij merkt daarbij het volgende op: "I must make it clear that I am not drawing a critique of a-historicism in the Afroamerican - or, for that matter, in any other - field, by recourse to an all-or-none fallacy. There are problems that call for the use of a structuralist approach."

over hierna meer - op als het product van een door de slavernij veroorzaakte culturele "strip-tease" - de vergelijking is van Hoetink - waaraan de Afrikaanse man werd onderworpen. Hij verloor de tekenen van zijn waardigheid en slechts de functie van man-opvoeder, welke in Afrika weinig zeggingskracht bezat, bleef over benevens de noties van de polygamie.

Vrij recentelijk heeft GUTMAN (1976) in een rijk gedocumenteerde publicatie op zijn eigen wijze betoogd dat menig karkateristiek van het Afrikaanse cultuurverleden in de slaventijd en daarna is blijven voortbestaan binnen de levenssfeer van de neger in de nieuwe wereld.

Indien dan de "enslavement" een zo belangrijke, ja zelfs cruciale, rol heeft gespeeld bij de vormgeving van de Caribische samenleving in het algemeen en het gezinspatroon in het bijzonder, zo meenden sommige critici van Herskovits, waarom zou men dan bij zijn poging tot duiding niet volstaan met het verwijzen naar die slavernij-condities? Gegeven de condities der slavernij, ligt het immers voor de hand te stellen dat, onafhankelijk van de oorspronkelijke Afrikaanse gezinsvormen, de kern van moeder plus de kinderen deze omstandigheden het best kon doorstaan. De vervormende kracht van de slavernij wordt in deze zienswijze, waarvoor onder anderen Frazier en Henriques tekenen, als veel sterker beschouwd dan de vormende kracht van het oorspronkelijke Westafrikaanse gezinstype. Zij spreken van een aanpassingsproces van de negerslaaf en later van de geëmancipeerde neger aan de onontkoombare invloeden van de naar het Caribisch gebied geëxporteerde Westeuropese cultuur. In Frazier's woorden: "When one views in retrospect the waste of human life, the immorality, delinquency, desertions and broken homes which have been involved in the development of Negro family life in the United States, they appear to have been the inevitable consequence of the attempt of a preliterate people, stripped of their cultural heritage, to adjust themselves to civilization" (1).
Hoewel Henriques toegeeft dat de structuur van het gezins- en familieleven op het door hem bestudeerde Jamaica ontstaan is uit een complex van factoren, laat hij er toch geen twijfel over bestaan dat de basisvormen ervan gestalte hebben gekregen onder de zeer bijzondere slavernij-condities: "The writer contends that the forms which family structures have taken in the West Indies as a whole

(1) Zie: Frazier, W.F., The Negro Family in the United States. New York 1948, p. 367.

are *sui generis* (cursivering van Henriques). They are essentially a product of the peculiar conditions of slavery. To some extent these forms may have been influenced by the fact that the slaves were largely drawn from polygamous groups; but the dominant influence has undoubtedly been that of slavery itself" (1).

Hoewel de benaderingswijzen van Herskovits enerzijds en die van Frazier c.s. anderzijds nogal uiteenlopen, kunnen we ze als diachronisch karakteriseren. Hiertegenover staat de synchronische oriëntatie van de structureel-functionalisten onder de sociologen en antropologen die zich met het Caribisch gebied bezighouden. Bij wijze van voorbeeld noemen we het werk van M.G. Smith en R.T. Smith en meer recent dat van Rodman. Overigens wil hiermee niet gezegd zijn dat deze auteurs een grote mate van eensgezindheid aan de dag leggen in hun bestudering van de Caribische samenleving.
Voor een weergave van de tegenstellingen tussen genoemde M.G. Smith en R.T. Smith zij verwezen naar eerdergenoemde publicatie van MARKS (1973, 28 e.v.). M.G. Smith heeft geen goed woord over voor bovenbeschreven diachronische benaderingswijze: "The pioneer studies of West Indian family organization suffer from certain defects. In place of structural analysis of careful field studies, they tend to offer competing historical explanation of the origin of West Indian family forms. Only recently have detailed quantitative studies of family organization among West Indians been published. With these publications West Indian family studies have become transformed. They are no longer hypothetical illustrations of African cultural persistence or the altereffects of slavery; such diachronic speculations have been replaced by emphasis on synchronic analyses of these family systems" (2).

(1) Zie: Henriques, F., Family and colour in Jamaica. London 1953, p. 103.

(2) Zie: Smith, M.G., West Indian Family Structure. op. cit., p. 6. evenals Smith, M.G., The Plural Society in the British West Indies. op. cit.: "A more realistic analysis than either school of thought seems yet prepared to apply would involve the study of mating and family patterns in terms of particular social and economic contexts" (p. 31).
R.T. Smith merkt met betrekking tot onderhavige kwestie in zijn bijdrage over "The Family in the Caribbean" in de eerdergenoemde bundel van Vera Rubin het volgende op: "It is apparent therefore that in speaking of the family in the Caribbean we are dealing with a number of varying types, which we may either distinguish and classify in terms of a series of specific characteristics, or which we may attempt to distinguish in terms of their structural characteristics and functional relation to other elements of the social structure".
Zie: Rubin, V. (ed.), Caribbean Studies: A Symposium. op. cit., p. 75.

Hanteerden Herskovits en Frazier respectievelijk het "Afrikaans cultuurbezit" en de "slavernij-condities" als verklaringscategorieën, de functionalisten leggen de nadruk op de consequenties die het plantage-systeem in het bijzonder en de sociaal-economische omstandigheden binnen Caribische samenlevingen in meer algemene zin hebben op de status van de man-kostwinner. In de grote plantage- en mijnmaatschappijen is de neger-man - niet in het minst vanwege zijn huidskleur - niet in staat sociaal prestige te kweken binnen zijn beroepsuitoefening. Hij is en blijft de ongeschoolde arbeider die niet zelden perioden van werkloosheid of semi-werkloosheid moet doormaken en die als gevolg hiervan nauwelijks enige status kan opbouwen als de economische spil waarom het gezins- of familieleven draait. Deze spilfunctie wordt, althans in sociaal-pedagogische zin, vervuld door de vrouw, een en ander bij gratie van de marginale positie van de man. Deze verklaringswijze is in zoverre onvolledig dat zij gebonden is aan de lower class. Bijna altijd echter wordt de lower class in Westindische samenlevingen gevormd door negers en in mindere mate door de kleurling. Zo ontstaat wat RODMAN (1971, 172-173) de "circumstance-oriented man" heeft genoemd.
De man reageert pragmatisch op de sociaal-economische structuur van de veelal sterk gestratificeerde samenleving die hem geen kans verschaft enig sociaal prestige te kweken. "According to our perspective it makes better sense to see them (de lower class waarden en attitudes, WvdB) as solutions of the lower class to problems that they face in the social, economic and perhaps legal and political spheres of life" (1).

Zo zien we dat er ruwweg gesproken een drietal benaderingswijzen gehanteerd is, waarbij de synchronische structureel-functionalistische de laatste jaren de hoogste ogen heeft gegooid.

In zijn meergenoemde publicatie in het tijdschrift "Mens en Maatschappij" heeft Hoetink een poging ondernomen een compromis te vinden tussen de "historische" en de "functionele" benaderingswijze. In dit artikel bespreekt hij onder meer het werk van R.T. Smith met betrekking tot Brits Guyana en hij verwijt laatstgenoemde dat deze bij zijn functionele benadering van het eigene van deze samenleving te veel is uitgegaan van een maatschappij-model waaraan de bestudeersamenleving niet voldoet, namelijk het Britse maatschappij-model. Te weinig

(1) Zie: Rodman, H., Lower Class Families. op. cit., p. 197.

heeft hij volgens Hoetink onderkend dat de samenleving van Brits Guyana een historische ontwikkeling heeft doorgemaakt die in vele opzichten belangrijk verschilt van die van Engeland. Hoetink spreekt in dit verband van het "spiegelbeeld van tropenkolder": "Het benaderen van de sociaal-wetenschappelijke problemen in de multi-raciale 'gesegmenteerde' Caribische samenlevingen met behulp van een maatschappij-model, ontleend aan de eigen, raciaal-homogene, 'moederlandse' maatschappij is bepaald geen zeldzaamheid. Dergelijke beeldvorming van de 'moederlandse outsider' zou ik het 'spiegelbeeld van tropenkolder' willen noemen" (1).
Te onzent heeft ook Hofstee zich een voorstander getoond van het gecombineerd gebruik van de twee oriëntaties (2).

Na een bespreking van de benaderingswijzen die opgeld deden in wat hij noemt de "traditional American anthropology", waaronder hij ook het werk van Herskovits rangschikt, alsmede van de door M.G. Smith en R.T. Smith gehanteerde oriëntaties, komt Greenfield eveneens tot de conclusie dat "cultural-historical and structural-functional analysis are not only not contradictory, but rather they are two halves of the same coin that are finally being joined together in the growth and maturity of social science" (3).

Een goed voorbeeld van een gecombineerde aanpak is te vinden in het werk van Wilson met betrekking tot het eiland Providencia. Terecht echter waarschuwt hij voor een ondoordacht gebruik van historische gegevens. Hij meent dat er gemakkelijk een subjectieve bias in de analyse kan sluipen indien de onderzoeker zich slechts verlaat op bronnen die het resultaat zijn van het historisch werk van betrekkelijke outsiders. "When an anthropologist uses history, he too is calling up certain facts to speak on his behalf. He culls them to suit a certain pattern intrinsic to his anthropological concerns - the theory

(1) Zie: Hoetink, H., Gezinsvormen in het Caribisch gebied. op. cit., p. 87 en voorts Hoetink, H., De gespleten samenleving in het Caribisch gebied. op. cit., pp. 80-81.

(2) Zie: Hofstee, E.W., Synchronische en diachronische benadering van sociale problemen. Collegedictaat Landbouwhogeschool Wageningen 1969.
"Een synchronische benadering naast een diachronische kan het ontwikkelingsbeeld der verschijnselen en verhoudingen, dat de diachronische benadering oplevert met een doorsneebeeld van heden alleen maar verhelderen, in het bijzonder, wanneer het diachronische beeld de richting, waarin men het synchronische vlak moet zoeken, verduidelijkt" (p. 52).

(3) Zie: Greenfield, S.M., Cultural-historical and structural-functional orientations and the analysis of the West Indian family. op. cit., p. 18.

to which he presently subscribes - which reflect to some extent the concerns of his own society at present" (1). Wilson probeert deze moeilijkheid te omzeilen door in zijn werk zowel uitgebreid aandacht te besteden aan Europese bronnen, geschreven door "outsiders" als aan de geschiedenis zoals verwoord en doorvoeld door de eilandbewoner zelf, een historisch bewustzijn dat gedeeld wordt door de meerderheid der eilandbewoners.
Naar wij menen is dit een zeer waardevolle gedachte. Uit de inhoud van ons boek moge blijken dat wij aan zowel de - mogelijkerwijs eenzijdig - geobjectiveerde historie van geschiedschrijvers als aan het binnen de samenleving levend historisch bewustzijn grote heuristische waarde toekennen. Tezamen met gegevens die een meer synchronische signatuur dragen vormen zij parameters die in gecombineerd gebruik kunnen leiden tot een verantwoorde analyse van de sociale organisatie van die samenleving.

Alvorens over te gaan tot een bespreking van gezinsleven en huishouden op St. Eustatius en van de primaire relaties welke in dit verband van belang geacht moeten worden, dienen wij in deze theoretische excursie noodzakelijkerwijs nog enige aandacht te besteden aan de discussie omtrent het zogenoemde "matrifocale" gezinstype.
Het matrifocale gezin wordt gekenmerkt door een aantal karakteristieken die men steeds weer terugvindt in de community-studies die betrekking hebben op het Caribisch gebied. Het is een gezinstype, waarbij de moeder een centrale, dominerende en permanente plaats inneemt, terwijl de vader als "passagierend" randfiguur dikwijls afwezig is. De man onderhoudt sexuele relaties met andere vrouwen bij wie hij niet zelden kinderen heeft. Zo zijn vaak verschillende gezinnen economisch afhankelijk van één man, hetgeen tot problematische situaties aanleiding kan geven, met name indien de man een wankele economische positie heeft als gevolg van werkloosheid of semi-werkloosheid. In gezin of huishouden vinden niet zelden moeders moeder een plaats, evenals moeders dochter(s), eventueel met kinderen (2).
Er zijn weinig onderwerpen uit de sociologie en antropologie van het Caribisch gebied te bedenken waarover zo veel en zo gevarieerd geschreven is. Wij zullen trachten een globaal beeld te schetsen van de variatie in meningen zonder noch-

(1) Zie: Wilson, P.J., Crab Antics. The Social Anthropology of English Speaking Negro Societies of the Caribbean. op. cit., pp. 28-29.

(2) N.B. Gezin wordt hierbij gedefinieerd in navolging van hetgeen wij eerder in dit hoofdstuk opmerkten, dus niet uitsluitend als een op huwelijk gebaseerde groep!

tans de pretentie te willen hebben volledig te zijn.

Zoals we hiervoor vermeldden, verklaarden de voorstanders van een sterk historiserende benadering onder aanvoerderschap van Herskovits deze matrifocaliteit uit de restanten van het Afrikaans cultuurverleden der negerslaven. Frazier c.s. daarentegen meenden dat de oorzaken van dit verschijnsel gezocht moeten worden in de sterk conditionerende werking van de slavernij. Zolang de slaven blootgesteld waren aan de mensonterende werk- en woonsituaties op de plantages, was er van gezinsvorming in de zin van de formatie van een hechte nuclear family geen sprake. Mannen konden gescheiden van vrouwen en kinderen verkocht worden en de eenheid moeder-kinderen bleef, vooral wanneer de kinderen nog klein waren, het best bewaard. De neger-man genoot geen enkel sociaal of economisch prestige en daar waar de vrouwen als concubine van de blanke plantage-eigenaar soms enig voorrecht genoten, mag men verwachten dat de moedergecentreerde gezinsvorm meer kans tot ontwikkeling kreeg dan de patrifocale, hetgeen ook na de emancipatie van de slaven in verschillende samenlevingen tot uitdrukking kwam.

Zonder overdrijving kan echter gesteld worden dat de functionele verklaringswijze in toenemende mate werd gehanteerd bij de analyse van het moeder-gecentreerde gezin.
In deze zienswijze worden het ontstaan en de groei van een dergelijk gezinstype in een aantal fasen onderscheiden. Het duidelijkst kan een en ander geïllustreerd worden aan de theorie die R.T. SMITH (1956, 148) ontwikkelde met betrekking tot het cyclisch verloop binnen het gezin. Hij omschrijft deze cyclus als volgt: de eerste fase begint als de jonge vrouw haar huishouden van oriëntatie verlaat en in huwelijk of concubinaat met de verwekker van haar kinderen een nieuw huishouden vormt. In deze fase is zij zeer afhankelijk van haar man en onderworpen aan zijn gezag. Zij is immers in economische zin op hem aangewezen. De vrouw kan in deze fase moeilijk uit werken gaan.
De tweede fase begint als het hoofdschap in het huishouden door de vrouw wordt overgenomen als gevolg van verlating of overlijden van de man of door zijn onvermogen of onwil economisch voldoende aan het huishouden bij te dragen. In deze fase zou men, in navolging van BUSCHKENS (1973, 8-9), kunnen spreken van een "latente matrifocaliteit", indien de man tenminste het huishouden nog niet heeft verlaten. Man en vrouw leven nog wel samen maar de vrouw is de belangrijkste figuur voor de gang van zaken en de interne betrekkingen in het huis-

houden, zij het dan niet voor de "buitenwereld". Het huishouden blijft economisch in stand, doordat de vrouw uit werken gaat terwijl ook haar kinderen geld verdienen dat ze (gedeeltelijk) aan hun moeder afstaan. Indien de man het huishouden metterdaad heeft verlaten en het voor een ieder zichtbaar en duidelijk wordt dat de vrouw de leidende rol binnen het huishouden speelt, kan gesproken worden van een "manifeste matrifocaliteit". De kinderen uit dergelijke huishoudens gaan op hun beurt sexuele relaties aan met partners waarmee ze niet samenwonen. De hieruit geboren kinderen van dochters maken op hun beurt deel uit van het huishouden van oriëntatie van hun moeder. Als de dochter het huishouden, al dan niet samen met haar kinderen, verlaat en zich zelfstandig met een man gaat vestigen, begint de cyclus opnieuw.

In samenlevingen waarin de matrifocaliteit frequent voorkomt kan men een onderscheid maken tussen primaire relaties tussen man en vrouw die variëren van de bezoeksrelatie, via het ongehuwd samenwonen tot het huwelijk of in andere termen, van "friending" via "living" tot "marriage". Rodman omschrijft deze relaties als volgt: "Friending, which involves the least responsibility, occurs least frequently. The living relation, in a sense, combines the advantages of the common residence of marriage and the limited responsibility of friending, and is therefore of extreme importance in the village" (1).

Nu zou het te naïef zijn te veronderstellen dat hiermee het verhaal over het matrifocale gezin verteld zou zijn. De verwarring omtrent dit begrip is bijzonder groot en het bovenstaande kan men slechts als een ideaaltypische kenschets van dit gezinstype beschouwen. Genoemd gebrek aan eenduidigheid in het theoretisch denken betreffende de oorzaken en het voorkomen van dit gezinstype mogen we illustreren door zeer in het kort enige auteurs aan het woord te laten.
Greenfield heeft heel duidelijk naar voren gebracht dat zowel matrifocaliteit, patrifocaliteit als een relatieve gelijkheid der sexen voorkomen binnen huishoudens in specifieke Caribische situaties. Of een twee-generatiegezin een matrifocaal of een patrifocaal karakter zal dragen is volgens hem niet afhankelijk van de traditionele arbeidsverdeling binnen de huishoudgroep en de taakverdeling tussen de sexen, "Instead, it is a question of employment possibili-

(1) Zie: Rodman, H., Lower Class Families. op. cit., p. 70.

ties and wage-level factors external to the domestic group" (1).
Evenals Greenfield beschouwen ook RODMAN (1971, 197) en SOLIEN (1969, 142 en 1970, 241) de matrifocale gezinsvorm als een aanpassing aan de problemen die het alledaagse leven stelt aan de lower class family.

Recentelijk hebben ook Gerber en Rasmussen op de spraakverwarring met betrekking tot het begrip matrifocaliteit gewezen. Zij merken op dat er een gebrek aan duidelijkheid bestaat betreffende het definiëren van dit begrip. "Some authors have defined matrifocality in terms of consensual relationships, with the male seen as impermanent, other males replacing him in the household. Others have defined matrifocality in terms of the power linkage that exists in the unit" (2). Genoemde auteurs menen dat het de voorkeur verdient een onderscheid aan te brengen tussen enerzijds "female-centered families" zijnde "those units in which the female is primary decision maker and has more power than other members of the unit" en anderzijds "male-absent families", namelijk die gezinnen "in which the male plays an important structural role in the family unit but is not physically located within the household" (3).
Het moge zo zijn dat deze tweedeling, mits duidelijk gedefinieerd, analytische waarde heeft, in het normale sociologische spraakgebruik zal de terminologie, naar wij vrezen, wederom snel aanleiding tot verwarring scheppen. Met "male-absent families" zal men al snel die gezinnen aanduiden die wij hierboven, in navolging van Buschkens, manifest matrifocaal hebben genoemd en waarbinnen de man dus weinig te vertellen heeft.
Het is wel van belang dat Gerber en Rasmussen in hun beknopt en helder artikel een tweetal tot feiten verheven vooroordelen proberen te ontzenuwen. In de eerste plaats tonen zij aan dat matrifocaliteit, in tegenstelling tot wat nogal eens voetstoots wordt aangenomen, geenszins representatief is voor het Caribische gezins- en familiepatroon. De taaiheid van deze misvatting wijten zij aan de onzorgvuldigheid bij het definiëren van die matrifocaliteit. Vervolgens stellen zij de mening aan de kaak als zouden matrifocale gezinsstructuren

(1) Zie: Greenfield, S.M., Dominance, Focality and the Characterization of domestic groups. Paper presented at the Second Annual Conference on "The Family in the Caribbean". Aruba 1969, p. 26.

(2) Zie: Gerber, S.N. and K. Rasmussen, Further Reflections on the Concept of Matrifocality and its Consequences for Social Science Research. In: Marks, A.F. and R.A. Römer (eds.), Family and Kinship in Middle America and the Caribbean. Leiden 1978, p. 577.

(3) Idem, p. 578.

leiden tot een verwording van de persoonlijkheidstructuur van kinderen uit dergelijke gezinnen. Zij proberen aan te tonen dat misdaad in de stedelijke gebieden van het Caribisch gebied niet veroorzaakt wordt door bepaalde gezinsstructuren maar veeleer door het karakter van de gehele samenleving dat zodanig is dat de allocatie van materiële en niet-materiële bestaansbronnen ten gunste werkt van een klein percentage van de bevolking en ten detrimente van de grote massa (1). Het zal duidelijk zijn dat hun ideeën ten dezen in het verlengde liggen van de kritiek op het "culture of poverty" principe van Oscar Lewis. Eerder in dit boek lieten wij bedoelde critici tamelijk uitgebreid aan het woord.

Blumberg heeft er recentelijk met nadruk op gewezen dat onderzoek naar de karakteristieken van de "female-headed family" zich niet mag beperken tot die sociale eenheid als zodanig. Zij komt tot de conclusie dat "... any viable explanation must be rooted not only in its relationship to the wider extended family organization, but more importantly, in the material conditions of life" (2). Voorts wijst zij op het dynamisch karakter van deze gezinsvorm. De machtsverhoudingen binnen het gezin passen zich, volgens haar, snel aan gewijzigde economische omstandigheden aan, waarbij de vraag wie er voor de kinderen moet zorgen ondergeschikt is aan de mogelijkheden die de moeder ziet de economische positie van het gezin te verbeteren.

Overzien we de hierbovenvermelde theoretische notities met betrekking tot de matrifocale gezinsvorm in het Caribisch gebied, dan kunnen we de volgende conclusies trekken:

a. Hoewel er een groot gebrek aan conceptuele duidelijkheid bestaat, is er overeenstemming omtrent het vóórkomen van een moeder-gecentreerde gezinsvorm die soms latent, soms manifest het Caribisch gezins- en familiepatroon kenmerkt.
b. Bij de verklaring van de ontstaanswijze en de interne ontwikkeling van dit gezinstype wordt in overwegende mate gebruik gemaakt van een structureel-functionalistische benaderingswijze.
c. Daarbij wordt onderkend dat deze interne ontwikkeling zich gefaseerd afspeelt.

(1) Idem, pp. 582-583.

(2) Zie: Blumberg, R.L., The Political Economy of the Mother-Child Family Revisited. In: Marks, A.F. and R.A. Römer (eds.), Family and Kinship in Middle America and the Caribbean. op. cit., pp. 563-564.

d. De ontwikkeling tot een matrifocaal gezinstype wordt gezien als een aanpassingsmechanisme dat gerelateerd is aan zich wijzigende economische omstandigheden van invloed zijnde op dit gezin of huishouden.
e. Het matrifocale gezin dient bestudeerd te worden binnen de wijdere context van de samenleving welke vanwege een ongelijke kansenstructuur aanleiding kan geven tot een verhoogde criminaliteit in die sociale lagen waarbinnen men ook het matrifocale gezinstype zal aantreffen.
f. Het matrifocale gezin is geenszins regel binnen de lower class, daarnaast komen ook patrifocale en andere gezinstypen voor waarbij de procentuele verhouding tussen deze verschillende gezinstypen van samenleving tot samenleving sterk zal verschillen.

Tenslotte zullen we in deze paragraaf nog kort ingaan op de primaire relaties binnen de groepen van (jonge) mannen in Caribische maatschappijen. Eerst zeer recentelijk heeft men het belang van de studie dezer relaties binnen de bestudering van de "domestic organization" van Caribische samenlevingen onderkend.
In de literatuur over de roldifferentiatie binnen gezin en huishouden komt de man niet zelden naar voren als een persoon die, manoeuvrerend aan de zelfkant van het door hem gestichte gezin, vroeger of later verdwijnt binnen de anoniminteit van de rum-shop. Soms duikt hij nog eens op, maar de socioloog of antropoloog heeft het dan te druk met het volgen van de moederfiguur die als een kloek haar kuikens voedt en beschermt.
Het is, lijkt ons, weinig zinvol lang na te denken over de oorzaken van de relatieve desinteresse voor de primaire relaties binnen mannengroepen in Caribische samenlevingen. Recentelijk is overigens een groeiende belangstelling voor het wel en wee van deze primaire groepen te onderkennen. Indien men de bedoeling heeft een beschrijving te geven van het karakter van primaire groepen binnen de Statiaanse samenleving, kan men niet voorbij gaan aan de manlijke vriendengroepen. Deze zijn niet strikt aan een bepaalde leeftijdsfase gebonden. Jongens en jonge mannen vinden elkaar dagelijks in groepjes op vaste plaatsen waar zij al pratend de tijd doden. Dit gebeurt vooral in perioden waarin er bijna geen werk op het eiland te krijgen is. Oudere mannen vinden elkaar in groepjes in bepaalde kroegen waar zij kaarten of domino-spelen. Oude mannen zoeken elkaars gezelschap in enkele rumkroegjes.
Bezien we de wijze waarop sommige auteurs dit manlijk groepsleven benaderen dan rijst onwillekeurig de vraag: is het groepsleven van Statiaanse mannen

te plaatsen binnen bedoelde theoretische kaders. Ter beantwoording van deze vraag is het noodzakelijk het elders uitgevoerde onderzoek ter zake nader te verkennen.

Wilson dan is één der eersten die in zijn meergenoemde studie over Providencia tamelijk uitgebreid op deze materie ingaat. Daarnaast moet echter eveneens het werk van Brana-Shute genoemd worden (1).
Op een andere plaats hebben wij een meer uitvoerige kritische bespreking gegeven van Wilson's theorie over de zogenoemde "crews" (2). Toch willen wij op deze plaats in het kort nog enige kanttekeningen plaatsen. Wilson werd tijdens zijn onderzoek geconfronteerd met mannengroepen die, naar het schijnt op een spontane, bijna toevallige manier worden gevormd en die bestaan uit 5 à 7 leden. In essentie zijn het groepen van gelijken, zij komen voort uit dezelfde generatie, zijn grosso modo van dezelfde leeftijd en verkeren in dezelfde leefsituatie. Toch is binnen de groepen enige ruimte voor leden die er een enigszins verschillende stijl van leven op nahouden. Het zijn peergroups in die zin, dat de leden ongeveer van dezelfde leeftijd zijn, maar er is meer dan de leeftijd als verbindende factor.
Wanneer de groep bestaat uit jonge mannen, constateert Wilson een gedragspatroon dat bestaat uit rondslenteren en het delen van genoegens waarbij de groep soms niet veel goeds in de zin heeft. Sommige groepen zijn in politieke zin actief en de leden daarvan helpen elkaar wanneer het gaat om het veroveren van politieke of bestuurlijke functies.
Hij besluit de zeevaartterm "crew" te hanteren voor een meer generale benaming van deze groepen. In vele gevallen hebben de leden van een crew samen gevaren of maken ze deel uit van de bemanning van een vissersboot.

(1) Zie: Wilson, P.J., Crab Antica. op. cit., alsmede
Brana-Shute, G., "Streetcorner Winkels and Dispersed Households: Male Adaptation to Marginality in a Lower Class Creole Neighbourhood in Paramaribo. University of Florida doctoral thesis 1974.
Zie eveneens: Brana-Shute, G., Social conflict and ritual restoration: a case of lower class creole mating in disequilibrium. In: Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde. Deel 132/I (1976), pp. 33-63.
Brana-Shute maakt melding van manlijke vriendengroepen in de rumshops ("winkels") van Paramaribo. Deze groepen worden "crews" genoemd, hetgeen niet wil zeggen dat zij grote overeenkomst vertonen met het soort mannengroepen zoals die welke op Providencia door Wilson met crews worden aangeduid.

(2) Zie: Bor, W. van den, Crews and Peergroups. Groups of friends in Caribbean Societies. Paper presented at the Annual Meeting and Conference of the Caribbean Studies Association. Santiago de los Caballeros 1978.

"Terms such as gang, peergroup, clique, or cell have a rather too specific and often unsavory connotation, whereas the term crew seems a little broader and has certain shades of meaning most suitable to the Caribbean or at least the Providencian situation" (1).
Wij zullen op deze plaats niet redetwisten over de naamgeving van deze primaire groepen. Nuttiger is het, het karakter van deze crews nader te beschouwen.

Wilson beschrijft een drietal crews in detail; twee crews bestaan uit leden van de upper class, één crew recruteert haar leden meer uit de lower class. De twee eerste crews verschillen op diverse punten van de laatste. De meeste mannen van Providencia zijn of waren leden van dergelijke crews. De crews hebben geen formele status binnen de eilandelijke institutionele structuur maar dit doet niets af aan de belangrijkheid van deze groepen voor het sociale en politieke leven op het eiland. "It is this public life that centers on men, and it is through crews that much of the public life is activated. These are also the only 'social groupings' that arise out of the very nature of social relations among men rather than being imposed from the outside" (2).
Crews en hun verbindingslijnen met de samenleving kunnen beschouwd worden als de fundering van een niet-geïnstitutionaliseerd basisstructuur waarop spreiding van informatie en mogelijkerwijs ook mobilisatie van sociale en politieke krachten berust. De crew is een referentiegroep van het normatieve type (3). Het zijn tamelijk gesloten groepen in die zin, dat deze groepen, indien zij eenmaal zijn gevormd, moeilijk toegankelijk zijn voor nieuwe leden en, gezien hun groepscultuur en -structuur weinig kans bieden aan de groepsleden om de groep te verlaten. Voorts kunnen zij, om met Sumner te spreken, gekarakteriseerd worden als "in-groups" of "we-groups". De leden van deze crews staan in een geregelde orde ten opzicht van elkaar en sluiten zich daarmee af voor

(1) Zie: Wilson, P.J., Crab Antics. op cit., p. 169.

(2) Idem, p. 180.

(3) Zie: Merton, R.K., Social Theory and Social Structure. op. cit., p. 337. "... the first (type of reference group) is the 'normative type' which sets and maintains standards for the individual and the second is the 'comparison type' which provides a frame of comparison to which the individual evaluates himself and others".

"other groups" of "out-groups" (1).
De crew is een informele groep of zo men wil een "Bund", een "sympathetic comradeship" (2).

De crew is een groep met een duidelijke definiëring van het lidmaatschap en een grote mate van betrokkenheid van de leden. De duur van het lidmaatschap en de bestaansduur van de crew is gewoonlijk tamelijk lang. De crew is een kleine groep met een geringe mate van sociale differentiatie en een grote mate van cultureel bepaalde sociale cohesie. De sociale interactie binnen de crew is frequent vanwege het informele karakter van de crew. Deviant gedrag is tot op zekere hoogte toegestaan wanneer dit niet ten koste gaat van de andere leden. Er is een sterke interne groepsloyaliteit. Crews zijn tamelijk stabiel en kunnen aanzienlijke macht uitoefenen binnen de samenleving. Deze relatieve macht evenals het sociaal aanzien van de crew is sterk afhankelijk van de persoonlijke status en positie der leden. Deze nadere profilering van het begrip roept een aantal vragen op, die in het kader van onze descriptie en analyse van de primaire relatiestructuur binnen de Statiaanse samenleving zeker van belang zijn.

Hoe dienen wij in dit verband Wilson's analyses te waarderen?
Wij willen voorlopig voorbijgaan aan de vraag of Wilson gelijk heeft wanneer hij veronderstelt dat "this phenomenon (de crew WvdB) is widespread throughout Caribbean societies" (3). Het is, naar wij menen, onjuist de waarde van Wilson's beschrijvingen van crews af te doen met de opmerking dat hier wederom een antropoloog pogingen in het werk stelt een punt te scoren door een nieuw begrip toe te voegen aan de nog steeds groeiende conceptuele rijstebrijberg. Het zou niet terecht zijn, omdat Wilson's descripties geplaatst dienen te worden tegen zijn analyse die belichaamd wordt door de begrippen "reputation" en "respectability".

(1) Sumner heeft deze concepten nader uiteengezet in zijn klassieke werk 'Folkways' (New York 1906, p. 30). De houding van de crewleden is echter in het algemeen niet zo vijandig ten opzicht van "out-groups" als Sumner aanduidt. De derde, door Wilson beschreven, crew past echter wèl exact in de door Sumner ten tonele gevoerde anti-houding tussen "in-groups" en "out-groups".

(2) Zie: Schmalenbach, H., The Sociological Category of Communion. In: Parsons, T. a.o. (eds.), Theories of Society, Vol. I. New York 1961, pp. 331-348.

(3) Zie: Wilson, P.J., Crab Antics. op. cit., p. 169.

Want wat is volgens Wilson de functie en bestaansgrond van de crew?
Door middel van het lidmaatschap van de crew en de daaraan inherente activiteiten, relaties en groepscode kan de man reputatie verwerven in de mannenwereld. De reputatie is een conditio sine qua non voor het verwerven van een positie in de publieke sector van het sociale leven. De fase van het verwerven van reputatie is echter slechts middel, namelijk tot het verwerven van respect. Indien door zijn optreden in de groep, in de crew, zijn persoonlijke reputatie is verzekerd, biedt dit voor de man de mogelijkheid zijn respectabiliteit veilig te stellen - bijvoorbeeld door te huwen voor de wet, door regelmatig kerkbezoek, door zijn drinkgedrag drastisch te beperken, kortom door "fatsoenlijk" te leven.
Langs de weg van de reputatievorming, gestalte krijgend in een succescolle carrière als lid van een crew, verschaft de man zich, met behulp van zijn compadres, economische en sociale zekerheid en vooral: respectabiliteit.

Bij de bestudering van Wilson's analyse rijzen, zoals gezegd, toch enkele vragen, vooral wat betreft het intern en extern functioneren van de groep als zodanig:

- Men kan zich afvragen hoe de crew nu eigenlijk gevormd wordt.
  Uit Wilson's werk blijkt dat een leider als kristallisatiepunt fungeert; het is echter niet duidelijk of er bewust voor groepsvorming wordt gekozen dan wel of op spontane wijze een vriendengroep ontstaat in de zin van een "Bund", later uitgroeiend tot een belangengroep. Dit brengt ons automatisch tot de volgende vraag:
- Is de crew vooral belangengroep of in de eerste plaats "comradeship"?
  Wilson reikt ons geen duidelijk antwoord aan. Zijn analyse van de crew als belangengroep welke verticale mobiliteit voor haar leden mogelijk maakt gaat wèl op voor de twee eerstgenoemde crews uit de hogere sociale strata, maar niet voor de derde door hem beschreven crew. Deze laatste groep heeft veel meer een affectieve functie voor de leden ervan. Het is echter de vraag of deze crew nu zoveel afwijkt van overeenkomstige mannengroepen in andere Caribische samenlevingen waarin het "machismo" zo een belangrijke rol speelt.
- Zo de crew een statusverschaffende en affectieve functie heeft, hoe moeten wij ons dit mechanisme dan voorstellen?
  Is de verticale mobiliteit voornamelijk te verkrijgen via de relatie die de leider met locale notabelen heeft of ligt er in concreto gezamenlijke actie der crewleden aan ten grondslag?

Treden er geen botsingen op binnen de crew, in die zin, dat zakelijke ambities van twee of meer crewleden in disharmonie zijn met de onderlinge affectieve bindingen?

- Indien leden van een crew op een bepaald moment "overstappen" naar een andere crew, door welke factoren wordt deze "crew-shifting" dan bepaald? Is het misschien zo dat de verticale sociale mobiliteit reeds zijn beslag heeft gekregen en de crew als middel hiertoe derhalve geen functie meer vervult? Hoe sterk is dan de emotionele band met de leden van de eigen groep vergeleken met het uitnodigende lidmaatschap van een crew waarin gerespecteerde mannen zitten die al lang een bevredigende status hebben verworven?
  Is het niet bijzonder moeilijk een grens te trekken tussen "reputation" en "respectability" als vormen van "ascribed status"? En samenhangend hiermee, door wie en vooral ook, wannéér wordt bepaald dat de man een zodanig stevige reputatie heeft dat hij respectvol dient te worden bejegend en eventueel naar een meer eerbiedwaardige crew kan overstappen?

Na deze vragen over het relationeel aspect kunnen we ook vragen stellen met betrekking tot het uniek-zijn en de universaliteit van de crew. Wij menen dat Wilson al te lichtvaardig veronderstelt dat de crew een vorm van groepsbinding vertegenwoordigt die binnen het Caribisch gebied algemeen gangbaar is.
In het Caribisch gebied, en niet alleen daar, vormt het patronage-systeem, zoals we dat in hoofdstuk 5 beschreven, een mogelijkheid tot individuele verticale mobiliteit. In verband hiermee rijst de volgende vraag:

- Welke relatie bestaat er tussen het systeem van crews en het patronage-systeem als middelen ter verkrijging van maatschappelijke status?
  Is het misschien zo dat in de door Wilson beschreven samenleving het patronage-systeem is verdrongen door het functioneren der crews of bestaan beide mechanismen naast elkaar? Of is het zo dat patronage-achtige verhoudingen van crewleden met niet-crewleden als het ware verticaal staan op de horizontale relaties binnen de crew? Het wordt ons niet duidelijk uit Wilson's analyse.

Tenslotte rest nog een voor de hand liggende vraag:

- Hoe is het te verklaren dat in de ene Caribische samenleving de vriendengroep zo hecht is - zoals bij de crew -, terwijl in een andere samenleving deze vriendengroep soms wel bestaat, doch vaak zeer diffuus is?

Met name op deze laatste vraag zullen wij in de slotparagraaf van dit hoofdstuk nog nader terugkomen.

Omwille van de omvang van deze theoretische excursie en de diversiteit van de aan de orde gesteld onderwerpen is een korte samenvatting hier op zijn plaats. In deze paragraaf vroegen wij ons af wat men dient te verstaan onder het "Caribisch gebied". Wij kwamen tot de conclusie dat elke naamgeving nieuwe problemen oproept en dat het veeleer belangrijk is de grenzen van dat gebied telkenmale wederom duidelijk te omschrijven.
Ook met betrekking tot de termen "family" en "household" bestaat nogal wat onduidelijkheid, zoals wij aantoonden door verschillende auteurs aan het woord te laten. Na een weergave van deze terminologische kakafonie definieerden wij deze termen overeenkomstig de bij de laatste volkstelling gehanteerde omschrijvingen.
Wij meenden dat het noodzakelijk was kort in te gaan op de verschillende benaderingswijzen die zijn gehanteerd bij de beschrijving en analyse van het Caribisch gezin. Wij lieten zowel de diachronische als synchronische benaderingswijzen de revue passeren en gingen vervolgens in op pogingen tot een gecombineerd gebruik van de theoretische oriëntaties; hiervan toonden wij ons een overtuigd voorstander.
Hierna bespraken wij het begrip "matrifocaliteit" hetwelk zovele pennen in beweging heeft gebracht. Nadat wij tamelijk uitgebreid op dit verschijnsel ingingen, probeerden wij de essentiële conclusies puntsgewijs samen te vatten. Tenslotte hebben wij in deze paragraaf enige aandacht geschonken aan primaire referentiegroepen van mannen, waarbij wij het werk van Wilson met betrekking tot de door hem tonele gevoerde "crew" kritisch beschouwden.
We kunnen constateren dat de Caribische sociologie weliswaar een begrippenkader verschaft voor de bestudering van primaire groepen. De generalisaties zijn, naar wij menen, echter weinig overtuigend en gebaseerd op gering systematisch en comparatief onderzoek. De vraag moet gesteld worden of dit begrippenkader ons een handreiking biedt bij de bestudering van het primaire groepsleven binnen de Statiaanse samenleving. Alvorens deze te kunnen beantwoorden, dienen wij een beschrijving te geven van het primaire relatiepatroon op het eiland. Wij menen dit het best te kunnen doen door een kaleidoscopisch beeld te schetsen van wat men de "round of life" zou kunnen noemen.

7.3. De "round of life" in kaleidoscopisch perspectief

7.3.1 Enige demografische gegevens

In deze paragraaf stellen wij ons voor een beschrijving te geven van de "round of life" op St. Eustatius. Wij willen het leven der Statianen beschrijven zoals zich dat aan ons voordeed tijdens ons verblijf op het eiland, waarbij het participerende waarnemen of liever nog het waarnemend participeren ons veel heeft geleerd over de verschillende facetten van de levensloop der Statianen. Behalve een weergave van de uit de "participant observation" verkregen gegevens zullen wij mede gebruik maken van andere data, zoals de sentence completion form, de door kinderen gemaakte opstellen, de future oriented questionnaire (1), levensgeschiedenissen en informele interviews.

Alvorens hiertoe over te gaan willen wij enige summiere demografische gegevens presenteren. Summier, omdat het verzamelen van statistieken met betrekking tot St. Eustatius een weinig verheugende aangelegenheid is. De meest eenvoudige gegevens als geboorten- en sterftecijfers over een reeks van jaren kunnen wij op deze plaats niet vermelden omdat de inventarisatie van demografische gegevens op het eiland zelf zeer gebrekkig of in het geheel niet geschiedt. De absolute inwoneraantallen, een onmisbaar gegeven voor de berekening van de meest elementaire statistische gegevens, zijn over de afgelopen jaren niet beschikbaar. Deze omstandigheid is te wijten aan twee hoofdoorzaken, te weten

a. het niet correct bijhouden van de jaarlijkse bevolkingsadministratie door de eilandelijke overheid en
b. een vèrgaande nonchalance van de zijde van de vreemdelingendienst met betrekking tot het bijhouden van immigratie- en emigratiecijfers. Deze laatste cijfers worden verzameld door de politie.

Zo kon het gebeuren dat wij tijdens de voorbereidingen voor de mini-census in het kaartsysteem van de burgerlijke stand een aantal kaarten aantroffen van reeds lang geëmigeerden of zelfs van overledenen, terwijl er soms geen kaarten bestonden van mensen die al geruime tijd op het eiland wonen.

(1) De "sentence completion form" en de "future oriented questionnaire" werden door Julia Crane gebruikt in haar antropologische studie van het eiland Saba. Met haar schriftelijke toestemming werden zij eveneens, zij het in enigszins gewijzigde vorm, gebruikt voor ons onderzoek.
Zie: Crane, J.G., Educated to emigrate. op. cit.

Ook het Bureau voor de Statistiek op Curaçao kon desgevraagd geen cijfers verschaffen aangezien hun bevolkingsadministratie gevoed wordt door de directe opgaven van de afzonderlijke eilanden.

Voor het jaar waarin de mini-census plaatsvond (1976) is weliswaar een absoluut bevolkingsaantal bekend, zij het per teldatum 1 november 1976, doch over dit jaar hebben ons geen absolute geboorten- en sterfte-aantallen en dergelijke bereikt.
Zoals we zagen in hoofdstuk 4 bestaat bijna de helft van de bevolking van St. Eustatius uit kinderen van 15 jaar of jonger. Het is een "jong" eiland; het algemeen vruchtbaarheidscijfer varieerde van 204 in 1960 tot 153 in 1971 en rond 176 in 1975 (1). (Bij de berekening van het laatstgenoemde cijfer is noodzakelijkerwijs gebruik gemaakt van de bevolkingsopbouw anno november 1976.)
Het volgende, wèl betrouwbare staatje, geeft een overzicht van het aantal geboorten alsmede het illegitimiteitspercentage over de jaren 1965-1975.

Tabel 20

Aantal wettige en onwettige geboorten op St. Eustatius plus onwettigheidspercentage in de jaren 1965-1975

Jaar	Man	Vrouw	Totaal	Wettig	Onwettig	Onwettigheidspercent.
1965	15	21	36	20	16	44,4
1966	27	21	48	26	22	45,8
1967	29	13	42	22	20	47,6
1968	13	12	25	14	11	44,0
1969	19	13	32	11	21	60,0
1970	12	14	26	13	13	40,0
1971	21	16	37	20	17	45,9
1972	14	28	42	21	21	50,0
1973	16	11	27	13	14	51,9
1974	20	11	31	13	18	58,1
1975	19	23	42	21	21	50,0

Bron: Bevolkingsadministratie St. Eustatius

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat zeer veel geboorten als illegitiem kunnen worden aangeduid. De laatste jaren heeft het percentage rond de 50 geschommeld en van een afname is zeker geen sprake. Marks geeft voor Curaçao een percentage

(1) Hier gedefinieerd als het aantal levendgeborenen per jaar per 1000 vrouwen in de leeftijd van 15-49 (gemiddeld over dat jaar).

illegitieme geboorten van 31,5 voor 1966 en Buschkens berekende voor 1965 een percentage van 67,3 onder de volkscreolen van Paramaribo. Voor landen als Jamaica en Haïti liggen de cijfers nog hoger. Het laatste, bekende, betrouwbare, ruw geboortencijfer voor St. Eustatius is dat van 1971; het bedroeg 27,6 (1). In onderstaande tabel is een overzicht gegeven van de sterfte en van het geboortenoverschot in de periode 1965-1975.

Tabel 21

Aantal overledenen en het verloop van het geboortenoverschot in de jaren 1965-1975

Jaar	Man	Vrouw	Totaal	(Geboorten)	Geboorten-overschot
1965	10	6	16	(36)	20
1966	3	5	8	(48)	40
1967	4	4	8	(42)	34
1968	3	5	8	(25)	17
1969	1	6	7	(32)	25
1970	3	4	7	(26)	19
1971	8	5	13	(37)	24
1972	6	6	12	(42)	30
1973	6	5	11	(27)	16
1974	6	8	14	(31)	17
1975	4	2	6	(42)	36

Bron: Bevolkingsadministratie St. Eustatius

Onze kennis van de geboortenoverschotten brengt ons weinig verder met betrekking tot het verloop der bevolkingsaanwas over deze jaren, aangezien er geen betrouwbare migratie-cijfers voorhanden zijn.
De zuigelingensterfte bedroeg over 1965-1975 achtereenvolgens: 2,8; 0,0; 2,4; 4,0; 0,0; 3,9; 0,0; 2,4; 0,0; 0,0 en voor 1975: 2,8 (2).
In hoofdstuk 4, par. 1., vermeldden wij reeds dat de sexe-ratio per november 1976 103,5 bedroeg. In deze paragraaf gaven wij eveneens een overzicht van de bevolkingsopbouw naar burgerlijke staat, leeftijd, nationaliteit en geslacht.

(1) Hier gedefinieerd als het aantal geboorten per jaar per duizend van de gemiddelde bevolking in dat jaar.

(2) Hier gedefinieerd als het aantal overledenen beneden één jaar in een kalenderjaar per 100 van het aantal levendgeborenen in dat jaar.

Tot slot van dit globaal demografisch overzicht volgt hieronder nog een tabel waarin het aantal huwelijken in de periode 1965-1975 is weergegeven.

Tabel 22

Aantal huwelijken op St. Eustatius in de periode 1965-1975

1965	8	1970	7
1966	4	1971	8
1967	4	1972	8
1968	4	1973	6
1969	2	1974	12
		1975	3

Bron: Bevolkingsadministratie St. Eustatius

Gemiddeld werden over deze jaren 6 huwelijken per jaar gesloten.

7.3.2 De jeugdjaren

Volwassen zijn op St. Eustatius is nauw gerelateerd aan kinderen hebben. Men kan zich pas een man noemen als men een dochter heeft en het bezit van een zoon maakt de moeder tot volwassen vrouw. Het bezit van kinderen betekent veel voor de Statiaan; een volwassene zonder kinderen wordt wantrouwend bekeken of voor homosexueel versleten (1).
Er is een consultatiebureau voor zwangere vrouwen en vrouwen met jonge kinderen; dit bureau wordt regelmatig bezocht. Het gros der bevallingen vindt in het hospitaal plaats alwaar deskundige hulp aanwezig is. Een enkele keer hoort men wel van een abortus provocatus als gevolg van het gebruik van een uit een bepaalde plant bereide bush-drank. Het is evenwel zeer moeilijk de hand te leggen op degene die deze geheimen kent; over dergelijke praktijken zwijgt men als het graf.
De Statiaanse vrouw is zeer trots op haar baby; het kind wordt voor een bezoek aan het consultatiebureau keurig gekleed en de moeder voert met haar kind een hele show op. Babies en peuters worden vertroeteld en verwend, niet alleen door de moeder maar door iedereen die in de buurt woont.
Vaak is er geen vast voedingsschema voor de kinderen. Het kleine kind groeit

(1) Homosexuelen worden op het eiland sociaal geaccepteerd, al wordt er soms spottend of meewarig over gesproken. Van een uitgesproken negatieve etikettering is geen sprake.

op in een zeer beschermend milieu en men kan stellen dat het gedurende de eerste drie kritieke levensjaren met veel zorg en liefde wordt omgeven.

Op 4-jarige leeftijd gaat de kleuter naar de "kindergarten". Er zijn twee kleuterschooltjes op het eiland: een Methodistische en een Rooms-Katholieke. De kinderen zitten in een grote ruimte op lage bankjes en houden zich bezig met tekenen, knippen of plakken. Evenals op de basisscholen bestaat op de kleuterscholen een groot gebrek aan speel- en leermiddelen.
Wanneer de kinderen 's middags omstreeks 1 uur van de kleuterschool thuis komen moeten zij direct hun oude kleren aantrekken en voor de rest van de dag is er de ruimte en de vrijheid om te spelen. Er zijn kleine erfjes met veel hoeken en gaten, struiken en bomen, dieren en leeftijdgenoten en een altijd mild klimaat. Hoewel de kinderen weinig speelgoed hebben, leggen zij een grote inventiviteit aan de dag waar het gaat om de fabricage van eigen speelgoed uit de meest elementaire dingen. Meisjes blijven bij hun moeder of verzorgster maar de kleine jongens doen al snel mee met de grotere broers die base-ball spelen of op een ezel door de buurt rijden.

Niet zelden wordt de ruime aandacht die een peuter of kleuter ontvangt van zijn moeder, vrij abrupt afgebroken wanneer de volgende baby geboren wordt. Het is de vraag of dit vèrstrekkende negatieve gevolgen heeft voor het kind in kwestie. Er zijn immers altijd wel oudere broertjes, zusjes, neefjes of nichtjes waarop het terug kan vallen en de plotseling afgebroken aandacht van moederszijde wordt vaak gecompenseerd door andere volwassenen waarop het kind een beroep kan doen.
De kleuter groeit op in een betrekkelijk veilige wereld, waarin weinig angsten of grote problemen bestaan; waarin het pidgin-engels leert en waarin jongens en meisjes vrijelijk met elkaar kunnen omgaan. Wanneer daar om gevraagd wordt is er meestal wel iets te eten of te drinken.

Als het kind naar de lagere school gaat, verandert zijn leven nogal drastisch. Het moet zich, meer nog dan op de kleuterschool, gewennen aan de strakkere discipline dan die welke het thuis gewoon was. Het krijgt nu direct contact met de blanke "meneer" of "mevrouw", maar één der belangrijkste veranderingen is toch wel dat het in een ander taalmilieu komt. Bij de problemen die inherent zijn aan de eerste schreden binnen de muren van de "grote school" - onder meer verband houdend met de eerste confrontatie met de leerstof - komt de moeilijk-

heid dat de eigen, vertrouwde taal niet meer voldoet, maar dat er van hem verwacht wordt dat hij zich zoveel mogelijk uitdrukt in de taal van "meneer". Natuurlijk komt de leerkracht hem wel tegemoet door hem zo nu en dan in het engels aan te spreken maar dit is toch een geheel andere taal dan die van zijn moeder en vriendjes. Met name STEENSTRA (1969, 12) heeft in zijn boeiende relaas over het Statiaanse kind melding gemaakt van deze grote taalproblemen. Dat zwakke schoolprestaties mede het gevolg zijn van deze taalproblemen, heeft PRINS-WINKEL (1973) op overtuigende wijze aangetoond.
Voor een meer uitvoerige uiteenzetting van de onderwijsproblematiek verwijzen wij naar hetgeen we in hoofdstuk 4 te berde brachten.

Wij hebben geprobeerd iets te weten te komen over de belevingsaspecten uit de wereld van het lagere schoolkind. Daartoe hebben wij, zoals gezegd, gebruik gemaakt van enige eenvoudige projectietechnieken, te weten het opstel en de sentence completion form. Een en ander zou niet mogelijk geweest zijn zonder de welwillende medewerking der onderwijzers.
Wij vroegen kinderen van de drie hoogste klassen der lagere scholen een opstel te schrijven met als titel: "Zo is't bij ons thuis". De kinderen mochten kiezen tussen de Nederlandse en de Engelse taal. Van deze opstellen willen wij er hieronder enkele ongewijzigd weergeven. Daarna zullen we enkele punten aanstippen die in vele opstellen telkens weer terugkomen. De leeftijd van deze kinderen varieert tussen de 9 en 14 jaar.

Cyril schrijft:

Home story

At home I like to play in the house but my mother told me not
to play in there. One day I was play on her bed she lick me and I
began to cry so I went outside
my little brother does get licks every day so any time my mother
is geoing to lick me I run
my uncle does help me do my work I does help him cut the
grass for his cow Montague
I does help my mother wash clothes when I done help her was
clothes I go in the country with my uncle
When I come out of the country I go eat
Some of the time I eat a lot of food but some time I do not so
my mother does make me eat it
I like meat and soup I does eat all of it so I does eat a
lot now
When she have orange I does eat all of it I like it very much.
and banana too
my mother cannot eat of drink sugar. some time she does

drink some of it but not all time. The End good by

Nita schrijft:

At home I like to play and fight and play with my dolly but
I do not like to play with Kelvin because he is to bad
I help my mother wash up and mop up the floor and the
gallery and help my mother shell the peas and I like to clean out
the bedroom and the bathroom and I like to play with the dog
and cat and catch grasshopper and I like to pick plum and
to go sleep
that is the end of my story

Devon:

Sometimes when I go home I pitch and sometime I play
baseball. Sometime I go by my father and my sister and my
brothers. Yesterday I went by Cyril and we were playing
in the cart. Sometime I go down by him and sometimes he
comes by us.
Sometime I help Cyril clean the yard Sometime I go to bed
at 10.45 or 9.30 or 9 o'clock.
On saturday I go to bed around 8.15 p.m. Sometime I play a
game with my sister. She is 2 years old
Yesterday I filled in a puzzle I didn't like our holidays very
much. It was to short The days were going fast we should have
6 weeks free
Sometime I drow stupid stick men My mother told us if we
don't go over in another class we will get plenty of licks
Sometime I go in the south. Cyril is my best friend
Sometime I feell to box him in his eye because he hits my
little brother.

Tenslotte Gerry:

I like home But sometimes I dont like it
some time I love school In school I have a lot of friends
I play marble with them I like my teacher
I play with the boys not the girls
At home we have a big grape tree I like to play in it
it have a oven made of stone I will go on it and jump on the
grape tree lims sometimes the lims brake and I get licks
because the grape tree is brake.
I like to work I sweep up the yard and the house
I wash up the pots
I like to pitch in school we austin and charles But not
carlton and kenneth because they like to cheat too much
Friday is the queen birthday we will have games on the field
we play high jumping and other things
I like to go to the sea but it is very bad sometimes.

we will be having a oil terminal The Germans are making it
In our class we have 11 girls and 20 boys we have plants in the class
In school we have a garden it has tomato and cabbages and
other things.

Uit de opstellen rijst het beeld van een kinderleven waarin grote zorgen ontbreken. De stijl is vaak luchtig en optimistisch. Kinderen verrichten veel karweitjes in en om het huis zoals afwassen, vegen, schoonmaken en dieren verzorgen. Sommige kinderen moeten water halen bij een paar kranen op verschillende plaatsen in het stadje die op grote cisterns - stenen waterreservoirs - zijn aangesloten en die dienen voor algemeen gebruik.
Kinderen hebben vaak afgebakende taken die zij op gezette tijden moeten verrichten. Daarnaast blijft voldoende tijd over om te spelen.
Lijfstraffen worden veelvuldig toegepast (getting licks) waarbij het gebruik van riem of zelfs zweep niet ongebruikelijk is. Desalniettemin schrijven de kinderen in positieve bewoordingen over hun ouders.
Tijdens hun spel vechten kinderen veel met elkaar doch het fysieke contact is een volledig geïntegreerde factor in de communicatie tussen de kinderen; op een uitdaging wordt onmiddelijk met handgemeen gereageerd.
Ouders behandelen kinderen zonder veel omhaal van woorden en de kinderen passen dezelfde handelwijze toe in het contact met leeftijdgenoten.
Het kinderleven is gevuld met tal van avontuurlijke zaken, vooral voor de jongens. Je kunt in de vakanties of na schooltijd over het eiland zwerven of naar de zee gaan om te vissen. Als je geluk hebt kun je op een ezel rijden of met een watertruck meerijden die aan de baai water gaat tanken. Het is opvallend dat zoveel kinderen vermelden dat zij tot laat in de avond t.v. kijken. Het bezit van een t.v. geldt op St. Eustatius nog als een statussymbool en veel mensen veroorloven zich deze aanschaf op afbetaling aangezien deze luxe veelal hun financiële draagkracht te boven gaat. De t.v.-programma's zijn van een twijfelachtig en weinig pedagogisch allooi. Men kan de t.v.-stations van St. Maarten en Puerto Rico ontvangen. De programma's bestaan merendeels uit afgedankte Amerikaanse geweldproducties of muziekprogramma's. De onderwijzers klagen over de funeste gevolgen van een en ander op de nachtrust van de kinderen.
Hoewel het kinderleven tamelijk onbezorgd is, kan men toch een duidelijk discontinuïteit onderscheiden. De wijziging in de zorg komt met name tot uiting bij de geboorte van de volgende baby, bij het binnengaan van de "kindergarten" en bij de eerste gang naar de lagere school.

Een andere mogelijkheid om iets meer over de belevingswereld van kinderen in de schoolgaande leeftijd te weten te komen hebben wij gezocht in het gebruik van de sentence completion form. Op dit formulier is het begin van een veertigtal zinnen afgedrukt en het kind wordt gevraagd deze zinnen aan te vullen.
Het formulier werd ingevuld door circa 120 kinderen uit de drie hoogste klassen van de lagere scholen. Van de ingevulde formulieren waren er ongeveer 100 bruikbaar voor kwantificering. Hieronder volgt een beknopte bloemlezing uit de meest in het oog springende resultaten.
In meerderheid blijken de kinderen positief te denken over hun mede-eilandbewoners, hoewel ook een duidelijk negatief geluid gehoord wordt. Een veertigtal kinderen oordeelt ten faveure; de aanvullingen op de zinsaanvang "The people of St. Eustatius are ..." lopen bij hen uiteen van "friendly" tot "very kind to me". Ongeveer dertig kinderen vinden de Statianen echter "fast" (brutaal), "not very helpful" en zelfs "crazy".
Het oordeel over eigen gezin en/of familie valt onverdeeld positief uit en varieert van "happy" tot "good to me".
Op het formulier werd vervolgens gevraagd naar de meest bewonderde man: "my father" werd de winnaar terwijl "God" een zeer goede tweede is. Eén meisje kon blijkbaar moeilijk kiezen en schreef: "The man I admire most is Cannon and God ...".
De vrouw die bij de kinderen de meeste bewondering genoot was bijna zonder uitzondering "my mother".

De zinsaanvang "I should like to be ..." leverde, zoals te verwachten, een verschil op tussen jongens en meisjes. De vraag werd meestal in connectie gebracht met een later beroep. Bij de jongens zijn daarbij de beroepen "police", "artist" en "pilot" populair. Eén jongen schreef "I should like to be cowboy to beat up meneer" (meneer is de aanspreektitel voor de onderwijzer). Bij de meisjes zijn de beroepen "nurse" en "teacher" erg in trek. In de perceptie van de kinderen is de moederfiguur iemand die kookt, de was doet en zorg draagt voor de kinderen. Zij wordt overwegend in positieve termen afgeschilderd. Ook de vader komt er redelijk goed af, zij het dat over hem vaker in negatieve termen wordt gesproken dan over de moeder.
Kinderen hebben een zeer positief oordeel over de dokter. Hij is de behulpzame en zeer geleerde heer die op het eiland is om de mensen weer beter te maken als ze ziek zijn. Politieagenten komen er beduidend minder goed van af. Het oordeel over deze mensen is ongeveer fifty-fifty. Zij die positief oordelen plaat-

sen hun mening in het licht van de beschermende functie van deze gezagdragers. De afwijzenden vinden de agenten "wicked men".
Over de Amerikanen wordt met zeer gemengde gevoelens gedacht. Het negatieve oordeel overheerst, doch de variatie in antwoorden is zo groot dat geen duidelijk beeld oprijst uit de aangevulde zinnen. De Nederlanders komen er beter van af. De overgrote meerderheid van de kwantificeerbare antwoorden is positief. Een enkeling licht zijn antwoord nader toe. Een meisje schreef: "Dutch people are fresh (brutaal) and don't eat salt food ..."
Het is merkwaardig dat bij de contrôlevraag "The people around here ..." de mede-eilandbewoners er slechter afkwamen dan bij de eerste zinsaanvang. Nu worden zij "fast", "fretty" en "proud" genoemd. Misschien heeft deze contrôlevraag méér praktische relevantie dan de eerste peiling omtrent "The people of St. Eustatius". Laatstgenoemde zinsaanvang duidt immers een meer abstract geheel aan dat verbonden is met een totaalindruk van het geboorte-eiland terwijl de zinsaanvang "The people around here ..." veeleer van toepassing is op de mensen in je naaste omgeving. Een en ander wordt nog bevestigd door de aanvullingen op "My island ..." welke veelal positief zijn. Een waarderende attitude derhalve met betrekking tot het eiland in meer abstracte zin, doch een meer genuanceerde mening waar het gaat om je buren of kennissen.

De meningen en ideeën omtrent het continent van hun voorouders getuigen van weinig concrete kennis. Op de aanvang "Africa is ..." werden de meest gevarieerde aanvullingen gemaakt, uiteenlopend van "have indians" tot "a country full of banana". Weinigen vermelden dat het een eiland "full of blacks" is en een enkeling heeft de klok horen luiden getuige de aanvulling "an island with many slaves".
Dat kinderen op St. Eustatius in het algemeen een sterk religieus besef hebben komt tot uitdrukking bij de zin "My greatest hope ...". Verschillende kinderen vullen deze zin aan tot "is church" of "for the Lord to come and meet me". Curaçaoënaars staan er goed op bij Statiaanse kinderen in tegenstelling tot de mensen van St. Maarten waarop het merendeel het niet begrepen heeft.
Dat kinderen thuis niet zelden lichamelijk gestraft worden, komt weer naar voren bij de aanvulligen op "I feel ashamed when ...". Verschillende kinderen antwoorden daarbij "my mother licks (slaat) me" of "my mother licks me in front of people".

Tenslotte moet gevreesd worden dat de geografische kennis van de kinderen niet bijster groot is. Over plaats en omvang van Nederland bestaan de meest vreemde ideeën ("nice island"; "Midden America"; "7 islands"; "a big historical place"). Ook de kennis omtrent eigen land is zeer beperkt. Hoewel een tiental kinderen weet dat het zes eilanden zijn, komt ook de gedachte naar voren dat de Nederlandse Antillen gevormd worden door de Bovenwindse Eilanden.

Uit deze sentence completion form maar ook uit gesprekken met onderwijskrachten kwam naar voren dat de sexualiteit in het leven van deze schoolkinderen al op betrekkelijk jonge leeftijd een rol speelt. Onderwijzers worden vaak geconfronteerd met sexuele spelletjes in het klaslokaal en bij het schrijven van opstellen blijkt niet zelden dat het sexuele al vroeg intrede doet in de gedachtenwereld van deze kinderen. Zo schreef Elsa (9 jaar, 3de klas lagere school) het volgende:

A story about charge

One day there was a girl and a boy. his name was Ernest and the girl name was Inda. Inda had like Ernest and Ernest had like Inda. they went in the bed to do the charge and Inda said honey I like you are so nice go ahead doing the charge and Ernest said that I can t do it any more ... charge is coming. Inda said that is nothing. Ernest said that you will have a baby
Inda said I want a baby and Ernest went ahead and she make a baby and the baby was name Edna and the baby was crying and she gave her milk. The end.

Dit eenvoudige, treffende opstelletje getuigt van een aanzienlijke kennis van zaken bij de schrijfster ervan en het duidt er tevens op dat het sexuele als een normaal onderdeel van het dagelijks leven wordt geaccepteerd.
Zoals vermeld laat de aard van dit materiaal geen empirisch te verantwoorden gevolgtrekkingen toe, maar het is desalniettemin interessant als illustratie van de belevingswereld van deze kinderen.

Het verlaten van de lagere school is een belangrijke gebeurtenis in het leven van het Statiaanse kind. Slechts weinigen zijn zo gelukkig vervolgonderwijs te kunnen ontvangen op St. Maarten, Aruba of Curaçao; gemiddeld bedraagt dit aantal circa 25% van een jaargang.
In deze periode treedt er een striktere scheiding op tussen jongens en meisjes. Het meisje blijft gewoonlijk thuis om te helpen in het huishouden. De jongen probeert een baantje te vinden of zwerft op straat tezamen met zijn leeftijdgenoten. Zij zitten op muurtjes of komen bij elkaar in de locale bars om do-

mino te spelen of te praten over meisjes, de nieuwste auto op het eiland, kleren, etcetera.
Binnen deze groepen hangt een goedmoedige sfeer maar van een vast groepspatroon is geen sprake. De jongens stoeien wild met elkaar maar tot werkelijke gevechten komt het hoogst zelden. Wanneer er een film draait in de provisorisch uitgeruste bioscoop, is de hele groep daar te vinden. Dit filmbezoek geldt tevens als gelegenheid om de leden van de andere sexe te ontmoeten. De reacties op de films doen ons vreemd aan. Men schatert van het lachen bij romantische of melancholieke scènes en bij vechtpartijen op het witte doek worden de strijdende partijen uit alle macht aangemoedigd. Op beelden waarin sex op de voorgrond treedt komt steeds luid commentaar. Het geheel maakt een gezellige en rommelige indruk. Wie op St. Eustatius naar de bioscoop gaat zit niet stil in het duister naar de film te kijken maar is opgenomen in een collectieve happening waarbij acteurs in de zaal die van het witte doek naar de kroon steken.

Elk weekend wordt er op vrijdagavond en zaterdagavond op enkele vaste ontmoetingsplaatsen gedanst op de muziek van de twee plaatselijke bands. Ook deze "dances" functioneren als trefcentrum waarbij de contacten met de andere sexe worden gelegd. De sexualiteit speelt daarbij een belangrijke rol. De viriliteit van een (jonge) man is een belangrijke "statusbuilder" en de verhalen die in de jongemannen-groep de ronde doen kunnen het best vergeleken worden met de verhalen die hengelaars hier te lande elkaar plegen te vertellen.

In deze leeftijdsfase wordt de op school verworven kennis vaak snel vergeten en waar vele jongens en meisjes in betrekkelijke ledigheid hun dagen slijten zou men gevoelens van lusteloosheid, apathie en wellicht zelfs agressie veronderstellen, alsmede een zeer duistere kijk op de toekomst. Wij hebben getracht iets meer te weten te komen omtrent deze toekomstverwachtingen.
Een veertigtal jonge mensen in de leeftijd van 15 - 20 jaar vulde een zogenoemde "future oriented questionnaire" in, bestaande uit dertig vragen omtrent de toekomstverwachting van jonge mensen.
In het onderzoek waren 14 jongens en 25 meisjes betrokken. De resultaten hebben wederom een illustratieve functie. De steekproef kwam tot stand door bemiddeling van een "key-informant" aangezien vanwege de gebrekkige Statiaanse bevolkingsadministratie het zeer moeilijk was tot de keuze van een a-selecte steekproef te komen. Wij menen desalniettemin dat de onderzochte groep een tamelijk getrouwe afspiegeling is van de totale populatie in deze leeftijdsgroep.

In het hiernavolgende zullen wij een beknopt overzicht geven van de antwoorden op de meest relevante vragen.
Op de vraag "Do you expect to enter the same occupation as father/guardian or mother; a closely related occupation or an different occupation?" antwoordde de grote meerderheid een ander beroep te zullen vervullen (9 jongens, 18 meisjes).
Wij vroegen twee dingen te noemen die men nog niet bezat en in de toekomst het liefst zou willen krijgen. De antwoorden lagen duidelijk in de materiële sfeer. De antwoordcategorieën auto, eigen huis en eigen grond werden genoemd door 9 jongens en 18 meisjes.
Op de vraag "What two things would you most like to know about the future?" werden zeer vele antwoorden gegeven, uiteenlopend van: "would Statia become ever American", "happy christian children" tot "how would I fit in a family life". De verwachting in de toekomst te zullen huwen is zeer hoog: 10 jongens en 24 meisjes antwoordden bevestigend. Het gewenst kindertal is laag: 8 jongens en 12 meisjes willen 2 kinderen; 1 meisje wil er drie; 2 jongens en 8 meisjes willen er 4 en slechts 1 meisje wil meer dan 4 kinderen. Terzijde zij in dit verband opgemerkt dat het nuptialiteitscijfer de laatste tien jaar rond de 6,5 ligt (1).
Bezien we het reële kindertal, dan kunnen we constateren dat het gemiddelde kindertal van alle vrouwen in de leeftijd van 20-24 jaar 1,3 bedraagt; in de leeftijd van 25-29 jaar 2,1 terwijl het in twee daaropvolgende vijfjaarlijkse cohorten oploopt tot 5,2 om vervolgens weer langzaam af te nemen (2).

(1) Hier gedefinieerd als het aantal in een jaar gesloten huwelijken per 1000 huwbaren (gemiddeld over een jaar).

(2) Voor een betrekkelijk snelle afname van het reële kindertal bij oudere vrouwen hebben wij geen duidelijke verklaring. Men kan verschillende veronderstellingen opperen doch het kleine aantal vrouwen in de hogere leeftijdsklassen noopt tot voorzichtigheid bij het uitspreken van generalisaties.

Tabel 23

Reële kindertal van Statiaanse vrouwen naar 5-jaarlijkse cohorten

	kindertal ongeh.		kindertal geh.		kindertal wed.		kindertal gesch.		gemiddeld kindertal
15-19	2	33	-	-	-	-	-	-	0,1
20-24	29	26	22	17	1	1	5	1	1,3
25-29	36	16	38	19	-	-	-	-	2,1
30-34	44	12	72	19	5	1	7	2	3,9
35-39	67	14	96	18	9	1	6	1	5,2
40-44	45	10	81	16	-	-	31	5	5,1
45-49	10	7	76	12	22	3	2	1	4,8
50-54	39	6	32	8	-	-	3	2	4,6
55-59	2	3	52	15	10	2	15	2	3,6
60-64	14	7	114	23	7	1	-	-	4,4
65-69	7	4	42	13	9	4	9	3	2,8
70-74	19	11	34	10	7	3	-	-	2,5

Bron: Mini-census, november 1976

De conclusie kan luiden dat het reële kindertal aanmerkelijk hoger is dan het gewenste, zoals aangegeven door de geïnterviewde jong-volwassenen.
Vervolgens vroegen we: "What two things you most like your child to have that you did not have". De nadruk lag daarbij op goed onderwijs: 8 jongens en 20 meisjes noemden "better education".
De vraag: "As a parent, what two specific lessons will you try hardest to teach your children" leverde ook een vrij duidelijk beeld op: 8 jongens en 15 meisjes gaven antwoorden die lagen in de sfeer van goed gedrag (manners, good conduct, respect, discipline).
Deze Statiaanse jongeren zijn in grote meerderheid voorstanders van een door man en vrouw gezamenlijk bestierd huishouden (9 jongens en 19 meisjes).

Hoe denken deze jongens en meisjes over hun toekomstige woonplaats? Het werd duidelijk dat zij die niet op St. Eustatius gesitueerd zien. Op de vraag "Would you like to live the main part of your life in ..." antwoordden slechts 2 jongens en 4 meisjes "Statia", terwijl de rest het voornamelijk zocht in de Verenigde Staten, Nederland, Curaçao, Aruba of St. Maarten. Wij hebben gevraagd tot wie men zich zou wenden indien men een persoonlijk probleem zou hebben. In eerste instantie zou daarbij een beroep gedaan worden op directe familieleden (6 jongens en 11 meisjes); de rest zou zich wenden tot een "deskundige" (bijvoorbeeld een arts).
Op de algemene vraag "Concerning your own future, would you say in general you feel enthousiastic, hopeful, indifferent, resigned or bitter" gaven 8 jongens

en 18 meisjes te kennen de toekomst "hopeful" tegemoet te zien; slechts 1 jongen liet zich in negatieve bewoordingen over deze toekomst uit. De respondenten verwachtten dat hun levensstandaard in de toekomst hetzelfde (3 jongens, 9 meisjes) of hoger (8 jongens, 15 meisjes) zal zijn dan die van hun familie. Hoe kan nu die hogere standaard bereikt worden, door eigen bekwaamheden of door "pull", een kruiwagen zouden wij zeggen. 11 Jongens en 18 meisjes meenden dat "ability" de drijvende kracht is terwijl 3 meisjes van mening waren dat invloedrijke contacten, bijvoorbeeld door middel van vrienden of familieleden, de gewenste welstand naderbij zullen brengen.
Deze antwoorden werden bevestigd door de reactie op de contrôlevraag "Do you expect your future life to be: - determined by what yourself make it of - determined mostly by things over which you have little control"; 9 jongens en 18 meisjes kruisten de eerste propositie aan terwijl 1 jongen en 6 meisjes meer waarde aan de tweede uitspraak hechtten.
Tenslotte werd nog gevraagd of men van mening was dat een religieus geloof van invloed is op een rijker leven. Hierop antwoordden 7 jongens en 23 meisjes bevestigend.

Voorlopig concluderend kan gesteld worden dat er zeker geen pessimistische kijk op de toekomst bestaat bij deze jongeren. Men is hoopvol gestemd en men verwacht, op eigen kracht, iets meer te kunnen bereiken dan de ouders deden. Deze positie-verbetering is in de visie van de betreffende jongeren van materiële aard en men zoekt dit betere leven buiten het eiland. Er bestaat een besef van gelijkwaardigheid van man en vrouw en het toekomstig gezin moet niet te groot zijn.
Of de relatie tussen man en vrouw inderdaad gelijkwaardig zal zijn is zeer de vraag. In het dagelijks leven blijkt maar al te vaak dat de jongen die op vrijerspad gaat zich weinig bekommert om, bijvoorbeeld, de mogelijke gevolgen van zijn sexuele escapades. Voorbehoedmiddelen worden nauwelijks gebruikt, deels vanwege de angst van vrouwen voor het gebruik van de pil, doch ook omdat de mannen het gebruik van het condoom in het algemeen pertinent afwijzen.

Hoe verloopt nu het toenaderingsproces tussen een jongen en een meisje? Zoals gezegd, vinden ontmoetingen plaats op de "dances" en bij andere openbare samenkomsten. Deze ontmoetingen lopen vrij snel uit op sexuele contacten. Indien de jongen het serieus meent zal hij contact opnemen met de ouders van het meisje. Dit kan door middel van het schrijven van een brief, waarvan hieronder een

voorbeeld volgt:

Dear Mr. and Mrs. A. (1)

For a long time now it has been my intention to approach you, but just did not know how to do so, but the time has come and I must let you know my intentions towards your daughter ...
We, as you are aware of, are very fond of each other, and I want to do my best for her. I am therefore humbly asking your consent to have the privilege in the somewhat future to be able to get married to her. I am sorry for any trouble I have caused, and would like to make right with her and you, her parents.
I do hope you have the confidence in me, for I do not want any harm to come to ... As soon as I am able to see the way clear, and with your approval, I want to get married and settle down to raising my own family.
Trusting that you'll both consider the matter and find me worthy of your daughter, I beg to remain with all due respect towards you,

Very truly yours,

Het gebruik te schrijven is echter minder in zwang geraakt, ten eerste omdat het sociale verkeer beduidend minder formeel is geworden, maar voorts ook omdat een dergelijk document blijk geeft van de huwelijksintenties van de man en als zodanig tegen hem gebruikt kan worden ingeval hij toch van een huwelijk mocht afzien. Dit speelt met name een rol als de vrouw al kinderen van de man heeft en de laatste in gebreke blijft bij de verzorging van deze kinderen na een breuk met zijn partner. In dit geval kan een brief als boven geciteerd gebruikt worden om de voogdijraad en zelfs de rechter in te schakelen.

In de eerste intieme contacten tussen de beide sexen is geen bepaald patroon aan te geven. Meestal zijn de jongen en het meisje van ongeveer dezelfde leeftijd. Een enkele keer zal een meisje haar sexuele gunsten schenken aan een wat oudere man die haar in ruil daarvoor wat geld of andere materiële goederen toestopt. Het betreffen hier enkele incidentele gevallen en van een geïnstitutionaliseerde vorm van prostitutie kan in dit verband niet gesproken worden.
De eerste coïtus vindt vaak op zeer jeugdige leeftijd (12-13 jaar) plaats. De contacten worden, zoals gezegd, gelegd op feestjes en "dances". Mede vanwege het nonchalante en weinig frequente gebruik van voorbehoedmiddelen worden meisjes soms reeds op jeugdige leeftijd (15-16 jaar) zwanger.
Indien een ongehuwd meisje op jeugdige leeftijd zwanger raakt, ondervindt zij daarvan zeker de sociale gevolgen. Illegitimiteit wordt weliswaar geaccepteerd

(1) De hoofdletters die in deze paragraaf worden gebruikt voor naamsaanduidingen corresponderen uiteraard niet met de werkelijke namen.

maar dit wil niet zeggen dat er geen afkeurende reacties zijn.
Indien zij bijvoorbeeld deel uitmaakt van het kerkkoor van de Methodisten, zal zij, bijna geruisloos, uit het koor verdwijnen. Zij zal terugkomen in het koor wanneer zij het kind ter wereld heeft gebracht en wanneer de zaak enigszins gesleten is. Dit kan enkele jaren in beslag nemen; de gebeurtenis is daarna vergeven en vergeten en er rust geen sociaal stigma op haar. De oudere vrouwen spelen een belangrijke rol in deze sociale contrôle; het is echter niet zo dat zij de ongehuwde moeder met zoveel woorden dwingen om zich tijdelijk terug te trekken. De persoon in kwestie kent de ongeschreven regels en handelt op eigen initiatief dienovereenkomstig.

Meisjes die zwanger geraakt zijn zonder nochtans samen te wonen of trouwplannen te hebben blijven gewoonlijk in het ouderlijk huis wonen. Indien de jongen het meisje en het kind links laat liggen, wordt hem dat kwalijk genomen doch vaker berust zijn nalatigheid op onmacht dan op onwil aangezien veel jonge mannen werkloos of semi-werkloos zijn. Door de kleine omvang van de samenleving worden vele gevallen in stilte in der minne geschikt, eventueel door bemiddeling van wederzijdse familieleden. Indien een nalatige vader een baan krijgt zal er een beroep op hem gedaan worden om materieel bij te dragen in de opvoeding van zijn kinderen; hij zal zijn bron(nen) van inkomsten niet lang verborgen kunnen houden.

7.3.3 De volwassenen

Ook op St. Eustatius komen de eerdergenoemde man:vrouw-betrekkingen voor, te weten "marriage", "living" en "friending".
Het wettig gesloten huwelijk (marriage) geniet de voorkeur in de perceptie der Statianen. In de onderstaande tabel wordt een verdeling gegeven naar burgerlijke staat en religie. Voor een meer leeftijdsspecifieke indeling zij verwezen naar Tabel 13.

Tabel 24

Burgerlijke staat van Statianen naar religie en geslacht per 1 november 1976; absoluut

	RK		METH.		ADV.		OVERIG		GEEN		ONBEK.		TOTAAL	
	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V	M	V
Ongeh.	105	106	191	197	95	85	7	14	7	2	1	1	406	405
Geh.	43	40	83	68	48	55	18	21	5	3	2	1	199	188
Wed.	2	6	8	19	0	6	1	3	0	0	0	0	11	34
Gesch.	3	5	5	11	1	3	1	2	1	1	0	0	11	22
Totaal	153	157	287	295	144	149	27	40	13	6	3	2	627	649

Bron: Mini-census, november 1976.

Terzijde zij in dit verband nogmaals opgemerkt dat het percentage gehuwden onder Zevendedagadventisten significant hoger is dan onder de Methodisten en Rooms-Katholieken: 36,9% tegen respectievelijk 23,1% en 25,5% bij de vrouwen en 33,3% tegen respectievelijk 28,9% en 28,1% bij de mannen. Deze cijfers worden niet doorkruist door de leeftijdsopbouw binnen de verschillende religieuze groeperingen: het percentage mannen van 15 jaar of ouder is bij de Methodisten en Rooms-Katholieken groter dan bij de Zevendedagadventisten; bij de vrouwen liggen de percentages ongeveer gelijk.

Zoals eerder vermeld in hoofdstuk 4, is 38,5% van de mannen en 39,6% van de vrouwen in de leeftijd van 15 jaar en ouder ongehuwd. In 1972 bedroegen deze percentages resp. 41,2% en 47,7%. Omdat cijfers van voorgaande èn tussenliggende jaren ontbreken is moeilijk een uitspraak te doen omtrent stijging of daling van het percentage ongehuwden. Het huwelijk heeft als samenlevingsvorm op St. Eustatius de overhand; er zijn betrekkelijk weinig ongehuwd samenwonende paren. Een betrouwbare sleutel-informant deelde ons mee dat de meeste jonge mannen, gehuwd of ongehuwd, één of meer vriendinnen "outside" hebben. De meeste echtgenotes zijn hiervan op de hoogte maar ze hebben het eenvoudigweg te accepteren. De mannen beschouwen deze handelwijze namelijk als een normale gang van zaken, als een recht bijna. De vrouw heeft een dusdanige kwetsbare economische positie dat zij het zich niet zonder meer kan permitteren haar ontrouwe echtgenoot of vriend de wacht aan te zeggen. Indien een man meerdere vriendinnen heeft waarmee hij sexuele relaties onderhoudt en hij trouwt met één van hen, dan verbreekt hij niet automatisch de relaties met de anderen. Wel gebeurt alles zoveel mogelijk in stilte, aldus bedoelde respondent, maar omdat het eiland zo klein is en iedereen de ander kent, weet men het meestal

toch wel van elkaar.

Een jongeman vertelde me zijn levensverhaal en de volgende passage is exemplatisch voor de wijze waarop de contacten tussen jonge mensen tot stand komen.

"I was about sixteen when I really started with a girl. She was about fourteen. She was a girl by the name of B.
When I first went to St. Maarten I met her. I had a holiday and I went to Statia. I met her and I interfere with her and she really took me on. And than I received a letter from here. I read it and I said: wait a while I'm getting places!
Anyway I went back to St. Maarten but my brother wrote me and told she was asking about me all the time. And I wrote him to tell her: wait, I'll be back soon. Than I came over and I met her and she told me: yes we were being in love. Then I start to interfere with her."

Respondent kreeg een kind bij dit meisje en hij vertrok kort daarop weer naar St. Maarten. Korte tijd later ontmoette hij zijn huidige vrouw:

"After I came back I got to know my wife.
I didn't think about going on with that other girl because one night coming out of church I saw her standing on the other side of the street with another fellow and from that time on I forgot about her.
At that time I didn't support her daughter because I was not sure. Sometimes when she see me she comes to me and she wants money. She puts her hand in my pocket and she takes money. I don't say anything to her, just let her do what she want.
Then I met C. (zijn huidige vrouw). Well, I met her before because her sisters husband and me lived together in St. Maarten. And he showed met the picture of his wife's sister and I told him: she is nice, I'd like to get in love with her. Than I ask him, when he go over to speak to her for me and when he comes back let me know her reactions. She knew me. So he went over and he told her what I said and when he came back he told me he had the feeling that I come through. So I said: o.k. I'm going to Statia and I went. And then I speak to she and she didn't answer me. She consulted her sister. Her sister told her it's o.k., she does not see anything wrong with me. And then she told me it is allright. She told me what she like me to do: go to her parents and speak to them.
But I said no, it is too early for that. But she insisted on me. So I went home and studied, well, she looks a decent girl to me and she wants me as a man to go to her parents so I decided to go.
One afternoon I went but her father was not home. But her mother told me: No, she does not like it like that. I had to write a letter; that's for proof..."

Respondent kreeg tenslotte toestemming van de ouders en hij startte een bezoekrelatie met het meisje dat in haar ouderlijk huis bleef wonen.

"C. and myself moved together about three years before we got married. In the space of a year she get pregnant. And then two years after she get pregnant again. And then we decided to be married because her mother would have thrown her out."

Het is treffend in dit relaas dat familieleden vaak een belangrijke bemiddelende rol krijgen in deze relatievorming.

Veel vrouwen hebben dus kinderen van één of meer mannen zonder nochtans getrouwd te zijn of zelfs financiële steun van de verwekkers van hun kinderen te ontvangen. Vaak zit er niets anders op dan te trachten een baantje te vinden als wasvrouw of dienstmeisje, doch deze jobs zijn zeer dun gezaaid. Ingeval de vrouw zo gelukkig is werk te vinden zal zij haar kinderen overlaten aan de zorg van haar moeder, zuster of buurvrouw. In sommige gevallen blijft een kind dan permanent in het huis van deze verzorgster; men kan dan spreken van "child-shifting".
De economische positie varieert al naar gelang er werk is voor de mannen. In een periode waarin geld beschikbaar is voor, bijvoorbeeld, het aanleggen van een weg zal de eilandelijke overheid meer mannen op tijdelijke basis in dienst kunnen nemen, waardoor vele vrouwen een beroep kunnen doen op de vaders van hun kinderen om "support" te verlenen.

Hoe reageren deze vrouwen op dit ongewisse bestaan, zo kan men zich afvragen? Uit gesprekken die wij met hen voerden bleek wel een onverbloemde verbale rebellie maar deze opstandigheid is niet meer dan een symptoom van een situatie die nu eenmaal vastligt. Onder een zekere gelatenheid accepteert de vrouw haar moeilijke positie. Zij kan wel protesteren maar het helpt haar niet; als de man geen werk heeft of anderszins niet bij machte is bijstand te verlenen, zal zij zelf het dagelijks brood moeten verdienen. Is het nu zo dat de vrouw geen enkel verhaal heeft wanneer de man geen "support" wil verlenen?
Er is op St. Eustatius een voogdijraad die een bemiddelende functie vervult tussen een vrouw die hulp nodig heeft en haar betalingsplichtige partner. De gang van zaken loopt als volgt: een ongehuwde moeder met kinderen komt bij de voogdijraad omdat de vader(s) van deze kinderen geen materiële bijstand wil (len) verlenen. De voogdijraad heeft een gesprek met de vader en verzoekt hem een redelijke bijdrage te verstrekken voor zijn kinderen. Als de man overtuigd kan worden, wordt vaak een regeling getroffen met zijn werkgever waarbij de "alimentatiegelden" van zijn loon worden afgehouden. Weigert de man halsstarrig te betalen, dan wendt de voogdijraad zich tot de rechter om de betaling af te dwingen. Laatstbedoelde handelwijze komt echter zeer sporadisch voor. Slechts een klein aantal vrouwen, recht hebbend op een uitkering, wendt zich echter tot de voogdijraad. Men komt pas als men het geld echt hard nodig heeft

en als de vrouw niet in eigen onderhoud kan voorzien. De Statiaanse vrouw heeft haar eigen trots; de gang naar de voogdijraad wordt als een soort vernedering ervaren.
De omvang van de vastgestelde uitkering hangt af van de hoogte van het inkomen van de man. Als richtsnoer wordt een bedrag van Naf. 10,-- per kind per week gehanteerd. In sommige gevallen wordt de bijdrage in natura uitgekeerd door de vader, bijvoorbeeld in de vorm van een blik melkpoeder.
Met betrekking tot het wettigen van kinderen kan het volgende opgemerkt worden. Er moet een onderscheid aangebracht worden tussen erkenning en wettiging. De Nederlands-Antilliaanse Wet bepaalt dat onwettige kinderen door het huwelijk van hun ouders worden gewettigd, indien de vader hen voor of op de dag van het huwelijk heeft erkend. Indien deze erkenning achterwege werd gelaten, maar na het huwelijk plaatsvindt, kan een verzoek tot de gouverneur worden gericht om brieven van wettiging.
Door de erkenning van een natuurlijk of onwettig kind worden burgerlijke banden geboren tussen dat kind en zijn ouder(s). De verwekker van een dergelijk kind kan nooit zonder de toestemming van de moeder de jonggeborene erkennen en is eveneens van de erkenning uitgesloten, wanneer hij onder andere meer dan 306 dagen voor de geboorte van het onwettig kind met een andere vrouw dan de moeder gehuwd is. Heeft hij een kind, vóór zijn huwelijk bij een andere vrouw verwekt, erkend en is er zodoende een rechtsband tussen hem en dit kind ontstaan, dan is deze band niet schadend voor de rechten die zijn wettige echtgenote en kinderen hebben. In het algemeen kan dus gesteld worden dat "buitenkinderen" niet door de natuurlijke vader gewettigd kunnen worden.
Op St. Eustatius is het regel dat de kinderen die een ongehuwde man verwekt door de vader erkend en dus gewettigd worden, behalve wanneer de vrouw een andere minnaar heeft genomen en er geen duidelijkheid is omtrent het natuurlijk vaderschap.
De benaming halfbroer en halfzuster wordt op St. Eustatius nauwelijks gebruikt. Gewettigd of niet, kinderen die een natuurlijke ouder gemeen hebben worden broer en zus genoemd.

Is de vrouw en moeder voornamelijk op het huishouden geconcentreerd, de man is veelal uithuizig. Als hij niet werkt is hij vaak bij een groep vrienden te vin-

(1) Zie: Publicatieblad no. 26 van 21 februari 1966 tot wijziging van het B.W. van de Nederlandse Antillen (artikel 327 en verder).

den waarmee hij domino speelt of een borrel drinkt in één der locale kroegen. De adventisten vormen hierop een uitzondering.
Hoewel "broken homes" op Statius voorkomen kan men niet stellen dat de eilandelijke samenleving gekarakteriseerd wordt door een onvolledig en verscheurd gezins- en familieleven. Ter adstructie van een en ander geven wij hieronder een gedeelte weer van de levensgeschiedenis van een gehuwde vrouw van middelbare leeftijd met 9 kinderen die haar gedachten laat gaan over de verhouding tussen haar en haar man. Vroeger woonden zij op Aruba waar haar man op een tanker voer; tijdens de lay-off werd hij ontslagen.

"You know, I saw that he was really working hard for the government and in the country and still he can't make the ends meet. It was really a strain to him that time because he was sick - problems with the stomach - and I told him and said: 'Suppose I'm getting a job and help ...'. At first he said no; he didn't want it. But then I sat down and said to him: 'You see the conditions are different; in Aruba it was not necessary, but now since the children are bigger ... then you had to pay 10 guilders for a child's first pants. You can't do it now; 15 guilders I have to pay M. (de kleermaker) for making one and then the cloth; it is 10 guilders a yard for the cloth ... You see for yourself the different things we need. If I could get a job it would be no strain for me. The work in the house will still be done'.
And afterwards he agreed. Then I used to work with some Yankees here first. It was for two or three days work; half day. I was always lucky with the people I worked with. They didn't look to stay in the house till one o' clock. When I finished the work I could go home. Than after the Yankees left, I worked with an old man in the house there and after that with mrs. X. Just two days a week I worked with her. And then when she left, I started to bake bread.
I just wanted to give him a help, you know. He was studying a lot too and than doing this double work. And then, when I make some money he could plan for something else. He was 'fraid I was working too hard and then coming home tired, the house torn apart and so on.
And quarreling for being overworked. But I always was home eleven and could relax till he came home. I was glad to give him a hand because at that time the work of the government was cut down to three days. But some places, when the woman works and is making more money than the husband, she feels that the husband can't say anything to her and so ... She feels that she has more saying in the house than him.
But then when you work in a cooperative way; you work and I work and we are planning together what has to be done; I think that way is good. When you are working and your wife too and you see it is too much for her, working and tending the house, well then you must stop her to work. When you is working and she too and you is helping each other ... I find that's o.k. I don't think there is something else to tell really ..."

De dagen op St. Eustatius lijken alle copieën van hetzelfde prototype. Vroeg in de morgen ontwaken de mensen. Vooral degenen die een stukje grond bewerken "in the country" gaan al vroeg op pad, want 's morgens is de temperatuur tegen de helling van de Quill nog alleszins draaglijk. De vrouwen bakken hun brood en

vaak koken zij 's morgens al de rijst en de groenten die men later op de dag zal nuttigen. In de vroege morgen krijgen geiten en koeien hun water. Later in de ochtend ziet men de vrouwen winkelen en babbelen op de hoek van één van de smalle straatjes. Tegen een uur of tien scheert het vliegtuigje laag over het stadje en dit is het sein voor een aantal mensen om snel in de richting van het vliegveld te rijden; winkeliers, beambten en nieuwsgierigen. Het vliegtuig zal in de namiddag nogmaals komen. De mannen werken of zitten bij hun vrienden, de vrouwen winkelen of houden zich bezig met het huishouden, de kinderen zitten op school. Het openbare leven is voor de eilandbewoners sterk gecentreerd rondom het bestuurscentrum en het postkantoor in Fort Oranje. De Amerikanen en in mindere mate de Nederlanders zoeken elkaars gezelschap op het terras van het rustieke, door Amerikanen gedreven hotel-restaurant aan de baai.

Enkele keren per jaar verkeert het eiland in een feestroes, te weten tijdens de carnavalsweken die gewoonlijk in juli gehouden worden en rond Kerstmis. Tijdens carnaval zijn er vele feestelijkheden en miss-verkiezingen; meestal wordt er een zogenaamde carnival-village ingericht waarin ettelijke kraampjes van oude planken en golfplaten worden opgebouwd. In de avonduren worden hier drank en versnaperingen verkocht. Deze weken zijn des te vrolijker omdat dan ook de kinderen die voortgezet onderwijs op de Benedenwindse Eilanden en op St. Maarten volgen met vakantie op het eiland zijn. Het is amusant om te zien hoe kinderen die een jaar geleden als schuwe, huilende pubers afscheid namen van hun vrienden en familieleden, nu als zelfbewuste, volgens de laatste Curaçaose mode geklede volwassenen-in-spé door de carnival-village paraderen. Het carnaval is zodoende ontdaan van zijn Rooms-Katholieke signatuur en wordt door iedereen meegevierd, zij het schuchter door de Zevendedagadventisten.

Rond Kerstmis trekken groepen muzikanten en zangers door het stadje om op verschillende plaatsen voor bepaalde woningen calypso's te zingen, De tekst van de liederen is vaak plagend en ironisch en de bewoner van het betreffende pand is pas van zijn muzikale plaaggeesten verlost als hij over de brug gekomen is met een fles rum of een paar gulden. De kerken organiseren cantates en speciale diensten en er heerst een blijmoedige sfeer in het stadje. In de calypso's worden bijnamen, "nicknames", gebruikt ter aanduiding van de personen op wie het lied van toepassing is.
Veel personen zijn bijna uitsluitend bij hun "nickname" bekend.
Dit verschijnsel komt overeen met hetgeen Manning heeft opgemerkt in zijn boeien-

de relaas over "Nicknames and numberplates in the West Indies".
"On several occasions I noted that informants were unable to recall the formal first names of persons with whom they had fraternized. They said simply that they had always known these persons by nicknames and had never considered using another form of address or reference" (1).
Vier van onze goede vrienden, broers uit hetzelfde gezin, werden uitsluitend aangesproken met Stomach, Shank, Sophie en Scale terwijl zij hun vader met "Bugrat" (big rat) betitelden - uiteraard in zijn afwezigheid. In werkelijkheid heetten de jongens heel gewoon Herbert, George, Noël en Mervin, terwijl hun vader als Clifford in de burgerlijke stand staat ingeschreven. Het zal duidelijk zijn dat een sociaal onderzoeker zich zo snel mogelijk deze bijnamen eigen moet maken om tot vruchtbare contacten met zijn onderzoekspopulatie te geraken, doch dit terzijde.

Een beschrijving van de primaire relaties is niet compleet zonder aandacht voor het groter verwantschappelijke verband.
De familie speelt op St. Eustatius een belangrijke rol. Hoewel sommige families, zoals we zagen, verscheurd worden door politieke en religieuze tegenstellingen kan met name het economisch belang van familiale relaties niet ontkend worden. De buurman is op St. Eustatius in vele gevallen tevens familie. De verwantschapsbanden zijn complex en weinig overzichtelijk, vooral ook omdat familienamen veelal verschillen als gevolg van het grote illegitimiteitspercentage.
Indien iemand vis vangt of zijn oogst van het land haalt, is hij moreel verplicht met talrijke familieleden de opbrengst te delen. Anderzijds kan hij in moeilijke tijden rekenen op de steun van zijn familie. Daarbij is geen sprake van een strikte bilaterale of unilaterale scheiding.
Zoals bekend speelt moeders moeder een belangrijke rol, vooral bij de opvoeding van haar kleinkinderen. In geval de moeder ongehuwd is en weinig of geen "support" van de verwekker van haar kinderen ontvangt, moet zij gaan werken waarbij zij vaak de kinderen onder de hoede van grootmoeder achterlaat.
Een respondent deelde mee dat de grootmoeders vaak slecht gehumeurd zijn en dat dit tot uiting komt in de opvoedingsstijl. Zij (de respondent) was van mening dat veel grootmoeders die een opvoedingstaak hebben in de overgang verkeren en

(1) Zie: Manning, F.E., Nicknames and Number Plates in the British West Indies. In: Journal of American Folklore 87(1974) no. 344, p. 214.
Manning is van mening dat "Nicknames and number plates fill the need by serving as identity symbols that individuate persons from their kinsmen and namesakes".

dientengevolge niet altijd het nodige geduld kunnen opbrengen ...
Indien op St. Eustatius een man en vrouw trouwen gaan zij, indien enigszins mogelijk een eigen woning betrekken, hetzij op het erf van de moeder van de vrouw, hetzij op een andere plaats.
Indien er kinderen geboren worden is het gezin meer op de familie van de vrouw dan op die van de man georiënteerd. Vaak noemen de kinderen hun moeders moeder eveneens "mother". De man blijft echter eveneens en vooral in economische zin georiënteerd op zijn familie van herkomst.
Indien ooms en tantes een zekere sociale status hebben worden zij door hun neefjes en nichtjes met "aunt" en "uncle" aangesproken. Veelal echter spreekt men hen met de voornaam aan.
Het familie-besef is sterk en werkt tot in de derde graad door. Men weet vaak precies wie "first, second of third cousin" is, doch men spreekt elkaar slechts aan met "cousin".
Er zijn geen algemene regels te geven met betrekking tot verwantschapsrelaties of -terminologieën. Het bovenstaande moet dan ook als een tamelijk globale beschrijving worden gezien, waarop vele uitzonderingen mogelijk zijn.
Gesteld kan worden dat de familie, en vooral die van de vrouw, een belangrijke steun kan zijn in het gezinsleven. Dit geldt vooral met betrekking tot de opvoeding en het verlenen van hand- en spandiensten. In economische zin speelt de familie van de man ook een rol van betekenis. Men durft een beroep op de familie te doen.
Neef-nicht huwelijken komen door de grote familiale vervlochtenheid regelmatig voor. Nauwere incestueuze verhoudingen zijn echter onderhevig aan een strenge sociale contrôle en worden niet getolereerd. Recentelijk is een man met de Britse nationaliteit die zijn dochter had misbruikt zonder pardon van het eiland gezet. Hoewel hij geen Antilliaan was, woonde hij al vele jaren op het eiland en was hij sociaal volledig geaccepteerd.

Het leven op St. Eustatius heeft een rustig verloop. Is het toevallig dat Statianen in het algemeen een hoge leeftijd bereiken?
Later we ter afsluiting van dit kaleidoscopisch beeld van de "round of life" enige aandacht besteden aan de levensavond der eilandbewoners.

7.3.4 De ouderen

Mede als gevolg van de goede geneeskundige voorzieningen en het gezonde klimaat zijn er op St. Eustatius relatief veel oude tot zeer oude mensen.
Zoals bleek uit de mini-census waren er op 1 november 1976 op het eiland 67 mannen en 91 vrouwen in de leeftijdsgroep van 65 - 99 jaar. Nogal eens valt er op het eiland een honderdjarige geluk te wensen.
In aansluiting op hetgeen reeds in hoofdstuk 3 geschreven is, zij vermeld, dat het "old age pension" wordt genoten vanaf de leeftijd van 60 jaar door personen die de Nederlandse nationaliteit bezitten en gedurende ten minste 5 jaar op het eiland wonen; het bedraagt Naf. 219,-- per maand voor echtparen en Naf. 128,-- voor alleenstaanden. Indien men niet de Nederlandse nationaliteit heeft of langere tijd van het eiland is geweest, kan men slechts in aanmerking komen voor dit pensioen indien men op het eiland 59 jaar is geworden en ten minste 5 jaar op het eiland woonachtig is. In deze gevallen wordt slechts een gering gedeelte van de bovenvermelde bedragen uitgekeerd. In 1976 genoten op St. Eustatius 196 personen deze bijstand. Naast deze uitkering geniet een aantal mensen een bescheiden pensioentje van de Shell of de Lago. Hoewel er dus momenteel wel wat gedaan wordt om de ouderen een zekere financiële onafhankelijkheid te verschaffen, kan men niet stellen dat hun situatie erg rooskleurig is. Vooral wanneer men de Nederlandse nationaliteit niet bezit en geen ander pensioen geniet, hetgeen vaak samenvalt, is schraalhans keukenmeester.
Tijdens ons vooronderzoek in 1972 ontmoetten wij Mrs. E.

Mrs. E. is 62 jaar en zij komt van Anguilla. Wij ontmoetten haar op straat waar zij met een bezem van palmbladeren het wegdek aanveegt. Haar man is gestorven en haar drie volwassen zonen wonen op Curaçao. Haar dochter (24 jaar) heeft haar man ook al verloren op St. Eustatius; zij heeft drie kinderen. Mrs. E. ontvangt een weduwenpensioen van Naf. 69,-- per maand. Ze kan daar niet van rondkomen maar ze is zo gelukkig een baantje te hebben als straatveegster bij het gouvernement. Daarmee verdient ze Naf. 24-- per week. Ze werkt van 's morgens 7 tot 12, vier dagen per week. Ze is zeker van plan om op St. Eustatius te blijven want ze heeft nog maar weinig familie op Anguilla. Bovendien zijn daar de voorzieningen slechter.

Sindsdien is de situatie structureel gelijk gebleven.

In de Caribische sociologische literatuur wordt herhaaldelijk melding gemaakt van de grote mate van respect waarmee oude mensen, en met name oude vrouwen, door jongeren worden bejegend. Deze handelwijze kan ook op St. Eustatius wor-

den geconstateerd. Oude vrouwen worden voorkómend behandeld en vaak hebben zij, zoals vermeld, een belangrijke invloed op het functioneren van gezin en/of huishouden. Soms stoelt dit respect van jongelui voor de oude dag op voornamelijk materiële overwegingen. Als je werkloos bent wil grootmoeder nog wel eens een paar gulden van haar pensioentje afstaan voor het kopen van een nieuwe broek of voor wat zakgeld.
Niettegenstaande dit gevoel van eerbied voor de oude dag bestaan er op St. Eustatius toch aanzetten tot generatie-conflicten tussen oudere mensen en de oudere jeugd. In gesprekken met de oude garde bleek heel duidelijk dat zij, die vroeger met noeste vlijt en doorzettingsvermogen een karig bestaan aan de droge Statiaanse grond onttrokken, het de jongelui kwalijk nemen dat zij zo weinig initiatief tonen en een zo geringe lust tot coöperatie-gezindheid aan de dag leggen.

Tijdens een wandeling door het stadje ontmoetten wij Mr. F.
Mr. F. zit in de schaduw van een mangoboom.
Hij vertelt dat hij 70 jaar is en 10 jaar op Curaçao heeft gewerkt.
Na de lay-off is hij teruggekeerd naar St. Eustatius.
Momenteel leeft hij van zijn "old-age pension" en hij verricht licht tuinwerk voor één der Amerikaanse families. Zijn vrouw is overleden en hij woont alleen in zijn huisje. Hij laat ansichtkaarten zien die zijn dochter hem uit Amsterdam heeft gestuurd. Zij is daar verpleegster. Mr. F. heeft niet veel goeds over voor de tegenwoordige tijd. Vroeger verdiende je veel minder maar alles was ook veel goedkoper. Tegenwoordig wordt er te veel gestolen en de jonge mannen willen niet werken tenzij je ze veel geld betaalt ...

Vlak in de buurt woont Mr. G. Hij heeft een kleine timmerwerkplaats. Ook hij klaagt over de jeugd. Vroeger hielpen de mensen elkaar wederzijds en er kwam geen geld aan te pas. Als er een kerk of iets dergelijks gebouwd moest worden dan hielpen alle mensen om zand en stenen te brengen. De huidige Katholieke kerk is in 1910 op die manier gebouwd. Als er iemand overleden was werd er spontaan hulp geboden: er werd, onder het genot van een flesje drank, door een paar man een graf gegraven. Geroerd vertelt hij dat je tegenwoordig het hele eiland af moet lopen om hulp te krijgen. De jonge mensen willen volgens Mr. G. veel geld verdienen en weinig werken ...

In de denkwereld van oude mensen neemt de immanente waarde van de arbeid een grote plaats in. Overigens is dit niet zo verwonderlijk wanneer men bedenkt dat hun ouders nog slaven geweest kunnen zijn en dat zij in hun jeugd geconfronteerd werden met de grote problemen die met de afschaffing van die slavernij gepaard gingen. Vanaf dat moment waren zij immers zelf verantwoordelijk voor hun bestaan en zij moesten met zeer geringe financiële middelen, proberen hun dagelijks brood te verdienen op verwaarloosde plantages of op een eigen stukje grond. Slechts door eigen arbeid kon men in zijn onderhoud voorzien.

Deze positieve waardering voor de arbeid is voor jonge mensen niet langer een kwestie van "to be or not to be" maar gekoppeld aan een meer rationele kijk op de mogelijkheden tot materieel gewin. Het werken op het land wordt door hen als "slave-work" afgewezen en is daarnaast niet interessant uit geldelijk oogpunt, aangezien een dag werken voor het gouvernement het dubbele opbrengt. Bovendien worden hun aspiraties gevoed door de verhalen van enkelingen die op St. Maarten het veelvoudige verdienen van wat zij ooit op St. Eustatius met hard werken zouden kunnen krijgen.

Hoewel de oudere generatie op St. Eustatius er in financieel opzicht niet bijster gunstig voorstaat kan niet gesproken worden van verpaupering of verwaarlozing, incidentele gevallen daargelaten. Aan de gezondheidszorg voor bejaarden zal in de naaste toekomst nog een dimensie worden toegevoegd wanneer de bouw van het nieuwe hospitaal annex bejaarden-verpleegtehuis voltooid zal zijn (1). De oudere generatie leeft in een andere gedachtenwereld en er begint zich een bepaalde scheidslijn af te tekenen tussen de oudere en jongere garde, met name met betrekking tot de waardering van de factor arbeid.

Het respect voor oude mensen vindt een nadere concretisering in het begrafenisritueel. Het nieuws omtrent een sterfgeval wordt door een geluidswagen bekendgemaakt en veroorzaakt immer veel droefheid en ontsteltenis op het gehele eiland. Familieleden spoeden zich van heinde en verre naar het eiland om de begrafenis bij te wonen. Vaak arriveren zij te laat omdat het stoffelijk overschot vanwege het klimaat en het ontbreken van koelfaciliteiten dezelfde dag of in ieder geval de daaropvolgende dag wordt begraven. Een grote schare in zwart, wit of paars geklede familieleden en belangstellenden volgt de oude lijkauto van het huis van de overledene naar de kerk alwaar de voorganger en één of meer naaste familieleden de goede daden der overledene de revu laten passeren. Na de dienst gaat de optocht naar één der begraafplaatsen waar de dode onder het zingen van vele hymnes en meestal onder luid geween ter aarde wordt besteld. Het aanzien dat de overledene in leven genoot onder de eilandbewoners kan daarbij mede afgemeten worden aan de lengte van de rouwstoet. Vele mensen worden bijgezet in zeer oude familiegraven op de begraafplaats van de Dutch Reformed Church. De diverse begraafplaatsen worden van overheids-

(1) Zie: St. Eustatius Public Health Centre; project document for a public health centre on St. Eustatius, Netherlands Antilles, prepared by Comprehensive Planners Inc., St. Maarten 1977.

wege in het algemeen goed onderhouden.

Hiermee willen wij de beschrijving van de "round of life" besluiten, doch alvorens over te gaan tot onze slotparagraaf willen wij, in aanvulling op hetgeen reeds in Tabel 16 is weergegeven, nog een enkel woord wijden aan de woonomstandigheden waaronder de Statiaan zijn leven slijt.

7.3.5 Het wonen

Onder een woonverblijf werd door ons een gebouw of een gedeelte van een gebouw verstaan dat is ontworpen of geschikt gemaakt voor bewoning door één huishouden of één of meer alleenstaanden. De aard van de bewoning bepaalt derhalve mede of men al dan niet van een apart woonverblijf dient te spreken. Uiterlijke maatstaf voor bewoning was de eigen deuropening, bereikbaar vanaf de openbare weg of vanuit een gemeenschappelijke ruimte. Ook werd een gedeelte van een gebouw als een apart woonverblijf beschouwd bij ontbreken van de eigen deuropening, namelijk in die gevallen waarin dat betreffende gedeelte bestond uit een aantal aaneengesloten vertrekken; was voorzien van een eigen keuken en toilet en waarvan de verhuur voor de eigenaar een permanent karakter droeg.
Onder een vertrek werd een ruimte verstaan die van de rest van de woning en van de buitenlucht is afgesneden en waarin ten minste één bed kan staan.

Op St. Eustatius waren op 1 november 1976 361 woonverblijven; circa 60% daarvan was eigendom van de bewoner, de rest werd in huur bewoond. Van deze woonverblijven is 33,0% vóór de Tweede Wereldoorlog gebouwd; 22,4% tussen 1940 en 1960 en 38,2% na 1960; het bouwjaar van 6,4% der woningen was onbekend.
De volgende tabel geeft een inzicht in de indeling in vertrekken en de watervoorziening der woonverblijven.

Tabel 25

Woonverblijven naar aantal vertrekken en watervoorziening; absoluut + percentage totalen

water aantal vertrekken	via cistern I	wordt gekocht II	wordt elders gehaald III	combinatie van II en III	totaal	
1	9	1	19	0	29	8,0
2	34	5	33	1	73	20,2
3	33	9	23	1	66	18,3
4	73	4	13	1	91	25,2
5	46	1	3	0	50	13,9
6	24	1	2	0	27	7,5
7	11	0	1	0	12	3,3
8	3	0	0	0	3	0,8
9	3	0	0	0	3	0,8
10	0	1	0	0	1	0,3
onbekend	5	1	0	0	6	1,7
totaal	241 66,8	23 6,4	94 26,0	3 0,8	363 100,0	100,0

Bron: Mini-census, november 1976

Uit deze tabel wordt ons een aantal dingen duidelijk. Zo bestaat 46,5% van alle woonverblijven uit 3 of minder kamers; 28,2% heeft slechts 1 of 2 kamers. We constateren dat de bewoners van 32,4% van alle woonverblijven het water voor dagelijks gebruik moeten kopen of elders moeten halen. Het overgrote merendeel van deze bewoners is gehuisvest in zeer kleine woonverblijven (3 of minder vertrekken). Het zal duidelijk zijn dat in laatstbedoelde woonverblijven de sanitaire voorzieningen eveneens veel te wensen overlaten.

Hoewel er op het eiland een electriciteitscentrale aanwezig is, had op 1 november 1976 circa 12% der woonverblijven geen stroomvoorziening. Uit de verzamelde gegevens bleek dat 87,2% van de daken der woonverblijven bestaat uit zinkgolfplaten en 9,7% uit asbestgolfplaten; de rest der daken is van ander materiaal gemaakt. Van alle woonverblijven is 57,9% van de muren uit steen opgetrokken, terwijl 41,3% van hout is gefabriceerd. Tenslotte zij vermeld dat 59.6% der vloeren bestond uit steen of cement terwijl 39,6% van hout is gemaakt.

Met betrekking tot de kwaliteit der woonverblijven werd eveneens informatie ingewonnen. Deze informatie is in zoverre subjectief te noemen dat wij de be-

oordeling tijdens de mini-census aan de tellers overlieten, waarbij wij de volgende richtlijnen gaven:

- *geschikt*: het woonverblijf vertoont geen gebreken of heeft lichte gebreken welke gedurende een normaal en regelmatig onderhoud hersteld kunnen worden;
- *slecht*: er is meer reparatie nodig dan bij normaal en regelmatig onderhoud zou moeten plaatsvinden; het woonverblijf vertoont één of meer gebreken welke hersteld zouden moeten worden om een veilig en geschikt onderdak te verschaffen;
- *zeer slecht*: vervallen, het woonverblijf verschaft geen veilig of geschikt onderkomen meer en is in de huidige toestand een gevaar voor de gezondheid, veiligheid en welzijn der bewoners.

In de volgende tabel hebben wij de kwaliteit van de woningen uitgezet tegen de aantallen vertrekken per woning.

Tabel 26

Woonverblijven naar aantal vertrekken en kwaliteit; absoluut + percentage totalen

aantal vertrekken \ kwaliteit	geschikt	slecht	zeer slecht	onbekend	totaal	
1	12	4	13	0	29	8,0
2	31	19	21	2	73	20,2
3	37	20	9	1	67	18,6
4	68	18	3	2	91	25,2
5	41	6	1	0	48	13,3
6	24	3	0	0	27	7,5
7	11	1	0	0	12	3,3
8	3	0	0	0	3	0,8
9	3	0	0	0	3	0,8
10	1	0	0	0	1	0,3
onbekend	6	0	0	1	7	1,9
totaal	237	71	47	6	361	100,0
	65,7	19,7	13,0	1,7	100,0	

Bron: Mini-census, november 1976

In het bovenstaande valt te constateren dat 32,7% van alle woonverblijven als slecht tot zeer slecht werd gekarakteriseerd. Van deze slechte tot zeer slechte woonverblijven heeft 72,9% slechts 3 of minder vertrekken. Meer dan de helft van álle kleine woningen (3 of minder kamers) werd als slecht tot zeer slecht beoordeeld.

In het laatste deel van dit hoofdstuk zullen we de beschrijving van de "round of life" trachten te confronteren met de theoretische notities uit paragraaf 2.

7.4 Enige resumerende kanttekeningen

In deze paragraaf willen wij proberen enige orde te brengen in onze aantekeningen over de levenscyclus der Statianen. Wij zullen daarbij teruggrijpen op de daarvóór gepresenteerde theoretische notities.
Wellicht kan een en ander het meest vruchtbaar geschieden aan de hand van enkele vraagstellingen. Deze vragen zouden als volgt kunnen luiden.

a. Wat zijn de toekomstperspectieven voor jeugdige Statianen?
b. Langs welke lijnen komt gezinsvorming tot stand?
c. Wat zijn de karakteristieken van de relaties binnen gezin of huishouden?
d. Welke waarde hebben de begrippen "reputatie" en "respectabiliteit" in de door ons beschreven samenleving?
e. Hoe is het diffuse karakter van de manlijke peergroup te verklaren?
f. Welke sociaal-wetenschappelijke benaderingswijze heeft analytische waarde binnen de context van onze descriptie van het eilandelijke gezins- en familieverband?

Wellicht ten overvloede zij nogmaals vermeld dat wij met het onderstaande niet de constructie van een sluitend theoretisch concept beogen.

ad a. Wat zijn de toekomstperspectieven voor jeugdige Statianen?

Deze vraag kan men in twee gedeelten splitsen, te weten: wat zijn de objectieve toekomstmogelijkheden voor deze jonge mensen en vervolgens, wat is hun eigen perceptie van de persoonlijke ontwikkelingsmogelijkheden?
Over het eerste kan men betrekkelijk kort zijn: zoals de zaken er in economische zin voorstaan hoeft de jonge Statiaan zich weinig illusies te maken, tenzij hij de mogelijkheid heeft het eiland te verlaten. In het jaar waarin wij ons onderzoek uitvoerden, waren de perspectieven voor een agrarische, toeristische of andere ontwikkeling zeer vaag.
Wij zullen hier trouwens in het slothoofdstuk van ons boek nog nader op terugkomen.
Zit de Statiaanse jongere daarom bij de pakken neer? Neen, integendeel, uit ons onderzoek bleek dat hij (respectievelijk zij) zijn toekomst hoopvol tegemoet ziet, hij is optimistisch. Hij wil trouwen en een klein gezin vormen. Hij wil zijn kinderen een betere opvoeding en scholing doen genieten dan de zijne. Hij verwacht dat zijn eigen levensstandaard hoger zal zijn dan die van zijn ouders en hij is van mening dat hij zijn toekomst in eigen handen heeft. In die zin is

hij zeer zelfbewust doch hij toont tevens een bijna tragisch gebrek aan realiteitszin. Ter verklaring van de wortels van dit gedrag zou een geheel ander onderzoek nodig zijn. Toch willen we een poging tot speculatie doen. In de eerste plaats is de (jonge) Statiaan zich zeer welbewust van het glorierijke verleden van zijn eiland. Waarom, zo vragen jonge mensen zich af, zouden de dagen van de Gouden Rots niet terugkeren? Deze euforie bereikte haar hoogtepunt tijdens de viering van de Amerikaanse Bicentennial feesten in november 1976. Overal op het eiland kon men enorme spandoeken waarnemen met leuzen als: "St. Eustatius gem of the Caribbean" of "Statia help America".
Voorts wordt, vooral de laatste jaren, de fantasie van jonge Statianen geprikkeld door de wilde verhalen die de ronde doen over de ontwikkelingen op St. Maarten. Als je daar goed kunt leven en gemakkelijk een auto kunt verdienen, waarom dan ook niet op Statius? Tenslotte is het wellicht van belang dat er de laatste jaren op St. Eustatius verschillende infra-structurele projecten zijn uitgevoerd (vliegtuig, pier); er was "action" op het eiland. Dat deze projecten op zichzelf staan, slechts een tijdelijke werkgelegenheid veroorzaken en geen onderdeel uitmaken van een ontwikkelingsplan dat gebaseerd is op een langetermijnvisie, ontgaat de jonge Statiaan en wie zou hem dat kwalijk nemen? Het is, zo bezien, evenzeer begrijpelijk dat menig jonge Statiaan het eenvoudig handwerk of het agrarisch bestaan ver beneden zijn waardigheid acht; er staan grotere dingen te gebeuren!

ad b. Langs welke lijnen komt gezinsvorming tot stand?

De jonge Statiaan blijft lange tijd als een kind, hopend op een goede toekomst, onbezorgd over zijn leven in het hier en nu. Hoewel hij op een goede toekomst hoopt en ook wel inziet dat je daar onderwijs en eigen initiatief voor nodig hebt, komt hij niet vaak toe aan het ontwikkelen van eigen plannen. Zijn toekomstbeeld wordt niet geconcretiseerd; er is ook niemand die hem helpt de stap te zetten van een situatie van naïeve hoop naar een realistische poging de eigen ontwikkeling vorm te geven. Er zijn vanuit de sociaal-economische context ook nauwelijks handreikingen aanwezig om hem op een spoor te zetten dat kan leiden tot realisering van zijn vage dromen. Het lager onderwijs dat hij genoten heeft, was niet emancipatoir; de overheid heeft al veel moeite werk aan kostwinners te verschaffen en de projecthulp die van buiten het eiland geboden wordt heeft wel tijdelijke los arbeiders nodig maar voorziet niet in beroepsvorming.

Dit gebrek aan planmatig besef wreekt zich ook in de relatie tussen jonge mannen en vrouwen. Het omgaan met de andere sexe heeft in vele gevallen een zeer toevallig en momentaan karakter. De sexuele relaties worden in eerste instantie niet aangegaan als prelude op een meer duurzaam contact. De Statiaanse meisjes zijn er niet minder vruchtbaar om. Het gebruik van anticonceptionele middelen is schaars en slordig.
Bijna tot beider verwondering dient het eerste kind zich aan en het is op dit moment dat de harde werkelijkheid zich, met name aan de jongen, opdringt.
Het meisje zal met haar kind onderdak vinden in het huis van haar ouders. Het bezit van een baby verschaft haar een zekere status en het denken over de toekomst wordt in eerste instantie aan de vader van het kind of aan haar eigen ouders overgelaten. De jonge vader bemerkt alras dat er iets van hem verwacht wordt. Hij zal in het onderhoud van ten minste het kind moeten voorzien. De zakcent die hij verdiende door nu en dan een paar dagen te werken en die incidenteel werd aangevuld wanneer een goedhartige grootmoeder haar "old-age pension" ontving, is niet meer toereikend. Hij zal regelmatig werk moeten zoeken en hij zal ervaren dat zijn status in de samenleving mede zal worden afgemeten aan zijn vermogen regelmatig "support" te verlenen aan zijn kind. Er zullen meer kinderen volgen en het zal hem duidelijk worden dat zijn kansen op vorming verkeken zijn; hij zal met andere mannen moeten concurreren om een baantje bij de Dienst Openbare Werken te krijgen. Hij heeft een gezin gekregen.
De relatie met de moeder(s) van zijn kinderen is niet gegroeid uit een vrijblijvende verkenning van wederzijdse gevoelens maar is langzaam maar zeker geworden tot een economische druk. Als hij gaat denken aan het inrichten van zijn leven is het vaak te laat; hij staat er al midden in. De tijd heeft hem overrompeld. Voorwaarde voor een goede relatie met zijn vriendin, de moeder van zijn kinderen, is in eerste instantie economische zekerheid. Deze zekerheid is er op St. Eustatius maar voor een enkeling ...

Ook de jonge moeder heeft een grote sprong gemaakt. Tot voor kort was zij nog een kind dat vriendinnen had in de hoogste klassen van de lagere school. Nu is zij moeder en hoe trots zij ook pronkt met haar baby, zij zal snel tot de conclusie komen dat kinderen veel geld kosten. Het moge zo zijn dat haar eigen moeder bijspringt en wellicht geeft ook de vader van het kind enige "support", maar het loon van een jonge los arbeider is laag en vooral ook onregelmatig. Zij zal zelf een baantje moeten zoeken als hulp in de huishouding of winkel-

meisje. Deze baantjes zijn echter zeer dun gezaaid en worden bovendien heel slecht betaald. Ook haar leven zal zeer snel in dienst komen te staan van economische motieven.

ad c. Wat zijn de karakteristieken van de relaties binnen gezin of huishouden?

Bij het aangeven van bepaalde kenmerken van het gezinsleven op St. Eustatius dient men te waken voor een te generaliserende benadering. De ontwikkelingen binnen een gezin als primaire groep zijn afhankelijk van vele factoren waaronder die van economische aard.
Behalve de factoren van economische aard zijn er ook parameters die gelegen zijn in de persoonlijkheid en de karakterstructuur van elke eilandbewoner. Deze persoonlijkheidsfactoren zullen de onderzoeker meer opvallen naarmate de te bestuderen samenleving kleiner is en naarmate hij de mogelijkheid heeft tijdens zijn veldwerkperiode dichter bij en tussen de mensen te leven en te werken.

Nu kan men verschillende gezinsvormen bedenken; MARKS (1973, 144 e.v.) heeft in zijn meergenoemde proefschrift een achttal hoofdtypen ontwikkeld. Het is ondoenlijk binnen het bestek van dit hoofdstuk op alle mogelijke typen in te gaan.
Stel dat de hiervoor ten tonele gevoerde jonge ouders op basis van wederzijdse genegenheid tot het besluit komen dat zij samen willen gaan wonen mèt hun kinderen. Het zal om te beginnen zeer moeilijk zijn een redelijke woonruimte te vinden. Laten we aannemen dat zij zo gelukkig waren een woning te kunnen huren. Indien de man in staat is een tamelijk regelmatige baan te vinden en de vrouw thuis bij de kinderen kan blijven, zal er hoogstwaarschijnlijk een situatie ontstaan waarbij man en vrouw op basis van een zekere gelijkwaardigheid besluiten nemen die met het voeren van de huishouding en met het opvoeden der kinderen verband houden. Misschien zullen ze na enkele jaren trouwen, misschien zullen ze nog vele jaren in concubinaat blijven samenwonen.
Indien de man géén kans ziet zijn gezin te onderhouden, bijvoorbeeld omdat hij geen werk kan vinden of omdat hij eveneens verplichtingen heeft jegens buitenvrouwen met hun kinderen, dan zal de situatie veranderen. De vrouw zal gedwongen zijn te gaan werken en zij zal in het algemeen sterker op haar eigen familie, in het bijzonder op haar moeder, terugvallen. In deze situatie ontstaat gemakkelijk een vorm van latente matrifocaliteit die in manifeste matri-

focaliteit kan veranderen indien de man dit huishouden verlaat. Wellicht komt hij de moeder zo nu en dan opzoeken en misschien kookt en wast zij voor hem zonder dat hij permanent bij haar woont.
Overigens zal een man zich wel twee keer bedenken met de moeder van zijn kinderen te gaan samenwonen indien hij geen min of meer betrouwbare economische basis heeft.
Toch dient nadrukkelijk gesteld te worden dat het geen wet van Meden en Perzen is dat gezinnen waarin de man-vader ontbreekt gekarakteriseerd worden door matrifocaliteit. Ook al is de man namelijk in staat voor zijn kinderen te zorgen dan betekent dit niet altijd dat hij met de moeder van zijn kinderen gaat samenwonen. Het kan zijn dat hij opziet tegen de verantwoordelijkheid, dat hij weinig vertrouwen heeft in een samenwoningsrelatie omdat hij lang niet zeker is van zijn gevoelens voor de vrouw; het is evenzeer mogelijk dat hij nog kinderen bij een andere vrouw heeft en de keuze tussen die twee niet durft te maken. De gemeenschap zal in het algemeen ook geen sterke sociale drang op hem uitoefenen.
In deze gevallen is 's mans zeggenschap over de opvoeding van zijn kinderen vaak recht evenredig met zijn economische draagkracht.

Er zijn derhalve nauwelijks vaste regels te geven over het vóórkomen van patrifocaliteit en matrifocaliteit op St. Eustatius. Men dient de nuanceverschillen tussen verschillende gezinnen goed in ogenschouw te nemen.
Wij stemmen in dit verband in met Greenfield die, zoals we zagen, zo de nadruk legde op "employment possibilities" en "wage-level factors", maar we voegen daaraan toe dat het evenzeer van belang is kennis te hebben van de aard van de relatiepatronen, de rolverwachtingen en de persoonlijkheidskenmerken zoals deze binnen het "kinship-system" gestalte krijgen.
Er is niets op tegen de verschillende aanpassingen binnen het Caribisch gezins- en familieverband "circumstance oriented" te noemen indien men maar in aanmerking neemt dat bedoelde "circumstances" niet bij uitsluiting door economische parameters zijn bepaald.
Gedurende de tijd dat wij tussen de Statianen verkeerden, hebben wij meer dan eens gemerkt dat de economische omstandigheden wellicht aanleiding zouden geven tot een duidelijk matrifocale tendens binnen een bepaald gezin maar dat karakterologische factoren deze ontwikkelingen doorkruisten. Het mocht zo zijn dat de man geen werk had; zijn grote persoonlijke betrokkenheid bij zijn kinderen maakt hem tot een figuur zonder wie de vrouw-moeder weinig beslissingen

kon nemen. Derhalve moeten wij constateren dat het theoretisch begrippenkader, zoals ontwikkeld door sociologen en antropologen die het Caribisch gebied bestudeerden, niet dan met de grootste omzichtigheid gebruikt kan worden ter analysering van het patroon van primaire relaties op St. Eustatius. Hoogstwaarschijnlijk zal dit eveneens gelden voor de bestudering van andere Caribische samenlevingen!

ad d. Welke waarde hebben de begrippen "reputatie" en "respectabiliteit" in de door ons beschreven samenleving?

"The term respectability" aldus Wilson, "is used primarily by high class people to describe themselves and to characterize others as not respectable" (1). Op St. Eustatius zijn weinig mensen die zichzelf een dergelijk etiket zouden durven opplakken. Het moge zo zijn dat sommigen een minder armelijk of zelfs een betrekkelijk welvarend bestaan hebben, altijd hebben zij verschillende familieleden die als "poor people" beschouwd moeten worden. De samenleving is transparant, men weet alles van elkaar en "being proud" wordt niet als een deugd beschouwd. De sociale afstand tussen de meest welvarenden (winkeliers en ambtenaren) en de minst draagkrachtigen is betrekkelijk gering. Bovendien kunnen met name de neringdoenden - die elkaar bijkans het brood uit de mond concurreren - het zich niet permitteren zich op enigerlei wijze af te zetten tegen de economisch zwakkeren in de eilandelijke samenleving.

Over "reputation" zegt Wilson het volgende: "Reputation stipulates the minimum requirements for adult manhood and respect. With a good reputation a man can take his place in society, and thereafter he may build it up to create his own distinctive position. If there is a minimum requirement it is that a man should father children, just as, for a woman to be recognized as a truly mature female, she must begin to have the "children that are in her belly" (2).
Reputatie heeft dus in eerste instantie met manlijkheid en vrouwelijkheid te maken. We hebben hiervoor al beschreven hoe belangrijk het is kinderen te hebben op St. Eustatius. Als zodanig is reputatie een belangrijke waarde op het eiland.
In de zienswijze van Wilson is het opbouwen van een reputatie echter voorts

(1) Zie: Wilson, P.J., Crab Antics. op. cit., p. 98.
(2) Idem, p. 150.

een middel om een statusgevende positie te bereiken binnen de samenleving en dus om een bepaalde respectabiliteit op te bouwen.
Welnu, we schreven dat de respectabiliteit als een op zichzelf staande begerenswaardige eigenschap nauwelijks van betekenis kan zijn binnen de Statiaanse samenleving, althans niet in die zin dat deze repectabiliteit karakteristiek èn voorwaardelijk zou zijn voor het behoren tot een bepaalde maatschappelijke elite. Het is derhalve, naar wij menen, dan ook niet voor de hand liggend veel heuristische waarde aan deze termen te hechten bij het beschrijven van de Statiaanse samenleving. Zelfs niet wanneer men de term respectabiliteit zou willen beperken tot "fatsoenlijk leven". De groep mensen die op St. Eustatius voor de buitenwereld de meest regelmatige en "decent" levenswijze heeft, wordt ongetwijfeld gevormd door de Zevendedagadventisten. Men kan echter niet stellen dat deze levenswijze is bereikt door het opbouwen van een door iedereen op gelijke wijze gewaardeerde reputatie. Veeleer is hun levenspatroon geënt op het internaliseren van de aan hun religie direct ontleende gedragsnormen. Bedoelde codes genieten echter binnen de samenleving absoluut geen onverdeelde sympathie. Het niet drinken van een Zevendedagadventist draagt bij tot zijn reputatie, doch alleen binnen de groep van zijn geloofsgenoten! Het wel drinken van een eilandbewoner kan bijdragen tot een zekere reputatie, doch niet onder de Zevendedagadventisten!
De begrippen reputatie en respectabiliteit lijken ons - althans voor de door ons beschreven samenleving - te grove analytische gereedschappen.

ad e. Hoe is het diffuse karakter van de manlijke peergroup te verklaren?

Bij de behandeling van het verschijnsel "crew" in de hiervoor gepresenteerde theoretische excursie vroegen wij ons af hoe het te verklaren is dat in de ene Caribische samenleving deze manlijke vriendengroep zo hecht is, terwijl in een andere samenleving deze vriendengroep soms wel bestaat, doch vaak zeer diffuus van karakter is.
Wij zullen een poging wagen deze vraag te beantwoorden zonder evenwel te willen pretenderen dat met dit antwoord alles gezegd zou zijn over structuur en karakter van manlijke vriendengroepen in deze regio.
Zoals we zagen verkeert St. Eustatius in een weinig benijdenswaardige sociaal-economische situatie. Wij verwijzen hierbij naar hetgeen wij in het betreffende hoofdstuk over de economie van het eiland te berde hebben gebracht. Dit gegeven is van groot belang voor onze redenering.

Op St. Eustatius zoeken jonge mannen eveneens elkaars nabijheid in de kroeg of op straat. Deze peergroups bestaan uit jonge mannen die met elkaar praten, drinken of een spelletje domino spelen. Binnen de groep bestaat een zekere geborgenheid en lotsverbondenheid. De groepen zijn echter zeer diffuus van structuur en beantwoorden zeker niet aan het nauwkeurig door Wilson beschreven beeld van de crew.

Voorts bestaan er enkele groepen oudere mannen die elke dag op een vaste plaats en op vaste tijdstippen hun borrel drinken maar ook deze groepen zijn eer als stamgasten met een overeenkomstig arbeidsverleden - werkzaam bij de olie-industrie op Aruba en Curaçao - aan te duiden dan als gesloten ingroups van het crew-type.
Nu moge het zo zijn dat de jonge Statiaan zijn dromen heeft over een betere en meer welvarende toekomst voor zichzelf en voor zijn kinderen, hij weet heel goed dat de kansen die hem hiertoe momenteel op het eiland geboden worden zeer miniem zijn.
Hij beseft dat hij in een situatie verkeert waarin de spoeling dun is. Lid zijn van een groep van het crew-type zou voor de jonge Statiaan in dit verband geen functie hebben, omdat hij wéét dat dergelijke groepsverbanden hem weinig of niets te bieden hebben met betrekking tot een economische positieverbetering. Wat hem echter wèl zou kunnen helpen, is een goede persoonlijke relatie met een leidend politicus omdat deze hem wellicht binnen het kader van het patronage-systeem nog aan een - weliswaar slechtbetaald - gouvernementsbaantje kan helpen. Hij beseft dit, omdat hij in een kleine, weinig gedifferentieerde samenleving verkeert, waarin de mogelijkheden tot verticale mobiliteit voor een ieder waarneembaar zijn, tenminste voor zover het de actuele situatie betreft! Dit is een fundamenteel verschil met de door Wilson beschreven samenleving van Providencia; daar valt wèl wat te bereiken door gezamenlijke krachtsinspanning. De crew verschaft zijn leden reële stijgingskansen en biedt voorts een kader waarin via het opbouwen van een bepaalde reputatie een status van "respectability" kan worden verkregen.

Overzien we het bovenstaande dan kunnen we hypothetisch concluderen dat in kleine, weinig gedifferentieerde, Caribische samenlevingen, manlijke vriendengroepen slechts dan tot de door Wilson beschreven crews zullen uitgroeien, indien de verwerving van een duidelijke sociaal-economische positieverbetering der groepsleden een actueel realiseerbaar ideaal is.

ad f. Welke sociaal-wetenschappelijke benaderingswijze heeft analytische waarde binnen de context van onze descriptie van het eilandelijke gezins- en familieverband?

Het zal de lezer van dit boek duidelijk geworden zijn dat wij veel waarde hechten aan een diachronische optiek waarbij het heden wordt beschreven vanuit een historisch gezichtspunt.
Naar wij menen kan de sociaal-economische situatie binnen deze samenleving niet geanalyseerd worden zonder een grondige kennis van het zo determinerende verleden.
Ook voor het beschrijven van een bepaalde institutie binnen een samenleving is echter een terugblik van grote waarde. Hoewel we het niet zinvol achtten binnen het kader van deze publicatie een uitgebreide discussie te wijden aan mogelijke historische wortels van bijvoorbeeld het matrifocale gezinstype - daar is al veel inkt aan gespendeerd - hebben wij onze kaleidoscopische beschouwing toch niet uitsluitend vanuit het heden kunnen structureren. Om bijvoorbeeld te kunnen schrijven over generatieverschillen tussen de oude en jonge garde zal men terugblikken naar de tijd waarin het normen- en waardenbesef van oudere mensen gestalte kreeg.
De geschiedenis moge, aldus Voltaire, "immenses archives de mensonge et d'un peu de vérité" zijn, zij is evenzeer "clarified experience".
De verhelderende ervaring der historie heeft echter voor ons doel nauwelijks analytische waarde indien zij niet gekoppeld wordt aan de sociaal-economische omstandigheden waarin samenleving, gezin en huishouden in het heden gestalte krijgen. Het is reeds eerder gesteld dat voor de studie van gezin en huishouden binnen een Caribische samenleving het in acht nemen van economische parameters niet voldoende is. De onderzoeker zal bereid moeten zijn persoonlijke verschillen tussen de mensen die een bepaalde wijze van samenleving verkiezen, in acht te nemen en te aanvaarden dat deze persoonlijke, karakterologische diversiteit tussen individuen zijn op structureel-functionalistische leest geschoeide analyses heel gemakkelijk op losse schroeven kan zetten.
De Statiaan, en niet alleen hij, is een "circumstance-oriented man", hij is echter evenzeer een "circumstance-conditioning man".
Slechts de onderzoeker die kans ziet een samenleving of gedeelten daarvan vanuit bedoelde, verschillende invalshoeken te bestuderen doet recht aan de geheel eigen situatie waarin het Caribisch gezins- en familieleven gestalte krijgt.
Niet zelden kan met op St. Eustatius de uitspraak "We is all one family" be-

luisteren.
We menen hierboven te hebben aangetoond dat deze uitspraak in zekere zin op waarheid berust. Degene die de Statiaanse samenleving echter enigszins nauwkeuriger bestudeert, zal tot de conclusie komen dat het gezegde "Blood is thicker than water" hier te eilande evenzeer opgeld doet.

2. Gezicht op Oranjestad, Fort Oranje en de Lower Town.
Foto Jan H. Smid.

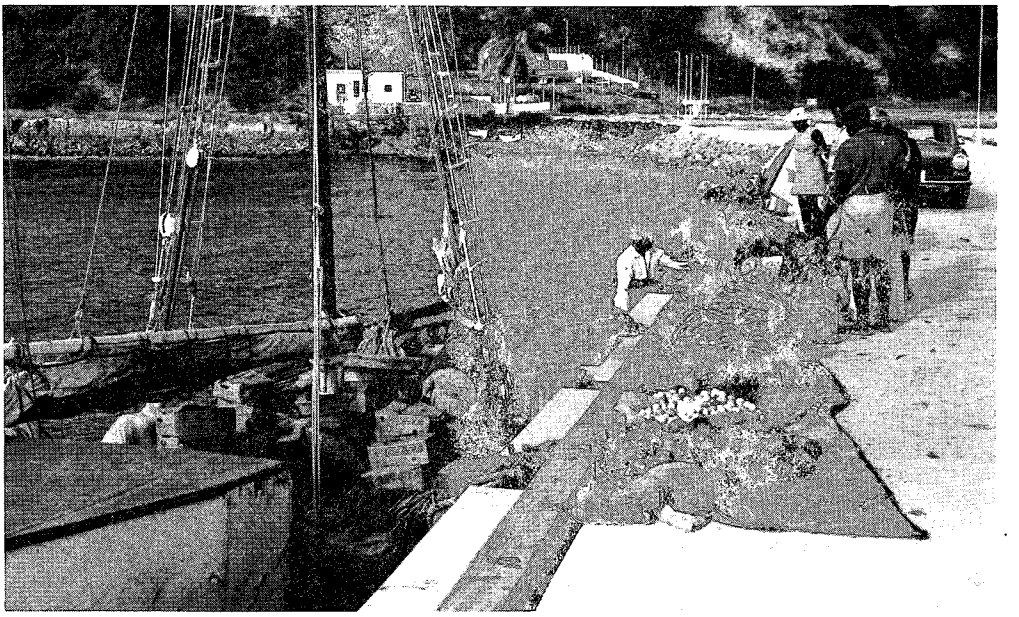

3. Fruitverkoop op de nieuwe pier.
Foto Jan H. Smid.

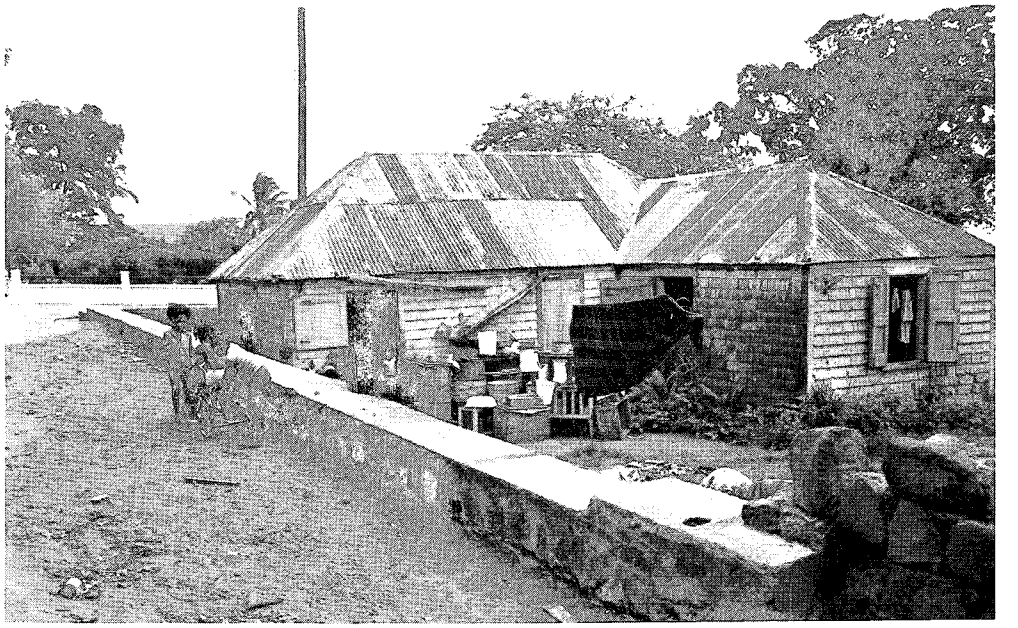

4. Karakteristiek Statiaans woonhuis met erf.
Foto Peter van den Bosch.

5. Statiaanse visser repareert zijn balahoo-net.
   Foto Peter van den Bosch.

6. Schoolklas op excursie met Quill op achtergrond.
   Foto Peter van den Bosch.

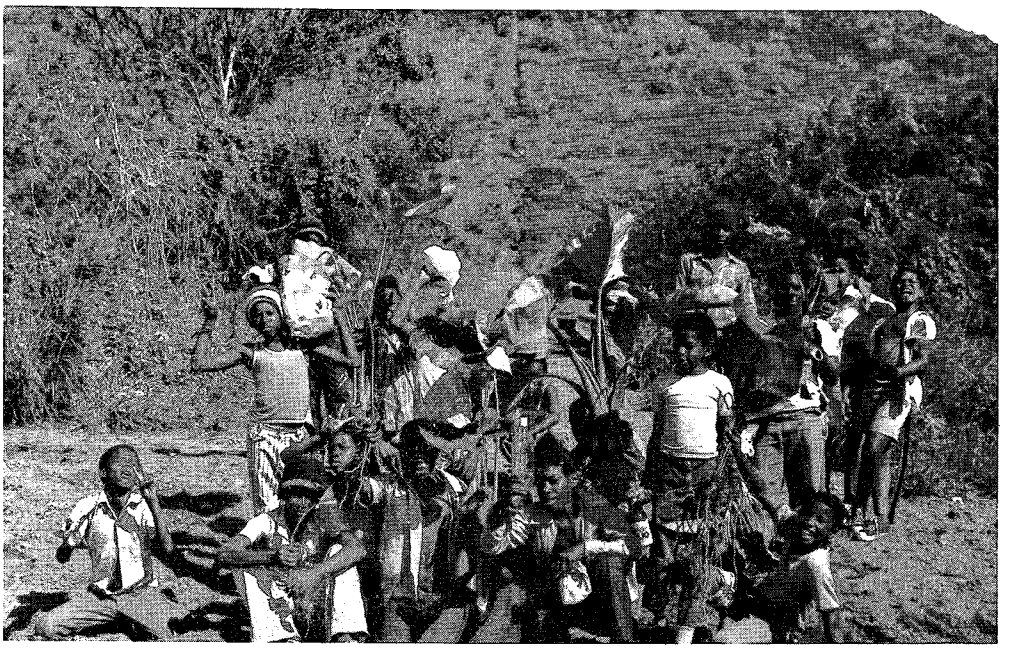

7 + 8. Foto's Peter van den Bosch.

DEEL IV

SLOTBESCHOUWINGEN

Inleiding

Het tot nu toe gepresenteerde moge een beeld verschaffen van diverse sectoren van de Statiaanse samenleving doch het ontbeert een kader waardoor de door ons bestudeerde samenleving in haar samenhangen naar voren komt. Voorts is het betrekkelijk moeilijk zonder nadere rangschikking van het voorgaande te geraken tot suggesties waarmee beleidvoerders in de nabije toekomst hun voordeel zouden kunnen doen.
Daarom stellen wij ons voor in dit laatste hoofdstuk te geraken tot de zo noodzakelijke synthetische arbeid van inkadering van het voorafgaande. Alvorens hiertoe echter over te gaan, lijkt het ons goed datgene in herinnering te brengen, wat wij in de Inleiding van dit boek bij wijze van probleemstelling hebben opgemerkt.
Wij meenden dat het onderhavige werk zich zou moeten toespitsen op een drietal kernthema's, te weten:

a. De sociaal-economische geschiedenis van het eiland.
   Het verstaan van de huidige situatie waarin het eiland en zijn bewoners verkeert, wordt naar onze overtuiging ten zeerste bevorderd door een gedegen kennis van de voorgeschiedenis van deze samenleving.
b. De huidige sociaal-economische situatie op het eiland.
   Een gedetailleerde beschrijving van de sociaal-economische situatie is uiteraard van grote betekenis. Het gaat daarbij niet alleen om de "natural environment", maar evenzeer om de "social environment".
c. Het bredere sociaal-economische krachtenveld waarin het eiland zich bevindt.
   Van belang is daarbij dat St. Eustatius geen autarkisch sociaal systeem is, maar integendeel sterk afhankelijk is van invloeden van buiteneilandelijke aard.

Deze taakstelling heeft richting gegeven aan de probleemstelling die wij als volgt formuleerden:

1. Hoe heeft de samenleving van St. Eustatius zich in de loop van haar geschiedenis in sociaal-economische zin ontwikkeld?

2. Welke zijn de determinanten en verschijningsvormen van de huidige sociaal-economische positie van het eiland, en in het bijzonder, welke determinerende aspecten zijn te onderscheiden aan de politieke en religieuze aspecten binnen deze samenleving?
3. Welke zijn de krachten van buiten-eilandelijke aard die de huidige sociaal-economische positie van het eiland mede bepalen?

Het eerste deel van de probleemstelling heeft ruime aandacht gehad in deel I van dit boek, handelend over de geschiedenis van het eiland vanaf de ontdekking tot heden. Vervolgens is in deel II en III ingegaan op de eerste helft van de tweede vraag van de probleemstelling. In een relatief uitvoerig hoofdstuk hielden wij ons daar met de economie van het eiland bezig, terwijl afzonderlijke hoofdstukken werden gewijd aan de sociale organisatie, het politieke leven, het religieuze leven en het karakter van de primaire relaties op het eiland.
De derde vraag uit de probleemstelling zullen wij in het laatste hoofdstuk behandelen. Wij zullen daarbij tevens teruggrijpen op de problematiek die in de eerste twee vragen van de probleemstelling aan de orde is geweest. Door onze analyses in een ruimer kader te plaatsen hopen wij inzicht te krijgen in het bredere sociaal-economische krachtenveld waarin de eilandelijke samenleving zich bevindt.

Wij willen bedoelde synthese bereiken door een analyse vanuit drie verschillende vertrekpunten.
In de eerste plaats willen wij aandacht schenken aan een aantal belangrijke historische ontwikkelingen van materiële aard alsmede aan psychologische effecten vandien. Deze effecten houden nauw verband met de wijze waarop de Statiaan zijn functioneren binnen de samenleving ervaart en waardeert.
Vervolgens zullen wij proberen aan te geven op welke wijze de door ons beschreven eilandelijke instituties bepaalde materiële ontwikkelingen mede hebben geïnduceerd. Ook hier zullen we aan de psychologische effecten aandacht besteden. Wij zullen ons daarbij voornamelijk concentreren op de politieke en religieuze aspecten van het maatschappelijk leven op het eiland.
Tenslotte willen we dieper ingaan op de samenhang tussen bepaalde materiële ontwikkelingen en de positie die het eiland binnen de bredere staatkundige en sociaal-economische kaders van de Nederlandse Antillen, het Caribisch gebied en het Koninkrijk inneemt.

Wij leggen er de nadruk op dat wij in dit laatste hoofdstuk geen analyse van mogelijke causale relaties in strikt statistische zin willen geven. Voorts ligt het niet in de bedoeling het relatieve gewicht van de verschillende samenhangen ten opzichte van elkaar te bepalen. Zulks zou, gezien de methode van het uitgevoerde onderzoek en het karakter van onze data, niet mogelijk zijn. Wel zullen wij trachten de verschillende materiële ontwikkelingen en psychologische effecten naast en tegenover elkaar te stellen teneinde na te gaan of zij elkaar mogelijkerwijs versterken dan wel afzwakken. De aard en omvang van onze slotbeschouwingen laten zich door het volgende model veraanschouwelijken.

Figuur 3

	materiële ontwikkelingen	psychologische effecten
historie		
instituties		
externe relaties		

Ons slothoofdstuk valt dan uiteen in de volgende paragrafen. Wij beginnen met een beschouwing over ontwikkelingen c.q. effecten die in de zo rijke historie van het eiland liggen verankerd.
Vervolgens zullen wij de relatie tussen enige instituties enerzijds en de materiële ontwikkelingen en de psychologische effecten anderzijds nagaan.
Dan volgt een paragraaf over het karakter van de externe relaties waarin noodzakelijkerwijs aandacht zal worden besteed aan recentelijk zo sterk op de voorgrond tredende dependencia-theorieën.
Daarna zullen wij de aldus beschreven ontwikkelingen met elkaar vergelijken.
Tenslotte zullen wij nagaan welke conclusies uit deze analyses getrokken kunnen worden met betrekking tot het meest geëigende toekomstige sociaal-economisch beleid voor het eiland.
De inhoud van de laatste paragraaf vloeit logischerwijs voort uit de gepresenteerde beschouwingen doch zal uit de aard der zaak niet gespeend zijn van de persoonlijke visie van de auteur.

8. Synthese van sociaal-economische ontwikkelingen en psychologische effecten; slotbeschouwingen

8.1 The Queen will pay; historische ontwikkelingen en effecten

In het voorgaande hebben wij een uitgebreide beschrijving gegeven van de huidige economische situatie op het eiland, bezien vanuit een historisch perspectief. Wanneer wij in deze paragraaf in vogelvlucht de geschiedenis van het eiland beschouwen, vooronderstellen wij een zekere gedetailleerde kennis van de lezer. Wij volgen de grote lijnen om te ontdekken waar en op welke plaatsen de loop der geschiedenis van min of meer beslissende betekenis is geweest.

Wij hebben gezien hoe vanaf de kolonisatie in 1636 met meer of minder succes de landbouw is beoefend op St. Eustatius. Dit was het enige en grote doel van de kolonisten.
Voorts constateerden wij dat op het eiland geen sprake kon zijn van het ontstaan van een plantage-economie zoals die zich elders, bijvoorbeeld in Suriname heeft ontwikkeld. De belangrijkste oorzaak hiervan is gelegen in het feit dat het eiland te klein is om ruimte te bieden aan plantages die qua oppervlakte voldoende groot zijn om een rendabele exploitatie te garanderen.
In de 18de eeuw ontwikkelde het eiland zich, vanwege de ligging, tot een natuurlijk handelscentrum in het Caribisch gebied. Het eiland was immers niet alleen gunstig gelegen ten opzichte van de naburige Engelse en Franse eilanden maar bezat bovendien een veilige, tegen de passaatwind beschutte, open rede. Daarnaast moet echter de handelsgeest van sommige commandeurs genoemd worden. Met name Jan de Windt (1753-1775) was eer koopman dan landbouwer en vooral onder zijn bewind èn onder dat van zijn opvolger Johannes de Graaff (1776-1781) ontwikkelde het eiland zich tot een handelscentrum en transitohaven bij uitstek.
In deze ontwikkeling heeft de slavenhandel een rol van betekenis gespeeld. Toch is er nooit een grote, blijvende slavenmacht op het eiland geweest. De landbouw vroeg slechts een bescheiden aantal arbeidskrachten; de slaven maak-

ten deel uit van een immer vlottende voorraad "handelswaar". In deze jaren werd in feite de fysieke en landschappelijke vormgeving van het eiland bepaald. Met name de uitleg van de benedenstad dateert uit deze jaren. Op het platteland werden de "estates" gebouwd en in de bovenstad verrezen gebouwen als de Synagoge en de Dutch Reformed Church. De gehele bouwstijl uit die dagen verraadt een rijkdom die niet in verhouding stond tot het karakter van een zo op het eerste gezicht onbeduidend kolonisteneiland.
Deze interessante bouwstijl en planologische vormgeving hebben het eiland een zodanig karakteristiek aanzicht gegeven dat het heden ten dage van belang is als toeristische trekpleister.

Onderwijl heeft de zo rijke 18de eeuw in niet geringe mate bijgedragen tot een historisch bewustzijn onder de bevolking. Dit bewustzijn houdt vooral verband met het saluut aan de brik "Andrew Doria" in 1776 (zie hoofdstuk 1, par. 5). Deze gebeurtenis wordt beschouwd als een eerste saluut door een onafhankelijke natie gebracht aan de nieuwe Amerikaanse staat. In het verleden is deze historische gebeurtenis herhaaldelijk luisterrijk herdacht. President Roosevelt schonk het eiland een plaquette die is aangebracht op een opvallende plaats binnen Fort Oranje. De Amerikaanse Bicentennial feesten werden op St. Eustatius uitgebreid èn officieel gevierd. Daartoe brachten enkele Amerikaanse oorlogsschepen tezamen met twee Nederlandse marineschepen een formeel bezoek aan het eiland.
Het rijke verleden leeft op het eiland, de twee lagere scholen heten respectievelijk de "Golden Rock School" en de "Governor de Graaff School"; het vliegveld is genoemd naar president Roosevelt en alle straatnamen op het eiland herinneren aan de gouden tijd. De verschillende gedeelten van het eiland dragen nog steeds de namen van de oude "plantages": "Golden Rock", "Fair Play", "Zeelandia", etcetera. Recentelijk is dit historisch bewustzijn weer heel concreet aan het daglicht getreden door de oprichting van de St. Eustatius Historical Foundation, één van de weinige organisaties die niet binnen politieke invloedssferen wordt getrokken!

Keren we nu terug naar de landbouwkundige ontwikkelingen op het eiland. Niet zelden wordt de overtuiging uitgesproken dat de oorsprong van de relatieve desinteresse van de Statiaan voor de landbouw van recente datum is. Men baseert zijn mening dan op de aard van de na-oorlogse politieke ontwikkelingen. Zonder te willen stellen dat de patronage-achtige verhoudingen geen grote

invloed op de landbouwkundige ontwikkeling hebben gehad, menen wij goede redenen te hebben om aan te nemen dat de wortels voor het ontstaan van deze betrekkelijke ongeïnteresseerdheid van veel vroegere data zijn. Op St. Eustatius had, zoals gezegd, slechts de klein-landbouw kans van slagen. In de 18de eeuw werd deze sector echter verre overvleugeld door de handel.
Onder meer vanwege de ingrijpende overval op het eiland door Rodney in 1781 maar eveneens als gevolg van een sterke wijziging in de handelspositie aan het einde der 18de eeuw en de ondergang van de West-Indische Compagnie in 1791 verviel het eiland in de eerste decennia van de 19de eeuw al snel tot wat het honderd jaar daarvoor ook was: een arm en in de steek gelaten kolonisten-eiland.
In de 18de eeuw was er geen landbouwtraditie gegroeid op het eiland. Aan het begin van de 19de eeuw kwamen daar echter nog aanzienlijke problemen bij. De landeigenaars waren voor een belangrijk deel weggetrokken. De verwaarloosde plantages werden achtergelaten onder hoede van slaven en enkele verarmde blanken. Deze waren door de moeilijke tijden wel gedwongen tot het bewerken van het land, maar het ontbrak hen aan kapitaal, aan afzetmogelijkheden, kortom aan de ondersteuning van de voordien zo sterke handelsstand die landbouwproducten nodig had voor bevoorrading van schepen en die altijd afzet wist te vinden door middel van de vele externe contacten. Daar komt nog bij dat het eiland in deze eeuw door het moederland schromelijk verwaarloosd werd. De vette jaren waren voorbij en het eiland kostte 's lands schatkist immers alleen maar geld?
Men was in deze tijd - om onderwijskundige termen te gebruiken - noch extrinsiek noch intrinsiek gemotiveerd tot het beoefenen van de landbouw. Deze situatie groeide allengs in de jaren na 1816, het tijdstip waarop het eiland definitief onder Nederlands bestuur kwam. Toen in 1863 de emancipatie een feit werd, trok nagenoeg de gehele bevolking van het platteland naar Oranjestad. Uit deze periode stamt de belangrijke groei van het bovendorp. Er ontstond nu een merkwaardige situatie. De ex-slaven voelden geen enkele binding met de grond waarvan ze sommige eigenaars zelfs nooit zagen. Er bestond absoluut geen persoonlijke relatie tussen slavenmacht en de verarmde blanken. Bovendien was er bij de emancipatie geen regeling getroffen volgens welke gemanumitteerden grond in eigendom konden krijgen. De ex-slaven weigerden nog langer op de verarmde "plantages" te werken hetgeen niet verwonderlijk is omdat daardoor hun feitelijke positie in het geheel niet zou veranderen. Slaven werden aldus bevorderd tot vrije werkkrachten doch het ontbrak aan voor hen aanvaardbare werkgevers. Is het vreemd dat de vrijen zich onder

zulke omstandigheden tot de eilandelijke overheid wendden om steunverlening? De randvoorwaarden voor het ontwikkelen van een zelfvoorzienende landbouw waren derhalve bij het binnentreden van de 20ste eeuw zeer gebrekkig ontwikkeld of in het geheel niet aanwezig. Er werd een aanzienlijke druk uitgeoefend op de plaatselijke overheid om in de allereerste levensbehoeften te voorzien. De hulpverlening vanuit Curaçao en Nederland was zeer gebrekkig.
Pogingen in het begin van onze eeuw om de landbouw nieuwe impulsen te geven door de teelt van sea-island cotton en sisal mislukten, zoals we zagen in hoofdstuk 2.

De vestiging van de olie-raffinaderijen op Curaçao en Aruba in de jaren twintig van onze eeuw zijn voor de sociaal-economische situatie op St. Eustatius van eminent belang geweest. Al spoedig na 1920 ontstond ook op de Bovenwindse Eilanden de "oliekoorts" en er kwam een trek op gang die in 1924 het karakter van een "leegloop" dreigde aan te nemen. De roep om arbeidskrachten vond een gretig gehoor onder speciaal de jonge mannengroep op St. Eustatius! Het eilandbestuur legde deze migratie, om begrijpelijke redenen, geen strobreed in de weg.
De kwijnende landbouw kreeg al spoedig nog meer te lijden door het wegtrekken van de mannen. Door de migratie van bewoners van naburige eilanden, met name van St. Kitts, kreeg St. Eustatius een beduidend andere bevolkingsstructuur.
Toch profiteerden de achtergeblevenen niet van de onverwachte bron van inkomsten die de olie vormde. De Statianen maakten in deze beginjaren van de "olieboom" nauwelijks geld over naar het thuisfront. Was het een plotselinge confrontatie met die ongekende weelde op de Benedenwinden die hen ertoe bracht hun geld ter plaatse te spenderen? Was het een onvermogen om met betrekkelijk aanzienlijke sommen gelds om te gaan? We kunnen naar de oorzaken van deze ontwikkelingen slechts gissen.

De crisis van de jaren dertig betekende een tijdelijke stagnatie in de exodus naar de Benedenwinden. Vanaf 1934 kwam echter de tweede trek al weer op gang. Uit deze periode stamt ook de eerste directe geldelijke hulpverlening via het zo genaamde Ondersteuningsfonds Nederlandse Antillen. Tijdens deze tweede uittocht ontstond er wèl een zekere geldstroom via postwissels van de Benedenwinden naar St. Eustatius; men ging zelfs spreken van een "remittance-society". Naar de oorzaken hiervan tasten wij evenzeer in het duister.

Tijdens de Tweede Wereldoorlog was er sprake van een tijdelijke opleving van de landbouw. Er was immers een afzetmarkt op met name Aruba waar betrekkelijk grote concentraties Bovenwinders woonden. Het landbouwwerk op St. Eustatius werd echter voornamelijk verricht door oudere bewoners alsmede in toenemende mate door immigranten van St. Kitts.

Na de oorlog ging de overheid een rol van betekenis spelen als werkverschaffer. Hoewel er aan plannen en rapporten geen gebrek was, werd in structurele zin weinig of niets gedaan aan een heractivering van de landbouw. Voorts werd volstrekt onvoldoende aandacht geschonken aan mogelijke strategieën om de bevolking tot agrarische activiteiten te motiveren. In de loop van deze jaren werd een aanzienlijke hoeveelheid kennis omtrent technische mogelijkheden in de landbouw aangedragen. Gegeven de vruchtbaarheid van het areaal en een gunstige klimatologische omstandigheid zou een zeker beperkt oogstsurplus niet onmogelijk zijn. Doch er was gebrek aan krediet en afzetmogelijkheden, vooral na de lay-off in de olie-industrie in het begin van de jaren vijftig toen vele Bovenwinders naar hun thuiseiland moesten terugkeren. Voorts werd na de oorlog veel potentieel landbouwareaal opgekocht door Amerikaanse speculanten. Op de psychologische kant van de zaak en met name de bereidheid om op het land te werken komen we nog terug.
De arbeiders die in de olie-industrie hun ontslag hadden gekregen keerden voor een groot deel terug naar hun eiland.

In de jaren vijftig was de hulpverlening enigszins op gang gekomen. Diegenen die zich niet zelf konden redden door het openen van een winkeltje of kroeg of door te teren op hun pensioentje wendden zich in vele gevallen tot de overheid. De Dienst Openbare Werken groeide gestaag; wij verwijzen daarbij naar hetgeen wij in hoofdstuk 3 schreven. De na-oorlogse hulpverlening heeft een weinig planmatig karakter gehad. Vanaf 1956 werd het accent in de hulpverlening verschoven naar de verbetering van de infra-structuur. Dit hield in dat financiële steun werd verleend voor de uitvoering van niet-rendabele projecten. Aanvankelijk betrof dit vooral wegenaanleg en -verharding, later werden ook gelden gevoteerd voor de verbetering en uitbreiding van het vliegveld en de bouw van een pier.
Deze verbeterde infra-structuur, zo redeneerden de Nederlandse hulpverleners, was een eerste voorwaarde voor de uitbouw van een aan de schaal van het eiland aangepast toerisme, tot stand te brengen via particulier initiatief.

Dit beleid had tot gevolg dat de landbouw de facto nog meer op de achtergrond geraakte. Voorts had deze beleidslijn geen enkel effect met betrekking tot een nijpend geworden probleem, de structurele werkloosheid. De Statianen hadden de landbouw verlaten en stelden hun hoop op de overheid welke slechts werk van enige omvang kon verschaffen als er weer een infra-structureel project of een gedeelte daarvan was gehonoreerd door Nederland of het EEG-ontwikkelingsfonds. Als de projecten uitgevoerd waren stonden de mensen weer op straat; geld voor onderhoud van het groeiende wegennet was er nauwelijks.
Andere, kleinschalige (importvervangende) industrieën waren niet tot ontwikkeling gekomen, hetgeen gezien de uitermate slechte constellatie van noodzakelijke productie-factoren geen verwondering behoeft te wekken.

Tot nu toe hebben we voornamelijk aandacht geschonken aan materiële ontwikkelingen in de historie van het eiland.
Met recht kan nu de vraag gesteld worden naar de door deze ontwikkelingen geïmpliceerde invloeden op de belevingswereld van de eilandbewoners.
We hebben aan het begin van deze paragraaf reeds gesproken over het historisch bewustzijn van de Statiaan. Wij zouden daar nog aan toe willen voegen dat dit bewustzijn in de loop der eeuwen in belangrijke mate vertekend is. Het eilandelijk chauvinisme is geen vreemd verschijnsel op de Nederlandse Antillen of breder gesteld, in de Caribische archipel. De Statiaanse variant hiervan is echter in toenemende mate verbonden met de gebeurtenissen die zich rond 1781 (de verovering door Rodney) hebben afgespeeld. Jaarlijkse herdenkingen hebben de tegenstelling tussen de kwade genius Rodney en de goede "vader des eilands" Johannes de Graaff steeds pregnanter gemaakt. Eenvoudig geschiedkundig onderzoek leert echter dat Johannes de Graaff veeleer een corrupt koopman dan een integer eilandbestuurder was. Tijdens zijn leven heeft hij zich op onvoorstelbare wijze, mede ten koste van zijn eilandgenoten, verrijkt. Hij stierf als één der rijkste bestuurders uit de Statiaanse geschiedenis. Het historisch bewustzijn is voorts in zoverre inadequaat dat menigeen op het eiland de mening is toegedaan dat de zo rijke en welvarende episode uit de 18de eeuw bewijst dat het eiland ook nu nog de potentie heeft te kunnen uitgroeien tot een eiland van melk en honing.
Rodney en de zijnen vervullen bij menigeen een "scape-goat" functie. Waren zij niet tot hun snode plannen gekomen dan zou het eiland er nu geheel anders hebben uitgezien.
De gebeurtenissen uit die tijd hebben echter, naar wij menen, ook nog een andere

psychologische nawerking gehad. Zij hebben in niet geringe mate bijgedragen tot brede gevoelens van "underdog" te zijn; slachtoffer van krachten die niet beïnvloedbaar zijn. Deze gevoelens hebben als consequentie dat voor zelfonderzoek bij de meeste Statianen weinig ruimte is. Wij bedoelen dit niet in negatieve zin. In het vervolg van dit hoofdstuk zullen we zien dat er nog andere factoren zijn die dit relatieve gemis aan zelfkritiek rechtvaardigen.

De gevoelens van machteloosheid zijn nog aanzienlijk versterkt door de volstrekt stiefmoederlijke wijze waarop het eiland in de 19de eeuw door het moederland is behandeld. Het niet regelen van het grondgebruik in 1863 is als een grove nalatigheid te beschouwen en kan slechts verklaard - doch niet goedgepraat - worden door te wijzen op de omstandigheid dat het eiland in die dagen van nul en generlei betekenis voor het moederland was geworden.
In de vele rapporten en adviezen die de laatste jaren het licht hebben gezien wordt, openlijk dan wel in bedekte termen, gewezen op het gebrek aan bereidheid van de Statiaan landarbeid te verrichten. Zelden of nooit wordt echter de vraag gesteld naar de oorsprong van deze attitude. Wellicht schept het hier te berde gebrachte enige duidelijkheid met betrekking tot deze geesteshouding. We hebben geconstateerd dat, in het bijzonder in de tweede helft van de 18de eeuw, de handel de landbouw in belangrijkheid verre overtrof. St. Eustatius ontwikkelde zich niet tot een plantage-economie maar tot een eiland vol kooplieden van diverse pluimage. De 19de eeuw bracht een gestage verarming. De slaaf werd in toenemende mate geconfronteerd met de omstandigheid dat de verbindingen slechter werden, dat afzetmarkten verloren gingen en dat de dagelijkse organisatie van de "plantage" waarop hij werkzaam was bij gebrek aan goede leiding veel te wensen overliet.
In 1863 kon hij heel moeilijk aan een stukje grond komen. Hij kon kiezen tussen òf zich te binden aan zijn oude werkgever, òf het eiland te verlaten, òf zich om steun tot de eilandelijke overheid te wenden. De meeste vrijgelatenen voelden niets voor de eerste keuze, welke in feite continuering van hun armzalige positie impliceerde. De keuze voor het tweede alternatief was afhankelijk van de mogelijkheid tot vervoer en impliceerde grote risico's omdat de situatie op de naburige eilanden eveneens zeer slecht was. Derhalve bleef er voor velen niets anders over dan zich in de genade van de eilandelijke overheid aan te bevelen. Hier manifesteren zich dus reeds de wortels van twee belangrijke factoren, te weten (a) het gevoel dat het bewerken van de grond tot niets zou leiden en (b) een gevoel van afhankelijkheid van het koloniale

bestuur. Men keerde het land letterlijk de rug toe en ging en masse in Oranjestad wonen.
Van een traditie van verbondenheid met de grond is derhalve in de geschiedenis van het eiland nauwelijks sprake geweest, althans onder de gekleurde bevolking die nu het overgrote merendeel van de eilandelijke populatie uitmaakt. Integendeel, zou men haast zeggen; het mislukken van de sea-island cotton en sisal cultures onderstreepte eens te meer dat men het niet "in the country" moest zoeken.

Met name de mogelijkheden die geboden werden in de olie-industrie op Curaçao en Aruba betekenden een sterke "reinforcement" van deze attitude. Tijdens de eerste migratiegolf moest de overheid haar zorgende functie wederom intensiveren aangezien er, zoals we zagen, weinig geld vanuit de Benedenwinden werd overgemaakt. Een en ander is misschien nog beter te begrijpen wanneer we ons in de leefwereld trachten te verplaatsen van één van die vele Statianen die al bij de eerste roep om werkkrachten in de jaren twintig naar Curaçao trok. Laten we veronderstellen dat hij de zoon is van een arme gekleurde Statiaan die een gedeelte van zijn tijd besteedt aan het verbouwen van yams en sweet potatoes en verder is aangewezen op de karige inkomsten van zijn baantje bij het eilandbestuur.
Onze man heeft in zijn jeugd slechts ellende gezien; het bewerken van de grond was een noodzakelijk kwaad in zijn ogen.
Hij grijpt zijn kans en, onervaren als hij is, hij reist samen met zijn vrienden naar Curaçao. Hij verdient goed maar wordt in 1931 toch ontslagen en keert in arren moede naar St. Eustatius terug en hij moet constateren dat de situatie thuis zo mogelijk nog ellendiger is geworden. De sisaloogsten, waarover zijn moeder zo enthousiast en hoopvol schreef, zijn mislukt en de afhankelijkheid van het locale bestuur is slechts toegenomen. Enkele jaren later kan hij opnieuw naar de Benedenwinden, nu naar Aruba. Hij is inmiddels getrouwd en hij neemt zijn gezin mee. Gedurende de oorlog en tot aan het begin van de jaren vijftig hebben zij het goed. Zij leven in een voor Statiaanse begrippen ongekende welvaart. Tijdens de lay-off wordt hij ontslagen en wederom keert hij naar zijn familie op St. Eustatius terug. Hij heeft weinig gespaard; zijn gezin heeft veel geld gekost en hij is - net als alle anderen op Aruba - gewend geraakt aan een welvaartspeil dat op St. Eustatius niet te bereiken is. De keuze is voor hem niet moeilijk. De grond kan hem, zo weet hij, nauwelijks een bestaan verschaffen. Hij wendt zich tot de overheid die spoedig een begin

zal maken met de start van wegenaanleg, gefinancierd uit de eerste fase van het "Ontwikkelingsplan Bonaire en Bovenwindse Eilanden".
Bovendien breekt een periode aan waarin het politieke leven op het eiland tot ontwikkeling komt. Het politiek bewustzijn is op de Benedenwinden ontwaakt en enkele eilandgenoten beloven vast werk bij de overheid in ruil voor ...
Onze man heeft nooit de stimulans gekregen tot het ontwikkelen van eigen initiatief. De beslissingen die hij nam om te emigreren werden geboren in een soort "oliekoorts"; de besluiten om terug te keren vonden hun oorsprong in gedwongen ontslag.
Degene die niet naar de Benedenwinden trok is zo mogelijk nog sterker afhankelijk van de locale overheid.
Het karakter van de hulpverlening - tijdelijke werkgelegenheid door het uitvoeren van infra-structurele werken - heeft gedurende de laatste decennia de geschetste attitudes alleen maar versterkt. De afronding van het ene project bracht werkloosheid; de geruchten over het volgende project veroorzaakten een afwachtende houding waarin de hoop op een baantje de Statiaan op de been hield.

Vatten wij de in deze paragraaf genoemde ontwikkelingen en effecten kort samen, dan komen wij tot het volgende beeld.

	materiële ontwikkelingen	psychologische effecten
historische invloeden	kleinlandbouw	
	overheersende rol handel	vertekend historisch bewustzijn
	ineenstorten handel	"underdog" gevoelens
	verwaarlozing door moederland	
	toename isolement	toenemende weerstand landbouw
	wanbeleid manumissie	
	mislukken cultures	
	zuigkracht olie-industrie	afhankelijkheidsgevoelens bij thuisblijvers
	wijziging bevolkingssamenstelling	

hogere levensstandaard migranten	
lay-off	afhankelijkheidsgevoelens bij remigranten
toename overheids-bemoeienis	legitimatie afhankelijk-heidsgevoelens
conjuncturele hulp-verlening	hoopvolle, afwachtende houding

Wij beseffen zeer wel dat hiermede de historie niet volledig recht gedaan is. Toch zijn wij ervan overtuigd dat de grote lijnen die wij trokken, gelet op de ons ter beschikking staand historische informatie, ons een beter zicht kunnen verschaffen op de huidige sociaal-economische situatie. In de volgende paragraaf zullen wij trachten dit beeld aan te vullen door te bezien welke vormende krachten aanwezig zijn binnen de huidige institutionele constellatie van de eilandelijke samenleving.

8.2 Institutionele vormgeving, materiële ontwikkeling en psychologische effecten

In hoofdstuk 4 schreven wij over de Eilandenregeling Nederlandse Antillen van 1951. In deze Eilandenregeling zijn bestuurlijke bepalingen opgenomen met betrekking tot de vier eilandgebieden. De regeling kent een ruime autonomie toe aan elk der eilandgebieden.
Wij brengen in herinnering dat het bestuur van het eilandgebied de Bovenwindse Eilanden als volgt is geregeld:

1. Er is een eilandsraad bestaande uit vijftien leden; de bewoners van elk eiland kiezen vijf leden, die tezamen een afdeling van de raad vormen.
2. Er is een bestuurscollege bestaande uit de gezaghebber en zes gedeputeerden; iedere afdeling kiest twee gedeputeerden.

De gezaghebber oefent op Saba en St. Eustatius zijn taak uit door middel van een administrateur, die door de gouverneur wordt benoemd en ontslagen. De gezaghebber resideert op St. Maarten. Een zeer belangrijk deel van de bestuurlijke taak van de gezaghebber is gedelegeerd naar de administrateurs. St. Eustatius wordt dus in feite bestuurd door een administrateur als plaatsvervanger van de gezaghebber en vijf leden van de eilandsraad. Twee van de vijf leden - de deputy's - vormen tezamen met de administrateur het dagelijks bestuur van het eiland. De administrateur is voorzitter van de eilandsraad op zijn eiland doch hij heeft binnen deze raad een raadgevende stem.
Uit deze regeling vloeit voort dat elke partij die drie van de vijf zetels binnen de eilandsraad bezet in feite vele, binnen haar bevoegdheid vallende, beslissingen kan nemen zonder dat de oppositie hier iets tegen kan doen. Zij behoeft zelfs de oppositie vaak niet eens in een raadsvergadering te raadplegen omdat voor het bijeenroepen van zulk een vergadering ten minste drie leden daartoe de wens te kennen moeten geven.
Deze vèrgaande bestuurlijke decentralisatie moge erg democratisch lijken, zij heeft ingrijpende politieke en sociale implicaties voor de Statiaanse samenleving.

Op het politieke leven op het eiland zijn wij in hoofdstuk 5 gedetailleerd ingegaan. We deden dat mede omdat de politiek als institutie een voor de sociaal-economische ontwikkeling van het eiland zo indringende rol speelt. Over de ontstaansgeschiedenis van het politieke bedrijf alsmede over de uitingsvormen ervan zullen wij hier niet opnieuw uitweiden. Wel willen we

proberen de invloeden op het spoor te komen die er van deze institutie uitgaan op de materiële vormgeving van de Statiaanse samenleving en op de belevingswereld der Statianen.
Ook hier weer geldt dat onze benadering noodzakelijkerwijs kwalitatief van aard zal zijn. Bezien we eerst de relatie tussen het politiek bedrijf en de materiële vormgeving der samenleving.

In hoofdstuk 5 hebben wij uitgebreid aandacht geschonken aan de patronageverhoudingen op St. Eustatius. Met nadruk wezen wij erop dat de hier ontstane politieke patronage eer in zijn ontstaan is bepaald door het persoonlijk handelen van enkele politici - waarvan de door ons ten tonele gevoerde Mr. X een belangrijke exponent is - dan door reeds daarvóór aanwezige traditionele patronagerelaties die als gevolg van structurele sociaal-economische wijzigingen van karakter veranderden. Wij hebben tevens gezien dat er na de lay-off op St. Eustatius een relatief gunstig klimaat ontstond voor de groei van politieke patroon-cliënt relaties. We stelden vast dat Mr. X. op een zeer adequate wijze inspeelde op de gegeven sociaal-economische situatie en we kunnen daaraan toevoegen dat de hierboven beschreven bestuurlijke decentralisatie hem daartoe een gunstige uitgangspositie bood. Het ontstaan van een systeem van politieke patronage impliceerde dat de regerende politieke partij de first-order resources monopoliseerde. Deze hulpbronnen, die voornamelijk van budgettaire aard zijn, werden vaak aangewend als ruilmiddel in de strijd om de electorale steun van de eilandbewoners. Begrotingsgelden, al dan niet gekanaliseer via arbeidsplaatsen, werden mede aangewend ter continuering van de politieke en derhalve van de bestuurlijke macht. Dit impliceerde in feite een centraal geleide arbeids- en inkomensverdeling. Deze ontwikkeling is nog versterkt doordat niet alleen de gelden van de normale jaarlijkse eilandbegroting maar ook de extra ter beschikking gestelde financiën (ontwikkelingsgelden) mede bij gebrek aan andere kanalen binnen de Statiaanse samenleving gewoonlijk met inschakeling van het eilandbestuur zijn besteed.

Het systeem van politieke patronage is zo mogelijk nog sterker geworden sinds het ontstaan en de groei van de oppositionele Windward Islands Peoples' Movement. Hoewel deze partij politieke patronage afwijst, heeft zij - niet minder dan Mr. X. - noodgedwongen gebruik moeten maken van patronage-achtige relatie teneinde politieke macht te verwerven.
Dit twee-partijenstelsel heeft een factievorming veroorzaakt, niet alleen op

politiek niveau maar ook in de sociale sfeer. De bevolking is heel duidelijk in twee kampen verdeeld.

Reeds eerder constateerden wij dat het beschikbaar stellen van overheidsbanen mede uit politieke overwegingen is te verklaren. De gevolgen van deze politiek zijn duidelijk: de Dienst Openbare Werken is in verhouding tot de omvang der bevolking disproportioneel groot. Bovendien heeft dit beleid arbeidskrachten aan de landbouw onttrokken. Voorts kan gesteld worden, dat de beroepsdifferentiatie op het eiland tamelijk eenzijdig is. Velen verrichten (part-time) werk bij de D.O.W. waarvoor geen scholing vereist is. De overheid voert geen beleid op het vlak van omscholing, bijscholing of vaktraining.

De tweespalt die als gevolg van de politieke differentiatie is ontstaan, werkt sterk remmend op de economische samenwerking tussen de neringdoenden op het eiland. Ook binnen de groep winkeliers is de politieke voorkeur sterk verdeeld. De samenleving is transparant; men kent de politieke keuze van een winkelier al spoedig. Er zijn zoveel verkooppunten op het eiland, dat het hebben van een vaste klantenkring zeer belangrijk is. De middenstand op het eiland kan niet bestaan zonder het systeem van krediet verlenen. Wie geen krediet wil verlenen aan zijn klanten kan zijn winkel wel sluiten. Uiteraard verleent een winkelier liever krediet aan iemand die regelmatig werk heeft dan aan een werkloze. Het is duidelijk dat de meeste werklozen hun stem geven aan de oppositie. De winkeliers die op een spoedige ommekeer gokken zullen eerder geneigd zijn de werklozen krediet te geven.

Het gemis aan economische coöperatie doet zich eveneens gelden in de toeristensector. Pogingen om te komen tot samenwerking tussen de verschillende pensionen hoteleigenaars zijn gestrand op achterdocht. Het gebrek aan economische samenwerking heeft geleid tot een volstrekt abnormaal hoog prijsniveau. Toegegeven, de kosten van levensmiddelen zijn extra hoog vanwege de hoge transportkosten, doch het gebrek aan samenwerking heeft tot gevolg dat elke winkelier zijn relatief kleine bestelling zelf verzorgt. Gemeenschappelijke inkoop zou de transportkosten aanzienlijk kunnen drukken. De eilandelijke overheid voert prijsbeleid noch saneringsbeleid.

Een ander gevolg van de sterke politieke differentiatie en naijver is de desorganisatie in de ambtelijke sfeer. Sommige ambtelijke bureaus zijn ontstaan

uit politieke patronage. De betreffende ambtenaren hebben geen adequate opleiding genoten voor het werk waartoe ze zijn aangesteld. Hun benoeming houdt niet zelden mede verband met hun politieke voorkeur. Aflossing van de bestuurlijke wacht betekent meestal een zekere reorganisatie in het ambtelijk apparaat.
De ambtenaar kan weinig continuïteit in zijn werk brengen, aangezien het heel goed mogelijk is dat het beleid na de volgende verkiezingen geheel wordt omgegooid.

De aflossing van de wacht betekent niet zelden dat de nieuwe bestuurders zich genoodzaakt zien relatief dure reizen te ondernemen om op deze manier hun goede wil en vernieuwingsdrang aan den volke te tonen. Reizen heeft dan de betekenis van nieuwe wegen zoeken om uit de impasse te geraken. Het is evident dat hierdoor de bestuurlijke overheadkosten hoog zijn.

Het ongewisse van de eilandelijke politiek betekent een sterke rem op de relatie tussen bestuurders en diegenen die belangrijke posten in de samenleving bekleden, zoals de onderwijskrachten en de arts. Dat deze zo noodzakelijke samenwerking moeilijk van de grond komt, kan heel goed worden verstaan als men bedenkt dat bij een mogelijke politieke machtswisseling eens gemaakte afspraken gemakkelijk op de helling komen te staan. De onzekere politieke toekomst werkt sterk remmend op potentiële investeerders. Het is begrijpelijk dat men niet gaarne geld steekt in een project dat door de ene politieke partij wordt gesteund, maar dat door de rivaal, indien aan de macht gekomen, zal worden geboycot. De onzekerheid omtrent de politieke toekomst wordt verder nog gevoed door het feit dat de electorale achterbannen van regeringspartij en oppositie kwantitatief nauwelijks voor elkaar onderdoen.
Met nadruk willen wij er op wijzen dat het ons onmogelijk is een beschouwing te geven van de huidige situatie zonder evaluatief of zo men wil kritisch te werk te gaan. Het voornaamste doel van onze analyses is gelegen in de wens de huidige situatie zodanig te bezien dat daaruit mogelijkerwijs lering voor de toekomst getrokken kan worden. Onze beschouwingen richten zich niet op personen maar op structurele problemen. Dat uit een afgewogen gedachtenvorming over de structurele problematiek oordelen over persoonlijk handelen kunnen voortvloeien is evident en onvermijdelijk.
Daar moet aan toegevoegd worden dat het politieke spel noch door een centraal regeringsbeleid noch door de controlerende functie van grote maatschappelijke

groepen, zoals vakbonden, kan worden afgezwakt.

Bezien we vervolgens de samenhang tussen het politiek krachtenspel en de belevingswereld van de Statiaan.
We hebben in de vorige paragraaf al gezien dat de in deze eeuw zo sterk toegenomen overheidsbemoeienis duidelijk gevoelens van afhankelijkheid heeft geschapen. Daarnaast constateerden wij dat er een hoopvolle afwachtende houding was gegroeid. Welnu, het ijveren van politici als Mr. X. voorzag in een behoefte. Hier was eindelijk iemand die de zaken eens grondig zou aanpakken en wel tot op hoog bestuurlijk niveau. De ontwikkeling van de politieke patronage en met name het twee-partijenstelsel zorgden ervoor dat de spoeling dun werd. De first-order resources werden nu immers door twee politieke exponenten gedeeld. Dit impliceerde dat de behoefte aan een functionele patroon-cliënt relatie sterk toenam, waardoor uiteraard gevoelens van afhankelijkheid ontstonden.
Konden bij het een-partijstelsel de aanwezige banen over de gehele bevolking worden verdeeld, bij het twee-partijensysteem liep een groot gedeelte der bevolking, namelijk diegenen die in de verkiezingstijd op het verkeerde paard hadden gegokt, een gerede kans werkloos te worden of te blijven. Uiteraard riep dit bij veel mensen ernstige gevoelens van verbittering en frustratie op.

De wijze van politiek voeren heeft ertoe bijgedragen dat vele Statianen een vrij eenzijdige visie op bestuur en beleid hebben. Het gaat immers niet zozeer om wat er gezegd wordt in de verkiezingstijd, het gaat erom wie het zegt. De Statiaan is zich zeer goed bewust van de werking van de politieke machine. Zo weet hij ook dat persoonlijk initiatief slechts kans van slagen heeft indien hij de heersende partij op zijn hand heeft. Hij moet echter altijd het risico nemen dat zijn ijveren bij een machtswisseling effectloos wordt. Deze wetenschap werkt remmend op het particulier initiatief. De hieruit voortvloeiende geesteshouding heeft derhalve meer met realiteitszin dan met inertie, apathie of luiheid te maken. Voor initiatief heb je meestal de overheid nodig. Medewerking van de overheid betekent het nemen van een zekere politieke hypotheek die in de verkiezingstijd afgelost moet worden door middel van het stemgedrag. Bepaald stemgedrag kan positief of negatief uitvallen, al naar gelang de rich-

ting waarin de politieke balans doorslaat (1).

We hebben gezien hoe een duidelijke factievorming binnen de samenleving is ontstaan. De doorzichtigheid van beleidvoeren heeft op het eiland veel afgunst en naijver veroorzaakt. Het is voor een ieder zichtbaar dat de politieke patronage werkt. De één krijgt een baan, de ander moet zich maar zien te redden. Deze fricties hebben als consequentie dat de eensgezindheid onder de bevolking hoe langer hoe meer afbrokkelt. Het persoonlijk welzijn staat op de voorgrond, waardoor een eenzijdige hang naar het materiële wordt aangewakkerd. De jonge Statiaan is geneigd "niets meer voor niets" te doen. Het ontbreken van een "wij-gevoel" is een schrijnende zaak voor de oudere garde die gewend was dat men problemen op het eiland samen te lijf ging. Het oordeel over de jeugd is dan ook vaak vernietigend.

Vanwege de hoge kosten van levensonderhoud is er een groeiende antipathie jegens de middenstand ontstaan. Het is, gezien de zeer hoge prijzen, niet zo verwonderlijk dat sommige winkeliers voor woekeraars worden uitgemaakt.

De relatieve disfunctionaliteit van het ambtelijk apparaat heeft menig ambtenaar onverschillig gemaakt. Het ambtenaar-zijn is een broodwinning en van de dienende functie is weinig meer over. Dat deze ontwikkeling een, wellicht onbedoelde, ambtelijke willekeur in de hand kan werken, behoeft niemand te verwonderen.

De Nederlandse onderwijzer en arts worden vaak snel na hun aankomst gedemotiveerd door de bijwerkingen van het politiek systeem. Sommigen bieden weerstand aan de immer aanwezige bestuurlijke en ambtelijke problemen, anderen volstaan met het doen van hun normale werk zonder zich aan extra inspanningen te wagen. De meesten onthouden zich van een politieke stellingname.

Zo zien we dat de politieke patronage, met name sinds de zo zeer toegenomen polarisatie tussen de Democratic Party en de Windward Islands Peoples' Movement, niet alleen zeer ingrijpende consequenties heeft voor de materiële vormgeving van de samenleving, doch ook van sterke invloed is op de belevings-

(1) De kans dat de balans doorslaat is duidelijk aanwezig, getuige de uitslag van de in april 1979 gehouden eilandsraadsverkiezingen: de WIPM heeft deze verkiezingen gewonnen met een verschil van 24 stemmen!

wereld der Statianen.

In hoofdstuk 6 zijn wij tamelijk uitgebreid ingegaan op de huidige religieuze verhoudingen op het eiland. Wij constateerden dat met name de Zevendedagadventisten zich als religieuze groepering sterk profileren. Wij kunnen ons afvragen welke verbanden er bestaan tussen bepaalde materiële ontwikkelingen op het eiland en het karakter van deze sociale institutie.
Voorts besteden wij aandacht aan hiermee samenhangende psychologische effecten. Wij zullen daarbij in belangrijke mate teruggrijpen op hetgeen we in paragraaf 3 van hoofdstuk 6 reeds te berde brachten.

Zoals gezegd heeft de snelle groei van het Zevendedagadventisme sinds de jaren vijftig van deze eeuw een heel duidelijk stempel gedrukt op de religieuze vormgeving van de Statiaanse samenleving. We hebben leer en leven van deze religieuze groepering gedetailleerd besproken; we zullen hier verder niet op ingaan. Wij memoreren dat de Zevendedagadventist leeft binnen een spanningsveld dat begrensd wordt door dominante hoop en dominante vrees. De dominante hoop om te kunnen stijgen op de maatschappelijk ladder zet hem ertoe aan voortdurend te streven naar mobilisatie van sociale en economische hulpbronnen. Daarnaast bestaat een nooit aflatende angst om een stapje terug te moeten doen op de maatschappelijke ladder. Zowel hoop als vrees dienen ter stimulering van een levenswijze waarin hard werken, spaarzin en een voorzichtig bestedingspatroon gelden als maatschappelijke deugden.
De verticale mobiliteit kan in deze zienswijze het best bereikt worden via het onafhankelijk ondernemerschap en/of een beroepsmatige zelfstandigheid.

Zoals we zagen, kent de leer der Zevendedagadventisten zeer strikte regels die op straffe van religieuze uitsluiting nageleefd dienen te worden. De theologie draagt een tamelijk agressief karakter waar het de houding jegens andersdenkenden betreft. Met name het Katholicisme wordt als een verderfelijke dwaalleer beschouwd.
Eén en ander heeft tot gevolg gehad dat op St. Eustatius een heel duidelijke religieuze factievorming is ontstaan. Aan de ene kant staan de Adventisten en aan de andere kant de Methodisten en Rooms-Katholieken. (1).

(1) Pro memorie: de getalsverhoudingen tussen Methodisten, Rooms-Katholieken en Zevendedagadventisten zijn (in deze volgorde) als volgt: 582; 310 en 293.

De twee laatstgenoemde kerkgenootschappen hebben in het verleden al heel wat conflicten uitgevochten doch zijn, wellicht mede door de agressieve proselitering van de Adventisten, tot zekere samenwerking gekomen.
De mate waarin religieuze polarisatie optreedt, kan zeker worden beïnvloed door de voorganger ("elder") van de Zevendedagadventisten. Deze man staat in hoog aanzien bij zijn geloofsgenoten en hij heeft door het frequente en drukke kerkbezoek zeer regelmatig toegang tot vele harten.
De religieuze factievorming heeft vèrstrekkende gevolgen voor de vormgeving van de samenleving. We zullen hier enkele ontwikkelingen de revue laten passeren.

De leer der Zevendedagadventisten staat zeer afwijzend ten opzichte van het Caribisch gezins- en familiepatroon. De relatieve permissiviteit jegens het buitenechtelijk gedrag van de man wordt ten strengste afgekeurd. Hieruit vloeit voort dat onder de Zevendedagadventisten sterk de nadruk ligt op de Westerse gezinsvorm (nuclear family) waarin voor buitenechtelijke verhoudingen geen plaats is.
Terzijde zij opgemerkt dat in het gevecht tussen credo en "machismo" de eerste partij nogal eens het onderspit moet delven! Daarop volgt echter meestal boetedoening waarna de zondaar weer in de hechte gemeenschap der gelovigen kan worden opgenomen.
Religieus gemengde huwelijken zijn niet toegestaan. Het gevolg hiervan is dat endogamie regel wordt. Of hierdoor in de toekomst verschijnselen van inteelt aan het licht treden valt nog niet te overzien.

Wij hebben gezien dat de Zevendedagadventist ervan overtuigd is dat zijn eigen persoonlijke arbeid en spaarzin hem de zo begeerde maatschappelijke vooruitgang zal brengen.
Na enkele decennia valt reeds te constateren dat de middenstand op St. Eustatius gedomineerd wordt door de Zevendedagadventisten. Daarbij valt op dat er weinig sprake is van economische samenwerking tussen de winkeliers annex geloofsgenoten. Deze omstandigheid vloeit mede voort uit een streven naar zelfstandigheid en beroepsmatige onafhankelijkheid, zijnde eigenschappen die, zoals we zagen, inherent zijn aan het beleden geloof. Iedereen werkt hard in zijn eigen winkeltje en tracht zich van een eigen klantenkring te verzekeren. Ook de weinige, oudere Adventisten die nog grondjes "in the country" bewerken, zijn afgestapt van de eertijds zo veelvuldig voorkomende gezamenlijke arbeid.

De resultaten van hun noeste vlijt zijn ernaar. Het gaat de Adventisten meer naar den vleze dan hun niet-geloofsgenoten. De inkomensdifferentiatie wordt zodoende indirect door de religie bepaald.

De sterke opkomst van het Zevendedagadventisme en de daaruit voortgevloeide religieuze polarisatie heeft evenzeer een aantal in het oog springende psychologische effecten.
Allereerst moet dan gewezen worden op de gevolgen die de leer der Zevendedagadventisten heeft voor de belevingswereld van de gelovigen. De leer impliceert, zoals bekend, een streng gereguleerde levenswijze. Deze levenswijze kan slechts dan door de kerkleiding worden bekrachtigd en gehandhaafd indien er een strenge sociale controle wordt uitgeoefend. De gelovigen houden elkaar in de gaten en hebben de plicht eventuele misstappen van geloofsgenoten onverwijld aan de kerkleiding mee te delen. Dat deze kerktucht aanleiding geeft tot stresssituaties, roddel en achterdocht is niet verwonderlijk. Dat zij een sta-in-de-weg vormt voor gevoelens van maatschappelijke solidariteit is eveneens te begrijpen. Het voldoen aan de religieuze regels verwordt op deze wijze van een principiële levensovertuiging tot een maatschappelijk keurslijf.
Deze ontwikkeling gaat niet onopgemerkt voorbij aan andersdenkenden die hierin aanleiding zien om het gedrag van Adventisten te kenschetsen als huichelarij in plaats van het te eerbiedigen als de logische consequentie van een respectabele levensovertuiging. De Adventist kan deze kenschetsing natuurlijk afdoen als een onbeduidende "wereldse" reactie van een ongelovige. In de kleine Statiaanse samenleving waarin iedereen elkaar kent zal een dergelijke afkeurende karakterisering echter hard aankomen en bijdragen tot gevoelens van stress. Deze gevoelens hebben hun uitwerking in het relationele vlak en dragen bij tot de groeiende polarisatie.
Anderzijds kunnen zij versterkend werken op het saamhorigheidsgevoel binnen de groep der gelovigen. De sociale contrôle binnen de groep der Zevendedagadventisten heeft derhalve als het ware een centrifugale maar ook een centripetale uitwerking op de sociale relaties binnen die geloofsgemeenschap.

De emotionele problematiek kan verder nog worden versterkt door het verbod op gemengde huwelijken. Indien een meisje dat het Methodistische geloof belijdt, met een Zevendedagadventist wil trouwen, zal zij zich tot het Adventisme moeten bekeren. Het omgekeerde zal bijna nooit voorkomen. Menig rechtgeaard Methodist is op deze wijze niet alleen in conflict met de eigen principes

gekomen, maar ook met de familie die ongaarne een geliefde naar het andere kamp ziet vertrekken.

Wij hebben reeds gezien dat het geloof van de Zevendedagadventisten arbeidzaamheid positief waardeert. De Adventisten onderscheiden zich door een bijzonder arbeidsethos. Deze instelling jegens arbeid geldt in de eerste plaats de eigen werkzaamheden en kan moeilijk uitgelegd worden als een positieve instelling jegens samenwerking met anderen.
De Adventist heeft voorts ook een positieve instelling jegens scholing en onderwijs. Het onderwijs wordt gezien als de enige weg naar grotere economische zelfstandigheid. Stijging op de maatschappelijke ladder is slechts weggelegd voor diegenen die goed onderwijs genoten hebben. Soms is het voor Adventisten een probleem een keuze te maken tussen de twee lagere scholen. De Rooms-Katholieke school is eigenlijk uit den boze, maar op de openbare school krijgen de kinderen eens per week godsdienstles van de Methodistenvoorganger die vanaf de preekstoel menige aanval op de Zevendedagadventisten lanceert.

Wij hebben in hoofdstuk 6 een discussie gewijd aan de vraag of de Zevendedagadventist gezagsgetrouw is. Naar de regels van zijn geloofsleer is hij verplicht elke revolutionaire omwenteling van het huidige gezag of elke poging daartoe resoluut af te wijzen. In de praktijk echter zien we dat de oppositionele WIPM veel jonge Zevendedagadventisten onder zijn aanhangers telt. Het Zevendedagadventisme op St. Eustatius zal waarschijnlijk dus wel remmend werken op het ontstaan van een agressieve, revolutionair georiënteerde politieke ideologie doch is nauwelijks een regulerende factor waar het de huidige politieke tegenstellingen betreft. Dit is ook wel te begrijpen indien men zich realiseert dat de WIPM zeker geen revolutionair elan heeft. Indien de WIPM aan de macht zou komen zou hoogstwaarschijnlijk de wijze van politiek bedrijven in grote lijnen niet drastisch veranderen. Zevendedagadventisten kunnen zodoende gemakkelijk op de WIPM stemmen. Het gaat immers niet om een totaal andere bestuursvorm, maar veeleer om een afwisseling van posities door personen die meer vertrouwen inboezemen.

Hiermee willen wij onze beschouwing over de samenhang tussen de institutionele vormgeving van de samenleving, toegespitst op politieke en religieuze verscheidenheid, en enkele materiële ontwikkelingen en psychologische effecten afsluiten. Er zijn ongetwijfeld nog andere invloeden te noemen. Men denke aan

de, zij het geringe, instroom van gepensioneerde Amerikanen; aan het gezins- en familiepatroon; aan de mogelijke referentiefunctie van de levenswijze der Nederlandse blanken, etcetera. Wij menen echter hiermee de twee belangrijkste institutionele exponenten behandeld te hebben.

Ter afsluiting van deze paragraaf geven wij hieronder nog een samenvatting van de door ons genoemde ontwikkelingen en effecten

	materiële ontwikkelingen	psychologische effecten
institutie		
- politiek	decentralisatie	
	Eilandenregeling 1951	
	ontwikkeling politieke patronage	groeiende behoefte patroon-cliënt relatie
	werkgelegenheid als ruil-middel	afhankelijkheidsgevoelens
	factievorming als gevolg van tweepartijenstelsel	enge perceptie politiek
	achteruitgang landbouw; groei D.O.W.	weerstand landbouwwerk
	eenzijdige beroepenstruc-tuur	ontbreken stimulans parti-culier initiatief
	economisch individualisme	groeiende afgunst en naijver
	explosieve prijsstijgingen	antipathie ten opzichte van middenstand
	ambtelijke desorganisatie	hang naar het materiële; ont-breken "wij-gevoel"
	grote bestuurlijke overhead-kosten	ambtelijke onverschilligheid
	stagnatie in samenwerking "sleutel-beroepen"	demotivatie "sleutel-functio-narissen"
	gebrek aan potentiële investeerders	

- religie	factievorming	stressvorming bij 7eD Adv.
	Meth. + R.K. anti 7eD Adv.	
		ontbreken gevoelens van sociale solidariteit
	doorbreken patronen van seksuele relatievorming	
		emotionele problematiek door verbod op gemengd huwen
	endogamie	
		gevoelens van afkeer jegens 7eD Adv.
	monopolisering middenstand door 7eD Adv.	
		gossip en verdachtmakingen
	economisch individualisme	
	inkomensconcentratie bij 7eD Adv.	positieve instelling van 7e D Adv. ten opzichte van arbeid onderwijs

8.3 St. Eustatius als afhankelijk eiland; ontwikkelingen en effecten

In het voorgaande hebben we getracht een analyse te maken van de materiële ontwikkelingen en psychologische effecten die samenhangen met respectievelijk de geschiedenis van het eiland en de institutionele vormgeving, toegespitst op de politiek en de religie.
In deze paragraaf willen we de samenleving bezien vanuit een derde gezichtspunt, namelijk de relatieve afhankelijkheidspositie van het eiland. Aan het slot van hoofdstuk 3, handelend over de economie van het eiland, vroegen wij ons af of de hulpverlening aan St. Eustatius tot nu toe niet al te zeer is afgestemd op vooronderstellingen die vervat liggen in het "culture of poverty" model. Wij stelden dat de structurele aspecten van de externe relaties van St. Eustatius binnen grotere staatkundige gehelen te weinig aandacht hebben gekregen. Te weinig, zo meenden wij, is onderkend dat de Statiaanse economie sterk wordt bepaald door invloeden en relaties van buiten-eilandelijke aard. Wij maakten melding van de recente ontwikkeling van het besef dat de economische problemen van de verschillende samenlevingen in het Caribisch gebied en meer algemeen in Latijns-Amerika in eerste instantie het gevolg zijn van een afhankelijkheidsrelatie. Wij verwezen daarbij naar het werk van Demas, die een vijftal uitingsvormen van deze afhankelijkheid heeft opgesomd (1). Genoemde uitingsvormen hebben voornamelijk betrekking op de economische afhankelijkheid.
Op genoemde plaats stelden wij de vraag of een benaderingswijze welke deze afhankelijkheidsrelatie jegens grotere sociaal-economische verbanden centraal stelt, niet mede bij zou kunnen dragen tot een beter zicht op de eigen aard en de interne werkingen van de Statiaanse samenleving.
Hierna zullen wij ons met deze vraag verder bezighouden.
Alvorens echter stil te staan bij een mogelijke afhankelijke positie van de Statiaanse samenleving in relatie tot grotere samenlevingsverbanden, is het noodzakelijk enige opmerkingen te maken over vorenbedoelde zogenaamde "dependencia-theorieën". Noodzakelijkerwijs zal de beschouwing van beperkte aard zijn.
Daarna bezien wij in hoeverre de "dependencia-gedachte" voor onze analyse van de Statiaanse samenleving van nut is. Tenslotte zullen we nagaan welke samen-

(1) Zie: Demas, W.G., Situation and Change.
In: Beckford, G.L. (ed.), Caribbean Economy. Dependence and Backwardness. op. cit., p. 64.

hangen er zijn tussen een mogelijke situatie van afhankelijkheid en bepaalde materiële ontwikkelingen c.q. psychologische effecten.

Met name met betrekking tot de ontwikkelingsproblematiek van Latijns-Amerika is de laatste jaren een discussie op gang gekomen die zich vooral toespitst op de afhankelijkheidsproblematiek, samengevat in het begrip "dependencia". Dos Santos definieert dit begrip als volgt: "Dependence is a conditioning situation in which the economies of one group of countries are conditioned by the development and expansion of others" (1). Hij is van mening dat een relatie van onderlinge onafhankelijkheid tussen twee of meer economieën of tussen die economieën en het mondiale handelssysteem kan veranderen in een afhankelijke relatie. Dit gebeurt wanneer bepaalde landen op eigen krachten tot expansie geraken, terwijl andere, meer afhankelijke, landen slechts kunnen expanderen bij gratie van de groei van de dominante landen. Deze ontwikkeling kan zowel positieve als negatieve effecten op de directe ontwikkelingen van deze afhankelijke landen hebben, aldus Dos Santos. Deze definitie sluit aan bij de omschrijving die Demas geeft van "economic dependence" als zijnde "... a situation in which economic relationships between a country and other countries tend to be unequal and one-sided rather than equal and mutual. It thus has to do with relative power in the field of international economic relations".
Landen die, economisch gezien, onafhankelijk zijn, aldus genoemde auteur, drijven op eigen kracht en ontwikkelen een welvaartsniveau waarvan de determinanten binnen de economie van die landen zelf gezocht moeten worden. Economisch afhankelijke landen kennen echter slechts dan een toename van de welvaart indien de omstandigheden in de dominante landen gunstig zijn (2).

Degenen die uitgaan van het "dependencia"-principe leggen de klemtoon op het niet-autonome karakter van onderontwikkelde landen. In deze zienswijze is ontwikkeling niet een "inhaal" proces. De onderontwikkelde landen zijn via complexe afhankelijkheidsrelaties verbonden met de dominante landen en geïnte-

(1) Zie: Dos Santos, T., The Crisis of Development Theory and the Problem of Dependence in Latin America.
In: Bernstein, H. (ed.), Underdevelopment and Development. The Third world Today. Hammondsworth 1978, p. 76.

(2) Zie: Demas, W.G., Situation and Change.
In: Beckford, G.L. (ed.), Caribbean Economy. Dependence and Backwardness. op. cit., p. 61.

greerd in het mondiaal, kapitalistisch systeem. Binnen dit systeem zijn mechanismen werkzaam die structuren van afhankelijkheid creëren, waarbinnen slechts plaats is voor de "development of underdevelopment" (1). Wij komen daar straks op terug.

Dit denken over "dependencia" is nauw verbonden met de zogenaamde centrum-periferie theorie waarvan Galtung een der meest prominente vertegenwoordigers is. De wereld bestaat, aldus deze schrijver, uit Centrum- en Periferielanden. Elk land heeft op zijn beurt zijn centrum en periferie. Gesteld wordt nu dat er een imperialistische verhouding kan bestaan tussen een Centrumland en een Periferieland welke als karakteristiek heeft dat het een dominantieverhouding is. Zij is namelijk gebaseerd "op een bruggehoofd dat het centrum in het Centrumland (cC) vestigt in het centrum van het Periferieland (cP), tot voordeel van beide landen" (2).
In de relatie tussen het Centrumland en het Periferieland zijn bepaalde partijen aan elkaar gerelateerd door een belangenharmonie, andere daarentegen door een belangenconflict. Het essentiële van de theorie is, dat er meer conflict in het Periferieland is dan in het Centrumland. De theorie wordt schematisch als volgt weergegeven.

Figuur 4

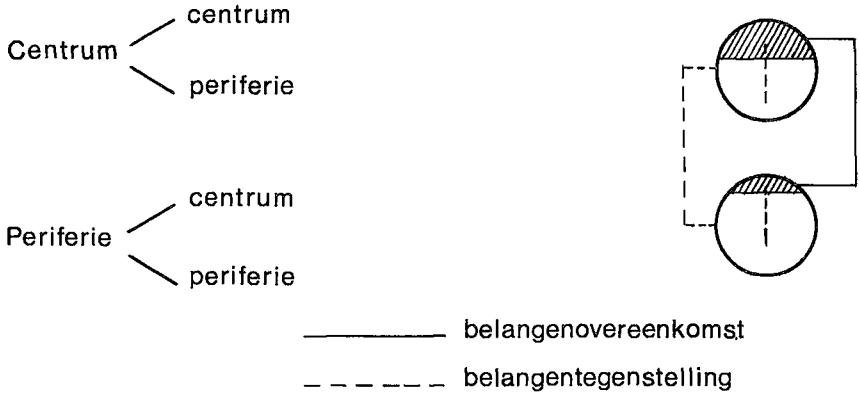

(1) Vergelijk ook: CEDLA-STAF. Het dependencia model in de ontwikkelingsproblematiek van Latijns-Amerika. Amsterdam 1973. p. 2.

(2) Zie: Galtung, J., Een structurele theorie van het imperialisme.
In: Bruijne, G.A. e.a. (eds.), Perspectief op ontwikkeling? Bussum 1976, p. 3.
De hier gepresenteerde afbeelding werd uit dit artikel overgenomen.

Kortheidshalve volstaan we hier met een samenvatting van deze theorie, zoals die door Galtung is gegeven in voornoemde publicatie. Als belangrijkste elementen van het C-P netwerk noemt hij:

"1. de algemene verarming van de periferie in de Periferie, die veroorzaakt wordt door de verticale arbeidsdeling binnen het Periferieland, en in het bijzonder door grote ongelijkheden (bijv. verschillen in toegang tot communicatiemiddelen) en conflicterende belangen in het Periferieland;
2. de manier waarop interactie, mobilisatie en organisatie van de periferie in de Periferie verhinderd worden door de feodale structuur binnen Periferielanden;
3. de algemene verarming van het Periferieland, die wordt veroorzaakt door de verticale arbeidsdeling, in het bijzonder die welke oorlogstuig en communicatiemiddelen betreft;
4. de manier waarop interactie, mobilisatie en organisatie van de Periferielanden verhinderd worden door de feodale interactie structuur tussen landen, welke a. het moeilijk maakt te interacteren met andere Periferielanden behorende tot dezelfde Centrumlanden, b. het nog moeilijker maakt te interacteren met Periferielanden die behoren tot andere Centrumlanden;
5. het feit dat het a fortiori moeilijk is voor de periferieën in de Periferielanden om te interacteren, te mobiliseren en te organiseren: (a) intra-nationaal vanwege (1) en (2); (b) inter-nationaal vanwege (3) en (4); (c) en ook nog omdat het centrum in de Periferie het monopolie heeft van internationale interactie in alle richtingen en er niet op gerekend kan worden dat het zal interacteren ten behoeve van zijn eigen periferie;
6. het feit dat vanwege het belangenconflict de periferie in de Periferie noch op de periferie in het Centrum noch op het centrum in het Centrum een beroep kan doen" (1).

De impliciete vooronderstelling dat onderontwikkelde landen in theoretisch opzicht geen gesloten systeem vormen is, zoals gezegd, één van de belangrijkste vooronderstellingen van de "dependencia" gedachte.
Een prominente vertegenwoordiger van deze gedachte is ongetwijfeld Andre Gunder Frank. Zijn werk is een reactie op de gangbare ontwikkelingstheorieën dat men een onderontwikkeld land moet zien als een "dual society". Laatstbedoelde be-

naderingswijze speelt een belangrijke rol in zowel de theorievorming als hulpverlening met betrekking tot ontwikkelingslanden.
Kort samengevat impliceert deze zienswijze dat er binnen een ontwikkelingsland twee deelgemeenschappen bestaan. Elk daarvan heeft een eigen historie, een eigen structuur en een verschillende hedendaagse dynamiek die grotendeels los van elkaar staan. Eén dezer gemeenschappen is in belangrijke mate positief beinvloed door relaties met de kapitalistische "buitenwereld" en is daardoor veranderd in een betrekkelijk modern, kapitalistisch en welvarend deel der natie. De andere daarentegen wordt gezien als onderontwikkeld, geïsoleerd, feodaal en "subsistence" georiënteerd.
Tegen deze benaderingswijze maakt Frank bezwaar.
"I believe on the contrary that the entire "dual society" thesis is false and that the policy recommendations to which it leads will, if acted upon, serve only to intensify and perpetuate the very conditions of underdevelopment they are supposedly designed to remedy" (1).
Centraal in zijn zienswijze staat het metropool-satelliet begrippenpaar. Er zijn wereld-metropolen met nationale en internationale satellieten. Als voorbeeld noemt hij de Verenigde Staten met als nationale satellieten de Zuidelijke Staten van dat land en als internationale satelliet Sâo Paulo. Sâo Paulo is echter weer metropool voor de provinciale satellieten, die op hun beurt weer als metropool fungeren voor satellieten in de regio. Er bestaat dus in feite een hele reeks van metropolen met hun satellieten.

In zijn werk probeert Frank een aantal hypothesen te toetsen die, indien bevestigd, tezamen vorm geven aan de theorie dat: "underdevelopment is not due to the survival of archaïc institutions and the existence of capital shortage in regions that have remained isolated from the stream of world history. On the contrary, underdevelopment was and still is generated by the very same historical process which also generated economic development: the development of capitalism itself" (2).
Kort samengevat luiden deze hypothesen als volgt:
- In tegenstelling tot de ontwikkeling van de wereldmetropool - die geen satel-

(1) Zie: Frank, A.G., The development of underdevelopment.
In: Cockcroft, J.D. a.o. (eds.), Dependence and Underdevelopment.
Latin America's Political Economy. New York 1972, p. 4.

(2) Idem, p. 9.

liet is ten opzichte van welke metropool dan ook - wordt de ontwikkeling van de nationale en andere ondergeschikte metropolen beperkt door de status van satelliet die zij nu eenmaal hebben.
- De satellieten maken hun belangrijkste economische ontwikkeling door als de banden met de metropool het zwaktst zijn.
- Indien de metropool herstelt van een crisis en de handels- en investeringsbanden herstelt via welke de satellieten volledig in het systeem zijn ingepast, of wanneer de metropool groeit om de tot dan toe geïsoleerde regio's in het wereldwijde systeem in te passen, wordt de daarvoor ontstane ontwikkeling en industrialisatie binnen deze regio's verstikt dan wel gekanaliseerd in een minder veelbelovende richting.
- De regio's die heden ten dage het meest onderontwikkeld en feodaal lijken hebben in het verleden de nauwste banden met de metropool gehad.

Frank noemt nog een aantal hypothesen die we hier verder niet zullen bespreken omdat zij van toepassing zijn op plantage-systemen die voor onze analyse verder van minder betekenis zijn (1).
De satellieten verkeren ten opzichte van de metropool in een zeer sterke afhankelijkheidspositie. De internationale èn nationale kapitalistische metropool-satelliet verhoudingen zijn zodanig dat in de satelliet van een zelfstandige ontwikkeling geen sprake kan zijn; er bestaat veeleer een "ontwikkeling van de onderontwikkeling" (2).

In een uitgebreid overzichtsartikel heeft Palma recentelijk een overzicht gegeven van verschillende aspecten van de "dependencia" benadering (3).
Hij onderscheidt binnen de "dependencia" approach drie richtingen.
In de eerste plaats noemt hij het theoretisch model zoals dat door Frank is opgezet en waarvan wij hiervoor heel beknopt melding maakten. Het essentiële van Frank c.s. is volgens Palma dat zij proberen een "theory of Latin American underdevelopment" te ontwikkelen "... in which the dependent character of these economies is the hub on which the whole analysis of underdevelopment

(1) Idem, pp. 9-17.

(2) Vergelijk eveneens: Frank, A.G., Lumpenbourgeosie; Lumpendevelopment. Dependence, Class, and Politics in Latin America. New York 1972.

(3) Zie: Palma, G., Dependency: A Formal Theory of Underdevelopment or a Methodology for the Analysis of Concrete Situations of Underdevelopment? In: World Development 6 (1978), pp. 881-924.

turns: the dependent character of Latin American economies would trace certain processes causally linked to its underdevelopment". In de tweede plaats onderscheidt hij binnen de "dependencia" theoretici een groep die probeert de analyses van de ECLA te herformuleren. Dit pogen is niet het eenvoudigweg toevoegen van nieuwe elementen aan de ECLA analyses maar het is een serieus streven om vanuit een ander gezichtspunt verder te komen dan de ECLA theorieën. (De analyses van de ECLA (United Nations Economic Commission for Latin America) mondden, kort gezegd, uit in het benadrukken van industrialisatie in de Latijns-Amerikaanse landen. Deze industrialisatie diende primair om tot importsubstitutie te geraken. Daarnaast heeft de ECLA ook de ontwikkeling van de landbouw gestimuleerd. Landbouw en industrie zouden zich in wederzijdse afhankelijkheid moeten ontwikkelen). In de derde plaats onderscheidt Palma een richting binnen de "dependencia" benadering waarbij niet geprobeerd wordt een formele mechanistische theorie van afhankelijkheid te ontwikkelen. Veeleer willen de voorstanders van deze zienswijze analyses uitvoeren die gericht zijn op concrete afhankelijkheidssituaties waarin landen of regio's zich bevinden (1).

Men kan derhalve niet spreken van één "dependencia" school maar men moet nuances in acht nemen die door de verschillende vertegenwoordigers van de "dependencia" gedachte zijn aangebracht.
Toch bestaat er onder deze verschillende vertegenwoordigers consensus omtrent een groot aantal zaken, te weten:

a. Onderontwikkeling is een historisch proces.
b. De afhankelijke landen vormen met de dominante landen één systeem, het kapitalistische.
c. Het is de specifieke geaardheid van dit systeem, die leidt tot het fenomeen "onderontwikkeling".
d. De constructie van duale samenlevingen wordt verworpen.
e. De band tussen het "economische" en het "sociale" wordt als zeer nauw gezien.
f. Ontwikkeling is een geweldig complex probleem waarvoor een multidisciplinaire aanpak vereist is (2).

(1) Idem, p. 899.

(2) Zie: CEDLA-STAF. Het dependencia model in de ontwikkelingsproblematiek van Latijns-Amerika. op. cit., p. 60.

Tot nu toe hebben we geprobeerd een zeer globaal overzicht te geven van het "dependencia" model dat mede uit de centrum-periferie gedachte is ontstaan. We hebben de gedachtengang van één der voornaamste vertegenwoordigers - Frank - weergegeven. We hebben voorts gezien dat er tussen de verschillende vertegenwoordigers van deze benaderingswijze verschil van mening bestaat, doch dat er anderzijds sprake is van consensus op een groot aantal punten.
Alvorens nu de critici van het "dependencia" model aan het woord te laten willen wij nog een opmerking maken over het begrip afhankelijkheid.
Tot nu toe hebben we het in een overwegend economische betekenis gehanteerd. Wij herhalen nog eens de vijf vormen van economische afhankelijkheid die Demas heeft genoemd, namelijk

1. Dependence through foreign ownership and control of key-sectors of the economy.
2. Dependence through foreign aid.
3. Dependence through trade.
4. Dependence through reliance on foreign human resources and foreign know-how.
5. Dependence through imported consumption and production patterns (1).

Ook Szentes noemt een aantal vormen van afhankelijkheid die van economische betekenis zijn. Hij onderscheidt

- "Directe" economische afhankelijkheid. Hij bedoelt daarmee een situatie aan te duiden waarin de sleutelposities in de economie in handen zijn of gecontroleerd worden door buitenlands monopoliekapitaal.
- Handelsafhankelijkheid. Deze afhankelijkheid "betekent enerzijds afhankelijkheid in handelsrelaties van enkele ontwikkelde kapitalistische landen waarmee het grootste deel van de handelstransakties plaatsvindt (we noemen dit "relationele afhankelijkheid") en anderzijds is het de algehele afhankelijkheid van de gehele ekonomie van de konjunkturele schommelingen van de kapitalistiese wereldmarkt" (2).
- Financiële afhankelijkheid. Deze is volgens Szentes het grootst in landen waar het banksysteem en daarmee de binnenlandse geldcirculatie en het kre-

(1) Zie: Demas, W.G., Situation and Change. op. cit., p. 64

(2) Zie: Szentes, T., Vormen van afhankelijkheid.
In: Amin, S. e.a. (eds.), Imperialisme en onderontwikkeling. Nijmegen 1976, p. 122.

dietsysteem onder buitenlandse contrôle staan. De financiële afhankelijkheid is dan een onderdeel en gevolg van de directe economische afhankelijkheid.
- "Technische" afhankelijkheid. Hiermee wordt de "intellectuele" import bedoeld, zowel in "gematerialiseerde" vorm als in "levende" vorm (1).

In een recente studie over de afhankelijkheidspositie van de Nederlandse Antillen, waarover later meer, voegen Van Dieten en Maduro hier nog twee categorieën aan toe, te weten
- Politieke afhankelijkheid. Deze vorm is het gevolg van economische afhankelijkheid en heeft betrekking op de invloed die van het buitenland via kapitaalstromen of anderszins uitgaat op de interne machtsverhoudingen.
- Cultureel-ideologische afhankelijkheid. Hiermee wordt gedoeld op het beïnvloeden van de volkeren van de afhankelijke naties door de Westerse levenswijze ter versterking van de economische onderwerping (2).

Helaas kunnen wij op de theoretische achtergronden van het "dependencia"-model op deze plaatst niet verder ingaan. Wèl moeten wij melding maken van de substantiële kritiek die op deze benaderingswijze is geleverd. Ook de critici kunnen echter slechts een korte spreektijd krijgen.

De "dependencia" theoretici zijn van verschillende zijden fel geattaqueerd. Blakemore steekt zijn afkeuring niet onder stoelen of banken, wanneer hij Frank aanvalt op de methodologische merites van diens werk over de ontwikkeling van het kapitalisme in Brazilië en Chili. Zonder omwegen stelt hij het volgende:"While the present writer does not feel competent to evaluate Frank's contribution in that volume to Brazilian historiography, he does have strong reservations about his interpretation of Chilean history which he regards as being based upon a methodology, or, rather, lack of it, which no self-respecting teacher of Latin America history would tolerate in an undergraduate essay" (3). Hij verwijt Frank "sweeping generalization" gebaseerd op gefragmenteerde studie, een beperkte bronnenkennis, een uitgebreid citeren van nauwkeurig geselecteerde auteurs en een meer bezwerend dan verklarend taalgebruik. In zijn speurwerk naar een eenduidige en simpele verklaring van de onderont-

(1) Idem, pp. 117-146.

(2) Zie: Dieten, M. van en L. Maduro, De Nederlandse Antillen. Een analyse van hun afhankelijkheid. Tilburg 1978, p. 11.

(3) Zie: Blakemore, H., Limitations of dependency: an historian's view and case study. In: Boletin de Estudios Latinoamericanos y del Caribe (1975) nr. 18, pp. 74-75.

wikkeling in Chili heeft Frank, aldus Blakemore, de complexiteit van de waarheid ingeruild voor de helderheid van het dogma (1).
Blakemore doet echter geen poging het werk van Frank in een breder perspectief te plaatsen; hij volstaat met het afwijzen van diens benaderingswijze voor de beschrijving en verklaring van de economische ontwikkelingsgang van een concreet land i.c. van Chili.

Naar wij menen is Cardoso meer substantieel in zijn kritiek op de "dependencia" gedachte. Hij gaat in ieder geval in op een aantal concrete thesen uit de gewraakte theorie (2). Het zou te ver voeren op deze plaats zijn analyses in extenso te behandelen. Evenals Blakemore komt hij tot de slotconclusie dat de thesis volgens welke er een lineaire relatie bestaat tussen de directe belangen van het grote internationale monopolie-kapitaal, het beperkte karakter van de markt, de uitvoer van eindproducten en de politieke expansiedrang van bepaalde naties een te simplistische is. "The pieces of the puzzle are the same, but the way they go together is different" (3).

Te onzent heeft Van Niekerk gewezen op de betekenis van de theorie van Frank voor de relatie stad-platteland. Hij meent dat er op het werk van deze auteur zowel methodologische, historiografische als conceptuele kritiek te leveren is. Het dualisme wordt door Frank weliswaar terecht van de hand gewezen, aldus Van Niekerk, doch het is onjuist indien deze tot de slotsom komt dat er een volledige integratie van de twee sociaal-economische en ecologische systemen bestaat. De theorie gaat dan aan de mogelijkheid voorbij dat beide systemen mengvormen zijn: "In het half-feodale platteland kunnen zich kernen van agrarisch

(1) Idem, p. 76.

(2) Zie: Cardoso, F.H., Current theses on Latin American development and dependency: a critique.
In: Boletin de Estudios Latinoamericanos y del Caribe (1977) no. 22, pp. 53-64.
Cardoso bestrijdt hierin de volgende thesen:
1. Capitalist development at the periphery is not viable.
2. Dependent capitalism is based on the extensive exploitation of labor and is tied to the necessity of underpaying labor.
3. Local bourgeoisies no longer exist as an active social force.
4. Penetration by multinational firms leads local States to pursue an expansionist policy, typically "sub-imperialist".
5. The political path of the Continent is at the crossroads: "socialism or fascism".

(3) Idem, p. 64.

en zelfs industrieel kapitalisme voordoen en in de half-kapitalistische stad kunnen zich traditionele quasi-feodale elementen voordoen (1). De verhouding tussen metropool en satelliet, zoals Frank die heeft geschetst, heeft volgens deze criticus niets te maken met de aard van economische systemen, zoals feodalisme, kapitalisme of socialisme. Zij is gevolg van het feit dat economische groei de neiging heeft zich in bepaalde ecologische centra te voltrekken en te verdichten. Nadat dit proces op gang gekomen is - versterkt door de overdracht van productiefactoren - kan de verdichting nog bevorderd worden door het ontstaan van verbanden en kanalen waarlangs goederen en diensten worden uitgewisseld. Van Niekerk meent dat de dominante functie van het centrum in zodanige gevallen niêt karakteristiek is voor de ontwikkelingslanden. Men zou, aldus genoemd auteur, eerst eens wat meer kennis moeten vergaren omtrent regionale ontwikkelingsprocessen alvorens een poging te wagen de verhouding tussen stad en platteland in een min of meer sluitend functioneel kader onder te brengen (2).

Het is Palma geweest die recentelijk een doorwrochte kritische beschouwing heeft gegeven met betrekking tot de "dependencia" theorieën. We hebben hiervoor al incidenteel aan zijn werk gerefereerd. Zijn opstel verdient wat ruimere aandacht in deze context.
Alvorens in concreto de "dependency" theorieën te behandelen, geeft hij een uitgebreide beschouwing ten beste over de discussies die binnen het zich ontwikkelend marxisme zijn gevoerd over de kapitalistische ontwikkeling in onderontwikkelde gebieden. Het spreekt vanzelf dat hij op deze wijze tevens het begrip "imperialisme" aan een uitgebreide beschouwing onderwerpt. Het zou te ver voeren in theoretische zin diep in te gaan op deze interessante discussie. Voor ons doel lijkt het veeleer van belang te bezien welke waarde Palma hecht aan de "dependencia" theorieën als verklaringstheorieën voor de afhankelijke positie waarin de Latijns-Amerikaanse landen zich bevinden. Hiervoor hebben we al opgemerkt dat Palma een onderverdeling maakt binnen de "dependencia" benadering, waaruit blijkt dat er geen sprake kan zijn van een

(1) Zie: Niekerk, A.E. van, De relatie stad-platteland en de theorie van Andre Gunder Frank: een oefening in demystificatie. Paper t.b.v. de najaarsconferentie van de sectie niet-westerse sociologie van de Nederlandse Sociologische Vereniging. Amsterdam 1971.

(2) Idem, p. 7.

"dependencia" school met een uniforme formele theorie. Zoals we zagen, beschouwt Palma de gedachten van Frank als een poging te geraken tot een "theory of Latin American underdevelopment".
Hij meent dat Frank's directe bijdrage tot een beter begrip van het ontwikkelingsproces in Latijns-Amerika grotendeels beperkt is tot een kritiek op het dualistische denken. Toch heeft hij op indirecte wijze aanzienlijke bijdragen geleverd, aldus Palma. Frank's werk is een stimulans geweest tot veel sociaalwetenschappelijk onderzoek, betrekking hebbend op de ontwikkelingsproblematiek.

Palma bespreekt vervolgens het werk van de geestverwanten van Frank en hij komt tot de slotsom dat de kern van al deze analyses is gelegen in de opvatting dat kapitalisme - binnen de context van afhankelijkheid - zijn historisch progressief karakter verliest en daardoor slechts onderontwikkeling ten gevolge kan hebben. Daarmee wordt echter niet het gehele verhaal verteld, aldus Palma. Hij toont aan dat een zich ontwikkelend kapitalisme in de Latijns-Amerikaanse situatie wel degelijk een verhoging van de productieve kracht en van de socialisatie van de arbeid heeft bewerkstelligd. Het argument dat deze kapitalistische ontwikkeling gepaard is gegaan met een ongelijke inkomensverdeling, met werkloosheid, met bevoorrechting van een kleine elite en dergelijke kan slechts illustreren hoezeer het kapitalisme gekenmerkt wordt door tegenstrijdige en exploitatieve eigenschappen. "The specificity of capitalist development in Latin America stems precisely from the particular ways in which these contradictions have been manifested, and the different ways in which many Latin American countries have faced and temporarily overcome them, the ways in which this process has created further contradictions, and so on" (1). Er laat zich, aldus Palma, wel degelijk een kapitalistische ontwikkeling in Latijns-Amerika onderkennen. In essentie wordt deze ontwikkeling gekarakteriseerd door een kapitaal-accumulatie die heel duidelijke wijzigingen in de verschillende structuren van de samenleving ten gevolg heeft gehad. Deze modificaties betreffen onder meer de samenstelling en onderlinge verhouding van de productiekrachten, de allocatie van hulpbronnen, de klassenrelaties en in een breder verband de staatkundige verhoudingen. Deze constatering zegt uiteraard niets over de wenselijkheid noch over het nut van dergelijke ontwikkelingen.

(1) Zie: Palma, G., Dependency: Formal Theory or Methodology. op. cit., p. 993.

De aanhangers van de "dependencia" gedachte zijn echter, aldus Palma, zo gepreoccupeerd door de negatieve kanten van deze maatschappelijke situatie dat zij geneigd zijn stil te blijven staan bij de historische oorzaken van de zo trieste situatie zonder te onderkennen dat deze ontwikkelingen nog steeds doorgaan en van plaats tot plaats verschillen.
"My personal judgement is that in their completely justifiable eagerness to denounce the negative side of capitalist development - its enormous social cost - to the analysis of which they have made significant contributions, they, like the Narodniks, have been unable to see the specificity of its historical progressiveness in Latin America. They have therefore thrown out the baby with the bath water" (1).
Hun analyse wordt daardoor star en krijgt een dwangmatig karakter; de situatie kan slechts doorbroken worden door een acute socialistische revolutie.
Het andere alternatief is gelegen in een permanente staat van kapitalistische onderontwikkeling. Aangezien de rigoureuze revolutie voor de meeste landen niet in de lijn der verwachtingen ligt, blijft in deze zienswijze slechts plaats voor apathie.
Palma geeft toe dat er bepaalde elementen zijn binnen het kapitalistisch systeem die van invloed zijn op alle Latijns-Amerikaanse economieën; het is echter de diversiteit binnen deze zo op het eerste gezicht gelijke ontwikkelingen die de verschillende historische processen een eigen karakter geeft. Derhalve dienen de pogingen tot analyse gericht te zijn op de ontwikkeling van een begrippenkader waarmee verklaard kan worden op welke wijze er binnen de algemene kapitalistische expansie onderscheid is aan te brengen tussen specifieke relaties tussen mensen, klassen en naties alsmede hoe deze verschillende interne verhoudingen weer van invloed zijn op de algemene trekken van het kapitalistisch systeem. Het is van belang te zoeken naar de manier waarop "... these internal and external processes of political domination reflect one another, both in their compatabilities and their contradictions, how the economies and polities of Latin America are articulated with those of the centre, and how their specific dynamics are thus generated" (2).
Palma wijst de "dependencia" gedachte derhalve niet categorisch af; de beste elementen uit de analyses van deze school moeten worden gebruikt, niet om

(1) Idem, p. 904.

(2) Idem, p. 910.

te illustreren dat de Latijns-Amerikaanse samenlevingen zich op een doodlopende weg bevinden doch om concepten en theorieën te ontwikkelen waarmee op dialectische wijze de overeenkomsten maar vooral de verschillen tussen die economieën kunnen worden geduid. Op deze wijze kan het werk van Frank c.s. een bijdrage leveren aan praktisch relevante studie ten behoeve van moeilijk doch niet onmogelijk ontwikkelingswerk.

Wellicht kunnen we de bovenstaande, tamelijk abstracte, descriptie van de controversen die de "dependencia" school heeft veroorzaakt nog wat duidelijker illustreren aan een concrete situatie. Wij keren daarmee tegelijkertijd terug van onze theoretische excursie naar de concrete sociaal-economische situatie op de Nederlandse Antillen.
Hiervoor maakten wij al melding van de studie van Maduro en Van Dieten over de huidige economische situatie op de Nederlandse Antillen. Dit werkdocument is een schoolvoorbeeld van een strakke toepassing van de "dependencia" gedachte op een concrete economische situatie. Wij laten ter illustratie van een en ander de onderzoekers aan het woord:
"De Antilliaanse ekonomie heeft zich ontwikkeld als aanhangsel van de metropolen en binnen de huidige verhoudingen kan zij slechts op deze wijze blijven functioneren. De ekonomiese afhankelijkheid die in het algemeen de satellieten kenmerkt, geldt voor de Antillen in nog veel sterkere mate. De ekonomiese overheersing wordt versterkt door het bestaan van een afhankelijke, lokale handelsbourgeoisie, die slechts in de marge van het internationale kapitaal kan opereren.
In de lokale samenleving kan deze bourgeoisie, samen met de staatselite, de boventoon voeren".
Genoemde auteurs komen, geheel in de lijn van de "dependencia" theorie van Frank, tot een pessimistische conclusie:
"Onder de huidige omstandigheden zijn er geen mogelijkheden tot een meer autonome ontwikkeling van de Antillen. Dit geldt ook voor de samenwerking met andere afhankelijke naties in het Caribies gebied. Deze samenwerking betekent weinig meer dan een bestendiging van de kollektieve afhankelijkheid. Wat wij wel als oplossing zien is een verbreken van de afhankelijkheidsrelaties door een socialistiese revolutie; en een samenwerking op socialistiese basis met andere naties in de omgeving (en elders), die zich onttrokken hebben aan de

overheersing door het internationale kapitaal" (1).
Dit impliciete en dwangmatige pessimisme loopt als een rode draad door deze, overigens doorwrochte en goede gedocumenteerde, studie en belichaamt exact datgene waartegen Palma zo nadrukkelijk waarschuwt.

In een uitgebreide bespreking van Van Dieten en Maduro's werk treedt Lagerberg, waarschijnlijk onbewust, in Palma's voetsporen (2).
In tegenstelling tot bedoelde auteurs meent Lagerberg dat de Antillen veeleer in een gunstige positie verkeren. Vanwege de ligging voor handelsverkeer, voor scheepvaart, voor luchtverkeer, communicatie en dienstverlening verkeren zij in een gunstige ruilpositie.
Hij wijst op de historiciteit van deze ontwikkelingen en hij komt tot de conclusie dat de Nederlandse Antillen bij een eventuele coördinatie van Caribische activiteiten op verschillend terrein een goede uitgangspositie hebben vanwege de grote investeringen die al gedaan zijn in de sectoren van handel en bankwezen, in communicatie, in energievoorziening, in scheepvaart, in raffinagefaciliteiten evenals door de relatief stabiele politieke en raciale verhoudingen.
Let wel, hij loochent niet dat er vormen van afhankelijkheid bestaan tussen met name de Nederlandse Antillen en Nederland, maar hij spreekt liever over "interdependentie". Door de zeer speciale configuratie en samenhang van bepaalde interne en externe factoren kan deze interdependentie een basis vormen voor een levensvatbare onafhankelijke staat der Nederlandse Antillen.
Daartoe moeten echter wel enkele randvoorwaarden vervuld worden, aldus Lagerberg.
Het gaat erom bij redelijke ruilverhoudingen "... de winst vast te houden voor de accumulatie van eigen kapitaal om deel te kunnen hebben aan de grote investeringen in het eigen eilandengebied. Politieke onafhankelijkheid zal daar tot op grote hoogte toe kunnen bijdragen.
Een verstandig hulpbeleid van Nederland zal het maken van besparingen honoreren en zodoende een wissel trekken op de nationale prestatie. Het maken van besparingen zal tevens betekenen dat de nationale elite niet meer onder één hoedje kan spelen met het buitenlands kapitaal. Het betekent saneren van het

(1) Zie: Dieten, M. van en L. Maduro, De Nederlandse Antillen. Een analyse van hun afhankelijkheid. op. cit., pp. 213-214.

(2) Zie: Lagerberg, C.S.I.J., Boekbespreking in: Internationale Spectator (1978), pp. 561-563.

eigen belastingstelsel en het misgroeide ambtenarenapparaat. Dat eist wederom van de Antilliaanse regering een krachtige opstelling. In tegenstelling tot Maduro en Van Dieten, die de politieke onafhankelijkheid eigenlijk een lege dop vinden door de afhankelijkheid op tal van andere terreinen, bereiken we hier de conclusie dat deze de hefboom kan zijn naar de vorming van een echte autonome staat" (1).

Alvorens nu over te gaan tot een bespreking van de aard van de afhankelijkheidssituatie waarin zich St. Eustatius bevindt, willen we eerst een enkele opmerking maken over onze eigen zienswijze inzake de hierboven geschetste "dependencia" discussie.
Wij zijn van mening dat Palma's analyses nuttige aanknopingspunten bieden. Zeker, sommige aspecten uit de "dependencia" gedachten bieden ons de mogelijkheid onze analyse nader toe te spitsen. Met name het onderscheid in verschillende vormen van afhankelijkheid biedt een vruchtbaar referentiekader.
Met Palma zijn wij echter van mening dat het rücksichtslos toepassen van de "dependencia" theorie, zoals verwoord door Frank c.s., slechts kan leiden tot een fatalistische opstelling. Het andere alternatief is gelegen in een streven te komen tot een totale omwenteling van het vigerende bestel. Zulks vereist uiteraard een bepaalde ideologische politieke stellingname welke op zich volstrekt legitiem is. Het komt ons echter voor dat zulk een stellingname, althans onzentwege, om twee redenen onjuist zou zijn.
In de eerste plaats zou men ons van de zijde der Nederlandse Antillen terecht kunnen verwijten een "moederlandse outsider" te zijn.
Het verdedigen van een totaal nieuwe orde is, naar wij menen, voor een betrekkelijke buitenstaander slechts dan te billijken indien men kan aangeven hoe zulks gerealiseerd zou kunnen worden maar vooral hoe te handelen nadat bedoelde revolutie zou hebben plaatsgehad.
In de tweede plaats lijkt ons een dergelijke opstelling uit pragmatische overwegingen onjuist. Een ieder die de interne politieke verhoudingen op de Nederlandse Antillen kent, zal moeten toegeven dat de kans op een rigoureuze socialistische revolutie, de mei-gebeurtenissen van 1969 op Curaçao ten spijt, uiterst miniem is.
Onderwijl kampen deze eilanden en in het bijzonder St. Eustatius met zeer ernstige sociaal-economische problemen die dringend om een oplossing vragen.

(1) Idem, p. 563.

Indien men, ook als sociaal-wetenschappelijk onderzoeker, toch aan de leniging van deze nood zijn steentje wil bijdragen, dan blijft er niets anders over dan te proberen verbeteringen aan te duiden die binnen de kaders van de sociaal-economische en politieke macro-structuur zouden kunnen worden aangebracht. Hiermee wil uiteraard niet gezegd zijn dat deze veranderingen van a-politieke aard zouden zijn. Het is immers onloochenbaar dat sociaal-economische en politieke aspecten binnen deze samenleving nauw met elkaar zijn verweven.
Palma is van mening dat "Attention to the social and political context in which development takes place (or fails to take place) may avoid the investment of time and energy in the preparation of strategies which stand little chance of being properly put to the test".
Hoe kunnen we dan, volgens hem, deze energie-verspilling vermijden?
"Perhaps by benefitting from the insights of the best work of the dependency school, re-uniting quantitative studies with historical-structural analysis, thus ending the dialogue of the deaf... (1)".
Tot deze opstelling voelen wij ons, in navolging van hetgeen Lagerberg opmerkte, sterk aangetrokken.

Indien we willen bezien in hoeverre de samenleving van St. Eustatius in een afhankelijke positie verkeert en vervolgens, in hoeverre mogelijke afhankelijkheidsverhoudingen van invloed zijn op bepaalde materiële c.q. psychologische ontwikkelingen, dan dient eerst deze afhankelijkheid naar soort te worden onderscheiden. Wij zouden dan de volgende vormen van afhankelijkheid willen onderscheiden:

A. Economische afhankelijkheid, te weten
   a. afhankelijkheid als gevolg van eilandelijk bezit door buitenlanders en buitenlandse contrôle van de sleutelsectoren van de economie;
   b. afhankelijkheid als gevolg van buitenlandse hulp;
   c. handelsafhankelijkheid;
   d. afhankelijkheid van buitenlandse "manpower" en technische kennis;
   e. afhankelijkheid als gevolg van ingevoerde consumptie- en productiepatronen.
B. Politieke afhankelijkheid.

(1) Zie: Palma, G., Dependency: Formal Theory or Methodology. op. cit., p. 912.

C. Sociaal-culturele afhankelijkheid, te weten
   a. educatieve afhankelijkheid;
   b. medische afhankelijkheid;
   c. culturele afhankelijkheid in engere zin.

Wanneer we de verschillende soorten afhankelijkheid nu de revu laten passeren, dan kunnen we het volgende opmerken:

A. Economische afhankelijkheid

a. buitenlands bezit en contrôle van de sleutelsectoren van de economie
Het buitenlands bezit beperkt zich vrijwel uitsluitend tot grondbezit. Zoals we reeds gezien hebben, zijn in de jaren vijftig grote stukken voormalige landbouwgrond opgekocht door Amerikaanse speculanten. De grond werd verkaveld in bouwpercelen en is sindsdien enorm in waarde gestegen. Dit heeft materiële implicaties gehad voor de ontwikkeling van de landbouw. Landbouwers zijn afhankelijk van de goede wil der eigenaren om een stukje braak liggende grond te mogen bebouwen op pachtbasis.
Tot nu toe heeft deze vorm van afhankelijkheid niet een belangrijke rol gespeeld omdat de landbouw, vanwege andere, onderling samenhangende factoren, een kwijnend bestaan leidt.
Wel zijn echter de prijzen voor bouwgrond sterk gestegen. Voorts ondervindt de locale overheid veel moeilijkheden bij het vinden van geschikte terreinen voor bijvoorbeeld volkswoningbouw en sportaccommodatie.
Het toerisme wordt vrijwel geheel in kwantitatieve en kwalitatieve zin beheerst door enkele Amerikanen die een ruime strook grond langs de baai in "long lease" hebben. Door hun ijver en doorzettingsvermogen hebben deze ondernemers een belangrijke bijdrage geleverd aan de werkgelegenheid op het eiland. Momenteel verschaffen zij aan 30 à 40 Statianen werk en als hun toekomstplannen gerealiseerd kunnen worden zal dit aantal tot 100 kunnen stijgen. Gemaakte winsten zijn tot nu toe zonder uitzondering wederom in het eilandelijk hotelproject geïnvesteerd. Dit initiatief heeft het eiland bovendien niet alleen

werkgelegenheid maar ongetwijfeld ook goodwill gebracht (1). Enerzijds heeft de grondspeculatie sommige Amerikanen op St. Eustatius een zeer slechte naam bezorgd, anderzijds worden andere Amerikanen met waardering bejegend.
Van Nederlandse particuliere investeringen is op St. Eustatius geen sprake.

b. afhankelijkheid als gevolg van buitenlandse hulp

Deze vorm van afhankelijkheid is bijna compleet.
St. Eustatius heeft, zoals we zagen in hoofdstuk 3, bijna geen eigen middelen van bestaan. Telkenjare moet de eilandelijke begroting voor het grootste deel gedragen worden door het land. Voorts is het zo dat alle infrastructurele werken van enige omvang bekostigd zijn uit gelden die beschikbaar zijn gesteld door Nederland of het E.E.G.-ontwikkelingsplan. Te denken valt hierbij aan wegenaanleg, de bouw van het nieuwe vliegveld, de pier, maar ook het hospitaal.
Het eiland St. Eustatius is strikt afhankelijk van financiële middelen die door, hetzij het land, hetzij Nederland, hetzij derden beschikbaar worden gesteld.
Deze situatie bestaat al vanaf de jaren vijftig en is een vanzelfsprekendheid geworden.
De laatste jaren echter zijn er steeds grotere problemen gerezen bij de budgettering maar vooral bij de jaarlijkse overschrijdingen van de begroting.
Deze problemen houden uiteraard nauw verband met de sterk verslechterde situatie van 's lands kas, mede als gevolg van de zwakke financiële positie van de grootste eilanden Curaçao en Aruba (2).

c. handelsafhankelijkheid

Momenteel onderhoudt St. Eustatius geen handelsrelaties met andere landen of eilanden, afgezien van enkele stuks vee die af en toe naar St. Barthélémy

(1) Voor de uitbreiding van dit hotelproject is een gedegen "feasibility-study" gemaakt, waarvan de resultaten zijn neergelegd in het rapport "The Inns of Gallows Bay" Development Project St. Eustatius Enterprises N.V., 1978. Het project voorziet in de additionele bouw van drie kleine hotels naast de twee reeds bestaande, waarmee het totale kamerbestand van de "Inns of Gallows Bay" op 100 wordt gebracht. De hotels worden in historische stijl opgetrokken en de grootst mogelijke zorg is besteed aan de inpassing van de gebouwen in de historische context van de Lower Town. Met de uitbreiding is een bedrag van US $ 5.000.000,-- gemoeid!

(2) Zie in dit verband het rapport van het Centraal Planbureau: Marcha pa Progreso. Verkenning van de economische mogelijkheden van de Nederlandse Antillen. Den Haag 1979.

worden verkocht. In goede seizoenen worden kreeften uitgevoerd naar St. Maarten doch deze handel loopt geheel via één persoon, een niet-Antilliaanse. Van export-afhankelijkheid is dan ook geen sprake.
Wèl is het eiland natuurlijk afhankelijk van de import van levensmiddelen, bouwmaterialen, kleding en andere levensbenodigdheden vanuit St. Maarten, Curaçao, Puerto Rico en de V.S. Het eiland produceert zelf nauwelijks voedsel en ook geen andere van de genoemde goederen.
Deze strikte afhankelijkheid werkt zeer negatief op het prijsniveau; wij hebben daar in de vorige paragraaf ook al op gewezen.
De import-afhankelijkheid wordt nog versterkt door het al of niet aanwezig zijn van goede transportfaciliteiten waarop het eiland als zodanig zeer weinig invloed kan uitoefenen. De luchttarieven worden in Curaçao vastgesteld en de bootverbindingen zijn permanent slecht. Tot nu toe heeft niemand op St. Eustatius het aangedurfd een adequate bootverbinding met Curaçao, Puerto Rico of Miami te beginnen. Zulks zou overigens wegens schaalproblemen weinig economische overlevingskansen hebben.

d. afhankelijkheid van buitenlandse "manpower" en technische kennis
Beperken we ons tot de "technische" beroepen dan moet gesteld worden dat deze afhankelijkheid zeer groot is. Er zijn op St. Eustatius wel mannen die eenvoudige timmer- of metselwerkzaamheden kunnen verrichten doch het middelbaar kader ontbreekt om maar niet te spreken van leidinggevend technisch kader.
Dit is overigens een nogal vanzelfsprekende zaak, gezien het ontbreken van de mogelijkheden tot scholing en vakopleiding. Een en ander impliceert wel dat voor het uitvoeren van technische werken van enige betekenis het middelbaar en hoger leidinggevend kader van elders aangetrokken moet worden.
Dit geldt evenzeer voor de beroepen in de educatieve en medische sector.
Het overgrote deel van het onderwijzend personeel evenals de gouvernementsarts is tot nu toe uit Nederland gerecruteerd. Het is bijzonder moeilijk op Curaçao of Aruba Antilliaanse onderwijzers te vinden die enkele jaren op St. Eustatius willen werken.
Het is een gelukkige ontwikkeling dat de laatste jaren in toenemende mate aandacht wordt geschonken aan de opleiding van Statiaanse leerkrachten voor het lager technisch onderwijs evenals aan de opleiding van zieken- en bejaardenverzorg(st)ers.
Voor het behandelen van juridische kwesties is het eiland afhankelijk van juristen van St. Maarten of van de Benedenwinden.

Het kadastrale werk dient eveneens door ambtenaren van St. Maarten te worden uitgevoerd aangezien de daartoe benodigde kennis op St. Eustatius niet voorhanden is.

e. afhankelijkheid als gevolg van ingevoerde consumptie- en productie-patronen
Afhankelijkheid van productie-patronen is er nauwelijks of niet aangezien het eiland geen productie van betekenis heeft.
In de consumptiesfeer valt te denken aan een progressief groeiend wagenpark. De auto geldt op St. Eustatius als een statussymbool bij uitstek. Vele Statianen hebben familieleden op St. Maarten, Aruba of Curaçao en zijn tijdens incidentele bezoeken of tijdens werkperioden in aanraking gekomen met dit gouden kalf. Momenteel rijden op St. Eustatius ongeveer tweehonderd automobielen van zeer uiteenlopende kwaliteit. De grote Amerikaanse auto komt hoe langer hoe meer in trek. Te verwachten valt dat de snelle toename van dit wagenpark in de toekomst voor verkeersproblemen gaat zorgen op het eiland met zijn smalle, bochtige straatjes. Daarnaast zullen de autowrakken voor milieuoverlast gaan zorgen.
Voorts moet een ander fenomeen uit de consumptieve sector genoemd worden. Sommige Statiaanse moeders geven nog steeds de voorkeur aan bepaalde merken kruidenierswaren die van ouds uit Nederland zijn geïmporteerd. Goedkopere Amerikaanse merken die in kwaliteit niet onderdoen worden als inferieur afgewezen. Dit traditionalisme leidt een hardnekkig bestaan en kan moeilijk doorbroken worden.

De economische afhankelijkheid vertoont samenhang met een aantal materiële ontwikkelingen alsmede met zekere, eerder behandelde, psychologische effecten. Buitenlands grondbezit heeft de grondprijzen en daardoor de bouwkosten enorm opgedreven. Sommige Amerikanen hebben daardoor een slechte reputatie gekregen. Het Amerikaanse monopolie in de toeristensector heeft voor werkgelegenheid en goodwill gezorgd.
De strikte afhankelijkheid van buitenlandse hulp bemoeilijkt economische planning door de eilandelijke overheid en trekt het eiland mee in het kielzog van de weinig koersvaste Curaçaose en Nederlands Antilliaanse economieën. Het telkenjare groeiend negatief saldo op de Statiaanse begroting wekt wrevel op St. Maarten, Curaçao en in Nederland.
In psychologische zin heeft deze afhankelijkheid als gevolg dat de Statiaanse bestuurderen zich steeds meer in een bedelaarsrol gedrongen voelen. De toe-

nemende problematiek bij het vereffenen van de negatieve saldi creëert op Statius antipathie tegen de verantwoordelijke overheid op St. Maarten en Curaçao. Deze antipathie wordt gedeeld door zowel de Statiaanse overheid als de eilandelijke bevolking.
De afhankelijkheid van de import van bouwmaterialen en levensmiddelen veroorzaakt vertragingen bij de uitvoering van werken en werkt sterk prijsverhogend. Zoals gezegd werkt ook de afhankelijkheid van buitenlandse "manpower" en technische kennis sterk vertragend en prijsverhogend. De dwingende noodzaak tot het aantrekken van buitenlands onderwijzend- en medisch personeel trekt een zware wissel op de eilandelijke begroting.
De afhankelijkheid van juridische bijstand en kadastrale know-how traineert de registratie en handel van onroerend goed.
In de consumptieve sfeer dreigt een wildgroei in de verkeerssituatie met alle technische- en milieuproblemen vandien. Een traditioneel consumptiepatroon werkt prijsverhogend.
De economische afhankelijkheid wekt zowel wrevel als het gevoel verwaarloosd te worden. Sommigen reageren met machteloze verbale rebellie, anderen berusten zwijgend. De economische afhankelijkheid schept sterke gevoelens van frustratie bij goedwillende ambtenaren en politici.

B. Politieke afhankelijkheid

In hoofdstuk 5 hebben wij uitgebreid aandacht geschonken aan de politieke situatie op St. Eustatius. Met name op de werking van het politieke patronagesysteem zijn wij in de vorige paragraaf van onze slotbeschouwing verder ingegaan.
We hebben in hoofdstuk 5 gezien dat een politiek leider op St. Eustatius pas dan met succes kan opereren binnen het patronagesysteem indien zijn partij voldoende zetels heeft binnen de 15 leden tellende eilandsraad van het eilandgebied de Bovenwindse Eilanden.
De Statiaanse politicus is derhalve afhankelijk van de politieke opstelling van zijn confraters op Saba en St. Maarten.
Indien de begroting van het eiland eenmaal is goedgekeurd, kan het eilandbestuur in hoge mate zelfstandig beslissen omtrent de besteding van de gelden. Voorts is het eilandbestuur genoodzaakt goede relaties te onderhouden met het enige statenlid dat de Bovenwindse Eilanden vertegenwoordigt. Dit statenlid is afkomstig van St. Maarten; zijn steun heeft wel degelijk effect in de

Staten van de Nederlandse Antillen, aangezien de Benedenwindse politici immer in een concurrentiestrijd zijn gewikkeld met betrekking tot het verkrijgen van electorale steun van de vrij aanzienlijke concentraties Bovenwinders die vooral op Aruba wonen.
Indien het eilandbestuur van St. Eustatius in onmin leeft met het Bovenwindse statenlid zou het bijvoorbeeld de steun in gevaar kunnen brengen die door Nederland en het E.E.G.-ontwikkelingsfonds via de centrale landsregering wordt verleend. Het is voor Bovenwindse politici van groot belang vrienden te hebben onder invloedrijke Benedenwindse ambtenaren of politici.

In hoofdstuk 5 constateerden wij eveneens dat de Statiaanse overheid een weinig hechte organisatie is. Door zijn afhankelijke positie is de Statiaanse politicus sterk gevoelig voor wijzigingen in de politieke context van zijn eilandgebied alsmede van de nationale politieke structuren. Hij dient alert te reageren op de zich wijzigende omstandigheden in de hogere echelons. Hierdoor wordt de groei van een functionele werkverhouding tussen beleidvoerders enerzijds en de uitvoerende ambtenaren anderzijds sterk bemoeilijkt. De continuïteit van beleid staat vaak op de tocht.
De waardering van de bevolking voor het politiek bedrijf kan door het ongewisse van het politiek handelen nauwelijks ideologisch of moreel gefundeerd zijn. Statiaanse politici zullen niet nalaten de hun onwelgevallige collega's op de andere eilanden, speciaal die van St. Maarten, in een kwaad daglicht te stellen. Dit moedigt gevoelens van weerstand en afkeer aan jegens sommige regionale politici in het bijzonder en de regionale politiek in het algemeen.
De politieke afhankelijkheid wordt in stand gehouden door middel van het eerder beschreven pyramidale cliënt-broker-patroon systeem. Op de materiële ontwikkelingen en psychologische effecten die kleven aan dit patronagesysteem hebben we in de vorige paragraaf reeds gewezen.

C. Sociaal-culturele afhankelijkheid

a. educatieve afhankelijkheid
Zoals we vermeldden is het onderwijs op St. Eustatius sterk afhankelijk van Nederlandse onderwijzers die op contractbasis in dienst zijn van het eilandbestuur. Het onderwijssysteem is geheel geënt op het Nederlandse; wij maakten daar in hoofdstuk 3 reeds melding van. Belangrijke consequenties hiervan zijn de taalproblematiek en een oneigenlijk curriculum. De educatieve afhankelijk-

heid komt voorts tot uiting in de educatieve begeleiding en bevoorrading. Telkens weer kampen de lagere scholen met een groot gebrek aan leermiddelen. De pedagogisch-didaktische begeleiding is steeds een zwak punt geweest. Het eiland heeft zelf geen kader voor een dergelijke begeleiding beschikbaar en is derhalve afhankelijk van de betreffende instanties op Curaçao en St. Maarten. Voor wat betreft de voortgezette scholing en training is het eiland geheel afhankelijk van scholen op St. Maarten, Curaçao en Aruba. Sommige beroepsopleidingen, met name die voor verpleegkundige en bejaardenverzorg(st)er, worden in Nederland genoten.
Deze educatieve afhankelijkheid impliceert dat kinderen met goede studievooruitzichten het eiland verlaten; door gebrek aan geschikt werk komen zij niet licht op het eiland terug. Het zal duidelijk zijn dat deze "braindrain" niet uitsluitend door de eilandelijke educatieve omstandigheden wordt veroorzaakt.

b. medische afhankelijkheid
Wij vermeldden reeds dat de gezondheidszorg in handen van een Nederlandse arts is in dienst van de eilandelijke overheid. De curatieve gezondheidszorg op het eiland is goed te noemen. Wel heeft de gouvernementsarts gedurende de laatste jaren grote problemen ondervonden bij de aanvoer van medicamenten en medische apparatuur. Sinds kort is de geneesmiddelenvoorziening echter beter geregeld.
De Nederlandse gouvernementsarts blijft meestal niet langer dan twee jaar op het eiland. Deze snelle opeenvolging van artsen is uiteraard niet bevorderlijk voor de continuïteit van de gezondheidszorg. In het hospitaal kunnen, zoals bekend, slechts eenvoudige ingrepen worden uitgevoerd; voor meer ernstige gevallen is de bevolking aangewezen op St. Maarten en Curaçao. Voor tandheelkundige en specialistische hulp is St. Eustatius afhankelijk van bezoekende tandartsen en specialisten.
De medische afhankelijkheid zal belangrijk verminderen als de bouw van het nieuwe hospitaal annex verpleegtehuis gerealiseerd zal zijn.

c. culturele afhankelijkheid in engere zin
Hierbij wordt gedoeld op de ontwikkeling van de "schone muzen" doch evenzeer op het verenigingsleven en het vormings- en ontwikkelingswerk ten behoeve van de Statiaanse gemeenschap.
Met de kunstzinnige ontwikkeling is het op St. Eustatius niet bijster goed gesteld. Het eiland heeft weliswaar een community-centre doch is voor de

organisatie van culturele evenementen aangewezen op bezoekende kunstenaars of gezelschappen van St. Maarten, de andere omringende eilanden, de Benedenwinden of Nederland. Bij de financiering van deze evenementen speelt de STICUSA (Stichting voor Culturele Samenwerking) een stimulerende rol.
Wèl is er een tamelijk levendige uitwisseling tussen Statiaanse muziekgroepen en die van St. Kitts, Saba en St. Maarten.

Resumerend kan gesteld worden dat de sociaal-culturele afhankelijkheidssituatie samenhang vertoont met de hierna te noemen materiële ontwikkelingen en psychologische effecten.
De educatieve afhankelijkheid vindt zijn neerslag in een overwegend Nederlands onderwijzerscorps; een Nederlands onderwijssysteem, voertaal- en curriculumproblemen. Daarnaast bestaat een gebrekkige educatieve begeleiding en bevoorrading. Voorts bestaan er moeilijkheden in verband met voortgezette opleiding en scholing en de daarmee verbonden "braindrain".
De medische afhankelijkheid krijgt gestalte in een problematische aanvoer van medicamenten en medische outillage. Er bestaat discontinuïteit in de personele sfeer en er is een ernstig gebrek aan tandheelkundige en specialistische hulp.
De culturele afhankelijkheid in engere zin wordt weerspiegeld in een gebrek aan eigen culturele uitingsvormen en het aangewezen zijn op buiten-eilandelijke initiatieven.
Laten we wederom trachten de hiervoor genoemde materiële ontwikkelingen en psychologische effecten die samenhangen met het karakter van de externe relaties van het eiland in ons model samen te vatten. Wellicht ten overvloede zij opgemerkt dat wij ons hier node beperken tot de belangrijkste zaken.

	materiële ontwikkelingen	psychologische effecten
externe relaties		
- economische afhankelijkheid	buitenlands grondbezit	
	hoge grondprijzen en bouwkosten	tweeslachtige attitude jegens Amerikanen
	Amerikaans monopolie toerisme werkgelegenheid en goodwill	
	blokkering economische planning	

	gebondenheid aan ontwikkeling regionale en nationale economie	
	groeiend negatief saldo budget	wederzijdse wrevel tussen eilandelijke overheid enerzijds en regionale en nationale overheden anderzijds
	problematische import bouwmaterialen en levensmiddelen	
		gevoelens van verwaarlozing
	vertraging uitvoering (bouw)-werken	
		machteloze verbale rebellie
	prijsopdrijving	
		zwijgende berusting
	onevenredige begrotingsdruk als gevolg van onderwijs en gezondheidszorg	
		frustratie bij ambtenaren en politici
	vertraging registratie en handel in onroerend goed	
	dreigende verkeersproblemen	
	dreigende milieuproblematiek	
- politieke afhankelijkheid	afstemming eilandelijke politiek op regionale en nationale politiek	irrationele perceptie politiek bedrijf
	grote indirecte invloed Bovenwinds Statenlid	bedekte gevoelens van bitterheid jegens politici St. Maarten en Curaçao
	nadruk op goede relaties met bepaalde politici op Saba + St. Maarten	
	gebrekkige organisatie eilandelijk overheidsapparaat	geringe waardering voor ambtelijk apparaat

	weinig functionele verhouding ambtenaren-politici	
- sociaal-culturele afhankelijkheid	overwegend Nederlands onderwijzerscorps	
	Nederlands onderwijssysteem	tamelijk grote afstand bevolking-onderwijs
	voertaalproblematiek	
	curriculumproblemen	
	gebrekkige educatieve begeleiding en bevoorrading	
	"braindrain" mede door gebrek voortgezette scholing en training	emotionele problemen bij uiteenvallen gezinnen
	problematische aanvoer medicamenten en medische outillage	
	discontinuïteit gezondheidszorg	wrevel bij patiënten
	gebrek aan tandheelkundige en specialistische hulp	
	gebrekkige ontwikkeling eigen culturele uitingsvormen	

Alvorens nu over te gaan tot een vergelijking van de verschillende materiële ontwikkelingen en psychologische effecten die in de paragrafen 1, 2 en 3 van dit hoofdstuk naar voren zijn gebracht, dient nog een tweetal opmerkingen te worden gemaakt.

De eerste betreft de verschillende soorten afhankelijkheid die inherent zijn aan het karakter van de externe relaties van St. Eustatius. We hebben een onderscheid gemaakt tussen economische, politieke en sociaal-culturele afhankelijkheid.

Met nadruk dient er echter op gewezen te worden dat deze vormen van afhankelijkheid uit analytische overwegingen onderscheiden zijn, doch geenszins gescheiden kunnen worden. Het is evident dat deze vormen van afhankelijkheid nauw met elkaar verweven zijn. De economische afhankelijkheid heeft politieke

afhankelijkheid en sociaal-culturele afhankelijkheid ten gevolge en vice versa. Men kan deze samenhang sterk vereenvoudigd als volgt schematiseren.

Figuur 5

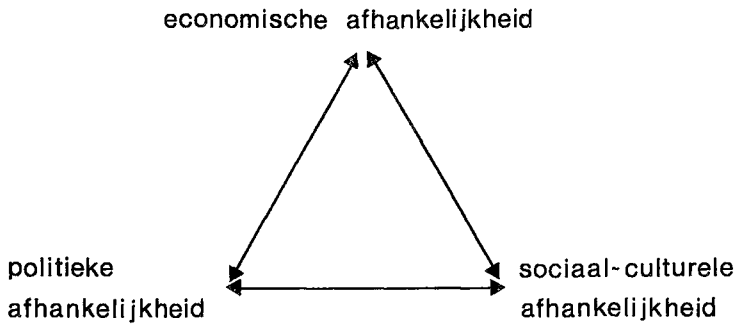

Deze intercorrelatie impliceert dat een verbetering van de afhankelijke positie van het eiland slechts dan kans van slagen heeft indien op integrale wijze gestreefd wordt naar de vermindering van zowel politieke, economische als sociaal-culturele afhankelijkheid. Wij komen op deze geïntegreerde aanpak in de slotparagraaf van ons hoofdstuk nog nader terug.

De tweede opmerking betreft de aard van de afhankelijkheidsrelaties bezien tegen het licht van de "dependencia" theorieën.
Mèt Palma zijn wij van mening dat de pogingen tot analyse van afhankelijkheidsrelaties gericht moeten zijn op de grote verscheidenheid in interne maatschappelijke ontwikkelingen die diverse vormen van kapitalistische expansie ten gevolge kunnen hebben.
Zo bezien is de samenleving van St. Eustatius niet het slachtoffer geworden van een funeste kapitalistische expansie van bijvoorbeeld metropolen als St. Maarten of Curaçao. Een dergelijke zienswijze zou een duidelijke belangenovereenkomst tussen het Centrum op - bijvoorbeeld - Curaçao en het centrum op St. Eustatius alsmede een belangentegenstelling tussen de Periferie op Curaçao en de periferie op St. Eustatius moeten impliceren. Welnu, van zulke relaties kan niet of nauwelijks sprake zijn aangezien St. Eustatius sinds het begin van de 19de eeuw geen enkel economisch belang heeft vertegenwoordigd, tenzij men de beperkte levering van arbeidskrachten aan de olie-industrie op Curaçao en Aruba als zodanig zou willen kenmerken. St. Eustatius als een satelliet binnen een kapitalistisch belangensysteem aan te duiden zou getuigen van een onrealistische en gekunstelde beschouwingswijze. Veeleer is het eiland

het slachtoffer geworden van historische ontwikkelingen waarop de eilandelijke bevolking en overheid als zodanig geen invloed konden uitoefenen. Hieruit is een veelsoortige afhankelijkheid voortgevloeid. Het specifieke karakter van de ontstaansbronnen van deze afhankelijke situatie is tragisch doch biedt juist vanwege deze specificiteit aanknopingspunten tot hulpverlening en re-activering. De ontwikkeling van dit zo kleine en in economische zin onbeduidende eiland zal in de toekomst immers voor geen enkel regionaal of nationaal centrum bedreigend kunnen zijn.
Hiermee lopen we echter vooruit op hetgeen in de laatste paragraaf nog te berde gebracht zal worden.
In de hiernavolgende paragraaf willen we een poging wagen een aantal hiervoor gememoreerde materiële ontwikkelingen en psychologische effecten naast en tegenover elkaar te stellen.

8.4 Ontwikkelingen en effecten in synchronisch èn diachronisch perspectief

Nu we een aantal materiële ontwikkelingen en psychologische effecten vanuit drie verschillende invalshoeken hebben beschouwd, rijst de vraag naar mogelijke relaties tussen deze ontwikkelingen en effecten.
Het zal duidelijk zijn dat een nauwkeurige statistische kwantitatieve verkenning van zulke relaties buiten de doelstellingen en mogelijkheden van ons onderzoek vallen. Het in deze paragraaf te berde gebrachte zal dan ook een overwegend macro-sociologisch en kwalitatief karakter dragen.
De confrontatie van de drie invalshoeken van waaruit wij in de vorige paragraaf onze analyses opbouwden is echter een belangrijke voorwaarde voor een beter overzicht van de karakteristieken van de sociaal-economische situatie van de door ons beschreven samenleving.
Teneinde structuur aan te brengen in onze beschouwing dient eerst een zo eenvoudig mogelijk relatiemodel te worden ontwikkeld.
Wij brengen de lezer in herinnering dat wij in de vorige paragrafen uitgingen van drie invalshoeken, te weten de historie, de institutionele vormgeving en de externe relaties. Indien we deze invalshoeken als volgt in een eenvoudige matrix onderbrengen, dan kunnen daarbij de hiernavolgende kanttekeningen geplaatst worden.

Figuur 6

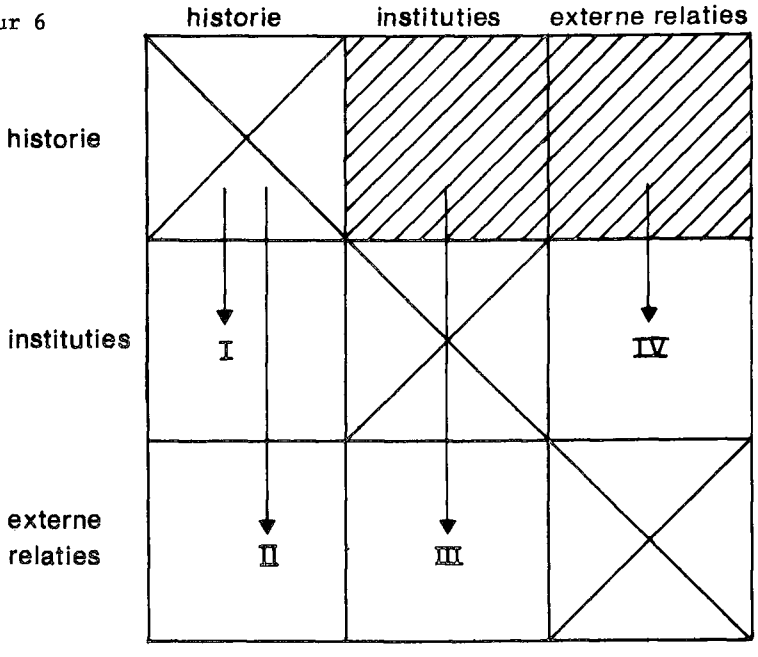

Van de negen cellen van de matrix zijn er uiteraard drie betrekkelijk zinledig. Voorts kan, althans in materiële zin, moeilijk gesproken worden van een beïnvloeding van de institutionele vormgeving en de externe relaties op de loop der geschiedenis. Binnen dit model resteren derhalve een viertal relatiemogelijkheden, te weten

I. De neerslag van de historische ontwikkeling op de institutionele vormgeving (historie → instituties).

II. De neerslag van de historische ontwikkeling op de externe relaties (historie → externe relaties).

III. De neerslag van de institutionele vormgeving op de externe relaties (instituties → externe relaties).

IV. De neerslag van de externe relaties op de institutionele vormgeving (externe relaties → instituties).

Let wel, met opzet spreken wij niet van causale relaties, omdat een dergelijke formulering uit strikt empirische overwegingen te pretentieus zou zijn.
In deze paragraaf willen we de vier genoemde relatiemogelijkheden aan een nadere beschouwing onderwerpen. Wij zullen dit doen met behulp van de in de vorige paragrafen gegeven samenvattingen van materiële ontwikkelingen en psychologische effecten.

I. Neerslag van de historische ontwikkeling op de institutionele vormgeving

Het is niet onze bedoeling alle in de vorige paragrafen genoemde materiële ontwikkelingen en psychologische effecten gedetailleerd naast en tegenover elkaar te stellen. Wel zullen we enige grote lijnen trekken waaruit de onder I bedoelde relatie moge blijken.
Bij onze beschouwingen over de institutionele vormgeving en de daarmee samenhangende ontwikkelingen en effecten hebben we afzonderlijke aandacht besteed aan de politiek en de religie. We zullen dit onderscheid ook op deze plaats vasthouden. We bezien eerst de relatie tussen de historische ontwikkeling van de samenleving en de institutionele vormgeving van de eilandelijke politiek.

Beschouwen we om te beginnen de formele politieke constellatie als zodanig, tot uitdrukking komend in een door politieke patronage en duidelijke factievorming gekenmerkt systeem, dan kunnen we de volgende opmerkingen maken.
De politieke constellatie heeft duidelijke historische componenten. De in de

Eilandenregeling van 1951 neergelegde decentralisatiegedachte schiep ruimte voor de groei van een eigen, karakteristieke eilandelijke politiek. Decentralisatie verschafte als het ware de materiële condities in de vorm van - bijvoorbeeld - een eigen eilandelijk budget waardoor het doelmatig functioneren van het politiek patronagesysteem mogelijk werd.
Een aantal historisch gegroeide psychologische effecten, met name "underdog" gevoelens, afhankelijkheidsgevoelens en de hoopvolle afwachtende houding vormden misschien geen absoluut voorwaardelijk emotioneel klimaat voor een succesvol optreden van een politieke primus inter pares doch droegen naar alle waarschijnlijkheid in niet geringe mate bij tot het welslagen van diens patroonsactiviteiten.
De in de twintigste eeuw zo sterk toegenomen overheidsbemoeienis verschafte de politici van het eerste uur een kanaal voor het effectueren van hun inspanningen, nu eens als patroon dan weer als broker. De factievorming die het gevolg is van het recentelijk gegroeide tweepartijenstelsel valt moeilijk in historische zin te duiden. Hoogstens zou men nog kunnen stellen dat de relatieve ontevredenheid van de grondleggers van de WIPM misschien mede is ontsproten aan het hogere welvaartsniveau waaraan men tijdens de migratie naar Curaçao en Aruba gewend was geraakt. Zoals we hebben geconstateerd, vertoont de politieke vormgeving van de samenleving een zekere samenhang met enkele pregnante economische ontwikkelingen. Wij noemden daarbij de sterke achteruitgang van de landbouw, de aanzienlijke groei van de Dienst Openbare Werken, de eenzijdige beroepenstructuur, het economisch individualisme en de explosieve prijsstijgingen. Het is evident dat deze materiële ontwikkelingen behalve samenhang vertonend met de politieke constellatie ook onderling op verschillende manieren aan elkaar zijn gerelateerd. Wij kunnen op deze plaats daarop niet dieper ingaan. Genoemde materiële ontwikkelingen kunnen echter niet strikt synchronisch geïnterpreteerd worden.

We zijn in dit boek al uitgebreid ingegaan op de historische oorzaken die er mede toe hebben bijgedragen dat van de landbouw op St. Eustatius niet veel meer over is. Ten overvloede noemen wij nog enige factoren, zoals het karakter van de economie in de achttiende eeuw, het wanbeleid bij de manumissie, het mislukken van cultures, etcetera.
De aanzienlijke groei van de Dienst Openbare Werken houdt verband met de huidige eilandelijke politiek doch heeft, zoals we gezien hebben, evenzeer een historische component welke nauw is gerelateerd aan de gegroeide desinteresse

voor de landbouw.
De eenzijdige beroepenstructuur hangt mede samen met het gegroeide isolement en de historische ontwikkelingen in de hulpverlening die, in plaats van gericht te zijn op de stimulering van een educatieve diversiteit en in het verlengde daarvan van een gedifferentieerde beroepsopleiding veeleer sterk conjunctureel van karakter was en gericht op de verbetering van de eilandelijke infra-structuur.
Het economisch individualisme en de mede daaraan gerelateerde explosieve prijsstijgingen hangen op indirecte wijze samen met de politieke factievorming als gevolg van het twee-partijenstelsel.

In de bestuurlijke sfeer hebben wij melding gemaakt van een samenhang tussen de politieke constellatie en zaken als ambtelijke desorganisatie, grote bestuurlijke overheadkosten en stagnatie in de samenwerking tussen bestuurderen en functionarissen in de zogenaamde sleutelberoepen. Bedoelde bestuurlijke problemen hebben evenzeer te maken met het decentralisatie-principe. De decentralisatie is namelijk ook binnen het ambtelijk apparaat vergaand doorgevoerd. Behalve de PTTers en de politiemensen zijn alle ambtenaren in eilandelijke dienst en derhalve ondergeschikt aan de, door twist en tweedracht verscheurde, eilandelijke overheid.

Zo bezien zijn er dus duidelijke relaties te onderkennen tussen bepaalde historische ontwikkelingen en zekere, met de politiek samenhangende materiële gegevenheden. Deze relaties gelden mutatis mutandis voor wat betreft de door ons genoemde psychologische effecten. Afhankelijkheidsgevoelens, de weerstand jegens landbouwwerk, de geringe gerichtheid tot particulier initiatief, de groeiende afgunst en naijver, de ambtelijke onverschilligheid en de demotivatie van "sleutel-functionarissen" hangen samen met de geheel eigen aard van de politieke constellatie doch wortelen vaak evenzeer in de historische ontwikkelingsgang van deze samenleving.

Wat kan opgemerkt worden met betrekking tot mogelijke historische ontwikkelingen en de religieuze vormgeving van de Statiaanse samenleving? In ons hoofdstuk over de religie op het eiland hebben we uitvoerig stilgestaan bij de ontstaansgeschiedenis van de verschillende religieuze groeperingen. Met name aan de groei van het Zevendedagadventisme hebben we veel aandacht besteed.

Wij hebben gezien hoe het Methodisme als "revitalization movement" hoogtij vierde aan het einde der achttiende eeuw. De zwarte bevolkingsgroep leefde in die tijd in een sociaal-economische en culturele situatie die als een "cultural distortion" kan worden aangeduid. De opwekkende en profetische woorden van "Zwarte Harry" vielen in vruchtbare aarde.
We hebben beschreven hoe het Rooms-Katholicisme een veel minder succesrijke ontwikkeling heeft doorgemaakt. Misschien was het te zeer verbonden met de gehate blanke bevolkingsgroep.
Na de afschaffing van de slavernij bood het Methodisme religieuze aanknopingspunten binnen het sterk veranderde politieke en sociaal-economische klimaat. Toch geraakte dit Methodisme tot een routineuze religieuze beweging waarvan op den duur niet langer een sterk appèl uitging. Het bood geen "outlet" meer voor de gevoelens van onbehagen die door de zeer slechte economische situatie aan het begin van de twintigste eeuw onder de bevolking aanwezig waren. De tijd was rijp voor een nieuwe revitalisatie-beweging. Door toevallige omstandigheden was dat het Zevendedagadventisme. Wij probeerden te verklaren waarom deze religieuze beweging eerst goed doorbrak in de jaren vijftig van onze eeuw. Wij meenden dat het ontbreken van een vaste voorganger en de verhoogde economische activiteit als gevolg van de opkomst van de olie-industrie als mogelijke verklaringsgronden aangevoerd zouden kunnen worden. Overigens spraken wij de mening uit dat het feit dat nu juist het Zevendedagadventisme vaste voet aan wal kreeg en niet een andere sectarische groepering, voornamelijk aan toevallige factoren toegeschreven moet worden.
We hebben hiermee aan willen tonen dat er voor de religieuze constellatie als zodanig heel duidelijke historische componenten aanwezig zijn.

Letten we op de psychologische effecten van de religieuze diversiteit, dan kunnen we constateren dat de huidige tegenstellingen tussen het Methodisme en het Zevendedagadventisme geen nieuw verschijnsel zijn binnen het godsdienstig leven op St. Eustatius. Met name in de beginperiode heeft het Methodisme strijd moeten leveren met de blanke plantage-houder. In de negentiende eeuw kwam daar de onenigheid met de Rooms-Katholieken bij. We willen hiermee aangeven dat er op St. Eustatius al een oude traditie was van religieuze factievorming. Wederzijdse haatgevoelens, gossip en verdachtmakingen hebben immer deel uitgemaakt van het religieuze leven op het eiland.

II. Neerslag van de historische ontwikkelingen op de externe relaties

In de vorige paragraaf hebben we de materiële ontwikkelingen en psychologische effecten opgesomd die samenhangen met de diverse afhankelijkheidsposities waarin het eiland verkeert.
Ook hier weer kunnen we constateren dat deze afhankelijkheidsrelaties niet uit de lucht zijn komen vallen doch duidelijke samenhang vertonen met bepaalde historische ontwikkelingen.
Bezien we eerst de ontwikkelingen en effecten die samenhang vertonen met de economische afhankelijkheid van het eiland, dan kunnen we het volgende opmerken.
De economische afhankelijkheid als zodanig is het gevolg van tenminste twee clusters van factoren. Het eerste cluster omvat factoren als het klimaat, de bodemgesteldheid, de schaarste aan productiefactoren, etcetera. Deze factoren zijn in zekere zin niet tijdgebonden. Het tweede cluster van factoren heeft wel degelijk een duidelijk historische component. Wij denken daarbij aan zaken als het buitenlands grondbezit en daaraan gekoppeld de hoge grondprijzen en bouwkosten; het Amerikaans monopolie in de toeristensector; de gebondenheid aan de regionale en nationale economieën alsmede het relatieve tekort aan transport- en communicatie-media.
Buitenlands grondbezit met alle gevolgen vandien hangt immers samen met het ontbreken van een grondpolitiek ten tijde van de manumissie, doch ook met de relatieve uitverkoop van (landbouw)gronden welke sinds de Tweede Wereldoorlog heeft plaatsgevonden. Deze uitverkoop kon plaatsvinden omdat, zoals we gezien hebben, de ontwikkeling van de landbouw in de geschiedenis om uiteenlopende redenen is gestagneerd. De grondspeculatie maakte het de kleine landbouwers moeilijker hun beroep uit te oefenen waarmee wederom wordt aangetoond dat van simpele causale relaties in onze diachronische beschouwingen geen sprake kan zijn!
Het Amerikaanse monopolie in de toeristensector is een ontwikkeling die samenhangt met de economisch afhankelijke positie van het eiland. Ook deze ontwikkeling is echter mogelijk gemaakt door een weinig doordachte grondpolitiek die na de Tweede Wereldoorlog is gevoerd. Dat deze toeristische ontwikkeling een positieve uitwerking heeft op de hedendaagse economische situatie doet niets af aan de kracht van onze argumenten.
De gebondenheid aan regionale en nationale economieën hangt direct samen met historische ontwikkelingen die ertoe geleid hebben dat de economie van St.

Eustatius is geworden tot wat zij nu is.
Het relatieve tekort aan transport- en communicatie-media indiceert de economische afhankelijkheid, zonder dat gesproken kan worden van oorzaak of gevolg. Er bestaat eer een conditioneel verband zoals dat het geval is met zovele van de door ons genoemde factoren. Wel kan gesteld worden dat er historische ontwikkelingen zijn aan te wijzen welke deze problematische transport- en communicatiefaciliteiten mede hebben bevorderd. In dit verband moet gewezen worden op de verwaarlozing door het moederland en in het verlengde daarvan door de centrale Antilliaanse overheid en de sterk afgenomen productiecapaciteit van de eilandelijke agrarische bevolking waardoor de export-quota zeer gering werden.
De economische afhankelijkheid manifesteert zich dus in een aantal materiële ontwikkelingen die, afzonderlijk of in onderling verband, deze afhankelijke situatie bij voortduring conditioneren, doch er zijn evenzeer historische determinanten aanwijsbaar die tot het ontstaan van deze afhankelijke situatie hebben bijgedragen. Dit geldt eveneens voor de psychologische effecten die met deze afhankelijke situatie samenhangen. De gevoelens van verwaarlozing, machteloosheid, berusting en frustratie zijn niet alleen van deze tijd maar hebben duidelijke historische fundamenten.

Ook de politieke afhankelijkheid is mede historisch gefundeerd. De afstemming van de eigen eilandelijke politiek op de regionale en nationale politiek is voorwaardelijk voor de levensvatbaarheid van die eilandpolitiek doch is evenzeer geïnduceerd door de historisch gegroeide economische problematiek. Had St. Eustatius een gezonde economie waaruit de locale politicus zijn first-order resources zou kunnen halen, dan zou het niet nodig zijn dat hij zich zozeer richtte naar de buiten-eilandelijke politieke ontwikkelingen.
Het geheel eigensoortige karakter van de eilandelijke politiek, onder meer tot uitdrukking komend in de gebrekkige organisatie van het eilandelijk overheidsapparaat en de weinig functionele verhouding tussen ambtenaren en politici is derhalve mede te verklaren uit de historisch gegroeide economische malaise alsmede uit de in de Eilandenregeling 1951 vervatte decentralisatiegedachte. De decentralisatie bood ruimte voor het ontstaan van politieke patronage en in het kielzog daarvan aan factievorming als gevolg van het ontstaan van politieke oppositie. De daarmee gepaard gaande psychologische effecten kunnen derhalve niet op strikt functionalistische wijze geduid worden maar dienen mede begrepen te worden vanuit een diachronische zienswijze.

Beschouwen we vervolgens nog de materiële ontwikkelingen en psychologische effecten die een uitdrukking zijn van de sociaal-culturele afhankelijkheid waarin het eiland zich bevindt.
Het Nederlands onderwijssysteem met de daarmee verbonden verbale- en curriculum-problemen vindt zijn oorsprong in de koloniale geschiedenis van het eiland. Wij hebben gezien dat de missie zich in het verleden heeft ingespannen om het onderwijs op de Nederlandse Antillen tot ontwikkeling te brengen. Daarbij is men echter te zeer voorbijgegaan aan de inhoudelijke aspecten van dit onderwijs.
We hebben ook beschreven hoe moeilijk het is om Antilliaanse onderwijskrachten aan te trekken. Van ouds gold St. Eustatius als een verbanningsoord waarheen men niet dan met grote tegenzin afreisde. Deze perceptie hangt uiteraard nauw samen met de sociaal-economische malaise alsmede met de slechte voorlichting die er op de Benedenwindse Eilanden over de Bovenwinden wordt gegeven. Op indirecte wijze, namelijk via de historisch gegroeide economische situatie, is de Antillianisering van het Bovenwindse onderwijs gestagneerd waarmee de inbreng van een eigen sociaal-culturele identiteit binnen dit onderwijs nog steeds niet gerealiseerd is.
De historisch gegroeide economische malaise ligt mede aan de basis van de "braindrain". Het moge waar zijn dat er op St. Eustatius gebrek aan voortgezette scholing en training is, doch zou die er wel zijn, dan zou er nog geen adequate werkgelegenheid voor de abituriënten zijn. De zuigkracht van de olie-industrie heeft, naar het lijkt, eveneens een selectieve werking gehad op het wegtrekken van talent. Dit valt echter zeer moeilijk te bewijzen.
De gebrekkige ontwikkeling van eigen culturele uitingsvormen zou men mede toe kunnen schrijven aan de sterke beweging waarin de Statiaanse samenleving in onze eeuw is geweest. Wij denken hierbij aan de herhaalde migratie naar Curaçao en Aruba en de daarmee samenhangende influx van bewoners van St. Kitts.
De bevolkingssamenstelling van het eiland heeft sterk gewisseld, waardoor, zo zou men kunnen zeggen, een eigen culturele traditie (cultuur in engere zin) weinig kans op ontwikkeling kreeg. Daarbij moet natuurlijk bedacht worden dat het om een relatieve kleine bevolking gaat waardoor er geen sprake kan zijn van in brede volksmassa's verankerde culturele tradities.

III. Neerslag van de institutionele vormgeving op de externe relaties

In hoeverre heeft de huidige institutionele vormgeving van de samenleving van St. Eustatius, tot uitdrukking komend in het politieke en religieuze leven, een neerslag op de economische, politieke en sociaal-culturele afhankelijkheidsrelaties?
Wij menen dat de vormgeving van de institutie "politiek" duidelijke consequenties heeft voor het bestaan èn voortbestaan van de diverse afhankelijkheidsrelaties.
Beginnen we met de economische afhankelijkheid en bezien we de daarmee samenhangende materiële ontwikkelingen die we omschreven als blokkering van de economische planning, een groeiend negatief saldo op het budget, vertraging in de uitvoering van werken, vertraging in de registratie van onroerend goed en het ontbreken van een duidelijk verkeersbeleid dan valt het volgende op te merken.

De ontwikkeling van de politieke patronage en de factievorming als gevolg van het twee-partijenstelsel wordt gekarakteriseerd door het nastreven van politieke korte termijndoelen. Dit is zeer begrijpelijk indien men beseft dat de beloning voor electorale steun onmiddellijk moet worden uitgekeerd. Daarenboven dient de in het vooruitzicht gestelde beloning reeds van te voren gestalte te hebben. De beloning moet zichtbaar zijn, moet vallen binnen het onmiddellijk voorstellingsvermogen van de cliënt. Dit impliceert ten minste twee fundamentele regels voor de patroon, te weten (a) dat hij zich onthoudt van het aankondigen van maatregelen die misschien op lange termijn vrucht afwerpen, maar die voorlopig noodzakelijkerwijs een onpopulair karakter dragen en (b) dat hij zich ervan vergewist dat hij directe toegang heeft tot de first-order resources die, in geval van electoraal succes, terstond als beloning aan zijn cliënten kunnen worden verstrekt.
Welnu, deze fundamentele regels betekenen een rem op een meer structureel lange-termijn-beleid, ergo een rem op een degelijke economische planning. Een groeiend negatief saldo op het eilandbudget is hiervan een indirect gevolg, zoals wij al eerder hebben aangetoond.

De vertraging in de uitvoering van werken en de registratie van eigendomsverhoudingen hangt mede samen met de factievorming en politieke tegenstellingen. Veel energie gaat verloren aan het breed uitmeten van de fouten van de politieke

opponent. Indien deze energie gebundeld zou worden teneinde voortdurend druk uit te kunnen oefenen op de initiatie of vooruitgang van door derden uit te voeren werkzaamheden, dan zou de Statiaanse economie er naar alle waarschijnlijkheid anders uitzien. Daar komt nog bij dat bij het aflossen van de politieke wacht veelal het tot dan toe gevoerde beleid sterk wordt omgebogen. Deze koerswijzigingen zijn niet alleen het gevolg van een andere politieke perceptie met betrekking tot het te voeren sociaal-economisch beleid maar zijn, alweer, mede het gevolg van de vereisten van de politieke patronage welke immers een sterke profilering van de patroon in kwestie vereist: de man moet het hoe dan ook ànders doen dan zijn voorganger. Het ontbreken van een verkeersbeleid houdt verband met de grote angst van de politieke patroon, onpopulaire maatregelen te nemen. Het stellen van eisen van veiligheid aan auto's of zelfs een zekere rem op de import van voertuigen zou betekenen dat de man bezig was zijn eigen politieke graf te graven. De geringe bereidheid om weinig populaire maatregelen te nemen moge uit politiek oogpunt begrijpelijk zijn, zij is in sociaal-economische zin nadelig, ja soms zelfs destructief te noemen.

Het zal duidelijk zijn dat de relatieve zwakte van een economisch lange-termijn beleid wrevel oproept bij de regionale en nationale overheden. Deze wrevel wordt gekapitaliseerd in het dichtdraaien van de geldkraan, hetgeen uiteraard weer reacties van de Statiaanse politici ten gevolge heeft. Zo heeft de politieke constellatie niet alleen gevolgen voor de materiële ontwikkelingen die samenhangen met de economische afhankelijkheid, doch evenzeer voor de daaraan gekoppelde psychologische effecten.

Dat de huidige constellatie van de eilandelijke politiek nauw samenhangt met de politieke afhankelijkheid van de Statiaanse samenleving hebben wij op verschillende plaatsen in dit boek vermeld. De materiële ontwikkelingen en psychologische effecten die verband houden met de politieke afhankelijkheid zijn in belangrijke mate het directe gevolg van de politieke patronage en de factievorming op het eiland.

Bezien we de materiële ontwikkelingen die in verband staan met de sociaal-culturele afhankelijkheid dan moeten we de conclusie trekken dat zich ook hier een gebrek aan een consistent sociaal-cultureel beleid wreekt. De eilandelijke overheid heeft tot nu toe geen blijk gegeven van een duidelijke visie op zaken als een toekomstig educatief voorzieningenniveau, een grotere conti-

nuïteit in de gezondheidszorg en het stimuleren van een eigen culturele identiteit.
Al schrijvende beseffen wij heel goed dat de in voorgaande zin bijna achteloos opgesomde beleidsdoelen zeer gecompliceerd van aard zijn en vóór alles veel kundigheid en kennis van zaken van zowel beleidvoerders als ambtenaren vragen. Dat een zodanige bekwaamheid in slechts beperkte mate aanwezig is, kan men de desbetreffende eilandelijke overheid niet euvel duiden. De kleine schaal van het eiland staat het aanstellen van deelexperts nu eenmaal in de weg.
Echter, het is niet onmogelijk deskundig advies te verkrijgen van buitenaf. Bedoeld advies werd in het verleden ook herhaaldelijk spontaan of op verzoek gegeven. Dat deze adviezen in meerderheid niet of met zeer grote vertraging zijn opgevolgd hangt mede samen met de politieke factievorming. Bij wijze van voorbeeld noemen we de ontwikkelingen met betrekking tot het culturele leven in engere zin. De desbetreffende culturele instellingen en verenigingen zijn zodanig "verpolitiekt" dat van een vruchtbare samenwerking nauwelijks sprake is. Zolang het stimuleren en organiseren van culturele evenementen nog inzet vormt van politieke meningsverschillen tussen de diverse culturele instellingen kan er van een verbetering van het sociaal-culturele klimaat nauwelijks sprake zijn.

In hoeverre is de institutionele vormgeving van de religie op St. Eustatius een factor die invloed uitoefent op de diverse vormen van afhankelijkheid?
In de eerste plaats moet opgemerkt worden dat de godsdienstige tegenstellingen op het eiland geleid hebben tot factievorming en derhalve een sterke aanslag betekenen op de sociale cohesie binnen de samenleving.
Er is, zoals we zagen, een monopolisering van de economische bedrijvigheid gegroeid door het ijveren van de Zevendedagadventisten. Voorts is er sprake van een economisch individualisme. Met name deze laatste ontwikkeling staat een vermindering van de economische afhankelijkheid in de weg. Voor het verminderen van economische afhankelijkheid, bijvoorbeeld door de reactivering van de landbouw en het aantrekken van kleinschalige importvervangende industrie, is sociale cohesie in economische samenwerking een belangrijke voorwaarde. De religieuze tegenstellingen hebben echter negatieve gevolgen voor de persoonlijke contacten en staan zodoende een grotere mate van samenwerking in de weg.
De prijsopdrijving die mede samenhangt met de economische afhankelijkheid wordt vanwege de religieuze tegenstellingen alsmede de zeer specifieke zake-

lijke opstelling van de Adventist in feite niet aangetast. Integendeel, de religieuze en daarmee samengaande sociale differentiatie verhindert het ontstaan van een overlegstructuur waarbinnen men tot prijsafspraken zou kunnen komen; de individuele en onafhankelijke zakelijke opstelling van de Zevendedagadventist heeft hetzelfde effect.

Anderzijds biedt de opkomst van dit Zevendedagadventisme aanknopingspunten voor een stimulering van de eilandelijke economische activiteit. De Adventist is vanuit zijn levensbeschouwing bereid en geneigd persoonlijk initiatief te nemen en met inzet en vasthoudendheid aan de realisering van dit initiatief te werken. In dit verband dient ook de positieve instelling van deze religieuze groepering ten opzichte van onderwijs te worden genoemd, zonder daarmee uiteraard te willen zeggen dat de andere religieuze groeperingen negatief tegenover onderwijs zouden staan.

De religieuze differentiatie heeft naar wij menen op indirecte wijze invloed op de politieke afhankelijkheid waarin de eilandelijke samenleving verkeert. Of laten we het anders stellen: de religieuze factievorming staat een duidelijke en onafhankelijke eilandelijke politiek in de weg. Immers, de Statiaanse politicus die opereert binnen het systeem van politieke patronage dient uiterst voorzichtig te handelen. Het is voor hem erg moeilijk een beleid uit te stippelen dat zowel door de Methodisten, Zevendedagadventisten en Katholieken gelijkelijk wordt ondersteund. De economische bedrijvigheid is voor een groot deel in handen van de Zevendedagadventisten. De politicus die een duidelijke religieuze voorkeur heeft en deze ook tot uitdrukking laat komen in zijn politiek handelen loopt een grote kans dat het kiezersvolk met een andere religieuze signatuur zich van hem af zal wenden. Hij zal de kool en de geit moeten sparen en derhalve op verschillende punten zich in zijn beleidskeuze aan de oppervlakte moeten houden. Zo werkt een weinig doortastende politieke opstelling op essentiële punten de politieke afhankelijkheid op regionaal èn nationaal niveau in de hand.

Zoals de politiek een splijtzwam betekent voor wat betreft de sociaal-culturele situatie, zo heeft ook de religie een sterk differentiërende invloed. Een educatief beleid op St. Eustatius dat gericht zou zijn op het aanbrengen van een grotere mate van efficiëntie binnen het Statiaanse onderwijs door middel van - bijvoorbeeld - het samenvoegen van de openbare en Rooms-Katho-

lieke lagere school zou op grote weerstand van de zijde der Zevendedagadventisten stuiten. In het algemeen gesproken zal de Adventist namelijk zijn kinderen niet naar de Katholieke school sturen.
Meer samenwerking op sociaal-cultureel gebied, teneinde minder afhankelijk te worden van het buiten-eilandelijke culturele aanbod stuit op het probleem van de religieuze diversificatie.
Zo speelt de religieuze differentiatie in vele opzichten dezelfde rol als de politieke. De zaken worden echter extra gecompliceerd omdat de religieuze en politieke differentiatie niet parallel lopen.

IV. Neerslag van de externe relaties op de institutionele vormgeving

Tenslotte willen we nog enige opmerkingen maken over de mogelijke invloed van de diverse afhankelijkheidsrelaties op de politieke en religieuze institutionele vormgeving.
We beseffen zeer wel dat het moeilijk is een onderscheid te maken tussen oorzaak en gevolg als we spreken over de externe relaties en de institutionele vormgeving. Wij hebben om analytische redenen toch een opsplitsing tussen III en IV gemaakt.
We kunnen ons afvragen in hoeverre de huidige economische afhankelijkheid mede conditionerend werkt met betrekking tot het instandhouden van het vigerende politieke systeem op het eiland.
In dit verband kan opgemerkt worden dat de economische afhankelijkheid zich heel concreet manifesteert in een ernstige schaarste aan goederen en diensten of anders gezegd, een schaarste aan first-order resources. Degenen die toegang hebben tot deze bronnen dan wel belangrijke invloed uit kunnen oefenen op de distributie ervan zullen in staat zijn een electoraal succes te behalen via het patronagemechanisme. Moeilijke toegankelijkheid tot deze bronnen voor de grote massa van de bevolking is misschien niet strikt voorwaardelijk voor het ontstaan en voortbestaan van politieke patronage doch draagt er op zijn minst toe bij. Indien de Statiaan niet met zijn mede-eilandbewoners zou behoeven te wedijveren om arbeid of om schaarse goederen dan zou één van de belangrijke fundamenten voor een patroon-cliënt relatie zijn weggevallen. Meningsverschillen die in belangrijke mate voortvloeien uit een verschillende visie met betrekking tot de distributie van schaarse middelen alsmede betreffende de meest wenselijke wijze tot vermindering van de externe afhankelijkheid hebben een basis gelegd voor een twee-partijenstelsel en daardoor voor de zo

frequent gememoreerde politieke factievorming.

In psychologische zin hebben de gevoelens van wrevel, verwaarlozing evenals de machteloze verbale rebellie mede voedsel gegeven aan een sterk verlangen zich te kunnen verlaten op een sterke man, een politieke patriarch die als belangenvertegenwoordiger èn intermediair zou kunnen optreden vis à vis de regionale en nationale machthebbers.

Dat de politieke afhankelijkheid waarin de Statiaanse samenleving zich bevindt van directe invloed is op de vormgeving van het politieke systeem op het eiland staat uiteraard buiten kijf. Wij menen te hebben aangetoond dat de politieke patronage op St. Eustatius deel uitmaakt van een ruimer pyramidaal opgebouwd patronagesysteem. De interne verwevenheid van de samenstellende elementen binnen dit systeem is groot en oefent invloed uit op de basis van de pyramide: de patroon-cliënt verhouding. De politiek-afhankelijke positie waarin het eiland zich bevindt opent de mogelijkheid tot een selectieve en gefaseerde distributie van first-order resources naar de basis van de pyramide en handhaaft op deze wijze de status quo. Dat dergelijke processen metterdaad en doelgericht in gang worden gehouden is niet onwaarschijnlijk doch het laat zich met behulp van de ons ter beschikking staande gegevens niet bewijzen.

De sociaal-culturele afhankelijkheidssituatie houdt, naar wij menen, eveneens verband met de handhaving van het politiek systeem op het eiland. Daarbij kan in het bijzonder gedacht worden aan de educatieve ontwikkelingen die met de sociaal-culturele afhankelijkheid samenvallen.
We hebben erop gewezen dat de educatieve voorzieningen veel te wensen overlaten. Daarnaast is er sprake van een "braindrain" mede vanwege gebrek aan voortgezette scholing en training. Deze omstandigheden hebben ertoe geleid dat de scholingsgraad van de eilandbevolking relatief laag is.
Het patronagesysteem kan slechts voortbestaan indien beloningen in het vooruitzicht worden gesteld en te gelegener tijd metterdaad worden uitgekeerd. Vaak echter blijven de beloningen uit omdat de daartoe benodigde middelen eenvoudig niet voorhanden zijn. Indien de bevolking geschoold zou zijn in onafhankelijk denken en opgevoed zou zijn tot de vorming van een weloverwogen oordeel, niet alleen met betrekking tot het handelen op korte termijn, maar ook betreffende een rationele opstelling op een wat langere termijn, zou de politicus die in gebreke blijft het bijzonder moeilijk krijgen. De machtheb-

bers binnen het politiek systeem profiteren met andere woorden, wellicht onbewust en niet-intentioneel, van een grote mate van onwetendheid van de eilandbevolking. De Statiaan kiest bewust en zeer rationeel voor een patroon die hem op korte termijn uit de penarie kan helpen doch mist het vermogen om in het complexe politieke spel meer inzicht te krijgen waardoor hij zijn handelen op lange termijn misschien beduidend anders zou richten.
De negatieve materiële ontwikkelingen die samenhangen met de sociaal-culturele afhankelijkheid vormen voorts een reservoir van motieven waaruit de locale politicus kan putten bij het verkopen van zijn politieke waar. In dit opzicht draagt de sociaal-culturele afhankelijkheid op dezelfde wijze bij aan de instandhouding van het politieke systeem als de eerder besproken economische afhankelijkheid.

Hebben de afhankelijkheidsrelaties ook te maken met de vormgeving van de religieuze instituties en de verschillen daartussen, zo kan men zich nog afvragen.
We hebben in hoofdstuk 6 gesteld dat de snelle groei van het Zevendedagadventisme in de jaren vijftig van deze eeuw mede gezien moet worden tegen het licht van de erbarmelijke economische situatie van die dagen. We spraken voorts de verwachting uit dat de sociaal-economische ontwikkelingen in de nabije toekomst niet zodanig zullen zijn dat individuele sociaal-economische stress langs andere dan religieuze wegen gekanaliseerd zal kunnen worden. We hebben daarbij gesteld dat de economische situatie niet alléén als randvoorwaarde geldt voor het voortbestaan van bedoelde religieuze groepering. Of de economische afhankelijkheidsrelaties van invloed zijn op de verhouding tussen de verschillende godsdiensten op het eiland valt moeilijk te zeggen. Onze gegevens verschaffen ons hieromtrent geen duidelijk beeld.
Ook van de politieke en sociaal-culturele afhankelijkheid kan gesteld worden dat zij bijgedragen hebben tot een "cultural distortion", een sociaal-economisch klimaat waarin een jonge revitalisatie-beweging als het Zevendedagadventisme goed kon gedijen. In hoeverre laatstgenoemde afhankelijkheidsrelaties heden van invloed zijn op de gegroeide religieuze tegenstellingen is eveneens moeilijk te zeggen. Soms hoort men de mening verdedigen dat revitalisatiebewegingen inspelen op de onwetendheid van de bekeerlingen-in-spé. Ware dit zo, dan zou de sociaal-culturele afhankelijkheid en de daarmee samenhangende scholings- en vormingsproblematiek ten gunste werken van het Zevendedagadventisme. Zulk een stelling maken wij echter niet graag tot de onze omdat zij

zeer moeilijk bewijsbaar is maar vooral omdat zij geen recht doet aan het metafysische en derhalve weinig rationele karakter van het religieuze appèl.

In het voorgaande hebben wij geprobeerd aan te tonen hoe complex de samenhangen zijn binnen de invloedssferen waarin de eilandelijke samenleving zich bevindt. De ontwikkelingen en effecten die samenhangen met de historie van het eiland houden verband met de institutionele vormgeving alsmede met de aard van de externe relaties. Er bestaan wederzijdse verbanden tussen de politieke en religieuze vormgeving van de samenleving en de economische, politieke en sociaal-culturele afhankelijkheid waarin de samenleving verkeert.
De tijd is gekomen om enige belangrijke conclusies te trekken. Aan het slot van hoofdstuk 3 over de economie van het eiland spraken wij de overtuiging uit dat het "culture of poverty" model ongeschikt is ter verklaring van de sociale organisatie van de Statiaanse samenleving. Wij vroegen ons vervolgens af of een benaderingswijze die uitgaat van de diverse afhankelijkheidsrelaties waarin een samenleving zich kan bevinden, gevoegd bij een historische orientatie niet een veel beter inzicht kan verschaffen. Welnu, wij menen deze vraag met name in ons slothoofdstuk bevestigend te hebben beantwoord.
Het "culture of poverty" model is te simplistisch; het samenleven op St. Eustatius wordt beïnvloed door velerlei factoren waarop de individuele Statiaan nauwelijks invloed heeft. Elke benaderingswijze waarin de huidige deplorabele situatie op het conto van de individuele eilandbewoner wordt geschreven is daarom misleidend, onjuist en onrechtvaardig.

Dit heeft belangrijke consequenties voor het ontwerpen van een ontwikkelingsstrategie. Naar wij menen is elke ontwikkelingsstrategie die geen rekening houdt met de door ons beschreven meso- en macro-sociologische samenhangen gedoemd te mislukken. De recente geschiedenis van het eiland toont hiervan enige treffende voorbeelden.
Dit brengt ons tot de conclusie dat slechts een geïntegreerde aanpak van de sociaal-economische ontwikkeling van het eiland kans van slagen biedt. Een dergelijke strategie dient middelen aan te reiken die in onderlinge combinatie en tegelijkertijd kunnen dienen tot het verminderen of wegnemen van de materiële èn psychologische belemmeringen die het gevolg zijn van respectievelijk de geschiedkundige ontwikkelingen, de institutionele vormgeving en de externe relaties. Slechts dan bestaat de kans dat de bereidheid tot verandering bij de bevolking kan worden bevorderd waarna op vruchtbare wijze

tot realisering van die verandering kan worden overgegaan.
Dit heeft uiteraard consequenties voor de hulpverlener.
Malassis heeft hierover het volgende opgemerkt: "In the field which concerns us, change implies technical competence. This means that community development workers and agricultural extension workers must be able to form operational teams or, failing that, that community development workers must acquire technical expertise and the technical experts some knowledge of sociology" (1).
Zijn opmerking is juist doch wij menen dat wij hierboven hebben aangetoond dat de zaak aanzienlijk gecompliceerder ligt.
In de laatste paragraaf zullen wij trachten een aanzet te geven tot het formuleren van een toekomstig ontwikkelingsbeleid dat recht doet aan en rekening houdt met de complexe sociale werkelijkheid van een kommervolle eilandsamenleving.

(1) Zie: Malassis, L., The Rural World. Education and Development. London 1975, p. 71.

8.5 Richtlijnen en beleidsdoelen voor een eilandelijke ontwikkelingsstrategie

In deze paragraaf willen wij, op grond van de resultaten van ons onderzoek, proberen te komen tot de formulering van de richtlijnen en beleidsdoelen voor een ontwikkelingsstrategie ten behoeve van St. Eustatius. Alvorens dit te doen dient een aantal opmerkingen te worden gemaakt.

a. De beleidsdoelen die in deze paragraaf zullen worden genoemd zullen naar wij menen alleen effect kunnen sorteren wanneer aan de realisering ervan in combinatie en tegelijkertijd wordt gewerkt.
b. De hier geformuleerde richtlijnen en beleidsdoelen dienen in de eerste plaats ter stimulering van de discussie tussen de direct betrokkenen. Voor een vruchtbare uitwerking van een ontwikkelingsstrategie dienen alle betrokkenen van het nut en de haalbaarheid van een dergelijke strategie overtuigd te zijn. In verband hiermee menen wij dat het formuleren van heel concrete beleidsmaatregelen van onze kant niet opportuun zou zijn. Zodanige maatregelen dienen door de direct betrokkenen zelf of eventueel met behulp van derden te worden uitgewerkt.
c. Wanneer hierna gesproken wordt van "beleid" wordt gedoeld op het totale overheidsbeleid dat wordt gevoerd met betrekking tot de sociaal-economische situatie op het eiland. Aan de vorming en uitvoering van dit beleid wordt door verschillende overheden deelgenomen alsmede door organisaties en instituties die, via hun besteedbare middelen, nauw aan die overheden zijn gerelateerd.
d. Bedoelde richtlijnen en beleidsdoeleinden zijn van toepassing op St. Eustatius maar kunnen, vanwege hun relatief generale karakter, wellicht ook gelden voor het formuleren van ontwikkelingsstrategieën ten behoeve van andere samenlevingen.
e. Het hiernavolgende vormt de directe neerslag van onze analyse van de samenleving van St. Eustatius. Daarbij kan niet verheeld worden dat de te presenteren richtlijnen en beleidsdoelen mede steunen op de persoonlijke visie van de auteur en derhalve niet beschouwd kunnen worden als een strikt empirisch-sociologische verhandeling.

Naar wij menen dient een ad-equate ontwikkelingsstrategie voor St. Eustatius gebaseerd te zijn op een drietal richtlijnen die hun oorsprong vinden in de historische, politieke, religieuze, sociaal-economische en culturele invloedssferen die in dit hoofdstuk zijn behandeld.
Deze richtlijnen luiden als volgt:

A. Het ontwikkelingsbeleid dient de historische sociaal-economische ontwikkelingen en de daarmee samenhangende psychologische effecten nadrukkelijk en kritisch in acht te nemen.
B. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het verminderen van de sociaal-economische en psychologische spanningen die het gevolg zijn van de politieke en religieuze differentiatie.
C. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het verminderen van de economische, politieke en sociaal-culturele afhankelijkheid.

Aan de hand van deze richtlijnen zullen we proberen een aantal relevante beleidsdoelen te formuleren.

Ad richtlijn A

De geschiedenis laat zich niet meer veranderen. Dat betekent niet dat men de geschiedenis dan maar zou moeten vergeten. Integendeel, elk ontwikkelingsbeleid dient rekening te houden met de determinerende invloed van de historie en aan te sluiten bij ontwikkelingen die in het verleden hebben plaatsgevonden. St. Eustatius heeft een rijk verleden; het eiland staat vol ruïnes en andere monumenten die herinneren aan de zo voorspoedige achttiende eeuw. De geschiedenis heeft altijd veel mensen intens geboeid en aangezet tot onderzoek. Diegenen die zich interesseren voor de historie en die hun interesse beloond willen zien in een rustieke en rustige omgeving kunnen op St. Eustatius hun hart ophalen. Een voorwaarde is echter dat het verval en de afbraak van deze monumenten tot staan wordt gebracht en dat actieve aandacht wordt geschonken aan het vastleggen van de nog aanwezige materiële en niet-materiële historische rudimenten. Met name is dit van belang met het oog op het langzaam maar zeker toenemend toerisme. Het door de historie zozeer bepaald landschappelijk en architectonisch profiel van het eiland onderscheidt St. Eustatius van overeenkomstige eilanden in het Caribisch gebied.
In verband hiermee formuleren wij het volgende beleidsdoel.

A1. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op conservering, restauratie of renovatie van de materiële en niet-materiële overblijfselen uit de eilandelijke geschiedenis.

Het zou inderdaad onverstandig zijn geen oog te hebben voor de geschiedenis. We hebben echter gezien dat een groot deel van de bevolking een weinig adequaat historisch bewustzijn heeft. Men heeft een irrationele kijk op de geschiedenis hetgeen niet zelden tot uiting komt in manifestaties van nostalgie, "once a Golden Rock, again a Golden Rock".
Dit inadequaat historisch bewustzijn heeft mede als consequentie dat de eilandbewoner een onjuist beeld heeft van de plaats en betekenis van St. Eustatius binnen grotere sociaal-economische, geografische of staatkundige verbanden. Men heeft onvoldoende oog voor de weinig belangrijke rol die het eiland in de wereld speelt, om het maar eens eufemistisch uit te drukken. De ontwikkeling van het eiland is ten zeerste gebaat bij een realistische perceptie aangaande de plaats van het eiland in een groter bestel en de juiste toedracht van de historische ontwikkelingen. Dit brengt ons tot het volgende beleidsdoel.

A2. Het ontwikkelingsbeleid dient gepaard te gaan met een realistische en objectieve voorlichting en informatie-verschaffing aangaande de eilandelijke geschiedenis en de huidige plaats van de gemeenschap binnen grotere sociaal-economische, geografische en staatkundige verbanden.

Een van de belangrijke materiële ontwikkelingen die samenhangt met de loop der geschiedenis en met name met de recente naoorlogse historie is de traditionele conjuncturele hulpverlening aan het eiland. We hebben hier een belangrijk punt aangeroerd aangezien de hulpverlening van buitenaf strikt voorwaardelijk is voor het functioneren van de samenleving. Wij hebben gezien dat deze hulpverlening voornamelijk gericht is geweest op de uitvoering van infrastructurele werken en veel minder heeft ingespeeld op meer structurele oplossingen van de sociaal-economische moeilijkheden.
Deze traditie dient, naar wij menen, te worden doorbroken. Het hulpverleningsbeleid dient gebaseerd te zijn op een door alle betrokkenen aanvaarde ontwikkelingsplanning en niet op ad-hoc projecten die een integrale lange-termijnvisie ontberen. Het beleidsdoel dat wij in verband hiermee kunnen formuleren draagt een tamelijk hoog abstractieniveau en impliceert als het ware een aantal van de andere hier genoemde doelen. Het luidt als volgt:

A3. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op de ombuiging van de conjuncturele hulpverlening naar een meer structurele hulpverlening welke is gebaseerd op een door alle betrokkenen aanvaarde middellange- en langetermijnplanning.

Ad richtlijn B

Deze richtlijn - het verminderen van spanningen die het gevolg zijn van politieke en religieuze differentiatie - is moeilijk vertaalbaar in beleidsdoelen. Tot de verworvenheden van de democratie behoren onder meer de vrijheden van vereniging, vergadering en meningsuiting. Met dit grote goed dient men zeer zorgvuldig om te springen. Wanneer hierna dan ook een aantal beleidsdoelen worden geformuleerd, dan wordt impliciet voorondersteld dat genoemde vrijheden onverlet blijven.
Deze vrijheden hebben op St. Eustatius een aantal nevenverschijnselen tot gevolg gehad die met name in de uitoefening van het politieke bedrijf tot uitdrukking komen. Wij hebben deze materiële ontwikkelingen hiervoor uitgebreid behandeld. Het is onze stellige overtuiging dat sommige van deze nevenverschijnselen een eigen leven zijn gaan leiden, zulks overigens tot verdriet van beide politieke partijen. Onderstaande beleidsdoelen kunnen er misschien mede toe bijdragen dat de kwalijke geesten die het politiek gebeuren omgeven weer kunnen worden opgesloten in hun flessen.
Wij hebben gezien dat de decentralisatiegedachte die ligt vervat in de Eilandenregeling 1951 belangrijke consequenties heeft gehad voor het karakter van het politiek bedrijf. Wij voelen ons niet competent deze Eilandenregeling als zodanig ter discussie te stellen. Men dient zich goed te realiseren dat mogelijke wijzigingen in deze regeling wellicht voor St. Eustatius vruchtbare gevolgen zouden hebben, doch voor het gehele Eilandsgebied minder gunstig zouden zijn om maar niet te spreken over de Benedenwindse Eilandgebieden.

Het komt ons echter voor dat binnen het kader van de huidige staatsinrichting mogelijkheden tot vermindering van de politieke spanningen voorhanden zijn. Een absolute basisvoorwaarde is echter dat de hier voorgestelde beleidsdoelen hun pendant hebben in nationaal verband. Het is immers ondenkbaar dat er binnen de Statiaanse maatschappij bestuurlijke of andere politiek verankerde wijzigingen zouden plaatsvinden die geen "backstopping" ondervinden in het regionale en nationale overheidsbeleid.

De politieke patronage op eilandelijk niveau heeft behoefte aan first-order resources; deze worden voornamelijk gevonden binnen het jaarlijks budget. Vanwege de geringe contrôle op de besteding van dit budget kan de politieke partij die aan het bewind is, op tamelijk willekeurige wijze met deze fondsen omgaan. Zolang deze mogelijkheid nog bestaat, wordt de deur open gehouden voor politieke patronage. In dit verband ware te denken aan strakkere regels met betrekking tot de besteding der begrotingsgelden dan wel aan een scherpere contrôle achteraf dan wel aan een combinatie van beide. Dit brengt ons tot het volgende beleidsdoel.

B1. Het ontwikkelingsbeleid dient erop gericht te zijn - binnen het kader van de huidige staatsinrichting - wegen te vinden voor een meer verantwoorde en democratisch gecontrôleerde besteding van het jaarlijks budget.

Een ander prerogatief van de eilandelijke overheid dat nauwelijks aan enige contrôle onderhevig is, is de aanstelling van overheidspersoneel. We hebben eerder gezien dat deze omstandigheid een rol van betekenis speelt binnen het patronage-systeem. Bij de aanstelling van ambtenaren of personeel voor eilandelijke overheidsdiensten behoeft in principe geen aandacht te worden besteed aan functie-eisen, opleidingsniveau, ervaring en andere, objectief vaststelbare kwalificaties. Het introduceren van dergelijke kwalificaties zou in principe remmend kunnen werken op de negatieve randverschijnselen van het patronage-systeem.
Men zou in verband hiermee het volgende beleidsdoel kunnen formuleren.

B2. Het ontwikkelingsbeleid dient erop gericht te zijn regelingen te treffen waarin objectief vaststelbare kwalificatie-eisen zijn vervat met betrekking tot het personeelsbeleid van de eilandelijke overheid.

Een hiermee zijdelings verband houdende kwestie is die betreffende de handel en wandel der politieke ambtsdragers. Niet zelden hoort men felle kritiek op de wijze waarop gedeputeerden en eilandraadsleden omgaan met overheidsgelden. Wij duiden hier op dienstreizen en andere dienstvergoedingen. Het is voor de bevolking vaak erg moeilijk te doorzien waarom ambtsdragers dienstreizen maken. Het politieke klimaat is, naar wij menen, ten zeerste gebaat bij een zekere ordening van zaken. Dit streven kan als volgt in een beleidsdoel worden verwoord.

B3. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op een nauwkeurige formulering en naleving van en voorlichting over regelingen met betrekking tot bevoegdheden en emolumenten die aan het politieke ambt zijn verbonden.

Het sociaal klimaat op St. Eustatius wordt krachtig verstoord gedurende de verkiezingstijd. We hebben daar in ons hoofdstuk over de politiek al melding van gemaakt. De politieke propaganda bedient zich vaak van scandaleuze praktijken. Mensen worden niet zelden te schande gemaakt of in woord en geschrift onheus bejegend. Meestal heeft deze gang van zaken geen blijvende nare gevolgen doch in sommige gevallen worden oude veten weer opgerakeld of nieuwe diepgaande persoonlijke of familiale twisten aangewakkerd. In de verkiezingstijd wordt voorts in algemene zin door de politici ingespeeld op de heersende sociale tweespalt in de samenleving. Soms gebeurt dit op subtiele wijze, soms ook heel openlijk en agressief.
Men kan niet aan de indruk ontkomen dat de wijze van propaganda voeren belangrijke schade toe brengt aan het sociaal klimaat. Verandering van dit gedragspatroon kan moeilijk van buitenaf worden bewerkstelligd aangezien men al snel raakt aan de vrijheid van meningsuiting. Een regulering van dit gedrag dient in onderling overleg tussen de politieke partijen tot stand te komen.

B4. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op de totstandkoming van een gedragscode voor het politiek handelen in het openbaar, met name tijdens de verkiezingstijd; deze code dient in onderling overleg tussen de politieke partijen te worden vastgesteld.

Een deskundig en op zijn taak berekend ambtelijk apparaat kan een sterke rem betekenen op een zekere mate van politieke willekeur. Voorkomen moet worden dat de ambtenaar bij de uitoefening van zijn ambt, desnoods met voorbijgaan aan bestaande bevoegdheden en wettelijke regelingen, gebruikt wordt in het politiek krachtenspel.
Een en ander kan voorkomen worden door de ambtenaar goed op te leiden, hem voortdurend bij te scholen en hem bewust te maken van zijn rechten en plichten.
Deze overweging leidt tot het volgende beleidsdoel.

B5. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op een adequate training, beroepsvorming en bijscholing van het ambtelijk apparaat.

Een andere ontwikkeling die, zoals we gezien hebben, een zekere samenhang vertoont met de politieke constellatie is de explosieve prijsopdrijving die de laatste jaren heeft plaatsgevonden. Het is, naar wij menen, noodzakelijk dat van overheidswege maatregelen getroffen worden om de prijzen meer in de hand te houden. Dergelijke maatregelen bieden echter alleen kans van slagen wanneer ze voortvloeien uit een gezamenlijk streven van de twee politieke partijen.

B6. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het formuleren van een duidelijke prijspolitiek, waarbij uitgegaan moet worden van een gezamenlijke opstelling van de twee politieke partijen.

Hiermee hebben we een bijzonder belangrijke en tevens moeilijke kwestie aangeroerd, namelijk die betreffende een mogelijke samenwerking tussen de twee politieke groeperingen. In feite vormt het ontstaan van een redelijke dialoog tussen deze partijen de basis van de nodige politieke ontspanning op het eiland. Naar wij hopen hebben de voorgaande beschouwingen dit in voldoende mate duidelijk gemaakt. De vraag is echter hoe een dermate vertroebelde verhouding als die tussen de Democratic Party en de Windward Island Peoples' Movement in de nabije toekomst ook maar enigszins zou kunnen verbeteren. Voor alles is noodzakelijk dat er een zekere vertrouwensrelatie ontstaat tussen de politieke leiders. Slechts wanneer men uit kan gaan van de persoonlijke integriteit van een politiek tegenstander wordt een mogelijkheid geopend voor (gedeeltelijke) zakelijk-programmatische samenwerking. Een aanzet hiertoe zou gevonden kunnen worden in een geïnstitutionaliseerd overleg tussen de belangrijkste leiders van de politieke partijen. Een dergelijke overlegstructuur dient informeel te zijn en is in eerste instantie bedoeld om kennis te nemen van elkaars meningen en om over problemen te brainstormen. Bij deze bijeenkomsten zouden de administrateur en enige deskundige ambtenaren een vruchtbare inbreng kunnen hebben. De formele besluitvorming vindt dan plaats in de vergadering van de eilandraad. Uit het gemeenschappelijk vooroverleg - een soort seniorenconvent - zou tevens een zodanige sfeerverbetering kunnen voortvloeien dat de officiële eilandraadsvergaderingen regelmatig plaatsvinden en ook worden bijgewoond door de oppositie.

B7. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het institutionaliseren van een regelmatig werkoverleg tussen alle leidende politici, de adminis-

trateur en enkele deskundige ambtenaren; deze besprekingen dienen te worden geleid door een onafhankelijke voorzitter.

De politieke spanningen kunnen onzes inziens enigermate worden teruggebracht indien de bevolking beter op de hoogte zou zijn van de werkelijke politieke en sociaal-economische situatie waarin het eiland verkeert. Kiezers die op de hoogte zijn van de ware toedracht van zaken op de belangrijkste beleidsterreinen zijn in de verkiezingstijd niet gemakkelijk om de tuin te leiden. Dat betekent dat de betreffende politici met een beter verhaal moeten komen, anders gezegd zullen moeten spreken met kracht van reële argumenten in plaats van te spelen op sentimenten.
Het zal duidelijk zijn dat een dergelijke voorlichting en bewustmaking van a-politieke signatuur zal moeten zijn. De voorlichtende instantie dient evenwel vrije toegang tot ambtelijke informatie te hebben.
Dit leidt ons tot de formulering van het volgende beleidsdoel.

B8. Het ontwikkelingsbeleid dient gepaard te gaan met een realistische en objectieve voorlichting en informatie-verschaffing aan de bevolking aangaande de eilandelijke sociaal-economische situatie. Een zodanige instantie zou ook de onder A2. bedoelde voorlichting en informatieverschaffing kunnen verzorgen.

Tenslotte zou in dit verband een poging ondernomen kunnen worden om de gemeenschapszin die in potentie aanwezig is onder de Statianen wederom nieuw leven in te blazen. Dit werk dient alleen al ondernomen te worden om weerstand te bieden aan de groeiende gevoelens van afgunst, naijver, onverschilligheid en machteloosheid. St. Eustatius heeft, naar wij menen, behoefte aan directe hulp in de sociaal-culturele en maatschappelijke dienstverlening. Aan het opbouwwerk is in deze samenleving tot nu toe geen enkele aandacht geschonken. Toch zijn er voor het opbouwwerk een overvloed aan taken weggelegd. Te denken valt aan het stimuleren van de gemeenschapszin door het organiseren van het gemeenschapsleven, het verbeteren van de relaties tussen de gekleurde eilandbewoners en hun blanke Amerikaanse medeburgers, het verbeteren van de relaties tussen de bevolking en de zogenaamde "sleutelfunctionarissen", het adviseren van de diverse culturele instellingen en het verminderen van de afstand tussen deze instellingen, enzovoorts. Dit kan tot uitdrukking gebracht worden in het volgende beleidsdoel.

B9. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het instellen van een kwalitatief goed uitgerust orgaan voor samenlevingsopbouw met een a-politieke en a-religieuze signatuur.

Een kritisch ingesteld lezer zou kunnen opmerken dat de onder B1. t/m B9. opgesomde beleidsdoeleinden waarschijnlijk weinig kans hebben gerealiseerd te worden omdat zij (a) het wezenlijke van het eilandelijk politiek bedrijf raken en (b) slechts kans van slagen bieden indien de politici genegen zijn mee te werken aan een fundamentele herziening van de politieke tradities.
Dit moge zo zijn, er is evenwel een handelingsmarge aanwezig. Alle Statiaanse politici zullen het er in hun hart over eens zijn dat de sociaal-economische situatie snel zal moeten verbeteren omdat zij tenslotte bij gebrek aan first-order resources alle geloofwaardigheid zullen verliezen. Bovendien kan men bij de Statiaanse politieke leiders een oprecht verlangen waarnemen naar een verbetering van de huidige situatie. De eilandelijke politici opereren binnen het politieke patronage-systeem doch dat maakt hen nog niet tot corrupte machtsusurpators. Welnu dan, de hierboven geschetste beleidsdoelen tasten inderdaad hun handelingsvrijheid aan doch zij doen dit *bij beide partijen in gelijke mate*.
Indien de situatie verbeterd zou kunnen worden, zou er een nieuwe wijze van politiek voeren mogelijk zijn. Het karakteristieke daarvan zou zijn dat de eilandelijke politicus wat minder afhankelijk zou zijn van regionale en nationale politici en dat hij door zijn werk, in inhoudelijke zin, meer voldoening en waardering zou oogsten.
Zulk een verandering van politiek bedrijven vereist echter wel veel wijsheid, durf en wederzijds vertrouwen.

De tweede door ons geformuleerde richtlijn spreekt eveneens de wenselijkheid tot het verminderen van de religieuze spanning uit. Deze "vrome" wens is echter niet gemakkelijk te vervullen. De maatschappelijke tegenstellingen die zijn voortgevloeid uit de religieuze differentiatie liggen diep verankerd. Naar wij menen zal een beleid dat gericht is op een zekere beïnvloeding van de gelovigen van verschillende richtingen slechts kans van slagen bieden indien de leidende pastores tot een betere verstandhouding zijn geraakt. Eerst en vooral is het noodzakelijk dat er een dialoog op gang komt tussen de methodistenpredikant, de adventistenvoorganger en de pastoor.
Pogingen tot een zodanig overleg zijn tot nu toe steeds door de Adventisten

afgewezen. Misschien zou hier een bemiddelaar goed werk kunnen doen. Hoe dan ook, het is van eminent belang dat de volgende doelstelling wordt nagestreefd.

B10. Het ontwikkelingsbeleid dient erop gericht te zijn een dialoog op gang te brengen tussen de religieuze leiders op het eiland; daartoe dient wellicht een voor alle partijen acceptabele bemiddelaar te worden aangetrokken.

Zoals bekend is er op het eiland een factievorming ontstaan als gevolg van de religieuze diversiteit. Deze factievorming verdeelt niet alleen de totale bevolking in kampen maar verscheurt soms ook het gezins- en familieleven. De gevolgen van een en ander zijn soms desastreus.
Hoewel uiteraard prioriteit moet worden verleend aan een fundamentele verbetering van de verstandhouding, dient ook met spoed te worden gewerkt aan de bestrijding van de maatschappelijke gevolgen die de religieuze tweespalt tot nu toe heeft gehad. Te denken valt daarbij aan een verbetering van de onderlinge verstandhouding tussen de gelovigen van diverse richtingen, het verrichten van maatschappelijk werk in door religieuze strijd verscheurde families en gezinnen en dergelijke. Daartoe is opbouwwerk van hoogwaardige kwaliteit nodig.

B11. Het ontwikkelingsbeleid dient te voorzien in vormen van opbouwwerk die de nadelige maatschappelijke gevolgen van de religieuze differentiatie bestrijden. Bedoeld opbouwwerk zou gekoppeld kunnen worden aan het onder B9. genoemde orgaan.

De Zevendedagadventisten zijn in economische zin tamelijk actief, zoals we zagen. Naar wij menen dient een ontwikkelingsbeleid in te spelen op deze economische activiteiten door het stimuleren van particuliere initiatieven enerzijds en door het honoreren van vormen van coöperatie op wat langere termijn anderzijds. Het zou immers van een te groot optimisme getuigen om te veronderstellen dat Statianen van diverse religieuze gezindten spontaan op korte termijn op coöperatieve basis zouden gaan werken. Dit brengt ons het volgende, met opzet nog vrij vaag, geformuleerde beleidsdoel.

B12. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op stimulering van het particulier economisch initiatief doch dient tegelijkertijd gepaard te

gaan met het aantrekkelijk maken van samenwerkingsverbanden op een wat langere termijn.

Ad richtlijn C

Het verminderen van de afhankelijkheidsrelaties is een zeer moeilijke aangelegenheid, aangezien de afhankelijkheid een dependent en geen interdependent karakter draagt. Behalve politieke steun heeft de bevolking van St. Eustatius relatief weinig te bieden in ruil voor goederen en diensten van buitenaf. Enerzijds is dit natuurlijk bijzonder nadelig, doch anderzijds kan men aan deze situatie ook positieve kanten onderscheiden. St.Eustatius vormt namelijk voor geen enkele regionale of nationale economie een bedreigende factor. Het eiland speelt geen rol in concurrentieverhoudingen en dingt nog nauwelijks mee naar de gunsten van potentiële investeerders. In die zin is het eiland in zekere zin een economische tabula rasa.

De wil die aanwezig is om het eiland weer enigszins op de been te helpen is derhalve in de eerste plaats gebaseerd op humane overwegingen of heeft tot doel de (politieke) goodwill van potentiële hulpverleners op te poetsen. Het komt ons voor dat de eilandelijke overheid bij het verminderen van de afhankelijkheidsrelaties van deze omstandigheid gebruik moet maken. Dit zou kunnen gebeuren door bij de ontwikkelingsplanning de nadruk te leggen op een kleinschalige ontwikkeling die tot doel heeft om de economische "zelfredzaamheid" te vergroten. Indien men de nadruk zou leggen op grootschalige ontwikkelingen, bijvoorbeeld in de toeristische sector of door het aantrekken van mogelijke exportindustrieën, dan zou dit door de buitenwacht niet alleen als irreëel maar wellicht ook als bedreigend ervaren kunnen worden. Men denke daarbij aan de grootschalige ontwikkelingen op St. Maarten die wel gebaat zijn bij uitwijkmogelijkheden bij een overaanbod aan toeristen doch geen behoefte hebben aan een potentiële concurrent die een voorbeeldfunctie voor andere kleine eilanden in de regio zou kunnen zijn.
Een grootschalige ontwikkeling zou bovendien binnen zeer korte tijd als een boemerang werken aangezien de hiermee gepaard gaande milieuproblemen desastreus zouden werken met betrekking tot het karakteristieke van het eiland, te weten de mooie natuur, de rust en de historische aanblik.
Bij het formuleren van beleidsdoelen dienen bovenstaande opmerkingen voortdurend in het oog te worden gehouden.

In paragraaf 4 hebben we de economische afhankelijkheid in vijf soorten onderverdeeld. De hierna te formuleren beleidsdoelen zullen deze onderverdeling volgen.
Aan de afhankelijkheid als gevolg van buitenlands bezit valt in feite relatief weinig meer te veranderen. De na-oorlogse verkoop of verhuur van gronden kan niet meer worden teruggedraaid. Wel kan van overheidswege een poging ondernomen worden om grondspeculaties tegen te gaan en om de verkochte landbouwgronden weer in (tijdelijk) vruchtgebruik te nemen. De speculatie zou wellicht tegengegaan kunnen worden door scherper toe te zien op de realisering van de bestemming van de gronden, met name in de tijd.
Bovenstaande brengt ons tot het volgende beleidsdoel.

C1. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het tegengaan van grondspeculaties en het hervatten van de (tijdelijke) exploitatie van potentiële landbouwgronden.

De overheid dient voorts alert te reageren op de ontwikkeling van de toeristensector. Wij hebben in hoofdstuk 3 reeds vermeld dat de huidige ontwikkeling in de Statiaanse toeristensector bemoedigend is. Het is echter bijzonder jammer dat deze sector een zo smalle basis heeft. Op het eiland is een vrij groot ongebruikt potentieel aan accommodatie dat al enkele jaren zonder enig succes wordt beheerd. Gestreefd zou moeten worden naar een breder draagvlak binnen de toeristische sector waarbij de overheid zou moeten toewerken naar meer samenwerking tussen de Statiaanse en Amerikaanse ondernemers. Waar noodzakelijk, moet zij niet schuwen een risico-dragend aandeel in de ontwikkeling van deze sector te nemen.

C2. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het creëren van een breder draagvlak voor de kleinschalige toeristische ontwikkeling, zonodig door het aanvaarden van een risico-dragend aandeel.

Buitenlandse hulp is een absolute voorwaarde voor de toekomstige ontwikkeling van St. Eustatius. Het is alleen de vraag via welke kanalen die hulp dient te lopen. Tot nu toe liep de buitenlandse hulp voornamelijk via Curaçao hetgeen vaak aanleiding heeft gegeven tot grote vertragingen in de uitvoering van projecten. Bovendien werkt deze wijze van hulpverlening sterk kostenverhogend vanwege de sterke groei van het bureaucratisch apparaat. De laatste

jaren is het besef groeiende dat de hulpverlening beter direct kan geschieden, in aanmerking genomen dat over de besteding in grote lijnen tussen de hulpverlener, de eilandelijke, regionale en nationale overheid voldoende vooroverleg is gepleegd.
Hiertoe is echter noodzakelijkerwijs een versterking van het ambtelijk apparaat, maar ook van het bankwezen op St. Eustatius noodzakelijk.

C3. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op vereenvoudiging van de hulpverleningsprocedure door een directe toekenning van middelen aan het eiland en een versterking van het daartoe noodzakelijk ambtelijke apparaat en bankwezen.

De afhankelijkheid van de import van levensmiddelen en bouwmaterialen is, zoals we zagen, een ernstig probleem.
In hoofdstuk 3 braken wij al een lans voor de heractivering van de landbouw en de visserij. Voor de ontwikkeling van de landbouw dient een aantal randvoorwaarden te worden vervuld. Deze randvoorwaarden komen verspreid terug in de in deze paragraaf geformuleerde beleidsdoelen. Voorts dienen ter stimulering van de landbouw een aantal ingeburgerde koopgewoonten van de Statiaanse bevolking te worden doorbroken.
Naar wij menen dienen landbouw en visserij in eerste instantie op zelfvoorziening te zijn gericht. Voorkomen dient te worden dat de ontwikkeling van landbouw en visserij een commerciële aangelegenheid wordt, uitsluitend beheerst door buitenlandse investeerders. In dat geval heeft de overheid namelijk in het algemeen zeer weinig zeggenschap over productiewijze en prijsstelling.
De landbouw zal op St. Eustatius waarschijnlijk niet zonder de hulp van buitenstaanders ontwikkeld kunnen worden. Deze expertise dient echter aangewend te worden ter ontwikkeling van een op zelfvoorziening gerichte Statiaanse landbouw; de hulpverlener dient zich overbodig te maken. In de beginfase zal de overheid een zeker inkomen moeten garanderen aan de landbouwer of de visser. Aan een meer gedetailleerde uitwerking van een en ander kan in deze studie helaas geen aandacht worden besteed.

C4. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op de heractivering van een - voorshands - op zelfvoorziening gerichte landbouw en visserij welke wordt gedragen door Statianen. De overheid heeft een belangrijke taak met betrekking tot het garanderen van een redelijk inkomen van de in deze

sectoren werkzame arbeidskrachten.

De handelsafhankelijkheid en de daarmee gepaard gaande prijsopdrijving kan wellicht bestreden worden door het ondersteunen van kleine import-vervangende bedrijven, bijvoorbeeld pluimveeteeltbedrijven en varkensfokkerijen. Dit beleid kan echter alleen effect sorteren indien de import van de producten die ook door deze bedrijven worden gefabriceerd, gecontrôleerd kan worden. Het ligt niet in de lijn der verwachtingen dat de Statiaanse middenstanders zichzelf die contrôle zullen opleggen, aangezien hun handelen vaak mede door niet-economische motieven wordt geleid.
Derhalve lijkt het onontkoombaar dat van overheidswege een beleid wordt uitgestippeld ter regulering van de import en ter stimulering van de locale afzet van op het eiland geproduceerde levensmiddelen en goederen. Daarbij dienen de grenzen van de formele bevoegdheid uiteraard in acht te worden genomen.

C5. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op een regulatie van de import van bepaalde levensmiddelen en goederen in combinatie met het stimuleren van de productie en de locale afzet van overeenkomstige eilandelijke producten.

Met het bovenstaande wordt niet bedoeld dat genoemde importvervangende industrieën, indien mogelijk, niet zouden moeten streven naar een surplusproductie die op de nabijgelegen eilanden zou kunnen worden afgezet. De productie voor de locale markt is slechts een kwestie van prioriteit. Indien surplusproductie voor de export mogelijk is, dient gestreefd te worden naar een goede afzetmarkt en vooral ook naar betaalbare transportfaciliteiten. De overheid kan hierbij een stimulerende functie hebben.
Het volgende beleidsdoel heeft hierop betrekking.

C6. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het scheppen van afzet- en transportfaciliteiten voor een mogelijke surplus-productie in de agrarische sfeer en in de visserij.

Het zal duidelijk zijn dat het eiland nu en in de eerste jaren afhankelijk is van buitenlandse "manpower" en technische kennis. Tot nu toe bestond deze buitenlandse hulp vooral uit het zenden van experts die in een zeer korte missie gegevens moesten verzamelen voor een deelrapport over een bepaalde

sector van het economisch of sociaal-cultureel leven op het eiland. Men kan grote vraagtekens plaatsen bij deze assistentie. Bedoelde experts hebben slechts een zeer marginale kennis van de samenleving en vaak ziet men dat hun adviezen te weinig rekening houden met de sociale en psychologische aspecten van deze samenleving. Daarnaast zijn het vaak deeladviezen voor bepaalde sectoren die niet zijn ingebed in een meer integrale ontwikkelingsstrategie. Het gevolg is dan ook vaak dat de rapporten van deze experts in de daarvoor bestemde laden verdwijnen, hetgeen een grote verspilling aan geld en energie betekent. Naar wij menen werkt een zodanige advisering eer afbrekend dan opbouwend. De eilandbestuurder wordt overspoeld met rapporten waarmee hij geen weg weet; de ene deskundige volgt na de andere, hetgeen hem - de bestuurder - de indruk geeft dat zijn eigen gezonde verstand blijkbaar verre van toereikend is. Bovendien rijst bij hem het bange vermoeden dat het geen zin heeft eigen initiatieven te ontwikkelen. Er zijn immers al zoveel deskundigen geweest die evenzovele rapporten hebben geschreven en er is nog weinig ten goede gekeerd. Hoe zou hij, eenvoudig eilandbestuurder, iets kunnen uitrichten, waar de experts blijkbaar faalden?
Het is onze overtuiging dat alle belanghebbenden overeenstemming moeten bereiken over een raamwerk voor een ontwikkelingsstrategie. Dit raamwerk kan daarna worden opgevuld met behulp van externe hulpverleners die (a) voor langere tijd op het eiland gestationeerd moeten worden, (b) een counter-part moeten opleiden en (c) een adequate opleiding moeten hebben die niet noodzakelijkerwijs met een hoog formeel scholingsniveau behoeft gelijk te staan. Daarnaast dient gestreefd te worden naar de opleiding van eilandelijk kader, op de Antillen, in Nederland of elders waaraan de eis tot repatriëring na voltooiing van de opleiding dient te worden gesteld.
Een en ander kan als volgt worden samengevat.

C7. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op een verandering van de wijze van beschikbaar stellen van buiteneilandelijke expertise. De bedoelde hulpverlening dient gericht te zijn op een langduriger verblijf op het eiland, het opleiden van counter-parts, meer gerichte kennis en vaardigheidseisen en een aan stringente voorwaarden gebonden opleiding van Statiaans kader in den vreemde.

Bij het uiteenrafelen van de materiële ontwikkelingen die samenhangen met de economische afhankelijkheid hebben wij aandacht geschonken aan het in de

nabije toekomst dreigende verkeersprobleem.
Mede in verband met dringende milieu-eisen op dit zo kleine eiland lijkt het noodzakelijk zich te bezinnen op de dreigende gevaren van een te groot eilandelijk wagenpark. Overwogen moet worden of beperkt openbaar vervoer, in de vorm van een kleine buurtbus, perspectieven biedt.

C8. Het ontwikkelingsbeleid dient een onderzoek te impliceren naar de dreigende problemen van het snel groeiende autoverkeer op St. Eustatius.

De politieke afhankelijkheid hangt uiteraard zeer nauw samen met de ontwikkelingen binnen de eilandelijke politiek. Zo lang de politieke differentiatie en factievorming als gevolg van het twee-partijenstelsel nog zo sterk is, zal de locale politiek sterk gebonden blijven aan de regionale en nationale politiek.
Voor alles is noodzakelijk dat de locale politici komen tot een gezamenlijke opstelling jegens de regionale en nationale politiek. Slechts dan kan het eilandbelang worden gediend boven het partij-politieke belang. Het nu volgende beleidsdoel houdt dan ook nauw verband met de onder B6. en B7. genoemde beleidsdoelen.

C9. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op de vermindering van de politieke afhankelijkheid van regionale en nationale politiek door middel van het stimuleren van een eensgezinde opstelling van de locale politici jegens de politieke buitenwacht.

Het is evident dat het hier genoemde beleidsdoel in belangrijke mate een afgeleid doel is dat eerst bereikt kan worden indien aan andere voorwaarden is voldaan. Het is daarom echter niet minder belangrijk dit doel expliciet in een ontwikkelingsstrategie op te nemen.

Tenslotte moet gewag gemaakt worden van de sociaal-culturele afhankelijkheid waarin de Statiaanse samenleving zich bevindt.
Stellen we eerst de educatieve afhankelijkheid aan de orde, dan raken we aan een gecompliceerde problematiek. In het algemeen kan gesteld worden dat de vorming en scholing aanpassingen behoeft qua karakter en qua kwaliteit. Onder aanpassingen qua karakter doelen we op een sociaal-culturele aanpassing die onder andere impliceert dat het onderwijzerscorps wordt ge-antillianiseerd,

dat de voertaalproblematiek wordt opgelost en dat culturele aanpassingen plaatsvinden binnen het curriculum van de scholen in die zin dat het onderwijs inhoudelijk meer wordt toegespitst op de eigen sociaal-culturele achtergronden van de leerlingen. Deze wenselijkheid kan als volgt in een beleidsdoel worden geformuleerd.

C10. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op aanpassingen in de educatieve voorzieningen teneinde bedoelde voorzieningen beter af te stemmen op de behoefte èn de sociaal-culturele achtergronden van de onderwijsontvangenden.

Daarnaast zijn er kwalitatieve aanpassingen noodzakelijk. Men denke daarbij aan de leermiddelenvoorziening, de educatieve begeleiding doch evenzeer aan de noodzakelijke uitbreiding van de educatieve voorzieningen. Bij de mogelijke toekomstige uitbouw van de scholing, vorming of training dient een discussie op gang gebracht te worden over de vormgeving van een en ander. Dienen de educatieve voorzieningen van formele of non-formele aard te zijn? Dienen zij deel uit te maken van de meer geïntegreerde rurale ontwikkeling? Dient de nadruk gelegd te worden op de koppeling met de beroepspraktijk, etcetera.
De kwaliteit van de educatieve voorzieningen zou, naar wij menen, belangrijk kunnen worden verbeterd indien er een overlegstructuur zou kunnen worden gecreëerd waarin alle bij het onderwijs direct-betrokkenen met elkaar over inhoud en vormgeving van dat onderwijs van gedachten zouden kunnen wisselen.

C11. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op aanpassingen in de kwaliteit van de educatieve voorzieningen, waarbij extra aandacht geschonken wordt aan het instellen van een overlegstructuur tussen alle betrokkenen.

De medische situatie zal op St. Eustatius in de nabije toekomst aanzienlijk verbeteren door de bouw van een nieuw hospitaal annex verpleegtehuis. Ook de geneesmiddelenvoorziening is verbeterd doordat de bevoorrading door de landsapotheek is overgenomen.
Met de gezondheidszorg in engere zin hangen echter een aantal neventaken samen die vooral een preventief karakter dragen. Men denke daarbij aan de gezondheidsvoorlichting, de verbetering van de hygiënische voorzieningen in de woningen, de schoolonderzoeken, de voedingsvoorlichting, etcetera.

Daartoe zijn middelen nodig die het eiland zelf moeilijk kan opbrengen. Teneinde deze middelen, die zowel van financiële als personele aard zijn, te verkrijgen dienen de krachten van de hierbij betrokkenen te worden gebundeld. Er zou een samenwerkingsforum moeten groeien waarin de eilandelijke overheid, de arts, de onderwijskrachten, de vroedvrouwen en het verplegend personeel en wellicht nog anderen gezamenlijk werken aan een betere gezondheidssituatie op het eiland. Tevens dient ernaar gestreefd te worden de discontinuïteit in de gezondheidszorg te verminderen door het sluiten van langdurige contracten. Men mag echter aannemen dat het verloop onder de gouvernementsartsen vanzelf zal teruglopen indien een aantal zaken binnen de gezondheidszorg beter geregeld zouden zijn en er een betere vervangingsregeling zou worden uitgewerkt.

C12. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op een bundeling van krachten in de medische en para-medische sector. Daarbij dient gestreefd te worden naar een grotere continuïteit in de gezondheidszorg.

Het is duidelijk dat een grotere samenwerking in nauw overleg dient te geschieden met het onder B9. genoemde orgaan voor samenlevingsopbouw.

Het orgaan voor samenlevingsopbouw kan eveneens een stimulerende en coördinerende functie vervullen met betrekking tot de culturele situatie in engere zin. We hebben gezien hoe het culturele leven op het eiland wordt gestagneerd door de onenigheid tussen de "verpolitiekte" culturele instellingen. Het is voor een vruchtbare uitbouw van het culturele leven noodzakelijk dat er meer samenwerking komt tussen die verschillende instellingen. Het is eigenlijk een zeer merkwaardige zaak dat men op een dergelijk klein eiland niet kan komen tot een overkoepeld cultureel orgaan.

C13. Het ontwikkelingsbeleid dient de samenwerking op cultureel terrein te stimuleren en zo mogelijk te bewerkstelligen dat er een overkoepelend cultureel orgaan wordt gevormd dat representatief kan optreden naar buiten.

St. Eustatius heeft een rijke geschiedenis, ook in culturele zin.
Helaas is de instandhouding en het herontdekken van het cultureel eigene op het eiland ten zeerste verwaarloosd. Recentelijk heeft de St. Eustatius Historical Foundation de aandacht gevestigd op de geschiedenis van het eiland.

Zijdelings hangen hiermee een aantal culturele componenten samen. De eigenwaarde van de Statiaanse bevolking zou zeer gebaat zijn bij een actieve aandacht voor haar historische èn huidige culturele uitingsvormen. Het zou denkbaar zijn dat genoemde Historical Foundation ter realisering van dit streven verder wordt uitgebouwd.

C14. Het ontwikkelingsbeleid dient gericht te zijn op het doen ontwaken van een actieve interesse voor het cultureel eigene van de Statiaanse samenleving.

Hiermee besluiten wij onze aanzet tot een ontwikkelingsstrategie. Ten overvloede stellen wij nogmaals dat de strategie slechts kans van slagen heeft indien alle doelen in combinatie en gelijktijdig worden nagestreefd. Praktische overwegingen zullen waarschijnlijk echter noodzaken tot een prioriteitenstelling. Bij de afweging van de prioriteiten zal echter zeer zorgvuldig te werk moeten worden gegaan. Het op de lange baan schuiven van sommige maatregelen zal immers tot consequentie hebben dat andere maatregelen tot mislukking zijn gedoemd.
De uitwerking van deze strategie is sterk afhankelijk van de goede wil van alle betrokkenen, te weten de Nederlandse overheid, de buitenlandse hulporganisaties, de Nederlands Antilliaanse overheid, de overheid van het betreffende Eilandgebied, de Statiaanse overheid en voorts alle Statianen. Graag zijn wij bereid, indien gewenst, onze aanzet tot een ontwikkelingsstrategie nader toe te lichten of, in samenspraak met de betrokkenen, verder uit te werken. Daarbij dient gewaakt te worden voor een eenzijdige "top-down" benadering. Het ontwikkelen van een beleid dient eveneens "bottom-up" gericht te zijn; slechts indien de verschillende maatregelen door de bevolking vanwege hun intrinsieke waarde worden geaccepteerd, kan van een mogelijk succes sprake zijn.

Moge deze strategie dienen tot verbetering van de levensomstandigheden van diegenen die ons tijdens onze bezoeken zo gastvrij en oprecht hartelijk hebben ontvangen en die daarom een grote en belangrijke bijdrage hebben geleverd tot de voltooiing van ons werk: the people of Statia.

Ten besluite

Aan het einde van deze studie gekomen, willen wij graag nog enige afsluitende kanttekeningen plaatsen. In de eerste plaats merken wij nog een en ander op over het karakter van deze studie. Vervolgens laten wij onze gedachten gaan over de mogelijkheden tot verdergaand sociaal-wetenschappelijk onderzoek in relatie tot onze studie.

In de Inleiding van dit boek hebben wij geprobeerd zowel het wetenschappelijk als het maatschappelijk belang van ons onderzoek aan te geven. Kort gezegd kan het maatschappelijk belang gevonden worden in de waarde die ons werk kan vertegenwoordigen met betrekking tot noodzakelijk te treffen beleidsmaatregelen. Daarbij dient men zich te realiseren dat de Nederlandse Antillen als onafhankelijke staat - in welke vorm dan ook - zullen gaan functioneren.
Het wetenschappelijk belang moge gelegen zijn in aanvullingen op het reeds bekende. Hierop willen wij in het onderstaande nog een moment voortborduren.

Onze studie draagt geen theorie-vormend karakter in die zin dat een duidelijke bijdrage wordt geleverd aan de constructie of de verdere uitbouw van een bepaalde sociologische theorie over Caribische samenlevingen. Het zal, na lezing van de Inleiding, overigens duidelijk zijn dat dit ook niet de bedoeling was. Deze studie kan wellicht het best omschreven worden als een analytische sociografie. Het werk beschrijft de eigen aard der Statiaanse samenleving en analyseert de verscheidenheid van het menselijk groepsleven aldaar. Zo bezien is het een poging wetenschappelijk bezig te zijn volgens een benaderingswijze zoals eerstelijk gehanteerd en gesystematiseerd door de illustere Steinmetz.
Het ging ons om het begrijpen van het tijd- en plaatsgebonden menselijk groepsleven, waarbij het element van tijdgebondenheid ruim dient te worden geïnterpreteerd.
Daarbij werd gebruik gemaakt van een aan de sociologie ontleend begrippenkader. Een en ander behoeft geen bevreemding te wekken indien men zich realiseert dat sociografie en sociologie niet in een parasitaire maar in een symbiotische verhouding tot elkaar staan. In de gedachte van Steinmetz was de socio-

grafie immers de beschrijvende wetenschap die op tijd van duur de sociologie aan een gezonde basis voor wetenschapsbeoefening zou moeten helpen. De wetenschappelijke bevruchting diende - en dient naar wij menen nog steeds - wederzijds te zijn.
De sociologie is een betrekkelijk jonge wetenschap in wording. Sociologische theorieën van uiteenlopende aard en handelend over diverse aspecten van de sociale werkelijkheid worden opgesteld, geheel of gedeeltelijk gefalsificeerd en vervolgens verworpen of bijgesteld. In dit proces vervult de sociografie een belangrijke empirische functie. Het sociografisch handwerk is niet te beschouwen als de eerste vingeroefeningen van een zich snel emanciperend sociologenvolk maar dient veeleer gezien te worden als de individualiserende wetenschap van het menselijk groepsleven zonder welke theorie-vorming niet kan plaatsvinden. Zo bezien is sociografische arbeid niet gebonden aan een bepaalde episode in de historie van de sociale wetenschappen. De tijd van de "grand theories" en daarmee het geloof in alomvattende, de enige en echte sociale werkelijkheid beschrijvende sociale wetenschap is voorbij. Het besef is gegroeid dat de sociale werkelijkheid voortdurend verandert en dat ten gevolge daarvan de sociale wetenschap per definitie onvolledig en bij voortduring on-af is. Dit impliceert dat de sociologie voortdurend in beweging zal blijven; de sociografie zal in dit proces een belangrijke rol blijven spelen.

Soms hoort men het verwijt dat de sociografie een statisch bedrijf zou zijn. Wij willen op deze plaats niet uitweiden over het methodisch karakter van de sociografie. Een enkele opmerking dient echter te worden gemaakt.
Steinmetz beantwoordde de vraag naar het wezen van de sociografie eens met een verwijzing naar de inhoud van een drietal werken die qua methodiek en toonzetting geheel verschillend waren (1).
Deze studies hadden echter één ding gemeen: de analytische beschrijving van welomschreven en geografisch beperkte cultuurgebieden. De analyse en beschrijving van delen van de sociale werkelijkheid dient, naar wij menen, niet te gebeuren volgens een bepaalde rigide wetenschappelijke oriëntatie, maar dient verschillende benaderingswijzen te combineren. Daarbij dient veel aandacht te worden geschonken aan wetenschappelijke creativiteit.

(1) Zie: Steinmetz, S.R., Wat is Sociographie?
In: Mensch en Maatschappij (1925), pp. 280-282.

Voorts moet de analyse - zo mogelijk - uitmonden in praktisch relevante en prognostische uitspraken. Daarbij kan het voortdurend in ontwikkeling zijnde begrippenkader van de sociologie goed te stade komen. De sociologie levert zo een instrumentele bijdrage aan het sociografisch handwerk. Beschouwt men sociografie op deze wijze, dan is de betiteling "statische sociografie" een contradictio in terminis. Indien men vanuit deze optiek sociografische arbeid verricht, dient men tenminste twee belangrijke doelen. In de eerste plaats levert men een bijdrage aan de uitbouw en verrijking van de sociale wetenschap in het algemeen en vervolgens verschaft men belanghebbenden meer inzicht in een bepaald deel der sociale werkelijkheid.

Aansluitend op en verband houdend met de bovenstaande opmerkingen, kan de vraag gesteld worden in hoeverre in onze studie aanknopingspunten te vinden zijn voor verdergaand sociaal-wetenschappelijk onderzoek.
In de eerste plaats moet dan gekeken worden naar onze methodische benaderingswijze. Wij hebben het object van onderzoek vanuit verschillende gezichtshoeken op diachronische wijze benaderd. Dit is geen bijzonderheid, het is ook geen methodische vernieuwing. Wèl moet in aanmerking genomen worden dat een dusdanig gedifferentieerde benaderingswijze helaas in de Caribische sociologie en antropologie geen gemeengoed is. Naar wij menen dient in de toekomst op meer genuanceerde en gedetailleerde wijze de studie van afzonderlijke Caribische samenlevingen ter hand te worden genomen. Slechts wanneer een samenleving tot in detail bekend is, heeft immers comparatieve arbeid zin. Vergelijkingen tussen globale kenmerken van de samenlevingen in het Caribisch gebied op basis van synchronische structureel-functionalistische studie kan gemakkelijk leiden tot voorbarige gevolgtrekkingen en would-be theorieën. Wanneer een dergelijke theorie eenmaal ingang heeft gevonden, bijvoorbeeld op grond van de vermeende autoriteit van een of enkele geleerden, loopt men de kans dat zij een eigen leven gaat leiden, los van de sociale realiteit. Bij wijze van voorbeeld brengen wij hier nogmaals de mythe-vorming rond het "culture of poverty" model in herinnering. Dit zou nog niet zo bezwaarlijk zijn indien zulke theorie-vorming beperkt zou blijven tot het academisch circuit. Veelal ligt echter, zoals bekend, theorie-vorming aan de basis van beleidsmaatregelen. Wellicht kan onze methodische benadering in de toekomst bij de analyse van andere samenlevingen in het Caribisch gebied van dienst zijn.
Vervolgens mogen wij wijzen op de bijzondere aandacht die wij geschonken heb-

ben aan de religieuze diversiteit op het eiland. De religie speelt binnen het Caribisch gebied een rol van betekenis. Te weinig is, naar wij menen, onderkend dat religieuze diversiteit gepaard kan gaan met sociale dysfunctionaliteit en mede als gevolg hiervan kan leiden tot sociale disharmonie en economische stagnatie. Het is aan te bevelen op meer intensieve wijze studie te maken van de plaats en functie van de religie in Caribische samenlevingen. Een praktisch gevolg hiervan zou kunnen zijn dat de diverse overheden een beleid kunnen ontwikkelen met betrekking tot het nog steeds groeiende sectarisme in deze regionen. Men dient de sociale en culturele economische consequenties van deze ontwikkelingen niet te onderschatten.

In toenemende mate ontstaan in het Caribisch gebied staatkundige samenwerkingsverbanden tussen de voormalige koloniën. Daarbij valt op dat het zeer moeilijk is tot een hechte economische coöperatie te komen. De bedoelde federaties kampen met grote interne meningsverschillen die kunnen leiden tot het uiteenvallen van de samenwerkingsverbanden. Dit impliceert vaak armoede en toename van de onderontwikkeling, aangezien de betreffende landen en eilanden, mede vanwege schaalproblemen en het ontbreken van economische levenskansen, nauwelijks onafhankelijk van elkaar kunnen bestaan. Ligt het dan niet voor de hand om in toenemende mate gedetailleerde studies te maken van deze afzonderlijke samenlevingen om zodoende te zoeken naar de dieperliggende oorzaken van insularisme en gebrek aan coöperatieve geneigdheid?
Gedegen kennis van de geheel eigen sociaal-culturele context van de diverse Caribische samenlevingen kan veel ellende voorkomen en kan misschien mede voorwaarden scheppen voor een vruchtbare samenwerking. Niemand zal zo langzamerhand nog ontkennen dat het Caribisch gebied bewoond wordt door een sterk gemêleerd gezelschap. De kennis omtrent de verschillende sociale componenten en sociale processen is echter nog ruim onvoldoende.

Tenslotte moet nog gewezen worden op de geheel eigen aard van politiek bedrijven in dit gebied. Gelukkig wordt de laatste jaren meer aandacht geschonken aan politieke processen. Het komt ons voor dat deze studie geïntensiveerd zou moeten worden. Daarbij dient men twee omstandigheden niet uit het oog te verliezen. In de eerste plaats moet beseft worden dat het politieke denken aldaar sterk afwijkt van wat wij ons bij het begrip "politiek" voorstellen. De politiek in het Caribisch gebied draagt een eigen karakter en wordt gekenmerkt door wetmatigheden die soms moeilijk te begrijpen zijn voor out-

siders. Ten tweede dient niet uit het oog te worden verloren dat het sociale en politieke leven sterk verstrengeld is binnen een economische structuur die nog zeer vaak wordt gekenmerkt door patronage-achtige verhoudingen. Wij hebben in deze studie een poging gedaan bovenbedoelde omstandigheden in de analyse te verdisconteren.

Er is voor beoefenaars van de sociale wetenschappen nog veel werk te doen in het Caribisch gebied. In het bovenstaande zijn naar wij menen potentiële terreinen van onderzoek aangegeven. Het is daarbij van groot belang dat onderzoekers van verschillende disciplines gaan beseffen dat slechts een geïntegreerde en gecombineerde wetenschappelijke aanpak kan leiden tot het vergaren van praktisch-relevante kennis.
Voor alles past ons echter een bescheiden opstelling en de bereidheid tot het uitvoeren van weinig spectaculair, maar daarom niet minder belangrijk sociaal-wetenschappelijk "smidswerk".

Samenvatting

Het eiland St. Eustatius behoort tot de meest onbekende en vergeten plaatsen binnen het Koninkrijk der Nederlanden.
Toch heeft het eiland een roemruchte geschiedenis en het heeft, met name in de achttiende eeuw, een rol van betekenis gespeeld in het handelsverkeer binnen het Caribisch gebied. St. Eustatius is belangrijk intermediair geweest tijdens de smokkelhandel - vooral van wapentuig - tussen Europa en de hun vrijheid bevechtende Engelse koloniën in Noord-Amerika.
Door omstandigheden van verschillende aard is het echter met het eiland vanaf de negentiende eeuw in sociaal-economische zin voortdurend bergafwaarts gegaan. De bouw van olie-raffinaderijen op Curaçao en Aruba, waardoor ook voor de bewoners van St. Eustatius veel werkgelegenheid werd gecreëerd, kon aan deze economische teruggang geen einde maken.

Momenteel kampt het eiland met tal van sociale en economische problèmen. Er zijn weinig middelen van bestaan: de landbouw en visserij stagneren, industrie van enige betekenis is er niet en de eilandelijke Dienst Openbare Werken fungeert als verkapte werkverschaffing. Gevreesd moet worden dat de uitvoering van infrastructurele werken, met name restauratie-werkzaamheden aan historisch interessante bouwwerken, slechts een incidentele verlichting biedt voor de werkloosheidsproblemen. In ieder geval is het geen wezenlijke financieel-economische sanering, aangezien de voor de uitvoering benodigde gelden grotendeels door Nederland op ad-hoc basis beschikbaar worden gesteld. Wellicht kan kleinschalig toerisme in de toekomst meer perspectieven bieden.
Binnen de Statiaanse samenleving is weinig sociale cohesie. Hiermee wordt niet bedoeld dat de verschillende sociale lagen met elkaar in onmin of vijandschap leven, maar veeleer dat er sociale krachten binnen de samenleving werkzaam zijn die een coöperatieve geest en gevoelens van solidariteit in de weg staan. Het ontbreken van deze gevoelens is niet gekoppeld aan bepaalde karakteristieken die inherent zijn aan de afzonderlijke strata, maar treedt onafhankelijk hiervan in alle samenlevingsverbanden aan de dag. Wij denken daarbij voornamelijk aan de autochtone bevolking. Met name het karakter van de locale politiek

en van de religieuze diversiteit binnen deze samenleving bepaalt in hoge mate dit gemis aan sociale cohesie.
Het eiland bevindt zich in vele opzichten in een sterk afhankelijke positie. Deze afhankelijkheid is van geografische, maar ook van sociaal-economische en culturele aard.

Deze studie wil bedoelde precaire situatie zo goed mogelijk beschrijven. Daarnaast wordt geprobeerd om de achtergronden en diepere oorzaken van de sociaal-economische problematiek aan een nadere analyse te onderwerpen.
In het licht van het bovenstaande hebben wij ons als taak gesteld verheldering te zoeken omtrent de volgende probleemstellingen.

1. Hoe heeft de samenleving van St. Eustatius zich in de loop van haar geschiedenis in sociaal-economische zin ontwikkeld?
2. Welke zijn de determinanten en verschijningsvormen van de huidige sociaal-economische positie van het eiland, en in het bijzonder, welke determinerende aspecten zijn te onderscheiden aan de politieke en religieuze processen binnen deze samenleving?
3. Welke zijn de krachten van buiten-eilandelijke aard die de huidige sociaal-economische positie van het eiland mede bepalen?

Deze probleemstelling geeft richting aan ons sociografisch werk en is niet in eerste instantie bedoeld om de basis te leggen voor grensverleggende theoretische arbeid binnen de Caribische sociologie.
Van meet af aan hebben wij gemeend dat onze studie een duidelijke praktische relevantie zou moeten hebben.
De komende onafhankelijkheid van de Nederlandse Antillen vraagt om studies die kunnen bijdragen tot verbetering en versterking van de sociaal-economische situatie van de deelgemeenschappen binnen de nieuwe onafhankelijke staat.
In de inleiding van deze studie wordt bedoelde verantwoording duidelijk omschreven. Ook aan de probleemstelling en de methoden en instrumenten van onderzoek wordt daarbij de nodige aandacht besteed.
Bij wijze van kennismaking wordt in de inleidende paragrafen een beknopte beschrijving gegeven van de plaats van handeling. Daarbij worden tal van problemen aangestipt die later meer gedetailleerd zullen worden besproken.
Het boek bestaat verder uit vier delen: in deel I wordt de geschiedenis van het eiland beschreven; in deel II wordt aandacht besteed aan de economie van St. Eustatius; in deel III volgt een descriptie en analyse van de sociale organisatie van deze samenleving en in deel IV geven wij een slotbeschouwing waarin

gepoogd wordt een integrale analyse te geven van hetgeen tot dan toe te berde is gebracht.

De geschiedenis van het eiland is nogal turbulent.
In ons eerste hoofdstuk beschrijven wij hoe het eiland werd gekoloniseerd en hoe het van landbouwkolonie groeide tot belangrijke transito-haven voor slaven en de meest uiteenlopende handelswaar. Deze periode bereikte een climax in de jaren zeventig van de achttiende eeuw. Het jaar 1781 markeert een zeker keerpunt in de geschiedenis van het eiland. In dat jaar werd het overvallen en ontmanteld door een Britse vloot onder aanvoering van Rodney. Het is zeker niet de enige en belangrijkste reden waarom het eiland in de negentiende eeuw langzaam maar zeker verpauperde. Wij memoreren deze ontwikkelingen uitgebreid in het tweede hoofdstuk van deel I.
Daarin besteden wij evenzeer aandacht aan de sociale en economische ontwikkelingen in onze eeuw.
Sinds de Tweede Werldoorlog is de (financiële) hulp aan St. Eustatius langzaam maar zeker op gang gekomen. Deze hulpverlening maakte echter helaas geen einde aan het slechte sociaal-economische klimaat op het eiland.

Deel II van het boek handelt, zoals gezegd, over de economie van het eiland. Het beschrijven van deze economische situatie is een trieste aangelegenheid. Bedoelde toestand is, structureel gezien, ronduit slecht te noemen. Er zijn in het nabije verleden tal van rapporten gepubliceerd en adviezen gegeven, doch zij stoelen, naar onze mening, onvoldoende op gedegen onderzoek naar de grondoorzaken van de sociaal-economische impasse.
Wij beschrijven in dit deel de inkomenssituatie en de problemen die verband houden met de werkgelegenheid. Voorts laten we de primaire bestaansbronnen de revu passeren, waarbij opvalt dat de eilandelijke overheid als werkverschaffer een belangrijke rol speelt.
Vooruitlopend op hetgeen in de slotbeschouwingen van dit boek wordt opgemerkt, laten wij bij de behandeling van de economische situatie onze gedachten gaan over de mogelijke economische perspectieven voor dit eiland. Na enige theoretische kanttekeningen te hebben geplaatst bij het begrip "culturele of poverty" komen wij tot de conclusie dat het onwenselijk èn gevaarlijk is dit begrip als mogelijke verklaringsgrond voor de economische malaise te hanteren.

Het volgende deel van de studie beschrijft en analyseert de sociale organisatie van de samenleving. In het eerste hoofdstuk van dit deel besteden wij aandacht aan de sociale stratificatie. Kanttekeningen worden geplaatst bij de verschillende sociale lagen waaruit de samenleving is opgebouwd waarbij onder meer wordt gedifferentieerd tussen autochtone en allochtone bevolking. Verder volgt een vrij gedetailleerde beschrijving van enkele gemeenschapsvoorzieningen waarbij vooral het onderwijs in de bredere context van de educatieve problematiek van de Nederlandse Antillen in totaliteit wordt geplaatst.
Hiervoor merkten wij al op dat het gebrek aan sociale cohesie mede in sterke mate voortvloeit uit karakter en inhoud van de eilandelijke politiek en van de religieuze verscheidenheid. Deze omstandigheid is voor ons aanleiding om beide instituties in afzonderlijke hoofdstukken uitgebreid onder de loupe te nemen.
Bij de behandeling van de politiek op St. Eustatius gaan wij in theoretische zin tamelijk diep in op het begrip "politieke patronage". Deze theoretische excursie heeft niet zozeer een theorievormend maar veeleer een instrumenteel karakter. Een beter begrip van de werking van het (politiek) patronagesysteem als zodanig verheldert, naar wij menen, het zicht op de wijze van politiek bedrijven binnen de door ons beschreven samenleving. Daarbij besteden we vooral aandacht aan de historische ontwikkeling van het politieke leven op het eiland alsmede aan de groei van het tweepartijenstelsel.
Ook bij de analyse van het religieuze leven op St. Eustatius past een theoretische excursie. Deze excursie is voornamelijk toegespitst op de ontwikkeling van sektarische groeperingen, waarvan de Zevendedagadventisten op St. Eustatius een treffend voorbeeld zijn. Op St. Eustatius bestaan drie religieuze groeperingen, te weten de Methodisten, de Rooms-Katholieken en de Zevendedagadventisten. Met name de Zevendedagadventisten drukken door hun uitgesproken levenswandel en hun onverzoenlijke houding jegens andersdenkenden een zwaar stempel op de eilandelijke sociale organisatie.
De aard en de oorsprong van de religieuze organisatie worden aan een uitgebreide beschouwing onderworpen, terwijl wordt nagegaan op welke wijze de religie het maatschappelijk leven mede structureert.
Een sociografisch getinte studie is niet compleet zonder aandacht te besteden aan het patroon van primaire relaties. Wij doen dit in het laatste hoofdstuk van deel III door gedetailleerd in te gaan op de karakteristieken van primaire groepen als het gezin, de familie en de peergroup.
Alvorens in concreto een analyse te geven van het Statiaanse gezins- en familieverband, beschrijven wij beknopt hoe deze materie in de daarop betrekking

hebbende Caribische sociologie en antropologie wordt behandeld.
Dit theoretisch intermezzo dient niet om nieuwe concepten toe te voegen aan het nog steeds groeiende theoretische begrippenkader. Bedoelde notities dienen in de eerste plaats om de lezer meer achtergrondinformatie te geven over de sterke diversiteit in het denken over het Caribische gezins- en familieleven. We proberen onze beschouwingen ter zake zo concreet mogelijk te maken door vrij uitgebreid in te gaan op wat men "the round of life" zou kunnen noemen. Het dagelijks leven met alle besognes vandien passeert de revu, waarbij afzonderlijk aandacht wordt besteed aan de levenssfeer van jeugdigen, volwassenen en ouderen. Een en ander wordt ondersteund met demografisch statistisch materiaal, mede ontleend aan de door ons op het eiland gehouden mini-census. Ook aan de woonsituatie van de bevolking wordt de nodige aandacht besteed.

De studie wordt afgesloten met een aantal slotbeschouwingen waarin gepoogd wordt een synthese te geven van de verschillende sociaal-economische ontwikkelingen en de daaraan gerelateerde psychologische effecten.
Wij komen tot deze synthese door middel van een analyse vanuit drie verschillende gezichtspunten.
In de eerste plaats schenken wij aandacht aan een aantal belangrijke historische ontwikkelingen van materiële aard evenals aan psychologische effecten die daarmee samenhangen. Vervolgens proberen wij aan te geven op welke wijze de door ons beschreven eilandelijke instituties bepaalde materiële ontwikkelingen mede hebben geïnduceerd. Ook hierbij spelen de psychologische aspecten een rol van betekenis.
Tenslotte gaan we dieper in op de samenhang tussen bepaalde materiële ontwikkelingen en de positie die het eiland binnen bredere sociaal-economische en staatkundige verbanden inneemt.
In dit laatste hoofdstuk geven wij geen analyse van mogelijk causale relaties in strikt statistische zin. We doen ook geen poging het relatieve gewicht van de verschillende samenhangen ten opzichte van elkaar te bepalen. De methode van onderzoek en het karakter van onze data laten een zodanig vergaande analyse niet toe. Wèl confronteren we in deze slotbeschouwingen de uit verschillende bron stammende materiële ontwikkelingen en psychologische effecten met elkaar. We doen dit aan de hand van een eenvoudige relatie-matrix waarin een viertal zinvolle relatiemogelijkheden ligt verankerd, te weten
- De neerslag van de historische ontwikkeling op de institutionele vormgeving van de samenleving.

- De neerslag van de historische ontwikkeling op de externe relaties van de samenleving.
- De neerslag van de institutionele vormgeving op de externe relaties en
- de neerslag van de externe relaties op de institutionele vormgeving.

In deze slotbeschouwingen gaan we noodzakelijkerwijs dieper in op de afhankelijke positie waarin het eiland verkeert. Deze nadere detaillering is gekoppeld aan een theoretische en kritische verhandeling over de zogenaamde "dependencia-theorieën".

Uit onze slotbeschouwingen volgt onder meer de belangrijke conclusie dat slechts een geïntegreerde aanpak van de sociaal-economische ontwikkeling van het eiland kans van slagen biedt. Een dergelijke strategie dient middelen aan te reiken die in onderlinge combinatie en tegelijkertijd kunnen dienen tot het verminderen of wegnemen van de materiële èn psychologische belemmeringen die het gevolg zijn van respectievelijk de geschiedkundige ontwikkelingen, de institutionele vormgeving en de externe afhankelijkheid. Slechts dan bestaat de kans dat de bereidheid tot verandering bij de bevolking kan worden bevorderd, waarna op een vruchtbare manier tot realisering van die verandering kan worden overgegaan. Het is evident dat dit belangrijke consequenties heeft voor de wijze waarop de hulpverlening aan St. Eustatius gestalte moet krijgen.
In de laatste paragraaf van deze studie proberen wij een programma van uitgangspunten en richtlijnen te formuleren dat als "Leitbild" kan dienen voor een adequate ontwikkelingsstrategie ten behoeve van een eiland dat weliswaar ongewild, maar toch onmiskenbaar op drift is geraakt.

Summary

The island of St. Eustatius is one of the least known and forgotten places within the Kingdom of the Netherlands.
Yet the island does have an illustrious history and it played an important part in trade within the Caribbean area, particularly in the eighteenth century. St. Eustatius was an important intermediary in the smuggling trade - especially of weapons - between Europe and the English colonies of North America who were fighting for their independence.
From the nineteenth century onwards, however, the social economy of the island has, for a variety of reasons, continuously gone downhill. The construction of the oil refineries on Curaçao and Aruba, which also created jobs for many inhabitants of St. Eustatius, was not able to bring this economic decline to a halt.

At the present time the island has to contend with numerous social and economic problems. There are few sources of income: agriculture and fishing stagnate, there is no industry of any importance and the island's Public Works Service functions as a disguised form of relief employment. It must be feared that the execution of infrastructural works, in particular the restorations of buildings of historic interest, can only offer incidental relief for the unemployment problem. In any event it is no real financial-economic reorganisation, since the necessary funds are largely made available by the Netherlands on an ad hoc basis. It is possible that small scale tourism can offer more perspective in the future.
There is little social cohesion within the Statian society. This does not mean that the different social levels live in conflict or enmity with each other, but rather that there are certain social forces present within the society which stand in the way of a co-operative spirit or feelings of solidarity. The absence of these feelings is not coupled to particular characteristics inherent to the separate strata, but appear in all levels of society. We are thinking here principally of the autochthonic population. In particular, the character of the local politics and the religious diversity within this

society determine to a large extent this absence of social cohesion.
In many respects the island finds itself in a very dependent position. This dependence is not only of a geographical, but also of a socio -economic and cultural nature. This study aims at describing this precarious position as fully as possible. Besides this it will attempt to subject the backgrounds and the more fundamental causes of the socio -economic problems to a more thorough analysis. In the light of this we have set ourselves the task of seeking clarification in the following problem areas.

1. How has the society of St. Eustatius developed throughout its history from a socio -economic viewpoint?
2. What are the determinants and the characteristics of the present socio - economic position of the island, and in particular, what determinative aspects may be distinguished as arising from the political and religious processes within this society?
3. What external forces help to determine the present socio -economic position of the island?

The formulation of these questions gives direction to our sociographical work and is not in the first instance intended to form the basis for pioneering theoretical work within the field of Caribbean sociology.
From the very beginning we have always believed that our study should have a clear practical relevance.
The coming independence of the Netherlands Antilles demands studies that can contribute to an improvement and a strengthening of the socio -economic situation of the member communities within the new independent state. This justification is clearly described in the introduction to this study. The necessary attention to the formulation of the problems and the methods and instruments of investigation is also given there.
For the sake of familiarisation a short description of the location is given in the introductory paragraphs. Numerous problems which are to be discussed in more detail later on are touched upon there.
The book consists further of four parts: the history of the island is described in part I; the economy of St. Eustatius is discussed in part II; a description and analysis of the social organization of this society follows in part III and in part IV a final review is given in which we attempt to present an integrated analysis of the material introduced so far.

The history of the island has been somewhat turbulent.
In the first chapter we will describe the colonisation of the island and its development from an agricultural colony to an important transit harbour for slaves and other "items of trade". This period reached a climax in the seventies of the eighteenth century. The year 1781 marks a turning point in the history of the island. In that year it was overrun and dismantled by a British fleet under the command of admiral Rodney. This is certainly not the only nor the most important reason why the island drifted slowly but surely into poverty during the nineteenth century. These developments are comprehensively treated in the second chapter of part I, in which equal attention is paid to the social and economic developments in our own century. Since the Second World War, (financial) aid to St. Eustatius has developed slowly but surely. This aid, however, did not, unfortunately, make an end of the poor socio - economic climate on the island.

As already stated, part II of the book discusses the economy of the island. Describing this economic situation is a sad occasion. Structurally the situation can only be called very poor. In the recent past numerous reports have been published and advices given but, in our view, they are insufficiently based on a thorough study of the underlying causes of the socio -economic impasse. We describe the incomes situation and the problems connected with forms of employment in this part. Further the primary sources of income are reviewed and here it is noticed that the island government plays an important rôle as employer.
In anticipation of what is to be remarked in the final review in this book, we consider the possible economic perspectives for this island in respect of its present economic situation. After having recorded some theoretical comments on the concept "culture of poverty" we come to the conclusion that it is undesirable and dangerous to maintain this concept as a possible explanation for the economic malaise. The following part of the study describes and analyses the social organisation of the society. We pay attention to the social stratification in the first chapter of this part. Comments are placed by the different social layers making up the society, amongst other things differentiating between the autochthonic and allochthonic populations. Following this there is a fairly detailed description of some community services in which schooling particularly is placed in the broader context of the educational problems of the Netherlands Antilles as a whole.

We have already remarked that the absence of social cohesion results to a large extent from both the nature and content of the island politics and from the religious diversity. This circumstance is sufficient reason for us to examine both institutions thoroughly in separate chapters. The concept "political patronage" is treated fairly deeply and theoretically in the discussion of politics on St. Eustatius. This theoretical excursion does have an instrumental rather than a theory-forming character. A better understanding of the functioning of the (political) patronage system as such will clarify, in our opinion, the insight in the way in which politics are carried on within the society described. Besides this we pay special attention to the historical development of the political life on the island as well as the growth of the party system.

A theoretical excursion is also appropriate in the analysis of religious life on St. Eustatius. This excursion is principally directed to the development of sectarian groupings, of which the Seventh-Day Adventists are a striking example. There are three religious groups on St. Eustatius, the Methodists, the Roman Catholics and the Seventh-Day Adventists. The Seventh-Day Adventists through their pronounced way of life and their implacable attitude towards dissenters heavily influence the island's social organization.

The nature and the origin of religious organization are subjected to an extensive review, whilst the manner in which religion helps structure community life is investigated.

A sociographically oriented study is not complete without paying attention to the pattern of primary relations. We do this in the last chapter of part III by treating in detail the characteristics of the primary groups such as the family and the peer group.

Before analysing the relationships within Statian family life we briefly describe how this material is treated in the relevant Caribbean sociology and anthropology.

This theoretical intermezzo is not intended ot add new concepts to the still increasing store of theoretical ideas. The notes serve in the first place to give the reader more background information regarding the wide diversity of thought concerning Caribbean family life. We attempt to make our review as concrete as possible by treating fairly deeply what one might call "the round of life". Every day life in all its aspects is reviewed, with separate attention being given to the life styles of the young, the adult and the aged. This is backed up by demographic statistical material, partly taken from the

results of the mini-census conducted by us on the island. The living conditions of the population are also given the necessary attention.

The study is closed with a number of final comments in which we attempt to make a connection between the different socio -economic developments and the related psychological effects.
We arrive at this synthesis through an analysis from three different viewpoints. In the first place we pay some attention to a number of important historical developments of a material nature as well as the psychological effects that accompany them. Following this we attempt to show how those island institutions have helped induce particular material developments. Here again psychological aspects play a significant rôle. Finally the connection that exists between particular material developments and the position that the island occupies within wider socio -economic and constitutional areas is treated in more depth.
We do not give an analysis of possible causal relations in a strict statistical sense in this last chapter. We also do not attempt to determine the importances of the different connections relative to each other. The method used in the investigation and the character of our data do not permit such a thoroughgoing analysis. In these final thoughts we do, however, confront the material developments and the psychological effects stemming from different sources with each other. This is done with the help of a simple relation-matrix in which four meaningful relation possibilities are anchored;
- The effect of the historical development on the institutional forms of the society.
- The effect of the historical development on the external relations of the society.
- The effect of the institutional forms on the external relations and
- the effect of the external relations on the institutional forms.

In these final considerations we of necessity consider more deeply the dependent position of the island. This more detailed treatment is coupled to a theoretical and critical discussion of the so-called "dependency theories".

From our final reviewing we may conclude that only an integrated approach to the socio -economic development of the island has any chance of succes. Such a strategy should offer the means which both in combination and simultaneously can serve to reduce and/or remove the material and psychological barriers

resulting from the historical developments, the institutional forms and the external dependence respectively. Only then is there a chance that the willingness of the population for change can be increased, after which the realisation of this change can be carried through in a fruitful manner. It is evident that this has important consequences for the manner in which the aid to St. Eustatius should be given.

In the last paragraph of this study we attempt to formulate a programme of starting points and lines of action which can serve as the "Leitbild" for an adequate development strategy for an island which, although unintentionally, has without a doubt gone adrift.

BIJLAGE I SENTENCE COMPLETION FORM

Name Age Religion

Please complete these sentences so they express exactly how you feel; write the first thing that comes to your mind after each phrase. This is not a test and there are no "right" or "wrong" answers.

1. The people of St. Eustatius are
2. My family is
3. The man I admire most is
4. My greatest worry is
5. The woman I admire most is
6. The future
7. A wife
8. Most boys
9. Oranjestad people are
10. I should like to be
11. My mother
12. My people
13. My grandfather
14. I get angry when
15. When I dream
16. Doctors are
17. A husband
18. Policemen are
19. My town is
20. My grandmother
21. Americans are
22. I like to
23. Most girls
24. My education
25. My father
26. Dutch people are
27. The people around here
28. My island
29. Africa is

30. Parents
31. My greatest hope
32. I feel hurt when
33. People in Curaçao are
34. I feel happy when
35. When I was little
36. I feel ashamed when
37. The Netherlands is
38. Teachers are
39. The Netherlands Antilles
40. People in Sint Maarten

BIJLAGE II FUTURE ORIENTED QUESTIONNAIRE

Age Sex Religion

This is not an examination!
Some of the questions which follow may be answered simply by making a check mark. Others you are asked to answer with a phrase or two in your own words. Please answer every question. Thank you for your cooperation!

1. What is your fathers main occupation? (if he is retired or not living, what was his occupation? Or if you were brought up by some relative or guardian, what is or was his principal occupation?

2. Do you expect to enter - (please check one)
   The same occupation as your father of guardian?
   The same occupation as your mother?
   A closely related occupation?
   A different occupation?

3. What two things would you most like to have that you don't have now?
   1.
   2.

4. What two things would you most like to know about the future?
   1.
   2.

5. What three events in your past have had the biggest effect upon your present life?
   1.
   2.
   3.

6. Do you expect to marry some time or other? (Please make a guess)
   Yes No (Put a circle around Yes or No)

7. If you marry, how many children would you like to have?

None	Three
One	Four
Two	More than four

8. What two things would you most like your child to have that you did not have?

1.

2.

9. As a parent, what two specific lessons will you try hardest to teach your children?

1.

2.

10. Which of the following qualities do you think is most important in a good wife or husband?

Shares my own opinions and beliefs

Intelligence - common sense

Pleasant dispositon - a good companion

11. If you get married and have a family, who do you expect will mostly direct and control the affairs of the family?

Husband

Wife

Both equally

12. What is your present state of health?

Excellent

Good

Fair

Poor

13. Would you like to live the main part of your life in

Statia

Some other country

14. Do you expect to be able to travel sometime in your life as much as you would like to?

    Yes No

15. If you were able to travel, what three foreign countries would you like most to visit?

    1.
    2.
    3.

16. For what would you be most willing to give up your time, effort and money?

17. If you had a personal problem that worried you (for example a difficult decision to make), whom would you prefer to talk it over with?

    Members of the immediate family
    Relatives outside your immediate family
    Some trained person (for example a doctor)
    Other (What sort of person)

18. Would you like to have more friends than you now have?

    Yes No

19. Concerning your own future, would you say in general you feel

    Enthusiastic
    Hopeful
    Indifferent
    Resigned
    Bitter

20. What two things or activities in your life do you expect to give you the most satisfaction? Please mark two.

    Your job or occupation
    Family relationships
    Spare-time activities
    Working as a citizen in the affairs of the community
    Working in things for national or international betterment
    Religious beliefs and activities

21. When you become a man (woman) do you expect your own standard of living to be the same, higher, or lower than your family now?

    Higher standard
    About the same
    Lower standard

22. In general, what will help you most to get ahead, ability or "pull" (that is, contacts or influence, through family or friends)?

    Ability Pull

23. What are the two worst things that could possibly happen to you during your life?

    1.
    2.

24. How much would you agree with the following proposition?
"The world is a hazardous place, in which men are basically evil and dangerous".

    Agree
    Slightly agree
    Slightly disagree
    Disagree

25. Do you expect to be more interested in

    Problems of Statia
    Problems of the Caribbean
    Problems of St. Maarten
    Problems of Curaçao
    Problems of Holland
    Problems of the world

26. To what extent do you expect your relatives (members of your present family and your future in-laws) to be of assistance to you in your lifetime?

    Constantly available and helpful
    Available, whenever needed, for helpful advice and assistance, personal and financial

Emergency economic assistance only

Of no assistance at all

27. If you should get a lot of money five years from now, what would you do with it?

28. What two things could you possibly accomplish during your life that you would be most proud of?

29. Do you expect your future life to be

determined largely by what yourself make of it

determined mostly by things over which you have little control

30. Do you feel that you need some kind of religious belief in order to have a full way of life?

Yes

No

Doubtful

Thank you very much!!

BIJLAGE III ENIGE NOTITIES IN VERBAND MET DE 'MINI-CENSUS'; TELFORMULIEREN

Tijdens ons veldwerk voelden wij in toenemende mate behoefte aan betrouwbaar en recent statistisch materiaal over de samenleving in kwestie. De in 1972 gehouden officiële Eerste Algemene Volks- en Woningtelling Nederlandse Antillen riep bij ons twijfels op aangaande de betrouwbaarheid. Wij besloten derhalve in een vrij laat stadium deze tellingen in meer beknopte en enigszins gewijzigde zin te herhalen in de vorm van een zo genaamde "mini-census". Daartoe kregen wij assistentie van een doctoraalstudent in de sociologie aan de Landbouwhogeschool. Diens vertrek naar St. Eustatius werd mogelijk gemaakt door subsidies van de STICUSA (Stichting voor Culturele Samenwerking) en het Departement van Welvaartszorg van de Nederlandse Antillen. Aan laatste instantie werd de student formeel als stagiaire toegevoegd.
Hieronder vermelden we enige bijzonderheden over achtereenvolgens de gehanteerde vragenlijsten; de vaststelling van de telpopulaties; het selecteren en trainen der tellers; de introductie van de census bij de bevolking; het verloop van de telcampagne en de bewerking van de gegevens.
Het zou te ver voeren op deze plaats een uitgebreide vergelijking te maken tussen de hierboven genoemde Eerste Algemene Volks- en Woningtelling en de door ons georganiseerde mini-census. Voor meer bijzonderheden omtrent eerstgenoemde Volks- en Woningtelling zij verwezen naar de publicaties ter zake, zoals gebundeld in de "Uitkomsten van de Volkstelling" (Bureau voor de Statistiek; Departement Sociale & Economische Zaken te Curaçao).

De gehele mini-census inclusief het concipiëren van de vragenlijst, heeft binnen drie maanden zijn beslag gekregen. De vragenlijst bestond uit twee formulieren, te weten het persoonsformulier en de housingfolder. De teksten van deze formulieren volgen hierna.
Het persoonsformulier had tot doel informatie te verkrijgen over alle personen die op het eiland woonachtig waren. De meeste vragen werden, soms vereenvoudigd, overgenomen van de Volkstelling van 1972.
Het persoonsformulier had een voorbewerkt gedeelte waarop de meest essentiële informatie van elk van de te tellen personen door ons was ingevuld aan de hand van gegevens uit het bevolkingsregister.
Het tweede deel van de vragenlijst diende tot het verkrijgen van informatie over de kwaliteit van het woningbestand op St. Eustatius. De housingfolder werd gebaseerd op die van de Woningtelling van 1972.

Bij het concipiëren van de vragenlijst werd zodanig te werk gegaan dat waar mogelijk en noodzakelijk vergelijkingen konden worden getrokken met de telling van 1972. Met het oog op de voertaal van de Statiaanse bevolking werden de vragen in het Engels gesteld.
Hoewel er naar gestreefd is de verschillende begrippen zo duidelijk en sluitend mogelijk te definiëren was het niet in alle gevallen mogelijk absolute eenduidigheid te bereiken. Zo werd de bepaling van de kwaliteit van het woonverblijf aan de tellers overgelaten. De criteria die daarbij werden gehanteerd waren - achteraf bezien - wellicht te vaag.

Over de kwaliteit van de bevolkingsadministratie op St. Eustatius kan men geen hoge verwachtingen koesteren. Het vooraf bepalen van de telpopulatie was dan ook een moeilijke bezigheid. De operationele telpopulatie voor de volkstelling bestond in eerste instantie uit de personen die in het bevolkingsregister van het eiland voorkwamen. Deze populatie werd vooraf zoveel mogelijk op realiteitswaarde "gescreened" in mondeling overleg met de ambtenaar van de burgerlijke stand die een goede kennis had van de werkelijk woonachtige populatie.
Tijdens de telling werden zo nodig en waar mogelijk correcties aangebracht in de voorbewerkte gegevens. Deze taak diende door de tellers verricht te worden. Na afloop van de telling bleek, dat ongeveer 10% van de gegevens, overgenomen uit het bevolkingsregister onjuist was. Zo bleken circa 80 personen die nog wel geregistreerd stonden, niet meer metterdaad op het eiland te wonen terwijl 7 personen zich al voor langere tijd op het eiland hadden gevestigd zonder te zijn ingeschreven in het bevolkingsregister. De uiteindelijke, feitelijke telpopulatie voor de volkstelling verschilde derhalve aanmerkelijk van de oorspronkelijke operationele.
De vaststelling van de telpopulatie voor de woningtelling was nauw verbonden met die van de volkstelling. De vragen over het woonverblijf werden gesteld aan de hoofdbewoner. Van leegstand is op St. Eustatius nauwelijks sprake aangezien de woningnood aanzienlijk is.
Wij zijn ervan uitgegaan dat het adressenbestand een goede indruk gaf van het aantal woonverblijven. Het was de taak van de teller om tijdens de telling precies na te gaan of er per adres één of meer woonverblijven waren.
In elk woonverblijf werden telkens eerst de personen geteld voor de volkstelling; vervolgens werd nagegaan wie de hoofdbewoner was.
De vragen werden voorgelegd aan het gezinshoofd indien er sprake was van in

gezinsverband levende personen. Via het gezinshoofd werd op deze wijze ook informatie verkregen over de overige leden van het gezin evenals over andere eventueel inwonende personen. In geval van niet in gezinsverband levende personen (alleenstaanden) werden de vragen aan ieder persoonlijk gesteld. In totaal werden voor de volkstelling ongeveer 400 personen geïnterviewed die informatie gaven over 1272 personen.
De telling werd voorbereid per adres.
Per woonverblijf (en dus meetal per adres) werd een woningmap gebruikt, waarin eerst de housingfolder werd gesloten. Ook de voorbewerkte persoonsformulieren van alle mensen die volgens onze gegevens in het desbetreffende woonverblijf woonden, werden in de woningmap gedaan. De persoonsformulieren werden afzonderlijk in de woningmap gevoegd, indien ze betrekking hadden op niet in gezinsverband levende personen. Indien we te maken hadden met wèl in gezinsverband levende personen, dan werden hun persoonsformulieren eerst gebundeld in een gezinsmap. De gezinsmap werd daarna in de woningmap gesloten. Een woningmap kon derhalve verschillende gezinsmappen bevatten.

Het recruteren van de tellers leverde eveneens problemen op.
De telling werd niet officieel uitgeschreven door de eilandelijke overheid, hoewel we wel de nodige medewerking kregen. Tellers die in overheidsdienst waren, dienden hun telwerk in eigen tijd te verrichten.
Onze tellers kon geen financiële vergoeding in het vooruitzicht gesteld worden; het budget van ons onderzoek liet zulks niet toe. Wij waren derhalve volledig afhankelijk van de bereidwillige medewerking van de tellers-in-spé. De uiteindelijke groep tellers bestond uit 25 personen, te weten een gepensioneerde Amerikaanse, het onderwijzend personeel van de beide lagere scholen, een drietal ambtenaren, vijf huisvrouwen, drie personen die elders op het eiland werkzaam waren, de dominee van de methodistenkerk en een oud-administrateur van het eiland. De verhouding allochtoon-autochtoon was ongeveer 1:1.
Wij hebben geprobeerd de tellers in twee groepsbijeenkomsten te instrueren. De opkomst bij beide trainingen was teleurstellend. In plaats van nogmaals te proberen gezamenlijke trainingsbijeenkomsten te organiseren hebben wij de tellers individueel geïnstrueerd. De training vergde zodoende meer tijd dan was voorzien. Behalve deze training werd aan de tellers een handleiding voor het tellen uitgereikt; deze handleiding was zowel in het Nederlands als in het Engels gesteld.
Tijdens de telcampagne werd regelmatig contact met de tellers onderhouden.

De tellers werden tijdens de 10 dagen durende campagne om de andere dag door ons thuis bezocht terwijl bovendien dagelijks een vast spreekuur voor de tellers werd gehouden. Zodoende konden de tijdens de telling gerezen moeilijkheden snel worden verholpen.
De verdeling van de 360 adressen over de tellers geschiedde aan de hand van relevante ruimtelijke en sociale factoren. Gepoogd werd elk der tellers adressen toe te wijzen die zo dicht mogelijk in zijn eigen woonomgeving lagen. We zorgden er voorts zoveel mogelijk voor dat Zevendedagaventisten werden bezocht door geloofsgenoten en dat uitgesproken vertegenwoordigers van de DP of de WIPM niet op bezoek gingen bij hun politieke antipoden.
Tenslotte werd bij de verdeling van de adressen nog rekening gehouden met bepaalde persoonlijke kenmerken van teller en/of respondent. Een en ander zou in theorie ten koste kunnen gaan van de objectiviteit van de telling doch de voorzorgsmaatregelen waren strikt noodzakelijk aangezien anders de respons beduidend lager geweest zou zijn.

De bevolking kon, wegens de niet-officiële status van de census, niet worden verplicht aan de census deel te nemen.
De introductie van de census verliep in twee fasen. In de eerste fase werd gepoogd algemene bekendheid te geven en een gunstig klimaat te scheppen voor de te houden census.
In de tweede fase kwamen de tellers aan de deur voor de telling zelf. Het verzoek om medewerking werd dan nog eens herhaald door te wijzen op het algemeen belang van de census. Vermeden werd de individuele respondent persoonlijk voordeel in het vooruitzicht te stellen.
Het propagandaplan van de eerste fase bestond uit drie onderdelen:
- Het eilandbestuur werd gevraagd op de vaste plaatsen op het eiland die gebruikt worden voor officiële mededelingen, publicaties te doen aanbrengen waarin medewerking aan de telling werd aanbevolen. Dit onderdeel slaagde maar ten dele.
- De religieuze leiders werd gevraagd vanaf de kansel de kerkgangers te verzoeken aan de telling mee te werken. Ongetwijfeld heeft dit verzoek, gedaan door de drie voorgangers, meer effect gesorteerd.
- Tenslotte werd het bericht van de op handen zijnde telling enkele malen via een auto met megafoon over het eiland rondgebazuind. Dit is een op het eiland gebruikelijke manier om belangrijke gebeurtenissen (geboorte, huwelijk, sterfgeval, etcetera) aan te kondigen.

De eigenlijke telcampagne werd gehouden van 18-26 november 1976. De telling verliep zonder noemenswaardige incidenten; de medewerking van de bevolking was boven elke verwachting: slechts drie personen weigerden de censusvragen te beantwoorden.
De kwaliteit en de kwantiteit van het afgeleverde telwerk leverde soms meer reden tot bezorgdheid. Het was uiteraard ondoenlijk binnen de ons toegemeten tijd alle binnenkomende telformulieren inhoudelijk te controleren. We beperkten onze nauwgezette controle in eerste instantie tot de eerste twee afgewerkte adressen van elke teller. Wanneer we zodoende een positieve indruk kregen van het afgeleverde telwerk, werden de overige ingeleverde telformulieren steekproefsgewijs gecontroleerd.
De enkele teller die niet aan de kwalitatieve eisen voldeed werd steeds streng gecontroleerd.
Veel energie werd gestoken in het alsnog interviewen van de personen die om verschillende oorzaken tijdens de eigenlijke campagne niet werden geteld. Sommige personen waren, na herhaald bezoek, niet thuis te bereiken. Anderen konden niet gelokaliseerd worden. Enkele tellers, tenslotte, konden om uiteenlopende redenen hun adressenbestand niet afwerken. Het alsnog tellen van deze personen vereiste veel speurwerk, doch werd zo nauwkeurig mogelijk uitgevoerd.
De ingevulde telformulieren werden in Nederland bewerkt met behulp van de computer van de Landbouwhogeschool.

Hierna volgen de volledige teksten van het persoonsformulier en de housingfolder.

CENSUSLIST (PERSOONSFORMULIER)

Question 1 Only for persons living in a family

a. *What is his/her relationship to the head of the family?*

For persons born after 1. nov. 1970: end of census

Question II Only for women of 14 years and older, that is born before 1 nov. '62

a. *How many children has she given birth to alive?*
if none: skip to mainquestion III

b. *How many children she has given birth to alive were born after 1 nov. '56*
if none: skip to mainquestion III

c. *What are the dates of birth of these children?*

d. *Has any of these children died?*

Question III Only for married men and women

a. *Has he/she been married before?*
if not married before; skip to mainquestion IV

b. *Was the previous marriage dissolved by death?*

Question IV Only for persons of 6 years and older, i.e. born before 1 nov. '70

a. *Does he/she still take education/training at a school? And if yes, what school is he/she attending?*
if he/she is still attending primary school: end of census

b. *Has he/she taken education/training at a school in the past?*
if he/she did not take any education/training: skip to mainquestion V

c. *What school(s) did he/she attend and did he/she completed that education succesfully?*

Question V Only for men and women of 14 years and older, i.e. born before 1 nov. '62

a. *Does he/she practise an occupation?*
if he/she does practise an occupation: skip to subquestion f

b. *Is he/she looking for employment?*
if he/she is nog looking for a job: skip to subquestion e

c. *How many months has he/she already been looking for employment?*

d. *What kind of occupation is he/she seeking?*

e. *What is his/her present position?*

next subquestions f, g and h only for people who are employed

f. *Which occupation is he/she employed in?*

g. *What is his/her economic position?*
(do not put this question literally, just try to find out to which category the person belongs)

h. *How many hours does he/she devote to this occupation per week on the average?*

Question VI Only for men and women born before 1 nov. '62

a. *In which class does his/her total gross income fall?*
(show card with income classes and let the person requested mention his/her income class)
if the person requested has no income: skip to mainquestion VII, if relevant of course!

b. *How is this income earned?*
(several sources are possible, encircle the relevant ones)

For persons who are not head of the family: end of the census

---

Question VII Only for the head of the family

a. *In which class does the family's total gross income fall?*
(show card with income classes and let the person requested mention the right class)

b. *Who do earn this family income?*
(encircle all relevant categories)

Question VIII Only for the head of the family
Subquestions a and b only for unmarried head of the family

a. *Does he/she live together with a woman/man?*
if not living together: end of census

b. *How long does the man/woman live together already?*

next subquestion only for heads who are living together with someone of the opposite sex (married or not)

c. *Who takes the decisions about:*
1. *the buying of the food*
2. *the buying of clothes and shoes*
3. *the buying of furnishing and household goods*
4. *the tending of the children*
5. *the schooling/training of the children*

ANSWERSHEET CENSUSLIST (PERSOONSFORMULIER)

NUMBER OF PERSON: *DATE OF DEPARTURE:*

---

surname:
christian name:
address:

sex:
date of birth:
(is)land of birth:

nationality:
date of establishment:
(is)land of origin:
religion:
since when:
civil status:
date of marriage:

ANSWER I

1. head of the family
2. husband or wife of head
3. child, step-adoption-fosterchild
4. father/mother of head of family
5. other family member
6. boarder
7. maidservant
8. other relationship

ANSWER II

a. ..... children born alive

b. ..... children born after 1 nov. '56

year/month

c. ../.. ../.. ../.. ../..
../.. ../.. ../.. ../..
../.. ../.. ../.. ../..
../.. ../.. ../.. ../..

d. 1. yes
2. no

ANSWER III

a. 1. yes
2. no

b. 1. yes
2. no

ANSWER IV

a. 1. yes, primary school
2. yes, handycraft
3. yes, other .....
4. no

b. 1. yes
2. no

c. 1. primary school — completed/not completed
2. AVO (MAVO, MULO, HAVO, HBS) — completed/not completed
3. LBO (TAVO, ETAO, LTS, LEAO) — completed/not completed
4. MBO (MTS, MHNO, MEAO) — completed/not completed
5. HBO (HTS, SPD) — completed/not completed
6. WO — completed/not completed

ANSWER V

a. 1. yes
2. no

b. 1. yes
2. no

c. 1. less than 1 month
2. 1 through 3 months
3. 4 through 6 months
4. 7 months through 11 months
5. more than 1 year
6. unknown

d. name/description of the occupation .....

e. 1. housewife or family member working in family
2. drawing a pension or a interest
3. permanently incapable of working

4. other position

f. name/description of the occupation .....

g. 1. employer (employing three or more employees)
2. free profession
3. minor independent (less than three employees)
4. earning a wage or a salary
5. family member employed in family business
6. casual laborer
7. other positions; unknown

h. 1. 1 through 14 hours
2. 15 through 29 hours
3. 30 through 39 hours
4. 40 through 42 hours
5. 43 through 49 hours
6. 50 hours and over

ANSWER VI

a. 1. less than 350 guilders p.m.
2. 350 through 650 guilders
3. 650 through 1000 guilders
4. more than 1000 guilders
5. income unknown

b. 1. from wage or salary
2. from fortune and/or profit
3. from pension, AOW or AWW
4. from other social benefits
5. other income .....

ANSWER VII

a. 1. less than 350 guilders p.m.
2. 350 through 650 guilders
3. 650 through 1000 guilders
4. more than 1000 guilders
5. income unknown

b. 1. head of the family
2. wife or husband of head
3. children of the head
4. other .....

ANSWER VIII a. 1. yes
2. no

b. they live together for ..... months/years

c. 1. man woman together dont know
2. man woman together dont know
3. man woman together dont know
4. man woman together dont know
5. man woman together dont know

HOUSING FOLDER ADDRESS:

Question I

a. *Who is the principal occupier of this occupancy?*
name of principal occupier .....

b. *Who is the owner of this occupancy?* 1. principal occupier
2. other owner
if the principal occupier is the owner: skip to mainquestion II

c. *What kind of owner owns this occupancy?* 1. public sector
2. private sector
if owner from public sector: skip to mainquestion II

d. *Where does the owner live?* 1. St. Eustatius
2. other island of Net. Antilles
3. outside Net. Antilles
4. unknown

Question II

a. *The living accomodation is:* 1. a regular dwelling house
2. a dwelling house with shop and/or workshop
3. a low cost (peoples) dwelling

another space being lived in which is

4. suitable for permanent occupancy
5. suitable for temporary occupancy
6. not designed for occupancy

Question III

a. *How many kitchens are available?*
number of kitchens .....

b. *How many rooms* (excluding kitchens, bathrooms, halls etc.) *are available for occupancy purposes?*
number of rooms .....

c. *How many bedrooms has this living accomodation?*
number of bedrooms .....

Question IV

a. *How is the supply of water arranged?* 1. through cistern belonging to occupancy
2. water is bought
3. water is taken free somewhere

b. *Is a bathroom and/or shower available in the living accommodation?* 1. yes
2. no

c. *Has the living accommodation a toilet?* 1. yes
2. no

if yes:

d. *Is the toilet equipped with running water?* 1. yes
2. no

e. *How does the electricity supply takes place?* 1. via GEBE
2. by own generator
3. no electricity supply

Question V

a. *Construction of the roof:* 1. aluminium
2. zinc
3. tin sheets, thatch, straw
4. tiles
5. corrugated asbestos cement sheet
6. other material

b. *Construction of the outer walls:* 1. stone, concrete
2. wood
3. loam
4. other material

c. *Construction of the floor:* 1. stone, concrete
2. wood
3. other material

(in case more than one kind of material has been worked up, mention the material most used)

d. *When was the living accommodation built?* 1. before world war II (1940)
2. between 1940 and 1960
3. in 1960 or thereafter

e. *What is the quality of the living accommodation?* 1. suitable
2. bad
3. very bad

Question VI only for tenants

a. *How much does he/she pay per month in a way of rent?*
amount in whole guilders ..... per month

only for owners

b. *Does he/she get rent from people who are living in the same living accommodation as he/she does?*

if yes:

amount in whole guilders ..... per month

Question VII

a. *Which of the following provisions are present in this living accomodation and how many?*

provision	number
radio	..
TV	..
telephone	..
newspaper subscription	..
washing machine	..
refrigerator	..
freezer	..
airconditioner	..
car	..

if not present: score 0

BIJLAGE IV BEVOLKINGSOPBOUW ST. EUSTATIUS PER NOVEMBER 1976

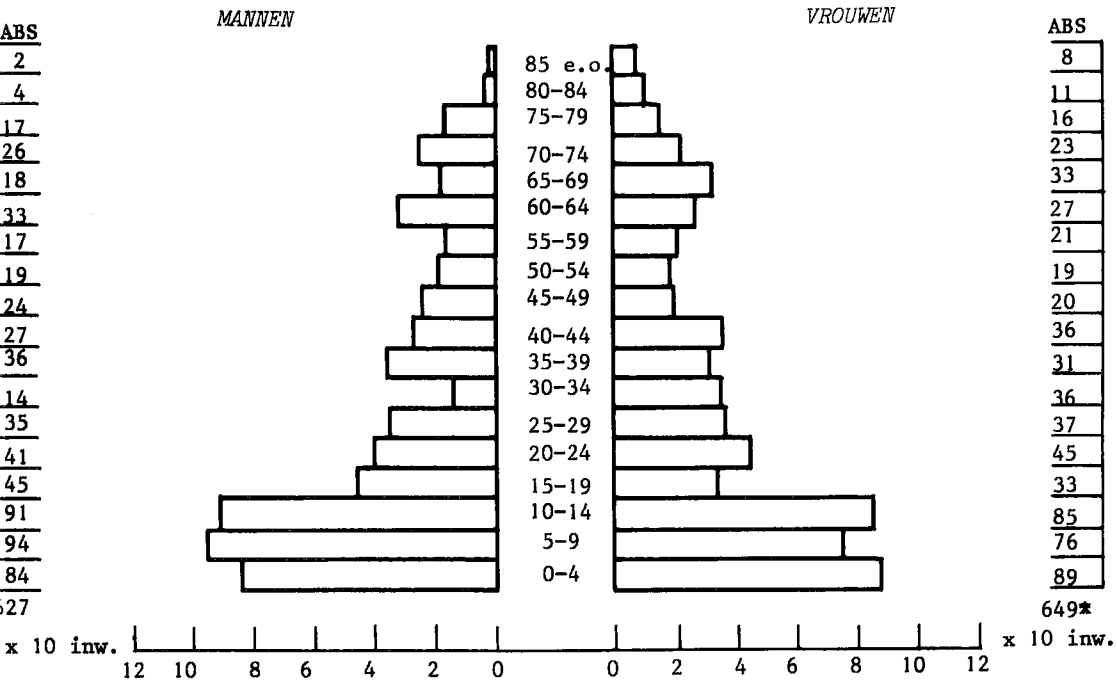

* Van drie vrouwen was de leeftijd niet bekend.

Literatuurlijst

Abraham, J.A., 1975 — *Rapport betreffende sociale dynamiek en ondernemingsgeest op St. Eustatius en de bevordering daarvan.* Curaçao (n.p.).

Abraham-Van der Mark E.E., 1969 — *Yu'i mama; enkele facetten van de gezinsstructuur op Curaçao.* Amsterdam.

Abraham-Van der Mark, E.E., 1975 — *Report on St. Eustatius.* Bonaire (n.p.).

Agroco N.V., 1975 — *St. Eustatia Horticultural Development Project Dossier.* Aruba (n.p.).

Attema, Y., 1976 — *St. Eustatius. A short history of the island and its monuments.* Zutphen.

Bagley, Ch., 1977 — *A comparative perspective on the education of black children in Britain.* Manchester.

Bailey, F.G., 1971 — The peasant view of the bad life. In: Shanin, T. (ed.), *Peasants and peasant societies.* Hammondsworth, pp. 299-321.

Ballou, H.A., 1933 — *Report on a Visit to the Dutch Leeward Islands - to His Excellency the Governor of Curaçao.* Curaçao.

Blake, J., 1961 — *Family Structure in Jamaica.* New York.

Blakemore, H., 1975 — Limitations of dependency: an historian's view and case study.
In: *Boletin de Estudios Latinoamericanos y del Caribe* (1975) nr. 18, pp. 74-87.

Blok, A., 1969 — Variations in Patronage.
In: *Sociologische Gids* 16 (1969), pp. 365-378.

Blumberg, R.L., 1978 — The Political Economy of the Mother-Child Family Revisited.
In: Marks, A.F. and R.A. Römer (eds.), *Family and kinship in Middle-America and the Caribbean.*
Leiden, pp. 526-575.

Blumer, H., 1969 — *Symbolic Interactionism, Perspective and Method.* Englewood Cliffs.

Boissevain, J., 1969 — Patrons as Brokers.
In: *Sociologische Gids* 16 (1969), pp. 379-386.

Boissevain, J., 1974 — *Friends of friends. Networks, Manipulators and Coalitions.* Oxford.

Bor, W. van den, 1973 — *Not too bad... sociale organisatie, gezins- en familieverband op St. Eustatius; een oriënterend vooronderzoek.* Wageningen.

Bor, W. van den, 1974 — Milieu- en taalproblematiek in het Antilliaanse basisonderwijs. In: *Pedagogisch Forum* 8 (1974) nr. 9, pp. 337-348.

Bor, W. van den, 1977 — Onderwijs en toekomstverwachting op St. Eustatius. In: *Jong gedaan - oud geleerd.* Vriendenboek voor Prof. Dr. F.W. Prins. Den Bosch, pp. 33-45.

Bor, W. van den, 1979 — Peasantry in Isolation. The agrarian development of Saba and St. Eustatius. In: Cross, M. and A.F. Marks (eds.), *Peasants, plantations and rural communities in the Caribbean.* Guildford and Leiden, pp. 117-142.

Bor, W. van den en M. de Groot, 1979 — Ploughing the sands. The story of a Dutch farmer in the Caribbean. (forthcoming)

Brakel, S. van, 1908 — *De Hollandse Handelscompagnieën der zeventiende eeuw, hun ontstaan - hunne inrichting.* 's-Gravenhage.

Brana-Shute, G., 1974 — *"Streetcorner Winkels and Dispersed Households: Male Adaptation to Marginality in a Lower Class Creole Neighbourhood in Paramaribo".* University of Florida (n.p.).

Brana-Shute, G., 1976 — Social conflict and ritual restoration: a case of lower class creole mating in disequilibrium. In: *Bijdragen tot de taal-, land- en volkenkunde* 132/I(1976), pp. 33-63.

Breman, J.C., 1969 — Veranderingen in de betrekkingen tussen landheren en landarbeiders in Zuid-Gujarat, India. In: *Sociologische Gids* 16(1969), pp. 395-402.

Buckley, W., 1957 — Structural-functional Analysis in Modern Sociology. In: Becker, H. and A. Boskoff (eds.), *Modern Sociological Theory.* New York, pp. 236-260.

Bunting, J.R., 1976 — *To light a candle. Educational problems and opportunities in the developing Commonwealth and Britain.* Edinburgh.

Buschkens, W.F.L., 1973 — *Het familiesysteem der volkscreolen van Paramaribo.* Leiden.

Butter, J.R., 1975. *Verslag van een bezoek aan de Bovenwindse Eilanden van 12 tot en met 20 augustus 1975.* Wageningen (n.p.).

Buve, R., 1969 Patronage op het Mexicaanse platteland. Veranderingen in functies en structuur onder invloed van het moderniseringsproces. In: *Sociologische Gids* 16(1969), pp. 419-432.

Buve, R., 1977 *Boeren-mobilisatie en landhervorming tijdens en na de Mexicaanse revolutie: De vallei van Nativitas, Tlaxcala, tussen 1910 en 1940.* Amsterdam.

Campbell, J.K., 1970 Village Friendship and Patronage. In: Heidenheimer, A.J. (ed.), *Political Corruption. Readings in Comparative Analysis.* New York.

Cardoso, F.H., 1977 Current theses on Latin American development and dependency: a critique. In: *Boletin de Estudios Latinoamericanos y del Caribe* (1977) nr. 22, pp. 53-64.

CEDLA-STAF, 1973 *Het dependencia model in de ontwikkelingsproblematiek van Latijns-Amerika.* Amsterdam.

Centraal Planbureau, 1979 *Marcha pa Progreso. Verkenning van de economische mogelijkheden van de Nederlandse Antillen.* Den Haag.

Christensen, H.T., 1964 Development of the Family Field of Study. In: Christensen, H.T. (ed.), *Handbook of Marriage and the Family.* Chicago, pp. 3-33.

Clarke, E., 1957 *My mother who fathered me.* London.

Crane, J.G., 1971 *Educated to emigrate; the social organization of Saba.* Assen.

Croes, D.G. en Th.G.M. Tijssen, 1971 *Rapport betreffende het bezoek aan de Bovenwindse Eilanden van 2/4 september - 26 september 1971.* Curaçao (n.p.).

Cruxent, J.M. and I. Rouse, 1969 Early man in the West Indies. In: *Scientific American* (1969), pp. 42-70.

Cumper, G.E., 1961 Household and occupation in Barbados. In: *Social and Economic Studies* 10(1961), pp. 387-419.

De Josselin de Jong, J.T.B., 1947 *Archeological material from Saba and St. Eustatius.* Mededelingen van het Rijksmuseum voor Volkenkunde. Leiden.

Demas, W.G., 1975 — Situation and Change. In: Beckford, G.L. (ed.), *Caribbean Economy. Dependence and backwardness*. Mona Jamaica, pp. 61-77.

De Witt Fox, J., 1968 — *Why not smoke?* Washington.

Dieten, M. van en L. Maduro, 1978 — *De Nederlandse Antillen. Een analyse van hun afhankelijkheid.* Tilburg.

Dos Santos. T., 1978 — The Crisis of Development Theory and the Problem of Dependence in Latin America. In: Bernstein, H. (ed.), *Underdevelopment and Development. The Third World Today.* Harmondsworth, pp. 57-81.

Duclos, H., 1956 — *A Pilot Economic Project Grouping the Islands Around St. Martin.* Caribbean Commission. Trinidad.

Dyer, P.B., 1976 — The effect of the home on the school in Trinidad. In: Figueroa, P.M.E. and G. Persaud (eds.), *Sociology of Education. A Caribbean Reader.* Oxford, pp. 213-221.

1973 — *Eerste Algemene Volks- en Woningtelling Nederlandse Antillen.* Bureau voor de Statistiek. Curaçao.

Ellemers, J.E., 1969 — Patronage in sociologisch perspectief. In: *Sociologische Gids* 16(1969), pp. 432-440.

1977 — *St. Eustatius Public Health Centre; project document for a public Health Centre on St. Eustatius.* St. Maarten.

Foner, N., 1973 — *Status and Power in Rural Jamaica. A study of Educational and Political Change.* New York.

Frank, A.G., 1972 — The development of underdevelopment. In: Cockcroft, J.D. a.o. (eds.), *Dependence and Underdevelopment. Latin America's Political Economy.* New York, pp. 3-19.

Frank, A.G., 1972 — *Lumpenbourgeoisie: Lumpendevelopment. Dependence, Class, and Politics in Latin America.* New York.

Frazier, E.F., 1948 — *The Negro Family in the United States.* New York.

Frazier, E.F. 1960 — Introduction in Rubin, V. (ed.), *Caribbean Studies: A Symposium*. Seattle, pp. v-ix.

Galjart, B.F., 1969 — Patronage als integratie-mechanisme in Latijns-Amerika. In: *Sociologische Gids* 16(1969), pp. 401-411.

Galtung, J., 1976 — Een structurele theorie van het imperialisme. In: Bruijne, G.A. e.a. (eds.), *Perspectief op ontwikkeling?* Bussum.

Gelder, B. van, 1963 — *Zoekers naar waarheid*. Leiden.

Gerber, S.N. and K. Rasmussen, 1978 — Further Reflections on the Concept of Matrifocality and its Consequences for Social Science Research. In: Marks, A.F. and R.A. Römer (eds.), *Family and kinship in Middle America and the Caribbean*. Leiden, pp. 576-587.

Gerth, H.H. and C. Wright Mills, 1977 — *From Max Weber*. London.

Glaser, B.G. and A.L. Strauss, 1973 — *The Discovery of Grounded Theory*. Chicago.

Goetze, D., 1971 — "Culture of Poverty" und soziale Wirklichkeit; Nachruf auf eine Theorie. In: *Sociologia Ruralis* XI(1971) nr. 3, pp. 223-246.

Greenfield, S.M., 1962 — Households, families and kinship systems in the West Indies. In: *Anthropological Quarterly* 35(1962), pp. 121-133.

Greenfield, S.M., 1968 — Cultural-historical and Structural-functional orientations and the analysis of the West-Indian family. In: Gerber, S.N. (ed.), *The Family in the Caribbean*. Rio Piedras, Puerto Rico.

Greenfield, S.M., 1969 — *Dominance, Focality and the Characterization of domestic groups*. Paper presented at the Second Annual Conference on "The Family in the Caribbean". Aruba.

Gutman, H.G., 1976 — *The Black Family in Slavery and Freedom 1750-1925*. Oxford.

Hannerz, U., 1962 — *Caymanian Politics. Structure and Style in a Changing Island Society*. Stockholm.

Hartog, Joh., 1964 — *Geschiedenis van de Nederlandse Antillen; IV De Bovenwindse Eilanden.* Aruba.

Hartog, Joh., 1967 — The Honen Daliem congregation of St. Eustatius. In: *American Jewish Archive* 19(1967) nr. 1, pp. 60-77.

Hartog, Joh., 1969 — *Mogen de eilanden zich verheugen.* Aruba.

Henriques, F., 1953 — *Family and colour in Jamaica.* London.

Herskovits, M.J., 1941 — *The Myth of the Negro Past.* New York.

Herskovits, M.J., 1966 — *The New World Negro.* Bloomington.

Hillenius-Van Draanen, J. en L.B. van Ommen, 1978 — *Sociaal-cultureel werk op de Nederlandse Antillen.* Rijswijk.

Hoetink, H., 1958 — *Het patroon van de oude Curaçaose samenleving.* Assen.

Hoetink, H., 1961 — Gezinsvormen in het Caribisch gebied. In: *Mens en Maatschappij* 36(1961) nr. 2, pp. 81-93.

Hoetink, H., 1962 — *De gespleten samenleving in het Caribisch gebied.* Assen.

Hoetink, H. (red.), 1969 — *Encyclopedie van de Nederlandse Antillen.* Amsterdam.

Hofstee, E.W., 1969 — *Synchronische en diachronische benadering van sociale problemen.* Wageningen.

Hofstra, S., 1946 — *Het functiebegrip in de sociologie.* In: Handelingen van de Nederlandse Sociologische Vereniging. Amsterdam.

Hogg, P.C., 1973 — *The African Slave Trade and its Suppression. A classified and annotated Bibliography of Books, Pamphlets and Periodical Articles.* London.

Horowitz, M.M. (eds.), 1971 — *Peoples and Cultures of the Caribbean.* New York.

Hullu, J. de, 1921/22 — De Handel van St. Eustatius in 1786. In: *De West-Indische Gids* (1921/22), pp. 35-51.

Imhoff, W.L. van, 1979 — *Enige notities over gonorrhoe en lues op de Bovenwindse Eilanden (Nederlandse Antillen).* Groningen.

Jaarverslag, 1975 — *Jaarverslag van het korpsonderdeel de Bovenwindse Eilanden van het Korps Politie Nederlandse Antillen.* St. Maarten.

Jager, H. de en A.L. Mok, 1971 — *Grondbeginselen der sociologie.* Leiden.

Jameson, F.J., 1975 — St. Eustatius in the American Revolution. In: Toth, Ch.W. (ed.), *The American Revolution and the West Indies.* London, pp. 86-101.

Jong, Th. de, 1966 — *De krimpende horizon van de Hollandse kooplieden.* Assen.

Keur, John Y. and Dorothy L. Keur, 1960 — *Windward children.* Assen.

Knappert, L., 1932 — *Geschiedenis van de Nederlandsche Bovenwindsche Eilanden in de 18de eeuw.* 's-Gravenhage.

Köbben, A.J.F., 1968 — Over het ontstaan van religieuze groeperingen. Besprekingsartikel in: *Sociologische Gids* 15(1968), pp. 190-194.

Köbben, A.J.F., 1971 — *Van primitieven tot medeburgers.* Assen.

Kok, M., 1974 — *De economische structuur van de Nederlandse Antillen.* Curaçao.

Kok, M., 1976 — Tourism in the Netherlands Antilles. In: *Caribbean Issues* 11(1976) nr. 1, pp. 14-25.

Kok, M., 1977 — *De economische situatie in de Nederlandse Antillen in 1974 en 1975.* Curaçao.

Kol, H. van, 1904 — *Naar de Antillen en Venezuela.* Leiden.

Kooy, G.A., 1971 — *Het modern-Westers gezin.* Hilversum.

Kruyer, G.J., Veenenbos, J.S. en J.H. Westermann, 1953. — *Bovenwindenrapport van het Voorlichtingsinstituut voor het Welvaartsplan Nederlandse Antillen.* Amsterdam.

Laeyendecker, L., 1967 — *Religie en conflict. De zogenaamde secten in sociologisch perspectief.* Meppel.

Lagerberg, C.S.I.J., 1978 — Boekbespreking in: *Internationale Spectator* (1978), pp. 561-563.

Lambregts, R., 1974 — *Aspekten van de "Culture of poverty"*. Leiden.

Leeds, A., 1971 — The concept of the "culture of poverty": conceptual, logical and empirical problems, with perspections from Brazil and Peru. In: Leacock, E. Burke (ed.), *"The Culture of Poverty: A Critique"*. New York, pp. 193-225.

Legg, K.R., 1976 — *Patrons, Clients and Politicians. New perspectives on political clientelism.* Berkeley.

Lewis, O., 1961 — *The Children of Sanchez*. Middlesex.

Lier, R.A.J. van, 1950 — *Ontwikkeling en karakter van de Westindische maatschappij*. Den Haag.

Lier, R.A.J. van, 1971 — *Frontier Society*. Den Haag.

Manning, F.E., 1974 — Nicknames and Number Plates in the British West Indies.
In: *Journal of American Folklore* 87(1974) nr. 344.

Malassis, L., 1975 — *The Rural World. Education and Development.* London.

Marks, A.F., 1973 — *Man, vrouw en huishoudgroep. De afro-amerikaanse familie in de samenleving van Curaçao.* Leiden.

Menkman, W.R., 1932/33 — Sint Eustatius' Gouden Tijd.
In: *De West-Indische Gids* (1932/33), pp. 369-396.

Menkman, W.R., 1933 — Statiaanse toestanden in de XVIIIe eeuw.
In: *De West-Indische Gids* (1933), pp. 23-44.

Menkman, W.R., 1933/34 — Het voorspel der verovering van St. Eustatius.
In: *De West-Indische Gids* (1933/34), pp. 321-337 en 354-370.

Menkman, W.R., 1942 — *De Nederlanders in het Caraïbische Zeegebied.* Amsterdam.

Menkman, W.R., 1947 — *De West-Indische Compagnie*. Amsterdam.

Merton R.K., 1968 — *Social Theory and Social Structure.* Enlarged Edition, New York.

Mintz, S., 1974 — *Caribbean Transformation*. Chicago.

Munters, Q.J., 1970 — *Rekrutering als roeping, sociologische overwegingen met betrekking tot het missionaire handelen.* Meppel.

Niekerk, A.E. van, 1971 — *De relatie stad-platteland en de theorie van Andre Gunder Frank: een oefening in demystificatie.* Paper t.b.v. de najaarsconferentie van de Nederlandse Sociologische Vereniging. Amsterdam.

Niezing, J., 1966 — *Inleiding tot de politieke sociologie.* Assen.

Palm, J.Ph. de, 1969 — *Het Nederlands op de Curaçaose school* Groningen.

Palma, G., 1978 — Dependency: A Formal Theory of Underdevelopment or a Methodology for the Analysis of Concrete Situations of Underdevelopment? In: *World Development* 6(1978), pp. 881-924.

PLAN' D2, 1975 — *Statia; an indicative development study commissioned by the Prime Minister of the Netherlands Antilles.* Curaçao (n.p.).

Price, R., 1966 — Caribbean Fishing and Fishermen: A Historical Sketch. In: *American Anthropologist* 68(1966), pp. 1363-1383.

Prins, F.W. (red.), 1970 — *Leerplan en leidraad voor het basisonderwijs op de Benedenwindse Eilanden der Nederlandse Antillen (deel I en II).* Zeist.

Prins, F.W., 1971 — Het Antilliaanse Onderwijs: een toekomstvisie. In: *Pedagogisch Forum* 5(1971) nr. 9, pp. 347-353.

Prins, F.W., 1974 — *Latent taaltalent. Over de stiefmoederlijke behandeling van een moedertaal.* Zeist.

Prins-Winkel, A.C., 1973 — *Kabes Duru? Verslag van een onderzoek naar de onderwijssituatie op de Benedenwindse Eilanden van de Nederlandse Antillen, in verband met het probleem van de vreemde voertaal bij het onderwijs.* Assen.

Reid, L.H.E., 1976 — School and environmental factors in Jamaica. In: Figueroa, P.M.E. and G. Persaud (eds.), *Sociology of education, A Caribbean Reader.* Oxford, pp. 221-238.

Rodman, H., 1971 — *Lower Class Families.* New York.

Römer, R.A., 1977 — *Un pueblo na kaminda*. Leiden.

Schmalenbach, H., 1961 — The sociological Category of Communion. In: Parsons, T. a.o. (eds.), *Theories of Society*. Vol. I. New York, pp. 331-348.

Schwartz, G., 1970 — *Sect Ideologies and Social Status*. Chicago.

Seaga, E.P.G., 1976 — Parent teacher relationships in a Jamaican village. In: Figueroa, P.M.E. and G. Persaud (eds.), *Sociology of education. A Caribbean Reader*. Oxford, pp. 238-254.

Sherif, M. (ed.), 1962 — *Intergroup relations and leadership*. New York.

Shils, E., 1965 — Charisma, order and status. In: *American Sociological Review* 30(1965), pp. 199-213.

Smith, M.G., 1962 — *Kinship and community in Carriacou*. New Haven.

Smith, M.G., 1962 — *West Indian Family Structure*. Seattle.

Smith, M.G., 1965 — *The Plural Society in the British West Indies*. Los Angeles.

Smith, R.T., 1956 — *The Negro Family in British Guyana*. London.

Smith, R.T., 1960 — The Family in the Caribbean. In: Rubin, V. (ed.), *Caribbean Studies: A Symposium*. Seattle, pp. 67-75.

Smith, R.T., 1978 — Class differences in West Indian kinship: a genealogical exploration. In: Marks, A.F. and R.A. Römer (eds.), *Family and kinship in Middle America and the Caribbean*. Leiden, pp. 335-381.

Smits, P.A.M. en A.H. Willemse, 1977 — De Nederlandse Antillen in economisch perspectief. In: *Intermediair* 13(1977) nr. 21, pp. 1-9.

Soest, J. van, 1976 — *Olie als water. De Curaçaose economie in de eerste helft van de twintigste eeuw*. Curaçao.

Solien, N.L., 1960 — Household And Family In The Caribbean. Some definitions and concepts. In: *Social and Economic Studies* 9(1960), pp. 101-106.

Solien Gonzales, N.L., 1969 — *Black Carib Household Structure. A Study of Migration and Modernization.* Seattle.

Solien, N.L., 1970 — Toward a definition of matrifocality. In: Whitten, N.E. and J.F. Szwed (eds.), *Afro-American Anthropology; contemporary perspectives.* New York.

Stark, R., 1964 — Class, Radicalism, and Religious Involvement in Great Britain. In: *American Sociological Review* 29(1964), pp. 689-706.

Steenstra, T.J., 1969 — *De kinderen van St. Eustatius; een studie van de opvoedingssituatie op dit eiland.* St. Eustatius (n.p.).

Steinmetz, S.R., 1925 — Wat is Sociographie? In: *Mensch en Maatschappij* (1925), pp. 280-282.

Stoffers, A.L., 1956 — *The Vegetation of the Netherlands Antilles.* Utrecht.

Sumner, W.G., 1906 — *Folkways.* New York.

Szentes, T., 1976 — Vormen van afhankelijkheid. In: Amin, S. e.a. (red.), *Imperialisme en onderontwikkeling.* Nijmegen.

Thoden van Velzen, H.H.E., 1969 — Patronage en strategie. In: *Sociologische Gids* 16(1969), pp. 387-394.

Troeltsch, E., 1960 — *The social teaching of the Christian Churches.* Vol. I. New York.

Tuqan, M.I., 1975 — *Education, Society and Development in Underdeveloped Countries.* Den Haag.

Unesco, 1976 — *Netherlands Antilles. Education: Issues and priorities for development.* Paris.

Valentine, Ch.A., 1971 — The "Culture of Poverty": its scientific significance and its implications for action. In: Leacock, E. Burke (ed.), *"The Culture of Poverty: A Critique".* New York, pp. 193-225.

Valkenburgh, P., 1968 — *Inleiding tot de politicologie. Problemen van maatschappij en macht.* Amsterdam.

Van Hardenbroek van Ammerstol, D.G., 1967 — *Beschouwingen over St. Eustatius.* St. Eustatius (n.p.).

Veenenbos, J.S., 1955 — *A soil and land capability survey of St. Maarten, St. Eustatius and Saba.* Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen. Utrecht.

Verton, P.C., 1973 — *Kiezers en politieke partijen in de Nederlandse Antillen.* Aruba.

Verton, P.C., 1977 — *Politieke dynamiek en dekolonisatie. De Nederlandse Antillen tussen autonomie en onafhankelijkheid.* Alphen aan de Rijn.

Waag, A. van der en L. van Thiel, 1977 — *Nota verpleegkundige situatie St. Eustatius.* St. Eustatius (n.p.).

Waag, A. van der en E.M. Schoenmaker, 1977 — *Rapport schoolgezondheidsonderzoek.* St. Eustatius (n.p.).

Wagley, Ch., 1957 — Plantation America, a culture shpere. In: Rubin, V. (ed.), *Caribbean Studies: A Symposium.* Seattle, pp. 3-14.

Walker, M.T., 1972 — *Politics and the Power Structure. A rural community in the Dominican Republic.* New York.

Wallace, A.F.C., 1965 — Revitalization Movements. In: *American Anthropologist* 58(1956) nr. 2, pp. 264-282.

Weingrod, A., 1967/68 — Patrons, Patronage, and Political Parties. In: *Comparative Studies in Society and History* X(1967/68) nr. 4, pp. 377-400.

Weinstein, E.A., 1962 — *Cultural aspects of delusion: a psychiatric study of the Virgin Islands.* New York.

Went, F.A., 1902 — *Rapport omtrent de toestand van land- en tuinbouw op de Nederlandse Antillen.* Coloniaal Verslag, Editie V.

Wertheim, W.F., 1969 — Patronage als structureel verschijnsel. In: *Sociologische Gids* 16(1969), pp. 362-364.

Wertheim, W.F., 1971 — *Evolutie en revolutie. De golfslag der emancipatie.* Amsterdam.

Westermann, J.H. en H. Kiel, 1961 — *The geology of Saba and St. Eustatius.* Natuurwetenschappelijke Studiekring voor Suriname en de Nederlandse Antillen. Utrecht.

Whitten, N.E., 1965 — *Class, Kinship, and Power in an Ecuadorian Town. The Negroes of San Lorenzo.* Stanford.

Wilson, B., 1959
An analysis of sect development.
In: *American Sociological Review* 24(1959) nr. 1, pp. 3-15.

Wilson, B., 1963/64
Millenialism in comparative perspective.
In: *Comparative Studies in Society and History* VI(1963/64), pp. 93-114.

Wilson, P.J., 1971
Caribbean Crews: Peer Groups and Male Society.
In: *Caribbean Studies* 10(1971), pp. 18-34.

Wilson, P.J., 1973
Crab Antics. The Social Anthropology of English Speaking Negro Societies of the Caribbean.
London.

Curriculum vitae

Wouter van den Bor werd geboren op 28 april 1949 te Putten.
In 1967 behaalde hij het diploma HBS-B aan het voormalig Christelijk Lyceum Nassau Veluwe te Harderwijk. In hetzelfde jaar begon hij met zijn studie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen. Het ingenieursdiploma met als vakken agrarische sociologie van de westerse gebieden (hoofdvak), pedagogiek en didaktiek (hoofdvak) en gezinssociologie (bijvak) werd in 1973 met lof behaald. Daarna trad hij als beleidsambtenaar in dienst van de gemeente Zeist. Na beëindiging van dit dienstverband vertrok hij eind 1975 met zijn vrouw naar St. Eustatius, Nederlandse Antillen, voor een veldwerkperiode van ruim een jaar. Hij werd daartoe financieel in staat gesteld door de Stichting voor Wetenschappelijk Onderzoek van de Tropen (WOTRO). Vanaf 1 oktober 1977 is hij als wetenschappelijk medewerker verbonden aan de Vakgroep Pedagogiek en Didaktiek van de Landbouwhogeschool. Hij verzorgt onderwijs ten behoeve van de lerarenopleiding, terwijl zijn onderzoeksintenties zijn gelegen op het gebied van de agrarische onderwijskunde van ontwikkelingslanden.